9

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

Vydává Musejní spolek v Brně.

REDAKCE:

Frant. A. Slavík a Dr. Frant. Kameníček, hlavní redaktoři. — Vydávání spoluřídí: Dr. Frant. Dvorský. — Odborní redaktoři: Frant. Bartoš, Josef Hladík, Fr. J. Rypáček, Tom. Šílený, Dr. Fr. Šujan.

II.

MÍSTOPIS MORAVY.

Díl I. místopisu.

BRNĚNSKÝ KRAJ.

Rediguji **Fr. J. Rypáček** a **Fr. A. Slavík.**

IVANČICKÝ OKRES.

Čís. 23.

V BRNĚ 1904.

Nákladem Musejního spolku. — Tiskem moravské akciové knihtiskárny.

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

II. Místopis.

IVANČICKÝ OKRES.

Napsal

Augustin Kratochvíl,

kaplan v Popovicích.

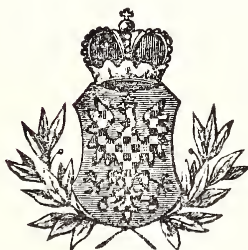
Věnováno spisovatelem
památce našeho buditele, spisovatele a ctihodného kněze

B. M. KULDY,

rodáka královského kdysi města Ivančic a t. d.

Za vydávání odpovídá Dr František Dvorský.

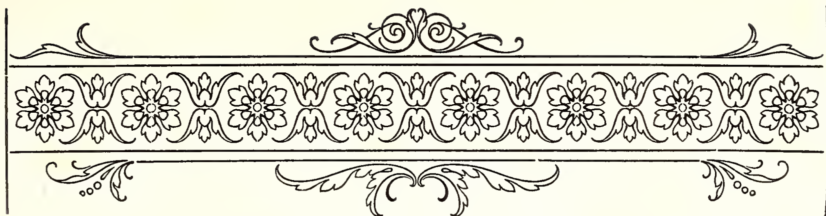
Cena K [illegible]—.

V BRNĚ 1904.

Nákladem Musejního spolku. — Tiskem mor. akciové knihtiskárny.

I. Všeobecný pohled.

I. Přehled zeměpisný a přírodovědecký.

Poloha.

Ivančický okres prostírá se mezi 33^{0} 55′ a 34^{0} 10′ v. d. a 49^{0} 2′ a 49^{0} 16′ s. š.; hraničí s Brněnskem na východě, s Krumlovskem a Židlochovskem na jihu, s Náměštskem a Bítešskem na západě a s Tišnovskem na severu. Ivančice, sídlo okresní, jsou na jihu; nejzápadnější osadou jsou Popovice, nejvýchodnější Silůvky, nejsevernější Domášov a nejjižnější Trboušany.

Nejníže položeno město Dol. Kounice (194 m), nejvýše horské vesnice: Popovice (459) a Domášov (466).

Pěkné pohledy na části okresní jsou s výšin Domášovských, Příbramských, Popovských a Vomických; od Lukovanského dvora lze spatřiti Ivančice, Alexovice, s Hlinského kopce nejen na sever Popovice, nýbrž na jih D. Kounice a skoro všechen okres Pohořelský. A což pohledy od nádraží Kounicko-Ivančického na oboje Bránice, se Sv. Jakuba na Ivančice, Řeznovice? Zemský ráj to na pohled!

Povaha půdy.

Nejstarší částí půdy okresní jest díl západní sousedící s Náměštskem; obsahujeť prahorní útvar. Prahory zasahují do území po čáru vedenou od Nové Vsi přes Zástavku k Něm. Kněnicům. Hlavní horninou jest rula; méně se vyskytají svor a

vápenec. Směr horniny jest od s. na j., sklon vrstev na východ pod ∢ 30—42°. Odchylka od vytčených směrů jest v místech hadcovitého ložiska mezi Novou Vsí a Hrubšicemi. Z ruly ponenáhlým mizením živce vzniká svor, který v mocnosti asi 5 m odděluje rulu od vrstev uhelných mezi Oslavany a Zástavkou. Asi km záp. Oslavan uložen jest v rule pruh krystalického vápence, který Oslavou jsa prolomen vychází na povrch po obou stranách; jest hrubozrný a bílý. Pokračování vápence lze spatřiti na Balině u Padochova, kde se láme. U Nové Vsi se vyskytuje hrubozrný ophicalcit. Zmínky zasluhuje hadec, který vystupuje v holých, mnohými roklemi rozrytých stráních mezi Novou Vsí a Hrubšicemi. V hadci se vyskytují mnohé nerosty, na př. achát, annabergit, arsenopyrit, asbest, bronzit, chalkopyrit, hydromagnesit, magnesit, mořská pěna, opály, oligoklas, steatit, tremolith. U Nové Vsi se doluje na magnesit; nálezy mořské pěny a ostatních nerostů nejsou tak hojné, jak bývaly. Podobně jsou opuštěny a zasypány doly na železnou rudu u Domášova; stěží zde najdeme azurit, bournomit, citrin, chalkopyrit, galenit, pyrit, sfalerit a vivianit, u Rudky snad krokydolith.

V úžlabině mezi prahorami a následujícím syenitem uloženy byly za pozdějších dob v okrese nejdůležitější horniny — vrstvy kamenouhelné. Dle stáří náležejí vrchnímu kamenouhelnému útvaru a v nadloží přecházejí do permu, a proto se zvou permokarbonem.

Kamenouhelná kotlina Rosicko-Zbejšovsko-Oslavanská (obr. 1.) směřuje od severu na jih a má sklon na západě až 45° na východ, ve středu skoro je vodorovná, na východě pak poněkud se sklání na západ a rozkládá se od Říčan přes Okrouhlík, Zástavku, Babice, Zbejšov, Oslavany po „Dolinu“ u Nové Vsi a k Hrubšicům, kde se vytrácí. Celá pánev má v sobě 7 slojí rozličné mohutnosti a jakosti; doluje se pouze ve třech (6 šachet).

Místem se vzdalují jednotlivé vrstvy více od sebe, ale úplně přetrženy nejsou nikde, jak to bývá v jiných dolech; někde jsou vrstvy jako zlomeny; zlomenina taková jmenuje se smrsk. Nejvíce nepravidelností ukazují vrstvy u Padochova; od Anenské k Babicům leží vrstvy velmi pravidelně.

Horníci říkají nejhořejší vrstvě uhlí první neb velká štola, pod ní jest druhá čili malá, nejdoleji třetí.

Třetí jest nejstarší, ale nejslabší; na ní se nedobývá uhlí; v proplástku jsou otisky rostlin.

Druhá čili malá flec jest na stráni Zaklášterské asi 70 m východně. Jest mladší a dvěma proplástky rozdělena do 3 plástův. Uhlí v ní jest velmi dobré, lesklé, čisté, drobivé.

První flec jest nejvýše, nejmladší, nejsilnější. Vrstva začíná se u Říčan v síle 30 cm, v Okrouhlíku má již 1 m, na Zástavce 3 m, na Ferdinandské 12 m (1903), mezi Babicemi a Zbejšovem $4^1/_2$ m, pod Zbejšovem po Padochov má přes 6 m; odtud se seslabuje: v bývalé šachtě Nejsv. Trojice na „Dolině“ měla 2 m a nad Novoveským dvorem jen 1 m; jest rozdělena dvěma jalovými proplástky do 3 plástův. Dolní plást má uhlí nečisté; obě horní kromě toho mají místem v uhlí vrstvičky lupku, které se ztrácejí zase.

Kromě tří hlavních flecí jsou pod velkou ještě místem vrstvičky či flícky, které mají velmi dobré uhlí, ale jsou to jen přetrhovaná hnízda. Na Samsonce jest jedna, na Anenské 3, u Mašiny 3—4, na Oslavě 4.

Domnívali se mnozí, že uhlí jest tu uloženo v podobě pánve, že jde dolů a obloukem že vyjde nahoru; to by asi bylo někde na celé čáře mezi Ivančicemi a Tečicemi. Uložení vrstev odporuje tomu, a vrtání tam na východě nemělo výsledku, na př. v Neslovicích se vrtalo za starých dob 70 m, na kopečku v lese vedle silnice k Tečicům 120 m hluboko, ale marně.

Obr. 1. Uložení permokarbonu v pánvi Rosické (dle Makovského a Řeháka).
R = rula, a = slepenec podložný; 1, 2, 3 flece kamenouhelné, b = šedé a červené pískovce, cc = hořlavé lupky, d = slepenec nadložný, ar = arkosy, S = syenit.

Uhlí jest mastné, lehko se slévající, má v sobě 1·5—2·7% žel. kyzu, 75—86% uhlíku a zanechává 2·8—12% popela; hodí se výtečně do továren a na výrobu plynu a koksu.

V břidličnatých jílech jsou četné zbytky rostlinné a živočišné; slepence nemají zbytkův a pískovce jen zbytky nedokonale zachované. Nejčetnější druhy rostlinné jsou: Přesličky (Calamites, Huttonia, Asterophyllites, Volkmannia, Annularia, Sphenophyllum); kapradiny (Cyclopteris, Neuropteris, Odontopteris, Sphenopteris, Cyatheites, Alethopteris, Caulopteris); plavuně (Lepidodendron, Sigillaria, Stigmaria); cykasovité (Cordaites, Cyklocarpon, Artisia); plody a semena: Cyclocarpus, Jordania, Rhabdocarpus, Samasopsis.

Kromě uhlí v kamenouhelném uložení jsou nerosty: hlinitý sphaerosiderit (ruda železná) v kulích, vápenec jako výplň dutin, pyrit, asfalt, azurit, valait, hatchetin, křišťály (marmarošské).

Permský útvar v okrese jest ohraničen Něm. Kněnicemi, Říčany, Zástavkou, Zbejšovem, Oslavany, Němčicemi, Ivančicemi, Neslovicemi, Tečicemi a Ostrovačicemi. Směr vrstev jest sv.-z. Vrstvy patří k nejspodnějšímu permu; podloží jest karbon (mezi Říčany a Novou Vsí) a rula (sev. Ostrovačic). Nejspodněji leží hnědočervené, břidličnaté pískovce s vložkami šedého měkkého pískovce a hlinitého sfaerosideritu (na Oslavě lze pozorovati dvě slabé vrstvy šedého celistvého vápence); nad vápencem jest vrstva hořlavých lupků (u Oslavy a sev. Zbejšova) s koprolithy, šupinami ryb („palaeoniscus") a permskými rostlinami. Nad slupky jsou břidličnaté pískovce, jež přecházejí až do vrstvy (15 m silné) červených, pevných arkos, jež se lámou v „Pancířích" a u Padochova. U Neslovského potoka a Rosického zámku jsou viditelny vyšší vrstvy nad arkosami: červené břidlice, slídnaté pískovce a vrstvy slepencův červeně zbarvených. Poslední dodávají krajině známou červeně nafialovělou barvitost, na př. u Padochovských Božích muk. „Pekárka" za Alexovicemi, údolí Rokytné, „Šance" v Němčicích, „Kocberk" v Ivančicích složeny jsou z těchto posledních slepencův.

Květena permská neliší se valně od květeny karbonu; za to vykazují (mezi Padochovem a Neslovicemi) vrstvy permské zkameněliny prvních moravských obratlovců: Palaeoniscus moravicus, pal. mor. Katholitzkyanus, pal. promptus. V žlutohnědých břidlicích na Zástavce nalezeny byly otisky stop ještěrů:

saurinchnites salamandroides a saurinchnites lacertoides. Koprolithy, t. j. zkamenělé výkaly ještěrův a ryb, nalezeny v hořlavých lupcích u Oslavan.

Syenit. Celou východní část okresní zaujímá mimo 3 malé ostrůvky devonské moravský syenit. Tvoří většinou lesnatý dubový hřbet s prostřední výškou 350—400 m. Sloh jeho jest vždy zrnitý; zrna mají však různou velikost, tak že je někde hrubozrný (kolem Ivančic) a jinde jemnozrný (proti Střibskému mlýnu). Uložení jest balvanovité a zdánlivě i vrstevnaté (u silnice z Ivančic do Kounic). Součástky horniny jsou: živec draselnatý, amfibol, temná slída, křemen, titanit, slída draselnatá a pyrit; magnetit, apatit, rutit a cirkon jsou drobnohlednými částkami. U „Henrichova Žlíbka“ přistupuje v podobě prášku neb zelených jehlicovitých krystalů k syenitovým částkám „pistazit“ a vápenec (v „Holubě“ u Ivančic). Nálezy nerostův v syenitě jsou známy z těchto míst: z Ivančic: epidot, štěpný vápenec, orthoklas a mléčný křemen; z Němčic: asbest a cirkon; z Ostrovačic: galenit, siderit, kalcit, baryt a sfalerit; z Popovic: vivianit; z Tečic: fluorit.

Devonský útvar. Nejméně patrny jsou v okrese usazeniny devonské. Spodní devon jest znatelný červenou barvou zvětralin na Svatojakubském vrchu u Ivančic. Střední a vrchní prostírá se od Tečic k Ivančicům směrem jz. ve 3 ostrůvcích (u Neslovic v „Bučíně“, u Iv. ve „Špírech“ a na Vápenkách). Sklon vrstev jest pod ∢ 30—50°; barvy jest modrošedé, černé a světlošedé (na povrchu).

Třetihory rozkládají se nejhojněji kolem Ivančic a patří k miocénu. Hned u stanice Kounicko-Ivančické setkáváme se s písky onkoforovými. Jsou žlutavé, jemnozrné a v mohutných vrstvách, na nichž spočívá slabá vrstva světlošedého slínu mořského. Obsahují jen zlomky „Oncophora socialis“ a „Cardium moravicum“ (srdcovka moravská). V údolí Jihlavy jsou ještě patrny, u Mor. a Něm. Bránic, v Němčicích a na stráni Sv. Jakuba; též písky „Rény“ jsou bohaty zkamenělinami.

Velmi zajímavý jest zářez třetihorní u nové silnice do Padochova „ve Vrbkách“, v němž se vyskytují Unio sp., Melanopsis intermedia, Congeria cf. clavaeformis. Na jižní straně „Bouchala“ u Ledkovic jsou též usazeniny miocénové, jež obsahují mořské druhy Ostrea cochlear. Zdejší písek s vloženými hru-

dami a zelenavými slíny souhlasí úplně s vrstvami u Oslavan („Želkratech") jižně Osl. cukrovaru. Zde jako nikde jinde odkryto jest souvrství pískové, a možno hned prvním pohledem se přesvědčiti, že uložení vrstev jest původní, nedotknuté. Podobné vrstvy jsou za Alexovicemi vedle kříže na levé straně. Jsou tedy usazeniny třetihorní kol Ivančic buď brakické s význačnou zkamenělinou Oncophora socialis, buď mají u Oslavan typ mořský s Ostrea cochlear. Sled vrstev zdola nahoru: zelenavý slín, písky onkoforové a nejvýše jíl mořský.

Čtvrtohory. Diluviální usazeniny rozkládají se v okrese mezi permem a syenitem od Něm. Kněnic přes Ostrovačice k Rosicům, kdež jsou u Tečic odděleny permem od diluvia mezi Tečicemi a Neslovicemi, kolem Ivančic, Němčic, Ledkovic a Zakřan. Jsou uloženy také podél trati ze Silůvek ke Kounicům-Ivančicům; neboť cihelny jsou skoro v každé osadě. Diluviální písky a štěrky jsou v Oslavanech, Něm. Bránicích, Rosicích, Nové Vsi, v „Martálech" u Ivančic a na „Réně", kde byl nalezen moldavit.

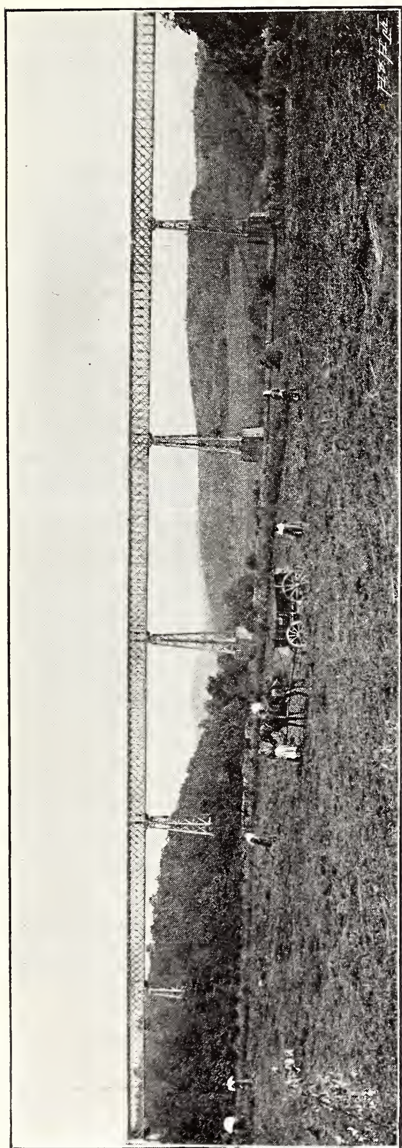
Na nejmladších naplaveninách či alluviu rozkládají se Ivančice, Ledkovice, Alexovice, Něm. a Mor. Bránice, Kounice (dolní částí), Zástavka, Říčany, Ostrovačice a Tečice.

Horopis a vodopis.

Nejvyšší vrchy a hory jsou: Réna (310 m), nejsevernější výběžek Krumlovské vyduliny, Lipová h. (394), Síčka (421), Kaličný (432), Báby (436), Veselá h. (438), Bučín (441), Díly u Kývalky (447), Hlinský kopec (449), Líchy (450), Vochůzka (470) a Prachová (502).

Do okresu zabíhá pokračování veliké planiny Křižanovské, 1. rozsocha Přibyslavská, která se táhne podél císařské silnice a dosahuje největší výše sev. Rudky (Prachová); kdežto v sev. části od Ostrovačic k Žebětínu dosahuje výše 400 m, sklání se v jižní části znenáhla do úvalu potoka Ostrovačického k Rosicům; 2. rozsocha Košíkovská hřbetem Rápotickým a některými vydulinami, z nichž jsou značnější: Báby, Síčka, Bučín a Hlinská. Jsou bohaty lesem a první dvě kamenouhelnými ložisky. Udolíčkem mezi Síčkou a Babami vede železniční (privátní) trať ze Zbejšova do Zástavky. Hlinská vydulina táhne se celým středem okresním po řeku Oslavu a Jihlavu; stráně k oběma řekám bývaly dříve posety četnými vinicemi, po nichž

není památky; jediné akát roste na nich. U Hlíny jsou pěkné lesy panství Kounického.

Obr. 2. Železniční most u Mor. Bránic.

Od jihu pnou se do Ivančicka poslední výběžky vyduliny Krumlovského lesa (Réna jv. Iv.). Krumlovský les a Rénu, oddělené úzkou vkleslinou, zdobí lesy (na Réně lesy obce Ivančické), úpatí Rény omývá Rokytná a Jihlava. Vkleslinou probíhá železniční trať spojená s vydulinou Hlinskou velkolepým mostem (obr. 2.).

Nížiny jsou jen v údolích potokův a řek: Od Říčan k Rosicům, od Zástavky k Tečickému mlýnu, od Vomické myslivny na hranice okresní, od Řeznovic k Dolním Kounicům s úžením u Stříbského mlýna a od Oslavan k Ivančicům. Údolí Marianské a Litostrovské patří k nejkrásnějším v Českomoravské vysočině.

Hlavní řekou jest Jihlava, jež u Řeznovic vstupuje na půdu okresní, teče podél Alexovic, Ledkovic, Němčic, Ivančic, vine se mezi obojími Bránicemi, protéká Dol. Kounicemi, aby za nimi opustila Ivančicko. U Ledkovic na levém břehu přijímá Oslavu, jež přitéká od soujmenného městečka, sesílena jsouc Verpachem, Balinkou a Padochovským potokem, a u Němčic na

pravém břehu sesiluje se Rokytnou tekoucí od Krumlova. Potoky s ní splývající jsou: na levém břehu Městský potok (mřenkový = Špirák) vynoucí se ze „Špír“, kde dříve protékal 2 rybníky, u Hüpšovy cihelny přijímá potok z „Louček“ a teče podél záložny do strouhy; s jara činí velké škody, na př. r. 1823 probořil i kus městské zdi; u Stříbského mlýna Martálka, jež teče ze „Žlebů“ a činí rozhraní mezi Iv. a Hlinskými poli.

V severních částech sbírá vody Bobrava, jež vyvěrá na Prachové, teče údolím Litostrovským a Marianským k Okrouhlíku, Rosicům a Brněnským okresem do Svratky. Na levém břehu pod zámkem Rosickým přijímá Ostrovačický potok od Domášova, na pravém Bílý potok v Marianském údolí a Habřinu od Příbramě pod Rosickým dvorem. Menší potoky jsou na sev. Veverka a na jihu Bračický potok od Hlinského kopce, oba tekoucí do Svratky.

Rybníky vypuštěny a proměněny na louky neb řepná pole; i hráze, které upomínaly na ně do nedávna, jsou částečně rozkopány, a země rozvezena. Zachovaly se jen v některých osadách. Které rybníky, a jak velké byly ještě za XVIII. stol., poznamenáno u jednotlivých panství. Na Müllerově mapě (z r. 1720) poznačeny jsou rybníky od Říčan k Rosicům a Pršticům. Statistik Hanka (Bibliothek der mähr. Staatskunde 1786) upozorňuje hlavně na četné rybníky na panství Kounickém a Rosickém.

Podnebí.

Průměrný tlak vzduchu jest 740·9 mm. Teplota bývá v zimě až —18° (v lednu) a nejvyšší +35° (v červenci).

Nejméně dešťův jest v září, nejvíce v březnu; bouřky bývají nejčastěji v červnu a srpnu, méně v květnu a v září; sníh padá počátkem listopadu a ztrácí se v březnu.

Z větrů vanou nejčastěji jihovýchodní (40%), severozápadní (23%) a západní (10%), kdežto na severní připadá 6%, severovýchodní 3%, východní 6% a jihozápadní 4% všech větrův.[1])

Meteorologická stanice jest jen v Ivančicích (49° 6′ s. š., 34° 2′ v. d.).

---

[1]) Za r. 1900.

Květena.

Okres vykazuje bohatou květenu. Podnebí jest v jižní části dosti příznivo, a zimní spánek rostlin trvá jen asi 5 měsíců. Seje se v březnu, koncem dubna zdobí se ovocné stromy květem, začátkem června suší se seno, v polovici dozrávají třešně, a 1. červencem začínají se žně; v září dozrává podzimní ovoce, a kolem 10. října nastává vinobraní. Květena okresní přináleží k baltské floře.

Složnokvěté, trávy, šáchory, křížokvěté, motýlokvěté jsou nejčetnějšími rody, vrby, ostřice, jestřábníky, růže a ostružiny nejčetnější druhy. Tajnosnubné nejsou ještě prozkoumány dostatečně; proto nelze snadno ustanoviti počet jejich.

Velepamátným jest ostrůvek květeny pontské při řece Oslavě mezi Ivančicemi a Oslavany. Jsou zde: Višně nízká a turecká, různé kručinky, bílojetel pětilistý, čilimník položený, prosvirník hodinový, proskurník bledožlutý, hlaváček jarní a plamenný, vítod velkokvětý, tryzel šedý, lomikámen cibulkatý, jablečník cizí, otočník evropský, oman mečolistý a oman oko Kristovo, pelyněk rakouský a metlatý, jitrocel písečný, stanobýl obecní, kavil peřitý a vláskovitý a lnice kručinkolistá.

Z rostlin, které se jinde na Moravě vyskytují jen zřídka čili nic, jsou ladoňka dvoulistá, pelyněk rakouský, máta balzámokvětá, pochybek největší, mochna ležatá.

Okres jest hodně zalesněn. Veliké lesy jsou mezi Ivančicemi a Tečicemi, Ostrovačicemi a sev. hranicemi jeho a na pomezí Krumlovska. V sev. části převládají jehličnaté lesy: borové, smrkové, modřínové a jedlové, v jižní části listnaté: dubové, habrové, akátové, jívové, olšové, lipové, březové a javorové. Méně hojny jsou lučiny. Chrastiny a podrost tvořeny jsou lískou, hlohem, šípkovou růží, svídou, ptačím zobem, trním, vrbovím a jalovcem. Velkostatky starají se pilně o lesy.

Ovocnictví není zanedbáváno. Krásný jest pohled na syenitové kopce u Hlíny (obr. 3., Neslovic, Ivančic a Silůvek „v květu“. Hlinské třešně, Kounické meruňky a broskve mají dobrou pověst. Slívy, damašky (durančе), višně a ořechy pěstují se po všem okrese. U Vomic se stromy přešlechťují a nahrazují vzácnějšími druhy; každoročně se pořádají výstavky místního ovoce, což se vyplácí také obchodně. Vinařství nemá zvláštního významu, jako dříve, ač Kounické víno jest známo.

Obr 3. Hlína v „květu“.

Z plodin hospodářských sejí se ječmen, pšenice, žito, oves, proso, řepka, hrách, čočka, vikev, hrachor (petřice). Sázejí se cukrovka, brambory, na jihu kukuřice, dyně (turky) a fazol. Světoznámým jest Ivančický chřest, který poslední dobou pěstují u Trboušan, obojích Bránic, Silůvek a Kounic. Pícní rostliny jsou: jetel luční, vičenec (mičunda), vojtěška, kukuřice, úročník (žlutý jetel), jetel nachový a vikev. Jimi nahrazují hospodáři seno z nedostatku luk.

Zvířena.

Ve hlinách diluviálních (jmenovitě v cihelně Oslavanské, Řeznovské, Ivančické, Novoveské, Zbejšovské, Neslovské, Bránické a j.) nalezeny různé kosti jakožto ostatky zvířat, která u nás žila před více tisíci lety. Nalezeny jmenovitě ostatky z obrovského mamuta (Elephas primigenius), nosorožce (Rhinoceros tichorhinus), soba, jelena, tura (Bos primigenius) a divokého koně.

Také sidliště lidská z dob předhistorických poskytla četných dokladův o zvířeně dřívější, totiž kosti zvířat ulovených a domácích. Zajímavo jest v tom ohledu hradiště „Náporky“ v Oslavanech; zde kromě jiných zbytků nalezeny kosti bobra, jehož ostatně také připomíná i říčka „Bobrava“. Také se tu naskytly kosti medvěda, jenž zajisté pobýval ve skalinách podél Oslavy. Ostatní kosti náležejí zvířatům nynějším.

Zvířena nynější čítá v okrese našem (kromě zvířat domácích) 38 ssavců, 190 ptáků, 6 plazů, 9 obojživelníků, 21 druhů ryb, celkem 264 druhy obratlovcův.

Z ptactva nalezeno 110 druhů hnízdících, kdežto ostatních 80 se ukazuje jen o tahu. Z hnízdícího ptactva zůstává po celý rok 46 druhů.

Šedesát čtyři druhy hnízdících ptáků stěhují se na zimu na jih. Z nich zasluhují zmínky: včelojed (Bučín), rákosník říční (Locustella fluviatilis — na Bobravě a pod Ivančicemi), rák. bahenní, drozd skalní (Monticola saxatilis — někdy na skalách při Jihlavě), bukač menší a chřástal kropenatý (oba na Bobravě).

Pozoruhodnější ptáci a zjevy nahodile vzácné jsou: orel říční, křiklavý, skalní (r. 1876 u Rosic), mořský (r. 1900 u Příbramě), krátkoprstý (r. 1896 u Řeznovic), moták stepní (1901 u Bránic), poštolka rudonohá (1896 u Ivančic), výr, sova kra-

hujní (1875 u Rosic), konipas severní (Budytes borealis), lejsek malý, křivka bělokřídlá (1889 u Ivančic), špaček růžový (1893 u Oslavan), stepokur kirgizský (1888 u Oslavan), kachna lední (r. 1891 a 1898), morčáci (3 druhy), potáplice (2 druhy), racek bouřní, chaluha pomořanská (1890 na Oslavě).

Plazů žije u nás 6 druhů, obojživelníků 9 druhův.

Ryby obyčejnější jsou: jelec, tloušť, parma, podoustev, ouklej obecná a pruhovaná, hrouzek, mřenka, sekavec (Cobitis taenia), štika; řidčeji se chytí: okoun, mík, kapr, karas, hořavka (Rhodeus amarus), lín, cejn, střevle (na potoku Balince); vzácné: candát, pulec a úhoř; tento uloven za posledních let u Ivančic a Oslavan několikrát; jeden byl 110 cm dlouhý a těžký přes 2 kg.

---

2. Osazování krajiny.

Za posledních dvou desetiletí minulého století učiněno v okrese mnoho nálezů starožitnických, čímž podán důkaz, že za pravěku byl obydlen dosti hustě. Bydlel tu i člověk starší doby kamenné (paleolithické). Ve hlíně diluviální v cihelně Novoveské nalezen pěkný nůž z kamene křesacího; poblíž nalezeny i kosti zvířat pravěkých, na př. mamutí (podobně u Dol. Kounic a Zakřan). Mladší doba kamenná (neolith) přivedla do kraje první stálé obyvatelstvo. Osady tohoto lidstva byly: u Ledkovic při Jihlavě, na „Kopaninách" u Nové Vsi, na „Lužích" u Oslavan a nejpozději na hradišti „v Zaražených" („u dvorka") u Oslavan. Nálezy jednotlivých zbraní a nástrojů kamenných učiněny ovšem i jinde, na př.: u Bránic, Padochova, Neslovic, Babic, Vomic, Zbejšova, Popovic, Říčan, Ostrovačic a t. d., ale věci nalezené mohou náležeti též dobám mnohem pozdějším. Dobu bronzovou (asi první tisíciletí před Kristem) zastupují osady: Trboušany, starší osada na „Réně" u Ivančic, Ledkovice a Němčice, Nová Ves u lomu Hrubšického, „Náporky" v Oslavanech, svah „Staré Hory", „Kobliha" a pole „u Dubu", — vše u Oslavan, pak Vomice.

Některé z těchto osad přešly i do doby železné, k němuž se později přidružily četné osady jiné s tak zv. kulturou hradištnou; jsou to jmenovitě dvě osady u Zbejšova, osada na „Pusté Vsi" u Nové Vsi, osada u Řeznovic a mladší hradiště na Réně

u Ivančic. Ano možno říci, že snad většina nynějších osad počala se již tehdy. Některé osady zanikly ovšem z různých neštěstí, hlavně válkami, tak že u některých známe sotva místo, kde bývaly.

Pravěká hradiště (náspy kdysi opevněná) jsou „Réna" u Ivančic, „Náporky" a „v Zaražených" u Oslavan a „Valy" kolem Popovic. Tvrze pozdější stávaly „na Zámkách" v lese nad Zástavkou a v Říčanském lese. Zřícenin středověkých není v okrese.

Jiného druhu památky jsou „lochy", podzemní skrýše, chodby a komůrky, nejvíce v nynějších osadách vykopané. Nalezeny byly v Padochově, ve Zbejšově, u Zástavky, v Popovicích a jsou nepochybně i jinde.

U Oslavan se našla mince římského císaře Marka Aurelia, u Zbejšova brakteaty, na Hlíně a u Ivančic české mince z 11. století. Zevrubněji bude promluveno o pravěkých památkách u jednotlivých osad.

Osady.

Za XV. a XVI. stol. bývalo v okrese více osad než nyní. Domácími válkami náboženskými trpěly osady mnoho, zvláště výprava krále Matyáše Uherského proti králi Jiřímu a věrnému městu Třebíči zničila více tvrzí a obcí. Tehdy vypáleny tvrze Vomická a Popovská. R. 1464 byla pustou ves Hrbov, r. 1522 připomínají se na panství Rosickém pusté vsi Bobrovany, Ochoz, Hrbov, Ostrov, Bukovany; u Zbejšova bývala Studyň, u Řeznovic „Potěchy", u Nové Vsi Řevušín; po válce třicetileté zpustl Chroustov a Říčky (tehdy jen „Dolní").

Osady staršího původu tvoří pravidelně náves, v novějších a hlavně v hornických přistavěny řady domů podél silnic, „za Dědinou", „na Pastvisku", „na Obecním", na staveních rozprodaných gruntův, ano i na samé návsi, na př. u Tečic, Zástavky, Popovic, Příbramě, Rudky, Domášova a Horních Říček.

Kostel býval prostřed hřbitova; dnes jsou hřbitovy pravidelně za osadou. Zahrádky se zachovaly před domy; pěstuje se v nich v jižních částech víno, v severních různé sazenice. Stodoly stojí v zahradách za domy.

Z XVIII. stol. založeny Horní Říčky (1774); ze dvorů vznikly osady: Kratochvilka a Řeznovice (Horní ves); za XIX. Zástavka (nověji zvaná Božím Požehnáním).

Města jsou: Ivančice a Dolní Kounice, městečka: Oslavany, Ostrovačice a Rosice; ostatní jsou vesnice a samoty.

Jména všech osad, mimo Pendrov (Pehemdorf), jsou českého původu; časem se změnila mnohá z nich, na př.: Ivančice (Vančice) sluly dříve Ejvančice, Evančice; Německé Kynice — Německé Kněnice, Lukovany — Hlohkovany, Lochkovany; Neslovice — Neslojovice (dle osobního jména Nesloj); Ostrovačice — Ostrovačičky, Silůvky — Sulejovice, Padochov — Padochovice. Německá pojmenování osad jsou částečně zkomoleniny českých názvů, částečně pouhé překlady: Silůvky — Siluwka, Popovice — Popowitz, Nová Ves — Neudorf, Kratochvilka — Kurzweil (ač před několika lety se říkalo „Kratochwill“), Ivančice — Eibenschitz, Zbejšov — Zbeschau, Padochov — Padochau, Trboušany — Pausche. Ostrovačice — Schwarzkirchen jest překlad lat. názvu osady Nigrofanum. Zástavka se nazývá většinou „Božím Požehnáním“ podle německého „Segen Gottes“.

Hrady, tvrze a zámky.

Hrady na místech nynějších zámků bývaly v Dol. Kounicích a v Rosicích; v Ivančicích starý hrad přeměněn na dům pánů z Lipého; tvrze drobné šlechty ve Vomicích, Popovicích, Lukovanech, Říčanech, u Rudky, v Alexovicích a Řeznovicích. Klášter Oslavanský a částečně i Kounický býval opevněn. Časem utvořilo se z malých rytířských a zemanských sídel několik vrchností; válkou třicetiletou vymizely zbytky „zemanů, vládyk, dvořákův“. Po zrušení kláštera Oslavanského byl z budovy vystavěn zámek Oslavanský.

---

3. Obyvatelstvo.

Dle rychtářských knih a svatebních smluv zachovaných v archivech Ivančic a Dol. Kounic lze souditi, že koncem 16. stol. dosti měšťanů mluvilo a cítilo německy; jádro obyvatelstva však zůstávalo českým. Teprv za 2. polovice 17. stol. i městští rychtáři psali se po německu. Ivančice měly tehdy 67% Č. a 33% N.; r. 1900 jen 3·6% N.; v Dol. Kounicích zmohli se Němci na více % (28·6), ač před 200 lety bývalo jich jen 16%. Ivančice se úplně vrátily národu, poněvadž okolí jest české, a v čas se přeměnily obojjazyčné školy na české, kdežto Dol. Kounice. hraničíce s poněmčeným územím Pravlovským a majíce utrakvistické školy a továrny v německých rukách, odcizují se národu svému.

Poddanské poměry.

Do zrušení poddanských poměrů (1848) patřily k jednotlivým panstvím tyto obce:

I. Fideikommissní (nyní jen allodní) panství Krumlovské: Ivančice a Alexovice.

II. Fideikommissní (nyní jen allodní) panství Kounické: Dolní Kounice, Hlína, Moravské a Německé Bránice, Neslovice, Silůvky a Trboušany.

III. Allodní panství Rosické: Rosice-Pendrov, Babice, Litostrov, Lukovany, Popovice, Příbram, Říčky, Tečice, Vomice a Zakřany.

IV. Allodní panství Oslavanské: Oslavany, Kratochvilka, Ledkovice, Nová Ves, Němčice, Padochov, Řeznovice a Zbejšov.

V. Allodní panství Veverské: Německé Kněnice a Říčany.

VI. Allodní panství Starobrněnské: Rudka.

VII. Klášter Rajhradský: Domášov a Ostrovačice.

Kontribučenské záložny mají v okrese jmění 189.569·40 K, podílníků 1895 v 30 obcích; nejvíce jistiny mají obce bývalého panství Veverského 57.031·54 K, Rosického 50.108·64 K, Oslavanského 35.022 K a Dol. Kounického 14.523·7 K; nejvíce podílníků Ivančice 821, Rosice 421, Oslavany 244 a Dol. Kounice 196.

Život lidu.

Rolníci liší se v mnohém od řemeslníků, horníkův a hutníků; tito zabývajíce se stále otázkou zlepšení svého stavu a majíce dosti volného času, vzdělávají se sice, ale zároveň nachylují se k novodobým heslům; jsou svobodomyslnější; rolník naopak pracuje po celý den na zděděné půdě, zůstává konservativnějším a více zbožnějším. Starodávné obyčeje se zachovaly u stavu rolnického, méně v kamenouhelné pánvi u horníků, kde cizí živly působily na náš lid.

Tancův jak nápěvem tak i textem méně cenným uchovalo se dosti. Taneček předehrával „gajdoš“ neb jiný hudebník. Děvčata tancovala sama aneb s hochy. Mnohý text tanečních písní vymizel z paměti; vždyť „staří“ nazývají „hlóposti, co za mladu u máje tropívali“. Tančíval se „Hambálek“, „Rejdovák“, „Hulán“, „Manšestr“, „U té naší bránky . . .“, „Panenko byla bys . . .“ „Šoupavá“, „Tudle máš . . .“, „Židovka“, „Špacírka“ a j.

Rozličné zvyky a svatební obřady se zachovávají dosud. Upomínkou na vánoční koledu či obchoz učitelů (zpívali a psávali počáteční písmena sv. 3 králů), kostelních a městských služebníkův jest koleda dítek o sv. Štěpáně. O Smrtné neděli se chodívalo se smrtholkou (t. j. Moranou). Posud se lidé pamatují na honění Jidáše v pašijovém týdni. V pondělí velkonoční chlapci, v úterý děvčata dostávají červená vajíčka. Dne 1. máje zastrkují se za okna bezové neb březové větve. Obžínky nekonají se již tolik okázale a slavně. Křtiny a úvodky končí se snídaním; bývá zvykem, že při něm babička mladým ženám podloží na židli peřinku nebo „plínku". Svatebčany vracející se z kostela „zalikují" či „zatahují" ženy; při svatbách jídá se nudlová polévka, hovězí a vepřové maso a koláče; po jídle vybírá se na kolíbku, na povijan, kuchařkám atd. Děti si hrají na zlatý prstýnek, na blechu, v čampu (špačka), v suk, míčem, na zajíce, plátna, mžik, nějakou hudbu, jména, pecny, mlýnky, koně, o knoflíky, na vojáky, lišku, zlého souseda, klíček, na císaře, na hotaře a j. Zájem pro pohádky mizí; neboť kolovrátky, pec za velkými kamny, kolem nichž se sedávalo, dědoušek „čtenář" při „stříbku" náležejí skoro již pohádkám; mnohé dítky nežijí dětským věkem; „šťastné mládí" jest jim známo nejvýš ze školních knih. O sv. Štěpáně pořádali si hospodáři a hospodyně „kocandu", při níž se jedlo uzené maso, buchty s kávou a pilo víno. O Mlaďátkách pekly hospodyně děvečkám „mládě", t. j. podlouhlou buchtu. O postě jídávali kolem Iv. „pučálku" (přes noc močený, osolený, opepřený hrách, na ohni vysušený); místo hrachu vařívali „petřici". O pečení chleba dělávaly se „magarony" s povidlím a „kotóčky" posypané kmínem. Buchty plněné strouhanou mrkví sluly mrkvance. Kaše se posypávala „pracharandou" (t. j. dušenou, strouhanou mrkví).

Pověr týkajících se léčení mnohých nemocí se zachovalo mnoho.

České nářečí v okrese náleží k hanáckému (Fr. Bartoš, Dialektologie moravská, II. díl, str. 199—227). Chrámem, školou a knihami šíří se znalost spisovného jazyka. Tvrdé *y* vyslovuje se jako *e*: bel, bék; slova počínající se samohláskou *u* vyslovují se s přídechem *h*: hulice, hudice; ale mluví se též: uroditi se, umdleti, jen v Němčicích zní všude *h*; koncovky znějí -ůj, -ova, -ovo; -ica místo -ice; místo *í* v 3. os. množného čísla *ó*; obyčejno

jest na vesnicích užívati výroku v množném čísle, ač podmět jest v jednotném. Zvláštností jest, že kolem Ivančic mají rejši (raději) šístku než pítku (šestku než pětku). Do nedávna přezdívalo se Ivančickým „potomci", poněvadž vyslovovali potom s přísuvným e: potome (Sušil).

Starodávný kroj národní se nezachoval. Před válkou třicetiletou nosíval se plášť s aksamitovým výložkem, kožich liščí nebo vlčí se soukenným modrým svrškem, mentek — dlouhý to uherský kožich, kaftánek podšitý černými králíky, husárek se štorci aksamitovými a na něm pásek krumplovaný, klobouk černý a rudý se šmukem, čepice z chlupatého aksamitu. Ženy se odívaly pláštěm harasovým, černým, nabíraným, mantlíkem z červeného damašku běliznami podšitým, šubkou z tupltykyty podšitou, podbříšky a laloky, sukní mezolánovou z červeného damašku s živůtkem, sukničkou barchanovou (bílou děvčatům), šorcem mezulánovým, prostým, makové barvy, šorcpelcem s tobínovým svrškem zelené barvy, kloboukem hedvábným, harasovým, čepcem zlatým, pintou, korunkou drátovou, pozlacenou.

Později nosily ženy čepec „šupsl"; byl z jemného tintuchu a kolem dokola bílé krajky s mašlí; některá měla mašli napřed, jiná vzadu, jiná po straně; mašle byly různobarevné. Kabátky měly varhánky a velký položený límec; rukávy těsné, u ramen baňaté. Muži nosili na hlavách všedního dne chlupaté čepice, v neděli třírohý klobouk, zpod něhož visel cop. Tkadlec Rouchovanský u Kounické brány byl poslední, jehož hlavu zdobil cop. Košile s tkanicí na uvázání, vzadu rozstřižená. Šátky na krku byly černé, hedvábné. Vesta dlouhá, soukenná, kapsy se záklopkami. Kalhoty, v létě manšestrové, v zimě soukenné, byly krátké a nad koleny bývaly zapínány na knoflíky. Střevíce byly ozdobeny stříbrnými přaskami. Kabáty soukenné různých barev měly kapsy na bocích. Později nosili muži o všedním dnu kalhoty z domácího plátna, kazajku se šosy a juchtové boty, o svátku frak se špičatými šosy, anginové kalhoty se štruplemi, na prsou náprsenku.

Před 60.—80. lety odívali se na vesnicích krojem, jehož zbytky se zachovaly podnes: Mařinka (špenzr), pestrá sukně a široká zástěra; byla-li zástěra bílé barvy, bývala bohatě vyšívána. Na hlavu si uvazovala děvčata pestré šátky (lipské), vdané měly

hedvábné plíny, v rozích bohatě vyšívané. Na slavnosti a do kostela brávaly si ženské veliké, do rohu složené kapesníky.

Na výšivkách se spatřují rostlinné ornamenty, jež bývají pracovány stehem plochým a bílou přízí, jsou-li udělány barevně, stehy křížkovými, pletencovými a kvítky stehovými.

Lidový ornament, jenž se vyskytuje na nábytku, nádobí a kraslicích, shoduje se úplně s ozdobami na výšivkách.

Mnohé zvláštnosti krojové viz u některých osad.

Uspořádání statku.

Domy stojí mimo malé výjimky těsně vedle sebe průčelím do ulice: zahrádky jsou dosud téměř přede všemi. Před vchodem býval malý „žundr“ zděný[1]), z něhož se vcházelo do síně. Na jedné straně síně byly dvéře do komory, na druhé pak zvláštní dvéře do světnice a zvláštní do kuchyně. Při některé selské usedlosti byla též výměnkařská chalupa. Nynější domy mají kamenný základ, ostatek jest z cihel a vepřovic, střecha křidlicová. Dřívější domy byly většinou ze srubů („roubené“), také z truplů (formy kulaté) nebo z vepřovic (formy čtverhranné) s kamenným základem. Střecha byla došková. Na „podlahu“ (hůru) vedl řebřík.

Hospodářská stavení byla původně též „roubená“. Jsou to: „maštal“[2]) koním, „chlív“ hovězímu a „chlívky“ vepřovému dobytku (dříve i ovcím, jichž měl každý rolník aspoň šest kusů). U některych domů jest i průjezd, jako kůlna na hospodářská nářadí. Stodola stávala a posud stojí při domě „na humně“ (= v zahradě). Staré stodoly byly dřevěné s doškovou střechou; novější jsou z kamene se střechou křidlicovou. Ploty u zahrad byly „kolové“ (z dubových kolů) nebo „ténkové“ (z jedlových nebo smrkových haluzí). Kamenný taras u hnojiště slul „náspja“.

Ve světnici („seknici“) byla z hlíny upěchovaná „zem“ (podlaha), pak trámový strop (zvaný „trám“), na němž visela na nitce holubička z vejce a z papíru. Ku trámu byla přidělána dřevěná „ucha“, jimiž prostrkovali ráhna (zvláštní na mužské a zvláštní na ženské šaty). Světnice byla vybílena vápnem. V koutě u okna proti dveřím stál stůl se 2 lavicemi s podpěradly ke zdi

---

[1]) V Popovicích na př. u čís. 22. byl veliký žundr dřevěný.

[2]) V maštali bylo místo deskami přehrazené, zvané „řezárňa“.

přibitými.[1]) Podle okna visívaly v některých domech hodiny, a nad stolem „římsa“,[2]) na niž byly rozestaveny talíře a mísy cínové (později toufarové). Pod římsou byly upevněny dřevěné kolíky na džbánky. Obrazy byly „sklené“ (malované na skle). Dále byly ve světnici asi 3 neb 4 „židlice“ s kulatým lenochem (i židlička dětem), „harmara“ na šaty, truhla malovaná, u bohatších i vykládaná, a 1 nebo 2 postele.[3])

Hned u dveří vedle kamen byl ve zdi „komínek“ (výklenek), z něhož šel „copóch“ (díra) vzhůru do komína. Na komínku se rozdělával oheň;[4]) zhasl-li, zastrčila se do něho „babka“ (hůlka omotaná hadry), aby jím zima nešla do světnice.

Kamna byla kachlová, nejvíce barvy bílé; stála na „štoku“ (podezdívce). Místo za kamny slulo pec.

Mimo to byla ještě ve světnici dlouhá lavice u kamen, a jedna kratší pod komínkem. — V kuchyni stálo ohnisko, a topilo se z ní do kamen ve světnici i do pekárny.

Obecní záležitosti.

Obecní záležitosti vede starosta s radními, vyvolenými z obecního výboru; na vesnicích starostovi pomáhá obecní „písař“, ve městech úřední věci vyřizuje tajemník (sekretář).

Nejen města, ale i vesnice měly své zvláštní pečeti na znamení vlastní správy (obr. 4. a 5.). Znaky na starých pečetech charakterisují mnohem lépe obce, než dnešní „jednoduché“; tak mají:

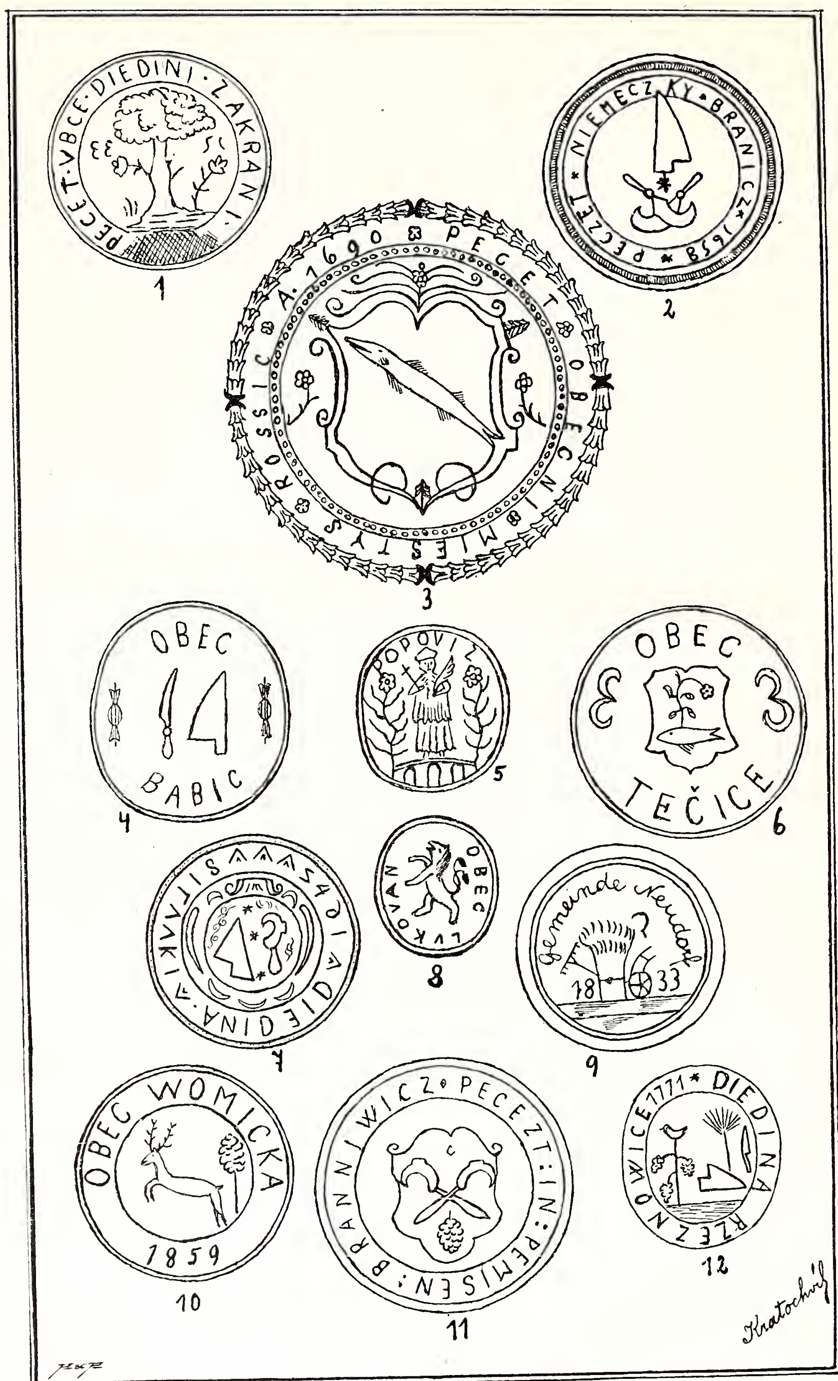
a) podle významu osady: Zakřany strom a keř (I. 1);
b) zvíře: rybu (štiku): Rosice (I. 3); rybu a kvítko: Tečice (I. 6); lva (dvouocasého): Lukovany (I. 8); jelena (vybíhajícího z lesa): Vomice (I. 10); ptáka na vinném trsu, strom, radlici a krojidlo: Řeznovice (I. 12);

[1]) V rohu, kde se sbíhaly lavice, stála „harmárka“, do níž ukládali spisy, peníze a pod.

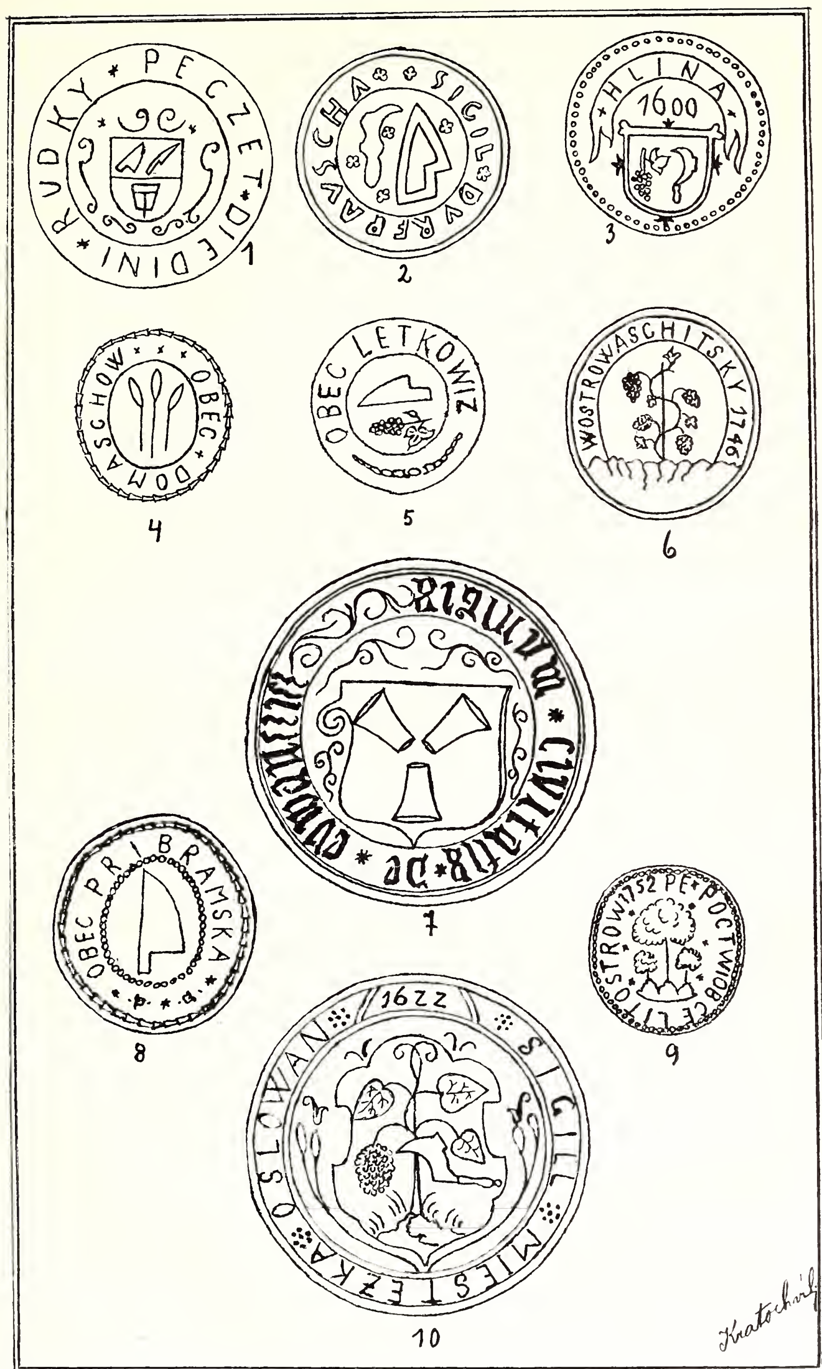
[2]) Byla buď se „šufletem“ nebo bez něho. Do šuflete ukládali modlitební knihy, nábožné písničky, pak rozl. kroniky (o Jenovefě atd.).

[3]) Jedna postel, na níž se nespávalo, byla až do vrchu vystlána peřinami. Anebo dávali peřiny na ráhna, jež visela na dřevěných uchách, přidělaných k trámu (stropu) nad postelí. — Šestinedělkám dávali k posteli na 4 hůlkách postavené „koutní plachty“ s červenou asi 6 palců širokou „mříží“ uprostřed.

[4]) Nasekali si tlusté, $^1/_2$ střevíce dlouhé louče březové (borové čadily), 2 kousky položili křížem přes sebe na zapálenou slámu a svítili tím.

Obr. 4. Obecní pečeti okresu Ivančického. I.

Obr. 5. Obecní pečeti okresu Ivančického. II.

c) z rostlinstva: hrozen a kosíř: Hlína (II. 3), Oslavany (II. 10); vinný trs: Ostrovačice (II. 6); hrozen a radlici: Ledkovice (II. 5); hrozen a 2 kosíře: Mor. Bránice (I. 11); 3 klasy: Domášov (II. 4); 3 stromy: Litostrov (II. 9);

d) rozličné věci: radlici a 2 kosíře křížem položené: Něm. Bránice (I. 2); krojidlo a radlici: Babice (I. 4); kosíř a radlici: Trboušany (II. 2), Silůvky (II. 7); radlici a krojidlo: Rudka (I. 1); snop, hrábě, pluh a srp: Nová Ves (I. 9); radlici: Příbram (II. 8); 3 korbele: Ivančice (II. 7).

Svatého mají, ač podle patrona far. kostela měl by býti sv. Jan Kř., Popovice sv. Jana Nep. (I. 5).

Nejstarší pečeť mají Ivančice (15. stol.); Hlína 1600 a Oslavany 1622.

---

4. Živnosti.

Obyvatelé živí se na venkově polním hospodářstvím, ve městech mimo to i obchodem a průmyslem, čemuž pomáhají blízké uhelné doly.

Před třicetiletou válkou pěstoval se v okrese šafrán, chmel a mnoho vína (Zbejšov, Tečice a Silůvky tvořily vínorodnou hranici); dnes omezuje se vinařství hlavně na Dol. Kounice, Mor. Bránice a Ivančice, ač i za teplých podzimků víno dozraje v Popovicích.

V městských knihách připomínají se často práva svob. rybaření a činže z potokův.

Hospodářství. Vzdělané půdy r. 1900 bylo: 12.784·3 ha polí, 347·93 ha luk, 262·13 ha zahrad, 111·59 ha vinic, 1553·1 ha pastvin, 8138·18 ha lesa a 0·97 ha rybníkův.

R. 1902 bylo:

	vzděláno:	sklidilo se:		
zimní pšenice . .	977 ha,	23448 hl	= 18829	q celkem,
jarní pšenice . . .	87 „	2001 „	= 1561	„ „
žita	2381 „	57144 „	= 40573	„ „
ječmene	2022 „	50550 „	= 33515	„ „
ovsa	1827 „	54818 „	= 26309	„ „
kukuřice	33 „	792 „	= 554	„ „

	vzděláno:	sklidilo se:
prosa	2 ha,	15 hl z 1 ha,
buráku	96 „	230 q z 1 „
vodňačky	5 „	195 „ z 1 „
jetele (na píci)	1609 „	40 „ z 1 „
jetele (na semeno)	188 „	3 „ z 1 „
směsky	193 „	45 „ z 1 „
bramborů	2048 „	145 „ z 1 „
cukrovky	777 „	185 „ z 1 „
hrachu	33 „	11 hl z 1 „
čočky	111 „	6 „ z 1 „
vikve (na semeno)	82 „	16 „ z 1 „
bobu	4 „	18 „ z 1 „
maku	8 „	10 „ z 1 „
luk	348 „	25 q z 1 „
zeleniny (na polích)	15 „	—

Prosa zasety 2·03 ha, fazol 3·86 ha, mrkve 1·18 ha a řepy na krmení 94 ha. Úhorem leželo 196 ha.

Vinařství. Ještě r. 1820 vytěžilo se na jediném panství Kounickém 24.665 zl. za víno; r. 1902 vzděláno vinic 118 ha, a sklizeno celkem 354 hl bílého a 826 hl červeného vína.

Lesů si hledí hlavně vrchnosti a některé uvědomělé obce; jinde proměňují je na pole. V nich převládají jehličnaté stromy, ač ve středu a na jihu bývaly lesy listnaté.

Ovocných stromů bylo 98.974 peckovitých a 34.018 jádrových.

Chov dobytka. R. 1900 bylo vepřového dobytka 6246 kusů, hovězího 5713, koní 1690, osli 4, koz 3480, ovcí 418; počet ovcí za posledních 100 let poklesl úplně, poněvadž se snížila cena vlny a pastviny dílem zalesněny, dílem proměněny na pole; kdežto před 70 lety bylo na Rosickém panství 2690, na Domášovském 970, na Oslavanském 4119 ovcí, jest jich dnes jen 418, z nichž 416 se chová v Oslavanech.

Z drůbeže bylo 28.417 slepic, 2941 hus, 390 kachen a 1593 jiné.

Včelařství činí znamenité pokroky; r. 1902 bylo 1268 úlů, z nichž vybráno 481; medu vytěženo 20 q 44 kg (1 kg za 1·37 K) a 3 q 13 kg vosku (1 kg 2·64 K).

Daň pozemková t. r. činila 127.302 K; z toho zaplatily velkostatky 38.352, průmyslové a obchodní podniky 2670 K, obce 86.280 K. Velkostatek Rosický platí 23.479 K, Oslavanský 7352 K, Kounický 4493 K, Rajhradský 1426 K, Krumlovský 518 K, Rosická dol. společnost 907 K, závod „Láska Boží" 204 K, spol. státní dráhy 704 K, Karel Stummer 476 K, cukrovar Rosický 379 K.

Průmysl a obchod.

Průmysl jest zastoupen hlavně hornictvím, hutnictvím, jež r. 1903 v některých odvětvích zaniklo úplně, a několika továrnami; na vlněné látky v Alexovicích, škrobárnou, bělírnou, na modrotisk a podšívky v Dol. Kounicích, 2 mydlárnami, koželužnami, tov. na kamna a hliněné nádoby v Ivančicích, lihovary v Rosicích a v Ivančicích, cukrovary v Rosicích a Oslavanech, sladovnami v Rosicích a Říčanech, cementárnami v Dol. Kounicích a Rosicích. Knihtiskárna jest v Ivančicích, parní mlýny v Rosicích a v Ivančicích, válcové v Ivančicích, Dol. Kounicích, Němčicích a v Oslavanech, parní pila v Tečicích, cihelny skoro u všech osad.

V Nové Vsi jsou dovední kameníci, v Ivančicích známí hrnčíři; samostatných řemeslníků jest v Ivančicích 195, v Oslavanech 25, v Dol. Kounicích 180 a v Rosicích 128; na venkově poslední dobou usazují se různí řemeslníci. V Dol. Kounicích a na Rudce ujímá se perleťářství. Z bývalých milířů zachoval se jediný u Zástavky.

Trhy mají: Ivančice, Dolní Kounice, Oslavany, Rosice a Ostrovačice.

Čilý obchod se vede uhlím na Zástavce a ve Zbejšově, dřívím v Neslovicích (přes 100 let v rodině Ryšavých), smíšeným zbožím a potravinami v obchodech (v Ivančicích 59, v Oslavanech 8) a konsumních spolcích. Hostinců jest až mnoho jak v městech, tak i na venkově.

Spojovací prostředky.

Silnice. Stavba císařských silnic počala se r. 1727. Dle reskriptu ze 13. února 1748 měla se praktičtěji stavěti silnice z Brna do Jihlavy na Rosice, Náměšť a Třebíč, po níž od r. 1752 jezdily i poštovní vozy. Za císaře Josefa II. vystavěna v l. 1783—1787 severem okresu „císařská" silnice; proto mezi Domášovem a

Přibyslavicemi musila tehdy vrchnost vykáceti les na 15° šířky. Do r. 1866 v Ivančickém území spravovalo městské silnice město samo. Toho roku zvolený okresní výbor silniční vzal je do své správy. Všechny silnice v okrese mají délku 125 km 981 m.

Mimo císařskou, na níž leží Kývalka, Ostrovačice, Říčany, Říčky a Domášov, jsou okresní silnice: Kounicko-Bítešsko-Žďárská, spojuje Dol. Kounice, Hlínu, Neslovice, Kratochvilku, Babice a Zástavku; nad Hlinou končí se silnice Šlapánsko-Modřicko-Hlinská; od Rosic odbočuje na západ Rosicko-Náměštská na Zástavku a Popovice s odvětvením na Zakřany a Lukovany na levo, na Příbram na pravo, na sever Rosicko-Říčanská, na východ Rosicko-Tečická; v Tečicích odbíhá na jih Tečicko-Ivančicko-Krumlovská,[1]) od níž se odvětvuje u Neslovic silnice na Oslavany s odbočkou na Padochov a Zbejšov, u Ivančic na Mor. Bránice a Dol. Kounice (Ivančicko-Kounicko-Pohořelská z l. 1871—1873) na levo, na pravo na Oslavany a Novou Ves (Ivančicko-Oslavansko-Mohelenská z l. 1858 - 1859), sev.-záp. na Padochov (r. 1902); Oslavansko-Čučická spojuje Oslavany s Náměštským okresem; od Ostrovačic na Tišnovsko béře se Ostrovačicko-Čebínsko-Lipůvecká (z r. 1831) s odbočkou na levo na Něm. Kněnice (r. 1887); od Zbejšova se odvětvuje jednak na Zakřany, jednak na Babice, od Oslavan na Ledkovice, od Mor. Bránic k nádraží a k osadě Silůvkám, od Tečic na Radostice a od Domášova na Rudku a Litostrov. Jen Vomice, Řeznovice, Něm. Bránice a Trboušany nemají silničního spojení. Za posledních 6 let přibylo silnic 22 km, vystavěných nákladem 218.978 K.

Okresní výbor silniční má sídlo v Ivančicích.

Dráha c. k. priv. státní společnosti jde v okrese 2 směry:

1. Ze Střelic na Tečice, Rosice, Zástavku (Boží Požehnání) a dále na Okříšky;

2. ze Střelic na Silůvky, na stanici Kounice—Ivančice, Němčice a dále na Vídeň.

Na první trati jezdí denně 6 osobních a 2 smíšené vlaky, na druhé 17 vlaků různé rychlosti; rychlovlaky se zastavují v Kounicích—Ivančicích.

---

[1]) Iv. občané přispívali na stavbu její v l. 1829—1833 5·50 zl. a 6 dny ruční práce.

Jednotlivé stanice měly r. 1901 nákladu: Zástavka (Boží Požehnání) 650.000 q zboží a 3.100.000 q uhlí, Rosice 3710 q rychlého zboží, Tečice 40.000 q, Silůvky 1637 q odvezeno, 5480 q dovezeno, Kounice—Ivančice 309.210 q odevzdáno, 108.140 q podáno.

Pošty mají: Dolní Kounice, Domášov, Ivančice, Oslavany, Ostrovačice, Rosice, Silůvky, Zástavka, Zbejšov; poštovní výpravny: Nová Ves, Říčany, Lukovany, Příbram a Zakřany.

Telegrafní stanice jsou v Dolních Kounicích, v Ivančicích, v Oslavanech, v Rosicích, v Zástavce a Zbejšově; telegrammy přijímají se na všech železničních stanicích.

Telefonické spojení mají Rosice a Říčany s Veveřím.

Spolky.

Záložny jsou v Dol. Kounicích (2), v Ivančicích (3), v Oslavanech (2), v Rosicích, v Silůvkách, Zakřanech;

potravní spolky: v Babicích, v Domášově, v Lukovanech, v Oslavanech, v Popovicích, v Příbrami, v Rosicích, v Říčanech, v Zakřanech, v Zástavce a ve Zbejšově;

dělnické: v Dol. Kounicích (3), v Ivančicích (3), v Rosicích (3);

čtenářské: v Rosicích s knihovnou, v Říčanech s kn., v Ivančicích (2), v Dol. Kounicích s kn., v Mor. Bránicích, v Ostrovačicích s kn., v Tečicích, v Neslovicích s kn., v Příbrami;

kat. vzdělávací: v Ivančicích, v Dolních Kounicích a v Oslavanech, vesměs s knihovnami;

učitelský: „Komenský“ v Ivančicích s knihovnou;

hasičské: v Rosicích, v Oslavanech, v Něm. Kněnicích, v Říčanech, v Ivančicích, v Dol. Kounicích, v Lukovanech, v Něm. Bránicích, v Příbrami, v Ostrovačicích, v Popovicích, v Silůvkách, v Tečicích, ve Zbejšově a Zástavce;

vojenských vysloužilců v Rosicích (s kn. a čítárnou), v Oslavanech, v Říčanech, v Ivančicích (2), v Dolních Kounicích a Popovicích;

sokolské v Rosicích, v Ivančicích a Dol. Kounicích (s kn.); divadelní v Oslavanech, v Domášově a Zástavce; zpěvácký v Ivančicích (2) a Zbejšově („Cyrillská jednota“); cyklistské v Rosicích a v Ivančicích;

odbory Ú. M. Š. jsou v Rosicích a v Dolních Kounicích; dámské v Dolních Kounicích, v Ivančicích; v židovské obci v Ivančicích (něm. spolku škol.); Matice Kounická; hospodářské družstvo a družstvo na zvelebení dobytka mají Rosice, okrašlovací a zalesňovací Ivančice (č.) a Dol. Kounice (n.), zemědělské družstvo Dol. Kounice.

Knihovny lidové zal. v Oslavanech, Říčanech, Rudce a v žid. obci v Ivančicích (něm.). Němci mají ještě 5 spolků v Ivančicích, 3 v Dol. Kounicích a 2 na Zástavce.

O chudé pečují jednotlivé obce a farní ústavy chudobinské.

Zdravotnictví. Před třicetiletou válkou byla v Ivančicích lékárna (ne-li dvě), jakož i (r. 1609 Václav Karyn) doktorové lékařství; známy jsou léky novokřtěnců v Alexovicích. V každém městě a větších vesnicích bývaly lázně; na př. Karel z Žerotína píše r. 1605 Kašparovi, novokřtěneckému knězi v Alexovicích, aby jemu a čeládce jeho připravil lázeň.[1]) Nyní jsou lázně v žid. obci v Ivančicích.

Okres jest rozdělen v 7 zdravotních obvodů: Ivančický, Kounický, Oslavanský, Padochovský, Rosický, Zástavecký a Zbejšovský. Mimo obvodní lékaře jsou praktičtí lékaři v Ivančicích, Dol. Kounicích, Rosicích; na Zástavce a ve Zbejšově jsou závodní lékaři.

Nemocnice jest v Ivančicích a na Zástavce; lékárny v Ivančicích, Dol. Kounicích a Rosicích.

Zvěrolékaři jsou 2: v Ivančicích a Rosicích.

---

5. Farní osady a školy.

Ivančice a nynější děkanství Ivančické náležely kolem r. 1640 k Brněnskému, 1670 Kounickému, 1690 Oslavanskému dekanátu; r. 1750 zřízen zde děkanský úřad, jemuž r. 1778 podřízeny: Ivančice, Oslavany, Ostrovačice, Rosice, Zbraslav, Domášov, Popovice, Krumlov, Čučice, Dukovany a zkoumání účtů Říčanských. R. 1789 obnoveno děkanství Kounické, a nově zřízeno v Rosicích (dle „Real-Matrik“ r. 1794); k tomuto patří 9 far. Kounice, jež r. 1690 ztratily děkanský úřad, zůstávaly u Oslavan a později u Olbramovic (—1779). Obnovené děkanství Kounické obsahuje 8 far, z nichž jen fara Kounická jest v okrese.

[1]) Spisy Karla st. z Žerotína, str. 410.

K Oslavanskému děkanství, které má zachovalé popsání kostelův a beneficií z r. 1690, náležely t. r.: Oslavany, Ivančice, Krumlov, D. Kounice, Mohelno, Ořechov, Pravlov, Rouchovany, Rosice, Medlov a Cvrčovice.

Farní osady v okrese patří teď k 5 děkanstvím:

a) Ivančickému: Ivančice (farář a 2 koop.);
b) Rosickému: Rosice (farář a 2 koop.), Domášov (adm. farní a koop.), Neslovice (farář), Oslavany (farář a 2 koop.) Ostrovačice (adm. farní), Popovice (farář a koop.), Řeznovice (farář a koop.), Zbejšov (farář);
c) Kuřimskému: Něm. Kněnice (farář);
d) Kounickému: Dolní Kounice (farář a 2 koop.);
e) Silůvky jsou částí farnosti Štikovské z Brněnska.

Farními kostely bývaly: kommendátní v Říčanech, filiální na Hlíně, v Lukovanech a Vomicích. Ve všech kostelích se káže jenom česky.

Kláštery bývaly: v Dol. Kounicích „Rosa coeli“ (1181—1528) a v Oslavanech „Vallis S. Mariae“ (1225—1530).

Židé mají své modlitebny v Ivančicích a v Dol. Kounicích.

Školy. Vývoj školství jest u každé obce vylíčen historicky (v. t.).

Roku 1903—1904 měly v okrese Iv. české školy: měšťanskou chlapeckou (3 třídy ve 4 odděleních) a dívčí (3 tř.) Ivančice, chlapeckou 2 tř. Rosice; obecné: Babice 2 tř., Mor. Bránice 2, Něm. Bránice 2, Domášov 3, Hlína 1, Ivančice chlapeckou 5, dívčí 5, Něm. Kněnice 2, Ledkovice 1, Litostrov 1, Lukovany 2, Neslovice 3, Němčice 2, Nová Ves 1, Oslavany 6, Ostrovačice 2, Padochov 2, Popovice 2, Zástavka 2, Příbram 3, Rosice 5 (v 7 odd.), Řeznovice 2, Říčany 3 (ve 4 odd.), Silůvky 2, Tečice 2, Trboušany 1, Vomice 2, Zakřany 3, Zbejšov 5;

německé školy obecné: Ivančice 3 tř., Dol. Kounice 3 (ve 4 odd.), Zástavka 3;

utrakvistickou obecní: Dolní Kounice 6.

Dětské zahrádky a opatrovny mají: Ivančice a Dol. Kounice české, Ivančice, Dol. Kounice a Zástavka německé.

České průmyslové školy pokračovací jsou: v Ivančicích, Dol. Kounicích a Rosicích (od r. 1885).

V okresním městě jest i zemská hospodářská škola (zal. r. 1866) a zemský ústav pro hluchoněmé.

R. 1900 umělo v okrese čísti a psáti 25.869 (77%) lidí, jen čísti 429 (1%), neumělo čísti ani psáti 7454 (22%).

---

6. Statistický přehled.

Ivančický okres má 241·8 km² a zabírá 36 osad, z nichž jest 31 katastr. a politicky samostatných, 2 sice pol., ale nikoli katastrální, 2 naopak jsou kat. a nikoli pol., a 1 není ani kat. ani pol. samostatnou. Do r. 1892 (1/7) patřily sem osady: Zbraslav, Újezd, Březina, Stanoviště, Zhoř, Hluboké, Javůrek; t r. připadly okresu Bítešskému, nově zřízenému. Dol. Kounice, Něm. Bránice a Trboušany vyloučeny byly před r. 1880 ze Židlochovska a přidány Ivančickému okresu.

R. 1890 bylo domů 4160, r. 1900 již 4664 (+ 504 = 12·11%); obyvatelů r. 1890: 31.021 (14.820 mužských, 16.201 ženských), r. 1900: 33.752 (16.235 mužských, 17.517 ženských),

Čechů . .	31.679, t. j. 93·87%	(přibylo	2887	=	10·00%),
Němců . .	1.929, t. j. 5·71%	(ubylo	132	=	— 6·40%),
jiné nár. .	144, t. j. 0·42%	(ubylo	24	=	— 14·28%),
katolíků .	33.141, t. j. 98·19%	(přibylo	2849	=	9·40%),
evangelíků .	47 (17 aug., 30 hel.), t. j. 0·14%	(přibylo	24	=	104·00%),
židů . . .	564, t. j. 1·67%	(ubylo	162	=	— 22·30%).

K národnosti české se přihlásilo v Oslavanech i 69 trvale osazených cikánův.

Ze všeho obyvatelstva bydlelo r. 1890 21·98% ve městech a 15·5% v městečkách; od r. 1869—1890 přibylo obyvatelstva 9·3% ve vsech, ubylo 0·8% v městech a 11·4% v městečkách.

Největší rozlohu mají: až 15 km²: Ivančice 18·411 km², Oslavany 16·585 km², Tečice 15·739 km²; od 15—10 km²: Přibram 11·977 km²; nejmenší rozlohu má Zástavka 0·988 km², Kratochvilka 1·21 km², Alexovice 1·887 km².

Domů r. 1900 bylo 4664, ze kterých bylo 100 neobydlených nejvíce domů měly: Ivančice 645 (20 neobydlených), Dol. Kounice 480 (5) a Oslavany 389 (15); nejméně Litostrov 23, Říčky 28, Alexovice 35.

Obyvatelů měly t. r.: přes 2000: Ivančice 4088, Oslavany 2841, Dol. Kounice 2699, Rosice 2448; nejméně obyvatelů má Litostrov: 165.

Všechny osady jsou národnosti české mimo Alexovice, kde se česká menšina skoro rovná německé většině. Vnější německý nátěr (u Zástavky, Padochova, Alexovic a Dolních Kounic) činí závodní a tovární úřednictvo, zráda a neuvědomělost našeho lidu.

České menšiny z r. 1890 proměnily se na většiny: v židovské obci Ivančické, která měla 44% Č., 53·3% N., 2·7% jiných, napočteno po 10 letech 59% Č., 37% N., 4% jiných; v židovské obci v Dol. Kounicích bývalo jen 32·4% Č., 66·7% N. a 0·9% jiných, nyní jest 63% Č., 37% N.

Všechny obce jsou náboženství katolického. Evangelická menšina nedosahuje ani ½%. Židů jest nejvíce v židovských obcích, v Ivančicích 34% (r. 1890 42·58%), v Dolních Kounicích 28% (před 10 lety 49·5%), přes 2% ve městech Ivančicích a Dol. Kounicích, přes 1% v Rosicích, v Pendrově a v Říčanech, skoro 1% ve Zbejšově a v Oslavanech.

Dle pohlaví bylo r. 1890 o 1381 více ženských než mužských; těchto bylo 47·77%, oněch 52·23%; za posledního sčítání bylo již mužských 48·1% a ženských 51·9%. Více mužských mají jen 4 osady: Bránice Německé, Litostrov, Říčany a Trboušany.

R. 1890 se narodilo 1145 lidí, r. 1900 1377; naopak r. 1890 zemřelo 933 a o 10 let později jen 764.

U okresního soudu vykazují rozličné rejstříky ve věcech civilních tato úřední podání: C (mimo bagatelní rozepře) 184, Cb (bagatelní žaloby) 206, M (upomínky) 376, K (výpovědi) 68, Hc (soudní pomoc jiným úřadům) 249, E (exekuce) 584, A (pozůstalosti) 418, L (opatrovnictví) 18 [koncem r. 1902 bylo pendentních opatrovnictví 632], P (poručnictví) 255, G (legalisace) 780, Nc (rozličné) 660. Civilních žalob a žádostí o vydání platebního rozkazu bylo 766, z nichž na zaplacení peněžního dluhu 723. Oznámení o zločinech nebo přečinech učiněno 159, v přestupcích stalo se odsouzení v 652 případech, ve vyšetřovací vazbě bylo 71 osob, a vyrovnání ujednáno 73.

Hypotečních dluhů za r. 1902 přibylo 596.337·68 K, ubylo starých 290.850·41 K. Toho roku platily obce 24.888·74 K, velkostatky 7.559·57 K domovní daně, 161.318·9 K a 238.091·86 K

pozemkové (i s přirážkami), 20.243·85 K a 11.809·75 K činžovní (s 87% fond. přirážkou), 11.769·21 K a 19.902·23 výdělkové (s 63% přirážkou fondovou).

Na sněm volí Ivančický venkov s Brněnskem 1 poslance, město Ivančice s Pohořelicemi, Mor. Krumlovem, Mor. Budějovicemi a Jaroměřicemi též 1 poslance; na říšskou radu po 1 poslanci volí: venkov hejtmanství Brněnského a Víškovského, města Ivančice, Znojmo, Dačice, Jemnice, Mor. Budějovice, Mor. Krumlov a Slavonice; v V. kurii okres Ivančický, Brněnský a město Brno.

Mladíci se odvádějí nejvíce k 8. pěš. pluku, k 25. praporu myslivců a k 14. zeměbraneckému pluku pěchoty.

ALFONS MUCHA: VZPOMÍNKA.

II. Jednotlivé obce.

Ivančice.

Nejstarší listiny, které nám zachovaly původní jméno města, jsou ze XIII. století, na př. r. 1221 jest svědkem Matyáš de Ywansiz,[1]) r. 1225 zaměňují se pole a vinice „iuxta Yuancici“[1]) (t. j. u Ivančic) za ves Manice (viz Oslavany). Za XIV. stol. psávalo se „Ywantschitz, Iwanschice, Ybantschicz, Ywanschicz, Ybanzcic“ a j. p., v XV. st. již „Eywančicz“ i Ewančice“; nynější (od r. 1849) název jest „Ivančice“, ač venkovský lid chodí též do „Vančic“.

Původ jména z nedostatku zápisů lze toliko uhodnouti. Dle pověsti stával první dům, myslivna, na místě nynější radnice, v níž bydlel za dávných časů lesník Ivan neb Ivánek se svými dcerami Rénou a Evou. Potomci sluli Ivančici a dali název městu. Němci chtějí svůj název z českého zkomolený vyvoditi takto: V tisových (Eiben) lesích zdejších žil prý lesník Schütz. —

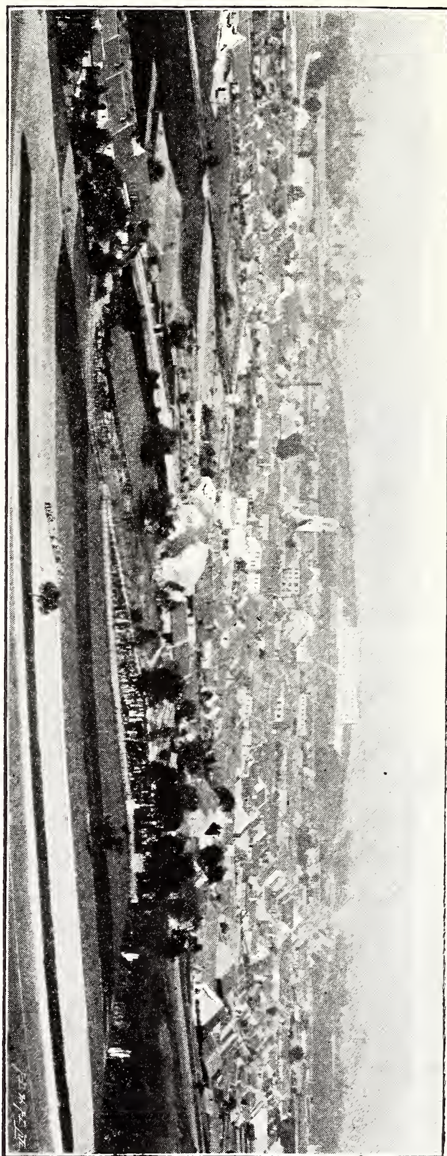
Jiný výklad: Réna obdržela od otce horu (Rénu), na níž vystavěla hrad toho jména, kteréž jméno se přeneslo později i na zůstalé hradiště. Eva pak založila město Evančice.[2])

---

[1]) C. D. M. II. 122, 170.

[2]) Jméno Ivančice ukazuje na zakladatele, jenž slul Ivančík neb Ivánek (pův. Ivan, tolik jako Jan, srv. Janek, Jančík). Osad podobného jména máme na Moravě několik: Ivanovice (na Hané), Ivanovice (nyní Vanovice u Letovic), Ivanovice neb Vejvanovice (Nenovice u Brna), Evaneč (nyní Vanč u Náměště), Ivaň, Evanovice u Řečkovic a j.; i Čechy mají Evaň a Evanovice (Ivanovice, Vejvanovice).

Ivančice leží na levém břehu Jihlavy v údolí 209 m nad mořem a jsou se tří stran (Sv. Jakub 355 m, Réna 310 m, za cihelnou 250 m) obklopeny horami. Od hájku Němčickeho a od Sv. Jakuba jest nejpěknější vyhlídka na město (obr. 7.). Kaple Sv.-Jakubská, bělající se do dálky, ukazuje, kde asi se kryjí Ivančice.

Obr. 7. Pohled na Ivančice s kaple Svatojakubské.

Ač jsou městem okresním, nemají nyní veliké důležitosti a významu v okrese, ležíce daleko dráhy.

Obecní katastr dělí se na dvě katastrální obce (od r. 1825):

1. obec s předměstím Oslavanským (10·315 km²),

2. obec s předměstím Kounickým (8·0963 km²).

Neuchýlíme se od pravdy, považujeme-li za zakladatele Ivančic rytíře Ivana, pocházejícího z Uher, jehož syn Štěpán r. 1197 prodal blízké Oslavany klášteru Třebíčskému.

„Emerunt autem fratres (benediktini v Třebíči) medietate argenti ejus (bratra Havla) me praesente (kn. Spytihněva) et talem emtionem laudante praedium in Oslavan cum thelonei sexta septimana ibidem a nobili viro Stephano Ungaro, filio Ivan. (Cod. dipl. I. 349.)

Ostatní domněnky o původě Ivančic jsou lidovými smyšlenkami a německý názor nesmyslem.

Město samo se skládá ze dvou samostatných politických obcí: křesťanské a židovské.

Číslování domů jest rozděleno na 3 obvody.

Původní starou osadou tekl městský či mřenkový potok, těmi as místy, kde stojí radnice, a směrem ke strouze. Když byly vystavěny hradby, svedeno řečiště jeho poněkud na západ do hradebního příkopu.

Za XV. věku nebylo předměstí; zde onde opodál hradeb stály dvory, které se svými zahradami činily krásný pohled. V XVI. století mimo město stála 4 předměstí: „Na Husích Loukách" („na Konvizu"), „na Kozlově" pod Černým Kopcem podle městské strouhy k obec. stavu, Oslavanské a Kounické. Předměstím „Špimberkem" zvány, jak se podobá, „Malé Hlinky".

Zdi městské[1]) byly obehnány příkopem, jak posud lze viděti, ač jsou většinou zb ořeny. Ve farské zahradě vidíme, že bývaly vysoké, opatřeny jsouce dvojnásobnými střílnami.

Od počátku vedly do města 3 brány: Horní čili Oslavanská, Dolní či Kounická a Židovská. Na Oslavanské bydlel městský hlásný až do r. 1820. Na Kounické bývaly dle pověsti hodiny, než byly dány na věž chrámovou, což se stalo r. 1575. Též zde bydlel hlásný. Brána Židovská (stála na místě židovské školy) byla na konci XVII. stol. (1690) zazděna; zároveň prolomena branka, již nazývaly Židovskou. Všechny 3 brány a hradby vystavěny za Přemysla II. Otakara. Horní brána zbourána r. 1829, a získaným kamenem 50□⁰ vydlážděna Bzí ulice; přední Kounická ulice dostala dlažbu r. 1861, kdy se zbourala Dolní brána.

Čtvrtá „Nová brána" vedoucí do Rybářské ulice byla vystavěna r. 1572, a stržena r. 1856. Získaným kamenem vydláždilo se Drůbežní náměstí.

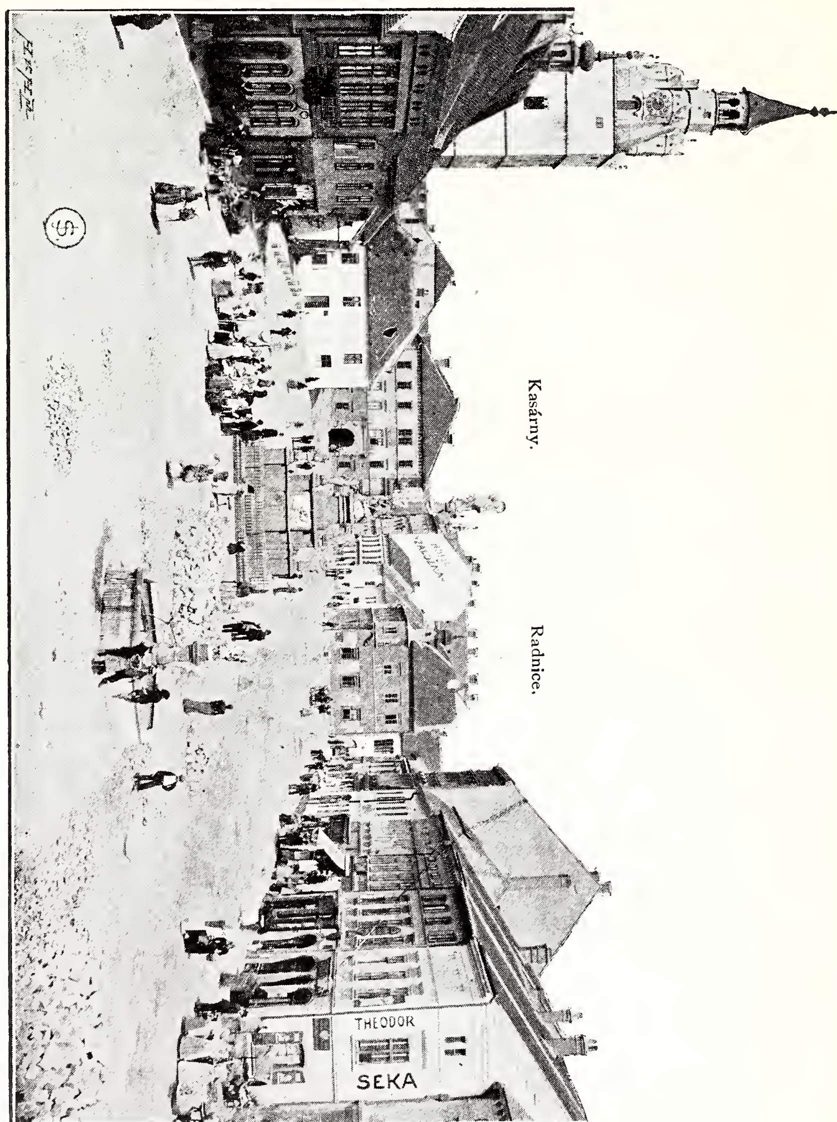
Na hradbách stálo ještě šest věží s báněmi. Vše to uprostřed kvetoucích stromův a zelených luk mělo půvabný vzhled malé, pevné tvrze.[2])

---

[1]) Měšťané sami dbali o pevnost jejich. R. 1606 Kašpar Volf poručil na opravu městských zdí, kde toho potřebí, 50 zl. 21 gr.

[2]) Starší vyobrazení města zachováno na obraze v kapli Oslavanské: „Smetání Oslavanských panen s Rény do řeky Jihlavy".

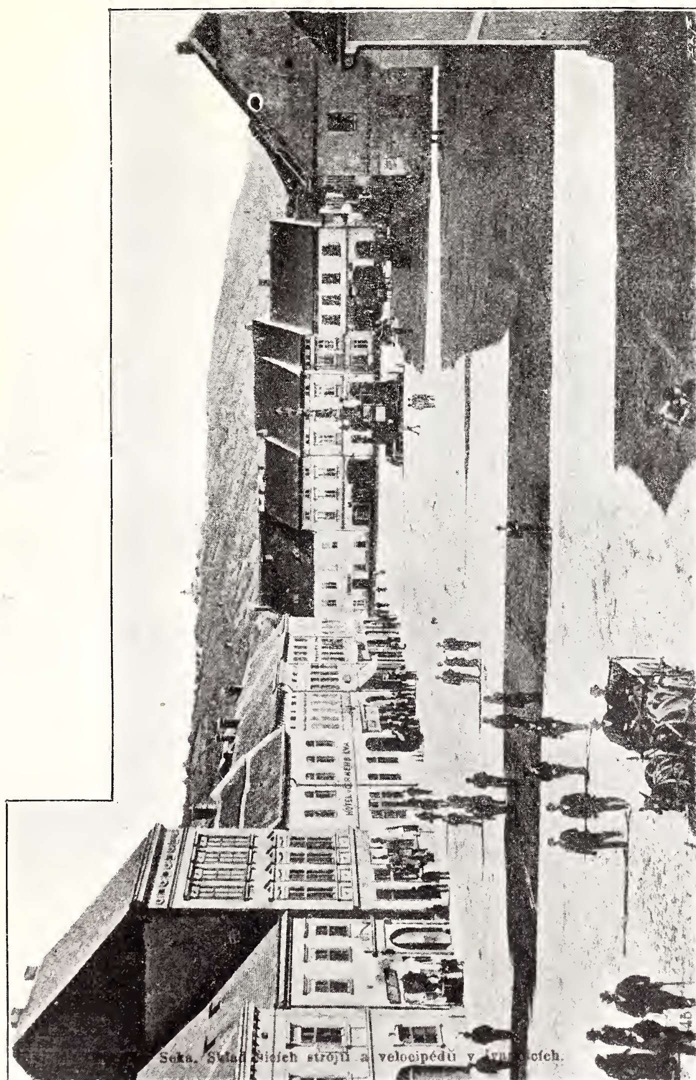
Rozdělení města na náměstí a ulice trvá od počátků jeho. R. 1898 některé názvy starodávné ustoupily novému pojmenování podle našich slavných mužův.

Obr. 8. Náměstí Palackého v Ivančicích (horní část).

Náměstí Palackého (velký rynk) (obr. 8. a 9.) má podobu obdélníkovou a s náměstím Komenského (rynkovou ulicí), které

vede k židovské obci a jest přes 30 m šir. a 305 m dl., tvoří pravidelné latinské L. Ještě kolem r. 1850 domy na náměstí měly jiný vzhled: kasárny (obr. 10.) a radnice byly ozdobeny štíty a několik domů

Obr. 9. Náměstí Palackého v Ivančicích (dolní část).

Býv. dům pánů z Lipého.

mělo podloubí. Až do konce XVI. stol. dělilo se bývalým hřbitovem u kostela na horní a dolní; tou dobou nebylo dlažby, ač mnozí majetnější občané věnovali: r. 1606 Kašpar Volf na opravu

cesty a dlažby ve městě 50 zl. 21 gr. a r. 1607 Michal Kovář na dlažbu ve Bzí ulici 10 zl. 4 gr. Na náměstí stojí socha P. Marie (v. t.) od XV. stol., kašna, na niž odkázal r. 1609 Jiří Macháček 10 zl., a všechny znamenitější budovy (v. t.). R. 1855 a 1856 udělána kanalisace a vydlážděno město.

U Dolní brány býval malý rynk zv. „Dobytčí", nyní „náměstí Žerotínovo", a „Drůbežní trh" nazýval se „Dolní

Obr. 10. Kasárny (býv. hrad) v Ivančicích (před opravou).

rynk", z něhož se přicházelo „Pod masné krámy" a v levo do „Růžové ulice".

Před bývalou „Horní branou" jest „Malé náměstí", na němž stojí chudobinec, záloženský dům a koželužna. Nahoru podél potoka říkávali „Na potůčku", nyní „U potoka" (napsáno však bylo „Horní a Dolní" mřínková ulice), dolů jest „Panenská ulice" (vůbec „Ve Sboře"). Proti Horní bráně na západ „Široká ulice", severně špitála „Bzí ulice" čili Bezová (někdy i Chebzová),

ale chybně „Psí". Na konci „Široké ulice" vystavěn ústav pro hluchoněmé (v. t.).

Ze „Bzí ulice" se přijde do „Oslavanské", na jejímž konci jest a spojuje ji se „Širokou ulicí" „Ostřihon" čili „Ostřihom". V těchto místech bývalo před třicetiletou válkou předměstí „Na Husích Loukách" („Konvíz") a pod Černým Kopcem od Ostřihoma ku splavu obecné strouhy předměstí „na Kozlově" („na Kocberkách"). Proti Ostřihomu severně jest ulice „Na Brněnce", dříve „Buryanka". Směrem k židovskému hřbitovu říká se ulici „Na židovských hrobech", k Neslovicům „Neslovská ulice".

Proti bývalé Židovské bráně jsou „Malé Hlinky", druhdy zvané předměstí „Na Špimberku", východně odtud „Velké Hlinky". Staří psávali „na Hlinicích", teď „Na Hlinkách". Před Kounickou branou jest „Kounická („Horní Kounická", druhdy „Hrnčířská") ulice", kde hrnčíři měli své dílny; rum v zahradách svědčí o tom; pak i „Dolní Kounická ulice". K novému hřbitovu se prostírá „Kozí Hora" („hřbitovní") ulice; ve starých knihách se psávalo „Kuří Hora". Ulice pod „Novou branou" slula „Rybářská". V písemných památkách městských se též čte: „Dům v „Příkopě" ležící, dům „Pod sv. Jakubem" „na Kocperku" atd.

Jak svědčí městské a rychtářské knihy, bylo na zdejších předměstích mimo hradby několik dvorův a více velkých hospodářských domův. Náležely vlastním pánům, nejvíce drobné šlechtě. Bylyť:

1. Dvůr „na Hlinkách" (před Kounickou branou), kde jest nyní hostinec „na Bačkoře" proti kapli sv. Trojice. Za XV. stol. se nazýval „Bohunkovský".[1]) R. 1502 Jan ze dvora „Bohunkovského" byl purkmistrem v Ivančicích. Dle rychtářských knih (II. 422) koupil r. 1639 za 450 zl. vládyka Jan Komínek z Engelhauzu, t. č. hejtman panství Říčanského a Veveří, od Martina Sigla dvorec se 6 kusy polí a kolnou (oboje pusté). Ke dvoru patříval i „Horní rybník" ve Špírech.

2. Dvůr Pernštejnský v Široké ulici (1489), kde dnes stojí koželužna a mydlárna; jest podobno pravdě, že se nazýval později jen domem, ježto v potomních letech se nečiní o něm již zmínky.

[1]) Dle Bohunky z Pernštejna.

3. Dvůr v Oslavanské ulici; na místě jeho později stával dům Strakovský, nyní Budilův. Před r. 1606 držel jej Jan Konešínský, po jehož smrti se vším příslušenstvím, roli, lukami a 3 vinohrady prodán úředně za 946 zl. 20 kr. Davidovi Václavů. Po Davidovi „zlé paměti“ koupil jej i s přikoupenými poli Jan Agrikola za 1600 zl. (r. 1618), který na něm hospodařil do r. 1654, kdy jej přenechal s lukami, poli a též polem, z něhož hrnčíři brali hlínu, za 350 zl. Jiřímu Stanislavovi Pešátovi z Moravan. R. 1680 byl dvůr pustý. (R. r. I. 451, II. 236, 517).

4. Dvůr na Ostřihomě („na Frišberku“ = „na čerstvém chlumku“). V druhé polovici XVI. stol. náležel pí. Dorotě z Šanova, od r. 1591 pí. Lidmile Vanecké z Olbramovic. Po čtyřech letech paní Lidmila, „jsoucí ten čas od Pána Boha v nedostatku zraku postavena“, odevzdala dům řečený (za 600 zl. koupený) svému manželovi Janu Vaneckému z Jemničky, jenž po její smrti (1600)[1]) zapsal své druhé manželce Marianně Sluzské z Chlumu mimo jiné i dům se zahradou, jenž slove „na Frišperku“. R. 1608 připomíná se po Janovi syn Václav Vanecký z Jemničky a na Valči a Vanči, jenž jím vládl do r. 1616. Od t. r. až do r. 1622 patřil rytíři Pavlu Volbramovi ze Štěkře, jenž jej koupil za 2200 zl. Pavel, jsa členem bratrské jednoty, přes výstrahy Karla st. z Žerotína účastnil se činně stavovského odboje a vyjednával s Bedřichem Falckým a s Uhry. Po přemožení povstání v seznamu provinilců ze dne 9. listopadu 1622 připomíná se mezi zemřelými.[2]) Statek jeho „Frišberk“ byl zabaven císařem, neboť Vilém Smržovský z Lidkovic jest pánem jeho před r. 1629. R. 1629 jest jeho majetníkem rytíř Vavřinec Gludt z Herle, cís. důstojník; koupilť jej za 1025 zl. Jan Gludt poslední vůlí[3]) ustanovil dědicem svého zetě Jana Jakuba Seitla,[4]) kníž. rychtáře v Ivančicích a hejtmana na Náměšti. R. 1738 prodal pole někdy ke dvoru na Ostřihomě patřící uroz. p. Antonín Rafael Záblatský na Tulešicích Janu Antonínovi Zozulovi di Salino, měšťanu z Ivančic, za 2200 zl. Po 8 letech patřil onen majetek Fr. Untersbergrovi, úředníku hr. Schrattenbacha; týž t. r. prodal vše za 7500 zl. Fr. Sladkému z Ivančic, od něhož to odkoupil Jan Zozuli za 2013 zl. 24 kr. Pole v XVIII.

---

[1]) Viz zachované pomníky u kostela.

[2]) R. Dvořák, Dějiny Moravy, str. 579.

[3]) Dto. na Frišberku 20. března 1651.

[4]) Pole za sv. Janem slovou podnes „na Seitlově“.

a XIX. stol. byla při rodě Bacciokû, nyní Čočulů (Zozuli). Stavení lidem rozprodané tvoří část ulice na cestě k Pancířům. (R. r. I. 107, 202; II. 9, 10, 211, 212, 333.)

Před válkou třicetiletou zakoupili si v městě domy mnozí šlechticové; na př.: r. 1590 dům v městě na rynku pí. Maruše Haugvicová; t. r. měli zde své domy rytíři: Pavel Hodický mladší z Hodic a Bedřich Vchynský ze Vchynic (na předměstí Iv.); r. 1592 koupil dům „jdouce z Oslavanské ulice" na rohu p. Jan Nos z Vojkovic; r. 1592 Jan Arnošt z Miltic (v „Široké" ulici); r. 1593 pí. Maruše Pohnanka z Pohnání (v Kounické ul.); r. 1594 pí. Maruše Zubovna z Myslečovic (d. na rynku); r. 1599 Zikmund Oneš z Březovic a na dvoře v Kostelci, písař menšího práva zemského markrabství Moravského; r. 1600 pí. Kateřina Hrubčická z Čechtína (dům proti „Sboru", jenž r. 1605 přešel na pí. Kunu Krušinovu z Hostěřan); r. 1602 Bořek Dohalský z Dohalic (v Široké ulici za 1250 zl.); r. 1607 Bedřich Bule z Bořitova měl dům v Široké ulici; r. 1609 pí. Kateřina Vojsková, roz. z Náchoda, si koupila dům za 1000 zl. proti „Sboru" od Matouše Rudinského z Rudinštejna a Justina Zahrádecká, roz. Jankovská z Vlašimě, dům na předměstí po Bedřichu Bulovi z Bořitova za 2800 zl.; r. 1611 Hanuš Tatous z Vraního měl dům, jenž náležel Kateřině Bulové z Petynku, a Markvart Barský z Baště si koupil dům „na potůčku"; r. 1612 pí. Kateřina Hostákovská, roz. Olbramka ze Štěkře, obývala dům koupený za 3250 zl. od Bedřicha Jankovského z Vlašimě a na Bítově, r. 1614 Bohuslav Hostivarský z Kostelce nad Vohří dům na Horním rynku a r. 1620 Valentin Augustus Schenbek ze Schenbachu dům v Široké ulici (koupený za 1100 zl.).

Po bitvě Bělohorské rytíř Jan Oldřich Hostákovský ze Štěkře prodal dům (za horní branou) r. 1624 Jiřímu Charvátovi z Karlštatu za 3100 zl. s výhradou, aby, pokudž by zůstával v zemi, nikomu jinému nebyl prodán, leč by jmenovaný p. Hostákovský právo na kup domu dal dobrovolně někomu jinému. V té době (1622) jest poznamenán prodej domu křesťanského židovi A. Parolenovi na přímluvu vrchnosti, úředníkův a kardinála z Dietrichštejna.[1])

---

[1]) Rychtářská reg. I. 85, 120, 128, 129, 143, 155, 283, 318, 429, 458, II. 35, 36, 27, 48, 134, 287, 57, 263. A. Kratochvíl, Šlechtická jména z rychtářských knih v Ivančicích (Časopis mor. musea zem. IV.).

Město mívalo[1]) počátkem XVII. stol. 465 domův a při nich $38^{8}/_{64}$ lánů pozemků (1349 měr polí a $1328^{3}/_{8}$ měr vinic). Válka třicetiletá však podkopala blahobyt jeho i vzrůst; neboť po ní bylo osedlých domův jen 222, ostatní 243 byly pusty.

Z oněch 222 měli 22 měšťané s velkým hospodářstvím. Z 200 domků náleželo 171 řemeslníkům a kopačům a 29 židům. Tehdy zde byl mlýn o 2 složeních a stoupa patřící obci. Z řemeslníků bylo 9 obuvníků, 3 krejčí, 10 punčochářů, sklenář, 3 provazníci, 3 kloboučníci, 5 hrnčířů, 3 zámečníci, 4 tkalci, 6 soukeníků, 2 kožešníci, 3 koželuzi, bednář, řezník, kolář, barvíř, kovář, 3 tesaři, sedlář, loďkař, košikář, 2 zedníci, slaměnkář. Kopači byli 34.

K pustým domům přibylo v r. 1657—1669 ještě 35 křesť. a 4 žid., když většina obyvatelů jejich vymřela a mnozí utekli; ještě r. 1673 zůstávalo starých pustých domů 238 a $843^{3}/_{8}$ měr starých pustých vinic. Obyvatelé byli s polovice národnosti německé.

V XVIII. stol. mnohé domy dostaly se do rukou cizích rodin, jiné rozděleny mezi 2—3 majetníky.

R. 1749 bylo v Ivančicích (křesť. obci) všech domovních čísel 360; r. 1791: 385 domů (vnitřní město 98, na předměstích 287), 2116 obyv., z nichž na vnitřní město připadalo 577; r. 1835: 516 domů, 2642 obyv.; r. 1890: 624 domy, 3776 katol., 11 prot., 82 židé, 3668 Čechů, 179 Němců, 22 jiné nár.; r. 1900: 645 domů (I. 120, II. 290, III. 235), 4008 obyv., z nichž mimo 91 žida a 20 prot. jsou všichni katolíci a mimo 151 Němce vesměs Čechové.[2])

Dějiny. Ivančice městem královským.[3])

Kdy vystavěny první budovy v Ivančicích, nelze určiti s jistotou; v XIII. stol. založen zde hrad, a zřízena poprava, o níž se r. 1308 zmiňují Reg. II., str. 942. Historicky zajištěná

---

[1]) Reg. podd. 134, dom. 44, urb. 50.

[2]) Zdeněk Lepař: Populace a vzrůst měst a městců na Moravě v posledním století. Příloha G. (Časopis Mor. musea zem. II. 97—137.)

[3]) Rukopisné poznámky Tom. Procházky v zem. arch. v Brně, č. 748. C. D. Mor. I. 122; II. 170, 363; IV. 217; V. 266; VI. 30, 33, 297, 299, 300, 324, 376, 377; VII. 98, 126; VIII. 30, 99, 144; X. 138, 150, 152; XI. 236, 552; XII. 452. Palacký, Dějiny nár. Čes. II. 207. Mon. hist. Boëm. u Dobnera Tom. V. str. 278.

zpráva jest z r. 1221, kdy Matyáš z Ivančic jest svědkem, ač-li „na Yuani“ z r. 1086 (C. D. M. I., str. 171) neznamená Ivančic. Byl-li Matyáš královským kastelánem a bylo-li tudíž město již opevněno, nelze tvrditi; neboť Matyáš neudává svého stavu ani důstojnosti. R. 1225 činí se zmínka o zdejších vinicích a r. 1239 o faráři Iv. (v. t.). Po smrti Přemysla II. na Moravském poli r. 1278 vtrhl vítězný Rudolf na Moravu a vypáliv Pohořelice a mnoho vesnic kláštera Kounického a Oslavanského, položil se táborem na „Lánech“ u Ivančic, odkudž po 13 dní bylo město drancováno vojskem jeho. Sem na „Lány“ přišel stařičký olomoucký biskup Bruno a několik pánů moravských prosit a poddat se. Rudolf je přijal vlídně a po jejich přísaze věrnosti nahrazoval učiněné škody; odtud poslal Olomouci (Datum in castris apud Iwantschicz) a Jihlavě potvrzení privilejí. Jen Ivančice nedosáhly ničeho. Dal-li Přemysl II. (jako jiným městům) Ivančicům opevnění, není s podivem, že město nezapomínajíc svého dobrodince Rudolfovi se nezachovalo na svou vlastní škodu.

R. 1282 byly Ivančice povýšeny s jinými královskými městy do 4. stavu.

Václav II. zásluhy rozšafnosti, věrnosti a přemnohé služby města Iv. odměnil tím, že je sprostil placení mýta v celé své říši (dto. Brunae 1288 II. Idus Maji). V čem viděl tyto přednosti zdejších občanů, nelze říci; možná, že hlavně to byla věrnost k nešťastnému otci. Když mezi Václavem a Albrechtem Rakouským vypukla válka r. 1304, pomocné vojsko uherské „Kumáni“ v několika tisících táhlo Moravou k Čes. Budějovicům a zastavilo se v Ivančicích. Obyvatelé utekli se do kostela před zhovadilými nepřáteli očekávajíce raději smrt v něm, než venku, kde se páchaly nevýslovné ukrutnosti. Kumáni[1]) odtáhli kostel zapálivše.[2]) Ještě r. 1312 Petr, spisovatel Kroniky Zbraslavské, viděl rozpukané zdi chrámové a dodává, že zahynulo takové množství lidu, že tuk z mrtvol vytékal daleko ze dveří. Týž Petr zaznamenal událost z r. 1312 o zdejším farním chrámě: Toho roku člověk malé víry v přítomnost Krista Pána ve svátosti oltářní díl hostie o sv. přijímání přijatý a v ústech jeho v celou hostii narostlý uschoval v puklině chrámové zdi. Když kněz odtud bral hostii, okrvavěly

---

[1]) Na ně upomíná pahorek „Kumán“ a „Kumánský nápis“ v Řeznovicích (v. t.).

[2]) Srovnej Danteův Ráj XIX. 117.

mu po ní prsty a, jakmile ji vynesl na světlo, kapala krev z ní na zemi. Královna Eliška, když se dověděla o zázraku, spěchala sem s Oslavanskými jeptiškami přesvědčit se o pravdivosti; s ní přišel i Petr. Královna darovaný onen nejdražší klenot v krásné monstranci svěřila na opatrování klášteru Zbraslavskému, kde se ztratil v potomních bojích husitských s jinými poklady.

Za vlády Jindřicha Korutanského byly mimo jiná města také Ivančice zastaveny (1308) Bedřichovi Rakouskému po míru ve Znojmě (14. srpna t. r.).[1]

Sotva Karel, syn Eliščin, s vůlí otcovou jako markrabě přijel na Moravu, přišel také do Ivančic a potvrdil zdejšímu faráři a spolu prvnímu kanovníkovi na hradě Pražském a notáři svému Mikuláši z Lucemburka listinu týkající se desátku z vína. Po Karlovi nastoupil markrabě Jan Jindřich (1349—1375), jenž r. 1352 a 1360 udělil městu privileje (v. t.) a ustanovil (Brune 21. prosince 1350), aby Ivančice ve sporných věcech nehledaly poučení v Měníně, jako posud, ale u rady města Brna. Morem r. 1348 zemřelo mnoho lidí ve městě.

R. 1375 zemřel Jan Jindřich; dle třetí, poslední vůle jeho, dto. 26. března 1371, byla Morava rozdělena tak, že nejstarší syn Jošt byl markrabím a pánem a bratři mladši Jan Soběslav a Prokop obdrželi nějaké statky. Ivančice s fojtstvím, vinicemi a desátky připadly Janu Soběslavovi.[2]) Nový pán již r. 1372 potvrdil přeložení výročního trhu (v. t.). Dle smlouvy z r. 1377 úděl Janův byl více závislým na Joštovi. Když pak Jan vstoupil do stavu kněžského a r. 1381 se stal biskupem v Litomyšli, připadl úděl jeho bratrům, kteří si jej rozdělili r. 1382. Ivančice přiřčeny Joštovi (německé přiznání přísahy věrnosti s pečetí města Ivančic se zachovalo v zem. archivě v Brně, č. 7813/b). Rozepře mezi bratřími a mezi Prokopem a biskupem Olomouckým dotkly se krutě Ivančic a všeho okolí a vedly r. 1400 k občanské válce; r. 1399 purkrabí Ivančický jako stranník Prokopův stižen církevní klatbou. Odtud, hlavního to sídla (od r. 1399) strany Prokopovy, činěny výpady na všechny strany.

Za Václava IV. r. 1413 jsou Ivančice z oněch 11 měst na Moravě, jež se zavázala platiti Kateřině, vévodkyni Kožichovské,

---

[1]) Palacký, Dějiny II. 1. str. 330. C. D. Mor. VI. 376: Di Purch ze Ywantschitz und den marcht daselbst mit dem Freienwalde.

[2]) Potvrzeno Karlem IV. a Václavem IV. (V Praze 12. května 1371).

300 kop gr. ($^1/_2$ o sv. Havle, $^1/_2$ o sv. Jiří) ze summ, jež měla platiti svému králi;[1]) r. 1414 připadlo na Ivančice z 800 kop gr., jež města královská platila mimořádně, 26 kop 40 gr. Toho roku bylo město přepadeno Vilémem z Pernštejna a jinými dobrodruhy; ale vše bylo jen slabou předzvěstí budoucích náboženských válek. Za schůze v Mikulově dovolil král Zikmund Albrechtovi Rakouskému dáti posádky i do Ivančic.

Již r. 1423 přitáhl Žižka k městu a bez odporu za srozumění mnohých měšťanů hovících učení Husovu dobyl jich a krutě potrestal katolíky. Po odchodě Žižkově vypudil r. 1424 Albrecht Rakouský, jenž od Zikmunda markrabství moravské přijal za manství, posádku husitskou, když se byl k němu přidal Jindřich z Lipého a na Krumlově. Brzy sečteni dnové panování Albrechtova v Ivančicích, neboť ještě toho roku, ač Žižka zemřel na pochodě, spojila se vojska česká u Vel. Meziříčí a vpadla na jih Moravy s Mikulášem Sokolem z Lamberka. Při tom osazena města Třebíč a Ivančice, kde bylo zajato zvláště mnoho lidí.[2]) Odtud — r. 1435 byly Ivančice baštou Táboritův a Sirotkův; ještě po bitvě Lipanské na sjezdě táborské strany (21. prosince 1434) jsou poslové z Ivančic, aby se uradili, kterak by se chrániti měli klamu a úkladů nepřátelskych.[2]) Sjezdu předsedal Jan Roháč z Dubé. V květnu příštího roku panským vojskem a Albrechtem byla vyhnána z města posádka táborská, a obyvatelé nikoli bez násilí přivedeni k vyznání pod jednou.[2]) Vypuzení Táborité, potloukajíce se v lesích, byli by málem zajali posly sněmu Basilejského, ubírající se do Brna.[2])

Válkami těmi město bylo stiženo krutě; král Ladislav v listině z r. 1455 potvrzuje všechna privileje dřívější a dokládá, že původní listiny byly za předešlých válek zničeny a toliko že se zachovaly v opise (in libro publico). Za něho r. 1440 na přípise obecného landfrídu jsou podepsány Ivančice jako osmé královské město[3]) a byly rukojmím na 15 kop gr. z 800 kop, jež se měly položiti Janovi z Břežan za hrad Skály; r. 1442 založena pamětní kniha městská.[4])

---

[1]) Archiv Český XIV. 553.

[2]) Fr. Palacký, Dějiny nár. Čes. XII. 10, 302, 313, 314, 315, 320.

[3]) V. Brandl, Kniha Tovačovská, str. 5.

[4]) Jest v zem. archivě v Brně (M. VII. 20).

Po smrti (1457) Ladislavově zůstalo město vždy a všude věrno králi Jiřímu, ač mnohá města odpadla od něho; Jiří r. 1464 potvrdil výsady Ivančicům.

Poněvadž za zvolení Jiřího za krále se zasazoval Jindřich V. z Lipého na Mor. Krumlově, dědičný maršálek království Českého a zemský hejtman markrabství Moravského, dostal od krále dceru Barboru za manželku, která mu přinesla královské město Ivančice (r. 1461 nazývá se Jindřich nejmilostivějším pánem města) věnem.

Ivančice částí panství Krumlovského (za pánů z Lipého a z Pernštejna).

Od Jindřicha dosáhly vinice na „Olivě" osvobození od desátku, poněvadž pomrzly několikrát po sobě. Zavázalť pak za to vinaře k ročnímu poplatku 4 gr. z každé čtvrtky. Na vyšetření toho poslal Václava z Tulešic a purkrabí svého Rybičku. Zdá se, že za něho se vybralo město z mdloby, do níž bylo uvrženo za válek husitských, neboť si zakoupilo velký dům Šankvicarský, který již byl rozdělen do 2 domův. Jindřich † 1469.

Syn a nástupce jeho Pertolt IV. z Lipého, manžel Elišky z Kravař a ze Strážnice, zastavil 14. června 1476 za 2200 kop gr. a 800 uher. zl. část svého majetku: „Ivančice s hradem Rabštejnem zbořeným, Rouchovany, vsi Litobratřice a Nykolčice se vším příslušenstvím Vilému z Pernštejna a na Helfenštejně, nejvyššímu komorníku desk a soudu práva zemského, a učinil (r. 1480) téhož poručníkem svého syna a jiných dětí svých i všeho statku svého a, jestliže by jeho (Pertolta) Pán Bůh smrti neuchoval a dětí jeho, aby ten statek a zboží jeho naň, na Viléma, bez zmatku všecken spadl mocně"; vymínil si jen 3000 kop gr. pro služebníky. Toho času uvádí se v půhonných knihách (V. 61), že na Ivančice uvalen poplatek 20 kop komorního platu k Veveří (o sv. Urbaně 10 a o sv. Vavřinci též 10).[1]) R. 1480 spolčili se Barbora z Kunštátu a z Poděbrad a syn její Pertolt na všechen svůj statek. (Z. desky, XI. fol. 3.). Pertolt † 1482, a vdova po něm si vzala Petra z Rožmberka.

Po smrti Pertoltově na žádost Matyáše Uherského jmenoval král Vladislav 29. června 1483 nejvyšším maršálkem Viléma z Pernštejna, leč jen do plnoletství Jindřicha, syna Pertoltova. Kdyby zemřel sirotek, měl zůstati doživotně pán Vilém. Týž

[1]) Nedával se již r. 1531.

král potvrdil Vilémovi zápisy na město Ivančice a ostatní (na Horách Kutných 3. dubna 1484) a připsal na ně k první summě zástavní ještě 8000 zl. uher. Toho roku král Matyáš jako markrabě moravský dal Vilémovi z Pernštejna „na jeho žádost v držení Ivančice s Rouchovany se vším příslušenstvím, což k tomu zápisu přísluší, s tou ale podmínkou, že, kdyby markrabí moravští zase již jmenované městečko s Rouchovany a s jeho příslušenstvím míti chtěli, tehdy dadouce tu summu erbům neboli potomkům jeho vedle zápisů od předků našich spravedlivě vyšlých, tehdy má nám to zase beze všech odporův postoupeno býti“.[1]) O 2 léta později dal témuž Vilémovi týž král v pravé a zpupné dědictví: „městečko Ivančice a Rouchovany, vsi Litobratřice a Nykolčice, a hrad zbořený Rabštejn“ se 2 vesnicemi.[2])

Jindřich z L. (1496—† 1513), nejvyšší maršálek království Českého, vzal si za manželku Bohunku z Pernštejna a učinil smlouvu se svým tchánem, podle níž mu zastaveno město Ivančice, městečko Rouchovany a t. d. za 2200 kop gr. a 800 zl. uh., ale tím způsobem „. . . kdybych já svrchupsaný Vilém chtěl to zboží zase míti, tehda mám svrchupsanému Jindřichu rok napřed dáti věděti a tu summu nahoře psanou na radnici Brněnské položiti k ruce svrchupsaného Jindřicha“; kdyby Vilém zemřel dříve, než by uplynul rok výpovědný, mají ta zboží p. Jindřichovi dědičně zůstati.[3])

Syn Jindřichův Jan II. z L. (1513—1541) měl za manželku Mariannu ze Šternberka. Po smrti Jindřichově chtěl Vilém z Pernštejna zastavené Ivančice spojiti se svým majetkem, ale na prosbu Janovu ustoupil od toho, a Jan (1514) vyznal listem, kdyby p. Vilém dal mu věděti 3 měsíce napřed, že mu skládá na radnici Brněnské 2200 kop gr. a 800 zl., že se může v dědictví ihned zase uvázati. K tomu nedošlo, neboť v posledním pořízení[4]) pamatoval děd na svého vnuka takto: „Což se Rouchovan, Ivančic a Litobratřic dotýče, i jiných zboží, kteréž mně Vilémovi z Pernštejna etc. přísluší, jakož jsem toho nebožtíku p. Jindřichovi z L. etc. přál držeti do vůle své, též jsem toho také tak nechal držeti . . . Janovi z L., nejvyššímu maršálkovi království

---

[1]) V Budíně 10. června 1484.

[2]) Na Vyškově 4. října 1486.

[3]) Dto. 4. listopadu 1496.

[4]) Dto. na Pardubicích 30. dubna 1515.

Českého, synu nebožtíka p. Jindřicha z L . . ., a to do vůle své . . ., tedy ta zboží svrchupsaná aby zůstaly při svrchupsaném Janovi z L. etc., a v tom synové moji aby jemu překážky žádné nečinili, a on aby jich mohl užívati jako svých vlastních." Kdyby Jan neměl potomků, mělo vše připadnouti straně Bohunčině, pakli by jich zůstavil, měli všeho užívati do vymření mužského pohlaví. Od toho roku zůstávaly Ivančice stále potomkům Janovým (až do r. 1622). Tehdy daroval král Vladislav mor. podkomořímu Václavovi z Ludanic a na Veveří 20 kop gr. z rychty a z mýta v Ivančicích, jenž je prodal za 252 kop gr. Janu z Lipého (Arch. Čes. XX. 290). R. 1536 stala se úmluva mezi ním a Žabkou z Limberka na hradě Kounickém, aby Ivančickým poddaným, kteří si založili vinohrad u mlýna pod Ivančicemi, „Kolovrat" zvaný, a vzali si kousek půdy od Mor. Bránic, za louku pod Krumlovskými horami „Králova dubu", ze které se platívalo 7 zl. činže pánům z Lipého, byl ponechán týž vinohrad.[1])

Po něm nastoupil syn Pertolt V. z L. (1541—1575), jenž udělil r. 1544 na místě bratří svých Ivančicům právo odúmrti a artykule práva horenského (1569); za něho vystavěna kaple Nejsv. Trojice (v. t.), kasárny; do let jeho padají stavby českých bratří a mnohá znamenitá nadání.

Jan III. z L. (1575—1598), stolnik Rudolfa II., hejtman markr. Moravského, měl za manželky Magdalenu z Valdštejna, roz. z Vartenberka († 1591), a Kateřinu z Krajku. Za něho r. 1575 3. května byla nemalá voda v Ivančicích, kde prorazila vrata v domech a potopila zahrady; r. 1590 zemětřesením a ohněm zničena velká část města. Jan III. uznal na žádost purkmistra vinohrad v Pancířích za svobodný (16. srpna 1589).[2])

Pertolt VI. Bohobud (1598—1622) měl teprv 4 roky, když mu zemřel otec. Opatrovníkem mu byl Karel st. z Žerotína. Byl radou Rudolfa II. a Matyáše; na Krumlově žil s velkým přepychem. Městu (1612) potvrdil, rozšířil a vyložil články práva horenského. Za účastenství ve stavovském povstání strádal 3 roky ve vězení, byl zbaven hodnosti nejvyššího maršálka a ztratil

---

[1]) Horkého Mähren „E". Týž Pertolt r. 1566 (Z. desky, XXV. 73) zapsal své choti Zuzaně Černohorské 28.000 zl. nad věno na svém zboží: Ivančicích, a t. d.

[2]) O zástavě Ivančic viz: Archiv Český, XVI. 104, 196. 220, 260, 261, 269, 270, 301, 306, 497, 500; XVII. 205, 216.

všechen majetek. Zemřel v největší chudobě ve Skalici v Uhrách r. 1643. Za něho vystavěna zbrojírna (v. t.).

Dne 14. dubna 1608 za vedení Karla z Žerotína konal se v Ivančicích sněm přes odpor císaře Rudolfa. Sešli se tři stavové moravští a plnomocníci stavův uherských a rakouských. Biskup Olomoucký a města nepřišla. Účel sněmu a smlouvy (19. dubna) spočíval ve snaze dosaditi Matyáše na trůn za Rudolfa a dosáhnouti svobod náboženských i politických. Matyáš potvrdil smlouvu a slíbil, že bez souhlasu stavů s nikým nebude vyjednávati.[1]) R. 1621 byly Ivančice konfiskovány, ale poněvadž nerady se účastnily povstání, byly přijaty na milost.

Ivančice u rodu Lichtenštejnského (1622—x).

Již 12. června 1622 zajistil císař Ferdinand II. Gundakarovi, knížeti z Lichtenštejna, panství Krumlovské, protože mu na něm zapsal 142.500 zl.; 10. října t. r. na žádost knížete svolil král, aby mu statky Krumlov a Ostroh (u Uh. Hradiště) byly prodány za 600.000 zl., a o 5 dní později obdržel kardinál z Ditrichštejna rozkaz, aby jmenovaná panství byla úplně odevzdána Gundakarovi. R. 1633 20. prosince povýšil týž panovník obě panství na knížetství a (dto. ve Vídni ve středu po památce sv. Jana Křtitele 1625)[2]) vepsal do zemských desk zámek Krumlov Moravský, . . . tvrz Alexovice, . . . město Krumlov, město Ivančice . . . Čučice, Ketkovice, Rápotice, ves Alexovice . . . dům svobodný v městečku Dol. Kounicích, kteréhož židé užívají a z něhož každého roku $1\frac{1}{2}$ libry pepře platu dávají, . . . s kostelními podacími a povinností obsazovati fary kat. kněžími.

Z rozsáhlého panství Lichtenštejnského, jehož těžištěm jest Krumlov, jsou v okrese jen Ivančice a Alexovice.

Za Gundakara (1622—1647) byly úřady mnohých měst obeslány do Iv., kde jim byly přečteny dekrety kard. Ditrichštejna a císaře na vyhubení kacířství, a zuřila válka třicetiletá, která nutila Ivančice vypiti kalich utrpení na dno. Velitel vojska sedmihradského Petr Chiahlo dvěma listy (dto. na Hustopeči 8. a 10. října 1623) vyhrožoval, že zpustoší město, nepoddá-li se obyvatelstvo pánu jeho Bethlenovi Gáborovi a nedostane-li znač-

[1]) Pověst dí, že Matyáš odměnil se Ivančicům tím, že o královských hostinách podáváno také víno Ivančické.

[2]) Z. d. B. XXXII. 9.

ného daru. Dar 8000 zl. byl vyplacen, a nepřítel jeden upokojen; mělo sice město mušketýry, ale musilo je propustiti na obranu Krumlova. Sotva že měšťané zadýchali svobodněji, přišli Švédové, kteří vydrancovali město několikráte; císařští počínali si někdy hůře, než nepřátelé. Aby se občané poněkud zotavili, zastavili knížeti r. 1630 kus lesa za 3000 zl. Byla to jakási odměna kníž. Gundakarovi, že se přimlouval u Ferd. II. o potvrzení mýtního privilegia (r. 1629). Město i s předměstími („Na Husích Loukách", „Pod Černým Kopcem", „Na Kozlově", „Na Kočkách") částečně pobořeno, obyvatelstvo zhubeno, 274 domy stály neobydleny (vždyť ještě r. 1712 prodávají se pustá místa stavební na náměstí!). Mimo škody válečné utrpěly Iv. i škody od vrchnosti; r. 1625 kníže Gundakar odňal jim právo vařiti pivo a lihovar, o nějž se přely až do r. 1849. Po válce byly Iv. jen stínem bývalé velikosti, výstavnosti, zámožnosti, bohatství, školství a českého ducha. Vinařství na př. nezmohlo se již nikdy.

„Obnovené Zřízení Zemské" přeložil zdejší písař Jan Komínek z Engelhauzu do češtiny a překlad věnoval městu Ivančicům.

Knížata: Ferdinand Jan (1647—1666), Hartman (1666—1686) a Maximilian Jakub (1686—1709) pomáhali městským zbědovaným poměrům potvrzením a uspořádáním cechovního zřízení a uznáním a doplněním privilejí.

Ferdinand Jan (v Krumlově 12. dubna 1654) zrušil úřad primatora, ustanovil kníž. rychtáře a rozdělil město na 4 čtvrti: Radnickou, Hornonáměstskou, Sv.-Trojickou a Novobranskou. Jednotlivým čtvrtem dal čtvrtního, a 10 domům desátníka (viz: Obecní zřízení).

Dějiny města XVIII. a XIX. století nejsou již tak místné, a stalo-li se co důležitého, souvisí to s dějinami naší vlasti.

Za minulých dvou století vystřídali se v Ivančicích členové rodu Lichtenštejnského:

Antonín Florian (1711—1721) býval vyslancem císaře Leopolda I. v Římě a radou Karla VI.; Josef Jan (1721—1732), o němž jest poznamenáno v pamětní knize, že si Ivančice přejí, aby panoval dlouho (Chronik der uralten Stadt Eibenschitz, 74), strávil mládí ve Španělsku a bojoval s Eugenem Savojským na Rýně; Jan Karel (1732—1748); Josef Václav (1748—1751) nabyl vzdělání v Praze a vyznamenal se za válek tureckých v letech 1716—1717; Emanuel (1751—1771), za něhož ztratilo

město krevní právo; František Josef (1771—1772); Karel (1772—1789); Karel Jan (1789—1795), přítel a důvěrník císaře Leopolda II., ředitel kabinetní kanceláře jeho; Karel (III. 1795—1865); Karel (IV.) Rudolf (1865—x), první nejvyšší hofmistr, ryt. zlatého rouna atd.

Válkami XVIII. století trpěly s Moravou také Iv.; žádný nepřítel, jenž vtrhl na Moravu, neminul Iv., jež sice měly ještě hradby a brány, ale bez významu.

Menší události, ale přece pamětihodné od třicetileté války:

R. 1648 po odchodě Švédů zemřelo dle matriky od sv. Václava po vánoce přes 250 lidí; r. 1657 byl dobytčí mor (uhynulo 150 kusův); r. 1733 16. května pomrzly vinohrady, žita a ovoce; rovněž i r. 1753 a 1866; r. 1736 pršelo od sv. Medarda 43 dni; r. 1740 byla dlouhá zima (od Všech Svatých po sv. Jana Nepomuckého); o sv. Matouši zmrzly hrozny, a vozili je lidé na saních; za česání jablka a švestky padaly do sněhu; oves na hromádkách byl zasněžen; r. 1746 padlo dobytka přes 200 kusův; r. 1749 shořely na náměstí 4 domy a několik domů v Široké ulici; r. 1756 na Hlinkách 6 domův; r. 1755 zemětřesení a velká povodeň; r. 1757 vzňal se oheň, jenž zachvátil i „sbor"; r. 1758, 1761 a 1826 bylo mnoho housenek a žádné ovoce; r. 1762 byla velká úroda třešni a ovoce; obilí bylo též lacino; r. 1763 vyhořelo město a kostel; r. 1770—1778 bylo draho; r. 1775 byla velká voda na den sv. Agaty; t. r. pozorováno i zemětřesení; r. 1777 byl velký hlad, mnoho lidí zemřelo hladem; i na cestách nalezeny mrtvoly; r. 1805 a 1809 hospodařili zde nemilosrdně Francouzi; válečné daně zaplatilo město 30.384 zl. 25 kr. a farář 150 zl. 12 kr.; obyvatelstvo se zadlužilo; r. 1811 za bouře zapálil blesk, a vyhořelo 7 domů v Kounické ulici; r. 1812 byla viditelna po půl roku kometa; r. 1815 zapáleno dvakráte stavení purkmistrovo podhazovači výstražných psaní; r. 1823 ohromná povodeň po průtrži mračen; v Široké ulici zbořeny 2 domy; v obecní registratuře na 4' vody; r. 1831 a 1832 zuřila cholera (10 + 4 neděle); hřbitov nestačil, a zřízen zatímní v „Černých polích"; jen 9 osob bylo tam pochováno; po porážce povstání polského v Rusku mnoho důstojníkův a obyčejných vojáků bydlelo v městě; r. 1832 vyhořelo 45 domů: ve městě 7 křesťanských a 32 židovských, na Malých Hlinkách 6 křesťanských; r. 1835 shořelo na Hlinkách 13 domů; r. 1847 velká drahota (m. pšenice

20—25 zl., žita 18—20 zl., mýtník mouky 1 zl. až 1 zl. 12 kr.); r. 1848 v Rybářské ulici stráveno ohněm 16 domů, zřízena „Národní garda“, a na sněm vyslán poslanec za Ivančice; r. 1849 cholera hroznější všech dřívějších; r. 1849 a 1859 ohně v Oslavanské ulici a na Drůbežním trhu (5 + 2 domy); r. 1861 zavedeno osvětlování města; r. 1862 ohromná povodeň; v Rybářské ulici sesulo se 14 domů, 16 domů bylo podemleto (voda stála 4′—5′ vys.); škoda se páčila na 18.000 zl.; pravým dobrodincem se ukázal Frant. Müller z Oslavan a obec sama (sbírky činily 7.800 zl.); r. 1864 hořelo ve městě jedenáctkrát; r. 1866 od 8. do 23. května pomrzlo vše; škoda v Ivančicích činila 24.271 zl. 50 kr.; od 12. července po 4. září bylo stravováno a ubytováno 13 pruských plukovníků, 1601 důstojník, 57.125 mužů, 14.324 koní; obec jim za ten čas dala 23.014 liber chleba, 7043 l. masa, 303 l. soli, 71 l. rýže, 3 m. kaše, 87 l. kávy, 190 l. slaniny, 100 l. sádla, 245 m. žita, 1960$^5/_8$ m. ovsa, 1040 centů sena, 50 centů slámy, 1444 l. tabáku, 4500 doutníků a m. j.; škoda činila celkem 102.208 zl. 12 kr., náhrada státní byla 27.860 zl. 77 kr.; zuřila cholera od 18. srpna do 15. října; r. 1867 v Panenské ulici vyhořelo 7 domů; r. 1868 hrozná bouře, která vyvrátila mnoho stromů; obec prodala na stavbu dráhy 15 j. 510□^{0} lesa za 5300 zl.; r. 1875, 1876, 1879, 1881 (č. 33/III. a 58/I.) několik menších požárů.

Minulé století přineslo městu nový život jak ve školství, tak ve vnitřním rozvoji a průmysle. Působením P. Tomáše Procházky uvědomilo se vlastenecké poslání; školní radovánky od r. 1832 sesilovaly ono vědomí, a po proměně německých škol na české stanuly Ivančice po bok jiným městům českým.

Dle vrchnostenské fase dto. 6. září 1750 byly p l a t y v r c h n o s t i a p o d d a n s k é p o m ě r y tyto: Vrchnost měla 270 m. lesa a dostávala: Z Alexovic o sv. Jiří a o sv. Michale 15 zl. 40 kr. pozemkové činže, 25$^1/_2$ slepice a 306 vajec; z Ivančic o sv. Jiří a o sv. Michale 50 zl. 51$^1/_2$ kr. pozemkové a 36 zl. 25 kr. robotní činže, ze zahrad 4 zl. 35$^3/_4$ kr., z luk 46 kr., z vinohradů nedávajících desátku 2 zl. 20 kr., z Pohunkova dvora 29 zl. 52 kr. pozemkové činže, za obnovení rady 18 zl. 16$^1/_2$ kr., za dovoz vína 14 zl., vinného šenku 116 zl. 40 kr., ze 3 vinohradů, které vrchnost nechala městu i s robotami 45 zl., 12 zl. robotní činže z knížecí mlýnské zahrady, kterou obdělávati mělo město; židé

platili 288 zl. $20^1/_2$ kr. Alexovice platily činže z řeky 2 zl. 30 kr., Ivančice 12 zl. Z Alexovské papírny, jež leží na vodě a jejíž splav vydržuje vrchnost, 360 zl. Obilní desátek právem vrchnostenským činil v Ivančicích 2 m. pšenice, 6 m. ječmene, $84^2/_8$ m. žita, 17 m. ovsa, $3^6/_8$ m. prosa, v Alexovicích 10 m. pšenice, $4^2/_8$ m. ječmene, $18^2/_8$ m. žita, 8 m. ovsa, $2^2/_8$ m. prosa. Vinný desátek týmž právem platily jen Ivančice, a to 402 vědra ve špatných horách. Ochranný plat ze židovských činží řemeslných 72 zl. Panství Oslavanské platilo 15 zl. za strouhu vedenou vrchnostenskými lukami Alexovskými.

Robota. Alexovských 15 čtvrtláníků robotovalo po 3 dni pěší roboty a domkáři (8) jen jeden den s 1 osobou týdně. Město Ivančice bylo povinno u Budkovského dvora o žních síci pšenici a žito, svázati, skupiti a do dvora odvézti; dovézti obilní desátek ze Skrej a z Lipňan do vrchnostenských dvorův. Od r. 1723 dle smlouvy musily Ivančice na opravu stavu dávati domovní činži, přivážeti k němu klestí a nejméně třikrát poslati honce na hony.

Velkostatek má zde jen myslivnu (č. 28/II.) se zahradou a 101.233 ha lesa („Knížecí les“). Panská palírna („Sbor“) prodána r. 1886.

Privileje. 1. Václav II. dto. Brunae 1288 II. Idus Maji osvobodil za zásluhy, věrnost a oddanost všechny a jednotlivé měšťany od placení mýta v celé říši České.

2. Jan Lucemburský ve Vídni na den sv. Lukáše 1329 sprostil viničné majetníky (kteříž sázeli na polích, lukách a jiných místech z nichžto se před tím dával kostelu celý desátek) činže své, ale přikázal, aby kostelu nepřestávali dávati budoucně desátek.

3. Karel IV. 27. listopadu 1337 potvrdil předešlá ustanovení.

4. Markrabě Jan v Brně 6. listopadu 1352 připomíná městu, že z některých vinic po mnohá léta nedávají desátku ani jemu, ani předkům jeho nedávali, a žádá na nich jednu bečku z práva horenského, patře na jejich upřímnou lásku, kterou jeví ochotnou úslužností.

5. Týž markrabě dto. v Brně 4. března 1360 povolil výsady pro mnohonásobné a těžké škody, kterých měšťané těchto časův až posud před jinými nemálo jsou utrpěli; proto prý jim otvírá svou štědrou pravici, aby se zase hojněji zmohli, aby každý občan mohl dle své nejlepší vůle se svým movitým a nemovitým ma-

jetkem nakládati za živa i při smrti; dovolil též udíleti právo měšťanské komukoli.

6. Král Ladislav potvrdil obci mýto, pole, pozemky, vinice, lesy (zvláště obecní „Burgerholz“) a všecka práva dto. ve Vídni 14. července 1455.

7. Totéž potvrdil král Jiří v Brně dne 1. října 1464.

8. Král Vladislav (dto. v Olomouci 10. března 1510) na přímluvu Jana z Pernštejna dal městu mostné „... vidouce, kterak oni (měšťané) tu u téhož městečka velikými pracemi a náklady svými cesty spravují a mosty dělají, aby tudy ti, kteříž silnicemi pracují, bezpečněji, snadněji a lépe jezditi mohli, ... dali jsme a znovu vysadili mostný v témž městečku Ejvančicích, tímto listem z mocnosti naší dáváme a vysazujeme, chtíce tomu a ustanovujíce, kdožbykoli tú silnicí a přes ty mosty pracovali aneb jezdili k jich trhům s jakýmž koli obilím, z každého vozu po jednom penízi českém dávali a dávati povinni byli. Kteréhožto mostného tíž obyvatelé nynější i budoucí vedle takové naší výsady a zřízeni vybírati mají a moci budou nyní i po věčné časy bez naší, budoucích našich králů Českých a markrabí Moravských i jiných všech lidí všelijaké překážky“.[1])

9. Pertolt z Lipého na Krumlově na místě bratří svých vlastních, Viléma a Čeňka . . . sňal s nich právo odúmrtní a vysvobodil je všecky, jich dědice i budoucí potomky obojího pohlaví od takového odúmrtného obtížení . . . . „aby oni všichni obyvatelé svrchupsaní města našeho Ejvančic, nynější i budoucí, obojího mužského a ženského pohlaví, všecko své zboží buď málo neb mnoho movité i nemovité mohli a moci budou dáti a poručiti společně neb rozdílně za zdravého života neb na smrtelné posteli, buď příteli svému, neb komuž se z nich zdáti a líbiti bude, kromě osob duchovních před rychtářem a jedním neb dvěma konšely a jedním obecným člověkem aneb některým z nich podle obyčeje a řádu toho města, s takovou to ovšem výjimkou, jestliže by který z obyvatelův Ejvančických kterému přespolnímu příteli svému neb komu jinému za zdravého života neb na smrtelné posteli na jinou dědinu poručil a Pán Bůh toho nemocného, kterýž statek poručil, smrtí neuchoval, tehdy ten přespolní, komuž by ten statek poručen byl, týmž statkem z Ivančic nemá hnouti,

---

[1]) Archiv Český, XVII. str. 115.

leč by nám, erbům aneb budoucím potomkům našim grunty hodným člověkem osadil. Jestliže by pak na koho Pán Bůh dopustiti ráčil, že by náhle s tohoto světa šel a statku svého nezřídil a poručenství neučinil, tak jakž se svrchu píše, tehdy ten všecek statek připadnouti má na nejbližšího přítele podle uznání purkmistra a starších města našeho Ivančic. A pakli by Ejvančičtí v takové při odúmrtí nějakou obtížnost k rozeznání mezi stranami poznali, toto sobě znamenitě pozůstavujeme, že nemají oni Ejvančičtí nynější i budoucí o radu a naučení o odúmrť jinam se utíkati, nežli k nám jako ku pánu svému dědičnému, aneb budoucím potomkům našim, pánům a držitelům města Ejvančic, a jakouž kdokoli v té při výpověď učiniti ráčíme, aneb budoucí potomci naši, mají strany na tom přestati a podle té výpovědi se zachovati, a ten každý, komuž ten statek přisouzen bude, též toho týmž spůsobem a obyčejem užívati má, jakož se svrchu píše. Pakli by se žádný přítel v jednom roce pořád sběhlým k tomu neohlásil a nalezen býti nemohl, tehdy ten všecken statek buď málo nebo mnoho má prodán a speněžen býti a ta summa k obci dána býti má. A slibujem jim, erbům a jich potomkům sami za sebe, za erby a za potomky naše, že jim v tom nemáme překážeti žádnou mocí ani kterým obyčejem sahati“. . . . Na Krumlově v neděli den Památky sv. Vavřince r. 1544.

10. Jan z Lipého rozšířil obdarování tak, aby z každého nápadu ze země přišlého 10 zl. ze 100, a 1 zl. z 10 „na obecné dobré a opravu věcí potřebných téhož města našeho Ivančic“ bylo odváděno. V Krumlově 1. ledna 1588.

11. Karel z Žerotína, opatrovník Pertolta z Lipého, proměnil na žádost purkmistra a starších na místě vší obce města Ivančic „od dávných časů“ jejich povinnost „každého roku při sbírání vína a braní desátku vinného osm beček vína vyšenkovati“ ve stálý roční plat 100 zl. o sv. Václavě. Na Rosicích, na sv. Martina 1600.[1])

12. Aby při budoucí prosbě o potvrzení privilejí mohli měšťané ukázati na kontinuitu tvrzení, zažádali r. 1628 svého dřívějšího pána, Pertolta Bohobuda z Lipého, jenž někdy pobýval na Židlochovicích, aby jim dal svědectví, že „je při všech privilejích, kteréž jsou jim předkové jeho dali, zanechal, a jim v ně

[1]) Původní perg. listina v museu Ivančickém.

žádným spůsobem nesahal". Prosbě vyhověno r. 1628 (na Židlochovicích 14. prosince).

13. R. 1629 (22. dubna na Krumlově) Gundakar z Lichtenštejna potvrdil městské privileje, ale připojil k nim některé dodatky: Aby desátkové víno se pod víchem vyprodalo a peníze za ně se odvedly na Svatodušní a Vánoční svátky v Mikulově; cena za vědro se určovala cenou platící v pondělí Svatodušním v témž městě. O sv. Jiří měl dostávati od křesťanů a židů 50 tolarů platu místo desátku (dle smlouvy). Nádoby na vybírání desátku dávali měšťané; staré sudy měly jim býti vráceny a výlohy spojené s popisováním a vytýkáním desátku zapraveny z důchodů panských.

14. Dne 28. října 1630 v Řezně potvrdil všechny privileje Ferdinand, jako král Český a markrabě Moravský, odůvodňuje své potvrzení tím, že za těch nad míru bouřlivých časů město přemnoho utrpělo a přišlo skoro na mizinu. Proto r. 1651 císař Ferdinand III. poručil v listě k zemskému hejtmanovi Janu hraběti Rotálovi na Napajedlích, aby se zřídila „traktační kommisse" s věřiteli. (Orig. v městském museu v Ivančicích.) Ano ještě r. 1659 císař Leopold I. povolil, aby se lhůta na placení dluhů prodloužila na 10 let.

15. R. 1655 26. dubna učiněna smlouva o 29 odstavcích mezi městem a knížetem Ferdinandem z Lichtenštejna, kterýž zároveň schválil privileje z r. 1544 a 1588. Jí dovoleno za souhlasu kníž. rychtáře městu přijímati cizí měšťany nebo propouštěti je po složení přísahy, že se proti vrchnosti ničím neprovinili, platy vždy zaplatili a na dům hodného člověka dosadili. Za starousedlého měšťana měl se pokládati ten, komu náležel v městě dům, když platil všechny daně a složil přísahu za přítomnosti kníž. rychtáře, jemuž též vyhrazeno místo při všech obecních sezeních a usneseních. Občané za ročních 46 zl. 40 kr. jsou osvobozeni od placení mýta na celém panství Krumlovském. Místo šenkování desátkového vína zaplatí Ivančičtí 100 zl. mor. Činže ponechány dle výměru urbáře. Kníže si vyhradil právo honiti desetkrát v lesích, vinicích a hájích Ivančických, Krumlovských a Alexovských; potřeby myslivcům a psům mají dodávati a zaplatiti židé. Desátek z vinic kolem městských zdí se odpouští; z ostatních se zmenšuje ze 64 na 60 mázův. Měšťané nesmějí vařiti pivo a páliti kořalku, ale mají vše bráti od vrchnosti.

Místo obdělání „Kozí Hory" mají knížeti býti vzdělány 3 čtvrtky vinic. Soukeníkům povoleno vybírati 1 kr. z lokte na stavbu valchy. Za obdělání zahrady a vinic kolem panského mlýna dostalo město „dům predikantův" proti sboru; město mělo vydržovati obecního posla při knížecí kanceláři a nabídlo se samo, kdy pán jejich bude zasedati na sněmè a zemském soudě, že pošle za ním povoz s potravinami. Cechy a řemesla mají žádati za potvrzení svých listin a ročně platiti nejméně 6 zl.. Obchod se solí má zůstati při důchodech knížecích; kdyby však panovníkem zase byl dovolen, zavazuje se kníže sůl kupovati a levně prodávati. Závazek židů k městu trvá i na budoucnost. Má-li občan robotovati koněm, a neměl by ho, má buď položiti peníze neb najati vůz, aby se vykonalo, čím jest povinen akkordem. Měšťanům mají se všechny předepsané, ale nevykonané povinnosti odpustiti a nevykládati ve zlé; budoucně přísně buď přihlíženo na plnění jejich! Nově založený úřad knížecího rychtáře a čtvrtních má zůstati na věčné časy. Kníže Hartman potvrdil vše 17. ledna 1670, Maximilian 23. dubna 1687, císařovna Marie Teresie 7. listopadu 1747 a císař Josef II. 31. ledna 1782.

Město mělo právo hrdelní a tržní. Východně města jest kopec „Šibenice", kde se věšívalo. V „Lamparce" bylo stinadlo. Též lámáním na kole[1]) byli trestáni zločinci; na př. r. 1738. Na náměstí před bývalou zbrojírnou jest kamenem vydlážděný kruh, bývalý pranýř, u něhož stával odsouzený[2]) na smrt. V žalářích v radnici jsou ve zdi a u kamene zasazeného v zemi železné kruhy, k nimž vězňové bývali přikováni rukama i nohama.[3])

R. 1756 ztratily Ivančice krevní právo, a zřízen tu magistrát se 3 radními a syndikusem, a přiděleny Znojemskému kraji. R. 1849 20. listopadu přestal úřadovati magistrát a nastoupil okresní soud, jemuž přiděleno 38 okolních obcí.

Trhy dostávaly Ivančice takto: 1. Markrabě Jan r. 1360 propůjčil městu právo konati výroční trh o dni Všech Svatých se čtrnáctidenní svobodou tržní; markrabě Jan Soběslav dto. 6. května 1372 přeložil jej na den sv. Vavřince. 2. Král Zikmund

---

[1]) Na kameni při Neslovské silnici jest naznačen tento způsob smrti.

[2]) R. 1748 oběsili vojáka na „Konvyzi"; item t. r. oběsili Jakuba Šindeláře na čakanu v „Lamparce", r. 1723 osoba jedna sťata, r. 1737 upálena na pastvisku Kačenka Přezová.

[3]) Též v knize rychtářské jsou poznamenány případy odsouzení.

daroval a markrabě Albrecht potvrdil týdenní trh (dto. v Jihlavě 22. března 1436). 3. Král Vladislav na žádost Jindřicha z Lipého přidal druhý trh na neděli před sv. Mikulášem. 4. Císař Ferdinand I. na žádost Benigna Pražmy z Bílkova přidal k dvěma trhům třetí na pátek po sv. Duše s 8 dny tržními a s obyčejným frejunkem. 5. Týž Ferdinand na žádost Jana z Lipého vysadil čtvrtý trh výroční na neděli před sv. Václavem a potvrdil týdenní na úterý. Dto. na hradě Pražském ve středu po obrácení sv. Pavla 1540. 6. Ferdinand II. jakožto dědičný markrabě Moravský na žádost města Ivančic přidal pátý „k neděli masopustní Quinquagesima" a před tím v úterý trh na koně. Dto. ve Vídni ve středu po památce sv. Tří Králů 1630. František II. (24. srpna 1793) potvrdil všechny trhy, ale již tehdy byly přeloženy na všední dni: na pondělí masopustní a po sv. Urbaně, na úterý po sv. Vavřinci, na pondělí po sv. Václavě a po sv. Mikuláši. Trh na koně byl v úterý před prvním trhem. Po r. 1856, kdy povoleno přeložení tří posledních trhů, konají se trhy takto: v pondělí masopustní, v pondělí po sv. Urbaně, v pondělí před Nanebevzetím P. Marie, ve čtvrtek po slavnosti růžencové a po prvním pondělku adventním. Koňské a dobytčí trhy bývají od r. 1883 vždy prvního čtvrtka v měsíci. Týdenní trhy v pátek (a v úterý).

Mýto má město ztvrzené králem Jiřím (v Brně r. 1464) a Vladislavem (v Olomouci r. 1510).

Dle rustikálního katastru (dto. 18. srpna 1762) měly Ivančice $31^{51}/_{64}$ lánu. Vrchnost měla tu dům; Pavlánský klášter v Krumlově „Stříbský mlýn" (v. t.); kostel 5 m.; poddaní $3038^{7}/_{8}$ m. polí, 110 zahrad, $51^{4}/_{8}$ úhorů, $56^{4}/_{8}$ pustin, $463^{1}/_{8}$ vinic, $57^{3}/_{8}$ pustých vinic, 6 m. pastvin, 135 vozů sena, $2^{2}/_{8}$ m. lesa, vinárnu cizích vín na 86 sudův a 4 vědra vína; obec $220^{1}/_{8}$ m. polí, mlýn o třech složeních s krupníkem na malé vodě, $278^{1}/_{8}$ m. pastvin, $17^{1}/_{2}$ vozu sena, $1084^{5}/_{8}$ m. lesa, vinárnu s cizími víny na 150 beček $9^{1}/_{4}$ vědra.

Urbariální povinnosti platily se dílem celkově, dílem ojediněle.

Povinnosti a roboty jsou vyjádřeny ve 29 článcích, z nichž jsou nejdůležitější: Město má právo odúmrti, ale místo primatora ustanoven knížecí či panský rychtář. Smělo za přítomnosti panského rychtáře měšťany přijímati a propouštěti a dávati vysvědčení zachovalosti s pečetí obecní. Knížecí rychtář neb zástupce jeho má právo býti přítomen obecnímu sezení. Dříve platívali Ivančičtí 46 zl. 40 kr.

mýtného; za to neplatili mýta na celém panství Krumlovském. Po zavedení nového tarifu mýtního plat onen sice odpuštěn, ale mýtné se vybíralo dle nových nařízení. Dle úmluvy s vrchností (dto. 22. srpna r. 1629) měla obec buď desátkové víno zde šenkovati, buď za tu povinnost vyplatiti 100 zl. mor. = 116 zl. 40 kr. rýn. Desetkrát ročně muselo se jíti na hon v Ivančicích, v Alexovicích a v lesích Krumlovských, myslivce přivézti a odvézti; myslivce a jejich psy živili zdejší židé. Před časy vozívali obilní desátek zdejší lidé z Litobratřic, Hostěradic a Rouchovan; nyní zmírněna povinnost ona jen na dovoz z Rouchovan. U dvora v Budkovicích všechno obilí museji dovézti a, pomohou-li žíti, dostávají denně $1^1/_2$ libry chleba. Na deset sáhů kolem města ze zahrad nebrala vrchnost ani desátku ani činže, ale obilí; za vezení sudu vína na Krumlov dostávali 4 bílé groše.

Město nesmělo vařiti pivo, ale na věčné časy musilo bráti vrchnostenské; podobně i kořalku. Víno na šenk nesmělo kupovati ani dovážeti, ani šenkovati vlastní; kdyby se nedostávalo vína, mělo se koupiti od vrchnosti a prodávati za cenu, která byla mezi velkonocí a Svatodušními svátky v Mikulově; za případu, kdyby vrchnost nemohla neb nechtěla jim prodati, jsou volni s dovolením knížecího rychtáře dovážeti víno cizí a šenkovati; vrchnostenský vinohrad na 3 čtvrti obdělávalo město; ježto vinohrad zpustl, zavázala se obec za bývalou povinnost platiti 45 zl.

Na žádost města postavila vrchnost valchu blíže mlýna řeč. „Frauenmühle“ (panského mlýna), začež se zavázala obec na sebe vzíti všechny roboty a za práce v štěpnici i zahradě u řečeného mlýna položiti činže 12 zl. ročně; za to obec dostala dům predikantův proti „sboru“. Obnovení rady a představování sirotků měl býti přítomen panský rychtář. Město si chovalo posla na Krumlov, jenž dostával od vrchnosti za míli 2 kr. Když pán zasedal na sněmě neb na sjezdech, mělo město vůz týdně s proviantem zasílati za ním. Cechy, které dluží vrchnosti peníze za potvrzení privilejí a artikulí, měly platiti 6 zl. ročně do důchodu. Před časy jakýsi desátek platívalo město faráři Hevlínskému, ale r. 1776 nebylo připomínáno ničeho.

Vrchnost brala desátky z polí: z polovice „Božích Hor“ („Kocperka“) a „Pancířů“; z vinohradů: „Horních a Dolních Starých Hor“ (mimo 3 čtvrti, z nichž desátek bere město), „Horních a Dolních Špirů“, „Horní a Dolní Kozí Hory“, u No-

vého kříže z „Nových Hor“, z Rovných, „Bratrských“, „Šankvicarů“, „Martal“, nad „Stříbským mlýnem“. Z „Demalky“ obec má desátek, z „Levíka“ farář. Poněvadž mnohé vinice jsou osety, dostává obilí, které právě jest zaseto.

R. 1851 byla v Ivančicích kommisse za účelem vybavení z roboty a desátku. Robota vykoupena 3 zl. stř.

Ivančice jsouce městem královským řídily se svým právem městským a byly vyňaty z pravomoci župních úředníkův. Správní moc měl rychtář (viz půhonné knihy z r. 1407) a 12 radních[1]) („konšelů“), kteří se střídali měsíčně v „purkmistrovském“ úřadě. Konšelé byli voleni celou obcí: 6 z nové a 6 ze staré rady. Rada vládla obecním jměním; rychtář řídil policejní věci a dohlížel na rychtářská registra,[2]) do nichž se zapisovaly kupy domův a pozemků; purkmistr uschovával obec. pečeť, vybíral daně a svolával v důležitých věcech obec; jinak mu pomáhali radou konšelé a „starší obce“.[3]) Zřízení to trvalo do Ferdinanda I., jenž ustanovil, aby volen byl na celý rok primator či primas, jemuž přidáni 3 radni.

Kníže Ferdinand z Lichtenštejna r. 1654 zrušil svolávání „hromady“ (vší obce), zavedl místo úřadu primatorského knížecího rychtáře, jehož právo a moc se poznává z instrukce, kterou dostával; na př. r. 1705. Měl dbáti o plnění katol. náboženství; přihlížeti na školy, aby chlapci schopní mohli studovati („sám kníže chce je podporovati stipendiemi a do svých služeb bráti“) a děvčata se přiučila domácím potřebám; bdíti nad plněním knížecích rozkazů, mírou, váhou, pivem, vinem; účastniti se v čas války obec. sezení, aby město nebylo přetěžováno vojenskými poplatky a daněmi; pobádati k čistotě ve městě, ku správě cest a pořádkům v obci; zasedati při soudě, aby se tam nejednalo proti náboženství a vrchnosti; starati se o kostely, špitál atd. Plat rychtářův byl: 40 zl., 6 spížků soli a 2 míry pšenice.[4]) Později byl nazýván knížecím aktuárem, jenž závisel úplně na vrchnosti a dostával plat od ní i od města.

---

[1]) „Judex et jurati“ r. 1329.

[2]) Viz: Archiv městský.

[3]) Konvent kláštera Oslavanského pohání 1481 purkmistra a radu z městečka Ejvančic ze 4 masnic a ze 2 štoků, z kterýchž masnic a štokův nám centnéř a čtvrť loje platili. (Kn. půh. V. 356.)

[4]) Schloss M. Kromau 20. listopadu 1705. (Zem. arch., Bočk. sbírka.)

Vliv knížecí moci a podrobení obecní samosprávy vrchnosti jeví se v rozdělení města na 4 čtvrtě, jimž v čelo postaveni čtvrtní,[1]) kterým opět poddáni byli desátnici,[1]) t. j. dohlížitelé nad 10 obydlenými domy. Čtvrtní přísahali knížeti.

Nyní se skládá obecní zastupitelstvo ze 30 výborů; rada městská ze starosty a z 5 radních; o pořádek ve městě dbají strážní, a v noci mimo věžního hlídače hlídají ponocní.

Ze starostů má Antonín Vorel (1850—1864) velkou zásluhu o úpravu města, Karel Panovský (1867—1877) o přestavbu školy a kasáren a Jan Kočí (1878—1890) o rozkvět školství. Působením jeho vystavěn záloženský dům a vykonáno podezdění kostelní věže. Od r. 1896 jest starostou Josef Kočí.

Právo pečetiti červeným voskem obdrželo město r. 1543 od Ferdinanda I. Na zachované stříbrné pečeti jest nápis: SIGILLVM * CIVITATIS * DE * EYWANCZICZ a znak „3 korbele“. Novější: „Městský úřad v Ivančicích“ s týmž znakem.[2])

Kostel a kaple. Uprostřed náměstí stojí farní kostel, zasvěcený Nanebevzetí P. Marie, jest 20^0 dl., 11^0 šir., a vede do něho od sev. strany 5 schodů dolů. Původní ryzí gotický sloh z 15. stol. jest znešvařen opravami roku 1784 (po ohni z r. 1763); pilíře, zazděná okna got., okno a dvéře v předsíni sakristie, portál, dvojí klenutí ve věži jsou zbytky nádherné stavby z doby pánů z Lipého, jejichž znak se spatřuje ve svorkách klenutí. Střecha nad lodí chrámovou jest kryta křidlicí, nad presbytářem korýtka; na střeše nad štítem mezi lodí a presbytářem upevněn starý kříž kamenný.

Na hlavním oltáři slohu gotického a postaveném za 4599·63 zl. r. 1886 jsou sochy Nanebevzetí P. Marie, sv. Josefa, sv. Aloisa, sv. Jana Kapistrana, sv. Františka Xav. a sv. Klimenta. Jest dřevěný, deska oltářní a sloupky jsou z kararského mramoru. Na zdi v presbytáři jsou v životní velikosti sochy sv. Cyrilla a Methoděje, P. Ježíše a P. Marie.

Na epištolní straně jsou vedlejší oltáře Sedmibolestné P. Marie, sv. Jana Nep. a sv. Barbory; na evang. straně sv. Rodiny, sv. Aloisia a sv. Agathy. Na pravo kruchtových schodů jest Boží

---

[1]) Viertelmeister, Zehener.

[2]) Odtud přezdívka „korbeláři“.

hrob, r. 1900 nově upravený. Oltář sv. Rodiny zřízen nákladem Jana Jiřího Holuba r. 1765. Na oltáři sv. Agathy jest obraz sv. Floriana od zdejšího samouka Jana Hojného, od kteréhož pochází obraz sv. Barbory na soujmenném oltáři a obrazy křížové cesty (věnovalo 14 měšťanů).

Před r. 1886 hlavní oltář s obrazem[1]) „Nanebevzetí Panny Marie“ (od Jos. Winterhaltra) byl prý velmi vkusný, jakého neměli nikde v okolí.

Na kazatelně, obnovené r. 1748, jest vyobrazen Šavel, spěchající do Damaška, na stříšce nad ní sv. Pavel. Kamenná křtitelnice z r. 1791. Varhany (18 rejstř.) postavil za 2000 zl. Filip Komínek z Brna.

Pod hlavním oltářem jest krypta got. slohu, naplněná na 2 m kostmi. V dlažbě kostelní jest 17 náhrobních kamenů s nápisy již nečtitelnými.

Mnoho pomníků[2]) bylo z kostela za opravy v XVIII. stol. vzato, a vydlážděna jimi mezera mezi jednotlivými pilíři kolem chrámu.

Vlastní jmění kostelní činí 5778·33 K, nadační 24.912·47 K, stříbrový fond 3515·95 K.

Městské knihy z r. 1442 zachovaly některé pamětihodnosti o farním chrámě. Byl prý založen sv. Václavem a vystavěn r. 936, což jest ovšem nehistorické. Zasvěcen byl Matce Boží; neboť odkazy ke chrámu konané, všudy jsou psány: „Poroučím k milé Matce, neb Mateři Boží neb k Božímu domu“. O oltáři neb obraze se nepíše nic. Oltářové tam jmenovaní byli: Všech Svatých (r. 1481 dala jej postaviti Muchapeková), sv. Volfganga, (jakýs Němec celé své jmění poručil na něj r. 1483); r. 1506 děje se zmínka o České kapli, v níž byl oltář sv. Václava

---

[1]) Visí nad radní lavicí v presbytáři.

[2]) Celkem 18, z nichž úplně zachovalý jest Lidmily Čejkovny z Olbramovic, manželky Jana Vaneckého z Jemničky: LETA · PANIE 1600 W A/TERY · DEN NANEBEWZETI · PAÑY MARIE · TO · GEST 15 · DNE · MIESICZE · AVGVSTI · GYNAK · ZYWOT SWVG V WIERZE · SYNA · BOZIHO · DOKONALA · VROZENA · PANI LYDMILA CZEGKOWNA · Z OLBRAMOWICZ · MANZIELKA · VROZENEHO PANA JANA · WANECZKEHO · Z GEMNICZKY · NA DOMIE FRISBERKV BLIZ MIESTA · EYWANCZICZ · GEGIZ · DVSSI · TA NADIEGE GEST · PAN BVH . . . W ROZKOSSNE ODPOCZINVTI · PRZIGITI · RACZIL · W LETECH · WIEKV · GEGIHO XLVII. Nejstarší náhrobek jest z r. 1510.

(. . . kněz Šimon z Počátek, bývalý farář v Mohelně, poručil 10 zl. . . . , aby kaplani a jejich nástupci vždycky ve dvou nedělích jeden [z nich] mši v České kapli na oltáři sv. Václava slúžili . . .). Neví se, kde byla. R. 1484 měšťan Řehoř Burda dal malovati dva obrazy: sv. Krištofa do chrámu Matky Boží a druhý do kaple sv. Jakuba. Na oltář sv. Agathy r. 1492 poručila Findarová vosk. Za těch dob poručovalo se ke kostelu na roucha, kalichy (r. 1466: 6 kalichův a monstrance), knihy mešní (1480), korouhve, zvony, vosk; možno říci, že v 15. věku dali jednotlivci více na chrám než celé XVI., XVII. ano i XIX. století.

Věž přistavěná k západní části lodi a 53 m vysoká má podobu docela jinou, než za minulých let: Zábradlí bývalo kamenné a střecha homolovitá jako v Řeznovicích.[1]) V 16. stol. dáno zábradlí železné a upraveno pod ním obydlí věžníkovo: homole snížena, na 4 stranách přidělány budky na ciferníky a na cimbál, vystavěla se nejvrchnější glorietka. Hodiny bývaly dříve na Kounické bráně, a zvoník dříve vytruboval hodiny. Praporečky nad ciferníky nesou rok 1561. Tehdy nákladem 1141 zl. byla stavěna věž až k orlu i se schody od oken pod mříži; r. 1608 přikrývala se věž, dával se orel a makovice na ni za 175 zl.; r. 1639 byl orel sňat, opraven a opět upevněn. Cimbál z roku 1585 má nápis: „Toho czasu letha Panie MDLXXXV tento cimbal udielan jest. Za Primasa w Eywančzicich Kasspara Volfa a spoluradních: za Václava Zlatníka, Jirzika Polaka, Jana Altingera, Vavrzince Zarzby, Tomasse Plevy a Václava Froschauera, rychtarze“. Věž opravována r. 1561, 1594, 1853 (dána měděná báně s císařským orlem [r. 1801 větrem spadl] a křížem) a r. 1879. Toho roku hrozila věž sesutím. Spodní část její, nejsouc náležitě vázána, protrhla se na 4 strany a rozstupovala. Strana k náměstí a roh k mlýnu se vybočil tak, že věž na 5 cm se úplně odtrhla od kostela a naklonila na západ. Západní strana věže se roztrhla shora dolů. Prolomení dveří ze síně věžové na kůr urychlilo prý katastrofu, jež hrozila věži. Ač kommisse znalců tvrdila, že věž spadne do 24 hodin,

---

[1]) O tom svědčí obraz chovaný v zámecké kapli Oslavanské a ústní podání. Tehdy mělo prý město mnoho zachovaných peněz, že zamýšlelo koupiti panství Oslavanské; poněvadž se nedomluvili (měšťané), usnesli se, že vystavějí za peníze tyto věž.

stavitelé zdejší Václav Hans a Josef Kočí podezdili ji,[1]) že se vrátila do původní polohy. Oprava vyžadovala nákladu 6308·92 zl.

Na věži jest 5 zvonů:

1. Velký (50 centů těžký) z r. 1548; pukl a byl přelit r. 1763. Má nahoře nápis:

„CLangere sepVLtos, eXstInqVere fVLgVra, nVbes, VoCare In CoeLos VoX mea CVnCta petIt.

In laudem et gloriam S. S. Nominis Jesu et Mariae in Coelos assumptae S. Josephi et S. Andreae.“

Po straně jedné:

„Quadraginta centenariorum gravis CCXV annis continuo pulsu peractis rupta genui. Anno vero MDCCLXIII per additamentum XV centenariorum aucta et curam mei gerente Admodum Reverendo et Eximio Domino Andrea Nepomuceno Czernowsky, pro tunc decano foraneo, parocho et patricio Evanczicensi, Ollomutii refusa sum.

Uvnitř: Durch Feuer und Flammen bin ich geflossen,
Mit der Hilf Gottes hat mich Valerius Obleter gegossen,
So geschehen Ollmütz 1. May Anno 1763 Jahrs.

Dole: Mein Vater war des Künstlers Witz,
Mein Mutter ist die Feuers Hitz,
Mein Körper aus Metall gemacht
Mit Jesus, Maria, Josephs Nahm zur Tauf.[2])

---

[1]) Za postupného podezdívání přišlo se na zdi nějaké podzemní věže, která dle ústního podání bývala lidomornou (žalářem). Zdá se, že to byly základy původního starého kostela z X. století.

[2]) Nápisy přeložil P. Tom. Procházka: „Zvučeti pochovaným, hasiti blesky, mračna volati na oblohu hlas můj celý žádá“. „Ke chvále a slávě nejsvětějšího Jména Ježíš, Marie na nebe vzaté, sv. Josefa a sv. Ondřeje.“ „Čtyřicet centů silný, 215 roků stálým zvoněním přeživ tržen zastenal jsem. Roku však 1763 přidáním 10 centů zvětšen, an péči o mne měl velectihodný a důstojný pán Ondřej Nepomucký Černovský, toho času děkan, farář a měšťan Ivančický, v Olomouci přelit jsem byl.

„Ohněm jsem a plamenem se vyronil,
S Boží pomocí mne Valerij Obleter lil.
Stalo se v Olomouci dne 1. května roku 1763.

„Otcem mým vtip umělcův se znamená,
Mateří mou byla výheň plamenná;
Tělo moje z kovů zhotoveno jest,
Jméno Ježíš, Maria, Josef dal mi křest.“

2. „Median“ (váží 10 centů) s nápisem latinským, jenž zní v překladě: „Ke cti všemohoucího Boha a Rodičky Marie Panny mistry Janem a Ondřejem r. 1498 tento zvon se lil“.

3. „Sv. Jakub“ jest 7 centů těžký, má nápis něm.: Maria muter juesus Cristi pit deinen sun unsern peszaffer war uns Amen. Maister Jeronius 1202. Pod nápisem obrázek matky Boží s děťátkem a nápis: Sancto Jacobo.[1])

4. „Sv. Josef“, 3 centy těžký, a má nápis: Mistr Jan Konwarz w Miestie Wiskowie 1571. Jest puklý.

5. „Sv. Barbora“ má nápis latinský, z něhož se dovídáme, že zvon byl přelit nákladem Karla Rozmarina, konšela Ivančického, pro umírající. R. 1703.

Zvonek „Sanktus“ (z r. 1636) jest na věžce vystavěné r. 1594 a opravené r. 1714.

V komoře kostelní leží puklý zvon, jenž býval u sv. Jakuba. Nápis lat. na něm v čes. překladě zní: Maria, Matko milosti, Matko milosrdenství, zachraň nás před nepřítelem! V hodinu smrti přijmi, ostříhej! Léta Páně 1636. Sv. Josefe, oroduj za nás! Josef Vojta.

Kaple sv. Trojice stojí severně města na bývalém hřbitově. Byla vystavěna za pánů z Lipého, jejichž znak i zazděn na její straně jižní.

V průčelí kaple vytesaný nápis hlásá rok stavby kaple a věže:

In hIs nobIs annIs patronVs LIpa aeDeM (1560)
TVrrIM CaroLVs De LIChtensteIn eXstruXere (1838), t. j.
V těch nám letech patron z Lipého kostel,
věž Karel z Lichtenštejna vystavěli.

S počátku konali v ní bratří Švýcarští své bohoslužby jazykem německým. Teprve r. 1655 vystavěn oltář (jak hlásá nápis na něm), na němž slouženy mše sv. do r. 1837 o pohřbech; nyní jen dvakrát ročně: v pondělí po Nejsvětější Trojici (hrnčířům) a o Dušičkách. Péče o kapli jeví se v různých a četných odkazech (i od bratří, pokud zde byli), z nichž vzrostl kapitál, z něhož se uhrazují kapelní potřeby. R. 1880 byla vnitř i vně důkladně opravena nákladem 950 zl. Hřbitov r. 1866 proměněn na botanickou zahradu a školku ovocných stromův. Mezi zachovanými pomníky vyniká pomník baronky Anny Leschové v. Mühlheim († 15. ledna 1802).

---

[1]) M. Trapp (Notizenblatt 1861) čte: 1505.

Kaple sv. Jakuba[1]) na svahu (323 m vys.) stejnojmenného kopce východně města. Městské knihy připomínají, že byla vystavěna z dobrovolných příspěvků na památku vyhubení moru r. 1481. Za císaře Josefa II. kaple zrušena, a majetek její přidělen náboženskému fondu. Kapli na rozbourání určenou koupil měšťan a pernikář Mimmler; ale za bourání strhla se neslýchaná bouře, jež vandalskému dílu učinila přítrž.[2]) R. 1836 na poděkování za osvobození města od zlých nemocí sjednotili se občané kapli vystavěti znovu a reversem se zavázali, že ji budou chovati v dobrém stavu. Tou dobou u jednoho souseda Ivančického našla se stará kamenná křtitelnice ze sv. Jakuba. Za r. 1852—1857 hlavně působením Tomáše Procházky dokonáno dílo; ochota a láska, s jakou konány všechny práce měšťany a „Jednotou kat. mužů a panen v Ivančicích“, jest příkladná. První mši sv. sloužil v kapli František Sušil. Na oltáři jest stará soška sv. Jakuba (práce prý španělská) s obrazy (od Hellicha) sv. Petra a Jana. Kropenka a zvonek u sakristie pocházejí ze sboru. V ní jest obraz Hellichův: Královna Eliška s pannami Oslavanskými přijela do Ivančic klanět se Kristu Pánu ve svátosti oltářní po zázraku r. 1312. Na věži jsou tři (Sv. Jakub, Tomáš, Pavel) zvony vážící 367, 197, 86 kg; darovala je občanská záložna r. 1879. Za starších dob měla kaple svého kněze. Mše sv. zde bývá na den sv. Jakuba, v následující neděli a v úterý velkonoční. Od r. 1861 pořizována křížová cesta od nového hřbitova ke kapli, od níž krásná vyhlídka na kus naší vlasti.

Kaplička Starohorská („u Korýtka“) u silnice k Neslovicům; jest v ní oltařík se sochou Bolestné P. Marie. Studánka, nad níž kaplička vystavěna, má nejchutnější a nejzdravější vodu v okolí, kterou pijí nemocní, aby ozdravěli. Postavil ji zdejší soused Jan Frydrych r. 1750 a budoucí opravu její vložil na svůj dům s č. 105; majitel domu Hüpsch okolí její upravil přiměřeně a proudy prýštící se v kopci svedl v jeden do studánky.

Kaplička Mariecelská u mýta („Velká Boží muka“) za novou hospodou. Týž měšťan Jan Frydrych postaral se r. 1752 o stavbu její a povinnost chovati ji v dobrém stavu vězí na domě s č. 97. R. 1884 ozdobena jest obrazem P. Marie Lurdské. Kaplička

---

[1]) Původně Němčičtí prý zamýšleli ve své osadě vystavěti kapli témuž svatému, ale vždy přes noc stavební materiál se octl na místě kaple Sv.-Jakubské.

[2]) Za bouře utíkaje Mimmler zlomil si nohu; syn jeho kulhal rovněž.

zbudována poutníkům do Marie Cely jdoucím, kamž se putovávalo 5. neděli po Velkonoci již od r. 1753.

Kaplička na konci ulice Kounické („Větší Boží muka“) se sochou Ukřižovaného (krásná, ozdobami bohatá, řezbářská práce ze staré doby; do r. 1846 byla na věži far. kostela na schodech). Pečuje o ni majitel domu s č. 109.

Kaple v ústavě hluchoněmých (v. t.).

Sochy. Socha P. Marie na náměstí. Kdy a proč vlastní socha byla postavena, není positivního dokladu. Dle pověsti na poděkování za odvrácení moru[1]) v XV. století zbylé 2 rodiny (Ludlova a Litomyšlská) vztýčily tento pomník vděčnosti, jejž r. 1721 město ozdobilo sochami sv. Jana Nepomuckého, Floriana, Agathy a Karla Boromejského. Celek tvoří překrásný oltář. R. 1853 a 1893 sousoší opraveno nákladem Karla Mühlbaura a Evy Kuldové.

Socha sv. Jana Nepomuckého v Oslavanské ulici obnovená r. 1893 Františkou Kočí.

Na kanále (dříve mostě) u záloženského domu byly dvě menší sochy, z nichž jedna P. Marie Lurdské jest na zábradlí směrem k Němčicům, druhá sv. Jana Nepomuckého na chudobinci.

Boží muky jsou 4: „Za Klínkem“ („na Chlumku“) u silnice k nádraží s obrazem sv. Jana Nepomuckého, dvě na „Olivě“ bez obrazův a při silnici blíže kapličky Starohorské.

Křížů v obvodě městském jest 11; v polích jest mnoho různých obrázkův a skřínek se soškami.

Hřbitov původně býval u farního kostela, v r. 1560—1837 u sv. Trojice, od r. 1837 se pochovává na novém hřbitově u cesty vedoucí k sv. Jakubu. Zde odpočívá i zbožný P. Tomáš Procházka.

Církevní spolky. Roku 1610 bylo zřízeno nekatolickým farářem Janem Moravou bratrstvo literátské, jež Pertolt z Lipého potvrdil, aby sloužilo „v chválách P. Bohu všemohoucímu, obzvláště v pobožných zpěvích jak v chrámech, tak v příbytcích i na processích“. Dle městských knih činily se odkazy kůru literátskému, členové nosili smutkové pláště, platily se kvartály, a vládnouc značným jměním půjčovalo bratrstvo i peněz.

[1]) „Hrubčický pán“ prý jediný pomohl se svými poddanými pohřbívati mrtvoly; z vděčnosti měšťané vtesali podobu jeho do kamene a zazdili na levé straně schodů na kůr.

Zachovaná kniha literátů počíná se r. 1729, ale odvolává se na knihu starší. Z ní se dovídáme, že 4 starší a kantor spravovali bratrstvo; každý člen zaplatil v neděli 2 malé peníze do spolkové pokladny. Na zanedbání zpěvu ustanoveny tyto pokuty: Kdo zamešká „Introitus“, položí 2 peníze, kdo „Kyrie“, 3 peníze, kdo „Et in terra“, 4 peníze, kdo celý zpěv a kázaní, 7 penízů; neposlechne-li mladý starého literáta, 1 zl. a p. Bratrstvo bylo původně bratrské víry a mělo svůj prapor. Stanovy jeho obnovené v duchu katolickém potvrdila konsistoř r. 1757.

R. 1752 bylo založeno bratrstvo sv. Jana Nepomuckého. Dle městských knih na str. 44. vypůjčila si obec od něho 500 zl. Bylo zrušeno za císaře Josefa II.

R. 1753 konána po prvé pouť do Marie Cely, a založen kapitál téhož jména, jenž tak vzrůstal, že již r. 1767 půjčil zdejším sousedům 1238 zl. (Měst. kn. 146). Za Josefa II. se kapitál rozpadl.

R. 1774 vzniklo bratrstvo Nejsvětější Svátosti oltářní.

R. 1706 vešlo v život „Bratrstvo účinné lásky k bližnímu“. Členové se zavazují mimo povinnost, že budou žíti v pravdě křesťansky, že ponesou zemřelé bez rozdílu stavu na pohřbení. Od dob Josefa II. jest spojeno s literáty. Členský příspěvek 14 hal. ročně. O valné hromadě se skládají účty, volí se literátský sbor a tak zv. mladší. K tomuto jedinému spolku ze starší doby zachovanému přistoupilo za druhé polovice XIX. stol. ještě 6 jiných (Cyrillská jednota, Apoštolát sv. Cyrilla a Methoděje, Bratrstvo sv. Škapulíře P. Marie a j.).

Při farním kostele jsou krásná roucha, 2 monstrance, 5 pozlacených kalichů; pamětní knihu založil r. 1806 Josef Stejskal, děkan a farář. Matriky počínají se r. 1609, a jsou psány do r. 1626 česky, do r. 1651 latinsky, do r. 1658 česky, do r. 1695 latinsky a německy, do r. 1696 česky, do r. 1784 latinsky a česky, do r. 1873 německy, od r. 1873 česky. Pro přifařené Alexovice od r. 1784.

Za kostelem stávala stará kostnice podobná kapli pěkně stavěné. V ní hned u vchodu byla kaplička (sv. Anny) s oltářem, v pravo a v levo vedly schody do pravé kostnice, kde kosti byly složeny kolem oltáře. Nepochybně se zde někdy sloužívaly mše svaté za mrtvé (jistě po r. 1687, kdy byla opravena).

Duchovní správa jest prastará, považíme-li (ovšem dle nehistorické pověsti!), že kostel sám byl dle městských knih založen

sv. Václavem. Jména prvních farářů vyskytují se teprve za 13 stol., kdy r. 1239 farář Ivančický Markvart podepsal listinu Tišnovskému klášteru. S počátku XIV. věku za faráře Hartliba udál se v kostele zázrak, o němž již vypravováno; r. 1324 byl zde Michal, a r. 1329 prodal klášter Kounický zdejšímu vikáři (r. 1331 „vicarius perpetuus") Šalomounovi z Čejkovic 2 lány v Troskotovicích za 40 hř. Za něho král Jan Lucemburský t. r. přikázal zdejším občanům, aby kostelu dávali budoucně desátek. Za markraběte Prokopa zkusili kněží (Václav 1406, Jan 1413) mnoho od Sokola z Lamberka a Hynka Jevišovského z Kunštátu. Poměry ty připravovaly půdu pozdějšímu husitismu. Po válce náboženské r. 1455 katolický farář Štěpán založil farní památní knihu;[1]) nástupce jeho Mikuláš darmo požadoval r. 1465 desátku ze šafránu ze zahrad, ale měl vinný desátek z Rosic; Štěpán ponechal své obročí s třemi drejlinky vína a s ostatním majetkem Dalešickému proboštovi Jiljímu, z čehož vznikl dlouholetý spor. R. 1481 přijala[2]) obec kaplana na ranní mše sv, pojistivši mu výživu ročními příspěvky (o sv. Janu Křtiteli a o Vánocích). Poslední katolický farář v XV. věku byl Mikuláš (1487—1490); zdá se, že čeští kazatelé (Jakub 1485 a Tomáš 1490), o nichž se zmiňuje městská a pamětní farní kniha, byli katolíky.

Patronem kostela t. č. byla Brněnská kapitula;[3]) neboť r. 1481 kněz Jakub z Jemnice, kanovník Brněnský a Mělnický, podací fary Ivančické, pohnal Pertolta z Lipého na Krumlově ze 100 hř. gr., že bere platy z vinic v Staré hoře blíže Ivančic ležících a k faře Ivančické příslušejících, nemaje k tomu práva. Později Krumlovská vrchnost si osvojila patronát. R. 1485 král Vladislav „na žádost Viléma z Pernštejna, hledě k věrným a ustavičným službám jeho, dal mu podací kostela a fary městečka Evančic tak, aby jakožto pán podací mohl podávati a dávati faráře k témuž kostelu a faře . . . takového kněze a faráře, aby se rovnal s těmi lidmi téhož městečka ve víře a rozdávání svátostí". (Datum na hradě Pražském 8. června 1485.)[4]) Jindřich z Lipého r. 1496 rozkázal neodkazovati kostelům ani kněžím vinohrady, pole atd.

---

[1]) Bývala na faře v Hostěradicích.

[2]) Tehdy vynikali katolíci vzácnou dobrosrdečností (na př. Muchapeková dala 40 kop gr. na ranní mše).

[3]) V nejstarších dobách kapitula Pražská a markrabata Moravská.

[4]) Archiv Český, XVI., 281.

V XVI. století náboženské poměry nutno rozděliti v dějiny katolictví a nekatolictví. Přes všechnu nepřízeň nekatolické vrchnosti a času zachovávalo se v městě katolictví. R. 1557 farář Leonard pohnal na soud Oslavanskou vrchnost pro odnětí farského desátku z Němčických polí, a r. 1564 Jakub, nástupce jeho, neobdržel z Neslovic 40 m. žita a 1 slepici z každého domu. Farář Urban trpěl již nouzi. Po smrti jeho (1579) doporučil biskup Stanislav Pavlovský Janovi z Lipého Matěje Filonoma, faráře Kuřimského, kdyby snad neměl jiného. Všechny pokusy posíliti katolictví zůstaly marny, a r. 1590 nazývají se Ivančice peleší pikartskou. Též prosba kardinála z Ditrichštejna o vrácení práva patronátního kapitule nepomohla nic. Služby Boží konali katolíci koncem XVI. stol. v kapli sv. Jakuba, po r. 1600 nikde.

Nekatolictví bujelo v četných sektách. Již r. 1424 mluví se o husitech bydlících v městě; r. 1554 byl jmenován Jan z Lipého ochráncem jejich. Tou dobou spojili se s luterány a dobře se s nimi snášeli ve farním kostele, kde se kázalo česky a německy. R. 1617 měli svou školu, a městská rada skládala se z nich. Švenkfeldiáni (zakladatel Kašpar Švenkfeld), unitáři a theisté konali náboženské výkony u jakési studně v poli směrem k Oslavanům. Novokřtěnci (= toufaři, habáni) přišli do Ivančic kolem r. 1527 z Alexovic. Adamité, fotiniani, atheisté, mikulášenci, slavkovští a hutterští byli více méně pouhá jména různých odstínů novokřtěnců; r. 1559 byl správcem jejich truhlář Balcar, jenž ještě s nějakým jirchářem přišel do Sboru k Bratřím, aby porozmlouvali o jednotlivých náboženských otázkách, ale bez výsledku.

Již koncem XV. stol. bylo mnoho „Českých Bratří“ v Ivančicích, takže jako Přerov na severu, staly se Ivančice střediskem jejich na jihu. Ač v sousedních Čechách po r. 1547 byli pronásledováni, zůstal jejich stav nezměněn na Moravě, hlavně že panští rodové se hlásili k nim: r. 1546 Bohunka z Pernštejna a na Sádku darovala jim zde zahradu na předměstí a Bedřich z Náchoda dům se zahradou (proti „Sboru“) r. 1577. Od r. 1581 docházívali kazatelé ze „Sboru“ do Pohořelic, aby tam každou neděli kázali střídavě česky a německy. Po vystavění kostela sv. Trojice zažádali Němci-bratří, jimž říkali „Švýcarští“, Viléma z Lipého, aby jim dopustil míti německého kazatele, aby jim slovem Božím dovolil v kostele sloužiti. Vilém, „uznávajíc slušnou žádost jejich, k tomu své svolení dal, aby od Bratří německý kazatel v tom

kostelíku slovem Božím jim přisluhoval".[1]) R. 1544 a 1571 konány v Ivančicích synody bratrské.

Biskupy či staršími jednoty v Ivančicích byli: Jan Blahoslav 1557—1571 († t. r. na Mor. Krumlově), Ondřej Štefan 1571—1577, Jan Eneáš († 1594), Zachariáš Ariston 1599—1606. Též Jan Amos Komenský nazýval se „biskupem Ivančickým".

Za stol. XVI. a XVII. píše se již o bratřích jako o majetných;[2]) tehdy poručovány peníze na stavbu[3]) a opravu „sboru", do almužen sborových, na vychování mládencův a vůbec čeládky, samým kněžím; přijímali sirotky na opatrování; jednota bratrská měla své vlastní domy, zahrady, vinice a louky, jichžto se jí dostávalo darem a odkazem,[4]) půjčovala peněz; starší jednoty zakupovali si domy; bratří zůstávali po dlouhou dobu v duševním spojení s Wittenberskými Němci. Po katastrofě Bělohorské se vystěhovali, ale mnozí se vrátili do církve.

Památkou na ně jest „sbor". Všecko, co patří k palírně (obr. 11.) Weissově, sousední stodole a vedlejšímu domu, zahrada asi 12 měr s veškerým příslušenstvím bylo někdy jměním Ivančických bratří — „sboru". Sbor sestával z několika budov: bylať budova, kde se kázalo slovo Boží česky, kde se konaly bohoslužebné obřady[5]) — chrám či modlitebna; škola, nemocnice, obydlí služebníků církevních a jiná potřebná stavení na způsob klášterův.

---

[1]) Spor o kostel a kněze v Ivančicích r. 1581 v Č. Mat. Mor. 1900 str. 294—296. R. 1612 dluhuje se 25 zl. bratřím „z obce švejcarské", a následujícího roku 80 zl. měl jakýs dům doplatiti „bratřím šveycarským".

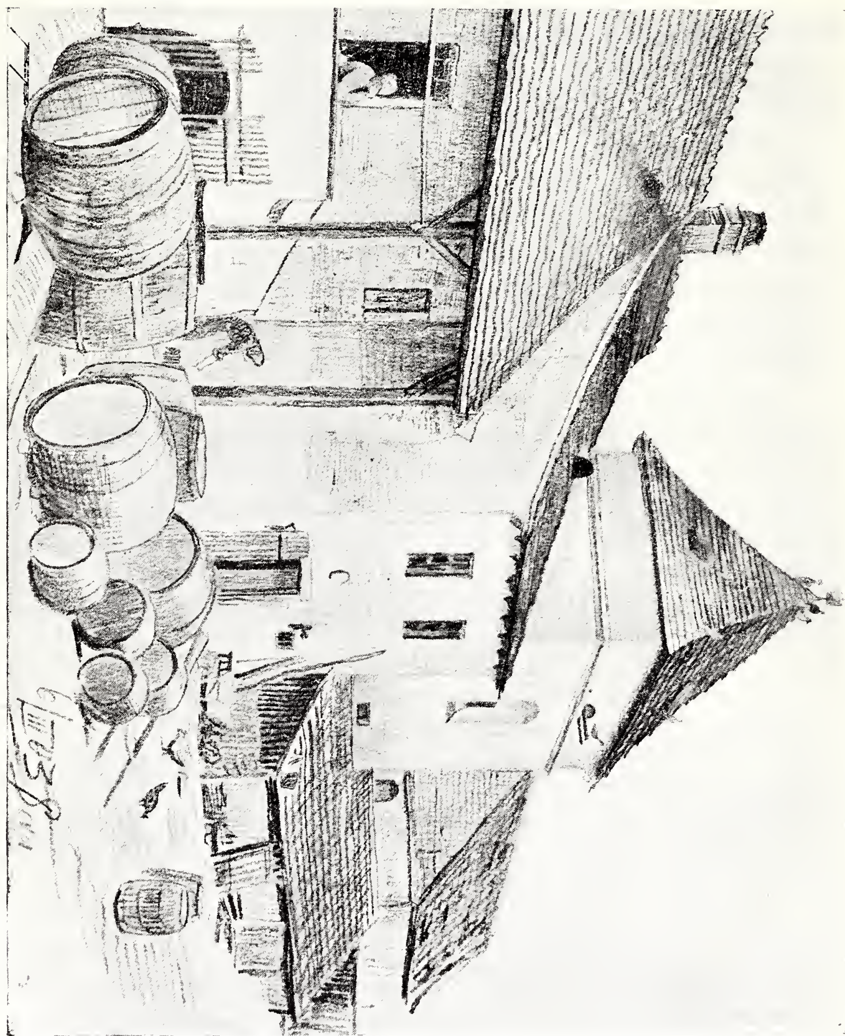
[2]) R. 1581 Vávra Maley koupil osminu vinohradu od Alžběty Ochozovy vedle sborských vinohradů. (Reg. hor. 65.).

[3]) R. 1598 paní Johanka Eliška Pohnanka z Pohnání byla povinna „bratřím" ze sboru zdejšího, kdež se slovo Boží káže českým jazykem, na stavení téhož sboru 150 zl. (Rycht. reg. 143.).

[4]) R. 1601 J. M. uroz. paní Kateřina Hrubčická z Čechtína . . . dům se zahradou, ležící na předměstí Ivančickém proti sboru, odevzdává správci sboru bratrského . . . učitelům a kazatelům (Rycht. reg. 318).

[5]) Podle zprávy z r. 1600 měli bratří sedati a státi v určitém pořádku, „Němci i Moravci pospolu"; v zadu a na sínci neměl z nich posedati žádný, leč některá z žen pro pláč svého dítěte. Tovaryši a mládenci sedejtež hned za zpěváky. Zvláště ti, kteří uměli čísti, měli bývati „u písní". Školní mládeži ukázáno také její obzvláštní místo. Jináč měly býti ženské zvlášť, muži zvlášť. Kdo nepřišel do sboru, měl býti optán, nestonal-li nebo proč nebyl přítomen, „však opatrně, aby nedůtkliví nebyli urážíni". (Reg. sboru Iv. 1600 v museu v Praze; Zik. Winter, Život církevní v Čechách, str. 830.)

Které z těchto budov po naše časy dochovaných sloužily jmenovaným účelům, lze těžko rozhodnouti, neboť „sbor“ ponejvíc jest nyní palírnou; střední část všech sborových stavení byla přestavěna r. 1704 (nad zachovalým starým portálem jest nápis: Renov.

Obr. 11. Část „bratrského sboru“ (nyní palírna) v Ivančicích.

1704). V síni v rohu, kde se rozchází cesta, jest zvonek, snad zůstatek po „bratřích“. Za obydlím do dvora jest věž s pěknými točitými schody; v ní jsou dvoje klenutí (kapličky) po 3 □⁰ prostoru s okénkem a výklenkem; bývaly v nich nápisy. Věž

bývala vyšší; na střeše připevněn kalich (dle pověsti jest to zbytek věže modlitebny). Vedle přestavěné části býval hřbitov (nyní zahrada 11□⁰). Stodola u hřbitova byla též budovou sborovou; podnes se nazývá „sborem"; na ní před málo lety bylo mnoho nápisů; i na palírně za poslední opravy zamazán nápis: Vigila in omnibus, perfer et opus perage Evangelistae, ministerii tui plenam fidem facito. Že i nová hospoda náležela sboru, lze se domnívati; domněnku potvrzuje nápis na ní, jenž zní v českém překladě:

Vyhnanství, země, smrt, příbytek, vlast, obloha nebeská,
vše zajde mimo milování Boha. Léta Páně 1615.

Dodnes se říká oné části města „na sboře".

Z nekat. kněží jsou nejznamenitější: Martin Sláma r. 1540 († 1549); Jakub Šidlář byl zabit v lese r. 1522; Jan Blahoslav (* 1533 v Přerově, † v Krumlově r. 1571), biskup bratrský po Janu Augustovi; Petr Herbert, jenž překládal české písně bratrské do němčiny; Ondřej Štefan, představený gymnasia, (v. t.) † v Jaroměřicích 1577; v l. 1583 — † 1608 Jan Sedlejovský, „papežský reformator"; Jan Morava, „děkan" 1609—1624, založil literátský spolek (1610) a matriky (1609), jež se zachovaly. Koupil si r. 1609 dům na náměstí, ale již za 6 let jej prodal; Václav Viktorin, jenž byl r. 1624 vypověděn.

Přemožením stavovského povstání, vypuzením nekat. pastorův[1]) a zavedením kat. protireformace Brněnskými členy S. J. zanikly různé sekty, a Mikuláš Kochenius († 1633) zahájil řadu kat. farářů, jichž se dodnes vystřídalo 25; posledních 10 bylo zároveň děkany.

Déle působili: Tomáš Prokeš (1676—1701), jenž popsal svou farnost do nově zřízené knihy děkanské Oslavanské. Z ní dovídáme se o kapli, kterou r. 1639 vystavěl Jan Kominek z Engelhauzu. Kalichy (20) pocházely z dob bratrských. Na farské sýpce byla kamenná křtitelnice. Desátky dávalo a dováželo město ze všech polí a ze všeho obilí za zpropitné 5 zl. 30 kr. Z vinic „Levík" dával se desátek z obilí, dříve z vína; podobně

---

[1]) Již r. 1622 rozkázal Gundakar z Licht. bratřím, aby se buď vystěhovali, buď se stali katolíky. Prosili nejprve, aby jim byl popřán pobyt; r. 1623 Jiřímu Erastovi, představenému bratří, bylo povoleno pobyti v Iv. jen do velkonoc příštího roku; ano i když sbor mu vzat, žádal úředníkův za dovolení užívati svého vinohradu. (Schrift. d. hist. st. Sect. IX. 228 v poznámce).

i z vinic „v Pancíři“. Veškeren desátek v penězích činil 361 zl. 18 kr. Ostatní desátky, ať se týkaly vína neb obilí, brala vrchnost a faráři nedávala ničeho. Z Němčic bral ze všeho obilí desátek, za jehož dovežení žádali rolníci platu. R. 1775 dostával z Němčic koledy od každého usedlého 3 kr. a 10. snop ze všeho obilí. Za dovoz zaplatil 1 zl. 30 kr. — Jan Petráček (1701—1720); Matěj Beseda (1720 až 1735), založil bratrstvo sv. Jana Nep.; Fr. Kudera (1735—1754), první děkan; Ondřej Černovský (1754 až 1772); Fr. Morávek (1779—1793); Jos. Stejskal (1802—1825), založil r. 1808 pamětní knihu; Ignát Hüpsch (1838—1857); Pavel Juřena (1858—1883), za něhož byla fara opravena nákladem 3193 zl. 66 kr.; od r. 1883 Fr. Dundáček.

Po zrušení klášterů vypomáhali v Iv. kněží pavláni a cisterciáci.

Přifařeny jsou Němčice a Alexovice (od r. 1856); náležely sem: Čučice (1622—1675) a Neslovice (v l. 1760—1787).

Desátky se dávaly z tratí, jež slovou Levíky, Brněnky, Horní Špíry, Dolní Niva, Lamparka, Pod černým křížem, Lány, Příčky, Skalka, Kocberky, Černá, Na žid. hrobech, Pancíře (z jedné $1/_2$ vrchnost), bývalá obecní pole (vyňata byla pole, kde byly dříve louky a rybníky); byly vykoupeny 17.440 zl. konv. m.; po vylosování r. 1890 byla zakoupena pap. r. na 21.530 zl.

Farní budova s č. 106/I. stojí na náměstí. Stará fara bývala na zadním dvoře, kde jest farní sýpka. Posledním nekat. farářem (J. Moravou) byla prý zapálena a stála pusta ještě r. 1691. Farář bydlel dle pověsti v měšťanském domě (č. 9/I.) u kostela. U pusté fary byly stodola a zahrada, s níž sousedila pustá budova školní. Nynější stavení farní jest snad bývalým domem řezníka Černovského, jenž je kolem r. 1780 daroval na faru. Již r. 1688 měl Jiří Černovský pustý dům na náměstí vedle fary; že dům býval majetkem řezníkovým, svědčí znak řeznický (2 sekery) s písmenami (H A) a s letopočtem 1575 nad schody v průjezdě fary.

K ní přiléhá zahrada (1 j 66□^{0}). K far. beneficiu náleží na Osl. předměstí 12 j, 622□^{0}, na Kounickém 2 j 292□^{0} rolí; fund. polí jest 10 j. 458□^{0}.

Školy. I. Škola obecná a měšťanská. Uváží-li se, že mezi zdejší rodáky (v. t.) náležejí „Matyáš a Gabriel z Ivančic“, kteří byli prohlášeni v Praze za doktory filosofie, lze důvodně předpoklá-

dati nějakou školu v rodném jejich městě. Dovídáme se z pamětní Iv. knihy, že r. 1457 rektor školní dostával expulsales, t. j. peníze za zvonění, z čehož polovici byl povinen nechávati zvoníkovi; týž míval stravu na faře. Farář byl i nucen prebendu posílati do školy sukcentorovi.[1])

Války v XV. stol. zavinily a XVI. stol. dokončilo zkázu katol. škol; ještě Jan Blahoslav zaznamenal r. 1569 „utrhaný nápis žáků z městské školy (t. č. kat.) na dvéře „Sboru". (Č. M. M. 1898, str. 49). Po její zániku upevnily se školy nekatolické. R. 1584 po synodě v Boleslavi zřízena zde hlavní škola bratrská,[2]) a okolo r. 1587 luteránská,[3]) ač při farním kostele „utrakvisté" již dříve měli svou městskou školu. Na bratrské mimo rektora učili 2 pomocníci a kantor. Kantoři z té doby jsou: Martin Rychnovský 1586, Matěj Štítarský 1598, Tobiáš Janoušek 1613, Jiří Mruček Chrapkovský 1614; mládenci: Jan Šťastný a Jiří Drobnochod, kteří si vzali bohaté vdovy.[4]) O žácích v bratrském domě víme, že mimo vedení k Bohu byli přidržováni k práci v typografii (mladíci sázeli a tiskli), vázali knihy a silnější štípali dříví.

Tuto hlavní školu nutno lišiti od elementární, jež tu bývala od zřízení modlitebny a na níž působili: Jan Blahoslav, Štěpán, r. 1578 Eneáš a Jan Boleslavský.

O tehdejší budově školní z pozůstalých knih nelze se ničeho dopátrati; jen odkaz na opravu nové školy se poznamenává r. 1606. R. 1611 Šimon Pýrko, provazník z Chrudimě, bydlící podle horní brány (č. 111.) odkázal 600 zl. na 8% na věčné a budoucí časy zdejší škole a na stravu mládencům školním.

Bitvou Bělohorskou dotknuta i škola. S kněžími vystěhovali se i nekatoličtí učitelé.

R. 1622 mělo město již katol. školu, na níž vyučoval Krištof Lasatinus ze Slezska. Byl prý to člověk odhodlaný, jazyka

---

[1]) Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. stol. Zik. Winter, str. 146, 286, 447.

[2]) Absolon Agrikola, pastorek nekat. kněze Jana Sedlejovského, byl jejím rektorem r. 1596.

[3]) R. 1608 prosí obec za lut. učitele; r. 1611 byl rektorem lut. Jan Krišpín.

[4]) Rektor Abs. Agrikola r. 1597 pojal za manželku vdovu Krebsovu a byl r. 1603 rychtářem; Krištof Kočí, rektor r. 1618, vzal si dle svatebních smluv vdovu po Řehořovi Holém.

českého mocný, a pojal za manželku Češku,[1]) dceru učeného, ale nezámožného Ondřeje Paulina z Oujezda. Po něm: Urban Shiktinus, Vít Špacinger. Za nich a neznámých nástupců ještě koncem XVII. stol. se praví, že Ivančice jsou velkým a pustým městem, které mají pustou školu a toliko 1 učitele.[2]) Tehdy dostával učitel: 36 zl. 52 kr., 2 m. žita a 2 sáhy dříví; na mládence přijímal 13 zl., za varhanictví 30 zl., 6 m. žita, 2 spížky soli a 4 sáhy dříví.

R. 1738 učitel Václav Novotný sbíral a skládal nápěvy ke zpěvníku Mariecelskému. Nástupcem jeho byl Jakub Jandl. Mimo učitele byly svěřovány dítky i jiným osobám; na př. P. Tomáš Procházka vypravoval: „Městský zvoník byl učitelem mého otce a mnoha jiných".

R. 1756 založena škola triviální, jež trvala do r. 1862, a na níž působil Jan Knorr, rodilý Němec, jenž o jádro duše pečoval více, než o jazykovou šupinu, o kterouž tehdy bylo dbáno tak velice. Učívalo se ve dvou třídách: v I. obojazyčně, v II. jen německy. R. 1833 dostával učitel od města sobotales, byt, otop, za varhanictví 130 zl., koledu na 3 krále; podučitel 80 zl. sobotales, byt a otop.

R. 1862 rozšířena triviální na 4—6třídní hlavní školu, do níž chodilo 400 dětí; vyučovalo se česky s němčinou jako povinným předmětem.

Dle výměru zemské školní rady r. 1871 místo hlavní školy zřízena pětitřídní utrakvistická obecná a trojtřídní německá měšťanská. Školní plat byl stanoven za dítko na 5·76 zl. ročně.

Po vydání školní novely za ředitele Fr. Charváta přeměněna dosavadní měšťanka na českou.

Na triviální škole působili: Jan Dvořáček (1823—1830), František Zelníček (1834—1862); na hlavní Václav Novotný (1862—1873); na něm. měšť. Adolf Schwöder (1871—1883); na české Frant. Charvát (1883—1898) a od r. 1898 Jos. Vávra.

Až do r 1857 stávala škola za kostelem (nyní [č. 9./I.] byt ředitele kůru, 2 podučitelův, a částí jest hasičskou kolnou). Toho roku koupila obec dům č. 94./I. na nynějším náměstí Komenského za 7500 zl., r. 1860 rozšířila jej nákladem 16.842 zl. 65 kr.; úprava r. 1874 vyžadovala 10.992 zl. 21 kr.

---

[1]) Při svatebních smlouvách věnuje své nevěstě „poctivost a umění své".
[2]) Slavíkova Morava, str. 211.

Přiškoleny bývaly Němčice do r. 1873; r. 1867 vyškolily se Alexovice z Ledkovic a přidaly se k Ivančicům. R. 1874 byly na měšťance 73 ditky; r. 1890 270; r. 1900 340; na obec. škole r. 1872 i s Němčicemi a s Alexovicemi 608; r. 1890 738; r. 1902 bez Němčic 479. Žákovská knihovna má 324, učitelská 945, okresní (uč.) 487 svazkův.

Od r. 1896 po několik let paní a dívky Ivančické dávaly v zimě chudým dětem teplé obědy.

Městské zastupitelstvo r. 1897 zrušilo školní plat (ač od r. 1890 „Občanská záložna" platila školné 2000 zl. za dítky do Ivančic příslušné). Při škole jest Holasova nadace (200 zl.) a podporovací fond (1483 K 76 h) mládeže škol obec. a měšť.

Školní radovánky v Ivančicích jsou nejstaršími (od r. 1832) na Moravě a slavívají se dosud na Réně s velikou okázalostí. Jimi se budil zde národní duch; všichni národně uvědomělí rodáci měli své první nadšení z radovánek Rénských.

II. Průmyslová[1]) pokračovací škola, jejíž stanovy schváleny r. 1888. Choditi do ní jsou povinni všichni učni z Ivančic, Němčic, Ledkovic a Alexovic. Učí se v přípravce a ve dvou ročnících. R. 1890 bylo učňů 79.

III. Hospodářská škola zal. r. 1866. Obec darovala 19 jiter pozemkův a 2 zahrady, Boh. Müller sousední stavení. Velkou zásluhu o vznik její má „Ivančický okresní hospodářský spolek". Má 2 ročníky a nabyla r. 1902 práva veřejnosti. Chovanců r. 1902 bylo 33. V letech 1866—1897 byl ředitelem Jan Vrba, od r. 1897 J. Kofroň.

IV. Německá obecní škola v Růžové ulici. Založena pomocí „Schulvereinu" r. 1885. Má 3 třídy s 214 žáky. Knihovna žákovská má 220, učitelská 325 svazkův. Od počátku působí Alois Koblíšek. Při ní jest něm. dětská opatrovna.

V. Dětská opatrovna a mateřská školka (z r. 1883). Přijímají se dítky od 3—6 let. R. 1889 bylo v opatrovně 111, ve škole mateřské 76 dětí.

VI. Ústav pro hluchoněmé (obr. 12.) byl zřízen usnesením sněmovním 4. listopadu 1889. Budova ústavu vévodí všemu okolí a stála i s vnitřním zařízením 140.000 zl. Vyučuje se od r. 1894.

---

[1]) Již r. 1846 založil P. Tom. Procházka nedělní odpolední průmyslovou školu tovaryšům všech řemesel zdejších.

Škola má 6 tříd v 8 odděleních; r. 1902 bylo 81 chovanců (39 chlapcův a 42 děvčat). Vyučování se udílí hláskovací methodou. Kaple v ústavě jest zasvěcena P. Marii a sv. Aloisovi. Od založení řídí ústav Josef Kolář. Učitelská knihovna má 500, žákovská 370 svazkův.

Koncem XVI. věku zazářila svým významem šlechtická bratrská škola „gymnasium“. Aby synkové šlechtičtí z jednoty bratrské po cizích akademiích hlubšího vzdělání nemusili hledati, čímž by jednotě mohli býti odcizeni, založili[1]) r. 1575[2])

Obr. 12. Zemský ústav pro hluchoněmé v Ivančicích.

pánové Znata z Lomnice, nejvyšší sudí zemský, Jan z Žerotína, Bedřich z Náchoda a j. školu šlechtickou v Ivančicích. Sedmnáct pánů uvolilo se platiti ročně 755 zl. ve zlatě řediteli, pomocníkovi a služebníkům té školy. K ředitelství pozvali Esroma Rüdigera (Zik. Winter: Rudingera), prof. učení Wittenberského, stoupence Kalvínova, jemuž tehdáž v latině a řečtině málo kdo se vyrovnal.

[1]) Lépe řečeno: K dosavadní škole bratrské přidány 2 nejvyšší třídy, v nichž rektor s pomocníkem učili řečtině a bezpochyby i rhetorice a dialektice. Dosavadní učitelé podrželi grammatiku a elementa.

[2]) Ač r. 1598 bratří odpovídajíce M. Mikuláši na stížnosti jeho uváděli mezi jiným, že „škola trvá již zde na 40 let“.

Odměny mu dáváno 300 kop míš. ročně . . . Rüdiger (gubernator studiorum in schola fratrum Evančicii) čítával zde výklady žalmů, jež r. 1579 dokonal a r. 1581 péčí Jakuba Monavia ve Zhořelci tiskem vydal . . .[1]) Napsal též vypravování o církvi Bratrské r. 1579, jež Kamerarius do spisu svého („Historia de ecclesiis fratrum Boh.") pojal. Bratrské zpívání žalmů bylo mu příčinou, že vybídl Ambrože Lobwassera, aby žalmy po způsobu žalmů Jiřího Strýce po německu zveršoval, kterýchžto potom v německých církvích reformovaných bylo užíváno.[2]) Vyučoval též bratrské seminaristy jazyku hebrejskému.

Na šlechtické škole studovali: Karel z Žerotína, Karel z Lichtenštejna, synové Ondřeje Didutia, pánové z Kounic a nepřehledná řada synů nižší šlechty, která si tehdy hojně zakupovala domy v městě a na předměstích.

Vlivu a významu této školy opírali se jesuité, kteří za tím účelem založili konvikt šlechtický v Olomouci a gymnasium v Brně, a luteráni, kteří na své gymnasium „illustre" ve Velkém Meziříčí dostati se snažili již od r. 1576 Rüdigera. Rüdiger pod ochranou Jana a Viléma z Lipého vyučoval v Ivančicích do r. 1588 a zemřel v Altorfě v Bavořích r. 1591. Česky mluviti neuměl. Mimo něho působili na škole: Vavřinec Zirkler, Pavel Novodvorský, hudebník Jan Abdias, Jan Eneáš († 1594), správce školy po odchodě Rüdigerově a starší jednoty, Mikuláš Albrecht z Kamenka, spolupracovník Bible Kralické, třetí rektor školy a později (1611) prof. na Pražské universitě, a Lukáš Helic († 1600). Poslední dva učili hebrejštině a přetlumočili přímo z ní starý zákon.

Po přeložení M. Mikuláše Albrechta na školu Fulneckou svěřena škola mladým kněžím Janu Krucigerovi[3]) a Janu Novoměstskému, jenž zde zemřel ještě toho roku. Krátký čas byl správcem gymnasia M. Jan Dengius z Basileje, potomní vychovatel Jarolíma hr. z Thurna; zemřel v Rosicích 1605. Na sklonku slávy šlechtické školy, hlavně po zhoubném moru (1604), jenž

---

[3]) Libri Psalmorum Paraphrasis latina, quae oratione soluta breviter exponit sententias singulorum ex optimorum interpretum veterum et recentiorum rationibus etc. Excepta e Scholis Esromi Rudingeri in ludo literario Fratrum Boëmicorum Evanzicii in Moravia et nunc primum edita 1580 (Notizenblatt 1855, str. 23).

[2]) Fr. Zoubek, Besedy Učit. IV. (1872), str. 217.

[3]) Jan Kruciger zemřel v Ivančicích r. 1612. Napsal „Flores theologici" (Basileae 1608).

krutě zuřil mezi studenty, zasazoval se o rozkvět její Zachariáš Ariston, starší jednoty, člověk učený, jeden „z těch, kteří se mnohem více v domácích školách naučili, nežli někteří v slavných akademiích". Byl znamenitý latinský řečník a kazatel; napsal poznámky k novému zákonu pro Biblí Kralickou; narozen 1556, zemřel v Ivančicích 8. února 1606.[1]) R. 1608 poslal na školu Ivančickou své syny hr. Richard ze Starhemberka na Jevišovicích; tehdy těšila se zvláštní přížni Karla st. z Žerotína, zemského hejtmana (1608—1615). Již r. 1580 se jednalo o zavření její. Když Rudof II. psal Janovi z Lipého, aby zavřel školu, odpověděl, že císař jest špatně zpraven, poněvadž škola nevznikla teprv, ale trvá dlouhá léta. Podobně psal témuž císaři Vilém z Lipého, že nezruší privilejí daných na školu poddaným a že rektor Esrom jest povolán za prof. svobodných umění, od pánův a rytířů svoje vychování má a tudíž jest na svobodě, jakž takového povolání lidí obyčej jest.[2])

Pro nedostatek peněz a podpor od šlechty nemohla škola povolati za učitele znamenité krajany, kteří jí své služby chtěli věnovati, na př.: Jeronyma Schlicka, Dra. Amanda Polana a j. Škola trpěla nevhodným jí místem určeným se zdravotního hlediska, panující drahotou a různicemi mezi domácím a cizím žactvem.

Přemožení stavovského povstání zavinilo její pád a konec.

Škola prý stávala v nynějším domě s č. 188/II. proti Sboru. Dům přešel r. 1738 koupí do majetku rodiny Zozulovy di Salino od pánů Tulešických z Tulešic.

Blažej Zozuli di Salino přišel se svým synem Janem r. 1712 z Benátek. Renesanční stavba mimo snesený balkon a rozdělení světnic jsou zachovány v původním stavu; i almárka na knihy posud zeje prázdnotou.

Se školou byl spojen seminář pro budoucí pastory.

Za Jana Blahoslava archiv jednoty dostal se z Ml. Boleslavě do Ivančic.

---

[1]) Notizenblatt 1855, str. 24.

[2]) Dr. Zikm. Wintra Život a učení na školách partikulárních v Čechách v XV. a XVI. století, str. 69—73.

Bratří měli v Ivančicích též knihtiskárnu,[1]) již založil Jan Blahoslav a chránili páni z Lipého, a v níž za r. 1564—1571 napřed tajně („ex horto" = „ex insula hortensi" = v Ivančicích; na př. „Ozvání" proti pomlouvání Bratří Prostějovských. Č. M. M. 1899, str. 125), později veřejně vytiskl svých 8 spisů („Nové vydání kancionálu Šamotulského"[2]) r. 1564, „Nový Zákon" v nově do češtiny přeložený" r. 1564 a 1568 a j. Po smrti Blahoslavově přišla sice knihtiskárna do Náměště, ale po roce byla zpět v Ivančicích, kde v l. 1572—1577 byly tištěny 4 knihy za vedení Zachariáše Solína, pozdějšího správce Kralické tiskárny (od r. 1578) z Ivančic přenesené.

Ivančice jsou kolébkou Bible Kralické; zde Ondřej Štefan[3]) a Mikuláš Albrecht z Kamenka započali r. 1577 překládati Písmo Svaté z původních jazykův.

Za té doby měli jednotliví občané Ivančic své knihovny.[4]) U bohatého Adama Krebsa († 1611) našlo se 6 vzácných knih, u tkalce J. Kozíkaše († 1613) 8 velkých a mnoho jiných tištěných a psaných, u Pavla Martinova († 1618) 7 knih. (Kniha pozůstalostí 1602—1646).

Mimo kostel a školu jsou památné budovy:

Radnice (č. 112/I.). Rožní dům s vížkou, v němž jest okres. soud, býval do r. 1850 radnicí.

Nad dveřmi do radní síně stával nápis: „Nepronešeš soudu, pokud obě strany nepromluvily". V radní světnici nad vchodem do registratury napsáno bylo pravidlo pro jednání opatrných pánů sousedů: „Svorností malé věci rostou, nesvorností se největší rozpadávají". Na vížce jest zvonek, jímž se zvonívalo za požárů, pod stavením sklep, v němž býval sklad soli, když město s ní obchodovalo. Na rohu stála kamenná měřice, nad níž o trzích 14 dní napřažená ruka s třímajícím mečem upozorňo-

[1]) Dr. B. Dudík, Dějiny knihtiskařství na Moravě. Č. M. Mor. VII., str. 127 - 129.

[2]) Jireček v Č. Č. M, 1862, str. 26, píše: „Kancionál Ivančický z r. 1576 jest nejkrásnější naše kniha české střední doby, pravá chlouba umění typografického a dřevořezného".

[3]) Byl představeným kollegia bratří a byl ze zakladatelů písní v kancionálech (Notizenblatt. 1855, str. 24).

[4]) Blahověst 1851, str. 321 (P. T. P[rocházka]).

vala na tržní spravedlnost. Stavení na pravo vedle radnice bývalo také obecní. V ní jsou 2 komůrky pro provinilce a bývalá mučírna.

R. 1850 odstoupena radnice c. k. úřadům, bernímu a okresnímu. Zároveň koupilo město za 2475 zl. sousední dům s č. 111/I. a upravilo v něm místnosti pro své obecní záležitosti. V předsíni visí porouchaný obraz Jana Chvalkovského „Tábor Rudolfův na Lánech“.

V knihách městských činí se též zmínka o druhé radnici, jež stála na předměstí pro venkovské sousedy.

Městský archiv se nalézá v městském museu.

Kasárny městské (č. 4./I.). Na místě nynější budovy stával za XIII. stol. hrad (zámek, castrum), při němž zřízena „poprava“ a v němž bydleli král Jan a markrabě Karel, jak se poznamenává v písemných památkách. V zámku sídlel královský kastelán, bráně město a spravuje lid zbrojný v čas nepřátelských vpádů; jiného práva neměl nad městem. Teprve později kastelánové vybírali knížecí berni. Páni z Lipého přestavěli hrad vlašskými staviteli slohem renesančním a ozdobili mistrným portálem a okrášleným arkýřem. Býval o jednom poschodí (str. 37.) Kdy připadl městu, neznámo. Za válek francouzských byl v něm zřízen vojenský špitál. V zimě r. 1747 byla tu setnina pluku Fr. Lotrinského.[1]) R. 1852 přeloženo sem z Brna skladiště pěš. pluku č. 3. (arcivévody Karla), a upraveny z něho kasárny pěchoty; jelikož obec i v soukromých domech musila přechovávati vojsko, zvýšena (1873) budova o poschodí nákladem 26.483·73 zl. a ubytován v ní prapor vojska. Po odchodě vojska (1878) mají v nich své místnosti městské museum, c. k. berní úřad a školy. Místnosti „musejní“ jsou částí bývalé prostranné síně v přízemí.

Pánům z Lipého náležely některé domy ozdobené posud znakem jejich:

1. Vedle fary (č. 105./I.) z r. 1598 30. července; mimo znak jsou poznačena i počáteční písmena zakladatelova: P(ertolt) B(ohobud) Z L(ipého). Dům byl nynějším majetníkem rozbořen r. 1903.

2. Dům na náměstí, bývalá „zbrojírna“ s pěkným portálem z r. 1603. Znatelé obdivují se mistrovské ruce, která tak uměle

---

[1]) J. Tiray, Dějiny města V. Byteše, II., str. 161.

vládla v tvrdém kameni. Jsou na něm vytesány zbroje a rytířská odění tehdejších dob.

3. Dům u dřívější Kounické brány.

Z Ivančic pocházeli Matyáš a Gabriel z Ivančic, kteří byli r. 1388 a 1404 povýšeni za doktory filosofie na Pražské universitě.

Bratří Václav a Matyáš a Blažek Munkové, kteří byli povýšeni do vládyckého (6. července 1556) a rytířského stavu (1612).

Lukáš Kolík, rhetor; bojoval v setnině studentské v Brně proti Švédům.

P. Otmar Konrád (nar. 1729), probošt Rajhradský v l. 1764-1812.

Tomáš Procházka (nar. 11. pros. 1803, † 8. červ. 1858), z prvních národních buditelů na Mor., kaplanoval 3 léta v Olbramovicích, kde na něho měl velký vliv Fr. Sušil, starší kaplan, a od r. 1831 do smrti ve svém rodišti. Působením jeho vystavěna kaple sv. Jakuba, zařízeny školní radovánky, založeny různé spolky náboženské, knihovna a j. Sepsal Knihu obcování s mládeží a m. j. menších článků do „Moravana“ a do „Hist. stat. sekce spol. hospodářské“. Zanechal v rukopise krátké dějiny Ivančic. Na rodném domě jest zasazena pamětní deska, a hrob jeho zdobí pěkný pomník (z r. 1883).[1])

Beneš Method Kulda (nar. 16. břez. 1820, † 6. května 1903); od mládí naň působil T. Procházka. V l. 1845—1850 byl kaplanem v Židlochovicích, Loděnicích a v Hobzí; do r. 1859 duchovním správcem a katechetou v ochranovně pro zanedbanou mládež v Brně; — 1870 farářem na Chlumě v Čechách a od t. r. do smrti kanovníkem na Vyšehradě. Zůstával vždy výtečným knězem a spisovatelem, upřímným vlastencem (hr. Belcredi r. 1874 dí o něm, že jej vlasť čítá ku svým nejšlechetnějším synům) a dobrotivým člověkem. Spisy jeho (celkem 50) jsou nábožensko-národního obsahu. Nejdůležitější jsou: Posvátná kazatelna 1864—1893, Církevní rok (6 sv.), Legendy (12 sv.), Mor. nár. pohádky (5 sv.), Životopis Tomáše Procházky, Národní pověry a obyčeje z okolí Rožnovského, „Deklamovánky“ pro školy a rodiny (3 sv.), Kaleidoskop (příležitostné verše) a m. j. Redigoval kalendář „Moravan“ o dr. 1852

[1]) B. M. Kulda, Životopis Tomáše Procházky, kaplana v Ivančicích. V Brně 1863.

po r. 1860. Své rukopisy daroval museu Ivančickému. Rodné město jmenovalo jej r. 1884 čestným občanem.[1])

Alfons Mucha (obr. 13.) (nar. 24. července 1860), nejoblíbenější a nejpopulárnější souvěký malíř v Paříži. Po studiích na českém gymnasiu v Brně odešel na akademii do Mnichova, kde strávil 2 roky, zabývaje se hlavně technikou malířskou. Po krátkém pobytě v Italii a v Německu odebral se do Paříže, kde stále žije, nezapomínaje vlasti ani národu. Vyniká jako illustrator předních francouzských časopisů; dekorativní své nadání vtělil do nesčetných plakátů, jež vábí svou vznešeností a ušlechtilostí. Muchův atelier jest dostaveníčkem výkvětu literární a umělecké společnosti Pařížské. R. 1901 byl vyznamenán řádem čestné legie.[2])

Max. Weinberger, vikář a kons. auditor na dómě v Brně, narodil se 1855. Sepsal „Obrazy kat. missií" (r. 1895 v Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje v Brně), „Vzpomínky z cest" (1899),[3]) „Z výletu do Bosny"; menšími články v „Obzoru" a ve „Škole božského srdce Páně" seznamuje čtenáře o kat. missiích.

Jan Rain, první ředitel čes. zemské reálky v Uh. Brodě.

Zasloužilí mužové o obec a školství jsou: starostové: Ant. Vorel 1851—1864, Václav Hans[4]) 1864—1867, Karel Panovský 1867—1877, Jan Kočí 1877—1890, stavitel Josef Kočí od r. 1896; učitelé: Antonín Kočí (učil po 37 let) a Václav Novotný (1862—1873); poslední zřídil zde pokračovací kurs mezi učitelstvem, založil učit. jednoty „Budeč Brněnskou" a „Budeč Ivančickou" a časopis „Učitelské Listy". Sepsal „Školní radovánky v Ivančicích" (1870) a „Cestování o prázdninách". Z písní Novotného znárodněla „Krásný hled je na ten boží svět". Dr. Ant. Dvořák, býv. poslanec zemský, jenž má hlavní zásluhu o přeměnu německých škol na české.

V Ivančicích † r. 1598 Adam Kocourek (Felin), učený farář bratrský.

---

[1]) Životopis B. M. Kuldy od Jana Halouzky. V Praze 1895.

[2]) V. Hladík v „Zlaté Praze" 1890, č. 49. a 50.

[3]) Vyšlo v „Knihovně našeho lidu" v Brně.

[4]) Zachránil v noci na 12. červenec 1866 7000 mužů a 60 děl v Mor. Krumlově před pruským zajetím. Zaslechnuv totiž ve svém bytě úmluvu Prušákův o přepadení našeho vojska v Krumlově, hned v noci zpravil tamějšího starostu o důležitém pláně nepřátelském. Vojsko naše odtáhlo ještě v čas.

Obr. 13. Alfons Mucha.

Obyvatelé živí se polním hospodářstvím, řemesly, obchodem a průmyslem.

Kromě všech druhů obilních pěstuje se hlavně chřest, jenž daleko široko požívá chvalné pověsti. První sazeničky chřestové přineseny koncem XVIII. stol. z Pavlánského kláštera Krumlovského do Ivančic, kde nalezly i příhodnou půdu i výborné pěstitele. Rozváží se hlavně do Brna, Prahy a Vídně.

Jest známo, že chmel a šafrán pěstovaly se již dříve. Již r. 1400 poručil Jiří, měšťan Iv., svým 2 dcerám: jedné chmelnici, druhé „šafránici" ležíci u Iv., a r. 1802 pěstoval šafrán měšťan Missbach.[1]) Šafrán se dařival v „Pancířích" již za XV. století.

Po několik roků s úspěchem velmi dobrým pěstuje chmel zdejší škola hospodářská.

Ovocnictví se zvelebuje utěšeně, any stráně Ivančické jsou chráněny proti severním větrům a mají na sobě dostatek prsti. Od Božích muk Padochovských po hranice Hlinské prostírá se les ovocných stromův. Pěstují se třešně (skalky),[2]) modré meruňky, ořechy, broskve, moruše.

Vinařství. Zdejší vinice jsou z nejstarších na Moravě. Možno, že Třebičtí benediktini zasadili první révu v horách, neboť již r. 1225 vinice u Ivančic zaměněny za jiné statky. R. 1417 Petr ze Sovince prodal vinici nad řekou Oslavou v Ivančicích Janu Zalčarovi, měšťanu Olomouckému (D. z. B. XI. 342). Německá jména: Špíry, Réna ukazují na osadníky německé, přišlé do našich krajů z Porýní za Jana Lucemburského. Z horenských knih „Registra hor vinohradů" z r. 1579—1582 shledáno, že skoro všecky hory byly jediným vinohradem; vinice prostíraly se do „Lánů", k cestě podél kříže do Oslavan. Stráň nad „Ostřihomem" „Kočky" zvaná a Kozel, stráň hory k obecnímu stavu, Staré Hory, u Studýnky Dejmalské, Špíry, Nivy, hory kolem sv. Jakuba byly věnčeny vinicemi. Příčinou rozmnožení vinic bylo, že tehdy šlechta své jmění vynakládala na vinice; na př. Jan starši z Žerotína, vládykové: Zdeněk Kostelák z Břehu,

[1]) Patriot. Tagblatt 1802, str. 308.

[2]) Jsou vypěstovány v „Syslících". Staří lidé vypravují, že kdysi letěl přes Iv. hory veliký pták, jenž prý si pochutnával na třešni a pustil dolů pecku. Padla prý do skalisek Syslických, kde vzrostla na „Skalku". Před 50 lety se jich vyváželo přes 250 vozův.

Nikodém z Vacetína, Hanuš ze Šaratic a j. Též novokřtěnci zde usedlí dbali o vinice. Po válce třicetileté vystěhovala se šlechta, zchudlo měšťanstvo, zpustly vinice; dnes jest vinařství v úpadku, poněvadž se pěstuje jen ze záliby.

Nejstarší artykulové horenského práva nejsou zachováni. Po prvé r. 1569 rozšířili je Pertolt z Lipého a r. 1597 Jan z Lipého, a Pertolt z Lipého r. 1612 vysvětlil je. Nás dochovala se „Registra hor, vinohradů naleziegiczych k miestu Eywanczyczym, zaloziena za horneho ten czas Kasspara Welfflie mlynarze 1676“.

Trati polní, lesní a viniční se jmenují: Černé pole, Horní a Dolní Brněnka,[1]) Levík, Réhly, Špíry (Zadní, Prostřední, Dlouhé, Dolní a Horní), Knížecí Les, Nad Nivou, Horní a Dolní Staré Hory, Horní Příčky, Na Skalkách, Lány, Horní a Dolní Pancíře, na Gottesberku,[2]) Husí Luka (Konvíz), Malovansko (na Rovni), obec. Starohorský les, Šalomoun, u Bílé Vody, u Jezírka, U cihelny, za „Sejtlovým“, Jirchář, Kopaniny, na Červené Hlince, Bělina, Sádek, Krátký pod krátkou stezkou, Šankvicary (v 15. věku měl Šankvicar v městě dům), Dolní a Horní Marše, Okliky, Vlkoprdiny, Kozel (stráň k obecnímu lesu), Kočky (Kocberk), Kličky, Kuří Hora (nyní Kozí Hora), Plechlary, Hroby, Koně, Loutna, Sedlo, Pušky, Hympesly, Sněžky, Loučky, Ve vlčím žlebě, Ve slojáku, U boudy, U mostu, Klínek, Na kovni, Na bařině, Nové Hory, Holub, Konváry, V rovných, na Volvách (dříve na Olivě), Horní a Dolní Žolčar, Na Bratrských, Sedmihradská Hora (Sedmihradsko), Dolní a Horní Písky, Martály, Krásná Hora, Syslíky, Píkavy, Žleby, Žlíbek, Obecní les, Réna, U Stříbského mlýna, u sv. Jakuba, Polední Hora, Smutná Hora, Dolní a Horní Nivy, Kotí (les nad Starými Horami), u Silnice, Čertovy žleby, Křivý, Výhony, Šibenice, Lampartka (v XVII. stol. se vyskytuje jméno Lampart na Kounickém předměstí), Hrad, Kolébka, Kouřilky (v lese), Čermák, Čapek, Kouty, Jošty (Dolní a Horní), Kostelák (po Zdeňkovi Kostelákovi z Břehu, jenž v XVI. stol. měl tam vinice,), Dejmalka

---

[1]) Jimi vede cesta do Brna.

[2]) V zápiskách starších poznamenáno: R. 955 byly zrušeny tyto pohanské chrámy v Ivančicích: Stánek Černobratrů na dolní straně města, druhý chrám koupili židé a vystavěli z něho svou modlitebnu: Gottský chrám na Gottesberku a čtvrtý t. zv. Schenkenfeld na poli k Oslavanům.

(dle Adama Dejmala v XVI. věku), Vysoké Hory, Veselá Horka, Červený kopec, u Korýtka, u Kapličky, Mareš (dle měšťana zdejšího).

Ve 26 tratech bývaly studánky, z nichž na př. na studánku v „Černém poli" odkázal Tomáš Pleva 3 zl. r. 1620.

V min. stol. po dobu zrušení cechů byly Ivančice více průmyslovým městem než nyní, kdy továrny zničily mnohá řemesla dříve kvetoucí.

Dle cechů byly Ivančice městem první třídy, t. j. cechové Ivančičtí nemusili přijmouti všeobecné artikule, nýbrž řídili se svými zvláštními řády.

O umělosti zdejších hrnčířů (r. 1750 bylo mistrů 40) svědčí, že nikde takových hrnců (dvouušáků) nedělají; cech jejich měl řád a tovaryšský pořádek z roku 1707 dle perg. listiny z r. 1576. Mezi mistry panovával dříve pořádek, že nejezdi i na trhy, kam komu libo, nýbrž vždy jen někteří do určitých měst. Kolem r. 1850 vyvezlo se ročně odtud až 378 vozů s nádobím hrnčířským. Za dnů našich si naříkají na železné nádobí. Co se týče kopání hlíny, směli ji svobodně kopati dle úmluvy mezi Janem Agrikolou a poctivým cechem hrnčířským (dto. 11. listopadu 1625) v poli Agrikolově na „Kočkách" za roční plat 24 zl. (o sv. Jiří a o sv. Václavě vždy 12 zl.).

Cech kožišnický míval druhdy přednosti, že totiž kožišníci stávali o trhu ve veliké síni na hořejším patře radnice. Mezi mistry připomíná se často jméno Kulda.[1]) Artykule dostal (na Krumlově 18. května 1584) od Pertolta z Lipého; Maxim. z Lichtenštejna je obnovil 17. prosince 1696. Zachovala se malá cechovní skřínka s některými listinami a s mistrovskou knihou z r. 1745.

Cech punčochářů (r. 1750 13) a biretářů měl na praporu obraz Nanebevstoupení Páně a Nanebevzetí P. Marie. Chválili vodu Oslavky, která prý zachovává barvu zboží a zvyšuje. Bydleli v „Sboře" a v Rybářské ulici. Artykule cechu potvrdili císařové Ferdinand III. (29. července 1639) a Leopold I. (1665)[2]) a knížata z Lichtenštejna: Ferd. Jan 1. října 1653 a Maxim. 28. února 1689.

---

[1]) Fr. Kulda (Gulda) usadil se v Hamburku a obchodoval v kožích s Anglií a s Ruskem; Josef K. žil ve Štokholmě; Vincenc K. zemřel v Terstě.

[2]) Orig. na 8 perg. stranách jest v Ivančickém museu.

Pekaři dostali ztvrzení řádu cechovního od Ferd. Jana z Lichtenštejna r. 1663 a od Karla VI. jako krále Českého, 27. března 1722. Pečeť cechovní má nápis: „S. D. Freien Z. der Becker in Eiwitschitz". R. 1749 tři Ivančičtí pekaři žádali obec o zřízení nového cechu, což se stalo r. 1754.

Cech ševcovský (na cechovní korouhvi obraz P. Marie a sv. Krišpína a Krišpiniána) obdržel artykule od Ferd. z Lichtenštejna. (Na M. Krumlově 6. května 1659). Na žádost cechu schváleny a rozšířeny na 18 odstavců od Max. z Lichtenštejna 15. prosince 1688; mistři dělali hlavně zboží trhové. Na staré pečeti jest nápis: „Eibenschitz. Schumacher Zunf Siegel 1803" a znak „bota".

Cech krejčovský čítal r. 1750 samostatných mistrů 17, kteří jezdili na okolní trhy. Hartman z Lichtenštejna udělil mu r. 1684 řád cechovní; na korouhvi byl obraz Krista P. na hoře Olivetské.

Cech tkalcovský a soukenický. Artykulové cechu poctivého řemesla tkalcovského a mezulámského města knížecího Ivančic potvrzeni od Hartmana z Lichtenštejna 28. dubna 1676 (archiv zemský). R. 1687 Jan Cittoni, Ital, začal v Ivančicích obchod s plátnem po smlouvě s cechem soukenickým; tomu se postavily na odpor všechny cechy téhož řemesla. Žalovaly u patrona a mor. tribunálu, ale nadarmo. (Horkého rukopis u písmene „E" v zem. museu.)

Mezi nejstarší cechy patří „truhlářský"; neboť dovídáme se ze zápisek města Mor. Krumlova, že r. 1589 se tam spolčili truhláři do cechu a utvořili sobě pořádek dle způsobu cechu Ivančického. Maxim. z Lichtenštejna potvrdil r. 1702 artykule (18) cechu truhlářského (stolařského) a zámečnického,[1]) přizpůsobiv každý časovým poměrům. Prapor cechovní jest ozdoben obrazy sv. Petra a sv. Václava.

Zedníci, tesaři, kováři a koláři spojeni byli v jednom cechu, až Gundakar z Lichtenštejna na žádost cechmistra a mistrů „kovářův a kolářů" r. 1629 9. ledna potvrdil privileje jejich o 20 odstavcích. Na pečeti měl nápis: „Eibenschitzer Zunf D. Schm. Wag. Maur. Zimrl." a na korouhvi obraz „Nejsv. Trojice a sv. Jana Nep.".

---

[1]) Řád cechovní a některé svobody daroval mu r. 1610 Pertolt z Lipého.

V Bočkově sbírce v zemském archivě jsou artykule cechu bednářského a z r. 1541 cechu řeznického. Dle výpisu z pamětní knihy (143. list) směli býti r. 1629 jen 3 židé řezníky, kteří měli míti krámečky v domě na Lampartce. R. 1634 dovoleno sekati maso již 4 židům, ale byli nuceni před porážkou dobytek nechati prohlídnouti; za opominutí toho bylo jim maso vzato a rozdáno chudým. Někteří mistři byli r. 1858 v cechu Vev. Bítišském.

Řemesla pomohla před třicetiletou válkou mnohým měšťanům k velkému blahobytu.

Místo cechů nastoupilo r. 1885 živnostenské společenstvo, k němuž z Ivančic náleží (1903) 37 obuvníků, 28 krejčí, 8 řezníků, 2 nožíři, 5 bednářů, 10 hrnčířů, 4 cukráři, 59 obchodníků, 14 hostinských, 10 stolařů, 4 kováři, 4 kartáčníci, 4 sedláři a řemenáři, 3 zámečníci, 1 punčochář, 3 hřebenáři, 5 pekařů, 4 knihaři, 2 klempíři, 2 kominíci, 3 kožišníci, síťař, 2 kloboučníci, lékárník, zahradník, 2 holiči, 2 pozlacovači, soustružník, provazník, kameník, 3 stavitelé, 2 košikáři, 3 koláři, 2 malíři, 2 hodináři, pokryvač, sklenář, 2 kružitkáři, tvarůžkář, 3 švadleny, 4 provazníci; průmysl spočívá ve 3 válcových mlýnech, ve 3 cihelnách, z nichž jedna v letech 1843—1874 byla obecní, v knihtiskárně, 2 mydlárnách, koželužně a palírně.

R. 1598 se mluví o starých knihách sirotčích v radnici Ivančické.

Mimo úřad městský jsou tu: c. k. okresní soud od r. 1850, c. k. berní, gruntovní, poštovní a telegrafní úřad, notářství, oddělení finanční stráže, c. k. četnické stanoviště, sídlo městského a obvodního lékaře a zvěrolékaře.

Obecní jmění: Již r. 1461 koupila obec velký Šankvicarský dům s pravovárečným právem, se šenkovnou a se všemi jinými výhodami, jako mají jiné domy ve městě (Nejst. kn. 14.); r. 1606 koupen k obci dům nad krámci pekařskými za 760 zl., r. 1612 dům na náměstí za $603^1/_2$ zl., r. 1630 děje se zmínka o obecním domě „Na židovských hrobích". R. 1787 pronajímala obec na 10 let: $10^6/_8$ m. polí v Černém Poli, $55^4/_8$ m. v Horních Pancířích, $77^3/_8$ m. polí a $4^4/_8$ m. luk v Lánech, 14 m. polí a $4^7/_8$ m. luk na Réně, 5 m. na Konvizi, $6^4/_8$ m. na Rybníčku,

$12^{3}/_{8}$ m. u Kapličky. Pole později prodána[1]) neb zastavena.[2]) Hostinec „Černý lev“[3]) a „nová hospoda“ bývaly obecními; r. 1784 za 1950 zl. onen byl prodán, tato koupena vrchností. Lihovar po dlouhých soudech připadl knížeti r. 1849.

Krátce před katastrofou Bělohorskou činily se odkazy na obecná dobra, na podporu radnice, na školy, věže, na opravu městských zdí a cest, na zachovávání studně a studánky, na kašnu a dlažbu a pánům radním.

Dávky obecné bývaly: zákupky, taxy, platy z domův a krámův, a dle práva městského děděno po tom, kdo zemřel bez poručenství.

R. 1869 měla obec 693 j. 152□°, a to: na 1510□° stály obecní budovy, polí 34 j. 1532□°, 2 louky 2 j. 527□°, zahrady při domech obecních 179□°, pastvin 127 j. 754□°, 2 hřbitovy 2 j. 1094□°, 2 lesy (na Réně 297 j. 1583□°, nad Staréma Horama 83 j. 1288□°), cesty u silnice 64 j. 1510□°, píščité plochy a řečiště 51 j. 769□°, neužitečná plocha 26 j. 607□°. Lesy byly ve špatném pořádku, poněvadž se do nich honíval dobytek. Vše se změnilo v následujících pěti letech, kdy pustiny a stráně zalesněny ve výměře 187 j. 655□°, začež město dostalo první zemskou stříbrnou medailli.

R. 1903 náležejí obci na prostoře 62 a 78 m^2 budovy: Kasárny (č. 4/I.) v ceně 30.000 K; stará škola (č. 9/I.) 3000 K; byt na chrámové věži (č. 10/I.); dům (č. 93/I.) 4000 K; škola (č. 94/I.) 26.000 K; žaláře a byty sluhů (č. 109/I. a 110/I.) 4000 K; radnice (č. 111/I.) 10.000 K; budova okresního soudu (č. 112/I.) 16.000 K; bývalá pastouška (č. 127/II.) 800 K; mýtný domek (č. 289/II.) 500 K; byt hrobníkův (č. 235/III.) 1800 K; obecní jatky (č. 234/III.) 12.000 K; mimo budovy má obec: polí 27 ha

---

1) R. 1647 dalo město kupci Teonovi půllán v Černém poli, nivu ve Špírách, půllán v Pancířích, široké pole na hranicích Oslavanských, louku Ledkovskou a kus pod Rénou místo 200 zl. za víno a obilí.

2) Za 500 zl. vypůjčených od bratrstva zastavilo r. 1752 město: obecní mlýn, pole, louku, hospodu a mýto, poněvadž prý obec nepřátelskými vpády a nadmíru násilnickým vymáháním prostředků byla docela zloupena. (Kn. m. 44.)

3) R. 1620 23. října koupil Jiří Stanner Kamenský, proviant-lieutenant v císařské armádě, svobodný dům hostinský „u Černého lva“ od Jana Agrikoly za 1500 zl. O deset let později náležel Bartoloměji Sbrašenskému, jenž jej koupil za 1000 zl. S počátku XVIII. stol. (1705) byl prodán od Bernarda Mičkovského, faráře v Horních Dubčanech, Josefu Goldscheidrovi za 600 zl. Později připadl obci. (R. r. II., 275, 362.)

12 a, zahrad 6 a 76 m², luk 1 ha 62 a, pastvin 31 ha 58 a, lesa 261 ha 74 a, hřbitovy 79 a 9 m², strání a skalisek 8 ha 25 a, polních cest 20 ha 80 a, silnic 8 ha 69 a, místní plochy 8 ha 23 a, řečiště 25 ha 89 a, potoků 1 ha 9 a. Příjem obecní r. 1902: 33.616 K, vydání: 59.220 K; dluhů má město 215.540 K. Pozemková daň činí 9.857 K, veškera daň 37.520 K.

Obecní ústavy: I. Chudobinec (špitál) (č. 197/II.) Kdy a kým byl založen, nelze dovoditi; neníť knih městských před r. 1442. Nejstarší pamětní kniha[1]) svědčí na několika místech, že v XV. věku Ivančice měly špitál; bralť úroky z domů, dědil odkazy, půjčoval peněz, měl svůj vinohrad zv. „Sádek" a svá registra špitálská. V XVI. a XVII. stol. dle městských knih dbali měšťané[2]) mnoho o špitál (dovídáme se o zahrádce a louce špitálské). R. 1691 měl od starodávna 300 zl. a mimo to 200 zl. a 6 m. polí. Od r. 1754 počíná se kniha účtů špitálských, v níž jest nejstarší dlužní úpis z r. 1688. V ní se odvolává „k malé a velké knížce barvy tabákové" jako knih špitálských, kterých již není. Špitální stavení bývalo za kostelem, kde do nedávna byla městská škola. R. 1754 vystavěn nynější dům před bývalou branou Oslavanskou na místě starého pivovaru. Tehdy měšťané pivovar prodali a rozdělili se o peníze.

Z 10 pravidel špitálníků jsou důležita tato: „Počestná rada městská má právo do špitálu přijímati; kdo chce býti přijat, musí býti Ivančický rodák. Na chování jeho a mravy jako též, má-li let pro špitálníka potřebných, nebo je-li zdejší, zač sebe vydává, vždy se má rada místního faráře zeptati. Bez dovolení „špitálského otce" nemá nikdo vycházeti, jako též přes vykázaný čas vybývati." S počátku sice se zde chovalo jen 6 osob, ale nyní 13—15.

II. Ústav Fr. Guldy (Kuldy) (č. 67/I.) dle nadační listiny dto. 22. prosince 1870. Fr. Kulda, velkoobchodník v Hamburku, odstoupil r. 1870 obci svůj rodný dům na Malém rynku i se zahradou za bezplatný příbytek pro chudé vdovy a dcery Ivan-

---

[1]) M. VII. 20 v zemském archivě v Brně (1442—1506).

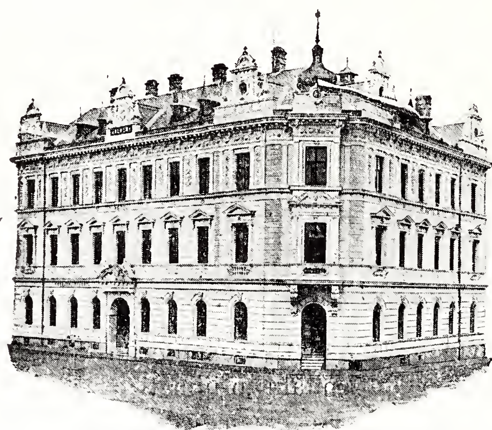
[2]) R. 1610 Štěpán Filka sobě toho vyžádal na trojí radě, aby v zešlosti věku svého, v mdlobě zraku a sluchu do špitálu na opatrování přijat byl do své smrti. Protož za dobrodiní k tomu záduší že dobrovolně odevzdává 100 zl. (R. r. II. 55.)

čických zasloužilých měšťanů a odporučil 400 zl. na zachovávání jeho.

III. Ústav Alžběty Šleglové (č. 175/II. a 176/II.) zřízený dto. 20. dubna 1886 pro Ivančické chudé (r. 1902 bylo jich 15).

Při obci jsou 4 nadace:

1. Dra. K. Rybky, advokáta v Ivančicích, jenž odkázal 1000 zl. na stipendium pro studujícího (z Ivančic neb okolí) na I. českém gymnasiu v Brně. Starosta má právo presentační. 2. Antonína Brodessera, obchodníka v Ivančicích, zemřelého 18. května 1879. Týž poručil 2000 zl. s ustanovením, aby roční úroky vždy ctnostná chudá nevěsta, rodička Ivančická, dostávala jako výbavu. Uděluje ji městská rada. 3. Fr. Chmelíčka, zemřel 11. května 1814

Obr. 14. Budova občanské záložny.

v Dol. Kounicích, jenž uložil 4000 zl. na stipendia pro studující z Ivančic a Dol. Kounic rodin Chmelíčkovy a Balcarovy. 4. Františka Guldy, který odporučil 2100 zl. na zřízení stipendia zdejším studujícím.

Peněžní ústavy jsou: Občanská záložna (obr. 14.) od r. 1868; obrat peněžní r. 1899: 1,108.782 zl., reservní fond 50.308 zl., 3911 členů; okresní hospodářská záložna; Spar- u. Credit-Cassa (spořitelna a úvěrní pokladna v Ivančicích) založena r. 1870.

Kromě církevních spolků jsou ještě tyto: Občanská Beseda (r. 1901), Čtenářský, zpěvácký „Ivan“, dámský „Vesna“, hasičský (1880), český a německý spolek vysloužilců (zal. r. 1878; z pokladny

vyplácí se nemocným členům 2 zl. týdně a 20 zl. na pohřeb), okrašlovací a zalesňovací, okresní učitelský spolek „Komenský" s knihovnou, Beseda národ. dělnictva „Palacký", Sokol, Řemeslnická Beseda, soc. dem. organisace „Pokrok", spolek „cyklistů", musejní z r. 1893,[1]) Katolická vzdělávací a hospodářská jednota „Tomáš Procházka" s knihovnou o 600 svazcích (zal. r. 1899).

„Deutsches Kasino" od r. 1856 s knihovnou (pro lid) o 4169 sv.; „Schul- u. Kindergartenverein" (1885), „Turnverein" (1877), odbor něm. „Schulvereinu" (1881) a svazu Němců pro již. Moravu (1899).

V r. 1848—1851 byla tu „Národní garda", jejíž razítko se v museu zachovalo.

Za l. 1896—1901 vycházely zde „Zájmy lidu"; t. r. se spojily se „Slováckým krajem" a vycházejí v Brně s názvem „Moravský kraj". Od r. 1901, kdy zřízena v Ivančicích knihtiskárna, tisknou se „Vychovatelské listy", časopis českých katolických učitelů na Moravě. V letech 1889 a 1890 vycházely redakcí Jos. Vávry „Kreslířské Listy" a Ot. Sadovského „Knihovna učitelská"; jest zde i redakce „Slovanských melodií".

Zdravotnictví. V XVI. a XVII. stol. brali Ivančičtí léky a porady v blízkých Alexovicích u novokřtěnců, kteří vynikali v ranhojičství; tehdy již byla tu lékárna[2]) a doktorové lékařství[3]) a lazebníci. Lázně veřejné byly pod obecním mlýnem u městské zdi podle uličky, kudy potůček od mastných krámů vpadá do strouhy. Byly i zádušní lázně.[4])

Lékárna obnovena počátkem XIX. století.

R. 1859 založena v domě Fr. Reisingra (v Široké ulici) spolková nemocnice pro 22 nemocné. Z nedostatku místa vystavěna r. 1871 nová pro 40—60 osob. Na stavbu přispěli: Karel Stummer z Oslavan 2020 zl., Alfred Skene z Alexovic 2308 zl., Müller z Oslavan 1000 zl., město Ivančice 6000 zl. a 20 postelí. Za svého příslušníka platí obec denně 1·40 K. Nemocnice sestává z budovy bytů pro lékaře a jednopatrové pro nemocné. Správu vede rada z podílníkův.

---

[1]) Za příležitosti otevření musea pořádána o dnech 15.—30. června 1894 národopisná výstavka.

[2]) R. 1608 koupil písař Václav Apollo dům vedle apatykáře Martina Fidlera.

[3]) R. 1600, když se ženil apatykář Volf Vekrle, byl mu svědkem Jan Homotney, doktor lékařství.

[4]) Jakub Kovář r. 1488 poručil na ně poslední vůlí značnou jistinu.

Již za nejstarších dob mívalo město svůj pivovar a palírnu. Gundakar z Lichtenštejna odňal obci právo vařiti pivo (1625), a nástupce jeho Ferdinand ve své smlouvě (1655) s měšťany zapověděl jim totéž na věčné časy, poněvadž se obec nemohla vykázati svou pravovárečnou mocí. R. 1691 23. května bylo pusté stavení obecního pivovaru prodáno za 150 zl. Stával prý na místě chudobince, na němž městský znak „tří korbelů" upomíná na časy slávy pivovarni.

Ze zachovaných knih se dovídáme o četných měšťanských pivovarech, sladovních a polosladovních domech: r. 1445 prodal Bartoloměj Soukeník svůj pivovar i s vodovodem: r. 1611 byl prodán dům Šimona Pýrky se všemi slady a 13 koženými korbely.

Své dějiny mají i jednotlivé mlýny:

1. Obecní (nyní „První Iv. parní mlýn"). Soudíme-li z městských hradeb pod mlýnem, lze tvrditi, že obecní mlýn již před zbudováním jejich aneb zároveň s nimi byl stavěn; střílny v městské zdi tam, kde protéká struha, jsou níže, jak vyžadovala vyhloubená strouha; oba otvory nad strouhou mají své bašty hned s počátku zakládané tak, jako dřívější městské brány.

R. 1472 jmenoval se mlynář Jan, jenž po sobě zůstavil sirotka Ondřeje; mlýn poručil jakémus Talafúsovi, který měl vdově vyplatiti 100 kop gr. Obecním se stal r. 1598, kdy jej úřad města Ivančic koupil od Kašpara Volfa za 4000 zl. Prodávající však „sobě vymínil, aby na budoucí časy k tomu mlýnu ani strouze neb stavu obec zdejší ani žádný ze sousedů nebo podruhů nebyl k robotě potahován kromě, kteří haltýře na strouze té mají . . .; kterých zahrady k strouze docházejí, ti mají na svůj náklad strouhu neb břehy, pokud jeho grunty jsou, spravovati, aby se strouha nezanášela a také bez újmy stezky podle též strouhy, kteráž na konci za zahradami podle ní jde". Za války třicetileté roku 1638 prodala obec na dluhy za 2500 zl. svůj mlýn s celým příslušenstvím Tomáši Filichovi z Uherské Skalice s výhradou opětného kupu. V letech 1672—1752 jistě jí patřil opět. Roku 1777 byl na mlýně Jan Chloupek; po něm do roku 1826 syn František; v letech 1826—1838 Jan Chloupek. Dle odevzdávací listiny dto. 24. listopadu 1838 koupil mlýn se zahradou, stodolou a $38^1/_2$ m. polí Max. Dvořáček za 6325 zl. k. m. Od r. 1866—1898 měla jej rodina Panovských, od níž kupem přešla na Bedřicha Drápala; mlýn jest hnán

vodou (turbina o 56 koňských silách) a parou (60 koňských sil). Cení se na 75.000 zl. (R. r. I. 2, 60; II. 417.)

2. Panský. V městských knihách děje se zmínka o mlýně na předměstí za Kounickou ulicí r. 1586; t. r. vládyka Jan Adam Volfram ze Štěkře na místě bratří svých mladších prodal mlýn svůj vlastní . . . v gruntech Ivančických ležící za 2000 zl. Matyáši Pekárkovi z Poněšic, erbům a potomkům jeho; po 4 letech Václav mladší Ulstorfer z Němčího koupil jej se 3 štěpnicemi a vinohradem svobodným při témž mlýně, s lánem a 1 čtvrtí rolí ve třech tratích . . . též s těmi lukami, kteréž v poli jsou, za 2800 zl. Majetníci jeho se často střídali: r. 1595 získal jej koupí od Jaroše Ulstorfera z Němčího, otce Václavova, Ondřej Konešínský z Konešína, úředník Lomnický za 2700 zl.; r. 1601 Matěj Semptický ze Semptic, úředník na Říčanech,[1]) zakoupil jej sobě a své manželce Kateřině Šoffovně z Vlčic, . . . po zemřelé Anně Tobišovské z Fišpeka za 3200 zl.; r. 1611 vládyka Jan Urban Domanský z Domanína dal za něj 3800 zl. manželu vdovy po zemřelém Matěji Semptickém († 1608) Vavřinci Plucarovi z Dol. Kounic, jenž jej následujícího roku zapsal své druhé manželce Aleně, roz. Osovské z Lelova. R. 1614 dne 12. listopadu stala se trhová smlouva o mlýn blíž pod městem Ivančicemi, dle níž Bohuslav Hostivarský z Kostelce nad Vohří jej koupil od dřívějšího majitele za 3800 zl. Za 2 roky však prodal pan Hostivarský Pertoltovi z Lipého a na Mor. Krumlově dne 27. července 1616 za 3500 zl.: „mlýn sám o sobě podle řeky tady ke Kounicím tekoucí s 5 mlýnskými koly a stupou, se vším hospodářstvím". Pertolt z Lipého připojil jej k svému panství, s nímž po r. 1623 připadl Lichtenštejnům. Emanuel kníže z Lichtenštejna prodal r. 1755 mlýn (se 4 slož. a kašníkem) Hanuši Gayovi z Krumlova za 1000 zl. s povinností mlíti vrchnosti laciněji. Od r. 1810 jest v rodině Panovských, jejichž předek Antonín koupil jej za 47.000 zl. od Karla Babiše (16. června 1810). Náleží k mlýnu 76 m. pozemků; jest moderně zařízen a 100 koňských sil semele denně $1^1/_2$ vagonu žita a 50 q pšenice. (R. r. 131, 178, 343; II. 109, 163, 206.)

3. Stříbský (od r. 1651 něm. „Steinmühle"). První známý držitel mlýnu byl Jan Štěpnický (proto název jeho „Štěpnický"),

---

[1]) Viz pomník jeho v Říčanech.

kamenné; četné sekyrky kamenné; brousky ze zelenavé břidlice, též provrtané; ploché otřené pískovce, jichž užíváno jako mlýnů, pak kulovití drtiči obilní. Kostí nalezeno poskrovnu; bylyť tu dříve schválně vykopávány a prodávány. Ze hlíny nalezeny přesleny, provrtané kruhovité střípky, vypálená mazanice s otisky trámův. Nejhojnější jsou střepiny nádob na kruhu robených a úhledně ozdobených ryhami vodorovnými, jindy vlnicemi, jindy tečkovanými ryhami v poloze šikmé, jindy jamkami prsty vtisknutými. Ucha se vyskytují zřídka; střípky volnou rukou robené jsou tu vzácny.[1])

Před lety vykopány „u Pruklů" nádoby různé velikosti (dle výpovědi), popelem naplněné a miskami pokryté. Jsou robeny na kruhu, ze hlíny tmavé slídou pomíšené, podobny tedy nynějšímu černému nádobí Ivančickému; pocházejí z mladší doby než starožitnosti z Rény.

Pozdějším dobám nutno přičísti „lochy", o kterých se zmiňuje Josef Hladík v Památkách arch.

V létě r. 1861 vykopáno v Ivančicích přes 3000 mincí Konrádových; z celého nálezu zachováno pouze asi 30 kusův.[2])

Ivančice, židovská obec (ghetto),

skládá se ze tří úzkých ulic bezejmenných; katastrem náleží ke křesť. obci Ivančické. Původní žid. osada ze XIII.—XIV. stol. stávala v Rybářské ulici mimo městské hradby; později dovoleno židům založiti obec uvnitř zdí v dnešních místech: těšili se přízni Viléma z Pernštejna[3]) a Krumlovské vrchnosti, která jim dala mnohé výsady; na př.: Pertolt z Lipého (dto. Kromau den Sonabend vor St. Thomastag 1567) za 100 zl. ročního platu

---

[1]) Flor. Koudelka, Vorgeschichtliche Alterthümer am Rheinberge bei Eibenschitz in Mähren. (Mittheil. der Anthrop. G. Wien, XVIII., str. 49—51.)

[2]) Č. V. M. S. Ol. č. 35., str. 138. Ř. Volného Kirchl. Top. I, 244—257, Ř. Volného Die Markgraf. Mähren III. 334—341.

[3]) R. 1490 jest podepsáno 5 židů z Ivančic na listině, kterou se zavazují židé v Čechách a na Moravě platiti Vilémovi z Pernštejna 50 zl. ročně, aby je ráčil, když by se ti židé k J. Mti. utekli, což by koli nebylo proti Pánu Bohu a zemi, jich radú svou neopúštěti a jim co dobrého učiniti. (Arch. Čes. XVI., str. 367.)

zbavil je závazku „v čas potřeby koně jeho pící jejich krmiti nebo ji na zámek či, kam by poručeno bylo, poslati“; Jan z Lipého r. 1597 za roční činži 80 zl. sprostil je povinnosti „vlnu z panských dvorů za vysokou cenu kupovati musiti“ (dto. Kromau Sonabend am Nicolaytag 1597); r. 1608 Pertolt Bohobud z Lipého osvobodil je za ročních 15 zl., „že nemusili na stráž choditi a obecní robotu vykonávati“. Za nepřátelských vpádů byly povinni s křesťany konati stráž a hrdlem a statkem brániti město. Po válce r. 1866 dostala obec náhrady 4310 zl. 10 kr.

Obyvatelů a domů přibývalo takto: r. 1791: 62 domů, 533 obyv.; r. 1835 66 domů, 877 obyv.; r. 1880 531 obyv. (273 židů, 386 Němců, 132 Čechů); r. 1890 79 domů, 337 katol., 250 židů, 260 Čechů a 311 Němců; r. 1900 90 domů, 583 obyv., 190 židů, 218 Němců, ostatní Čechové.

Modlitebnu (synagogu) vystavěli si prý židé na místě pohanského chrámu; nynější jest z r. 1853. Starších památek se nezachovalo mimo thoru (zákon) ze XVI. stol. V Ivančicích bydlí rabín, a do r. 1840 byla tam i rabínská škola.

Židovská škola byla založena r. 1823. Dohlížel na ni místní děkan. Kolem r. 1856 mívala 4 třídy; kdežto při založení bylo 121 žáků, klesl r. 1901 jejich počet na 21. Byla zrušena r. 1902.

Politická obec, kterou spravuje starosta se 3 radními, nemá majetku; nábož. obci patří za 80.000 K realit a základní jmění 140.000 K. V archivě jsou záznamy účtů z minulého století; starších listin není. Za dřívějších dob mívala obec svého rychtáře, jenž však dle instrukce pro kníž. rychtáře (dto. 20. listopadu 1705) úplně závisel i s obcí na kníž. rychtáři a nikoliv na své radě.

Obecní knihovna z r. 1899 má 60 svazkův. Spolky jsou: na ošetřování nemocných, pohřbívání mrtvých, zachování modlitebny a dámský. I lázně jsou zde — jediné v okrese.

Z rabínů, kteří zde působili, sluší jmenovati: Isaschar Behr (v l. 1680), Jonathan Ivančický (nar. 1696 v Ivančicích, zemřel v Altoně jako rabín), Elias ben Samuel, polský žid z Lublina, sepsal mnoho spisův, jež mu zde shořely; jediný zachránil a vydal v Amsterodamě r. 1712 s názvem „Manus Eliae“. (Z „Horkého Mähren E.“)

V kašně nalezen za opravy kámen s čes. porouchaným nápisem z r. 1597.

V obci žijí 3 obuvníci, 4 krejčí, 3 řezníci, 19 obchodníků, 3 hostinští, 2 zámečníci, 2 pekaři, 2 soustružníci, natěrač, sklenář, pilnikář, švadlena a sprostředkovatel služeb. Jsou zde chemická barvírna a mechanické strojnictví.[1])

Alexovice

(Aleksovice neb Olexovice).

Katastr. a polit. obec 1·887 km^2, 2 km. j. Ivančic na pravém břehu Jihlavy; měla před 300 lety $2^8/_{64}$ lánu = 322 m. polí, $20^4/_8$ m. vinic a 22 domů, z nichž 1 celolán s 56 m. a 19 $^1/_4$l. po 14 m. Po válce třicetileté zůstalo 8 $^1/_4$l. pustých, k nimž r. 1657 přibyly ještě 3. Ještě r. 1673 bylo starých pustých polí 112 m. a vinic $6^4/_8$ m.

Ze 12 usedlých náležely 3 Němcům.

Roku 1748 žilo zde 17 čtvrtláníkův a 9 podruhů, kteří měli $365^3/_8$ m. polí, $8^4/_8$ m. zahrad, $3^3/_8$ m. úhoru, $11^1/_8$ m. pastvin a 17 vozů sena. R. 1790: 28 domů, 126 obyv.; r. 1890: 33 domů, 256 obyv.; r. 1900: 35 domů, 227 obyv., z nichž 109 Čechů, 111 Němcův a 7 jiné národnosti.

O sv. Jiří a o sv. Michale platili $^1/_4$láníci domovní činže 13 zl. 40 kr., $25^1/_2$ slepice a 5 kop vajec; podruzi 2 zl. 15 kr.; $^1/_4$láníci robotovali od sv. Jana do sv. Michala týdně 6 dní, jindy 3 dni; podruzi v čas žní a senoseče 13 dní. (Ostatní roboty a dávky viz u Ivančic.)

Alexovice náležely původně k panství Krumlovskému. Jan z Lipého prodal r. 1533 za 217 zl. právo a panství, kteréž měl na tvrzi se dvorem a na vsi Alexovicích, . . . vinohrady a desátky, užitky, poplatky, ježto byly manstvím jeho, vládykovi Janovi Kytkovi ze Lhoty a na Alexovicích,[2]) jenž vše zanechal svým dcerám Anně a Dorotě, manželce Petra staršího Dubňanského z Bačic. Sestry přijaly r. 1544 svaka a manžela na pravý spolek na tvrz a dvůr v Alexovicích i na všecko, což tu měly. Od nich koupil Alexovice se vším příslušenstvím Jindřich

---

[1]) Ř. Volného Die Markgraf. Mähren III. 341.

[2]) Na Krumlově den sv. Martina 1533.

Doupovec z Doupova. Petrovi synové Ctibor a Jiřík svobodnou vůlí vydali list Jana z Lipého z r. 1533 rukojmím,[1]) aby statek Alexovský (tvrz, dvůr, ves a mlýn) Jindřichovi Doupovci a erbům jeho mohli vložiti do zemských desk. Jindřich žil na zdejší tvrzi jen několik roků; již r. 1559 prodal Vilémovi Kusému z Mukoděl své vlastní zboží a dědictví: ves Alexovice s lidmi platnými i neplatnými, s mlýnem moučným, stupami a valchou v témž mlýnu a šlejfírnami a všelijakými k témuž mlýnu příslušenstvími, poplatky a požitky, rybníkem . . . a se vším, což ke tvrzi a vsi příslušelo. Vilém Kusý hned r. 1567 zapsal manželce Kateřině z Bílkova na vsi Alexovicích 203 kopy gr. (78 kop gr. jejího věna a 125 kop z lásky manželské). Brzy připadly zpět na Krumlov, s nímž od t. č. mají stejné pány (viz Ivančice).

Tvrz za války třicetileté zpustla; stávala blízko vchodu do továrny, kde stojí kříž.

Obec jest známa jako středisko novokřtěnců, kteří zde měli svůj obecní dům a „sluhy evandělia a řečí“, z nichž mnozí v Alexovicích zemřeli, na př.: Melichar Kloger a Hanuš Schneider († 1552), Pavel Hörich a Blažej Hörer a j. Zabývali se hlavně vinařstvím, zahradnictvím a lékařstvím, měli koupelny a byli dovednými řemeslníky.[2]) Ač jich bylo jen 400, platili ročně na různé výdaje 700 tolarů; odtud zakládali novokřtěnecké učení v Němčicích, v Ivančicích, Rosicích a j. Po r. 1622 nuceni jsouce se vystěhovati, rozptýlili se hlavně do Sedmihradska.[3])

Přifařeny a přiškoleny jsou k Ivančicům; do r. 1857 náležely kostelem do Řeznovic, školou do r. 1867 do Ledkovic (v. t.).

Do r. 1857 býval v Alexovicích panský dvůr („Karlov“) jenž byl t. r. prodán šl. Skenovi, ale pole zůstala vrchnosti Krumlovské; náležíť jí: 20·255 ha polí, 1·786 ha pastvin, 11·669 ha lesa „na Karlově“ a stavení bývalé hospody u silnice.

Papírna (č. 1.), jež tu stávala již v XVII. stol., v l. 1840tých patřila Jiřímu Holubovi a zaměstnávala 20 dělníků, kteří vyrobili 300 balíků papíru; r. 1845 koupil ji Alfred šl. Skene a přeměnil ji na továrnu soukenickou, která se rozšiřovala tak, že dnes zaměst-

---

[1]) V Brně v neděli, na den přenesení sv. Václava 1554.

[2]) Alexovští novokřtěnci dali králi Bedřichu Falckému železnou postel tak jemně pracovanou, že ji bylo možno do kufru vložiti, mnoho nožů, krásně podšité rukavice a mnoho hliněných nádob pro královnu. (Notizenblatt 1867, 9.)

[3]) J. von Beck, die Geschichte der Wiedertäufer, str. 198, 408, 411.

nává 300 dělníků s denní mzdou 1—3 K. Nynějším majitelem jest Ludvík šl. Skene. R. 1864 vyhořela úplně.

Obecní stará pečeť byla dvojjazyčná; nová jen německá; r. 1790 bylo u osady 163 j. polí, 60 j. luk a 72 j. pastvin, r. 1900: 113·36 ha polí, 4·48 ha luk, 5·78 ha zahrad, 40·9 ha pastvisk, 12·91 ha lesa.

Trati se jmenují: Nad hájkem, u Studýnky, v Jankůvkách. na Úzkých, na Širokých, v Loukách, v Oboře, u Řeznovic.

Jiří Holub, papírník, postavil kamenný kříž na novém hřbitově Ivančickém r. 1837.

R. 1601, 1602, 1607, 1611, 1627 zpustošeny nepřátelským vojskem.[1])

Babice.

Starobylá vesnice 8 km sev. Ivančic, 380 m nad mořem, katastr. a polit. obec 5·26 km^2 rozlohy. Leží v dolíku u lesa „Báby“ blíže okresní silnice vedoucí ze Zástavky do Ivančic, jejíž odbočka jde osadou ke Zbejšovu. Původní statky tvoří dosti velikou okrouhlou náves (obr. 16.) s rybníčkem uprostřed. Osadou protéká potůček, a části její slovou: Na dědině, Spodní konec, Nová ulice. (Obr. 17.)

Mívaly $4^{20}/_{64}$ lánů neboli $646^4/_8$ m. polí; r. 1749: $705^6/_8$ m. polí orných, $24^7/_8$ m. ladem ležících, $11^1/_8$ m. zahrad a luk po $47^1/_4$ vozu sena a $15^3/_4$ vozu otavy. — Domů měly s počátku XVII. stol. 15, z nichž válkou 5 zpustlo a 10 zůstalo osedlých do r. 1656. Když vrchnost rozdělila všechny pozemky nově, udělala samé půllány (r. 1749 21 půlláníků po $30^7/_8$—$34^7/_8$ m.)

R. 1790 bylo zde 23 domů, 127 obyv.; r. 1890: 81 domů, 748 obyv. katol., z nichž 738 Čechů, 3 Němci, 7 jiné národnosti; r. 1900: 99 domů, 788 obyv. katolických, z nich 781 Čechů, 1 Němec a 6 jiné národnosti.

Domy jsou stavěny dílem těsně vedle sebe, dílem od sebe průčelím do ulice; starší z nich mimo 6 mají dosud zahrádky před domem. Ve starých statcích na jedné straně síně jest kuchyně, světnice a komora, na druhé chlévy; za přestaveb stavějí se chlévy na dvoře.

[1]) Z. d. B. XXII. 44, XXIII. 2, 3, XXIV. 7, XXV. 9. Reg. podd. 134, dom. 44, urb. 50.

Babice byly druhdy majetkem kláštera Oslavanského (vidno z listiny z r. 1228, kterou Přemysl I. Otakar, a z r. 1230, kterou papež Řehoř IX. potvrzuje založení tohoto kláštera). Od něho je koupil r. 1307 klášter Sedlecký za 164 hř. gr. Později připadly k Rosicům.

R. 1412 Jošt Hecht z Rosic prodal Babice sestře Kateřině, vdově po Soběšínovi, za 60 kop gr.; tato pak jej přijala tu na spolek na 20 kop. gr. a na 40 kop gr. svou neteř Marketu, dceru po Jaroslavovi ze Šelnberka. Zároveň ustanovila, zemrou-li dříve než Jošt, že mu odtud má připadnouti celých 60 kop gr..

Když r. 1453 Přemek, kníže Těšínský, prodával panství Rosické Hynkovi z Kukvic, byla již celá ves opět u Rosic (v. t.)[1]

V obci byla do r. 1863 toliko zděná zvonice; t. r. vystavěna kaple sv. Antonína Paduanského, patrona obce. Věž její má 2 zvony z r. 1866 a 1868, ulité ve zvonařském závodě Hillerově v Brně. — U vchodu do kaple jsou 2 (přes 200 let) staré, dosud neporušené lípy.

Kříže jsou v obvodě obecním 4, nejstarší z r. 1806, pak z r. 1901 socha sv. Jana Nep.

Duchovní správou patří k Rosicům, a chodívali sem též do školy do r. 1880. Potom měli svou jednotřídní školu, jež r. 1882 rozšířena na 2třídní. Škola stojí na místě bývalé usedlosti (č. 13.), obcí již r. 1860 zakoupené.

Od počátku jejího působí tu jako správce školní Karel Žák; založil r. 1884 pamětní knihu školní.

Školní knihovna žákovská má 151 a učitelská 71 svazkův.

R. 1902 bylo v obou třídách 133 školních dětí.

Obec má samosprávu od r. 1869; před tím příslušela k pol. obci Rosické. Před zrušením roboty spravoval ji rychtář, purkmistr a 2 konšelé, nyní starosta, 2 radní a 6 členů výboru.

Na staré obecní pečeti před r. 1749 jest nápis D: B: a znakem radlice a kosíř.

Obecního jmění movitého jest 2000 K, nemovitého 14·6 ha polí, nemocnice (č. 14.) a hostinec (č. 34.).

Celkem jest v obci: 208 ha polí, 0·3 ha luk, 282 ha lesů (panských), 15·7 ha pastvin, 5·1 ha zahrad a 2·13 ha potočních.

---

[1]) Cod. dipl. Mor. II. 192, 222, VI. 3; D. z. Brn. tisk. IX. 431—433.

Trati slovou: (pole) Smrčí, Kopaniny, Zahrádky, Nivy, Záborovské, Truhle, Příčníky, Grunty, Skřínky, Široké, Čtvrtky, Nádavky, Tkaničky, Zahrady, pod Oborou; (louky) Loučky; (pastviny) Výhon, Žlíbek, Padělek; (lesy) Báby, Dlouhý a Kulatý

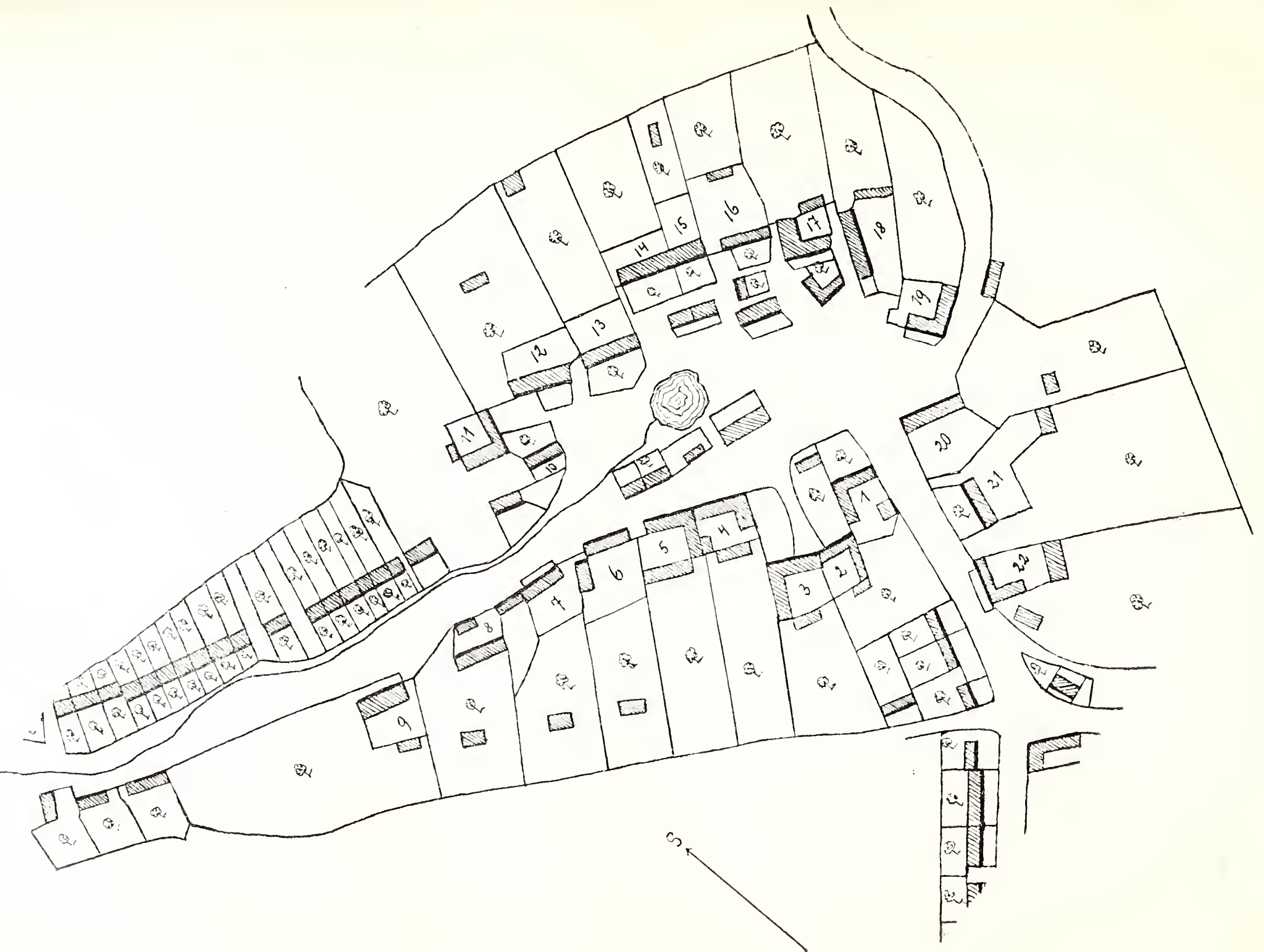

Obr. 16. Náves v Babicích (u Rosic).

kopec, Plantáže, Srnec, Jelen, Liška, Divoká svině, Kuna, Koroptev, Hrdlička, Kohout, Jeřábek, Daněk, Sv. Eustach, Káně, Jezovec, Skřínka a j.; (potoky): Habřina, Babický potok.

Poštou příslušejí do Zástavky; v místě je poštovna.

Jest tu potravní spolek.

Obr. 17. Půdorys Babic (u Rosic).

Rodný dům zachovaly přes 100 let rodina Procházkova, Foralova, Mikšíkova a Suchých.

Obec utrpěla krupobitím a cholerou roku 1866, požárem r. 1868 a 1876, průtrží mračen r. 1890 a neúrodou r. 1893.

Samoty jsou vzdáleny od obce: „Plantáže“ 1·5 km, „Větrovka“ (obé obydlí na zaniklých šachtách) a šachta Ferdinandova 1 km.

V délce asi 1·8 km v přímé čáře směrem od severu k jihu zaraženo tu posloupně 7 šachtic. K těžení upotřebeno pouze rumpálův, a jen na „Plantážích“ užívalo se strojů, hnaných koni. Když pak se uhlí do hloubky vybralo na 28·4—47·4 m a stávalo se těžení obtížným, zaražena r. 1856 asi uprostřed těžné čáry nová šachta „Ferdinandova“. Dokončena byla r. 1862; r. 1863 opatřena strojem o 60 koňských silách, a rok potom počalo se těžení. Šachtice nyní zanikly. Šachta Ferdinandova jest už prohloubena na 432 m., a vytěží se z ní měsíčně průměrně 90.000 q uhlí. Že vrstvy uhelné nepadají kolmo, nýbrž kloní se v úhlu asi 45° od západu k východu, došlo se dolováním již tak daleko do délky, že celá ves Babice je podebrána. Proto se země klesá a trhají se domy, tak že některé vystavěti se musejí z části až od základův. Ve studni na spodním konci osady vytratila se voda.

Železné dráhy užívá se pouze k dopravě uhlí, jde ze Zástavky malebným údolím podle Babic ke Zbejšovu.

V okolí osady nalezeny některé zbraně kamenné, mezi jinými mlat značné velikosti.[1])

Boží Požehnání viz Zástavka.

Bránice Moravské.[2])

Ves v rovině na levém břehu Jihlavy, skoro východně Ivančic (5·8 km) se stanicí státních drah „Kounice-Ivančice“,

---

[1]) Odpověď Aloisa Ličmana, faráře v Popovicích, a Karla Žáka, naduč. v Babicích, na dotazník Vlastivědy.

[2]) Aby hrad Kounický za vpádů nepřátelských měl prý dosti obranců, založila vrchnost osady — Bránice, — z nichž bližší k rakouským hranicím pojmenovány Bránicemi Německými.

196 m nad mořem, katastr. a polit. obec 8·254 km². Osadou z Ivančic do Kounic vede silnice, kolem níž jsou větší usedlosti; chalupám za potokem se říká „Závodí". Na návsi jest zvonice. Hospodářství (pěstování ovoce, chřestu a vinné révy) a práce v továrnách Kounických živí obyvatelstvo. V osadě jsou 2 mlýny, 2 kupecké krámy a obecní hostinec. Mívaly $6^{59}/_{64}$ lánu, t. j. 701 m. polí a 46 domův. Po válce třicetileté přes polovičku domů zůstalo pusto, a jen 22 byly osedlé; z nich byly 4 lány po 38 m., 13 půllánů po 19 m.; 4 domy s poli měly dohromady 93 m., a 1 dům neměl polí. Vzdělaných vinohradů bylo 107 m., zasetých 67 m. Původní 4 lány rozděleny r. 1749 na 7 půllánův a dva čtvrtlány, 13 půllánův na 11 půllánův a 4 čtvrtlány, z domů s poli zřízeny 2 půllány.

R. 1751 bylo $793^{7}/_{8}$ m. polí, $12^{3}/_{8}$ m. úhoru, $5^{5}/_{8}$ m. pustin, $101^{2}/_{8}$ m. pastvin, $10^{1}/_{8}$ m. zahrad, 259 m. vinic, $149^{6}/_{8}$ m. lesa, 73 kusy hovězího dobytka, 28 jalovic a 59 ovcí; r. 1790 66 domů, 358 obyv., r. 1890 111 domů, 609 obyv. (598 Čechů, 10 Němcův, 1 jiné národnosti), r. 1900 115 domů, 699 obyv., ze kterých jest 698 katolíků, 1 ev. augsb. vyznání, 686 Čechů, 12 Němcův a 1 jiné národnosti.

Moravské Bránice tvořily část majetku kláštera Kounického, po jehož zániku byly zastaveny a později prodány Jiřímu Žabkovi z Limberka[1]) a na Kounicích; r. 1566 měl je s obilným desátkem, s horami a lesy a jedním rybníkem a mlýnem od Buriana Žabky z Limberka Albrecht Černohorský z Boskovic († 1572). Jan Šembera z Boskovic, bratr jeho a dědic, mohl dle poslední vůle Albrechtovy nakládati s panstvím Vlasatickým, ku kterému připojeny Moravské Bránice, jakkoli; prodal je tudíž Frant. hr. Thurnovi, jenž je zanechal dvěma synům, a ti opět Janovi Jak. hr. Thurnovi. R. 1588 sloučeny Moravské Bránice (měly r. 1574 43 obyv.) s Kounicemi, když Bernart Drnovský z Drnovic a na hradě Kounicích je koupil za 22.000 zl. od Jana Jak. Thurna. Odtud zůstaly při Kounicích (v. t.), s nimiž mají stejné držitele a osudy.

Do kostela chodí do Dol. Kounic, mrtvé pochovávají na vlastním hřbitově (od r. 1870) u horního mlýna. Starý hřbitov

---

[1]) Týž r. 1540 v pondělí po sv. Filipě a Jakubě vzdal se práva odúmrti, což potvrdil Ferdinand z Ditrichštejna dto. 15. prosince 1665. (Archiv zámecký v Kounicích.)

býval při osadě u silnice, kde dosud v trávě se ztrácí několik železných nakloněných křížův. Tam odpočívají v pokoji nepřátelští Prusové z r. 1866.

Do r. 1850 chodilo se do školy Dolnokounické, 4 roky se vyučovalo střídavě po domech. R. 1854 vystavěna jednotřídní škola, která r. 1883 rozšířena na dvoutřídní, kdy bylo 130 žáků; r. 1902 bylo jich 140. Nejdéle zde působil Václ. Hodyc 1864—1890; od t. r. Václav Götz, jenž založil pamětní knihu. Žákovská knihovna má 92, učitelská 82 svazky (r. 1902).

Před školou stojí mramorový kříž z r. 1899, na nějž věnoval Karel Badin 500 zl.; v obvodě obce jsou ještě 3 kříže.

Poddanské poměry do r. 1775 viz u Dol. Kounic. Toho roku platili kopači o sv. Jiří a o sv. Václavě po 1 zl. 15 kr. až 1 zl. 19 kr., 19 vejcích a robotovali 3 dni pěšky = $1^1/_2$ dne s 2 koni, o žních celý týden, pokud se dává jídlo. Chalupníci dávali po $9^1/_2$ vejci, 37 kr., 5 zl. 9 kr. a po 1 zl. 25 kr.; většina nerobotovala, ale platila 18 zl. Domkáři (14) robotovali 1 den, platili po 10 vejcích a 38 kr.

Místo vinného desátku platilo se 156 zl. 21 kr.; pobečného 14 zl. a kotelného 3 zl.

Cizopanští u obce měli $39^6/_8$ m. vinohradních.

R. 1674 jmenovaly se vinice: Stará Hora, Kalice (nyní Kalce), Syslice, Komořina, Vodavníky, Nová Hora; nyní se nazývají trati: Na Kopcích, Kamenný vrch, pod Trubači, Trubače[1]) (u železného mostu), Písařovy,[2]) Propasti,[3]) Jezírky, za Novými horami, Suchý důl, Bukovinky, Bukovina, Špíry. Vinohradův jest 4·8 ha.

Stará (před r. 1703) obecní pečeť jest českoněmecká; má ve znaku dva vinařské nože a hrozen a kolem nápis: „PECEZT : IN : PEMISEN : PRANNIWICZ“; nová se znakem dvou nožů vinařských a s nápisem: „Obec Moravský Branice“. Příjem obecní r. 1901 byl 6307·66 K, vydání 5705·94 K; společnost

[1]) Podnes zachovávají se některé obyčeje za obcházení hranic o sv. Jiří. Dříve při tom na návrší u nádraží vytrubováno do čtyř stran světových, dnes členové obecního výboru obejdou hranice, aby poznali stav obecních cest.

[2]) Užíval jich (vinohradů) vrchnostenský písař.

[3]) Země se propadávala stále, než byla upevněna drahou. U strážného domku při nádraží děje se tak dosud.

státní dráhy platí 30% na vydání. Majetek obce: hostinec a 500 K ve státních papírech.

Schořova a Rapouchova rodina zachovala rodné domy 100 let; nejstarší dům jest Koblížkův.

Čtenářský spolek (z r. 1886) má v knihovně 150 svazkův.

Samoty: Nádraží „Kounice-Ivančice" (252·3 m nad mořem). Pokud nebude prodloužena dráha do Ivančic a Kounic, zůstane stanice důležitým střediskem dopravním celého okolí. Obchody a továrny ve jmenovaných městech zasobují hojně skladiště zbožím, a pětkrát denně jezdící dostavník koná spojení s vlaky. Pozoruhodna jest stavba na trati nad horním mlýnem — podjezd — obecně tunel zvaný. V délce 80 m. prochází polní cesta pod tratí. Návrší k nádraží a dráze jest poseto vinohrady. Pod nádražím u silnice „čerpací stanice" na zasobování nádraží vodou. Cihelna.

Nedaleko stanice jest velkolepý železničný most (str. 7.) přes Jihlavu, který má 6 otvorů se železnými středními pilíři; byl vystavěn v letech 1868—1870 francouzskými železárnami za 700.000 zl. R. 1892 vyměněny dosavadní trubové pilíře z litiny za pilíře z kovaného železa za 120.000 zl. Délka železné konstrukce $373\frac{1}{2}$ m, šířka mezi pilíři na březích $370\frac{1}{2}$ m, výška 44·8 m.

Na homolovitém „kopečku" pod nádražím u silnice stojí kříž z r. 1812 s nápisem: Za časů Tomasse Olehli, P. Pulmistra, A P. Jana Nawratila, richtaře, Postavil se kříž tento.

V obvodě obce (v cihelně) se našly kosti pravěkých zvířat (nosorožce a mamuta), kamenné sekyry, mlaty a staré mince. V poli ve „Starých horách" byly v zemi jámy, nahoře úzké, dole široké na ukrývání obilí.

Silnice vedou do Ivančic, Dol. Kounic a Silůvek.

R. 1742 Prusové se Sasy snědli jídla zde za 983 zl. 41 kr.; mimo to musila osada vydati nepřátelům 114 zl. 9 kr., 38 m. pšeničné mouky, $15\frac{3}{8}$ m. pšenice, $16\frac{6}{8}$ m. žita, $271\frac{5}{8}$ m. ovsa, $6\frac{1}{8}$ m. vařenin, 120 centů sena, 74 kopy slámy, 10 koní, 4 krávy, 16 ovcí, 112 kusů drůbeže, 10 kusů peřin, 10 prostěradel a $4\frac{1}{2}$ vozu.[1])

[1]) Reg. podd. 181, Ř. Volného Die Markgrafschaft Mähren II., 1. str. 414 a 430, zpráva Václava Götze, nadučitele v Mor. Bránicích, Viktora Jeřábka v „Letem Českým Světem" výklad k 122. obrazu. Archiv zámecký v Dolních Kounicích.

Bránice Německé.[1])

Ves (r. 1276 Branice) na pravém břehu Jihlavy, jv. Ivančic 5·8 km, 198 m nad mořem, politická a katastrální obec 6·173 km^2 rozlohy; mívaly $9^{56}/_{64}$ lánu = $915^6/_8$ m. polí I. a II. tř., $189^3/_8$ m. vinic a 44 domy. Válkou třicetiletou utrpěly hrozně, neboť r. 1643 označeno panství Něm.-Bránické jakožto „úplně zkažené". Z domů r. 1656 bylo 28 osedlých a 16 pustých. Živnosti byly veliké: dvě po $82^4/_8$ m., dvě po $68^2/_8$ m., šest po 55 m., sedm po $27^4/_8$ m., dvě po $13^6/_8$ m., jedna 12 m., jedna 14 m., u ostatních domů bylo málo měr. Z osedlých 36 domů r. 1679 bylo 16 v rukou německých; osadníci němečtí se počeštili počátkem XVIII. stol.; role se jmenovala: Rybníčky, Příčka, Končiny, Nádavek, Freyung; vinice: Nedosila, Stará hora, Pravda; louky: Nádavky, Sádek, Burda.

R. 1751 bylo poddanských pozemků: $858^4/_8$ m. polí, $18^6/_8$ m. zahrad, $27^2/_3$ vozu sena, 21 vozův otavy a $225^4/_8$ m. vinic; vrchnosti náležely 32 m. polí, $3^5/_8$ m. vinic; obec měla $13^6/_8$ m. pozemků, 10 m. pastvin, $^1/_8$ m. zahrad. R. 1756 platila obec lánské kontribuce 420 zl. 56 kr., komínské 22 zl.

R. 1790 bylo 70 domů, 344 obyv.; r. 1890 94 domy, 520 obyv., Čechů, katolíků; r. 1900 99 domů, 552 obyv., Čechův a katolíkův.

Půdorys osady má podobu obdélníkovou, domy z cihel neb kamene jsou ve dvou řadách skoro těsně vedle sebe; jen na jihovýchod jest 13 čísel, jimž se od dávných dob říká „Dvořisko"; 30 domků stojí na cestě za hřbitovem. Na č. 46. pálil se líh a vyráběla se salajka ode dávna, na př. r. 1836 od Jos. Brucka přes 200 centův. Před 35 roky zaniklo vyrábění salajky úplně.

Části osady se nazývají: Dvořisko, na Návsi, v Panské zahradě.

Před 40 lety nosili mužové ještě haliny, plátěné „katě", široké klobouky a střevíce s přaskou.

Patřily před r. 1276 klášteru Kounickému, jenž (dto. in Cunicze A. D. 1276 XV. Cal. Apr.) daroval je t. r. své příznivkyni Mačce[2]) i s poli, lukami, dvorem, lesem, (Staré hory) a

---

[1]) Před bitvou Lodenickou (1185) tábořilo na levém břehu Jihlavy vojsko české, na pravém pomocné vojsko německé. Po bitvě z mužův ostalých v táborech a k vojenské službě neschopných založeny osady — Bránice Moravské (České) a Německé. (Viz i výklad u Moravských Bránic.)

[2]) Věnovalať klášternímu kostelu 80 hř.

právem svobodného rybaření v Jihlavce. Po její smrti zpět připadlá osada původnímu majiteli připojena se dvorem, mlýnem, lesy, lukami, pastvinami klášteru Želivskému (r. 1306), aby bylo lépe postaráno o výživu kláštera a nemocných. Zároveň upraveny desátky a dávky mezi oběma kláštery. R. 1594 dostaly se prodejem klášteru Strahovskému, jenž je určil r. 1698 na výživu svých 2 řádových kněží, kteří se starali o služby Boží ve zrušeném klášteře v blízkých Kounicích. U kláštera na Strahově zůstaly do r. 1808, až allodní statek Německé Bránice prodán za 46.000 zl. Josefu hr. z Ditrichštejna, jenž jej připojil ke svému svěřenství Dolnokounickému. S Kounicemi dědila Německé Bránice Terezie, provdaná za hr. z Herberštejna a po ní syn Josef hr. z Herberštejna (viz Dol. Kounice).

Dominikální fase panství Něm.-Bránického (dto. Rosa coeli 16. května 1750) uvádí následující majetky a užitky: Při dvoře[1]) $38^6/_8$ m. polí, $3^3/_8$ m. zahrad, 17 m. vinic (na Netopilu 9, na Závisti 8 m.), z luk 5 vozů sena a 3 vozy otavy. Lesů nebylo, jen nízké křoviny.

Poddaní týdně robotovali: 24 půlláníci 2 dny dvojspřežně, 6 čtvrtláníků 2 dny a 14 podruhů 1 den pěšky; později chalupníci 26 dní ročně a nejnovější chalupy 13 dní do roka. Ostatní roboty zůstaly nezměněny a byly konány špatně. Dle urbariální fase z r. 1775 platila obec faráři Kounickému místo vinného desátku 14 zl. 15 kr. 24 půlláníků robotovalo týdně s 2 koni 2 dni, 20 čtvrtláníků s 1 koněm den a 2 dni s 1 os., 20 chalupníků 1 den s 1 os. po celý rok. Podruzi byli povinni konati hlídku noční v klášteře. O žních pšeničných dostával robotník polévku, hrách a moučné jídlo. Mlatci mlátili za 11. míru bez slevy robotní. Robota trvávala od 6—7 hod. v létě a od 8—4 hod. v zimě.

Kde stojí hospoda, přebýval myslivec, kde je škola, šafář. Dokud míval statek v držení klášter, zacházelo se s poddanými dobře, ale zle od r. 1808; lid býval přísně trestán.

Za zahradou školní jsou zříceniny vrchnostenského zámku, jenž byl obydlen ještě r. 1832. Sklepy a kusy zdí značí místo, kde přebývala poslední samostatná vrchnost — klášternici

---

[1]) R. 1790 koupila jej za 1050 zl. Marianna Nelkusova od Martina Novodvorského; Bartoloměj Nelkus prodal jej opět Michalovi Proderstresovi; majetník dvora platíval 8 zl. vodní činže. (Zám. arch. v Kounicích, č. 164.)

Strahovští. Po zámecké kapli, kde se v 18. století sloužila mše sv., není památky. Poslední mnich byl P. Oktavian Prudký, jenž zde zemřel r. 1798.

Vrchnostenskou hospodu koupil r. 1833 Antonín Kolisko. R. 1900 měl zde velkostatek 41 j. 1436$\square^0$ luk a polí, 268 j. 380$\square^0$ lesa (Frauenwald); platí ročně 261 zl. přímé daně.

Vyučovalo se již za císaře Josefa II. Škola stála před hospodou, měla žundr a zvoničku. Za zvonění dostával učitel 2 m. žita. Před r. 1801 vyučoval Pauček, od r. 1801—1838 Martínek. Tehdy učil 75 dítek (25 z Něm. Bránic, 15 z Trboušan, 20 z Kounic a 15 z Mor. Bránic), z nichž každé mu donášelo v sobotu 2 kr., od sv. Václava do sv. Jiří každodenně štěpinu dříví na vytápění třídy a světnice. R. 1878 rozšířena na dvoutřídní.

Déle tu působili: Frant. Procházka, Jan Klimecký, Rajmund Kochol od r. 1878, jenž pečuje o zalesnění strání, založil štěpnici, letní tělocvičnu a novou školní kroniku.

Školní knihovna, založena r. 1874, má 102, učitelská 9 svazkův.

Obec patří k farní osadě Kounické; mrtvé pochovávají na svém hřbitově, jenž stojí od nepaměti u dědiny.

Za dřívějších dob řídili osadu: purkmistr, rychtář, 4 konšelé a starší obce; nyní starosta a 2 radní.

Obec má 260 zl. kmenového jmění, cihelnu, 114 j. 253$\square^0$ pozemků, z nichž jest 76 j. zalesněno; — starou pečeť s nápisem: „Peciet Niemeczky Branice 1658“ a se znakem dvou křížem položených kosířův a radlice. Novější má nápis: „Obec Německé Branice“ bez znaku[1].)

Ke katastru obce se čítá: 372·7 ha polí, 4·4 ha luk, 6·7 ha zahrad, 7·2 ha vinohradů, 53·5 ha pastvin, 153·5 ha lesův. — Příjem obecní: 4201 zl. 37 kr., vydání 2496 zl. 15 kr.

Trati se jmenují: Místní trať, Klouziny, Pravdy, u Řeky, Vodní role, Louky, Staré hory, nad Humny, Příčky, Netošil, Rybníčky, Široké, Zadní, Rény, Nádavky, Dlouhé, Novosady, Šibeničný vrch (296 m).

Na kopci „Staré hory“ jest vrch Šibeničný; na něm r. 1755 upálena byla Marjánka, služka v Kounicích, rodička

---

[1]) Na vrchnostenské fasi z r. 1749 má osada pečeť s písmenami N. B. a znakem dva kosiře křížem a krojidlo.

z Neslovic. Aby její ženich, tesař, měl mnoho práce, zapálila Neslovice, načež byla potrestána upálením.

Registra sirotčí při Něm. Bránicích založena r. 1572 ve čtvrtek před hromnicemi, registra gruntovní založena r. 1599 v pondělí po neděli Okuli z poručení kněze Jana Lohela, opata kláštera Strahovského. Podepsáni byli: rychtář, 4 starší a písař.

O „ostrově", který zde tvoří řeka, praví se v privil. Hynka a Jana ze Zástřizl (viz Dol. Kounice): „Item ten ostrov, kterýž jest u Něm. Bránic, poněvadž k mostu jejich od starodávna přísluší, aby při něm taky zůstaly."

Obyvatelé se živí nejvíce polním a domácím hospodářstvím; v zahradách pěstují meruňky, na polích chřest; vinohradů jest u obce 7·3 ha; oulů 73.

Z rodáků vyniká Přech, jenž již r. 1406 byl bakalářem na vysokých školách pražských. Šlechtická rodina Stošů z Bránic nepocházela odtud, nýbrž ze Slezska.

R. 1817 byla velká neúroda, tak že m. pšenice byla za 60 zl. a m. žita za 50 zl. R. 1862 byla hrozná povodeň.

Samoty: Hájenka ve Frauenwaldě od dávných dob a obecní cihelna.

Jižně osady stojí 2 kříže z r. 1840, které z klády vytesal a ornamenty ozdobil samouk řezbářský, tesař Tomáš Heller, jenž zemřel 1891. Podobných ozdobných křížů lze v okolí nalézti mnoho.

R. 1786 dovolila vrchnost Tomáši Poláčkovi, aby si od ní koupil pozemek za 50 zl. na vystavění mlýna v Něm. Bránicích. Za to měl platiti vodní činže 10 zl. ve čtvrtletních lhůtách.

V okolí osady se nalezla přeražená kamenná motyka a jiné kamenné nástroje.[1])

Dolní Kounice viz Kounice Dolní.

---

[1]) C. D. M. IV. 171, VII. 788 a 790. Odpověď Rajmunda Kochola, naducitele, na dotazník „Vlastivědy". I. L. Červinka, „Morava za pravěku", str. 85. Reg. podd. 202, dom. 225, urb. 43. Archiv zámecký v Dol. Kounicích.

Domášov[1])

(Thomaškov r. 1395), starobylá farní osada na císařské silnici sz. Ivančic 19·22 km, katastrální a politická obec 5·932 km^2, v mírném údolí náhorní roviny, 466 m nad mořem. Selské usedlosti, které jsou asi původní osadou, tvoří kruh; podél císařské silnice jsou domky a dělením vzniklé čtvrtlány, vesměs se zahradami před okny, čehož „v dědině“ není. V dědině jest kostel, a stávala tam i stará škola (obr. 18.)

Domášov míval $4^{30}/_{64}$ lánu = 671 m. polí a 18 domů; r. 1656 byly jen 4 osedlé, ostatních 14 pustých; polí obdělaných bylo 138 m., pustých 533 m. Starých pustých domů zůstávalo po r. 1783 ještě 11 s 476 m. polí, z nichž mnohé zarostly lesem.

R. 1712 rozděleny nově pozemky mezi 18 sedláků, z nichž 11 mělo po 41 m., 7 po 13—15 m.; do r. 1747 přibyli 3 chalupníci (kovář, kolář a zedník) na vrchnostenských pozemcích a 3 podruzi.

U osady byl vrchnostenský hostinec, jenž užíval polí s 22 m., jež dle výpovědi Domášovských byla upravena z vykácených lesův. Vrchnost, jako v Ostrovačicích, mnohé pozemky zaměnila s poddanými. R. 1755 platil Domášov lánské kontribuce 146 zl. 15 kr., komínské 3 zl. 20 kr., vrchnost ze svých polí 33 zl. 45 kr. lánské.

Toho roku měli poddaní $544^2/_8$ m. polí, $7^6/_8$ m. zahrad, $13^5/_8$ m. úhoru, $29^2/_8$ m. pustin, $21^1/_4$ vozu sena, $10^2/_4$ vozu otavy; vrchnost $119^5/_8$ m. polí, 5 domků, $10^1/_2$ vozu sena; obec $14^5/_8$ m. pastvin.

R. 1790 bylo 48 domů, 332 obyv., r. 1836 68 domů, 486 obyv., r. 1890 85 domů, 699 obyv., r. 1900 93 domy (3 jsou $^3/_4$lány, 2 půllány a 11 čtvrtníků), 722 obyv., Čechů, katolíkův.

Domášov byl původně statkem zeměpanským; ale byl již r. 1048 knížetem Břetislavem I. († 1055) darován nově zřízenému klášteru Rajhradskému. Tehdy patřilo k Domášovu vše, co leželo mezi potoky Bobravou a Bítiškou. Brzy (r. 1062) Konrád, syn zakladatelův, odňal veliký díl lesů Domášovu a přivtělil právě založenému hradu Veveří. Náhradou za to r. 1078 připadla k Domášovu dědictvím rytíře Miřety 2 pole, každé

---

[1]) B. Dudík: Geschichte des Benedictiner-Stiftes Raygern I. II. Karel Eichler: Paměti panství Veverského. Cod. dipl. Mor. I. 123, 165, 252; II. 189, 282; III. 196.

s jednodenním obděláním, a 3 osadníci u Domášova, a kníže Konrád přidal mimo jiné jednoho myslivce, kováře a pozemek jednodenní práce. Kníže Vratislav r. 1146 lesem a dvorem

Obr. 18. Půdorys Domášova.

v Domášově rozmnožil velmi zdejší statek. Údělný kníže sám v darovací listině praví, že darovaný dvůr klášteru desetkrát zaplatí škodu, kterou utrpěl zabráním Domášova od něho v l. 1142—1146. Tento les a dvůr měly bezpochyby povinnost přispívati na opravu hradu Veverského. Z XV. stol. máme český překlad listiny z r. 1169, kterou král Vladislav potvrzuje Rajhradu statek v Domášově, aby „na buduczie wieky, yako za knieze Brnienskeho Wraczlawa gmenem, o rzeczeny uyezd gmenem Domassowe, zase strk a vhon newznikl“. R. 1395, když král Václav IV. († 1419) potvrdil všechny klášterní privileje, uvádí se Domášov a Ostrovačice mezi majetkem jeho. Podle Rajhradského urbáře, sepsaného za Břevnovského opata Diviše II. (1385—1409), dělala činže pozemková u Domášova z 18 lánů 6 kop a 5 grošů, za sýr 18 gr., 6 kop vajec a 36 slepic; zdejší 1 lán neplatil činže, ale musil za to pohostiti opata i s družinou, kdykoli přijel sem. R. 1418 přikoupil opat Břevnovský k Domášovu od Vaňka z Mírova zdejší dvůr s příslušenstvím za 60 kop gr. R. 1436 král Zikmund potvrdil mezi jinými klášterními privileji i listinu Břetislavovu. Za r. 1469—1499 Domášov i Ostrovačice byly zastaveny uher. králem Matyášem městu Brnu za 2000 dukátů, protože klášter zachoval věrnost králi Jiřímu. V druhé polovici XV. stol. zmocnili se ročních poplatků, desátkův a robot na zdejším panství okolní páni z Říčan a na Veveří; oněm dávali určité platy, těmto konali povinnosti ke hradu. Tak na př. r. 1459 každá z 5 sester Říčanských měla zde $2^1/_3$ kopy a 10 gr. činže. (Mor. zem. arch. 279.)

Když po zemřelém Přemkovi, pánu na Veveří, dostal dědictvím Veveří Kazimír, byl sdělán i seznam poplatků tehdy (r. 1480) dávaných na Veveří. Mezi jinými byl povinen Domášov zemných peněz z každého lánu 2 groše, z každého lánu 1 měřici ovsa, z každého lánu slepici k vánocům, vejce k velkonocům a 3 vozy dřev k vánocům. Kdykoliv na Veveří se vystřídali držitelé, vždy se opakovaly i povinnosti panství Rajhradského v Domášově. Na př. když r. 1531 Jan Rokytský z Ludanic koupil Veveří, náležely k němu i roční poplatky, desátky a roboty v dědinách náležejících klášteru Rajhradskému: v Ostrovačicích, v Domášově a v Hlubokém. Když r. 1572 koupil panství Veverské od Albrechta Černohorského z Boskovic Znata z Lomnice a na Říčanech (týž chtěl již r. 1562 získati úplně statek Domášovský), připadly naň

i podíly peněžních činží, robot a všech dávek z dědin: Domášova, Ostrovačic a Hlubokého.

Ještě jednou byl Domášov se vším zbožím odňat Rajhradu, a to v l. 1619—1620, kdy jej pan Zikmund Teufenbach, pán na Veveří, koupil za 20.000 zl. od moravských protestantských stavův. Ale v r. 1621—1625 byl vyplacen klášterem, jemuž od té doby náleží ustavičně.

Fara v Domášově se připomíná již r. 1255, kdy Břevnovský opat Martin proti biskupovi Olomouckému hájí práva obsazozati mimo jiné i fary v Domášově a v Ostrovačicích, poněvadž to právo trvá od nepaměti. Rovněž r. 1395 v privilejích krále Václava se děje zmínka o zdejší a v Ostrovačické faře. Dle jmenovaného urbáře z r. 1405 dostával farář Domášovský polovici desátku z Hlubokého a z Radoškova. Byla obsazována benediktiny hlavně z Broumova a z Rajhradu. R. 1453 vzdal se zde fary Řehoř, benediktin Broumovský, před tím probošt Rajhradský (r. 1456 byl opatem v Broumově). V r. 1454—1463 byli zdejšími faráři: Jan Drye, a po něm P. Matouš z Břevnova. R. 1511 žaloval P. Blažej, farář Domášovský, Jindřicha Lechvického ze Zástřizl, že mu zadržuje desátek 11 kop gr. z Javůrka. R. 1549 byl zdejší farář Vojtěch zabit loupežníkem Bláhou z Vel. Bíteše. Nástupce Vojtěchův Stanislav Pavel z Broumovského kláštera, jenž byl zároveň zpovědníkem kláštera Tišnovského, byl též zabit r. 1550 vrchním z Tišnova. R. 1555 pohnal farář Marek Buriana Žabku z Limberka, pána na Javůrku, z 50 kop gr., že zadržuje desátek tamže k Domášovské faře patřící. V letech 1561—1569 byl zde farářem Kašpar Fabricius, jenž opata Broumovského žádal o propuštění z kláštera, a stal se farářem ve Vel. Bíteši, kde i těm, kteří chtěli, podával z kalicha († 1574); r. 1584 zemřel zde Kašpar Plzeňský, rovněž z Broumova, za kterého vyhořelo farní stavení. Potom střídali se rychle duchovní. Z té doby (r. 1609) známe příjem farářův Domášovských: 2 lány polí, 4 louky u Domášova a jiné u Radoškova (zátočky), desátek z Domášova, z Javůrka a Hlubokého, a to ze žita, pšenice, ovsa, ječmene, pohanky, hrachu, konopí, lnu, zelí, z Radoškova a z Přibyslavic sypaný desátek, dříví (z „Lísky") na celý rok, z každého domu slepici a sýr, husy (2) z Domášova a z Javůrka (6), desáté jehně z Domášova (7) a z Javůrka. Dva lány s jara a na podzim orali sousedé z Domášova a z Hlubokého, a vozili též i vlastní desátek i z Javůrka; začež jim dával farář

bečku piva a oběd. Z Radoškova a z Přibyslavic sousedé zase vozili mrvu na pole.

Za faráře Jakuba Kroslického zemřel v Domášově 7. září 1619 opat Wolfgang Zelender, známý zavřením protest. kostela v Broumově před počátkem války třicetileté a byl pochován ve chrámě; r. 1666 kosti jeho odvezeny do Broumova. Za této války a až do r. 1665 nebylo zde samostatné duchovní správy, ale dojížděli sem kněží z Vev. Bítišky a z Ostrovačic. (O Javůrku, jenž byl přifařen do Domášova, výslovně se připomíná r. 1637, že byl spravován z Vev. Bítišky.)

V r. 1676 až do 1. dubna 1774 byl Domášov komendátním kostelem Ostrovačic. R. 1774 zřízena zde expositura, r. 1784 stala se z ní lokálka (až do r. 1822 platil lokalista paušálně 20 zl. štoly do Ostrovačic), a r. 1848 jest povýšena za faru. Radoškov a Přibyslavice vyfařeny r. 1781, Rudka r. 1783, a Říčky přifařeny 1784. Poněvadž až dosud lokalista bydlel ve dvoře, vystavěl r. 1782 probošt Rajhradský Otmar dnešní farní stavení, ovšem jen přízemí, a daroval k němu nynější zahradu. Zde stávaly totiž do r. 1770 dva domy, které byly zapáleny vzbouřenými sedláky. Zmíněný probošt prodal hospody v Domášově (r. 1782 za 500 zl.) a v Ostrovačicích (r. 1782 za 1000 zl.) a za získané peníze vystavěl faru. R. 1846 rozšířena o první poschodí.

Z duchovních v XIX. století působili zde nejdéle P. Cyrill Okáník (1821—1841), P. Ignác Ševčík (1841—1872), P. Gerard Teiner (1872—1893). Od toho času působí zde P. Pius Miklík. Počet osadníků byl r. 1902 přes 2353: v Domášově 790, v Rudce 482, v Říčkách 229, v Javůrku 295, v Hlubokém 256 (4 km), v samotách přes 100.

Zdejší koop. P. Aug. Vrzal (jako spisovatel A. G. Stín) nar. 1864 v Popovicích (na Přerovsku), upravil „Historii ruské literatury XIX. století“ podle Al. Skabičevského a jiných kritikův a literárních historikův; přeložil a vlastním nákladem vydal v Brně 1899—1902 sbírku „Ze života pravoslavného duchovenstva v Rusku“, obsahující překlady povídek Ig. Potapenky, Al. Izmajlova, S. Jeleonského a m. j. Dále přeložil novelu Marie Krestovské „Syn“. Přispívá posudky a články hlavně o ruské literatuře do „Hlídky“ a překlady z ruštiny do „Hlasu“.

Kostel sv. Vavřince nezachoval si ani původního (XII.—XVII. stol.) slohu, ani polohy, ani velikosti; neboť sloh

starého kostela byl gotický; zbytek — pobočný gotický portál. Poloha chrámu byla skoro od jihu k severu s hlavním vchodem (nyní postranným) od jihu. Kostel byl malý, neboť délka jeho rovnala se šířce nynějšího chrámu.

Byl rozšiřován dvakrát, naposled r. 1765; obě postranní zdi byly zbořeny, a v rozšířené části na východ vystavěny hlavní oltář a v západní hlavní portál. Gotický původní vchod hlavní zůstal pobočným. Když se stavěl r. 1885 oltář P. Marie Lurdské, nalezeny základy starého kostela. R. 1620 byl starý kostel utíkajícími povstalci po bitvě Bělohorské a spojenci jejich Uhry spálen a zcela zbořen; byl sice ze sbírek vystavěn opět, nikoli na dlouho. Již r. 1645 vydrancovali a zničili jej Švédové. Nynější podoby nabyl poslední opravou r. 1765; jest 14° dlouhý, z dobrého materiálu a klenut. R. 1774 péčí Jana Zvolského opraven. Věž na pravé straně nad vedlejším vchodem r. 1765 nově pokryta a r. 1846 opravena.

Počátkem XIX. stol. měl kostel 3 oltáře. Starý dřevěný hlavní oltář, pocházející z Rajhradského kostela, byl odstraněn r. 1848, a jiný opět z kláštera Rajhradského sem darován a opraven na útraty téhož kláštera, ale r. 1884 vystřídán novým oltářem, jejž pracoval Rajhradský sochař Josef Bergmann. Oltářní obraz sv. Vavřince malován dovedným, ale neznámým malířem ze Znojma. Obraz P. Marie, jenž dříve visíval nad oltářním obrazem, byl opraven r. 1853 a zavěšen v lodi. Oltář z r. 1848 byl okrášlen dvěma sochami, sv. Mikuláše a sv. Blažeje. Nynější oltář zdobí sochy (z r. 1893) sv. Josefa a sv. Barbory. Vedlejší oltáře byly zasvěceny sv. Benediktovi a sv. Prokopovi. Oltář sv. Benedikta zůstal, jen sochy sv. Vavřince a sv. Štěpána odstraněny; na místě tohoto oltáře stával hlavní oltář ve starém kostele. Oltář sv. Prokopa ustoupil r. 1885 oltáři P. Marie Lurdské. Oltářní obraz sv. Prokopa byl malován r. 1808 Vernerem, a oltář sám ozdoben sochami sv. Benedikta a sv. Scholastiky a obrazem sv. Doroty. V lodi jsou ještě dva obrazy Jos. Zeleného, sv. Cyrill a sv. Method. R. 1893 byl celý kostel uvnitř opraven a vymalován. Varhany s 12 rejstříky (z roku 1851) zakoupeny za 500 zl. k. m.

Na věži jsou 3 zvony: Největší, 8—9 centů těžký, s nápisem: LETA · PANIE · MCCCCCXLVI · TENTO · ZWON · DIELAN · KOBCZY · DO · DOMASSOWA · K S(V)ATEMV · WAWRZINCI.

Druhý, 3 centy těžký, s latinským nápisem bez letopočtu; jest starší prvního. Třetí z r. 1765, 50 liber těžký.

Pamětní kniha založena r. 1821, a matriky se počínají roku 1784.

Hřbitov stával kolem kostela až do r. 1831. Pro panující mor byl přeložen za osadu směrem k Hlubokému; r. 1851 rozšířen; dosud se tam pochovává z celé farnosti.

U zdejšího kostela r. 1671 bydlel poustevník, o němž se děje zmínka v účtech Vev.-Bítišských mezi podarovanými. Zastával službu hrobaře a kostelníka.

V obvodě obce jsou tři kříže, kaplička „Bolestné P. M.“ u silnice k Rudce, a socha sv. Jana blíže školy.

Škola založena r. 1607 farářem Vojtěchem Střížovským, který najal prvního učitele Jana Krejčího a dával mu ročně 3 míry pšenice, 3 m. žita, 3 m. ovsa, $\frac{1}{2}$ m. hrachu, $\frac{1}{2}$ m. ječmene, $\frac{1}{2}$ m. pohanky a každou neděli oběd. Školní světnice „v dědině“ byla malá, jen pro 24 děti. R. 1851 vystavěna nová budova na nynějším pop. č. 48. a byla dvojtřídní, ač dětí bylo přes 300. R. 1902 jest škola trojtřídní s 285 dětmi. Žákovská knihovna zal. r. 1884 má r. 1902 227 svazků, učitelská zal. Met. Janíčkem (r. 1898) 78 svazkův. Pamětní knihu počal psáti r. 1892 Ant. Pleský, a školní pokusná zahrada upravena r. 1898. Přiškoleny jsou: Dolní a Horní Říčky (1·6 km) a Rudka (1·4 km). Do r. 1877 chodily sem do školy dítky z Javůrka a do r. 1851 z Hlubokého, kdy zřízena tam expositura, a r. 1885 samostatná škola. Správcové školy zde byli déle: v l. 1814—1861 Ant. Krápek, Alois Sobotka 1861—1884, Ant. Pleský 1884—1895, Met. Janíček od r. 1895.

Poddanské poměry. K zdejšímu panství r. 1750 patřil Domášov a Ostrovačice z okresu Ivančického, Přibyslavice, Hluboké a Radoškov z Vel.-Bítešska (v. t.)

Když vrchnost Rajhradská přiznávala t. r. fasi, udala, co se týká Domášova a Ostrovačic, toto: U dvora v Ostrovačicích jest $191\frac{1}{8}$ m. polí po 5 zrnech, 17 m. úhoru, $6\frac{4}{8}$ m. zahrad, 10 vozů sena a 5 vozův otavy; u dvora Domášovského $188\frac{5}{8}$ m. polí po $4\frac{1}{2}$ zrna, 8 vozů sena a 4 vozy otavy. Poněvadž nemá pastvin, pase se panský dobytek v lesích. V Ostrovačickém pivovaře se vaří ročně 289 sudů piva a prodá se v hostinci u silnice

vědro a 27 mázů vína, v Domášově 8 mázův. Lesů má 240 m. (Rebušín, Zadní Líchy, Lazebnice, Doubrava), u Domášova 271 m. (Leska a Prachová).

Dávky, jež dostávala vrchnost, byly: Ostrovačice o sv. Jiří a o sv. Václavě 45 zl. 9 kr. dědičné pozemkové činže, 50 zl. činže z hospody, 3 zl. z masných krámů, 20 zl. z mlýna na malé vodě, (jejž sice vrchnost zrušila r. 1768, ale činži 20 zl. brala od obce); v Domášově z hospody 100 zl., 16 zl. od kováře, 6 zl. od pohodného. Poddaní robotovali takto: $^3/_4$láníci s 2 koni 3 dni po celý rok a pěšky od sv. Václava do sv. Jana 3 dni, $^1/_4$láníci pěšky od sv. Jana do sv. Václava 6 dní a od sv. Václava do sv. Jana 3 dni, podruzi celý rok pěšky 1 den, ženy z domků půl dne.

		od sv. Jana do sv. Václava		od sv. Václava do sv. Jana		Pozem. činže na sv. Jiří a sv. Václ.	Desátek
		s 2 koni	pěšky	s 2 koni	pěšky		
v Domášově	$^3/_4$ l.	3 dni	3 dni	3 dni	—	—	10. snop
	$^1/_4$ l.	—	6 dní	—	3 dni	—	—
	podruh	—	1 den	—	1 den	—	—
	ženy z domků	—	$^1/_2$ dne	—	$^1/_2$ dne	—	—

O 10 let později dle nového patentu Josefa II. učiněna mezi obcemi Domášovem a Ostrovačicemi a klášterem smlouva (abolice robot), dle níž za všechny roboty:[1])

Domášov byl povinen platiti robotního platu 108 zl. 45 kr., 42 m. ovsa a dělati 52 sáhy tvrdého a 376 sáhů měkkého dříví;

Ostrovačice: 380 zl. 14 kr., 82 m. ječmene, 82 m. ovsa, dovážeti a složiti 182 sáhů dříví na pálení do Domášova neb Ostrovačic a na vykázaném místě dělati 16 sáhů tvrdého a 16 měkkého.

Abolicí velkostatek ztratil mnoho: byl nucen rozkouskovati dvůr (230 m.) v Ostrovačicích a pozemků za mírnou činži ponechati poddaným, na př. poštmistru Jakubovi Kierovi 183 m.

[1]) Robotabolizions-Kontrakt für das Gut Domaschow (Orig. v archivě Rajhradském).

a 7 hospodářům po 6 m.; zůstalo vrchnosti jen $1^{7}/_{8}$ m.; u Domášova ponecháno poddaným 140 m. (23 rolníkům po 3—14 m.); dvoru zůstaveno 264 m. polí a 78 m. zahrad. Před ní robotovaly všechny osady u Domášova 2964 dní s potahem a 7917 dní pěšky; po ní místo toho přijímal z těch osad klášter: 658 zl. 37 kr., 82 m. ječmene, 181 m. ovsa, dovoz 182 sáhů dříví; kromě toho poddaní byli nuceni udělati 104 sáhy tvrdého a 916 sáhů měkkého dříví a posílati 240 honců na hony.

Tím zaniklo vrchnostenské hospodářství na Domášovsku (mimo dvůr v Domášově).

R. 1834 bylo u Domášova i s obcemi na Bítešsku pozemků panských 2059 j. 312□^{0}, poddanských 1034 j. 1117□^{0}, u Ostrovačic panských 357 j. 133□^{0}, poddanských 933 j. 622□^{0}.

Toho roku byl v Domášově zámeček, dvůr (z r. 1720), pivovar, palírna, hospoda; v Ostrovačicích pošta, z r. 1765 residence (fara), hájenka a hospoda. Ze 3 revírů byl jeden v Ostrovačicích, druhé dva v Hlubokém a v Přibyslavicích.

R. 1903 měla vrchnost u Domášova 1038 ha plochy (924 ha lesa, 82 polí, 7 luk, 1 zahrad, 7 ha zastavené půdy), u Ostrovačic 155 ha lesa, 2 ha pole a 1 ha louky, v první obci dvůr a hospodu, v druhé residenci.

O poddanských poměrech do Veveří viz Říčany.

Petr III., probošt, se svolením opata Klimenta udělil poddaným r. 1500 právo odúmrti a zrušil závazek, dle něhož sirotčí peníze po rolnících měly připadnouti vrchnosti. Za privilej r. 1569 platil $1^{1}/_{2}$láník o sv. Jiří a o sv. Václavě po 1 zl. 6 gr. a 8 kuřat, za dědické právo $^{1}/_{2}$láník 2, $^{1}/_{4}$láník 1 husu.

Opat Broumovský bral určitý užitek z panství Domášovského. Smlouvou 5. května 1611 zavázal se klášter Rajhradský dávati opatovi 200 zl. R. 1664 renta snížena na 100 zl., a polovice činže z Ostrovačic, která náležela faráři v Ostrovačicích, dána na prospěch klášterní. Konečně r. 1712 činže vykoupena 100 dukáty.

Na nejstarší pečeti jest nápis OB. DOMASSOW se znakem radlice (r. 1747); na dosavadní pečeti „Obec Domaschow" se znakem tří klasův. Nová má nápis „Obec Domašov" bez znaku. Pozemková daň (r. 1902) dělala 2533 K, z čehož velkostatek zaplatil 1029 K.

Trati slovou: Boří, Prachová (trig. bod), Rengle, Zátoky, na Turku, Horní a Dolní Dolce, Křivé čtvrtky, u Třešní, za Kovárnou, Padělky, na Bahnách, na Prostřední, za Humnama, u Hruščičky, za Dvorem, pod Bezednou, na Dolinách, Leska, Luterka, za Loukama; r. 1778: na Vraně.

V XVII. stol. dělali obyvatelé šindel; nyní živí se obyvatelstvo rolnictvím a prací v uhelných dolech.

Jsou zde 3 hospody a 3 obchody.

Spolky jsou tu 2, divadelních ochotníků (obnovený r. 1901) a potravní.

Zdejší rychta prodána 9. listopadu 1574 za 250 zl.

V letech 1850tých kopala se u Domášova ještě železná ruda; r. 1722 za zdejší rudu dostával klášter železo na stavbu kostela Rajhradského.

Domášov trpěl válkami: Švédové zde a v Ostrovačicích nadělali škody na 4107 zl., Prusové r. 1742 na 620 zl.; ohněm r. 1582 5. března vyhořela fara.

K obci patří samoty: „Stará cihelna“ a panská cihelna.[1])

Hlína

(Hlíny, na Hlíně), ves sv. Ivančic (4 km) u silnice Neslovsko-Kounické, katastrální a politická obec 8·336 km², 426 m nad mořem, ověnčená se tří stran lesem. Bývaly zde počátkem XVII. věku 3 lány = $254^5/_8$ m. polí, $127^6/_8$ m. vinic a 26 domův. Po válce třicetileté 10 zůstalo obydleno (celolán, 5 půllánů a 4 domky s poli) a při nich polí 164 m., obdělaných vinohradů 40 m. (ve Staré a Veselé hoře), zasetých obilím 8 m. (v Netušilech a ve Staré hoře).

Živnosti byly malé: celolán měl $44^4/_8$ m., půllány po $16^4/_8$ m. Vrchnost dělila pozemky tak, že r. 1744 bylo na Hlíně 8 půllánů a 9 čtvrtlánů; r. 1790 bylo tu 36 domů, 170 obyv.; r. 1890 51 domů, 270 obyv.; r. 1900 52 domů, 327 obyv., katolíků, Čechův. Z 52 domů jsou 3 půllány, 22 čtvrtlány (po 16—18 m.),

---

[1]) Rektif. odd. č. 154, dom. 194. Ř. Volného Kirchl. Top. II., str. 8—11; Ř. Volného Die Markgrafschaft Mähren II. 1., str. 267—272.

ostatní chalupy. Obyvatelstvo mimo nevýnosné polaření pěstuje ovocnictví; za ovoce (třešně a švestky řeč. „karlátky") se utrží ročně i 16.000 K. V posledních letech ujímá se vinařství (r. 1902 již 3 m.). K panství Kounickému z katastru obce náleží 1300 j. lesa.

Hlína jest starou osadou, o čemž svědčí samo jméno a vykopané starožitnosti v tratech „za Liščím" a „v Dobrém drvu.[1]) Připojena jsouc záhy ke klášteru Kounickému, patřila obec na slávu jeho i pád; s jinými statky klášterními tvoří majetek světských pánů od Jiřího Žabky z Limberka až po hrabata z Herberštejna.

Ve farním protokole jest poznamenáno, že zde byl kostel r. 1208, ale časem zpustl tak, že první lokální kaplan Neslovský se přiznává, že snad na celé Moravě není chatrnější stavby kostelní. Tradice té nelze posíliti jiným dokladem. Proto r. 1793 byl zbořen a nynější filiální sv. Kunhutě zasvěcený vystavěn nákladem 1828 zl. 4 kr. vzatých z vlastního jmění kostelního. Byl posvěcen 24. září 1794 Rosickým děkanem. Starý kostelík, kolem něhož byl hřbitov, stával o 20 m jižněji, tam, kde mezi sochami P. Marie a sv. Josefa stojí kříž z r. 1852. Základy jsou posud znatelny. Obraz sv. Kunhuty na hlavním oltáři maloval r. 1746 Josef Mayer.

Na věži 23 m vysoké jsou 2 zvony: Větší, $3^1/_2$ centu těžký, s latinským gotickým písmem: „O rex glorie domine virtutum veni in pace. Johannes, Lucas, Marcus, Mateus"; menší o $1^1/_2$ centu z r. 1718 má nápis: ST. CVNIGVNDA ORA PRO NOBIS. — Sig. Hercker goss mich in Brinn.

O zdejším patronátě se mluví teprve r. 1508, ale poznámka (v Půh. XV. D. 86), že od starodávna Silůvky sem byly přifařeny, svědčí o velkém stáří zdejši fary. Tehdejším patronem byl klášter Kounický. R. 1560—1578 připomínána byla fara na Hlíně (viz majitele Kounic).[2]) Koncem XVI. století zanikla fara, a třicetiletá válka dovršila její záhubu; farní budova proměněna na myslivnu. R. 1653 se dovídá konsistoř Olomoucká, že fara zdejší po mnoho let není osazena, nikam nepřidělena a že zbylí osadníci

[1]) 3 kamenné sekyry, dláta, železné šípy; vše uchovává se v Ivančickém museu městském.

[2]) V extraktě matricae consistorialis r. 1745 jest poznamenáno: ... Lesy u Hlíny ... jsou pole faráře Kounického, ale pro velkou vzdálenost se neobdělávají.

žijí jako hovada a umírají bez svátostí. V r. 1656—1787 Hlína přifařena do Dol. Kounic, a r. 1787 k lokální faře nově zřízené v Neslovicích jako filiálka, ač se vlastně jednalo o obnovení zdejší fary. Mše sv., jak připomenuto u Neslovic (v. t.), bývá zde každou 3. neděli. Patronem jest nyní vrchnost Kounická. Ke kostelu od starodávna patří lesy, které dříve náležely faře Kounické:[1]) „Role na Hojdách" 9 j. 1318□°, „Role zádušní", „boroví na písku"[2]) 7 j. 719□°. R. 1691 se uvádí i „Niva kněžská". R. 1679 zjednal Ferdinand z Ditrichštejna kalich za prodané dříví „na Hojdách". R. 1902 má kostel 15 j. lesa a 23.000 K ve státních papírech.

Hřbitov přiléhá k severní straně kostelní.

Kříže kolem osady jsou z nejnovější doby (1871, 1884, 1890).

Škola. Kolem r. 1814 vyučoval řemeslník 15 dítek střídavě po domech. Později docházívaly děti do škol Neslovské, Silůvecké ano i Mor.-Bránické. V letech 30tých minulého století vyučoval pens. učitel Silůvecký J. Molva po domech. R. 1845 upravena škola na obecním domě, kde učil nezkoušený učitel Sobotka. V r. 1850—1869 dosazovala konsistoř učitele již zkoušené. R. 1869 škola zřízena definitivně, a vystavěna obcí nová školní budova za 5000 zl. r. 1872. Nejdéle (od r. 1878) působí zde Fr. Blížkovský. R. 1902 bylo 75 žákův.

První učitelé dostávali stravu po domech; zdali plat, není známo. Topivo donášeli žáci sami. Od r. 1869 byly příjmy učitelovy: $2^1/_2$ m. obecního pole, $7^1/_2$ m. žita, $1^{12}/_{16}$ m. hrachu, $1^{13}/_{16}$ m. čočky, 29 pecnů chleba; od 14 domkářů po 42 kr., z kostelní pokladny ročně 10·50 zl., z obecní pokladny 13·42 zl., školné od 32 žáků po 4 kr. týdně = 61·44 zl.; celkem 130·50 zl. Školné povinna byla obec vybírati sama a učiteli v měsíčních lhůtách vypláceti napřed. Za vyučování náboženství dáváno faráři $3^5/_8$ m. žita a $3^5/_8$ m. ovsa. Fr. Hladil založil r. 1872 pamětní knihu a žákovskou knihovnu (126 sv.).

Poddanské poměry do r. 1775 viz u Dol. Kounic. Toho roku platilo 9 půlláníků o sv. Jiří a o sv. Václavě po 1 zl. 14 kr., dávalo po 3 vejcích a robotovalo týdně celý rok 3 dni pěšky, o žních a senoseči 6 dní. Čtvrtláníci (23) platili 34 kr. a $1^1/_2$ vejce;

---

[1]) Viz poznámku na str. 124.

[2]) O lese „Roli zádušní", „boroví na písku" r. 1802 praví farář Neslovský, že z nich platí po několik let daň, ač nebéře užitku.

robota jejich byla: celoročně 78 dní, o žních a senách 3 dni týdně pěšky. Chalupníci (4) robotovali 52 dní za rok. O sv. Martině platili Hlinští místo desátku z vinic 96 zl. 32 kr. (na pustiny se odečtlo 33 zl. 23 kr.), kotelného o sv. Urbaně 1 zl. 30 kr., pobečného 3 zl. 30 kr. a z kopanin 1 zl. 10 kr. Za dvoje nadhánění při honech dostávali naopak přebrané dříví a směli volně pásti v panských lesích. O pšeničných a žitných žních dávána byla robotníkům u menších dvorů bečka piva, u větších dvě, denně libra chleba, polévka a něco vařenin, mlatcům z každých 34 vymlácených měr 4 míry, odpuštění roboty a libra chleba za dovoz obilí; robota trvala 8—13 hodin s přestávkou 1—$1^{1}/_{2}$ hod. v poledne.

Obec má starou pečeť s nápisem „Hlina 1600“ a znakem hrozen a srp; — majetek: 9 j. 1260□^{0} polí, 607□^{0} lesa, 12 j. 1375□^{0} pastvin, jež se zalesňují a 1400 K kapitálu. Trati slovou: Místní trať, Ouvar, Úzké, Kopaniny, Blatiny, Hlinky, Špidleny, Veselá hora (438 m), Dobrý drva, Vosečí, na Pustéch, Kozí horky, Zahrádky, Roviny, Honce, Zajíček, Stará hora (393 m), na Paloučkách, za Liščím.

Když Prusové se Sasy do našich zemí vtrhli r. 1742, utrpěla jimi i Hlína; vydala jim 70 zl., $1^{2}/_{8}$ m. pšeničné mouky, $2^{6}/_{8}$ m. ječmene, $47^{2}/_{8}$ m. ovsa, $2^{3}/_{8}$ m. vařenin, $36^{1}/_{2}$ centu sena, $8^{1}/_{2}$ kopy slámy, 3 koně, 3 krávy, 66 kusů drůbeže a 1 vůz.

Na „Paloučkách“ na místě staré cihelny jest chalupa.

R. 1865 bylo nalezeno u Hlíny na poli v hrnci 1335 českých a moravských mincí z XI. století.

S Hlinského kopce (449 m) jest krásný pohled do okolí.[1])

Kněnice Německé

(Něm. Knihnice, Něm. Kynice, Kněhnice, na gen. mapě Něm. Kyničky, dříve Knenich, Khnenic, Kniehnice, Knehnize, Chneniz), farní ves v malém údolí na potoce z lesa „Smiřovačky“ 454 m vyvěrajícím, sev. (18 km) Ivančic, 334 m nad mořem, obklopená se tří stran vrchy 400 m vysokými, katastrální a politická obec

[1]) Odpověď Fr. Blížkovského, správce školního, na dotazník Vlastivědy; Č. V. M. O., č. 32., str. 138. Archiv na zámku v Dol. Kounicích.

Obr. 19. Půdorys Německých Kněnic.

10·34 km^2. Osadu tvoří dvě řady domů těsně vedle sebe a průčelím proti sobě stojících, mezi nimiž široká ulice od vých. k západu stoupá k horní, nepravidelné části vesnice, kde většinou jsou domkáři. V ulici ukončuje se silnice (z r. 1887) spojující osadu s okresní silnicí od Ostrovačic. Ostatní domy jsou vystavěny, jak dovolují plochové poměry (obr. 19.). Domy zámožnějších jsou z vypálených cihel, chudších z nepálených nebo zkamene. Části osady se jmenují „ve Dvoře", „v Ovčírně" (po rozděleném a rozprodaném panském dvoře). Starodávný kroj vymizel.

Ač Kněnice se nazývají „Německé", přece v nich není Němcův.

První zprávu o Něm. Kněnicích máme z r. 1233. Toho roku založila Konstancie, vdova po Přemyslovi I. Otakarovi, panenský cisterciácký klášter („Brána nebeská") u Tišnova; mezi statky, jimiž obdarovala nový klášter, byly i Německé Kněnice, jež zůstaly u něho až do r. 1782.

Obec těšila se přízni markrabat moravských; markrabě Karel 1335 povolil obyvatelům Něm. Kněnic, že směli vařiti a v obci prodávati pivo (C. D. Mor. VII. 59); markrabě Jan vzal pod svou zvláštní ochranu klášter se všemi obcemi jeho a s majetkem a nařídil purkraběti na Veveří, aby vykonával ochranné právo; za to měly i Něm. Kněnice některé povinnosti k zeměpanskému hradu Veveří. Seznam povinností v půhonech (V. 62) (r. 1480) uvádí mezi jiným: „Knihnice Německé 1 kopu dávají zemných peněz, item 1 met ovsa k setí dávají, item orati mají k jeři a ozimi, item kury dávají k vánocím a vajce k veliké noci a drva voziti mají k vánocím."

Ve smlouvách, jimiž přecházelo Veveří na různé pány, uvedeny jsou Něm. Kněnice mezi dědinami ke klášteru Tišnovskému patřícími, i na hrad Veveří roční poplatky, desátky, roboty a jiné povinnosti platícími. R. 1565 zavázaly se Něm. Kněnice, že budou bráti pivo z Říčanského pivovaru za odměnu, že Znata z Lomnice a na Říčanech zapůjčil klášteru 900 tolarův. Albrecht Černohorský z Boskovic, prodávaje r. 1572 Veveří Znatovi z Lomnice, vymínil si mimo jiné i 4 kopy vajec z Něm. Kněnic.

Za císaře Josefa II. byl klášter zrušen r. 1782; klášterní majetek ještě t. r. byl v osadě prodán c. k. správou komorních statků: mlýn podkomorský s 1 složením, kašníkem, 3 m.

polí a rybníkem za 208 zl. a 40 zl. roční činže; panský hostinec se $3^1/_8$ m. polí za 386 zl. a 40 zl. činže a s povinností nalévati panské pivo; palírna s právem řeznickým za 155 zl. a 130 zl. činže; domek s č. 44. s $1^3/_8$ m. polí za 130 zl. a 7 zl. ročního platu. Celý majetek dřívějšího kláštera a s ním i Něm. Kněnice koupil od nábož. fondu svob. pán Vilém Mundy r. 1799 za 277.179 zl. 35 kr.; týž o 3 léta později rozmnožil své bohatství Veveřím. Jan, syn Vilémův, přidělil r. 1808 bývalé klášterní dědiny Bosonohy, Komín a Něm. Kněnice v poddanských a politických záležitostech k Veveří, u něhož zůstaly, i když r. 1821 svob. pán Jan Mundy prodal panství Tišnovské. Od toho času mají stejné držitele s Veveřím (viz Veveří, okr. Tišnovský) a od r. 1844 s Rosicemi (viz Rosice).

Dle nové pozemkové knihy z r. 1654 bylo v Něm. Kněnicích 56 čísel: 36 rolnických domů, 13 domků, fara, škola, hostinec, kořalna, dvůr, kovárna a mlýn. R. 1656 měla obec 864 m. poddanských polí = $7^3/_{64}$ lánu; živnosti byly velké:[1] Jedna měla 81 m., 11 po 54 m., 2 po $40^4/_8$ m. a 4 po 27 m. V l. 1667—1679 bylo osedlých domů jen 37, a z nich 8 udrželo do r. 1749 své rodné domy.

R. 1790 bylo tu 72 domů, 463 obyv.; r. 1890: 124 domů, 833 obyv.; r. 1900: 137 domů, 862 obyv., katolíků, Čechův.

Dle vrchnostenské fase z r. 1750 měl klášter v obci dvůr, k němuž náleželo $167^2/_8$ m. polí, $1^5/_8$ m. zahrad, $154^2/_8$ m. lesa („Dubová", „Milkramy" a „Lazebnice"). Poddaní dávali: činže o vánocích a o sv. Jiří 12 zl. 11 kr., o sv. Václavě 13 zl. 4 kr., místo sýra 3 zl. 2 kr., 36 kuřat, 522 vajec a 20 liber omastku; mlynář pod rybníčkem 30 zl. a z nálevny 30 zl. Desátek obilný vrchnostenským právem dělal $25^6/_8$ m. pšenice, $59^4/_8$ m. žita a $40^4/_8$ m. ovsa; urbariální fase z r. 1775 určuje dávky úplněji.

Po zrušení kláštera vykonán výkup roboty, a rozdělen panský dvůr mezi poddané. K. Eichler v „Pamětech panství Veverského" na str. 329 uvádí obsah smlouvy: „Sedláků 19 zavázalo se platiti po 20 zl., každý za 156 dní roboty tažní a 13 pěší, po 24 kr. za dovezení 1^0 dříví, po 5 zl. za dovoz $^1/_2$ sudu vína ze vzdálenosti 6 mil do Tišnova, po 2 zl. za dovoz 20 měr sladu na tři míle do Tišňova; jeden půlláník 10 zl. za 78 dní roboty tažné, 48 kr. za udělání 4^0 dříví a 1 zl. za dove-

[1]) Pozemků přibylo, poněvadž bylo vykáceno mnoho lesa.

zení 10 měr sladu do Tišnova; 15 čtvrtníků po 7 zl. 36 kr., každý za 104 dni roboty ruční a po 12 kr. za udělání 1^0 dříví; 2 domkaři po 1 zl. 42 kr., každý za 13 dni roboty ruční. Mimo to však obec zůstala povinna (za 2 vědra piva zpropitného) dovézti a uložiti do stodol desátek a za 1 zl. od sudu dovážeti pivo z Tišnova a odvážeti prázdné nádoby. Dva podruzi platili za robotu 1 zl., 6 nových domkařů z místa a za robotu po 2 zl. To dělalo úhrnem 623 zl. 18 kr. Jiných příjmů měla vrchnost v Něm. Kněnicích 829 zl. 49 kr. 3 d.; vydání 616 zl 33 kr. 1 d. Čistý výtěžek po výkupu roboty činil z obce 1290 zl. 51 kr. a desátek v ceně 109 zl. 55 kr.".

Panský dvůr při rozdělení mezi 11 osadníků (r. 1788) čítal 339 měr $11^3/_4$ mýtníku polí, zahrad a luk a 3 m. $14^1/_4$ mýtníku pastvisk; poddaní, kteří ho užívali, platili 454 zl. 16 kr. 2 d. roční činže.

Na průčelí stavení bývalého dvora jest zazděn klášterní znak z r. 1635. Písmena A. S. P. A. K. T. nad znakem znamenají Anna Skrmírská z Pilsenburka, Abatyše Kláštera Tišnovského.

Za Jiřího svob. p. Siny (1844—1856) byla vykonána výbava (r. 1849) na 8051 zl. $33^1/_3$ kr.; vybaveno bylo: 40 měr ovsa, jež sypali poddaní, dovoz 19^0 dříví, $9^2/_4$ sudu vína, 390 m. sladu, udělání 19^0 dříví, 9 zl. 43 kr. pozemkové činže, 2 zl. 43 kr. za přírodniny, 202 zl. 57 kr. za roboty, 1 zl. 37 kr. činže o sv. Josefě, 310 zl. 28 kr. desátku a 68denní tažné roboty dvouspřežní.

Roboty a povinnosti na hrad Veveří viz u Říčan.

Zdejší farní patronát a desátky patřily klášteru Tišnovskému, jenž obsazoval faru kněžími své řehole. Fara se připomíná r. 1259. V dobách nábož. převratův ujalo se v Něm. Kněnicích učení českobratrské, jež počátkem 17. stol. zde řídil Enoch Žeravský z Žeravic. Po vypovědění nekat. kněží ustanoven byl teprve r. 1636 kat. farář P. Jeronym, cisterciák ze Sedlce, který spravoval r. 1638 sousední fary Říčany a Vev. Bítišku; naopak r. 1653 byly v duchovní správě podřízeny do Drásova, jehož farář oznámil konsistoři, že Švédové (1645) kostel v Něm. Kněnicích úplně vydrancovali, že tam není školy a ze jmění farního nic nebylo odňato. V letech 1660—1711 byl kostel kommendátním ve Svatoslavě, kamž se odstěhovali i faráři. R. 1711 farář Fr. Velecký vrátil se do Něm. Kněnic, poněvadž faru Svatoslavskou nechtěli farníci opraviti. Po obnově fary — 1797 působilo zde 7 Sedleckých mnichův.

V r. 1711—1755 stala se Svatoslav filiálkou zdejšího kostela; Nivard Cervelli, farář, se zavázal, že bude platiti ročně 100 zl. nově ustanovenému (1755) lokalistovi Svatoslavskému. R. 1775 dostával farář desátek ze všeho obilí i od sedláků (19) i čtvrtláníků (11), od každého usedlého 10. husu a 10. jehně (neb 1—3 kr.), kuře, spížek soli a na zelený čtvrtek 3—6 vajec. Poslední řádový kněz, jenž tu působil, byl P. Edmund Kocourek (1780—1797).

Zrušením kláštera přešlo patronátní právo na fond nábož. a koupí panství Tišnovského na světské pány. Ze světských kněží byli zde nejdéle: Vavřinec Brychta 1797—1811, Frant. Ebrle 1819—1841, Jan Melíšek 1841—1871, Frant. Navrátil od r. 1876.

Pamětní kniha založena r. 1805; matriky křestní a oddaných počínají se r. 1656, úmrtní 1682; jsou psány do r. 1718 česky. Osada tvoří farnost o sobě. Hřbitov jest jv. osady.

Kostel sv. Mikuláše jest stavba renesanční a 14^0 dlouhý a 6^0 široký; r. 1853 byl vydlážděn kelheimským kamenem. Má 3 oltáře; hlavní (1844 opravený) měl až do roku 1877 obraz sv. Mikuláše z r. 1670; t. r. vymaloval nový J. L. Šichan, akad. malíř; vedlejší jsou zasvěceny Navštívení P. Marie a sv. Janu Nep. Na věži 33·7 m vysoké a pokryté zděným osmihranným cementovaným jehlancem jsou 3 zvony: Největší (6 centů těžký) z r. 1567 s nápisem „Zlit od Wáclava Konwaře w Bitessy k zwolanj slowa boziho“; prostřední 5 centů „Regina coeli laetare all. resurrexit sicut dixit all. ora pro nobis Deum 1517“; malý z r. 1862: „Blahoslavený Jene Sarkandře, oroduj za nás“; ulil Vojtěch Hiller v Brně r. 1862.

Vedle cest stojí 1 dřevěný a 4 železné kříže; před čís. 7. socha sv. Jana Nep. z r. 1851.

Ač víme, že před třicetiletou válkou i menší obce pečovaly o vzdělání mládeže, nelze toho tvrditi o Něm. Kněnicích; výslovně se připomíná r. 1653, že zde nebylo ani školy ani učitele; v nové pozemkové knize jest poznamenáno, že tam již t. r. (1654) byla škola. R. 1709 jmenoval se učitel Daniel Střela, koncem XVIII. stol. učiteloval Fr. Oderský; r. 1815 Fr. Zelber, jenž za gen. visitace dostal pochvalu biskupa Stufflera; — 1846 Ant. Boháč, za něhož Hvozdec (od r. 1788 přiškolený) připadl zpět (1821) k Vev. Bítišce. R. 1837 bylo školních dítek 84, ale

r. 1902 156. Za Peregrina Hrdiny (1846—1872) založena „knihárna“ 72—76 knih, 2—3 mapy. Fr. Peša (1872—1887) založil žákovskou knihovnu (130 sv.) a učitelskou (27 sv.). Pamětní knihu započal psáti Jos. Lahodný, jenž zde působí od r. 1887. Nynější budova školní vystavěna r. 1884 za 13.500 zl. Vyučuje se ve 2 třídách.

Na obecní pečeti jest nápis: „Obec Německé Kinice“, na starší (před r. 1749) nezachované: DIEDINA · NIEMECZKI · KINICZE; na této jsou znakem 2 rohy křížem položené, na oné vížka. Pozemková daň r. 1902 byla 6800 K, z čehož na velkostatek připadá jen 124 K. Trati slovou: Spaliska, Stolet, Nívky, pod Stráží, za Humny, Štompít, Lazebnice, za Melkrámem, za Krhovem, za Farou, pod Dědinou, Líchy, Vinohrádky, Čtvrtě, Vrzalky, Oulehla, Nádavky, Široké ve vysoké trati, Poloudíly ve vysoké trati, Zahrádky, Široké, Poloudíly, U prostředních, Lhoty, za Studní, Podsedky, Smiřovka, Zadní les (r. 1749: Čtvrtka, u Žlíbka, Příčník, za Branou, za Mlejnem, v dlouhých Dílích, nad Fleky, na Netošilky, u Božích muk; louky: na Žlíbcích, pod Příčinkami, u Prostřednic).

Něm. Kněnice náležejí ke kontrib. fondu Vev. Bítišskému a jsou v něm účastny 2782 měrami a 57 podílníky.

Jest zde spolek dobrovolných hasičů z r. 1892.

K obci patří samoty: Podkomorský mlýn, myslivna a hájenka.

O mlýně se zmiňuje pozemková kniha roku 1654, ač komorní les již r. 1308 byl zastaven (Chamerwald) králem Jindřichem Korutanským Bedřichovi Rakouskému (C. D. Mor. VI. 377). R. 1782 byl prodán Frant. Knotovi; r. 1821 jej koupil Ondřej Haslinger za 3080 zl. a od něho sv. p. Jan Mundy; panskému majetku náležel až do r. 1835, kdy ho převzal František Malík z Ivančic za 1600 zl. a 60 zl. roční činže od Gustava Wasy, pána na Veveří.[1])

---

[1]) Reg. dom. 314, urb. 30, podd. 317 C. D. Mor. II. 276, 304, 340, 355, 383; III. 265; Z pamětí Německo-Kynických, Dr. K. Eichler („Hlas č. 121 a 122 r. 1890); odpověď na Dotazník Vlastivědy od dp. faráře Fr. Navrátila. Ř. Volného Kirchl. Top. I. str. 302—305. K. Eichler, Paměti panství Veverského.

Kratochvilka,

hornická osada při silnici ze Zástavky do Neslovic, sev. Ivančic (6·9 km), polit. a katastr. obec 1·211 km^2, z čehož velkostatku připadá 32 ha 47 a.

Býval zde dvůr panství Oslavanského, jenž byl v l. 1783 až 1788 rozdělen na 12 familií po $8^{14}/_{16}$—$31^{6}/_{16}$ m. polí I.—IV. třídy, celkem $228^{3}/_{16}$ m. Jednotlivci koupili své familie po 84 zl. 15 kr. — 272 zl., platili vrchnosti 16 zl. 22 kr. — 50 zl. 12 kr. roční činže a dávali snopný desátek ze všeho obilí, ale neplatili zeměpanské berně. Obci tehdy ponechány bezplatně pastviny ve výměře $125^{3}/_{16}$ m. K hostinci náleželo $24^{11}/_{16}$ m. polí.

Z bývalé palírny zřízen reální hostinec. Vzrůstu osady pomáhaly blízké Zbejšovské doly uhelné.

Roku 1787 bylo 12 domů, 49 obyv.; r. 1890 33 domů, 244 obyv.; r. 1900 53 domy, 360 obyvatelů náboženství katolického a Čechův.

Osada je přifařena a přiškolena do Neslovic. Do zřízení samostatné duchovní správy Neslovské patřila Kratochvilka do Oslavan. Na návsi jest zvonice.

Poddanské poměry viz u Oslavan. Při vybavování vyplatil hostinec činži 389 zl. 20 kr. ve 20 letech; bez náhrady odpadla povinnost odebírati 12 beček piva a 12 věder vína.

Obec má majetku 18 ha 62 a. Trati se jmenují: Síčka, na Dlouhých, na Krátkých, u Kříže, na Kopci, Sádky, Ovčačka; r. 1811 sluly: za Borovím, za Hospodou, v Koutech, Nádavky, na Vrátním, u Rybníčka, na Zahrádkách, ve Zmolách. Razítko je novější s nápisem: „Obecní úřad v Kratochvílce"; znakem jest beránek.

Do katastru obce náleží „Síčka" (v. Zbejšov); závod „Lásky Boží" má celkem v obci 7 ha 91 a půdy.

Mnoho se vypravuje o řádění Prusů r. 1866: „Zmlátili velice velmi hospodského Tribulu, vzali mu všechen nápoj, chléb, šaty ze skříní a zásoby z komory".[1])

[1]) Jindřicha Caesara Události v obci Neslovské za času války rakousko-pruské r. 1866, strana 6. Zerstückungstabelle dto. 6. července 1811.

Kounice Dolní

(1275 Cvoniz, 1351 Cmutz, 1361 Chunicz, r. 1385 a 1417 inferior Cunicz, 1459, 1576, 1609 Dolní Kounice, 1660 Kanitz, 1696, 1737 a 1878 Unter Kanitz, nyní něm. Stadt Kanitz), město v údolí na obou stranách řeky Jihlavy, přes niž vede železný most, a na návrší vedoucí k zámku, jv. Ivančic (10·5 km), 194 m. nad mořem, katastrální a politická obec (8·97 km^2) (obr. 20.).

Řeka Jihlava dělí město na dvě části: Na pravém břehu jest vlastní město a židovská obec, části na levém břehu se říká „Závodí". Bývalý dřevěný most, jenž často trpěl povodněmi, ustoupil r. 1883 novému železnému, o několik m níže vystavěnému. Tepnou města jest náměstí (obr. 21.), do něhož vbíhají vedlejší ulice; jest svahovité, nedlážděno; za povodně vniká voda až sem. Na něm stojí znamenitější budovy: Farní chrám, fara, radnice, lékárna, obecní dům, špitální kostel sv. Alžběty a několik výstavných domů měšťanských. Kostelní ulicí se jde do části města „Na sboru", kde na kopečku za zahradami trůní větrem, deštěm a časem ničená kaple sv. Fabiána a Šebestiána; okolí památné kaple působí sklíčeně. V Radnické ulici jsou pošta, továrny B. Mossiga (= firma Fr. Balcar) a školní budova; na Mlýnském náměstí jest bělírna a hasičské skladiště. Z náměstí k Pravlovu jde „Hlavní silnice", v níž vystavěn „Besední dům", střediště společenského a zábavního života Kounických Čechů; na konci jejím vinárna „na sklepě". Z ní na levo odbočuje cesta do dvora a na zámek. Mezi dvorem a zámkem k řece jsou zříceniny velkolepé stavby a velebné svatyně býv. kláštera. Hlavní silnici s Mlýnským náměstím spojuje „Růžová ulice". Město nemělo hradeb; zdi, které dosud lze spatřiti, objímaly dvůr a klášter, tvořice jakési opevněné podhradí hradu Kounického. I „Závodí" má své náměstí „Sv. Janské", z něhož „Dlouhou a Ivančickou ulicí" se jde k Ivančicům, „Sv. Antonínskou ulicí" se stoupá ke kapli na stejnojmenném kopci; v severní části náměstí jest hřbitov. „Na zámečku" a „na Rumpále" jsou části Sv. Antonínské ulice. Za Ivančickou ulicí jest cementárna. Části nábřeží „Závodí" nazývají se: Budínek, na Písku a Rybářská ulice. Kromě domů na náměstí a v Radnické ulici jsou všechny stavěny jen v přízemí.

Farní kostel. Kostel sv. Fabiána a Šebestiána. Zříceniny klášterní. Zámek

Obr. 20. Celkový pohled na Dolní Kounice.

Mívaly počátkem XVII. stol. $11^{37}/_{64}$ lánu polí a 196 domů, které tak utrpěly třicetiletou válkou, že jen 121 zůstal osedlý, ostatních 75 bylo pusto ještě r. 1656; od t. r. do 1674 přibylo 11 nově usedlých, ale zároveň i 17 nově opuštěných, takže roku 1674 ještě 81 dům stál pustý.

Jak zhoubnými byly rány válečné ve svých následcích, poznáváme z toho, že ještě r. 1674 leželo u Kounic $914^{6}/_{8}$ starých pustých vinohradů (ve Staré hoře 229, v Nové hoře 282, v Řepných horách 170 m. atd.).

R. 1749 byla v městečku 203 čísla a poddanských pozemků: $346^{6}/_{8}$ m. polí, $376^{6}/_{8}$ m. úhoru, $325^{2}/_{8}$ m. pastvin, $53^{5}/_{8}$ m. zahrad a $1007^{6}/_{8}$ m. vinic.

Vinohrady zde míval (20 osmin) hr. Collalto z Brtnice, kláštery Strahovský (22 osmin) a Kralopolní, měšťané z Ivančic a z Pravlova.

Učitel Kounický užíval $2^{4}/_{8}$ m., špitál $3^{4}/_{8}$ m. vinohradu. Luk u Dolních Kounic nebylo.

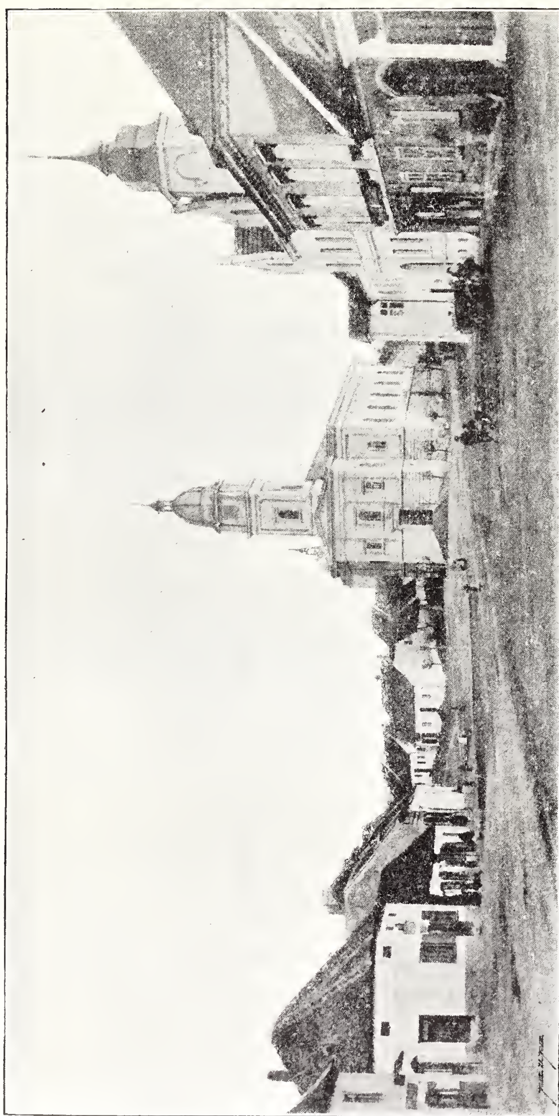
Mimo vinařství, které vždy bylo hlavním zdrojem výživným, bylo zde 8 zedníků, sedlář, 3 pekaři, 2 koželuzi, 3 kováři, barvíř, 18 obuvníků, kominík, 14 tkalců, 5 kožišníků, provazník, 4 řezníci, kolář, kloboučník, 6 krejčí, 2 bednáři, zámečník, malíř, 2 mistři tesařští, řemenář, 11 punčochářů, pernikář, sklenář, obchodníci s růženci a železem.

R. 1790 bylo 266 domů, 1582 obyv.; r. 1804 280 domů, 1610 obyv. a 111 rodin žid.; r. 1834 370 domů, 2030 obyv. křesť. a 614 židů; r. 1869 2555 obyv. křesť. a 402 židé; r. 1880 555 domů, 2228 Čechů, 574 Němci, mezi nimiž 381 v žid. obci; r. 1890: v křesť. obci 486 domů, 2003 Češi, 561 Němec, 3 evang., 82 židé a ostatní katolíci; r. 1900 v městě 480 domů, 2697 obyv., 1896 Čechů, 774 Němci, 27 jiné národnosti, 14 evang., 66 židů, ostatní katolíci.

R. 1790 byly Dolní Kounice dle lidnatosti 45. městem na Moravě, ale r. 1890 58. Za r. 1791—1835 přibylo obyv. o 0·7%, 1835—1869 o 0·35%, 1869—1890 ubylo 0·05%, 1890—1900 zase přibylo 0·05%.

Průmysl jest zastoupen továrnami na modrotisk a podšívky a bělírnou; perleťářstvím se živí 20 lidí; r. 1902 postavil u silnice k M. Bránicům Hynek Světlík z Rosic závod na cementové tašky, trouby atd. Poblíž města pálí se cihly ve 2 cihelnách.

Továrna na modrotisk a bělírna B. Mossiga (s firmou Fr. Balcar)[1]) zaměstnávají 230 dělníků, z nichž ženské vydělají denně 40—50,

Obr. 21. Dolní Kounice: Náměstí.

[1]) Již r. 1806 s guber. dovolením založenou továrnu na sukna přejal a zaměstnával přes 300 dělníků na 15 stavech tkalcovských; r. 1813 pracoval na 5 stavích s 25 dělníky jemné látky. Kolem r. 1870 vlněné a plátěné látky tištěny v továrně Arnoštky Balcarové. (Schrift. d. h. st. Sect. 19. ročník.)

muži 44—80 kr.; několik jen starších má týdně mzdy 6—8 zl. Kromě 160 Kounických docházejí sem pracovat dělníci z Pravlova, Trboušan a z Bránic.

Jest zde kolem 180 samostatných živnostníkův a řemeslníků, kteří pracují výhradně jen na domácí spotřebu; někteří jen se svými výrobky jezdí do okolí na trhy.

Vedle průmyslu a obchodu jest rolnictví pramenem výživným. Vinařství, o kterém se zdálo před několika roky že hyne, vzkvétá utěšeně, jakož i ovocnictví. Vinic jest v Dol. Kounicích 80 ha, s okolím 100 ha. Rozkvětu vinic pomáhá spolek „Révová školka a vzorná vinice zemědělského družstva v Dol. Kounicích", zal. r. 1900.

Kromě velkostatku má nejvíce půdy továrník B. Mossig (100 m.) a Dr. V. Perek, jemuž patří Karlov u silnice Hlinské. Hospodáři mají od 1—20 m. Skoro celá třetina půdy jest v rukou občanů z okolních vesnic.[1]

Dějiny bývalého kláštera „Rosa coeli".

Letopis Jarlochův[2]) vypravuje k r. 1181 o županovi (Palacký píše „kmet" v Děj. I. 2. část, 87) moravském Vilémovi[3]), předku rodu Kounického, který „poněvadž za plenění Rakous (1176) nezdržel se páliti kostely Boží, že těmito a jinými hříchy hněten byv, do Říma se odebral a tajnosti srdce svého otevřel papeži pánu, jenž rozkázal, aby vystavěl klášter a do něho uvedl řeholní osoby, které by sloužily Pánu". Vilém slib zplnil, vystavěv v l. 1181—1183 panenský klášter „Růže nebeská" („Rosa coeli") řádu sv. Norberta s chrámem zasvěceným P. Marii na pravém břehu Jihlavy pod svým hradem.

Představenými klášterními byli infulovaní probošti (většinou členové kláštera Želivského, jehož opat měl i vrchní dohled na zdejší klášter, nazývaje se „pater abbas Chunicensis"); na Želivě zůstal klášter závislým do zániku, ačkoli často se chtěl vybaviti z této pravomoci, na př. r. 1306 za probošta Tomáše.

R. 1183 poslány jeptišky z Louňovic (zal. 1149) do Kounic. Byly pak svěřeny, jakož i vše, co náleželo onomu místu, Louňov-

---

1) Poměry města Dolních Kounic v markr. Moravském. Popisuje Alex. Ježek. V Brně 1900. Tam lze se dočísti o stinných stránkách továren v pokroku mravním, národním, sociálním, právním atd.

2) Fontes r. bohem. II. 477.

3) Cod. dipl. M. VI., 28; v listině Olomouckého biskupa Jana r. 1301 se praví, že klášter založili Vilém a Svatoslav z Pavlova.

skému převoru Petrovi, jenž odtud přeložen na převorství kostela Kounického (1183—1186), a byl mužem zajisté velice způsobným i učeným, počestným a ctnostným.[1])

Jeptišky měly za úlohu vyučovati dívky i z vyšších stavů; svědomitost v učení zjednala jim slávu a přízeň dobrodinců.

Po bratrovražedné bitvě Loděnické (10. prosince 1185), jejíž rachot a zvuk rohův a hlahol bubnův promíchaný křikem bojujících, dusot koní a břinkání mečů bylo slyšeti až za klášterní zdi, vítězní Čechové „do Kounic vtrhnuvše kromě kostela a kláštera vypálili všecka stavení; sestry před tváří jejich utekly do Bítova".[1]) Kronika Pulkavova praví, že se smířili oba původcové oné nešťastné bitvy Bedřich a Kunrat Ota, který za oním přišel do Kounic r. 1186. Brzy se vrátily jeptišky, a zavládl pokoj, ale jen na krátký čas R. 1219 a 1227 papež Honorius III. zmiňuje se o nechvalném klášterním životě.

Původních klášterních statků nelze z nedostatku listinného udati přesně. Mezi dary klášteru učiněnými zasluhuje zmínky, že zakladatel věnoval mu patronátní právo u sv. Václava v Mikulově, u něhož zůstalo do zániku klášterního, a že Konstancie, královna česká, dala mu r. 1229 v Medlově 3 vinice, jež koupila od Vojtěcha z Pernštejna; od založení náležely mu Něm. Bránice (v. t.), jež r. 1276 darovány doživotně klášterní příznivkyni Mačce, která za nepatrných podmínek darovala konventu 80 hř. gr. a slíbila ročně dávati 10 kožíšků pannám klášterním. V Mikulově náleželo mu několik domů, kamž častěji docházívaly i jeptišky, pokud jim dovolovala tehdejší pravidla řeholní.

R. 1252 bylo patronátní právo v Troskotovicích biskupem Brunonem přiřčeno na úkor kláštera a přes odpor probošta Mikuláše bratřím Tomáši a Ekhardovi a r. 1275 klášteru Oslavanskému. Následujícího roku dostalo se klášteru náhrady, neboť kapitola Staroboleslavská zřekla se na prospěch jeho a chudých lidí všech desátků z far, nad nimiž právo podací náleželo klášteru Kounickému, a to z Kounic, Pravlova, Malešovic, Pasohlávek, Vlasatic, Cvrčovic, Pavlova (Pálavy), Dol. Dunajovic, Nového Sídla a Mušova a z jiných šesti přináležejících k arcikněžství Brněnskému, z Řeznovic, z Újezda (zaniklého),[4]) Mikulova, Pohořelic, Narvic

---

[1]) F. r. bohem II., 483, 506, V. 113.

[4]) Zaniklá osada u Pohořelic (Volný, Kirch. Top. I., str. 348).

(pustých)[1] a Mašůvek,[2] za 1 hř. stř. ročního platu o sv. Michale (C. D. Mor. IV., 168), což Theodor, biskup Olomoucký, potvrdil r. 1288 a poručil, aby jednotliví plebáni a faráři o dni sv. Martina neb den před tím odváděli desátky. K těmto 16 (v listině se praví 17) přidal biskup Jan VI. Holý r. 1307 desátky z far, P. Marie na Starém Brně, v Koválově,[3]) ve Valtrovicích a Zvoli (—1366), začež klášter vyplatil 60 hř. mor. na prospěch Svaté Země. Po třech letech týž biskup pohrozil církevními tresty Jindřichovi z Lichtenštejna na Mikulově a Petruši, manželce jeho, neodvolají-li své nařízení, že jim jako vrchnosti patří patronátní právo při faře v Mikulově, a neuznají-li Jakuba farářem, jenž tam byl dosazen po zemřelém Vojslavovi. Spor se skončil r. 1310; Jindřich uznal právo klášterní. Sotva ukončen spor o jmenované právo, vznikla pře o příjmy z osad přifařených do Mikulova; po mnohých letech za probošta Václava I. byly přirčeny faráři Mikulovskému. Za téhož probošta dostával (od Jana a Jiříka z Lichtenštejna) klášter počínaje r. 1384 2 hř. stř. za povolení stavby kaple v zámku Mikulovském.[4])

R. 1284 za probošta Heřmana urovnán spor s Johanity o desátky kostela v Přibicích; klášteru určeny všechny desátky z Teplan (zaniklé osady u Vranovic), Začan (Szehetet = Začany či Želice, zaniklá osada vých. Vranovic?) a Vranovic mimo 8 lánů, jak tomu bývalo od pradávna; ještě r. 1293 se jednalo o ně; klášter je ztratil úplně a nahradil přijaté desátky. R. 1291 přikoupil probošt Jarloch od Jindřicha II. z Lichtenštejna Pouzdřany a Popice.

Po zemřelé Mačce zpět připadlé Něm. Bránice (1306) nepřipojeny ke Kounicům, ale Želivskému mateřinci; zároveň urovnány desátky a dávky.

Koupil sice klášter za probošta Jakuba r. 1322 od Sezemy z Jevišovic v Troskotovicích 4 lány za 107 hř. gr., $8\frac{1}{2}$ lánu s 11 dvorci za 282 hř., pastvinu, která se obci pronajímala za 1 hř., za 14 hř. a r. 1323 dvůr s hospodářstvím a s „purkrechtem" za 190 hř.; r. 1323 za mýto a osadu Pravlov se všemi právy a

---

[1]) Narvice = Nawrowicz, zaniklá osada nad Ivaní (dle listiny v Rajhradě 6. března 1517. Archiv Čes. XVII., 243).

[2]) Zaniklá osada u Mušova.

[3]) Pustá osada u Smolína.

[4]) Dr. M. Feyfar, Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg, str. 124—131.

užitky vyměnil svou ves Hájany a právo patronátní u kostela P. Marie na St. Brně s králem Janem a Eliškou, zakladatelkou Starobrněnského kláštera, ale rozličné prodeje za těch let poukazují na nedostatek v klášteře.

Tehdy za probošta Rulanda počato se stavbou nádherné Marianské svatyně, jež dnes i v troskách vzbuzuje obdiv; aby se krylo vydání, vypůjčeny[1]) peníze od Israele Schwarzmanna, žida z Vysokého Mýta, a prodány některé statky, 1329 Branišovice za 500 hř. královně Elišce pro klášter na Starém Brně (potvrzeno králem Janem v Pischofshaimě VI. feria ante Pent.), 2 lány v Troskotovicích za 40 hř. bratřím Šalomounovi, vikáři v Ivančicích, a Oldřichovi z Čejkovic s právem předkupu (neboť t. r. v postě neměly klášternice ani chleba); po 8 letech nabízel Šalomoun své 2 lány na prodej, ale, poněvadž klášter neměl peněz, přivolil, aby si je koupil Marsilius, klášterní klient (6. září 1337); dále prodány r. 1334 ves Troskotovice opatovi Louckému Janovi (aby zaplatil dluh i s úroky Znojemskému židu Benešovi), 1370 dvůr v Pouzdřanech Janu I. z Lichtenštejna. Ze zemských desk víme, že r. 1349 náležel zdejšímu proboštství desátek z Vlasatic, které 4 roky později zaměnilo s Maršem z Cvrčovic svůj dvůr ve Hlavaticích (pustá osada u Hostěradic) za dvůr jeho v Hostišovicích.

R. 1368 Hereš z Kounic[2]) a bratří Petr, farář Pravlovský, Vičman a Oldřich z Malešovic zřekli se na prospěch klášterní vesnice Maršovic (sobě zastavené) se vším příslušenstvím, 2 poli a všemi užitky. O deset let později dostal konvent Kounický dvůr a 3 lány v Dolních Dunajovicích a $1^1/_2$ lánu v Novém Sídle od Matyáše ze Šretenberka za desátek v Klentnicích, od Jana ze Slavíkovic a Jana Zuba ves Slavíkovice (u Jemnice) s desátkem, r. 1387 Silůvky koupil od kapitoly sv. Petra v Brně za farní desátek v Polehradicích.

V té době (1390) hájil klášter s proboštem Václavem vsi Cvrčovic proti Janovi a r. 1406 Vrbanů (od starodávna příslušné

---

[1]) R. 1346 uvolil se klášter za probošta Jana spláceti dluh po 30 kopách ročně (Bočkova sbírka, č. 4157).

[2]) Ve XIV. stol. vyskytují se v zemských deskách: Jindřich z Kounic měl dvůr v Štikovicích (v. t. v okr. Brněnském) r. 1349; synové jeho byli: Mareš z Cvrčovic, Hereš z Kounic, jenž s Petrem, farářem Pravlovským, prodali Němčice; r. 1378 Všeslav z Kounic koupil 3 lány, 7 dvorců, zahradu se vším příslušenstvím (Z. d. B. I., 17; III, 212, 359; VI. 598).

klášteru) proti Sulíkovi z Radkova. Počátkem husitských dob koupil týž probošt r. 1417 půl vesnice Němčic u Pravlova s dvorem allodiálním a vším příslušenstvím od Bartoše z Kokor a následujícího roku ves Holubice s dvorem a Kruhy od Oldřicha Stoše z Bránic.

Za válek husitských byl klášter vypálen; blahobyt jeho tím podkopaný nutil klášter, aby prodal r. 1433 Janovi z Hodonína, faráři Budějovskému, 10 kop gr. roční činže (č. 4159 v zemském archivě), r. 1459 „pro naši pilnou potřebu a kláštera našeho" 12 hř. roční činže za 200 zl. uh. (těchto 12 hř. měl si bráti z Pravlovského mýta, pokud by klášter nezaplatil) Mikuláši Hrčičovi z Loučovic (č. 4160), r. 1476 dvůr se 3 robotními lány v Bratibruně Ondřeji Greifovi, r. 1485 vinohrad u „Studýnky" Mátlovi a manželce z Pravlova, ale tak, že měl 2 vědra vína z něho dávati za desátek a právo horenské (č. 4102).

Jiným důkazem nedostatku byly dluhy, pro něž byl probošt žalován i s konventem. R. 1437 Jindřich z Chlumu pohání probošta Mikuláše ze 140 hř., které zůstal dlužen Jan, někdy probošt Kounický; Jan Hanovec z Kvasičova z 84 kop gr.; r. 1446 Jan z Lechovic žaluje na 29 hř. gr. a r. 1481 Jindřich z Ochoze ze 6 kop gr. za 6 kop hrachu.

Mnoho zlého snášel klášter od okolní šlechty, která se zmocňovala platův a majetku klášterního. R. 1436 pohnal na soud probošt Jan Krištofa z Lichtenštejna, že jest jemu a jeho chudým lidem ve Vranovicích pobral koně a dobytek a domovitú věc plundrovali; škoda byla 300 kop gr. R. 1446 probošt Mikuláš třikrát žaluje hr. z Hardeka (na 145 hř. gr.), že drží ves klášterní Valtrovice a desátek obilní ve Strachotíně, na 60 hř. a 100 hř. z úroků zadržených, z desátků obilných, z požitkův i berně. Týž probošt r. 1447 pohnal na soud Jana z Cornštejna a ze Strachotína ze 30 hř. gr., že pobral desátky v Strachotíně, r. 1448 Jana z Lichtenburka a z Cornštejna ze 100 hř. gr.,[1]) Hynka z Kunštátu a z Mohelna ze 60 kop, že vymluvil a vyvěroval krávy, koně a jiný dobytek, ježto byl pobral p. Bočkovi, svému nepříteli, dále Milotu z Tvorkova a Němčic ze 100 hř. gr., že přijal jeho uteklého

[1]) T. r (Půh. kn. III. 414) přiděleno klášteru plným právem ve vsi Valtrovicích na 11 lánech usedlých po 48 gr. platu, čehož polovice se platila o sv. Jiří, druhá o sv. Václavě. Všeho platu bylo 9 hř. 12 gr.

člověka. R. 1459 probošt Václav zažaloval Michala Majdlburského z Rece z 1000 hř. gr., že se uvázal mocí na Valtrovice, Jindřicha Lichtenštejna z 500 zl. uh., jež měl zaplatiti klášteru za svého bratra Viléma; Jindřich mimo to uchvátil vesnice klášterní Popice a Pouzdřany, nezaplatil 30 kop gr. erbovních peněz v Pouzdřanech, dlužil 80 liber peněz dobrých a nedával ročního platu z kaple. R. 1481 žaluje probošt Hynek jménem konventu Reginu Šlavingarovu z Holubic a z Krúžku ze 400 hř. gr., že drží dvě vsi, Holubice a Kruhy, jež od starodávna příslušejí ke klášteru. Naopak zase za přechmaty a násilí podány na klášter mnohé žaloby. R. 1446 Dorota, dcera Mikuláše Abecedy, ze 100 hř. gr., že jí byl odňat dvůr v Němčicích, r. 1448 Ondřej z Bludova a z Bučovic ze 100 hř. gr., Protivec ze Zástřizl a z Pavlovic ze 100 kop gr., r. 1459 Jan Kropáč z Holštejna ze 250 hř. gr., Mikuláš, Václav a Jindřich bratří z Vlašimě ze 300 hř., že (probošt) jim drží 25 hř. ročního platu věnného práva v Medlově, r. 1481 Martin, kommendor Johanitův, obnovil spor (z r. 1466) o 200 zl. za Neslovice, ale páni soudcové našli, že klášter Kounický nemusí ničeho platiti, poněvadž mu Neslovice patří.

Za těch let připadly opět klášteru desátky z přifařených osad k Mikulovu (z Perné, z Klentnic, z Bavor a ze Selce), aby klášterní dluhy byly spíše zaplaceny, zaměněny 4 lány v Šumicích za ves Smolín s klášterem Louckým (1443), a koupen Medlov s tvrzí, dvorem, vinicemi a vinným desátkem od Ondřeje ze Studnic (1447).[1]) Za probošta Volfganga daroval klášter Janu Lechovskému z Zástřizl dvůr Modřičky, své manství, a místo na rybník koupené na hranicích Silůveckých od dvora Martina Sulejovského (viz Silůvky v okr. Brněnském), a král Vladislav r. 1496 potvrdil fary[2]) a kostely, jež klášteru náležely „od starodávna". Týž probošt povolil Pravlovu, aby obyvatelé jeho (vinaři) vyhledávali poučeni u Kounického práva horného (Kanitz, Samstag nach Katharina 1486).

Z nejlepších proboštů Kounických byl Jan IV. hr. Althan (1507—1517). Založil oltář sv. Anny v klášterním kostele a nadal jej 20 zl. činže, dvěma $^1/_4$ m. vinohradu v Nové hoře, $^1/_4$ m.

---

[1]) Z. d. B. XII. 591.

[2]) V Budíně v úterý po sv. Kateřině: v Mikulově, v Drnoholci, ve Vystonicích, v Malešovicích, v Cvrčovicích, v Novém Sídle, v Březí, v Řeznovicích, na Hlíně, v Dunajovicích, v Kurdějově, ve Vlasaticích a ve Valtrovicích.

v hoře Šibeničné a domem pro oltářníka. Zažaloval r. 1509 Erazma z Lichtenštejna, že překáží u vybírání desátku z Drnoholce, a r. 1512 Jindřicha z Lipého, že Ivančičtí vybírají mýto na pozemcích klášterních; přivěsil r. 1516 svou pečeť k novému landfrydu. Ač za něho odstoupil klášter 9 lánů v pusté vsi Němčičkách[1]) Janovi z Pernštejna (1517) za 3 drejlinky a 4 vědra vína z Blučinských vinohradů, jež dával Třebíčskému opatství a po něm Janovi z Pernštejna, přece majetek stačil výlohám a výživě klášternic. Jan zemřel r. 1517.[2])

Za nástupce jeho Martina Göschla[3]) patřily klášteru mimo Kounice s hradem Cvrčovice, Medlov s tvrzí, Holubice, Neslovice, Hlína, Javůrek, desátky z osad farností Mikulovské a Drnoholské, a j., Lenovice, Trboušany, Mělčany;[4]) za to, že probošt půjčil Janovi Lechovskému z Zástřizl 800 dukátů, jež obdržel od nějaké paní v Jihlavě na fundace, dostal v zástavu od něho Prštice s pustými Radosticemi a s dílem Štikovic; ale jakmile

---

[1]) Stávaly u Pohořelic na místě vrchnostenského dvora.

[2]) Byl pochován v klášterním kostele, kde si za živa postavil krásný náhrobek mramorový; r. 1698 byly kosti jeho přeneseny i s pomníkem do klášterní kaple. Pomník jest nyní na dvoře zem. musea v Brně. Nápis na něm zní: ANNO DNI MCCCCC[XVII] OBIIT REVEREND. IN CHRISTO PATER DNS DNS IOHANNES PREPOSITVS MONASTERII CVNICELIS [= nsis] HIC SEPVLTVS. ORATE PRO EO. MANE [= AMEN].

[3]) Martin Göschl, rodák Jihlavský, vstoupil r. 1500 do kláštera Želivského, odkudž byl dosazen za faráře do rodiště; r. 1509 byl již světícím biskupem Olomouckým (s titulem Nikopolský) a konečně r. 1517 proboštem zdejšího kláštera. R. 1521 přilnul k lutheranismu, jejž v Jihlavě kázal Pavel Sperat. Potom pojal jeptišku za manželku, očekávaje od některých šlechticů, že majetek klášterní bude sekularisován a jemu ponechán. Na rozkaz krále Ferdinanda I. byl však zbaven hodnosti a, ač napsal veřejný list zemským stavům, nedošel jejich pomoci a utekl do Mikulova, kde byl přijat za spoluobyvatele a „biskupa“ novokřtěnců. Dr. Balt. Hubmayer věnoval mu r. 1526 svůj spis: „Ein Christenliche Leertafel, die ein yedlicher mensch ee und er im Wasser getauft wird vor wissen sollte.“ (Wolný, K. T. I. 369.) R. 1528 byl předvolán do Prahy před Ferdinanda I., uvězněn a sedmkráte (dle Balbína) na skřipci vyslýchán; přímluvou mnohých nekatol. šlechticův a po odřeknutí bludů dosáhl zachování života, ale nikoli svobody; Olomoucký biskup Stanislav, jemuž byl Göschl vydán, uvěznil ho; ve vězení zemřel hladem. (Dr. J. Beck, die Geschichtsbücher der Wiedertäufer in Österreich-Ungarn, Wien 1883, str. 53 a 54.)

[4]) V letech 1524 a 1525 spravoval statky klášterní rytíř Oldřich z Bohuslavic, „uředník knieze Martina, biskupa Nikopolského“.

chtěl nový majetek sobě a klášteru (1522) vložiti do zemských desk, nedovolil toho zemský hejtman Jan z Kunštátu. Po odchodě Göschlově zvolily si zbývající (11) jeptišky Jana za probošta (Annales Praemonstr. Tom. II.); brzy však byly klášternice přepadeny za noci, usmrceny a chrám zneuctěn (hrobky zakladatele kláštera a potomkův jeho a jiných dobrodinců klášterních zničeny).

Tak skončil se klášter, o němž letopis Jarlochův (Prameny čes. dějin II., str. 477) dí: „Jakož tedy řečeno jest, téhož roku (1181) a takovým pořádkem Kúnický kostel počatý roste až podnes statky a osobami, a bude vzrůstati s pomocí Boží do skonání světa“.

Když král Ferdinand I., podávaje v dubnu 1527 stavům na sněmě shromážděným svou proposici, žádal, aby mu bylo oznámeno zevrubně, co se týká kláštera Kounického se vším příslušenstvím, kdo to drží nyní, kým a jakým způsobem se řídí a spravuje, bylo mu odpověděno stavy, že se „v klášter pán hejtman z rozkázání všech stavův uvázal na způsob, jakž smlouva ukazuje, kteráž jest se s proboštem stala, že jsou stavové panu hejtmanu poručili, aby ten zámek i s tím zbožím spravoval a držel k ruce stavům tohoto markrabství až do budoucího pána, a což důchodů přijde a kde se obrátí, z toho aby se počet učinil“. (Archiv Čes. XI. 361, 394, 395). Král odpovídaje na vyjádření stavů, požádal jich, aby týž zámek a klášter tím spíše mu byl postoupen, což se i stalo. V témž měsíci ještě svolili stavové k postoupení klášterního majetku, ale tak, že král neměl jej dávati nikomu, ničeho na něm zapisovati a žádných úředníků mimo rodilé Moravany ustanovovati. S tímto omezením nesouhlasili Mikuláš Thurzo, biskup Olomoucký, praelati a města a navrhovali, aby král stana se pánem statku mohl s ním nakládati dle vůle. (Arch. Čes. XI. 397, 399.)

Král nedbaje usnesení hned následujícího roku zastavil a za 12.040 zl. r. 1537 (ve Vídni v úterý po sv. Františku 30. října) dědičně prodal místokancléři království Českého Jiřímu Žabkovi z Limberka, „jsouc těchto nebezpečných časův mnohými a znamenitými válkami od nepřátel našich a zvláště od Turků protivníkův velice obtíženi, ... své vlastní zboží a dědictví: Zámek Kounice s klášterem a městečkem Kounicemi, s farou podací, s many, s vinohradem, s mlýnem, desátkem vinným a obilným, s řekou, se zahradami i se vším příslušenstvím, městečko Pravlov

s farou podací, s mlýnem, clem, s desátkem vinným, ves Němčice s desátkem vinným a na roli Komarovské, s desátkem obilným a loukou, s půl vsi Medlova, s desátkem vinným, jakž se od starodávna vybíral, s lesem k té půl vsi náležitým a s loukou, ves Malešovice s desátkem obilným, s luhem neb s lesem a zeliskem i jezerem, ves Vranovice s desátkem obilným, s lesy a pustou vsí Teplany (u Vranovic), se třemi many, loukami a jezery k té vsi příslušejícími. Item ves Valtrubice s desátkem obilným, s hájem, podací farou a s desátkem v Rauzenpruku (Strachotíně). Item ves Maršovice s jedním dvořákem a platem. Item ves Trboušany s desátkem obilným a vinným, s lesem, se 2 many, s jedním dvořákem, s 2 rybníky. Item ves Bránice Moravské s desátkem obilným a vinným, s jedním rybníčkem a s mlýnem. Item ves Hlínu s horami k ní od starodávna příslušejícími, horu pustú s lukami, s desátky vinnými a obilnými. Item ves Neslovice (Neslojovice) s horami k ní příslušejícími. Item ves Javůrek s horami k ní příslušejícími a s mlýnem. Item ves Silůvky (Sulovice) s horami a 3 rybníčky, totiž Hlubokým, Plouzkem, Žabincem, a se 3 many. Item ves Mělčany s desátkem obilným a vinným, s jedním dvořákem, s 2 many a s háji k té vsi příslušejícími. Item ves Bračice s desátkem obilným a vinným, s jedním manem, s jedním rybníčkem a s hájem k tomu příslušejícím. Item ves (Dol.) Dunajovice i s pustými vesnicemi, totiž: Klentice, Pratesbrunn, s desátky obilnými z Pergů, s platem vinným, v Niklšpurku s farou podací, s řekou Dyjí a s jinými užitky k tomu od starodávna příslušejícími. Item v Drnoholci jedno manství, ve vsi Kupčicích dva člověky s platem, ve vsi Jezeřanech jednoho člověka s platem. Item ve vsi Loděnici jednoho mana, na cizím panství v Kurdějově, v Niklšpurku, v (Hor.) Vistonicích, v Drnoholci, v Neusidli (Novém Sídle), v Řeznovicích, v Mušově fary podací, a to všecko s lidmi platnými i neplatnými . . . povinen bude Jiří Žabka z Limberka s dědici svými a budoucími potomky 4 nábožné, dobré, poctivé a křesťanské kněze a zvoníka s potřebami náležitými ke cti a chvále Boží držeti a chovati . . . na všech patronátních farách křesťanské dobré pořádné kněží podávati . . . pro uvarování nových bludův a sekt, aby se ty nerozmáhaly a nevkořenily.“[1])

[1]) J. Žabka z Limberka byl r. 1527 sekretářem komorní rady; r. 1541 jako místokancléř království Českého měl na sněmě 28. března vyložiti turecké

Tím přešel klášter se svými statky na světskou vrchnost. Další dějiny nutno rozděliti na dějiny kostela a budovy klášterní a na dějiny panství Kounického.

Jiří Žabka z L. klášter s kostelem poopraviv, vyvolil si poslední za hrobku[1]) svému rodu; poněvadž se z pozdějších (od r. 1622) majitelů nikdo nestaral o budovy klášterní, protože vrchnost již trvale nebydlela na zámku, byly residence a kostel zpustlé až do 30. září r. 1698; tehdy (s místem pro zahradu a dvůr) za Ferdinanda z Ditrichštejna připadly koupí Strahovskému klášteru; opat Vít Šeipel mínil i přikoupiti něco z bývalých klášterních statků, ale kníže nepřivolil. Ježto ve chrámě úplně sešlém nemohla se konati bohoslužba, přistavěna zatím ke křížové chodbě kaple, kde se v r. 1669—1808 sloužila mše sv. Při kapli žili vždy 2 řeholníci ze Strahova, kteří spravovali Něm. Bránice (r. 1594 koupené) určené na jejich výživu. Podle jména známe jich 11. Chrám klášterní obnovený novým majitelem a r. 1703 posvěcený byl v témže roce zapálen zločinou rukou; od t. č. jest zříceninou.

P. Oktavian Prudký, poslední Strahovský premonstrát, nechal jménem svého kláštera i Něm. Bránice i budovu klášterní s kostelem r. 1808 kníž. Janovi z Ditrichštejna za 46.000 zl., který je připojil k svému panství Kounickému.

Klášterní stavení upraveno za byt panských služebníků;[2]) kaple zpustla, a oltářní[3]) socha „Bolestné Panny Marie" odnesena do farního kostela na poboční oltář (obr. 22.); dosud lze v ní

---

nebezpečí a r. 1547 byl při soudě v Praze nad vzbouřením stavův. (W. W. Tomek, Dějepis města Prahy, IX.) Že se moravští stavové též nepřidali k zmíněnému odboji, jest zásluhou Jiřího Žabky, jenž jsa i v poselství poslaném do Prahy hleděl šlechtu smířiti s králem, ale marně.

[1]) Jediný z rodu byl zde pochován; náhrobní kámen (ještě r. 1804 viditelný) měl nápis: LETA PANIE 1552 W AVTERY PRZED SW. WAWRZINCZEM VMRZEL VROZENY PAN PAN GIRZI ZIABKA Z LIMBERKA A NA KAVNICZYCH GEHO MILOSTI KRALOWSKE MISTOKANCZLIRZ KRALOWSTWIJ CZESKEHO. PAN BVH DVSSY GEHO MILOSTIW BYTI RACZIZ. Mimo to byl v kostele pomník Jiříka Kolesa z Rakových a (dle Paprockého) Matyáše Stoše z Kounic († 1360), Jana Stoše († 1403) a Jiřího Stoše († 1484). Dle téhož spisovatele býval zde náhrobní kámen i Zikmunda ze Zástřizl († 1575).

[2]) Fr. Helcelet, občan Kounický, žádal r. 1808 knížete za přenechání residence na továrnu.

[3]) Místo oltářní jest dosud znatelné.

spatřiti zbytky maleb; byla 28' dl., 13' šir. s velikým got. oknem v průčelí. Křížová chodba (obr. 23.) v ryzí gotice vyvedená a dosti zachovalá jest i s kaplí skladištěm hospodářských strojův.

Zříceniny chrámové mají velkou cenu pro dějiny umění stavitelského. Ač se zachovaly jen zdi s vysokými okny bez

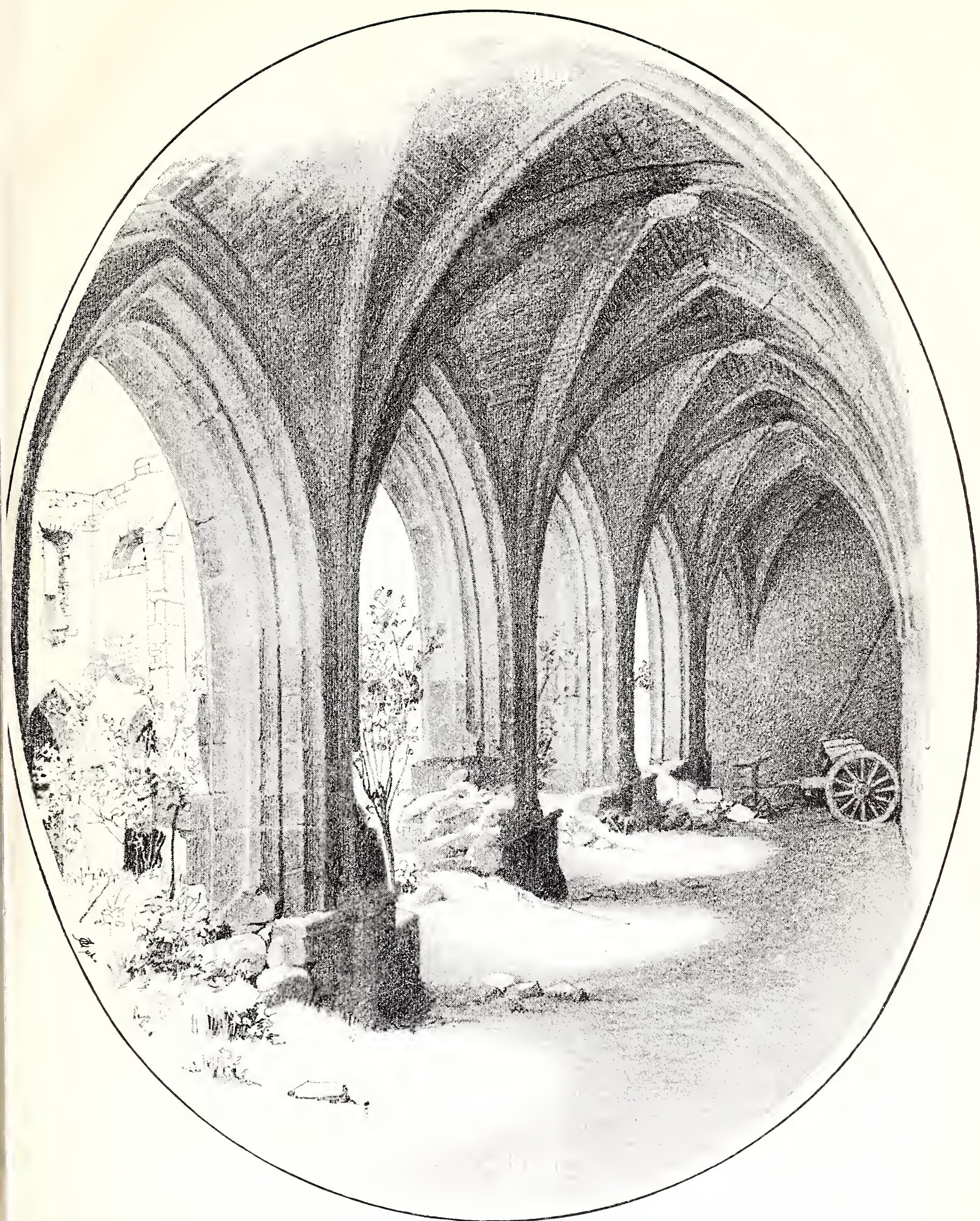

Obr. 22. Socha Bolestné P. Marie z býv. klášterní kaple v Dol. Kounicích.

kamenných kružeb a štít s vížkou[1]) (obr. 24. a 25.), přece krása gotického slohu vyzařuje každým kamenem. Konsoly pod žebry

---

[1]) Věžní zvon jest v zám archivě; tam se uschovává i kříž železný, jímž se končil štít.

Obr. 23. Křížová chodba v býv. klášteře v Dol. Kounicích.

kleneb a svorky,[1]) třebas byly z hrubého kamene, přece jsou mistrně zpracovány do nejmenších částí. Ve vrchním závěru hlavního vchodu jest tympanon (obr. 26.), jehož plastický výjev představuje poprsí žehnajícího Krista. Chrám má podobu kříže (obr. 27.), jehož delší rameno měří 47 m, kratší 27 m. R. 1902

Obr. 24. Presbtyář v býv. klášt. kostele v Dol. Kounicích.

dal majitel panství opraviti zdivo nádherné svatyně, tak že deště mu neškodí, a křížovou chodbu pokryl střechou.

[1]) 4 jsou na nádvoří mor. zem. musea.

Jiří Žabka byl ženat s Dorotou z Neudeka, s níž měl syna Buriana a 5 dcer, z nichž Marie se stala manželkou Václava Černohorského z Boskovic, Kristina chotí Jana Smečenského z Martinic, Johanka chotí Jana Sedlnického z Choltic, Anna chotí Bernarta Drnovského z Drnovic a Josefa manželkou Dětřicha Petřvaldského.

Obr. 25: Kůr v býv. klášt. kostele v Dol. Kounicích.

Po Jiřím († 1552) dědil vše syn Burian, jemuž císař Ferdinand dovolil,[1]) aby „všecken a všelijaký statek svůj odká-

[1]) Ve Vídni v neděli, den Stětí sv. Jana 1563 (Z. d. B. XXV. 63).

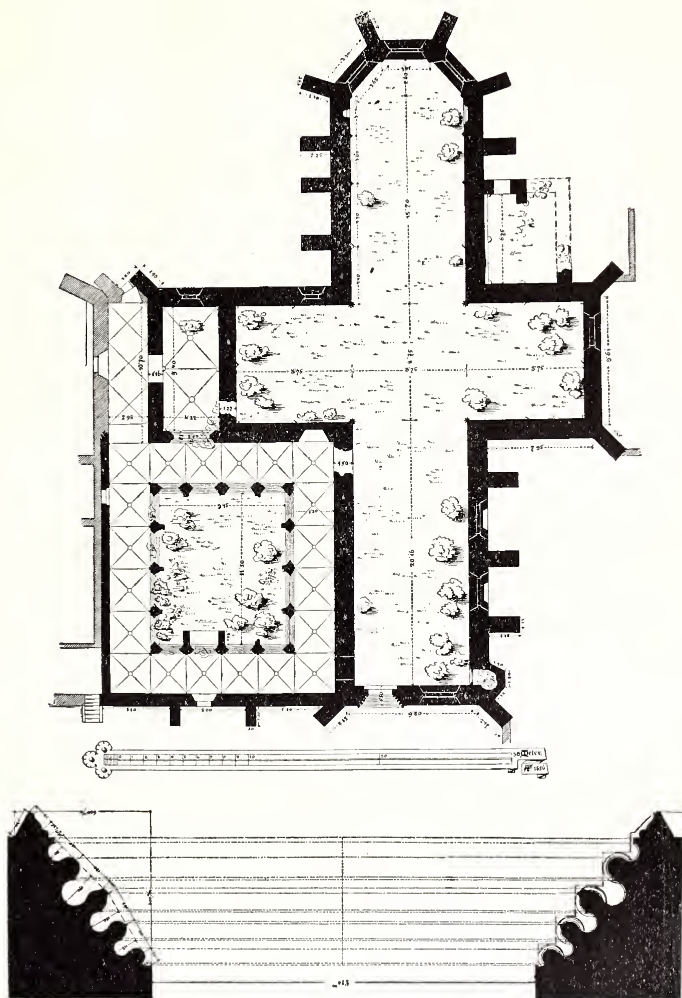
zati nebo poručiti mohl, komuž se koli zdáti bude". Již r. 1567 prodal a vložil do zemských desk část svého dědictví Zikmundovi z Zástřizl: „hrad Kounice i s klášterem pod týmž hradem Kounicí, s dvorem poplužným, s pivovarem, s sladovní, s mlejnem, s zahradami, s vinohradem pod hradem, městečko Kounice s kostelním podacím, městečko pusté Jiříkov, městečko Pravlov

Obr. 26. Tympanon nad hlavním vchodem do býv. klášt. kostela v Dol. Kounicích.

s kostelním podacím a mejtem, ves Němčice i s desátkem obilným, jarým i ozimým, z rolí Komarovské, ves Kopařovice, ves Trboušany s dvorskou rolí i s tou rolí slove Statenholze, ves

Hlínu i s tím tam kostelem, ves Neslojovice, i s many k tomu hradu z těch nahoře psaných městeček a vesnic od starodávna náležícími, kromě 2 manů v městečku Kounicích v smlouvě

Obr. 27. Nákres kostela s křížovou chodbou a hlavním vchodem do kostela v býv. klášteře v Dol. Kounicích.

vyměřených, se vším a všelijakým toho panství svrchupsaného příslušenstvím i s povinností a právem manským".[1] Ostatek

[1] Z. d. B XXIV. 25.

prodali ručitelé jeho; na př. r. 1566 koupil Albrecht Černohorský z Boskovic Silůvky s některými osadami;[1]) r. 1575 Zdeněk Kavka z Říčan, vykonavatel poslední vůle Burianovy, prodal Javůrek se dvorem a s příslušenstvím Znatovi z Lomnice a z Říčan.

Burian měl za manželku Magdalenu, dceru Albrechta z Hustopeče a na Bystřici pod Hostýnem. V závěti[2]) pamatoval na zdejší špitál 400 zl.

Za Zikmunda z Zástřizl († 1575) přišli do Kounic novokřtěnci, kteří se těšili zvláštní přízni jeho.

Hynek a Jan, bratří ze Z. (1575—1578) potvrdili privileje měšťanů Kounických (r. 1576 v úterý na den sv. Havla) a prodali (r. 1578) otcovské jmění zemskému hejtmanovi Zdeňku Lvovi z Rožmitála a na Blatné; vklad do zemských desk učinil jediný Jan, jenž následujícího roku zapisuje[3]) „hrad a městečko Kounice s lidmi osedlými a neosedlými i s many v tom městečku k témuž hradu náležitými i s všelijakými horami vinohradními a z nich platy penĕžitými, též i s klášterem tu pod zámkem ležícím a kostelním podacím, s dvorem poplužním, . . . s pivovarem, s sladovní, s mlýnem, zahradami pod zámkem, s desátkem obilným k tomu náležitým vytýkaným, jarým i ozimým, městečko Pravlov se vším jeho příslušenstvím kromě těch lidí od zemřelého p. Buriana Žabky smlouvou v témž městečku vymíněným, též s kost. podacím a mejtem k témuž městečku příslušejícím na ten a takový způsob: Kdož by mejto v témž městečku Pravlově mejtným dal a spravil, nebude povinen v Trboušanech podruhé mýto dávati, ves Němčice se vším příslušenstvím, s desátkem obilným, jarým a ozimým, vytýkaným všelijakým i s tou rolí Komarovskou, s zahradou panskou a platem z ní, ves Kopařovice i s mlýnem panským . . ., ves Trboušany se vším jejich příslušenstvím i s dvorskou rolí od Statenholze tak, jak ty roly lidem pod platy puštěny jsou s desátkem všelijakým k té vsi náležitým . . . . i s všelijakými horami vinohradními a z nich platy penĕžitými tak, jakž registra horná vinohradní ukazují

[1]) Ves pustou Silůvky se sedmi rybníky, sedmi many, ves Bránice Mor. Dto. Na Prštících na den sv. Václava 1566. (Zám. arch. č. 1).

[2]) Na Prštících v sobotu po sv. Jiljí 1566.

[3]) Z. d B. XXVI. 57.

i s mýtem, o němž platí obráceně to, co u Pravlova, městečko pusté Jiříkov s roli a se vším příslušenstvím i s všelijakými horami vinohradními a z nich platy peněžitými . . ., ves Hlínu i s kostelním podacím se vším příslušenstvím a s všelijakými horami vinohradními . . ., ves Nesvojovice se vším příslušenstvím . . . s dvory poplužními . . . s lukami i s desátky vinohradními, kteréž by pod platy peněžité uvedeny nebyly kromě frejunku, kterýž by na to obdarování obzvláště měly i s šenky vinnými . . .“

Zdeněk Lev měl 2 manželky, Esteru z Doubravice a Justinu z Portheima; synové Maximilian Lev a Zdeněk Lev ztratili brzy zadlužené dědictví na Kounicích; dle smlouvy v Olomouci (1587) Čeněk z Lipého a na Hodoníně a jiní jakožto rukojmě obou bratří prodali a r. 1588 vložili do desk Bernartovi Drnovskému z Drnovic a Anně Žabkovně, manželce jeho, hrad a městečko Kounice s kostelním podacím s klášterem pustým, pánům Kounickým náležitým, dvůr s poplužím, s mlýnem, pivovarem i s náčiním pivovarským, s sladovní pod tím hradem Kounickým ležící se všemi svršky a nábytky, s vinohradem panským . . ., s many, s povinnostmi manskými, což jich koli na tom panství jest, městečko Pravlov s kostelním podacím, s mýtem, ves Němčice, s mýtem v Medlově panským, cožkoli se toho dostává, ves Kopařovice, ves Trboušany s mýtem, s dvory a povinnostmi manskými i s tím se vším, což k těm dvorům přináleží, s robotami od lidí z toho všeho panství Kounického povinnými tak, jakž jsou ti lidé ty roboty zemřelému Burianovi Žabkovi z L. a j. pánům a držitelům téhož statku Kounického vykonávali, s horami, s lesy Hlinskými . . . s lesem, kterýž slove Proboštství a se všelijakými lesy a lidmi platnými, . . . s platy hor vinohradních . . .“ (Z. d. B. XXVII. 5.) Roku 1586 potvrdil Max. z Rožmitála svým poddaným „bratřím, kteříž Valdenskými neb Boleslavskými se jmenují, osvobození vinice na „Závisti“ od všech platů; měli jen svému pánu dáti ročně 3 zl. z onoho vinohradu“. (Opis privilegia v pamětní knize na faře v Dol. Kounicích.)

Rytířský rod Drnovský z Drnovic vládl v Dol. Kounicích v l. 1588—1617 (po meči), — 1622 (po přeslici).

---

[1]) Zdeněk Lev byl podporovatelem novokřtěnců.

Bernart Drnovský z Drnovic, za něhož vykonána stavba staré radnice a oprava zámku, byl ochráncem Jednoty bratrské a nemaje dítek poručil všechen majetek svému bratrovci Janovi Drnovskému z Drnovic, který byl r. 1617 5. května povýšen do panského stavu a byl po meči poslední svého rodu.[1]) Po něm dědila Kounice sestra jeho Johanka, provdaná r. 1618 za hr. Jiřího Emericha Rogendorfa. Manželé účastnili se stavovského povstání, po jehož přemožení hr. Rogendorf utekl ze země, a Johanka ztratila statky. Hrabě byl sice později přijat na milost a zemřel r. 1653 jako vyslanec saský ve Vídni, ale manželka jeho marně vedla při[2]) v l. 1647—1655 o Kounice s Ditrichštejny. Soud skončil se tím, že jí kníže Maximilian z Ditrichštejna za Kounice, za půl vesnice Bojanovic a svob. dům v Brně vyplatil 32.000 zl. po částkách; ale císař Ferdinandovi, synovi zemřelého Maximiliana, vynahradil peníze obligací na 30.000 zl.

Dne 16. srpna 1622 koupil kardinál Frant. z Ditrichštejna (r. 1623 povýšený do stavu říšských knížat) panství Kounické, půl vsi Bojanovic a dům v Brně se všemi městečky, vesnicemi, dvory, ovčírnami, mlýny, zahradami, mýty, rybníky, vodou tekoucí, potoky, lesy, lukami, kopaninami, pastvinami a honitbami za 111.486 tolarův a 18 kr. a připojil je s jinými statky téhož a následujícího roku přikoupenými k Mikulovu, zřídiv ze všeho jediné svěřenství a ustanoviv, aby po smrti jeho bratrovec Maximilian a po něm vždy nejstarší syn vládl rozsáhlým majetkem, k němuž patří Kounice.

Za něho zpustošeny Dolní Kounice Bethlenem Gáborem (Pavla Skály ze Zhoře, Historie Česká, V. 326). Maximilian II. (1636—1655) dědil vše dle závěti kardinálovy (v Šoproni 29. prosince 1634); byl nejvyšším hofmistrem a rádcem Ferdinanda III.; potvrdil privileje městečku Kounicům r. 1644. Ferdinand (1655 až 1698), rytíř zlatého rouna, r. 1664 zemský hejtman, přidal[3])

---

[1]) Dle sdělení J. Kniese zemřel Jan Drnovský r. 1620, jak hr. Rogendorf uvádí ve svých zápiskách, které se chovají v zámku Rájeckém. Týž Jan Drnovský r. 1617 vydal revers, jímž se zavazoval, že nikomu neprodá statku Kounického (kdyby se měl prodati), leč kard. z Ditrichštejna. (Zám. arch. čís. 13.)

[2]) Der Rechtsstreit zwischen Rogendorf und Dietrichstein um Kanitz, Notizenblatt 1883, str. 13.

[3]) Dle privilegia císaře Ferdinanda II. dto. 7. srpna 1629.

městečku roku 1660 (15. máje) výroční trh, potvrdil r. 1696 25. dubna výsady městské, koupil r. 1688 od Eufemie Gaymanové za 1000 zl. dvůr v Silůvkách (z čehož lán (75 měr) prodal hned Adamu Schwarzovi z Černých z Vranovic za 500 zl.),[1]) potvrdil právo odúmrti Mor. Bránicům 15. prosince 1665 a Trboušanům 15. prosince 1666. Za něho po třicetileté válce bylo obydlených domů jen 383, 60 bylo jich vypáleno, 16 náleželo lhotníkům, a 231 zůstávalo pusto. Leopold (1698—1708) potvrdil obecní privileje 25. ledna 1701. Valter Frant. Xav. (1708—1738), nejvyšší komorník markrabství Moravského (1702—1714); 19. března 1709 ztvrdil výsady Kounické. Karel Maximilian (1738—1784) dědil po svém dědu Jiřím Krištofovi z Pruskova majetek jeho, příjmění a znak; psával se pak z D. a z Pruskova. Nákladem jeho vystavěn a rozšířen kostelík sv. Antonína. Dne 10. července 1781 na žádost města D. Kounic potvrdil privileje. Karel Jan z D. a z Pruskova (1784—1808), rytíř zlatého rouna, dědil statky, příjmení a znak hrabat z Leslie. Koupil r. 1794 od Marianny Babišové malou štěpnici pod zámkem vedle vrchnostenské zahrady, kteroužto (štěpnici) byli Jan a Hynek z Zástřizl r. 1576 darovali Martinu Plucarovi, a r. 1808 klášterní stavení s pustým kostelem a ves Něm. Bránice za 46.000 zl. Frant. Seraf. Josef (1808—1854). Josef (1854—1858) založil českou průmyslovou jednotu. Strýcem jeho Mořicem († 1864) vymřel po meči rod Ditrichštejnský. Kníže Josef měl 4 dcery, z nichž nejstarší (* 1822, † 12. dubna 1895), Terezii, provdané za Jana Bedřicha hr. z Herberštejna († 1861), připadly od roku 1862 mezi jinými statky i Dolní Kounice. Nyní jest majitelem všeho panství (od roku 1895) Jan Josef hr. Herberštejn, jenž jeví velký zájem o záchranu klášterních zřícenin.

K o s t e l y a k a p l e. Starý farní dvoulodní gotický kostel z r. 1411 stával na hřbitově u řeky, kde jsou dvorky a zahrady domů s č. 81 a 133. Byl r. 1862 povodní tak poškozen, že zakázán přístup do něho; voda stála v něm přes 2 m vysoko a vnikla i do hrobek, jež zničila. Byl pobořen r. 1881. Jen kusá věž a kříž stojící na místě oltářním zpomínají, že v těch místech býval dům Boží. Z pomníků, které byly v něm nalezeny, jest jeden v Trbou-

---

[1]) Dto. 1. Julii 1688.

šanské škole (v. t.), 2 na domě kupce Denka, 2 v obecním domě[1]) a 2 v domě s č. 73.[2])

Nynější farní kostel sv. Petra a Pavla stojí na náměstí (str. 137.) a byl vystavěn na místě staré radnice a měšťanského domu v l. 1877—1879 v renesančním slohu nákladem 52.378 zl. 33 kr. Jos. Jelínkem, stavitelem v Židlochovicích. Patronka Terezie hr. z Herbersteina dala 15.000 zl., Dol. Kounice 17.535 zl. 51 kr., Mělčany 5852 zl. 81 kr., Trboušany 5693 zl. 27 kr., Mor. Bránice 4483 zl. 39 kr., Něm. Bránice 3813 zl. 35 kr.

Mimo hlavní oltář jsou 4 vedlejší v lodi, sv. Josefa, Lurdské P. Marie, sv. Kříže a Bolestné P. Marie; sousoší (viz obr. 22.) na posledním oltáři pochází z klášterní kaple, dokud se tam konaly služby Boží. Kněžiště zdobí sochy našich světců Cyrilla a Methoděje.

Mramorová kazatelna (obr. 28.) s vyobrazením 4 evangelistů jest krásná práce kamenická ze XVII. století.[3]) Má nápis: Leta 1618 26. dne Julii dokonana tato kazatelnice na kterauž gſ W : Waclaw Kaſſparid poruczil 200 fl.

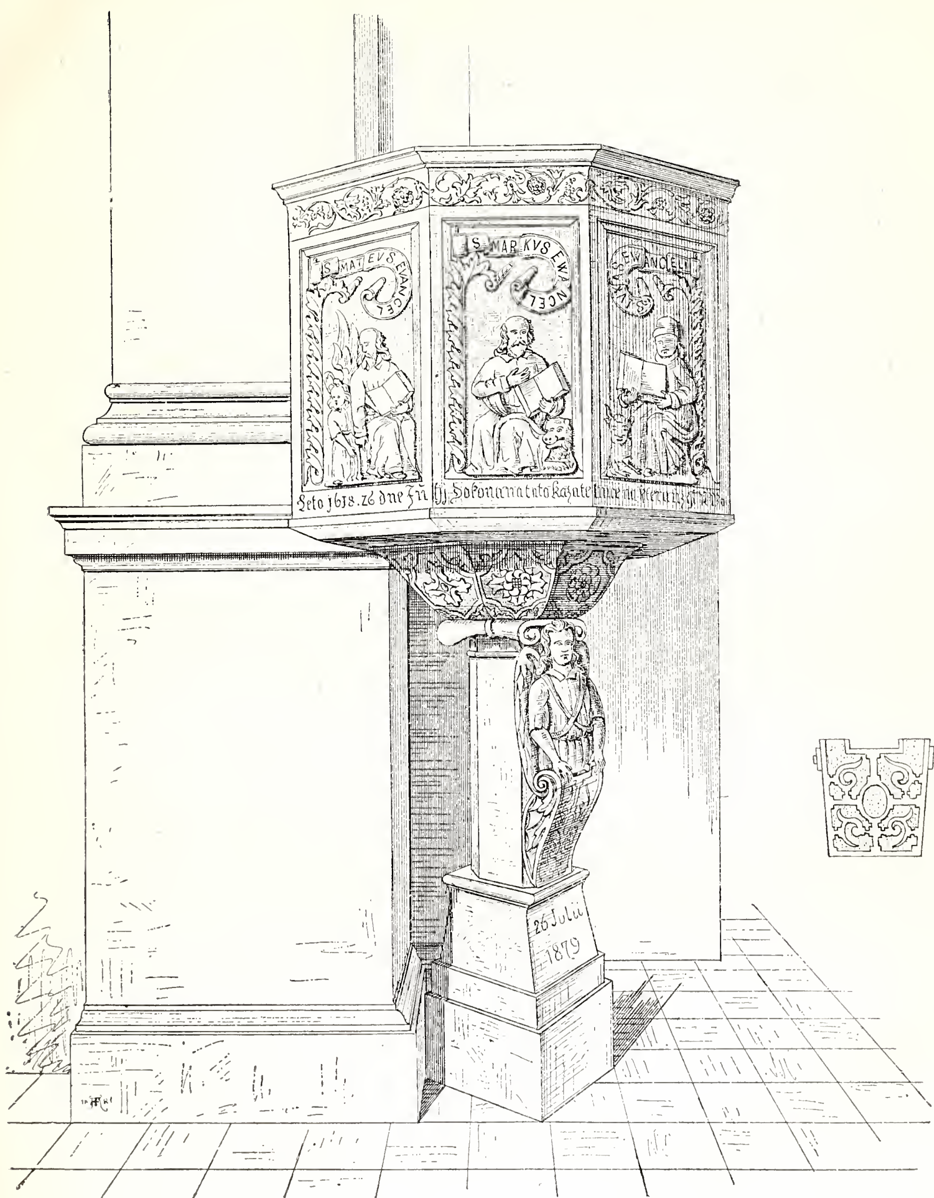
Zábradlí před oltářem jest ruční práce Jana Hladkého, zdejšího zámečnického mistra (za 350 zl.). Na věži visí 5 zvonův. Největší z r. 1673 má nápis: Za Dwogi Cntny Hodneho Dustognie Welebneoho Wysocze vs. Pana Deckana W Mies. Dolnich Kavnicz Vorsehone a Stateczneho Pana Janna Syriczianskýho Panstvy Kavniczkeho anohy Wlasaticzkeho Hegtmana Slowotneho A Mnohy Wzaczne Poczty Wosty Pana Jacuba Francz Maleniczkyho Tehoz Panstwy Pana Purgkrabiho Za Starosty Jana Prochazky Za Purgmistra Mikulasse Zidtka Za Richtarze Pana Jirzika Schota. Toho Cziasu Zaslawneho Panowai a Diediczneho Pana Oswyczneho Aswysocze vrozeneho Kniziete Pana a Pana Ferdinanda Swate Rzymské Rzyse Kniziete z Dytrichsteina a Na Nicolspurgku Pana Nasseho Milostiweho.

---

[1]) Jarolíma Plucara († 1610), starosty Dol. Kounic, a 2 jeho manželek a dětí; rytíře Kadeřávka († 1521) s latinským nápisem.

[2]) Anny Lvovy z Valdštejna a na Kounicích († 15.5); měšťanky Anny Jičínské († 1603).

[3]) Stavební rada A. Franz se domnívá, že postavení její náleží ještě XVI. stol.; rok a český nápis přidán prý r. 1618. Jisto jest, že táž ruka pracovala i tento i nápis (v. t.) na bývalé zdejší radnici. Poslední oprava tohoto uměleckého díla se stala 26. července 1879.

Obr. 28. Mramorová kazatelna ve farním kostele v Dol. Kounicích.

II. menší s nápisem: Regina coeli laetare alleluja, quia quem meruisti portare alleluja resurexit.

III. Slit Gest Tento zwon od Meli. Zhrad. RN. Letha MDLVI.

IV. Leta Panie 1588 DEN · S · Antonina Slit Gest Tento zwon za zdrzieni vrozeneho Pana Bernarta z Drnowicz a na Kawniczich za Sprawcze Toho Sboru Kaspara vczeneho Slowa Božiho Miesteczka Toho Sprawcze v. w. Jana Tissnowskyho Starosty J Gineych S Nim Waurzadie sedkrych (sedících?) s czehoz Panu Bohu Pochwaleno bud. Amen.

Pod nápisem znaky Drnovských s písmeny B. D. Z. D. (Bernart Drnovský z Drnovic) a Žabků z Limberka s A. Z. Z. L. (Anna Žabkovna z Limberka).

V. z r. 1676 s nápisem: Gloria in excelsis Deo. Paul Strecksfwss in Brünn hat mich gegossen a. 1676.

U kostela na pilíři stojí socha sv. Jana Nep., která stávala na náměstí a roku 1885 ustoupila lampě. Za kostelem ve zdi jest farní sklep; portál a vrata k němu jsou ze staré radnice. Též bývalá deska nad portálem zdobí vchod do sklepa. Nápis na ní zní: Pan Buoh racz domu tohoto obezniho y nas wssech kterziz do neho pochazejy · pozsehnati. Staveni jeho czineno za zdrzeni panstvi tohoto Kauniczkeho · jeho · milosti urozeneho a stateczneho ritirze Pana Bernarta Drnowskeho z Drnowicz a na reiczi . a hradě, Kauniczich, nejvyssiho — hofrychtyrze markrabstwi morawskeho a za starosti mestečka tohoto Jana Mniowskeho z Czynenperku y jeho aurzadem . Panu . Bohu . Bud s toho pochwaleno amen . stalo se przy czasu Boziho wstaupení 1604.

Kostel sv. Antonína Padovanského na pahorku 262 m vysokém na levém břehu Jihlavy. Do r. 1757 stávala zde votivní kaple, kterou zbudovali (dle něm. zakládací listiny dto. 30. dubna 1654)[1]): „My starostové, rychtáři a radní s celou nynější i budoucí obcí městyse Kounic a Pravlova, jakož i fojtové, starší a přísežní dědin Němčic, Kopařovic, Malešovic, Odrovic a všech jiných osad na panství Kounickém . . . Abychom spravedlivé tresty Páně (vojny, krupobití a skoro každoroční ohně) zmírnili a Jeho nad námi hněvivě rozprostřenou ruku uchlácholili, obrátili jsme se ku přímluvě oslaveného a vznešeného vyznavače

[1]) Originál jest ve farním archivě v D. Kounicích.

sv. Antonína z Padovy a sv. Floriana . . . a umínili si každoročně jako svátek (13. června) . . . slavně světiti . . . a na naše vlastní útraty dáti na kopečku u městyse Kounic ležícím kaplu zbudovati a vystavěti.“[1]) Poněvadž kaple nestačila množství poutníků, byla r. 1757 zbořena, a nynější, rozsáhlejší a výstavnější kostelík vystavěn nákladem Karla z Ditrichštejna za přispění několika dobrodinců̊v. Za císaře Josefa II. hrozila mu zkáza; obyvatelé Kouničtí jej zachránili tím, že si vyjednali potřebné služby Boží v něm v čas jarních povodní. Poutě byly zakázány; průvody z okolí přestaly, místní (v neděli po sv. Antonínu) konají se s velikou slávou. R. 1854 slavila se dvěstěletá památka prvotní kaple, a r. 1857 stoleté vystavění kostelíka. Kostel z pevného materiálu s kopulí o třech vchodech má na hlavním oltáři obraz sv. Antonína, na vedlejších sv. Gottharda a sv. Františka Seraf. od malíře Mat. Felixe z Brna. Poslední opravy (1893 a 1901) vykonány nákladem 716·95 zl. Na kopci ke kosteliku vystavěno 14 kapliček křížové cesty, do níž pořízeny bronzové obrazy z Blanska r. 1899. Od kostela je pěkná vyhlídka na jižní Moravu. Ze zvonů větší byl ulit ve Vídni r. 1586, menší z roku 1658 byl přelit za faráře Ig. Hýbla r. 1875.

V části města „na Sboře“ jest památná kaple sv. Fabiána a Šebestiána všeobecně zvaná u „Barborky“. Renesanční přístavba (r. 1676 nazývá se „pikartský pustý kostel“) kaple vykonána Jiřím Richtrem z Brna za Ferdinanda z Ditrichštejna, jehož znak s letopočtem 1688 lze spatřiti nad hlavním vchodem; na místě jejím měli bratří Valdenští a Boleslavští modlitebnu „Sbor“ slohem gotickým vystavěnou,[2]) již Jan z Žerotína daroval svůj dům a r. 1560 dal Jiří z Zástřizl dům, v němž by správce i bratří bydleli a provozovali řemeslo. Kaple opravena posledně r. 1853 (střecha r. 1902) a, pokud nový

[1]) Stoletá památka kostelíčka sv. Antonína Padovanského na pahorku u Dol. Kounic. B. M. K. V Brně 1857. K. Eichler, Poutní místa, I. díl, část II., str. 432.

[2]) „Přístavba“ píši, poněvadž gotické kněžiště zůstalo, ovšem přizpůsobené slohu lodi, což dosvědčují pilíře a zazděná vysoká okna. Jiří Richter za přístavbu dostal 650 zl., 10 m. žita, 2 m. pšenice, $1^1/_2$ m. vařenin, 2 vědra piva, 50 liber sýra, 50 mázův omastku. Tesaři Jiřímu Šotovi z Brna vyplaceno bylo za práci 250 zl., 10 m. žita, 2 m. vařenin, 3 vědra piva, 50 liber sýra, 50 mázův omastku. (Ze zámeckého archivu.)

farní kostel nevystavěn, konány v ní služby Boží (v r. 1862—1879). Má 3 oltáře, v dlažbě 3 náhrobní kameny z XVIII. stol. a na věži 3 zvony. Uvnitř vypadá jako opuštěna.

Při kapli zřízeno farářem Leopoldem Styllerem bratrstvo sv. Barbory, jež trvalo do r. 1783, kdy zrušeno za Josefa II. Bývala zde koncem XVII. století kongregace sv. Barbory, jíž věnoval r. 1694 Ferdinand z Ditrichštejna 300 zl. ze dvora v Kopařovicích, jejž byl do desk zemských vložil jako špitální fundaci.

Při panském chudobinci (v. t.) na náměstí jest starobylá gotická kaple sv. Alžběty.

Za řekou pod horou sv. Antonína jest hřbitov, na němž kaple sv. Jana Křtitele; stavba jest gotická ze XVI. století. Oltář udělán z kořenů stromových a ozdoben sochami sv. Jana Křtitele, sv. Antonína a sv. Jarolíma. Při vnější zdi jest kamenná kazatelna. Na věži jsou dva zvony, z nichž menší jest z r. 1556, větší byl za novější doby přelit (byl též z r. 1556). Na hřbitově několikráte rozšiřovaném pochovává se posud. Před hřbitovem jest kříž z r. 1776 a socha sv. Jana Nepomuckého.

Již za XIII. stol. byla tu fara, nad níž měl patronátní právo klášter. Koncem téhož století jmenuje se farářem Theodorich, r. 1484 Mikuláš, r. 1503 Václav, r. 1506 Leonard, r. 1503 Prokop, r. 1525 Wolfgang, r. 1536 Jiří, kanovník Brněnský. Zánik kláštera a blízké Ivančice zavinily rozšíření sektářství; byli tu podobojí, novokřtěnci, čeští bratří, kteří se jmenovali Valdenskými, jinak i Boleslavskými. R. 1571 Jiří z Zástřizl dal jim dům, aby tu měli správcové byt, školu „k cvičení dítek i mládeže uměním svobodným neb jazykům“. (Müller, Hist. Sborník, III., 206.) Měli svůj „sbor“ a později ujali i farní kostel (r. 1552); neboť t. r. poroučí král Ferdinand I. biskupovi Olomouckému, aby dal kněze do městečka Kounic, ať kněze podobojí, nebo pod jednou, neboť konšelé si stěžovali u krále, že od dávných let nemají kněží ani učitelů duchovních v městě, tak že kostel zpustl, a lid obecný co hověda na světě živi jsú.[1]) Z nedostatku katolického kněžstva obsazeno místo nekatolickým kazatelem. Od t. r. až po r. 1621 měli tu duchovní správu kněží bratrští, kteří spravovali také Ořechové i Štikovice: Jan Hořepnický, Petr Nikolaides, jenž zemřel r. 1612; náhrobní kámen jeho byl v starém kostele. Za nepřítomnosti zastával ho

---

[1]) Zik. Winter, Kulturní obrazy českých měst, I., str. 435.

Václav Kašpar, za něhož ulit zvon a z jehož odkazu postavena mramorová kazatelna. Pochován rovněž v kostele. Pak tu byli Matěj Dukát, Ondřej Bezděcký, který nedostával desátku z Ořechového ani ze Štikovic, Zachariáš Zábřežský a Petr.

R. 1623 byl vrácen kostel katolíkům. Protireformaci tu od r. 1622 konali Brněnští jesuité. Od toho roku podnes vystřídali se 22 kněží, z nichž nejdéle působili: Leop. Styller 1676—1689, za kterého vystavěna kaple sv. Fabiána a Šebestiána, Jan Henča 1692—1730, Ondřej Zehmeister 1736—1771, jenž se staral o stavbu sv.-Antonínské kaple; Libor Chládek 1771—1792, Jan Máša 1792—1812, Ignát Hýbl 1874—1884, za něhož vystavěn nový farní kostel; Josef Švaříček od r. 1892.

Příjem faráře známe z r. 1691: místo desátku, jejž bere vrchnost, dostává farář od ní ročně 82 zl., $10^1/_2$ m. pšenice, 11 m. žita, 2 m. ovsa, 8 m. luštěnin, 3 mandele pšenice, 6 mandelů žita, 6 beček piva, 8 věder vína, 12 sáhů dříví, beránka na velkonoce, od židovské obce 1 zl. 30 kr. Snopný deputát dováželi robotníci zdarma. K faře náleželo též 18 j. polí: v Kozí Hoře a „Závisť“ u Kounic, u Trboušan vinohrad „Charvát“, r. 1691 pustý, a pole v 5 tratech, z nichž jedna se jmenuje „Nádavky“, a u Mělčan. Z Německých Bránic, ze kterých desátek béře opat Strahovský, dostává 20 zl. a 3 vědra vína, Hlína a Neslovice místo desátku dávaly 20 zl. Lesy kostelní na Hlíně (v. t.) náležely tehdy též faře Kounické Ze zdejšího špitála (v. t.) 18 zl. 40 kr.

Dle fase z r. 1782 měl farář: roční užitek z polí 50 zl., od vrchnosti 50 zl., deputát: 12 m. pšenice, 23 m. žita, 2 m. ovsa, 10 m. luštěnin, 24 bečky piva, 3 vědra mladého vína, 18 sáhů dříví, 8 mandelů pšenice a tolikéž žita; z Něm. Bránic 3 vědra vína a 19·18 zl. místo desátku; z Hlíny za desátek 7 zl. Vše vykoupeno 4640 zlatými.

K farní osadě náležely: Pravlov kolem r. 1630, Neslovice r. 1656—1760, kdy připojeny k Ivančicům, a Hlína r. 1656—1787, která připojena k duchovní správě do Neslovic; při faře zůstaly: Dolní Kounice, Moravské a Německé Bránice, Trboušany a Mělčany. Farních osadníkův jest přes 5233.

Jan Máša založil r. 1804 pamětní knihu, v níž pořízen i opis potvrzení privilejí Max. Lva z Rožmitálu a na Blatné na žádost bratří Valdenských a Boleslavských r. 1586. Matriky se počínají od r. 1662 (oddaných), 1663 (pokřtěných), 1667 (zemřelých).

S počátku jsou psány česky, pak střídavě i latinsky, německy a od r. 1866 opět česky. R. 1691 měli učitel 8 zl., varhaník 30 zl., zvoník 5 zl. mor. od obce.

Patronátní právo vykonává vrchnost.

Školy: 1. Česká obecná škola byla v Dol. Kounicích v druhé polovici XVII. století; tehdy měl učitel kromě školného 24 zl. od obce. V letech 1740—1760 vyučovalo se v jedné třídě v domě s č. 63, kde na stupni kolem tabule sedávali žáci; r. 1768 vystavěna budova a r. 1781 rozšířena na dvoutřídní. Dotace učitelova byla: sobotales (v I. tř. 1½ kr., v II. tř. 2½ kr., od r. 1793 ale 2 a 3 kr.), od obce 20 zl. a denně od každého dítka kus chleba. Místo poslední dávky měl učitel od obce 9 m. žita. Za tehdejší drahoty míval učitel velkou bídu; proto plat od obce nejprve zvýšen na 40 zl. a r. 1811 na 300 zl., aby se mohl učitel věnovati úplně vyučování; za to musil se podrobiti zkoušce ze všech předepsaných předmětů před kommissí: děk. Kounického, kníž. zástupce, představených obcí a mnohých občanův. Pomocník dostával mimo zaopatření u učitele 20 zl. od obce a zastával službu varhanickou. Do r. 1815 dávala vrchnost Kounická 6 sáhů tvrdého dříví na vytápění třídy, od toho roku 13 sáhů. R. 1819 za visitace bylo již zkoušeno v I. tř. v obou řečech, v II. tř. jen německy. Od r. 1860—1890 rozšiřována škola velmi rychle; neboť r. 1860 byla trojtřídní, a vysloveno přání vyučovati jazyku německému; r. 1872 pětitřídní se 320 dětmi, r. 1891 šestitřídní; konečně r. 1900 zřízena pobočka v 6 tř., a přistavěny na dvoře 4 světnice školní. Nyní jest škola utrakvistická a měla r. 1902 505 dítek.

Pamětní knihu založil r. 1817 Josef Komárek (od r. 1820 „vzorný učitel“); knihovna žákovská má 296, učitelská 143 svazky.

Déle působili: Karel Wiedholz 1741—1781, Josef Zrzavý 1781—1811, Jos. Komárek 1811—1855, Ant. Rýpar 1856—1889, Ant. Lang, jenž založil uč. knihovnu, od r. 1889.

Přiškoleny bývaly sem: Mor. Bránice do r. 1850, Mělčany 1854 a Trboušany 1882.

2. Německá obecná škola (3 tř. ve 4 odd.) zal. r. 1903.

3. Česká průmyslová škola pokračovací zal. r. 1898.

Jmění obecní. R. 1576 měla obec 3 vinohrady: v Řepné Hoře u stezky jdouce na Lísku, v cihelně a v Kozí hoře jdouce

k Pršticům; z nich se neplatil ani peněžitý plat ani vinný desátek; r. 1751: radnici, hostinec, $23^2/_8$ m. polí (na Závisti), $121^6/_8$ m. pustin, $311^6/_8$ m. pastvin a $10^2/_8$ m. vinic (v Kozí hoře). Nyní má obec toto jmění: radnici č. 128, školu č. 167, hospodu č. 63 v ceně 12.300 K, chudobinec č. 435, hasičské skladiště č. 480 v ceně 220 K, porážku městskou v ceně 8300 K, pastoušku č. 33 v ceně 900 K, 28 j. 788□⁰ půdy, nájem z honitby (100 K), výtěžek váhy, pronájem hostinské živnosti (radicir. práva) 1400 K, poplatky z trhů týdenních[1]) 160 K; do r. 1896 měla obec právo svobodného rybaření, jež ztraceno t. r.

Panský špitál na dolním konci náměstí blíže mostu.

Dle koupeného práva odúmrtního (v. t.) směli od r. 1483 zdejší měšťané svůj majetek poručiti i špitálu, kterýž měl i dvě vinice: jednu mezi vinicemi na Kozí hoře, druhou na Šibeničné (zám. archiv v Kounicích č. 47.). Hynek a Jan z Zástřizl r. 1576 osvobodili špitál od všelikého platu peněžitého a vinného desátku z vinohradu v „Šibeničné hoře“. Johanka Kavková z Říčan, roz. Trčkovna z Lípy, zavázala závětí (v Brně na den sv. Ludmily) r. 1596 město Olomouc, aby dávalo o sv. Václavě špitálu v Dol. Kounicích 58 zl. 20 kr., z čehož dostával farář za služby Boží na den sv. Alžběty v kapli téže světice 18 zl. 40 kr.; za to byl povinen darmo pochovávati zemřelé špitálníky. Do r. 1692 bývalo v něm 7 osob. Ferdinand z Ditrichštejna 24. června t. r. rozmnožil počet na 12 (6 mužův a 6 žen) a postaral se o dostatečné jejich zaopatření; dostávaliť ročně od vrchnosti: 90 zl., 912 liber masa, 3 m. pšenice, 66 m. žita, 12 m. ječmene, 6 m. hrachu, 78 mázů soli, 54 libry omastku, 144 libry sýra, 12 kaprů, 6 beček kyselého zelí, 12 kop řepy, 24 libry mýdla, 26 lib. svíček, 78 beček piva, 52 sáhy dříví. Trboušanům připadlo voziti k špitálu 2 sáhy, tolikéž vozily Silůvky, Neslovice a Mor. Bránice, Hlína vozila 1 sáh. I na ženu, jež vařila ve špitále, pamatoval šlechetný dárce 10 zl., 76 librami masa, $^2/_8$ m. pšenice, $5^4/_8$ m. žita, 1 m. ječmene, $^4/_8$ m. hrachu, $6^1/_2$ mázem soli, $4^1/_2$ mázem omastku, 12 lib. sýra, $3^1/_2$ bečkou piva. R. 1694 vložil do desk zemských dvůr v Kopařovicích jako špitální fundaci s kapitálem 6000 zl.[2])

---

[1]) Poplatky z výročních trhů má obecní strážník.

[2]) Dto. 30. října 1694.

Ustanovení platí dosud; dobrodiní požívají chudí sestárlí služebníci vrchnostenští.

Oněch 18 zl. farářových vykoupeno 230 zl.

Obecní špitál „na Psinkách", č. 435., založil měšťan Frant. Chmelíček s přáním (dto. 27. září 1804), aby 7 schudlých a chudých příslušníkův obecních mělo v něm zdarma byt; živí se (r. 1902 bylo jich 12) milodary, podporou farního chud. ústavu a úroky z fondů, jež r. 1836 činily 700 zl. Původní budova bývala na č. 246.

Obecní hostinec (č. 63.) býval domem rodiny Mühlbergovy, která jej r. 1711 prodala za 1000 zl. knížeti Waltrovi z Ditrichštejna, za něhož důkladně opraven a po 6 letech prodán za 2000 zl. obci na její žádost, „aby si pravý hostinec a prospěch na krytí obecních vydání zařídila."[1]) Nad portálem a v předsíni nad vchodem do světnice hostinské jest znak Humpoleckých z Rybenska a Bítovských ze Slavíkovic.

Stará radnice z r. 1604 stávala do r. 1877 na místě nynějšího kostela. (O portále a nápise nad ním viz farní kostel!)

Nynější radnice (č. 128.) jest jednopatrový dům v Radnické ulici, v jehož 1. poschodí jest úřadovna a zasedací síň, dole kancelář něm. záložny a městský archiv. V zasedací síni jest vyobrazení (olejomalba) staré radnice, „Ukřižovaný" Felixův, kříž (krásná řezba 18. věku) a rychtářské „právo". Archiv jest dosti bohat a poslední dobou uspořádán. Nejdůležitější listiny jsou:

Perg. listina česká, jíž r. 1479 probošt Hynek a konvent kláštera Kounického osvobozuje poddané od vinného desátku na hoře „Šibeničné". Perg. listina čes. (158 cm × 93 cm), jíž r. 1576 Hynek a Jan z Zástřizl potvrzují městečku D. Kounicům starobylé pořádky a artykule. Perg. list. císaře Leopolda I. dto. 26. dubna 1696, kterouž přidává výroční trh Dolním Kounicům a Pravlovu. Perg. list. císaře Františka II. dto. 13. března 1793, kterou potvrzuje privileje městské a poroučí, aby výroční trhy se nekonaly v neděli a o svátcích. Listina udělení 5. trhu výročního Ferdinandem z Ditrichštejna; téhož potvrzení privilejí Kounických dto. 15. května 1696. Listina města Lávy z r. 1622 s pečetí. Potvrzení privilejí Karlem VI. 1737, Mar. Terezií 1747, Josefem II. 1782, Františkem II. 1793. Potvrzení (5) privilejí knížaty

---

[1]) Archiv na zámku Kounickém (č. 91.).

z Ditrichštejna. Registra Horensky (2 sv.) miestys Dolních Kaunicz založená r. 1578 a renovírovaná r. 1696. Knihy cechovní.

Blízko radnice jest poštovní úřad v starém domě, jehož průčelí jest označeno roky: 1578—1800 a ozdobeno vytesaným košem v kameni s písmeny: V. K.

Původní názvy ulic byly české, nyní německo-české: Zámecká ulice (za Branou)[1]), Psinky (na Psinkách), Mlýnské náměstí (u Mlejna), (u Dvora), Náměstí (ve Městě), Židovská ul. (mezi Židama), na Budínku (na Budíně), Písečná ul. (na Písku), (Rybářská ul.), Kozí ul. (na Benátkách), Antonínská ul. (na Rumpálu a na Zámečku), Dlouhá ul. (1653 tak zv.), Ivančická ul. (Beran), Cihelná ul. (za Cihelnou), Polní ul. (Špádská zmola), na Sboře, Radnická ul., Sv. Janské náměstí, Hřbitovní ulice a Pravlovská.

Některé domy měly šlechtické rodiny: r. 1585 zapsal Michal Kremar z Kynykshofa a na Otnicích svůj dům paní Mandaleně z Konic, své manželce. Před ním jej držela jeho sestra Marie Kremarka z Kynykshofu a po něm Mikuláš Vanovský z Vanovic, přísežný rychtář města Slavkova; r. 1594 koupila si dům za 600 zl. paní Maruše Zubovna z Myslečovic; r. 1629 paní Kateřina Radešínská, jinak Stellendorferova, rozená Dobřenská z Dobřenic, prodala svůj dům Markovi Levovi, dvorskému handlíři J. M. K. a p. kardinála (Rycht. registra).

Prvé 2 výroční trhy udělil král Ladislav dto. 6. prosince r. 1452, z nichž onen připadající na den sv. Felixa a Adaukta přeložen r. 1535 na neděli po týchž světcích. Na žádost Žabky z Limberka povolil král Ferdinand ve čtvrtek po sv. Fabiáně a Šebestiáně r. 1535 dva trhy: na den sv. Tří Králův a druhou neděli po velkonoci. Pátý trh udělen „na prosbu purkmistra a rady městečka Kounic“ Ferdinandem z Ditrichštejna r. 1560 na den Všech Svatých a šestý na druhou neděli v postě Leopoldem I. „jako králem českým a markrabětem Moravským“ dto. 26. dubna r. 1696. Všech šest trhův jest přeloženo: 1. na den sv. Fabiána a Šebestiána, 2. na sv. Josefa, 3. na sv. Floriána, 4. na sv. Jana Křtitele, 5. na pondělí po sv. Felixovi a Adauktovi, 6. na úterý před sv. Kateřinou. Dobytčích trhů není. Týdenní trh každého čtvrtku.

---

[1]) V závorkách jsou připomenuty staré názvy ulic.

R. 1901 byl příjem obce: 53.494 K 78 h, vydání 53.204 K 46 h; velkostatek platí $1/_7$ veškeré daně; t. r. byla přirážka na obecní výdaje 70%.

Nejdéle starostou byl Fr. Ježek (1870—1897). Rychtářem r. 1446 byl Martin. (Půh. kn. III. 311.)

Stará pečeť se nezachovala; na starších listinách (r. 1753) lze ji však spatřiti; měla nápis: PECZET · WIECZI · MIESTECZKA · DOLNICH · KVNICZ · * 15—71 a znak skřivánka. Z téhož roku byla i MENSSI pečeť. Tehdy totiž císař Maximilián II. jako král český potvrdil právo pečetiti červeným voskem a obyčejnou pečetí (dto. Praha 1571). Novější z r. 1856 byla jen s německým nápisem: Bürgermeisteramt der Stadt Kanitz; nejnovější jest utrakvistická: Gemeinderath Kanitz — Obecní rada Kounice. Obě mají týž znak jako nejstarší. Na listinách lze spatřiti otisky i rychtářské pečeti.

Již r. 1479 měli zdejší vinaři své horenské právo; neboť t. r. za probošta Hynka osvobodil konvent kláštera Kounického vinice na hoře Šibeničné za 50 zl. a roční činži 2 kopy 15 gr. (Na Cuniczich L. P. 1479, tu sobotu po novém letě; archiv města Dol. Kounic.)

R. 1578 jmenovaly se vinohrady: Stará hora, Nová hora, Kozí hora, Kobylí hora, Šibeničná, Psinky, Jiříkova hora a Žebětín; nyní: Řepné hory, Kamenná hora, Staré hory, Dolní a Horní nová města, Kobylky (r. 1361 „in monte equorum"; 2 vinohrady i s desátky tehdy Jan Skopec, klášterník Želivský, poručil svému klášteru. C. D. M. IX., str. 179), Kozí hora, Kapoun, Psinky, Stoličky, Svobody, Šibeničná, Opatov, na Nivách a Stráně; pole: Žebětín, Neúhory, Léska, Pekla, Chmelník, Závisť, ve Žlebích, Jiříkova hora, Pfefferberg, Panské nivy, Troky, Šitlák, Kobelky, na Židovských hrobách.

Nejlepší víno se daří na Stoličkách, v Šibeničné a Řepné hoře. Nejstarší zpráva o zdejších vinicích jest z r. 1366.[1]) (Z. d. B. IV., 390.)

Nejstarším cechem Kounickým byl krejčovský, jenž r. 1612 dosáhl artykulí od Jana Drnovského z Drnovic; kožišnický požádal 1656 o artykule kožišníků Velkomeziříčských; Ferdinand

[1]) R. 1459 náležel vinohrad v Dolních Kounicích faře Náměštské. (Kn. půh. IV., 50.)

z Ditrichštejna je udělil r. 1676 cechu řemesla tesařského a zednického; řeznické jsou z r. 1726; ostatní cechy byly: punčochářský, obuvnický, tkalcovský, hrnčířský a společných řemesel (mydlářů, provazníků, sedlářů, zámečníků, kovářů, nožířů, cvočkařů, kominíků, voskářů, barvířů, bednářů, pekařů, sklenářů, rukavičkářů, stolařů, soukeníků, kolářů, jirchářův a koželuhův).[1])

V kostele se zachovalo 9 párů cechovních podstavcův: punčochářů, krejčích, řezníků, tesařů a zedníků, obuvníků, kožišníků, tkalců, hrnčířův a společných řemesel.

Život společenský podporují spolky: „Záložna" a „Spar- und Vorschusskassa", čtenářský spolek „Havlíček", Sokol, „Moravanka", spolek žen a dívek českých, katolická jednota, dobrovolná jednota hasičská, „Radetzky", spolek voj. vysloužilců, odbor „Ústřední Mat. Školské", Svornost, Lasalle, řádové společenstvo, Verschönerungsverein, Bürgerverein, Ortsgruppe des Deutschen Schulvereins.

Mimo veřejnou čítárnu mají knihovny: Sokol, čtenářský spolek, katolická jednota.

Z rodáků zasluhují zmínky: Angelus Stift, nar. r. 1733, vstoupil k augustiniánům a byl vojenským kaplanem a kazatelem na Špilberce. Zemřel 20. února r. 1795. Napsal: Rede auf Maria Theresia's Genesung, Brno 1767. Fol. (Cerroni). Dr. Jan Ev. Bílý, narodil se r. 1819, zemřel r. 1888. Působil jako kaplan v Židlochovicích, v Brně u sv. Jakuba, v Tišnově, jako farář v Předklášteří a v Dolních Loučkách, vynikaje vždy a všude jako učenec, spisovatel, věrný národovec a bojovník o naše práva na sněmě a na říšské radě. Vydal: Biblioteku kazatelskou, Legendu o Svatých Božích, Dějiny církevní, Život sv. apoštolů Cyrilla a Methoděje, Život Krista Pána a j. v. menších pojednání (na př. Klášter Kounický, Klášter Tišnovský atd). P. Mořic Šrůtka (narozen 1804, zemřel 1880 v Olomouci), provinciál řádu kapucínského v Čechách a na Moravě; od r. 1853—1859 jsa zvolen za generálního definitora (rádce) sídlel v Římě, kde mnoho platných služeb prokázal své milé české otčině. Byl čestným občanem rodného města.

Panství Kounické mělo r. 1750 17 osad patřících dnes ke 3 soudním okresům: Ivančickému: Bránice Mor., Hlína, Kounice

---

[1]) Výpočet učiněn dle seznamu cechovního v archivu zámeckém v Kounicích (XVIII. století).

Dolní, Neslovice, Silůvky, Trboušany; Židlochovskému (v. t.): Bračice, Mělčany, Syrovice, Vranovice; Pohořelskému (v. t.): Kopařovice, Malešovice, Němčičky, Odrovice, Pravlov, Pasohlávky, Vlasatice.

Co se týká osad v okrese, měla vrchnost dle fasse její t. r.: dvůr v Kounicích s 512 m. polí, 17$^2/_8$ m. zahrad a 4 vozy sena; — vinic 49$^4/_8$ m. u Kounic, 10$^4/_8$ m. u Mor. Bránic; — pivovar na 740 sudů piva v Kounicích; vína se vyprodalo ve zdejším sklepě 1 sud, v Neslovské hospodě 17 věder; — lesy u Hlíny: k Brněnské pěšince a k Pršticům 1850 m., k Ivančicům 280 m., v Bukovině 140 m., u Mor. Bránic 60 m., za Něm. Bránicemi „Frauenwald" 400 m.; — stálé peněžité a jiné dávky, které poddaní dávali o sv. Jiří, Janě, Vavřinci, Michale, Martině a o vánocích. (Viz tab. na str. 171.)

K dávkám stálým lze připočísti i činži z pálení kořalky, kterou platily osady za to, že jim r. 1677 dovolil Ferdinand hr. Ditrichštejn, aby samy ji směly páliti ve svých kotlích. Trboušany, Bránice Mor., Silůvky s Hlinou platily ročně po 4 zl. 30 kr. (o sv. Urbaně a o sv. Kateřině po 2 zl. 15 kr.), Neslovice půlročně 3 zl. 22 kr. Řezníci místo 125 liber sádla platili 14 zl. 35 kr.

Z nestálých platů dostávala vrchnost činži z řeky: od Kounického rybáře 6 zl., z koupelny 108 zl. a nájemného z mlýna v Kounicích 625 zl. a 5 krmníků; — posudné: ze Silůvek 7 zl., Hlíny 3 zl. 30 kr., Mor. Bránic 14 zl., Neslovic 7 zl. a z Trboušan 25 zl.; — z Neslovské koupelny 60 zl.; z tamější hospody 250 zl. a 25 zl. z rasovny v Trboušanech; — obilný desátek z Mor. Bránic a Trboušan: 29 m. pšenice, 155 m. ječmene, 75 m. ovsa, 2$^2/_8$ m. prosa a 4$^2/_8$ m. hrachu.

Farář Kounický nedostával desátku; za něj dostával od vrchnosti ročně: 82 zl., 10$^4/_8$ m. pšenice, 20 m. žita, 8 m. luštěnin, 2 m. ovsa, 6 beček piva, 3 vědra vína, 18 sáhů dříví. Požíval 18 j. polí dominikálních a dostal 8 mandelů žita a 8 pšenice ve slámě; — vinný desátek týmž právem vrchnostenským z Mor. Bránic 1$^2/_4$ vědra.

Tažnou robotu dvouspřežnými vozy konali 3 sedláci z Neslovic po dva dny týdně. Pěší robotu konali týdně: z Neslovic 2, z Hlíny 6, z Trboušan 16 půlláníků a z Mor. Bránic 7 čtvrtníkův a 24 kopači po tři dny; z Neslovic 16, z Hlíny 10 a z Trboušan 3 čtvrtníci 1$^1/_2$ dne; z Neslovic 4 chalupníci a v Mor. Bránicích

Dávky na panství Kounickém.

Osada:	Místo pečeně, o sv. Vavř., zl.	kr.	Činže z pozemků, o sv. Mich., zl.	kr.	o sv. Jiří, zl.	kr.	Viniční činže, o sv. Martině, zl.	kr.	Robotní činže, o sv. Janě, zl.	kr.	o vánocích, zl.	kr.	Činže z kopanin (o sv. Michale), zl. kr.	Slepic (o sv. Michale), kusů	Hus, kusů	Vajec, kusů	Omastku, lib.	Místo předení, zl.	kr	Rozličné peněžní a jiné dávky:
Dolní Kounice . .	—	35	30	3	14	9	757	54[1]	24	44	24	44	1 zl. 30kr	67 1/2	—	—	125	—	—	31 zl. 15 kr. z koření, 15 zl. z masných krámů, 15 zl. z obchodu se železem, 4 zl. 20 kr. činže z domkův.
Neslovice	—	—	12	49	9	42	—	–		—	—	—	—	35	25	1	—	1	35	Ze židovny 7 zl. 30 kr. a 58 2/8 m. ovsa stálé obilné činže o sv. Michale.
Hlína	—	—	12	5	4	34	96	32	4	—	4	–	1 zl. 10kr	23	—	—	—	—	56	24 m. ovsa obilné činže.
Bránice Mor. .	—	—	24	18	18	9	155	52	—	–	—	—	—	135 1/2	—	12	—	2	27	18 zl. z mlýna.
Trboušany . . .	—	-	13	2	9	54	79	45	—	—	—	—	—	27 1/2	17	—	—	—	35	4 zl. 40 kr. z domku podruhova.
Silůvky	—	—	10	11	6	29	10	50	5	—	5	—	50kr	58	—	15	—	1	31	—

[1]) Po srážce 226 zl. 37 kr. na pustiny.

11 jen jeden den. Čtvrtníci a kopači s 2 a $1^1/_2$ dne robotovali sice pěší robotou od sv. Jiří do sv. Michala po 3—2 dny, ale dává se jim mimo všechny ostatní roboty pěší po celé žně, hlavně za ječných a ovesných denně teplá strava, pecen chleba a pivo.

Město Kounice robotovalo ročně: celý dům 1 den a $1^1/_2$ domu půl dne seče o pšeničných žních a u Kounického mlýna za čištění stoky též den; za to byla od vrchnosti 5 m. (r. 1775 již $6^6/_8$ m.) žitné mouky, 2 bečky piva a radní, kteří konali službu vytykačů, oběd.

Jak byly roboty r. 1775 zhoršeny, viz jednotlivé osady.

R. 1834 byly pozemky panství Kounického rozděleny:

	na panské:		na poddanské:	
pole . .	2284 jitra	$1174^{2}/_{6}\square^{0}$,	13527 jiter	$1248^{2}/_{6}\square$,
louky .	1016 jiter	$574^{1}/_{6}\square^{0}$,	1253 „	$962^{2}/_{6}\square^{0}$,
pastviny	419 „	$1545^{4}/_{6}\square^{0}$,	1176 „	$1372\ \square^{0}$,
vinice .	71 „	$1328^{4}/_{6}\square^{0}$,	1882 „	$408^{2}/_{6}\square^{0}$,
lesy . .	2029 „	$121^{2}/_{6}\square^{0}$,	195 „	$138^{2}/_{6}\square^{0}$,

v čemž jest zahrnuta i výměra dědiny Cvrčovic, jež byla přikoupena r. 1771. U allodního statku Něm. Bránic (v. t.), které od r. 1808 patří rovněž zdejšímu velkostatku, bylo panských pozemků 36 j. $675\square^{0}$, poddanských 576 j. $834^{2}/_{6}\square^{0}$.

R. 1903 mělo panství Kounické 11·53 ha stavební plochy, 1688·9 ha polí, 249·25 ha luk, 8·99 ha rybníků, 7·16 ha zahrad, 30·62 ha pustin, 1222·37 ha lesa, 21·53 ha neplodné půdy, celkem 3240·42 ha. Z toho na okres Ivančický připadá 205·73 ha půdy, 889·01 ha lesa. Krásný a zachovalý jest les revíru na Hlíně (708·42 ha.).

Vrchnostenský zámek vypíná se jihovýchodně města na pravém břehu Jihlavy na kopci (222 m). Nejkrásnější pohled na něj jest od sv. Antonína; od Pravlova zdá se nedobytnou pevností, o čemž svědčí dvojité hradby. První branou (obr. 29.) se znakem Ditrichštejnským vchází se na I. nádvoří, kde ve příkopech částečně zasypaných roste zelenina; dřívější dřevěný padací most vedoucí ke druhé bráně nahrazen kamenným; zazděné dvě kamenné hlavy lidské zůstaly jedinou ozdobou tohoto druhého vchodu. Na druhém nádvoří stojí vlastní zámek (obr. 30.) o 2 poschodích, ověnčený baštami; příkopy srovnány, bašty sníženy. K němu přes vyzděný příkop pne se most; na římse nad

branou jest znak Drnovských z Drnovic, za nichž zámek opravami nabyl nynější podoby. V přízemí jest byt nadlesního a lesní úřad, v I. poschodí v rytířské síni archiv a v některých světnicích registratura; většina pokojů jest prázdna. V II. poschodí jsou okna mimo malé otvory zazděna, stropy proraženy; jen jihovýchodní křídlo jest obydleno; na konci chodby v této zámecké části jest bývalá kaple, do níž dvéře ozdobeny znakem neznatelným pro maltu a vápno; kaple sama proměněna na světnici. Zachovaná

Obr. 29. První brána zámku v Dol. Kounicích.

kružba v gotických oknech jest zazděna, a nad stropem světnice skryta stará klenba původní. Z oken kaple krásný pohled na řeku vinoucí se k Pravlovu a dál, ale smutný na zříceninu „Růže Nebeské“.

Že zámek za bouře válečné býval útočištěm klášternicím a měšťanům, svědčí bránka „výpad“ v hradbách směrem k městu a klášteru prolomená. K ní vedly od konce klášterní zahrady 2 rovnoběžné 2 m od sebe vzdálené zdi, aby mezi nimi utíkali bezpečněji. Jsou posud znatelny do výše 2 m.

Sloh stavby zámecké ukazuje na opravy XVI. století, ale gotické části průjezdu, kaple a vchod do sklípka u „výpadu“ spadají do dřívějších století. Památkou na Žabky z Limberka jest kamenné schodiště v levém rohu obdélníkového nádvoří zámeckého; vine se spirálovitě do II. poschodí; schody na vnitřních okrajích jsou ozdobeny vytesanými žabkami, želvami, hady a j. zvířaty. Střed klenutého stropu jest ozdoben znakem p. Žabkův. Pod zámkem jsou dlouhé sklepy, a ve skále vytesány chodby. Zámecké stráně jsou poslední dobou zalesněny.

Jak silně zámek býval opevněn, dokazuje, že r. 1663 ubránil se přesile 10.000 Tatarův. Po válce s Turky r. 1683, kdy se očekávaly možné opětné výpady Turků z Uher, pomýšleno i na zlepšené opevnění hradu Kounického; proto 26. října r. 1690 obdržel zdejší zámecký hejtman rozkaz o 14 „punktech“, dle nichž se měl postarati o vyzbrojení a obsazení hradu zbrojným lidem, o úpravu padacích mostů, o střelný prach atd. Kdyby nebylo dostatek mušketů, měly se koupiti muškety, jichž užívali židé za noční hlídky městské.

Dle popisů panství Kounického z r. 1744 byl v kapli zámecké starožitný oltář, Mater dolorosa, obraz sv. Jana Křtitele; v některých světnicích rozličné obrazy a nábytek.

Zámek, o němž se neví, kdy a jak přešel na klášter, měl, když náležel klášteru, svého purkrabího, na př. r. 1380 Zarko ze Semtína,[1]) r. 1448 Hanuše z Vašatic (Půh. kn. III. 406), Václava z Vlasatic 1499, Prokopa Jihlavského 1508 (Volný, K. T. I. 368). Kolem r. 1470 byl v zástavě Jana Kropáče z Nevědomí a z Bučovic, jenž za odevzdání jeho vzal odtud všechnu střelnou zbraň a učinil škodu na zvěři v klášterních lesích. Proto byl r. 1496 klášterem žalován z 300 zl. škody.

Dolní Kounice měly práva, privileje a povinnosti:

1. Již r. 1483 prodal městečku Kounicům (za 200 zl. uh. klášter za probošta Volfganga a převorky Kateřiny) právo odmrtní, „aby každý chudý neb bohatý mohl statek svůj movitý neb nemovitý dáti neb poručiti buď za svého živobytí, aneb na smrtelné posteli, komu se jemu zdá, buď svým přátelům, dětem, ženě nebo ke klášteru našemu zdejšímu, aneb faře tu v Kounicích, aneb k špitáli, aneb k mostu, neb k stezkám

[1]) C. D. Mor. XV. 178.

Obr. 30. Zámek v Dolních Kounicích.

aneb k cestám; než to poručenství mají řádně opatřiti před rychtářem, neb před konšely, neb před 2 sousedy usedlými; pakli by kterého Pán Bůh smrti v náhle neuchoval a že by umřel a poručenství neučinil, tehdy statek jeho má spadnouti na ženu a na děti, neb na nejbližšího přítele; pakli by přátel přirozených neměl, tehdy ten statek má spadnouti na městečko, a měšťané mají to obrátiti na své dobré a poctivé věci . . .

2. Jiří Žabka z Limberka osvobodil (dto. na Kounicích, v úterý po sv. Valentině 1547) městečko vší roboty, ale vyžádal si, aby měšťané v nutný čas pomáhali opravovati vodovod vedený na zámek, do pivovara a dvora, a platili 20 kop čes. groší o sv. Janě a o vánocích.

3. Zikmund z Zástřizl dovolil, aby se zařídil urbář práva horenského a peněžní činže (dto. ve středu po sv. Jiří 1567).

4. Hynek a Jan, bratří z Zástřizl, listinou na zámku Kounicích na den sv. Havla 1576 měšťanům Kounickým na žádost purkmistra, rychtáře, konšelů, horného i horníků potvrdili starobylé pořádky a zvyklosti, práva a svobody.

A. Práva městská.

Z každého domu celého o sv. Jiří a o sv. Václavě dávati po 3 groších bílých, z $1/2$ domu $1 1/2$ gr., z každého domu za vodou 2 gr. (za celý rok vše činilo 21 zl. 22 gr.); o vánocích neb o masopustě z celého městečka $94 1/2$ slepice[1]) (z celého domu 1 slepici, z půl domu půl slepice, z dvou domů za vodou 1 slepici); o sv. Martině z každého masného krámu půl centu přepuštěného loje; každého roku 40 zl. robotních[2]) peněz (20 zl. o sv. Janě Kř., 20 o vánocích).

Poněvadž vrchnost z „lochu“ na náměstí, jejž dávno pustila obci, a z krámů při něm brala stálého platu 10 zl. a z vinohradů jak měšťanům, tak přespolním lidem ukládala peněžité dávky

---

1) Soudnými sluly, poněvadž se z nich připravoval oběd pánovi neb úředníkům jeho, seděl-li na obecním soudě v městečku Kounicích. Které zůstaly, byly odvedeny na zámek.

2) Za to nemuseli „žádných takových bud vymyšlených i jiných robot pánům svým nyní a časy budoucí věčně činiti a vykonávati, jakž pak i list od J. M. p. Jiříka Žabky z L. dobré paměti, ty časy pána jejich, stran takových robot jim daný před rukama mají“.

dle listu, chovaného na radnici, nesměla ani sama, ani kdo jiný nalévati vrchnostenského vína v městečku Kounicích. Řezníci dávali o sv. Vavřinci dobrou vepřovou pečeni, aneb za ni 15 bílých groši. Za svobodný lov v řece od dolního stavu u panského mlýna až k hornímu u Německých Bránic platili měšťané vždy o sv. Václavě 4 zl.; byla-li však kalná voda, směl každý po 3 dny ryby loviti, ano s dovolením pánovým i od panského stavu u mlýna až po druhý stav Pravlovský.

„Kdo mlel v panském mlýně, platil do komory jeho 2 bílé groše a, kdo pivo vaří, z jedné várky žber mláta do dvora a, když pacholek mlýn napraví, 2 peníze jemu dáno býti má. V panském mlýně měli měšťané míti přednost v mletí před přespolními, a kámen mlýnský měl býti plachtou obestřen, aby se mnoho neprášilo.“

„Kdož pivo v kterém pivovaře vaří, má tomu dáti, číž jest pivovar, 4 groše, a může je svobodně vyšenkovati, aneb obyvatelům vystavovati. Kdo by, nemaje vlastního domu, šenkoval pivo, 8 gr. platí pokuty rychtáři (4 gr. na sv. Jiří, 4 gr. na sv. Václava). Přespolní lidé nemají v městečku sladu dělati. Toto taky za právo měšťané Kouničtí mají: každý purgmistr vždycky ve čtyřech nedělích i po posvícení, a to každého roku, mají víno obecné neb koupené na zisk obecní v radnici šenkovati, a když načíti chtějí třetím dnem, napřed poslem jejich městským zavolati dáti mají tak, aby žádný soused v obci mezi nimi sedící na ně vína nenačínal. Kdož by se koli toho dopustil a na ně víno načal, ten každý bez milosti v pokutu obci podle uznání spravedlivého od úřadu upadne.“ Kdo by za jiné doby bez vystrčení víchu víno nabízel na prodej, zaplatí 15 gr. pokuty. Kdyby se nedostávalo vína, mohl každý hospodář jinde je koupiti a prodávati. I podruh směl prodávati víno, jen když měl vinohrad ve zdejších horách; jinak nesměl se svým hospodářem společně ani sladův dělati, neb piva vařiti, ani nalévati vína. Kdo z přespolních lidí měl by zde dům a vinohrady, může sice víno vylisovati ve svém domě, ale nemůže nalévati, poněvadž tu v městečku v svém obydlení a bytnosti nejsou osobně.

O trhovém dni měl městský posel vystrčiti na pranýř vích na znamení, že nikdo nesmí ničeho kupovati, pokud nebude nakoupeno na zámek.

Chléb bílý a režný měl býti pečen pekaři a prodáván i jinými v městečku, jako v městě Ivančicích, měřiti se mělo podle starodávné zvyklosti a práva mázem Brněnským a měřicí Pohořelskou.

Řezníci měli prodávati maso vším právem, způsobem a obyčejem, jako činí a prodávají řezníci Brněnští.

Kdo z přespolních koupil pivo neb víno v Kounicích, neplatil mostného mýta v Pravlově ani koňského mýta v Pohořelicích; navzájem obyvatelé těchto obcí neplatili téhož v Kounicích.

Vincaři z městečka jsou povinni každého roku každé zimy jeden den v panském vinohradě pomoci řezati.

Pokuty. Pět groší platil rychtáři, kdo popel a jiné nečisté věci vysypal na ulici; 5 gr., kdyby soused sousedu do sv. Jiří aneb do 2 neděli po sv. Jiří neohradil soumezí, aby škoda se nedála od dobytka; 5 gr., kdo neměl pravého a spravedlivého mázu; 1 hřivnu pánu zaplatí, u koho vyjde oheň.

Sirotčí peníze. Měšťané mají od starodávna obyčej a právo peníze sirotčí, kteréžto v městečku osiřejí, na radnici přijímati, nikdež jinam jich nevydávati . . . v čas potřeby, jakž ouřadem bude uznáno, sirotkům spravedlnost vydávati . . . a účty z nich při obnově úřadů podávati.

„Co se práv městských buď o zločince i jinak v městečku jejich dotýče, o to se do města Brna jakožto k vyššímu právu o ortele buď i o mistra popravčího utíkati mají. Ale co se práv odúmrtních, zvlášť pak horenských dotýče, o to sobě tu v městečku podle privilejí a výsad svých, kteréž od starodávna mají a toho užívají, nikdež jinam se neutíkajíce hleděti vykonávati, jednomu každému spravedlnosti udělovati, buď rozsudky, ortele, výpovědi spravedlivě vydávati a činiti mají tak, jakž dále artykule těch práv a svobod horenských a listu jejich odúmrtního (v. t.) ukazují a zavírají.“ „Když by se kdo s druhým vadil a jeden druhého ranil, má ta vina podle nálezu konšelského na pána jich přijíti, ale když by jeden druhého neranil, tehdy hospodář, u kohož se svadili, může je zase srovnati a smířiti. Toliko že by se frejunku zrušení a okrvavení dotýkalo, v tom se ví úřad konšelský podle jejich starobylého pořádku jak chovati“. „Kdož by koli sobě odjinud odpuštění od pána jejich vzal, má předně listy výhostné, zachovací i od řemesla (ač by jakého řemesla byl) ukázati, na radnici Kounickou předložiti; vykonaje to, má

se a bude moci tam se vším statkem svým i s vínem přestěhovati, a ten rok první má se to jemu přáti, aby to víno tam přivezl, a je vyšenkovati mohl, ale potom nic, jestliže vinohradu svého v horách Kounických nemá neb míti nebude.“

Patronátní právo. „Měšťané Kuničtí nemají a nemohou sobě žádného faráře bez vůle a vědomí pána jejich jednati a páni zase tolikéž bez vůle a vědomí jich.“

O mostě přes řeku platilo: „Když by měšťanům Kounickým most sesul aneb se vodou a ledem pokazil, tehdy panoš, t. j. osoba stavu rytířského, buď man, když tu mezi nimi sedí a v městečku své obydlí má, každý ten povinen jest k mostu dvakrát více dáti, nežli jiný obyčejný člověk.“

O ostrově u Něm. Bránic: „Ten ostrov, kterýž jest u Něm. Bránic, poněvadž k mostu jejich od starodávna příslušl, aby při něm také zůstal.“

O soli: „Městečko Kounice i to za právo má, že žádný ze sousedů a jiný žádný člověk přespolní nemá a nebude moci do městečka K. žádné takové soli k prodeji na zisk a i jinak nositi ani voziti; kdož by se toho koli dopustil a na škodu obecní (obec prodávala sůl v radnici) odjinud složíc ji tu v městečku nosil, přivážel a prodával, ten každý v pokutu podle uznání úřadu Kounického na místě obce upadne.“

O berni: „Když by berně buď naše aneb českých králů a markrabí moravských zavolána byla, má z každého celého domu dáno býti tolik grošů, jakož i za starodávna bývalo, též z půldomu neb čtvrtdomu, jak starodávný obyčej kromě pivovaru, půl kopy grošů dáti.“

O výhonech pro stáda: „Pacholci pána jejich, když tu nivu k Trboušanům ořou „za Psinou“, nemají té nivy přeorávati k cestě, a to proto, aby tudy stádo bez škody choditi mohlo. Tak i druhé stadiště mezi „Starou horou“ a „Žebracím“, aby tu vinohradů v hromadu nedělali, proto aby tudy stádo obecné svobodně choditi a honěno býti mohlo.“

B. Artykulové práv a svobod hor vinohradních při městečku Kounicích byli podobni artykulům horenským jiných měst moravských.

Zvlášť dotýkajíce se práv a svobod horenských, tu doma je majíce, jinam se neutíkajíce, podle jejich dávných a starých zvyklostí a pořádků rozsudky, výpovědi a ortele buď na hrdle

i jináč aby spravedlivě činili, vykonávali a jeden každý, kdož tu činiti maje, na nich přestávali jinam se neodvolávajíce, poněvadž jich právo tak jest nyní a na časy budoucí a věčné bez všelijaké újmy a překážky nás, erbův, dědicü a budoucích potomkův našich pánů a držitelův panství tohoto Kounického i jiného každého živého člověka. (Práva horenská otištěna v Časopisu M. M., 1874, str. 57—60.)

F. Ferdinand kníže z Ditrichštejna dto. 15./4. 1696 potvrdil dosavadní privileje s některými výjimkami: Sprostil sice na žádost primatora, starosty, rady a celé obce městečko povinnosti při nahodilé správě vodovodu pomáhati (priv. Jiřího Žabky z L.), ale zavázal je, a) aby každý rok o žních jeden den zdarma a druhý za plat žali na panském; b) aby 9 domův od starodávna k tomu ustanovených skupilo veškero vrchnostenské obilí u Kounického dvora; c) za nepřítomnosti úředníka, který se staral o hlídku v zámku, mělo oněch 9 domů po 2 osobách hlídati zámek; d) jedenkráte ročně čistiti stoku u Kounického mlýna; e) místo robotních 40 zl. musili platiti měšťané 49 zl. 28 kr. o sv. Janě a o vánocích.

Za tyto práce a za dávku dřívějšího obyčejného jídla a chleba v čas žní obdržela obec od vrchnosti 2 bečky piva a 5 m. žitné mouky.

Ustanovení Hynka a Jana z Zástřizl o právě patronátním zrušeno úplně a zůstaveno zcela jen knížeti Ditrichštejnovi a nástupcům jeho; co se týká hrdelního práva a bezživotí, jak v horenském právě bylo vyjádřeno, zůstavil sobě a svým nástupcům: 1. uvědomění oněch případů, kde by se jednalo o hrdlo a tělesné tresty, 2. odklad vykonání rozsudku na tak dlouho, pokud by sám neb dědicové jeho nedali odpovědi na nejposlušnější oznámení jejich.

S malou proměnou zůstaly tytéž poměry do r. 1848.

Dolní Kounice po prvé jsou nazvány městem r. 1737 (v potvrzení privilejí císařem Karlem VI.).

Neštěstí a jiné události v obci:

1678 mor zachvátil 220 křesťanův a mnoho židův.

1742 vpád Prusův a Sasův. Tehdy v Kounicích nepřátelé projedli za 4719 zl.; měšťané nuceni jim vydati 1027 zl. 43 kr., 15 měř. pšeničné mouky, $24^4/_8$ m. žita, $207^4/_8$ m. ovsa, $12^4/_8$ m.

vařiva, $224\frac{1}{2}$ centu sena, $39\frac{1}{2}$ kopy slámy, 8 koní, 38 kusů drůbeže, 206 peřin, 69 prostěradel a 2 vozy; židovská obec 1401 zl., $1\frac{4}{8}$ m. žita, 1 m. ječmene, 31 m. ovsa, 1 cent sena, 12 krav, 22 prasata, 3 kusy drůbeže, 18 peřin a 1 prostěradlo; vrchnosti vzali 48 beček a 2 vědra piva z jejího pivovaru a 18 m. žita, $572\frac{3}{8}$ m. ovsa z jejích sýpek, 11 krav, 30 ovcí. Na zámku bydlícím nepřátelům i ovčák musil poslati kopu vajec, a za 15 zl. 24 kr. rozličných vařenin. Dle přípisu dto 17. března 1742 Sasové a cizí myslivci s jiným „ksindlem“ vydrancovali židy v Kounicích.

1770 16. února vznikl oheň v panském ovčíně; uhořelo 721 ovec a 2 krávy; v témž roce shořelo 8 domů v Růžové ulici.

1771 drahota a hlad; — 1. září byla hrozná bouře a zapálil blesk.

1775 4. února připluly silné kry ledové, voda vystoupla a strhla 50 domů v Rybářské a Dlouhé ulici a mýtní domek; odnesla most; 12. února velkou vodou stržen splav.

1794 1. června dozrály třešně; 16. května kvetly vinohrady; 25. července byly hrozny zralé.

1799 30. dubna vznikl velký oheň v židovském městě a vyhořelo 38 křesť. a 100 žid. domův; 1.—9. ledna táhli Kounicemi Rusové.

1801 1. května oheň; na smutnou památku zhoubného ohně jsou každoročně služby Boží v kostele sv. Antonína.

1805 19. listopadu byli zde Francouzi, táhnouce k vítězné bitvě Slavkovské (2. prosince); 17 věder vína, 3000 kusů chleba s masem poslalo se téhož dne za nimi odtud do Jiřic.

1806 21. února přišla velká voda.

1809 3. července táhli obcí Francouzi.

1811 18. září bylo vinobraní; víno bylo velmi dobré. Téhož roku byla míra pšenice za 48 zl., žita 38 zl., ovsa 17 zl., čočky 84 zl., hrachu 60 zl., rohlík 3 kr., 6 lotů chleba 6 kr., máz sádla 14 zl.; vše ovšem čítáno v „bankocetlích“.

1812 10. července byla velká voda, která s sebou přinesla mnoho dřeva. Víno se urodilo, ale bylo kyselé; vědro se prodávalo za 20 zl.

1813 12. května šlo obcí vojsko saské, a 31. května 15.000 Poláků z velkovévodství Varšavského s knížetem Poňatovským.

1816 velká drahota: míra pšenice za 37 zl., žita 32 zl., ovsa 16 zl. 30 kr., ječmene 22 zl., prosa 42 zl., hrachu 38 zl., libra hovězího masa 32 kr., máz vína 48 kr.

1819 18. července velký oheň v Antonínské ulici; vyhořely 22 domy, mezi nimi i chudobinec.

1820 23. května zničila povodeň 108 domův a most.

1822, 1825 a 1827 urodilo se mnoho dobrého vína.

1823 22. července lehla popelem celá židovská obec — mimo templ — a 72 domů křesťanských v Dlouhé ulici. Obci vyhořely obecní hostinec a mostní skladiště.

1829 18. dubna oheň z č. 30. a 31. strávil 71 domů, mezi nimiž i radnici.

1831 řádila cholera; zemřelo 538 lidí.

1837 14. března o 4. hod. odpol. silné zemětřesení.

1848 přestato se vařiti v panském pivovaře.

1862 v noci na 2. únor povodeň; zbořeno 180 domů, most, mlýn, zničeno 5 životů lidských; farní kostel, v němž stála voda 7' vysoko, musil býti zavřen. Sbírka pořádaná na prospěch nešťastných dala 28.796 zl.

1879 29. června padaly kusy ledu; zničeny vinohrady, stlučeno ovoce s větvemi.

1880 18. července opět krupobití, jež stlouklo vše.

1889 urodilo se dobré víno.

1890 nevídané a neslýchané krupobití.

1902 nedozrálo víno, krupobití.

Po vystavění železnice míval důležitost Karlov, zájezdný radikovaný hostinec u silnice na Hlínu, nyní hospodářské stavení. R. 1755 byl tam lis s domem hr. Verdenberka. R. 1762 4. června koupil Karel Max. z Ditrichštejna od svob. p. Hausperského pozemek („veš v kožichu“) v území Kounickém za 800 zl. a hostinec Karlov za 500 zl. Nástupce jeho Karel Jan prodal „Karlov“ Michalovi Maarovi r. 1790 za 665 zl., 20 zl. činže z hostince a 38 zl. 48 kr. činže z polí. R. 1790 za prodeje byl vydražen za 665 zl. Karlem Kopeckým z Pravlova; tehdy musil platiti o sv. Jiří a o sv. Michale po 10 zl. U hostince byly 3 j. 1470□° úhoru, 3 j. 1350□° vinic a 1100□° pole, celkem 8 j. 720□°; z toho platil 12 zl. 37 kr. roční činže, 4 vědra panského vína a 4 bečky piva musil sám dovézti a vynalívati, jinak platil pokutu 10 kr. za vědro vína a 2 kr. za bečku piva; též

kořalku měl bráti od panských nájemníkův. (Zámecký archiv č. 163.) V 19. stol. patřil Florianovi Dostálovi, řezníku v Krumlově, Josefu Ammlerovi z Brna, od něhož jej koupil Dr. V. Perek r. 1898 za 10.500 zl.; patří mu dosud. Má výměru 16 ha 5 a (pole, vinohrad a šparglovna).[1])

Na návrší u „sv. Antonína" nalezeny různé předměty starožitné. U Světlíkovi cementárky našly se za kopání základů kosti pravěkého zvířete.

Dolní Kounice, žid. obec,

tvořila do r. 1850 úplně samostatnou židovskou čtvrt (ghetto); od t. r. jest sice politicky samosprávna, ale katastrem jest částí města Dol. Kounic; spravuje ji starosta a 2 radní. Měla r. 1790 31 domů, 439 obyv., r. 1850: 104 domy, 649 žid. obyv., r. 1890 76 domů, 113 Čechů, 233 Němců (z nichž 173 židů), r. 1900 64 domy, 237 Čechů, 141 Němců (106 židů).

Židé měli při městě Dol. Kounicích svou osadu blíže samého hradu již za 13. stol.; tam býval i starý hřbitov, z něhož nalezeny mnohé náhrobní kameny a převezeny na nový (ze XVII. stol.) jz. obce na návrší.

V l. 1850—1903 bývala v obci nábož. něm. škola, jež mívala r. 1854 ve 3 třídách 118 dítek; poněvadž s počátku 20. stol. klesl počet jejich, byla zrušena, a dítky odkázány do něm. právě zřízené školy obecní v městě (viz Dol. Kounice).

Obci náleží chudobinec, lázeň a cihelna. Dobročinná nadání mají kapitál 80.000 K. Zachovala se obec. pamětní kniha ze XVI. stol.; starý archiv zhořel a novější obsahuje záznamy z posledních 100 let.

---

[1]) Reg. dom. 154, podd. 181, urb. 42. Cod. dipl. Mor. II. 108, 178, 213, IV. 154—156, 168, 171, 187, 293, 294, 347, V. 299, VI. 4, 5, 27 - 29, 156, 157, 172, 177, 178, 291, 292, 296—298, VII. 3, 6, 118, 501, 789, 876; Knihy půhonné III. 116, 196, 205, 217, 226, 301, 308, 235, 242, 310, 311, 360, 406, 408, 414, IV. 16, 24, 50, 107, 122, 124, 153, 215, 221, 235, 246, V. 153, 272, 274, 309, 322, 331, 338, 409, 410, 419, 427, 457; Ř. Volného Kirchliche Topographie I. 357—372, Ř. Volného Die Markgraf. Mähren II. 1. 408—429, B. Dlabáče Nachricht von dem Prämonstratenser Frauenstifte zu Kaunicz in Mähren, Dr. J. Bílého Klášter Kounický (v Moravanu 1856 str. 40.—54.), Z. d. B. VII. 235, 537, 798, VIII. 307, XI. 421, 559, Bočkova sbírka v zem. arch., č. 4150.

Stavba synagogy[1]) ukazuje na dva slohy: starší část na maurský, přístavba (1652) renesanční. Zde zasedaly v l. 1654, 1665, 1674 a 1713 žid. synody. Od nepaměti bývali při synagoze rabíni, z nichž vynikli: Josef Spiro, jehož dílo „Derech Majaschar“ vyšlo tiskem v Praze r. 1810; Leser napsal „Siach Abde Aboth“; Abeli „Nábožný“ (1729), Jakob Elieser a j. Matriky se počínají 1799; dřívější zhořely.

Obec trpěla často ohněm a vodou; na př. r. 1862 přes čtvrtinu domů bylo povodní zničeno a více nevystavěno. Jiná neštěstí viz u Dol. Kounic (str. 181 a 182).

Jest zde škrobárna.

Ledkovice

(r. 1228 Leccowicz, 1230 Lechcowicz), jinak i Letkovice, od osob. jména Letek (srv. Letovice), ves jz. Ivančic 2 km, při ústí Oslavy do Jihlavy, katastr. a polit. obec 3·87 km^2, skládá se ze dvou rovnoběžně stavěných částí, z nichž jedna kratší, ale širší, podoby obdélníkové, tvoří náves, druhé se říká „za humny“. Domy stojí vedle sebe a průčelím na náves (obr. 31.). Grunty jsou v dědině; za humny jsou chalupníci, půlláník a 4 čtvrtláníci. Humna tvoří 2 podélné řady stavení, ze kterých řada návsi bližší jsou stodoly, na druhé jsou chalupy a 5 gruntův. Před některými domy jsou zahrádky od nepaměti, před jinými z minulého století. Žundry vymizely úplně, a s nimi i kroj a nábytek. Zbytky národního kroje „po bábičce“ jsou majetkem jednotlivých rodin. Osadu spojuje s Oslavany silnice, s Ivančicemi a Němčicemi pouze lávky.

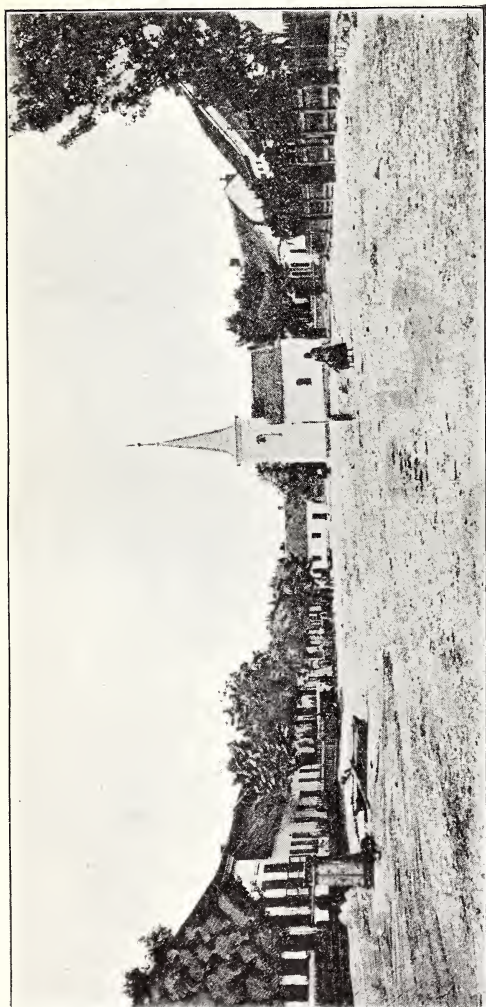
Před válkou třicetiletou měly 5 $^{31}/_{64}$ lánu = 778$^4/_8$ m. polí a 103 m. vinohradů (na př. na Bouchalu 45 m., v Kolíbkách 35 m.) a 26 domů; větší rolníci měli po 78, 65, 52 m. Po ní bylo obydlených domů jen 14 a 12 pustých se 150 m. pustých polí. U oněch 14 byly pozemky rozděleny. 26 původních gruntů proměněno r. 1750 na 2 celolány po 61$^4/_8$ m., 18 $^1/_2$lánů po 30$^6/_8$, 5 $^1/_4$lánů po 15$^3/_8$ m.; celkem poddaní měli 877 m. polí, 12 m. pustin, 6$^2/_8$ zahrad, 62$^1/_8$ m. vinic, 34$^2/_4$ vozu sena, 11 vozův otavy.

---

[1]) Dle místního podání stávala stará modlitebna na místě pošty.

R. 1790 bylo 29 domů, 200 obyvatelů, r. 1834 46 domů, 242 obyvatelů; r. 1900 73 domů, 414 obyvatelů, katolíků, Čechův.

Již r. 1228 jmenují se Ledkovice mezi osadami, jež náležely nově založenému klášt. Oslavanskému, a mají podnes stejnou vrchnost a osudy jako Oslavany (v. t.).

Obr. 31. Náves v Ledkovicích.

K farní osadě přislušejí do Oslavan. V osadě stojí od roku 1806 zvonice, k níž roku 1864 přistavěna kaple. Kamenný kříž k Oslavanům jest z r. 1806, železný na cestě k Řeznovicům z r. 1867.

Do r. 1785 přiškoleny byly Ledkovice do Oslavan, v letech 1785—1851 do Řeznovic, ač mnohé dítky chodily do Ivančic a do Oslavan; v letech 1848—1850 vyučoval tu Kürschner samostatně. Naturalie, které platili Ledkovští Osl. učiteli, zastavili r. 1848, poněvadž myslili, že jsou osvobozeni konstitucí; ale vojenská exekuce je přinutila k opětným dávkám. Tím roztrpčeni zažádali o exkurendní školu, jež zřízena r. 1851 za učitele Řeznovského Deabisa (pro Ledkovice a Alexovice) a trvala 3 roky. Tehdy nebylo školní budovy, a vyučováno střídavě po domech; žáci sami si přinášeli potřebné nářadí.

Učitel Fr. Oderský koupil dům č. 39., upravil jej za školu a pronajal obci za 60 zl. ročně. V budově, jež za 1200 zl. byla zakoupena obcí, vyučováno do r. 1889, kdy vystavěna na návsi nová škola za 8000 zl.

Déle zde působili: Fr. Oderský (1853—1875) a František Košíček od r. 1885. Týž založil roku 1889 pamětní knihu. Knihovna školní z r. 1877 má 159 svazkův.

Obec má 25 měr polí, 12 m. lesa a 20 m. pastvin; na pečeti z r. 1750 jest nápis: D. G. S. LITKOWIZ a znakem radlice a hrozen; na novější: „Obec Letkowiz" s týmž znakem.

Poddanské poměry viz u Oslavan. Po zrušení roboty platilo se výkupného z 1 lánu 460 zl. Obec vyhořela 11. června 1739.

Trati obecní se nazývají: Za dědinou, na Krátkých, za Trním, Vinohrádky, Špigle, Vavroušky, u Nové Vsi, Za Bouchalem, Nívky, Prostřední, Ouvary, Kolíbky, Plachty, Stráně, Štomfy, Netrouvale, Loučky, Podsedky, Staré řeky, Kukanky, u Luži; louky: Žleby; pastviny: na Ouvařích, pod Pekárkou, u Ivančických hranic (r. 1750) a na Bouchalu, na Hlinku; lesy: na Zadních kopcích. Vinice r. 1750 byly: Kobilky, Bouchal, Zadní, Kavalíř.

Osada stojí na starém sidlišti z doby neolithické (s keramikou páskovou), bronzové i železné (s keramikou provinc. římskou). Kulturní vrstva vystupuje hlavně na severu osady a na levém břehu Jihlavy nad osadou, kdež jsou též odpadkové jámy. Nalezeny tu řezané parohy jelení, dva hroty kostěné, kostěné brusle, tkalcovské závaží, pálená mazanice, pazourek, různé střepy, kamenné zbraně. Ve srázném břehu Oslavy pod panskou nivou byly odpadkové jámy se střepinami rázu galsko-římského. Nyní jest místo to zahrazeno kamením.[1])

Litostrov

(Litostroj, Lytostroy 1386, Letoustrovo 1409, Litostroyow, Luthostroy), dle os. jména Litostroj, osada na sz. konci okresu, 21·39 km od Ivančic, 426 m nad mořem, tvoří s Rosicemi a Říčkami

[1]) Odpověď Fr. Košíčka, správce školního, na dotazník Vlastivědy Moravské; I. L. Červinka: Morava za pravěku, str. 75, 226; J. Knies, Časopis Mor. musea zem. III., str. 71.

politickou, s Říčkami katastr. obec 10·078 km². Míval počátkem XVII. století $2^{10}/_{64}$ lánu = 321 m. polí a 13 domů; za třicetileté války utrpěl tak, že jen 5 zůstalo osedlých (2 dvoulány a 3 lány); r. 1674 zůstávalo při 8 pustých domech pusto 194 m. rolí; r. 1749 mělo 6 osedlých lánů s $205^{6}/_{8}$ m. polí, $27^{4}/_{8}$ m. úhoru, $7^{2}/_{8}$ m. zahrad, $22^{1}/_{4}$ vozu sena a $6^{2}/_{4}$ vozu otavy. Obci náleželo tehdy $10^{4}/_{8}$ m. polí, $1^{2}/_{8}$ m. úhoru, vůz sena a 45 m. lesa; r. 1790 bylo 15 domů, 126 obyv.; r. 1890 : 22 domů, 225 obyv.; r. 1900 bylo 23 domů, 165 obyv., Čechů, katolíků, z nichž 35 neumí čísti ani psáti.

O Litostrově se činí zmínka r. 1376, když Petr Hecht z Rosic koupil od Peška z Ochoze les „Lhotku“, pole a louky táhnoucí se ke hranicím Zbraslavě a Litostrova. Týž Petr Hecht přikoupil r. 1386 od Jana z Meziříčí ves Litostrov s platy, užitky, poli, lesy, pastvinami a potoky. R. 1387 Jindřich z Horek prodal Mackovi z Litostrova a jeho dědicům v dědině Horkách dvůr, les a louky. R. 1409 Herart z Kunštátu, odjinud z Leštnice, pohání Bočka z Kunštátu, odjinud z Opatovic, ze 40 hř. gr., že mu Litostrov na díl nekladl, ježto mu toho měl učiniti; tehdy na Litostrově měla svůj podíl Jitka z Kunštátu, manželka Znaty z Rosic. R. 1464 Přemek, kníže Těšínské a z Veveří, prodal Hynkovi z Kukvic s Rosicemi (v zástavu mu danými králem Jiřím) i ves Litostrov; odtud sdílí obec osudy s panstvím Rosickým.

Osada tvoří podlouhlou, nepravidelnou náves s kapličkou (z r. 1853) sv. Floriana. Dříve se slavívala pouť 4. května, ale zanikla od delší doby; nyní se slaví zároveň se Zbraslaví. Na horním konci návsi stojí kříž z r. 1781, postavený zdejším lesním Fr. Korotvičkou a Jiřím Fialou, mlynářem na „Lhotech“, na dolním Boží muka. Domy jsou odděleny, a některé mají zahrádky před okny.

Panský dvůr má 65·48 ha polí a 71 ha luk a s Říčským dohromady 1·66 ha zahrad a 25·19 ha pastvin. Proti dvoru jest myslivna. K Litostrovskému revíru náleží 575·17 ha lesa.

Litostrov jest přifařen do Zbraslavě. Roku 1903 zřízena samostatná škola o 1 třídě. Dítek jest 33.

Obec má zachovanou starší obecní pečeť z roku 1752 s nápisem: „PE. POCTWI OBCE LITOSTROW 1752“ a znakem tří stromův. Novější bez znaku má prostý nápis „Obec Littostrof“. Litostrov s Říčkami platí 3147 K pozemkové daně, z čehož

2404 K připadá na velkostatek. R. 1900 bylo v katastru obou obcí: 330·55 ha polí, 36·9 luk, 5·62 zahrad, 47·48 pastvin, 571·1 ha lesa.

Poddanské poměry viz u Rosic.

Dle fase Zbraslavského faráře z r. 1808 bylo rolí u Litostrova, ze kterých měl desátek, 87 jiter 133□°. Osm půlláníků dávalo celkem: 3 kopy žita, $2^1/_2$ kopy ovsa, 1·36 zl. stř., 16 vajec a 2 kusy másla.

Trati mají tyto názvy: na Močítkách, na Čtvrtce, na Kopanině, na Chroustově, ve Starém Chroustově, za Zahradama, u Lávek, na Lhotech, Bílá voda, Skreje, Nový rybník (dříve rybník na pstruhy), v Dobrém dřevě, na Hořínce, na Loučkách, Dlouhý kopec, na Padělku, Lísky, na Širokých, Holisko, Vochůzka, Oulehle, v Chaloupkách, u Lipní cesty, Kozí hřbet, Malá louka.

Z knihy „Domovní a gruntovní popsání při městečku Rosicích a Pendorfu z r. 1755“ se dovídáme, že na pastvisku Litostrovském pásli dobytek Rudští (vrchnost Rudská platila za to 7 zl.) a že myslivec naléval vrchnostenské pivo; na dvoře stálo tehdy 20 krav.[1])

U Litostrova bývaly 2 osady, z nichž „Chroustov“ stával do XVII. století na trati „na Chroustově“. Roku 1414 Michal z Chroustova byl svědkem Artlebovi z Říčan proti Petrovi Přisňákovi. Týž zapsal již r. 1390 ve vsi Chroustově manželce Elišce na 2 lánech 1 hř. gr. a r. 1398 druhé manželce Voršule tamže na 3 lánech, 2 popluzích a mlýně 2 hř. gr. věna. R. 1492 vzal na Chroustov Urban ze Starého Sedla na spolek své dědice; r. 1499 náležel vdově po Urbanovi Dorotě a jejímu druhému manželovi Jiřímu Kolencovi z Gogolína, od něhož r. 1508 koupí připadl s popluzním dvorem a mlýnem k Rosicům (v. t.). V letech 1522—1562 nebyl ještě pust, ale r. 1668 bylo vše lesem porostlé (R. 143); r. 1691 přiznává farář Vev. Bítišský, že z Chroustova již dávno pustého béře desátky Rosická vrchnost. S počátku XIX. století stávaly „na Chroustově“ 2 neobydlené baráky, novější dobou se tam našly lžíce a zbytky nádob. Dle urbáře míval 7 usedlých, 3 celolány, 2 $^3/_4$lány a 2 $^1/_2$lány. Pozemky přivtěleny velkostatku.

---

[1]) Z. d. B. VI. 376, 825, VII. 436; Knihy půhonné I. 326; Karel Eichler, Paměti panství Veverského 156; o zaniklých osadách: Z. d. B.: VI. 376, 825; VII. 95, 436, 692: VIII. 62; XIII. 4; XIV. 4; XXIV. 23; půhonné knihy I. 326.

Kamenný mlat zde nalezený má p. učitel Křípal ve Zbraslavi.

O druhé osadě „Lhotkách" neví se z dějin ničeho, leč že r. 1562 vložil do zemských desk Pertolt z Lipého Janovi z Žerotína i pustou ves „Lhotky". Stávala v Marianském údolí „na Lhotech", kde do nedávna byly 2 mlýny a při nich 2 rybníky, starý a nový. Horní mlýn s pilou zbořen[1]) r. 1830, z dolního upravena hájenka, a rybníky spuštěny. U hájenky jest kříž z kamene, darovaný r. 1769 Jiřím Fialou, mlynářem.

Zdali na trati „Vochůzka" stávala ještě třetí zaniklá osada „Ochoz" (viz Rosice), nelze ničím odůvodniti.

Lukovany,[2])

vesnice 10 km sz. Ivančic, 403 m nad mořem, katastr. a polit. obec 9·21 km^2. Rozkládá se dílem na dvojí stráni, kdež jsou rolnické statky, dílem na dolině, a vede k ní od r. 1897 spojovací silnice okresní ze Zakřan. Osadou protéká potůček, zvaný „Pod sadem", vtéká do Zakřanského potoka Balinky a s ním do Oslavy. Části osady slovou: „na horním konci", „na dolině", „na dolním konci" neb „u dvora" a „na drahách" (obr. 32.)

Lukovany měly $5^7/_8$ lánu neboli $832^5/_8$ m. polí; r. 1749 $1003^3/_8$ m. polí orných, $197^4/_8$ m. ladem ležících, $39^2/_8$ m. zahrad, luk po 54 vozech sena. — Domů měly počátkem XVII. stol. 24, z nichž po válce 30leté 9 bylo pustých s $246^7/_2$ m. rolí.

R. 1790 bylo zde 39 domů, 235 obyv.; r. 1900 87 domů, 678 obyv., Čechů, katolíkův.

Domy stojí většinou těsně vedle sebe, průčelím do ulice, a téměř před každým zahrádka. Žundrů nebylo.

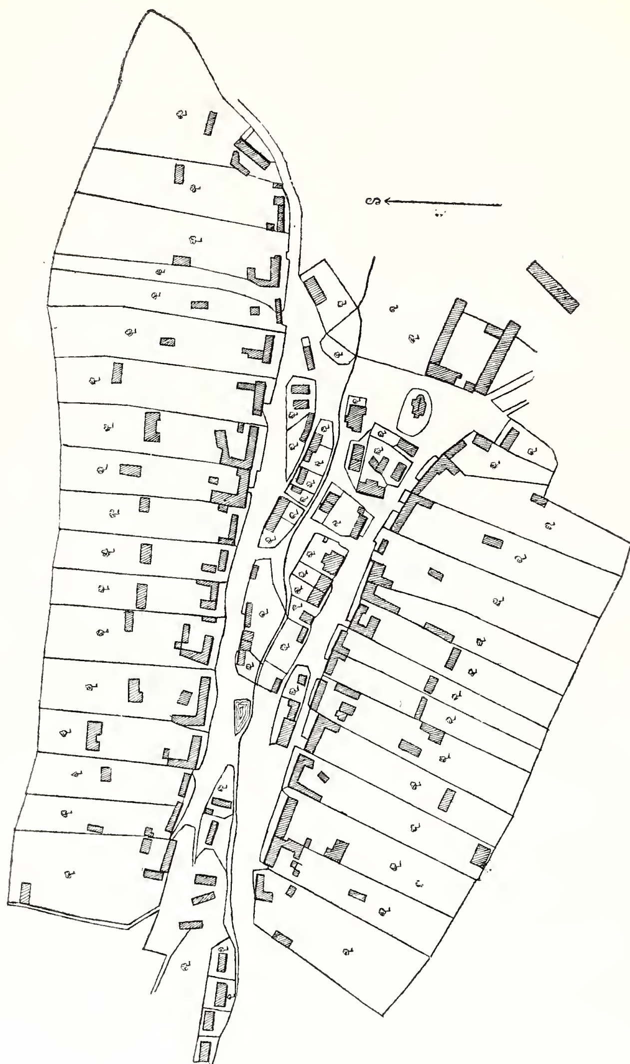
V obvodě obce našly se tyto staré památky: v polní trati „pod Zahradama" velký vyhlazený a nedovrtaný mlat, 2 vzácné

---

[1]) Dosud lze viděti 2 klenuté sklepy a základy.

[2]) Sluly též „Hlohkovany". V Cod. dipl. Mor. psány jsou: Lochwan; v deskách zem. Brn. Lochkowan, Lohkowan; v půh. knihách: Lahkovany, Lokovany; v Rosic. far. dom. protokole, založeném r. 1686, Hlochkovany, Lubkovany, Luvkovany i Lukovany. Staří dosud říkají: Lofkovane. Dr. Frant. Dvorský míní, že Lukované (dle han. nářečí Lókované) značí obyvatele původem z Lukova; je-li název Lovkované správným, ukazovalo by jméno na původ osadníků z Lovkovic (nyní Loukovic).

provrtané motyky,[1]) v obci samé popelnice (v čís. 13. a 22.), střepy hliněné z nádob, některé ozdobné (v čís. 16. a 17.) a žárové jámy (v čís. 26.).

Obr. 32. Půdorys Lukovan.

Bývalá tvrz stála, kde jest nyní rolnická usedlost čís. 16. Dosud jsou tam znatelné valy a část kamenného základu tvrze této.

[1]) I. L. Červinka: Sbírka pravěkých starožitností, str. 21.

První známí majitelé zdejšího statku byli Zdeslav a Arnošt, bratří z Lukovan (Lochwan). Podepsáni jsou jako svědci na dvou listinách z roku 1269. Jednou z těchto listin Černín z Popovic prodal klášteru Oslavanskému svůj statek ve Studyni, druhou bratr jeho Arkleb, komorník zemský, schválil kup.

V půhonných knihách vyskytuje se v l. 1407—1414 Čáslav z Lahkovan (Lokovan), jenž podal půhon na Bočka a Hrona z Čechočovic o věno své manželky. Příbuzný Čáslavův Vítek z Lukovan prodal r. 1410 s Marketou, svou manželkou, v dědině Babicích u Olbramovic $2^1/_4$ lánu a $^1/_2$ dvorce za 25 kop gr. klášteru Oslavanskému. (C. D. M. XIV. 151.) R. 1455 sestry Anna, Machna a Kateřina z Lochkovan obdržely od bratra Alše z Doloplaz, jinak ze Skrbně a Miroslavě ves Radostice s příslušenstvím, na něž Anna přijala na spolek r. 1480 manžela Matěje Staňka z Bezděkova. V XVI. stol. drželi Lukovany bratří Pertolt, Vilém a Čeněk z Lipého a postoupili je r. 1542 s tvrzí, dvorem a kostelním podacím Janu Bulovi z Bořitova, který už r. 1544 prodal je Bohunce z Pernštejna, majitelce panství Rosického (v. Rosice)[1]).

Vrchnost má zde nyní dvůr a hájemství.

Jaké byly povinnosti „gruntovníků“ (půlláníků) k Rosické vrchnosti před zrušením roboty, vidno z kupní listiny z r. 1803: „Robota po celý rok týdně 3 dny pěší nebo $1^1/_2$ dne s 2 koni; úrok při sv. Václavě do důchodu 1 zl. $7^1/_2$ kr., 1 hus nebo 14 kr., 3 staré slepice nebo 21 kr., 24 vajec nebo 6 kr., 1 žejdlík kmínu nebo $1^1/_2$ kr. Čtvrtláníci měli po celý rok jen pěší robotu po 2 dni týdně a na dávkách odváděli polovici toho, co půlláníci. O robotě a platech vrchnosti v XVIII. stol., pak o farním desátku viz u Rosic, o výkupném z roboty a desátku viz u Popovic.

Duchovní správa připomíná se tu v XVI. a ještě v XVII. stol. r. 1629; patronátní právo měli držitelé statku. — Po zániku fary stal se Lukovanský kostel v I. polovici XVII. stol filiálkou Rosického a r. 1768, kdy se v Popovicích nově zřídila duchovní správa, filiálkou kostela Popovského.

Zdejší kostel sv. Václava (obr. 33.) je stará budova románská, ve své podstatě zachovaná; skládá se z průčelní věže, z lodi a

---

[1]) Cod. dipl. Mor. IV., 39, 40. Půhonné knihy II., 74, 295; D. z. B. tisk. XIII. 87, orig. XI., 8, XXII., 44, 45.

polokruhové apsidy. Ze způsobu stavby lze souditi, že byl zbudován v 11. století. Stojí skoro na konci osady na kopci uprostřed zdí obehnaného, nyní již zrušeného hřbitova. Do kostela se vchází věží, jejížto přízemek valeně sklenutý tvoří síňku kostelní. Vrchní patro věže ozdobeno jest na veškerých čtyřech stranách úhlednými okénky románskými, sloupkem na dvé rozdělenými, jež r. 1747, kdy věž se zvýšila, byla zazděna, a přímo nad nimi prolomena nová okna. Zazděné patky, dříky i sedla sloupků uvnitř věže lze dosud zřetelně viděti, zvenčí pak obrysy starých oken slohových. K věži přiléhá loď 7·46 m dlouhá a 5·65 m

Obr. 33. Chrám Páně v Lukovanech.

široká, na pravo i na levo pravidelně osvětlená dvěma okny v původní výšce, jen že se rozšířily otvory druhdy úzké za opravy kostelní r. 1715 tvarem polokruhovým, a bývalý strop ustoupil klenbě valené.

Vítězným obloukem polokruhovým vchází se z lodi do apsidy (o stupeň vyšší), dosud starou polokuplí sklenuté a po stranách dvěma kulatými okny osvětlené. Zdivo apsidy bylo r. 1715 zvýšeno do římsy lodi, takže druhdy nižší střecha apsidy neopírá se o štít lodi, nýbrž připojuje se přímo ku střeše lodní.[1])

[1]) Lehner, Method, roč. XVIII., str. 34—35. Popovská pam. kniha I. 17.

Na oltáři po stranách svatostánku jsou dřevěné, zlacené sochy sv. Benedikta a Maura, pak nad svatostánkem malý olejový obraz sv. Václava z r. 1819, a za ním upevněna na železné tyči dřevěná, zlacená socha P. Marie s Ježíškem; vznáší se v oblace v paprskovité záři růžencem ovinuté. Všechny 3 sochy jsou ze zrušeného kláštera Oslavanského.[1])

V lodi je kazatelna barokového slohu z r. 1716. — Sakristie z r. 1805.

Na věži jsou 3 zvony: prostřední[2]) (největší, 89 kg) přelitý r. 1848 starobrněnským zvonařem Frant. Hillerem, oba postranní ulité v Brně Šimonem Kerkrem, levý (56 kg) r. 1725,[3]) pravý (44·8 kg) r. 1735.

Kostel měl koncem r. 1901 vlastního jmění 940 K. Dříve mu patřila „zádušní chalupa", z nížto se platila roční činže 1 zl. 30 kr. Zmínka o ní jest už v XVII. stol.[4]) R. 1787 prodala se za 14 zl. a roční poplatek 3 zl., jenž r. 1851 byl vyvazen kapitálem 16 zl. konv. měny.

R. 1900 zřídila obec hřbitov za osadou. V obvodě obce „Boží muka" a 4 kříže. Nejstarší z nich jest u kostela před hřbitovní branou s nápisem: „Fundator obec Luchkowanska 1805".

R. 1808 vystavěla si obec svou školu (čís. 45.); před tím byla přiškolena k Popovicům. Na nynějším místě stojí škola od r. 1880 a byla r. 1882 rozšířena na 2třídní.

Dle komisního protokolu ze dne 5. října 1807 dostával učitel od každého čtvrtláníka $1/4$ míry a od každého půlláníka $1/2$ míry žita (úhrnem od 8 čtvrtláníkův a 23 půlláníků $13 1/2$ m. žita), pak ročně nejméně 40 pecnů chleba, školného ročně

---

[1]) Popovská pamětní kniha farní l. c. I., 17.

[2]) Dřívější zvon měl nápis: † TENTO : ZWON : GEST : DIELAN : W MEZYRZICZI : KE : CTI : A CHWALE PANV BOHV : A S : WACZLAWV : LETA : 1559.

[3]) Má uprostřed nápis:

SUB PATRONO PERILLUSTRI
DOM: GODEFRIDO HAVSPERSKY
DE FANAL DOM: IN ROSSITZ
ET STRUTZ.

Dole na okraji: PAROCHO ANTONIO GEZEK. S. K. IN BRINN. 1725.

[4]) Rosická pamětní kniha farní I. 144—145. — Tehdy (1691) obýval ji zdarma poustevník, jsa zároveň služebníkem chrámovým. Stála, kde jest nyní domek č. 44.

alespoň 78 zl. víd. m. (a sice od školního dítka rolníkova 3 kr. a domkařova nebo podruhova $1^1/_2$ kr. týdně), na otop 7 sáhů míchaného dříví (s dovozem), konečně roční remuneraci 10 zl. víd. m., vyučoval-li dobře. Mimořádný příjem zjednával si vedlejším zaměstnáním, jako hudbou, vázáním knih a j.

R. 1860 měl celkem 157 zl. $86^1/_2$ kr. r. m. — Výdaje nebylo, ježto o čištění školy a štípání dříví starala se obec.

Pamětní knihu školní založil r. 1882 Josef Tepera, žákovskou knihovnu již r. 1861 Popovský farář Antonín Dašovský.

R. 1901 měla 127 a učitelská 17 svazků.

R. 1901 bylo ve dvou třídách 114 školních dětí. Prvním učitelem byl František Schneider.

Déle tu působili Jan Stelzl (1815—1828 a 1834—1842), Jan Suzan (1842—1869) a Josef Tepera (1876—1890). Od roku 1890 Adam Šebek.

Po zrušení roboty do roku 1874 byla zdejší obec s obcí Popovskou, Příbramskou a Zakřanskou spojena v politickou obec.

Nejstarší známá obecní pečeť vyskytuje se na poddanské fasi z r. 1749. Má nápis: PE PO DEDINI LUKOWANI. (Pečet poctivé d. L.) a znakem českého lva bez koruny.

Obec má chudobinec, pastoušku a hostinec.

Obci náleželo r. 1756: 5 m. polí orných, $7^4/_8$ m. pustých, $42^3/_8$ m. pastvin a 2 m. lesa.

Nyní je obecních polí 2·49 ha, luk 0·25 ha, lesů 50·448 ha, pastvin 10·628 ha; movitého jmění 950 K.

Celkem jest v obci polí: 501 6 ha, luk 9·2 ha, zahrad 15·9 ha, lesů 308·2 ha, pastvin 65 ha.

Trati se jmenují: (pole) Záhumenice, v Končínech, u Mostka, ve Voprátkách, na Úzkých, v Balinských, na Širokých, u Starýho, na Důlkách, pod Boží mukou, v Záhanech, na Nívkách, na Kamenných, v Syřinech, u Kříže, na Kopaninách, na Zahrádkách, na Dílech, za Okrouhlíkem, na Bařinách, na Hájcích, na Zabitým, za Hájkem, na Planičkových, na Zahradách, pod Zahradama, na Dlouhých; (louky) v Syřinech, na Ouvarech, v Končínech, na Studeným, pod Důlkama, na Rybníčku, u Babince, v Balinech, Bařiny; (lesy) za Ouvarama, ve Bzovkách, pod Dlouhým, na Babincu, Záhany, Okrouhlík, Syřiny, Čeleška, Brodek; (pastviny) na Drahách, Výhon, pod Kamenným; (potoky) pod Sadem, Bílý potok.

Jsou zde potravní spolek z r. 1897 a hasičský z r. 1901.

Přes 100 let mají rodné domy rodiny Novotného, Vaverkova, Brázdova, Pazourkova, Vyhnalíkova, Procházkova, Svobodova.[1])

Moravské Bránice viz Bránice Moravské.

Němčice

(—ic, v —icích)

(Nempchicz 1355), ves na návrší mírně stoupajícím na pravém břehu Jihlavy po obou stranách silnice Krumlovské a Alexovské j. Ivančic (1 km), politická a katastrální obec 2·8 km². Jednotlivé části osady se jmenují: v Dědině, v Barácích, na Ouhorech a na Šancích. V dědině jsou grunty, jinde domky; náves zdobí kaple.

Mívaly před třicetiletou válkou 644 m. polí, 41 m. vinic a 22 domů, z nichž po válce zůstalo osedlých 13 a pustých 9. Osedlými zůstaly: 4 celolány, 2 půllány, 2 čtvrtlány po $12^4/_8$ m. a 5 domků s poli (dohromady 45 m.). Polí bylo pustých 74 m. a vinic 41 m. Pozemky později nově rozděleny tak, že zde měli r. 1750: 2 sedláci po 76 m., 6 po 38 m., 15 po 19 m., celkem 683 m. polí, $5^6/_8$ m. zahrady, $8^3/_4$ vozu sena (u Kumanu a Alexovského splavu), $2^2/_4$ vozu otavy a $18^5/_8$ m. vinic. Žilo zde tehdy 7 podruhův. Obci patřilo $1^5/_8$ m. polí a 7 m. úhoru; r. 1790 bylo 40 domů, 288 obyv., r. 1890 121 domů, 767 obyv., z nichž bylo 8 židů, 10 Němců, ostatní Češi a katolíci; r. 1900 137 domů, 725 obyv., katolíků, 1 evangelík a 7 židů, 723 Čechův a 8 Němcův.

Němčice připadly záhy klášteru Oslavanskému, kterýž r. 1355 prodal zdejší svobodný dvůr ($2^1/_2$ lánu) Petrovi, faráři v Troskotovicích, a Bartoloměji, svým bývalým kaplanům za 17 kop groší; k tomu jim přidal klášter pole (3 m.). R. 1407 prodala abatyše Dorota hřivnu roční činže z mlýna klášterního v Němčicích a r. 1410 celý dvůr (se 3 lány polí, lučinami) Petru Krevicovi a Marketě, manželce jeho, za 20 kop grošův a 1 hř. roční činže (polovice se měla platiti o sv. Jiří a polovice o sv. Michale). Za

---

[1]) Odpověď Aloisa Ličmana, faráře v Popovicích, a Adama Šebka, nadučitele v Lukovanech, na dotazník Vlastivědy.

to byl osvobozen roboty, zemské daně a jiných dávek. Za abatyše Barbory koupil konvent Oslavanský 7 člověků v Němčicích od Jana z Veitmile (List. zruš. klášt., Lit. P. č. 92. v zem. archivě). Po zrušení kláštera připadly světským vrchnostem, které se střídaly na Oslavanech (v. t.). Krátce před r. 1691 vystavěn v Němčicích vrchnostenský dvůr[1]), k němuž připojeny pusté pozemky poddanské. Po zrušení dvora r. 1783 upraven ze sýpky hostinec, z ovčína skupina domků s kovárnou.

Mimo Alexovice byly Němčice hlavním sídlem novokřtěnců, kteří zde měli i obecní dům (Haushabe); v l. 1542—1565 řídil je Linhart Lanzenstill; v Němčicích zemřeli „sluhové evandělia" (Mikuláš Holz, Matěj Geyersbühler, Jan Sennhammer r. 1622 a j.). R. 1618 24. května shromážděno tu 1000 novokřtěncův o večeři Páně. Po r. 1622 odešli většinou do Sedmihradska. Osada je přifařena do Ivančic; tam jsou i pohřby.

Do r. 1872 chodily děti do Ivančické školy, ač obec žádala za vyškolení r. 1866. R. 1873 vyučováno 86 dítek v soukromém domě. Následujícího roku povoleny 2 třídy, a vystavěna školní budova za 6045 zl. Žáků r. 1897 bylo 157 a r. 1902 o 20 méně. Za l. 1873—1891 působil na ní Jan Vácha, jenž založil pamětní knihu (1873) a žákovskou knihovnu.

Na podělování nemajetných dítek o vánocích jsou zřízeny dvě nadace po 400 K: Jos. Šnedera z r. 1878 a Fr. Rumreicha z r. 1900.

Poddanské poměry viz u Oslavan. Dle vyvazovací platební knížky Jiřího Sladkého byla vykoupena robota 160 zl. z půllánu. Faře Oslavanské dávaly se desátky z půllánu v ceně 17 zl. 30 kr.

Na staré pečeti s nápisem: DIE * ԾINI ** NIEM * CZIC * jest znakem radlice, trs vinný s vinařským nožem; z r. 1852: Diedina Niemczice bez znaku; nejnovější: Představenstvo obce Němčic r. 1878 se znakem radlice.

Obec má 164 m. polí, lesův a pastvin (z nichž $48^2/_8$ m. již platila 1775 vrchnosti o sv. Ondřeji 1 zl. 10 kr.); panství Krumlovské 0·071 ha polí a sklep u bývalého hostince.

Trati se jmenují: Široké, Úzké, Vinohrádky, Stání, u Komana, na Rokytně, Jehořov, Jehořůvek, Dejmaly, V lánech, Výhon,

[1]) Pamětní kniha děkanství Oslavanského na faře v Ivančicích z r. 1691.

Zahrádky; dříve (1775) byly ještě: Horní a Dolní trať, Kukla, nad Studýnkou, Dýmaly (vinice).

Nejdéle drží dům rodiny: Sladkých, Jirglova, Markusova a Černých.

V museu v Ivančicích jest odtud starý obraz „Nejsvětější Trojice". V domě č. 36. chovají jako rodinnou památku obraz na hedvábí „Hlavu Kristovu" s italským nápisem.

Němčice trpěly vojskem: 14. července r. 1601, r. 1602, kdy Němčice po 5 dní živily 60 koní, r. 1607 vojskem uherským, r. 1611 leželo v Němčicích a Alexovicích 5000 mužů najatých proti Pasovským, r. 1620 28. prosince vypleněny a spáleny obecní domy, r. 1621 byli zde Sasové.

R. 1884 vyhořelo v obci 13 čísel.

Z průmyslných závodů jsou zde mlýn a lihovar; mlýn, jenž dříve náležel klášteru Oslavanskému, jest majetkem rodiny Panovských; čítá se k němu 40 m. půdy.

Ke katastru Němčickému patří 7 čísel u Ivančic (Malovansko), kde stával mlýn. Malovaný mlýn (= mlýn na Rovni) byl nejstarším ze všech, jež byly vystavěny v obvodě města Ivančic za středověku; neboť i strouha obecního mlýna byla svedena do strouhy jeho; původně náležel asi obci Ivančické, která jej prodala na úhradu útrat spojených se stavbou obecního mlýna. R. 1586 jest svědkem při prodeji panského mlýna „Nikodem Vacetinský z Vacetína a na mlýně na Rovni blíž města Ivančic"; r. 1591 připomíná se uroz. p. Jan ml. z Kaliště a Ottersfelda na mlýně v Rovni (Svatební smlouvy r. 1591, str. 1.). V úterý před nedělí, kteráž slove masopustní, na svobodném mlýně, slove Rovný při městě Ivančicích, s jistou vůlí a vědomím uroz. pí. Markety z Pohnání a na mlýně tutéž staly se svatební smlouvy (Svatební smlouvy r. 1599, str. 71.). Při popisu domu Cordonova (1650) se praví, že leží směrem k „Malovanému mlýnu" před novou branou. V německých kupech se nazývá „in der Ebene". Povodní r. 1862 zašly poslední stopy po něm.[1])

K obecnímu katastru náleži samota „Zástavka Němčice" na dráze.

---

[1]) C. D. M. VIII., 249, XIII., 465, XIV., 150. Rycht. reg. v Ivanč. I., 2, II. 451, 504. Odpověd Jana Sovy, ml. učitele v Němčicích, na dotazník Vlastivědy.

Návrší, na němž stojí osada, bylo již obydleno v pravěku, jak ukazuje kulturní vrstva pod zdí školní zahrady; nalezeny tu střepy nádob robených volnou rukou a kousky pazourku. Souvisí to asi s protějším sidlištěm Ledkovským.

Německé Bránice viz Bránice Německé.

Neslovice

(ves r. 1342 Noslavitz, r. 1368 Neslanicz, r. 1418 Nestklowicze, r. 1420 Nesklawicze, r. 1437 Nesklowicze, Neslejovice, Neslojovice, Nesulovice), farní osada sev. Ivančic ($5^1/_2$ km), 334 m nad mořem, politická a katastrální obec 5·3296 km². Osada tvoří širokou náves (obr. 34.) a leží v dolíku; domy stojí těsně vedle sebe ve dvou řadách, a některé mají štíty na náves; jsou stavěny z cihel a z kamene, obíleny s hnědou podrovnávkou. Vesnicí vede silnice, podél níž tekou dva potůčky, které se spojují ve vesnici. Před 10 domy jsou zahrádky, dříve jich bývalo více. V osadě jest rybníček „Brodidlo“, u něhož stojí socha sv. Jana Nepomuckého z r. 1728. Obyvatelé živí se hospodářstvím, hornictvím a obchodem stavebního dříví. Přes sto let vozívali odtud dříví až do Rakous a do jižní Moravy, odkudž si přiváželi sádru na práškování jetele.

Mívaly $6^{24}/_{64}$ lánu = $840^4/_8$ m. polí a 31 dům. Z domů po válce třicetileté zůstalo osídleno jen 14; z 15 domů r. 1668 osedlých patřily 3 Němcům. Ještě r. 1679 stálo pustých domů 16 a při nich pustých polí 222 m.

Vrchnost pozemky později rozkouskovala tak, že do r. 1722 bylo 48 čísel; od r. 1722—1749 přibylo 5 domků, v nichž bydleli švec, kovář, tkadlec, mlatec a kopači.

R. 1751 byly zde dva půllány, jeden $^3/_8$ník, 28 čtvrtníků, 4 domkaři, ostatní podruzi a při nich $894^4/_8$ m. polí, 18 m. pastvin, $6^1/_4$ m. zahrad, 294 m. lesa a 12 m. vinic; na obecním domě byl žid, jenž byl řezníkem a palírníkem; r. 1787 byly tu 62 domy, 341 obyv. (10 židů), r. 1890 100 domů, 720 obyv., r. 1900 119 domů, 841 obyv. národnosti české, z nichž jest 837 katolíkův a 4 židé.

Dle spisu „Mährischer Adel“ (str. 27.) držel bohatý rytířský rod z Drahotuš Neslovice až do XIV. století. R. 1368 Hynek

Obr. 34. Náves v Neslovicích.

z Lipého a Hanuš z Ledče prodali Neslovice s vinicemi a desátky Hanuši Stubnerovi, měšťanovi Brněnskému; r. 1390 zapsal zde Hanuš Stubner své ženě Dorotě 40 kop groší. Se vším ostatním,

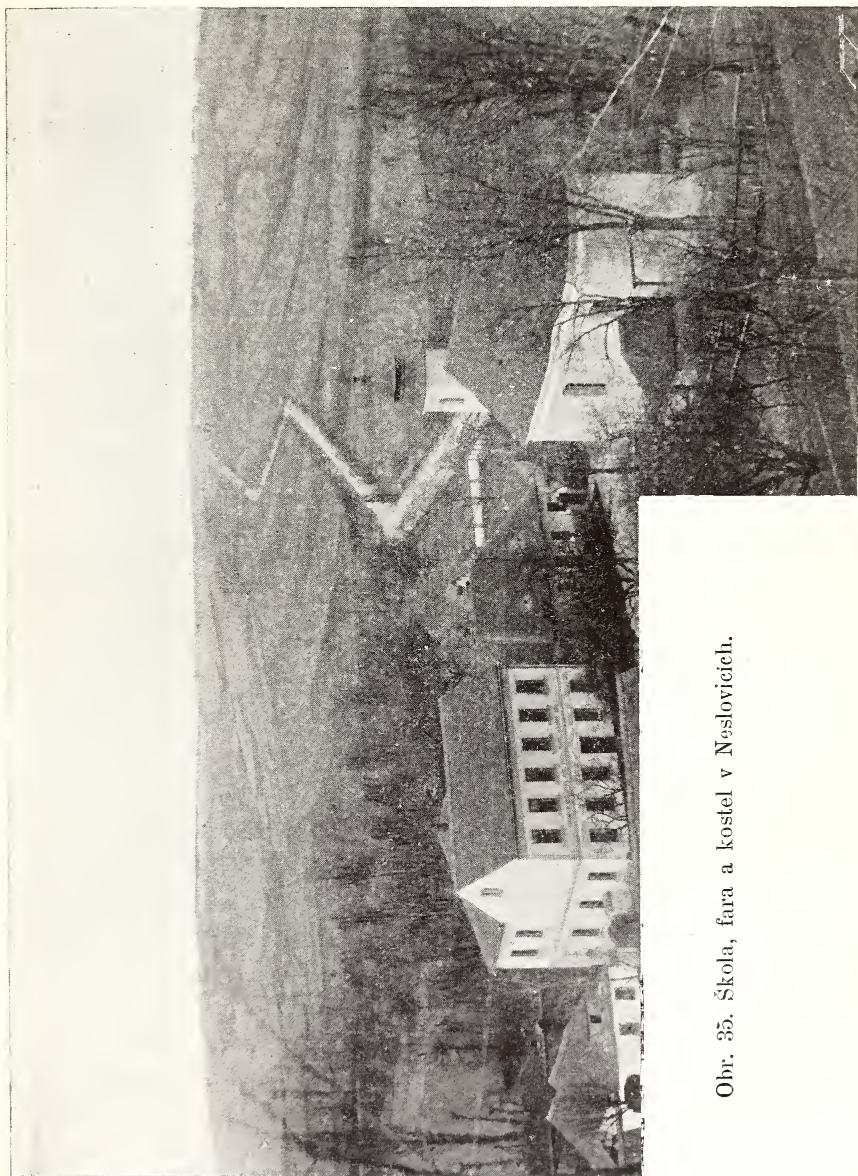
co měl v Neslovicích, sestoupil se v jedno týž Hanuš s Pešlínem a s Václavem Stubnerem i se svými dědici se vším, co mají na dvorci v Horních Heršpicích. R. 1415 Dorota, vdova po Hanuši, prodala své věno na Neslovicích Blažeji Rackovi z Dambořic. Kateřina, dcera Hanušova a manželka Jana z Babic, přijala na spolek na všechen majetek ve vsi Neslovicích bratry Jana, řečeného Racka, a Jiříka z Dambořic; dva roky později prodala dědičně týmž bratřím celou ves Neslovice a dvůr allodní s rolemi ornými a neornými, vinicemi, loukami, pastvinami a se vším příslušenstvím. R. 1437 Jiří Racek z Mrdic, odjinud z Archlebova, prodal svůj podíl v Neslovicích Janu Rackovi z Mrdic, odjinud z Dambořic. Od druhé polovice XV. století patřil ke klášteru a panství Kounickému, až r. 1464 kněz Jakub, kommendator a konvent domu sv. Jana na Starém Brně, pohání kněze Václava, probošta Kounického, ze 200 hř. gr., že drží ves Neslovice se vším příslušenstvím, ježto ta ves spravedlivě sluší chudým do špitála v St. Brně a k našemu domu sv. Jana a k nám zde v St. Brně, ježto my lepší právo máme, než on. Podobně r. 1481 kněz Martin, kommendator, a týž konvent sv. Jana pohání Hynka, probošta Kounického i s konventem, ze 200 hř. gr., že drží ves Neslovice se vším příslušenstvím. (Viz dějiny kláštera Kounického.) Po zrušení kláštera byly Neslovice s lesy zastaveny a r. 1537 prodány Jiřímu Žabkovi z Limberka, pánu na Kounicích. Další osudy jsou společny s tímto panstvím.

R. 1782 prodala vrchnost za 100 zl. draslovnu Fr. Maurerovi a následujícího roku hostinec se 66 m. poli Ondřeji Emmingrovi za 800 zl. a 330 zl. roční činže (dle listin na zámku Kounickém).

Kostel „Narození P. Marie“ vystavěn v letech 1782—1784 (obr. 35). Zakladatelem jest zdejší hostinský Jan Holý, jenž poručil 3000 zl. na stavbu kostela a fary. Kostel jest klenut; po obou stranách presbytáře jsou přístavky: sakristie a Boží hrob. Pod věží 19 m. vysokou jest předsíň. Hlavní oltář zbudován r. 1887 za 769 zl.; obraz na něm maloval J. L. Šichan r. 1898 za 325 zl.; pobočný oltář sv. Gottharda a Floriana ustoupil r. 1891 novému oltáři sv. Trojice. Varhany z r. 1872 za 700 zl. Na věži visí 3 menší zvony z r. 1781, 1853, 1701.

Patronátní právo koná matice náboženská.

V starších dobách přifařeny Neslovice na Hlínu; po zániku fary za válek náboženských většina obyvatelstva smýšlela

Obr. 35. Škola, fara a kostel v Neslovicích.

nekatolicky, a katolická menšina nepřifařena nikam. Dle zprávy (r. 1653) Ivančického faráře, že Neslovice nejsou přifařeny k faře

a mnoho zanedbány, že lidé umírají jako dobytek bez svátostí, byly přifařeny k Dol. Kounicům až do r. 1760, od r. 1760—1787 k bližším Ivančicům. R. 1787 přeložena lokálka z Ketkovic (zřízená r. 1784) do Neslovic, a přifařeny k ní Hlína z Dol. Kounic a Kratochvilka z Oslavan. Dle smlouvy (16. prosince r. 1788) jsou povinny Neslovice posílati každou třetí neděli svým nákladem povoz pro kněze na Hlínu ke službám Božím, aneb zaplatiti 7 zl. obci Hlinské. Desátek a příjem z osad zůstal až do r. 1826 prvotním farářům. Na př. r. 1801 do Dolních Kounic placeno 8·24 zl. štoly, do Ivančic 13 zl. 20 kr., do Oslavan 1 zl. 30 kr. (později úhrnem 6 zl., 12 zl. a 1 zl.). Počet osadníků r. 1902 byl 1518: v Neslovicích 826, na Kratochvilce 365, na Hlíně 327.

V osadě je kaple sv. Gottharda a Floriana obcí postavená; o dnech světců těch bývá k ní průvod; farář dostává za to 3 zl.

Z kněží nejdéle působili: Rudolf Jakobný 1787—1808, který založil r. 1789 pamětní knihu a má zásluhy o vnitřní úpravu chrámu; Josef Trávníček 1829—1852, Ignát Charuza 1852—1879, Josef Skazík 1879—1896, Ignát Brach od r. 1896.

Matriky se začínají r. 1784; do r. 1875 jsou psány německy, pak česky.

Hřbitov založen u dědiny a rozšířen r. 1896. Farní budova jest z r. 1788.

Škola. Až do r. 1805 vyučovalo se v obecní kovárně; t. r. vystavěna škola pro 50 žákův. V letech 1833—1860 byl přiškolen Zbejšov, čímž přibylo 40 dětí. V letech 1860—1880 vzrostl počet školou povinných dítek na 120, r. 1901 na 220, jež se vyučují ve 3 třídách. Školní knihovna (z r. 1873) má 236 knih. První známý učitel zde byl Josef Bárek 1786—1788; déle působili: Jiří Doležal 1811—1834, Ignát Svoboda zemřel 1858, Josef Řezníček 1858—1872; od r. 1872 Fr. Kružík, jenž založil školní kroniku.

Za starodávna dostával učitel od obce 10 m. žita a na penězích 15 zl., a to od každého půlláníka 20 kr., od čtvrtláníka 10 kr., od domkaře 6 kr.; z každého čísla ročně bochník chleba (celkem 46); z náboženského fondu 30 zl. $51^1/_2$ kr.; školní plat z obce Kratochvilky; z Hlíny 10 zl. za hru na varhany každou třetí neděli; o svátcích, jakož i o hodech měli dávati půlláník 2 a čtvrtláník 1 koláč; za soupis dítek od půlláníka 2, čtvrtláníka 1 vejce; totéž míval i za sbírání zpovědních cedulek. Kounická vrchnost dávala 6 sáhů dříví na vytápění školní světnice.

Čtenářský spolek „Pokrok“ s knihovnou pečuje o vzdělání lidu.

Osada patří k zámožnějším v okrese, neboť má svého jmění $483^1/_2$ míry: 46 m. polí, $6^1/_2$ m. luk, 1 m. zahrady, $117^1/_2$ pastvin, $312^1/_2$ m. lesa. Trati se nazývají: Záhumenice, za Branou, na Dolině, Vanecká, Stará hora, Nivy, Kouty, Kaliště, na Brněnce, u Zabitýho, Krumperky, Nívky, u Cihelně, Přední, Zadní, na Kopečku, Doliny, Šmolosky, Kobeliny, Zahrádky; Kopaniny: dlouhá široká, krátká a prosná; Ceblov, Hranice, Klínky, Škrábky, Pocetky, Štechna. Na starší pečeti jest nápis: „CEKRIT · DIEDIN · NESEVOWICZE ·“ a znak: hrozen a vinařský nůž, na jehož ostří jsou písmena: T. G. Pod znakem 1644. Novější: Obec Neslowice 1848, bez znaku.

Rodný dům č. 7. a 10. nejdéle (200 let) mají rody Ryšavých, jež patří též mezi přední dobrodince chrámové.

V dřívějších letech se v Neslovicích dařilo mnoho vína; neboť v obecních účtech Vev. Bítišky jest poznamenáno, že odtud bylo v l. 1671—1754 dováženo víno. V zámeckém archivě v Kounicích jest opis listiny, kterou Jan Drnovský z Drnovic a na Kounicích schválil obci Neslovicům artykule o vinném šenku:

1. Aby žádný ze sousedů Neslovských ani ten, kdokoliv by z osob stavu rytířského mezi nimi usedlý byl, vína odjinud nekupoval a do dědiny nevozil, pokudžby se domácí vína nevyšenkovala a neodbyla, kromě toho souseda, který by se první rok do dědiny dostal a osadil, tomu se ten rok víno přivézti dovoluje a nikdy více.

2. Poněvadž předkové obce Neslovské i toho dobrého řádu užívali, že jsou svá domácí vína vedle pořádku po jednom tak, jakž který usedlý byl, až do vyšenkování anebo nejdéle do devátého dne dávali, co také aby nyní i na časy budoucí svůj průchod míti mohlo, k tomu povoluji.

3. Kteří mají z obce Neslovské sousedy na gruntech a v horách cizopanských vinohrady koupené aneb jim jakýmkoli nápadem přináležející, ti aby z hor těch vín žádných do dědiny nevozili, nekupovali ani nešenkovali, leč by žádných vín v dědině Neslovské z gruntů svých utěžených neměli, však aby toho žádný ze sousedův jejich bez vůle vší obce Neslovské nečinil, nýbrž jim prve, nežli by to víno vézti dal, o tom oznámil. Na hradě Kounicích, ve čtvrtek před památkou Všech Svatých 1613.

Kdy původně založena gruntovní kniha, jest neznámo. Za Valtra knížete z Ditrichštejna r. 1715 obnovena byla gruntovní kniha, „do kteréžto se grunty a, kdo na kterém gruntě co pohledávati má, též kladení peněz negruntovních zapisovati mají“.

Dávky a poddanské poměry viz u D. Kounic.

Dle urbáře panství D. Kounického (č. 42. v zem. reg.) byly povinnosti poddanské: Dům Jiřího Ryšavého rozdělený mezi poddané měl 44 m. polí, o sv. Jiří a o sv. Václavě platil 1 zl. 36 kr. činže, 2 husy, 4 slepice, 20 vajec a 10 kr. za předivo a robotoval s 2 osobami 2 dni pěšky, o žních celý týden. Tutéž robotu, ale menší dávky (husu, slepici, 2 kr. za předivo) měl dům Václava Ryšavého (s $44^2/_8$ m. polí).

Domy po 22 m. a $^3/_8$níci (24) platili o sv. Jiří a o sv. Václavě 48 kr., $^2/_3$—1 husu, $^2/_3$—2 slepice, 5—10 vajec, 2—5 kr. za předivo a robotovali 3 dny s 1 osobou, o žních celý týden; $^1/_8$níci platili a robotovali polovičně. Obec dávala pobečevného 7 zl., kotelného 4 zl. 30 kr. a ze židov. domků 7 zl. 30 kr. O mlácení viz Hlínu.

V Neslovicích se narodil r. 1847 A. H. Sokol, český spisovatel a publicista, jenž sepsal několik povídek („Z doby komety“, „Tvrdé palice“[1]) a veseloher (Starý vlastenec, Farisejci, Kleopatřin prsten, Pan Gellinek a spol. a j.). V l. 1883—1889 byl hlavním redaktorem Mor. Orlice, † 1889.

Osada trpěla r. 1843 krupobitím, r. 1849 ohněm, válkami r. 1742 a 1866. Záznam strastí a ztrát na panství Kounickém vypravuje, že Neslovice na výživu Prusům a Sasům (1742) dali 234 zl. 31 kr., na penězích 446 zl. 39 kr.; nepřátelé si „vyžádali“ $2^2/_8$ m. pšeničné mouky, $4^6/_8$ m. pšenice, $37^4/_8$ m. žita, 10 m. ječmene, $369^4/_8$ m. ovsa, $27^4/_8$ m. vařenin, $214^1/_2$ centů sena, 56 centů kop slámy, 16 koní, 9 krav, 4 ovce, 5 peřin, $7^1/_2$ vozu; události z r. 1866 vylíčil drasticky uvědomělý starosta Jindřich Caesar spiskem, z něhož vyjímáme: „ . . . načež ihned sedlákovi Melkesovi koně ukradnuvše, jemu samému jej v Neslovicích prodali za 20 zl., které mu zdejší starosta zapůjčil. Koně a vůz Josefa Krejčího prodal důstojník a velitel kolony na cestě z Neslovic do Ivančic za 25 zl. zdejšímu řezníkovi, kterýž však oboje ihned Krejčímu vrátiti musil. Starosta zpravil o řádění tomto starostu

[1]) Vyšly v Ottově Laciné knihovně národní.

Ivančického, načež se shluklo v Ivančicích asi 1000 lidí, takže holomci tito musili bez prodlení táhnouti do Kounic.“ „Celkem šlo dědinou asi 300.000 mužů s poměrným počtem koňů a vozů; avšak také s poměrným počtem rekvisicí, nátisků, krádeží a ohromných nesnází pro obec Neslovskou.“[1])

Ve zdejším hliníku nalezeny kosti předpotopního zvířectva (v Ivanč. museu). V poli se našla kamenná sekyrka. Samoty: 3 cihelny a parní pila.[2])

Nová Ves,

vesnice po obou stranách Oslavansko-Senohradské silnice, záp. Ivančic (3·5 km), velká katastr. a polit. obec 11·58 km^2; mívala počátkem XVII. století $10^{15}/_{64}$ lánu = $1527^4/_8$ m. polí, 40 m. vinic a 37 domův. Po válce třicetileté bylo osedlých domů jen 22, z nichž polovice byly $1^1/_2$lány po 81 m.; od r. 1657 osídleny nově 4 domy, a nově vzdělány 44 m. polí; r. 1673 stálo starých pustých domů 11 se 40 m. vinic a 480 m. rolí, z nichž největší část 426 m. připojena k nově zřízenému dvoru.

R. 1790 bylo tu 63 domů, 349 obyvatelů; r. 1890 : 105 domů, 664 obyvatelů; r. 1900 : 111 domů, 684 obyvatelů, katolíků, Čechův.

Obec vznikla prý po zániku Řevušína a nazvána proto „Novou Vsí“. Půdorys její má podobu nepravidelného obdélníka; osadou vede silnice, po jejíchž stranách jsou rolnické usedlosti. Domy nemají výklenků, stojí těsně vedle sebe, jsouce odděleny pouze štítem nebo mezírkou; před staveními zahrádky, za nimi v zahradách stodoly; starší stavby jsou z „vepřovic“, novější z pálených cihel. V západní části její bydlí domkaři, nejvýchodnější stavení u křižovatky cest jest panský dvůr.

Nová Ves byla majetkem kláštera Oslavanského, po jehož zániku přecházela s celým panstvím na rozličné držitele. Z opu-

---

[1]) Události v obci Neslovské za času války rakousko-pruské r. 1866. Str. 6—8.

[2]) Zprávy sl. Antoníny Ryšavé na dotazník Vlastivědy Moravské; D. z. B. VII. 783, 784, XI. 28, 558, XII. 74, 302; Knihy půhonné IV. 115, V. 509; Ř. Volného Kirchl. Topographie II. 2. str, 38—39.

štěných a pustých poddanských polí zřízen v druhé polovici XVII. století vrchnostenský dvůr.

Jest přifařena do Oslavan, kamž bývala i přiškolena. R. 1859 dostala obec samostatnou školu. Tehdy míval učitel: $10^1/_2$ m. žita, $5^1/_4$ m. pšenice, obecní pole pod 2 m. a 42 zl. 20 kr. z obecní pokladny, školní plat za dítko dělal týdně 3 kr. R. 1887 byli 102 žáci, r. 1902 o 10 více. Působili na ní: Matěj Mrha (1859--1870); od r. 1875 Antonín Hájek, jenž založil roku 1876 pamětní knihu a školní knihovnu (r. 1902 o 83 sv.).

Obec měla r. 1750: 1 m. polí a 3 m. pustin; — na pečeti před r. 1750 nápis: DEDINA NOWA WES se znakem: radlice, na níž vryt vinařský nůž; pozdější pečeť měla německý nápis: „Gemeinde Neudorf 1833“ a nejnovější „Obec Nová Ves 1870“; na oné jsou znakem stojící snop, hrábě, srp a pluh, na této hrábě, 2 kosy a pluh. Trati se jmenují: na Širokých, Ouzkých, Předních, Zadních, na Padělkách, nad Skalami, Kolomažník, Kopanina, Na dolní pusté vsi, Na horní pusté vsi, v Řevošíně, v Hobořích, Pode vsí, Za řekou Oslavou, v Rovni (324 m), na Černých, Vinohrady, Vinohrádky, nad Ovčírnou, u Biskupských hranic horních a dolních, u Hrubecké (t. j. Hrubčické) vody, na Prostředních, Panský rola, u Skály, v Oběšené, u Kočičkovy louky (les). Vinice r. 1775 se nazývaly: Slunečná a Růžová.

Sto let a více zachovaly rodné usedlosti rodiny: Čechova, Grossova, Kocábova, Rýškova, Vavříkova a Klimšova.

Poddanské poměry viz u Oslavan.

Bývalý rychtářský úřad připomíná „rychtářské právo“; jest v Ivančickém museu.

V cihelně „na Kopaninách“ nalezen kromě různých kostí pravěkých zvířat ve hlíně diluviální též velký a pěkný nožík pazourkový zcela shodný s nožíky předmosteckými. Na trati polní „Kopaninách“ jest důležité naleziště starožitností z doby neolithické. Zde na 30 polích na ploše asi 270 kroků široké a dlouhé vidna jsou tmavá místa, jež označují někdejší chýšky a ohniště. Na místech těch jsou jámy vyplněny tmavou hlinou s různými předměty: tyto jámy jsou protrženy též u sousední cihelny. Také na povrchu polí jsou nalezeny četné předměty. Nálezy zdejší jsou tyto: brusy, ruční mlýnky a drtiče; několik přeražených mlatův a 2 vývrtky; četné sekyrky (některé velmi malé); velmi četné nožíky pazourkové a 2 obsidiánové; hrot kostěný a jiné řezané

kosti, trubička z kosti, kladivo z provrtaného jeleního parohu, škrabadlo z kančího klu; provrtaná perla z tlusté ústřice. Význačné jsou četné střepy s bohatými ornamenty tečkovanými, páskovými; vyskytly se i pomalované střípky. Dále lžíce hliněná, cedník, kulatý provrtaný střípek, četná ucha a bulky různých tvarů; kosti z tura, jelena, srnce, vepře, medvěda, skořápky hlemýždě a velevruba. Též jsou stopy odpadkových jam u nedaleké cihelny Kolouchovy. Jiné sidliště bylo na jižním konci panské nivy sev. Hrubčického lomu, ale z doby kovové. Jsou tu četné střepiny volnou rukou robené, též kosti, zřídka jen jiné předměty, jako sekyrka, přeslen.

K obci patří samoty: Myslivna velkostatku Oslavanského na „Kopanině v Řevošíně", cihelna a domek u lomu „nad Skalkou". V lomě se láme pískovec, z něhož jest vystavěn Řeznovský kostel, a jest v něm dlouhá, prostorná chodba, kterou prý se vstupovalo do šichty, když se tu dobývalo uhlí, dokud nevnikla voda do vnitř. — Okolní serpentinové ostrůvky jsou bohatým nalezištěm rozmanitých nerostů, zvláště chrysotilu, mořské pěny, magnesitu, opálu, achátu a j. Na mořskou pěnu, magnesit a uhlí bylo zde dolováno.

V tratech „Na horní a dolní pusté vsi" a „v Řevošíně" stávala osada Řevušín (Revssin r. 1230), kterou Arnold, opat Třebíčský, zastavil r. 1230 klášteru Oslavanskému za 75 hřiven (Cod. dipl. Mor. II. 219). Zpustla za domácích válek za bratří Jošta a Prokopa; v pamětech XVII. stol. se již nejmenuje.

Olexovice viz Alexovice.

Omice viz Vomice.

Oslavany

(Hosla, Ozla, Osla, Oslaa, Ossla, Oslow, Ozlawan r. 1228), hornické městečko dílem v údolí po obou březích řeky Oslavy a potoků Verpacha a Zámostního (Ketkovského), dílem po stráních,

---

[1]) Antonín Hájek, správce školní v Nové Vsi, a Václav Čapek, učitel v Oslavanech, odpověděli na dotazník Vlastivědy.

sz. Ivančic (5 km), z nejstarších osad, velká katastrální a politická obec 16·585 km^2, mají jméno dle řeky Oslavy.

Měly $8^{51}/_{64}$ lánů nebo 927 m. polí a $188^6/_8$ m. vinic a 71 domů; válkou třicetiletou zpustly tak, že zůstalo 37 osedlých a při nich 381 m. II. tř. a 213 m. III. tř.: 5 celolánů po 40 m. II. tř. a 20 m. III. tř., 7 půllánů po 20 m. II. tř. a 10 m. III. tř., 25 domů s poli (4—9 m.) anebo bez nich; vzdělaných vinohradů bylo 66 m. (v Staré hoře, v Zakláštersku, v Novosadech) a obilím zasetých 45 m. (na př. v Novosadech 27 m., za cihelnou 8 m.). Ostatní 34 domy stály pusty ještě r. 1656 a při nich polí 252 m. II. tř. a 126 m. III. tř. Od toho roku až do r. 1674 byly 4 nově osedlé (2 čtvrtlány s 22 m. polí II. tř. a 11 m. III. tř.)

Stále pustými zůstávalo 27 domů se 190 m. polí II. tř. a 95 m. III. tř.

R. 1750 proměnila vrchnost 4 lány na půllány, menší hospodářství spojila do čtvrtlánů, tak že t. r. bylo 100 osedlých: 1 lán se 60 m. polí, 11 půllánů po 30 m., 48 čtvrtníků po 13 m., 40 chalup na poddanských pozemcích, celkem $1280^6/_8$ m. polí, $17^3/_8$ m. zahrad, $188^6/_8$ m. vinic.

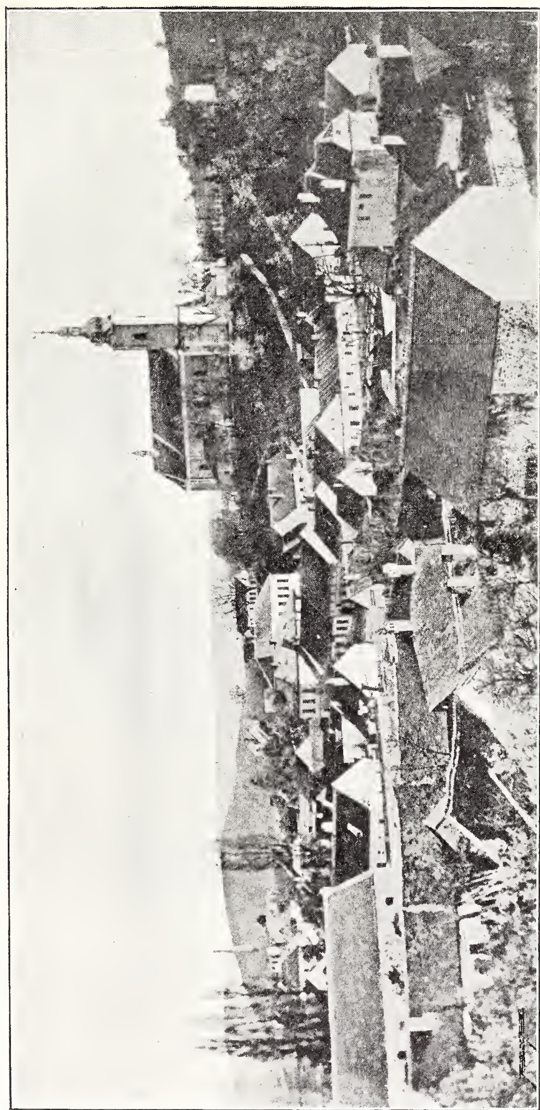
R. 1790 142 domy, 784 obyv.; r. 1834 192 domy, 1162 obyv. (od r. 1790 přibylo 43%); r. 1890 297 domů, 2463 Češi, 51 Němec, 33 židé; r. 1900 386 domů, 2841 obyv., z nichž se přihlásilo k české obcovací řeči 2796 a k německé 45; 24 židé, 1 protestant a ostatní katolíci; přirůstek za posledních 10 let činí 10·9% a za posledních 100 let 233%; před 100 lety bydlelo v jednom domě 5·5 lidí, dnes 8·4.

Osada (obr. 36) tvoří v podstatě jedinou ulici s krátkými uličkami vedlejšími. Rolnické domy stojí těsně vedle sebe v hlavní ulici. Hornické domky jsou roztroušeny dle místních rozměrův a mají zahrádky před okny. Domy i chalupy jsou stavěny z kamene a z cihel; příční zdi ve staveních jsou z cihel nepálených. Není tu starobylého nábytku ani zvláštního kroje.

Části osady se jmenují: Zámostí, na Skalkách, na Verpachu, na Kocberkách, na Náporkách, v Oslavě, Zámecká ulice, Městečko, u Kocourů, v Gruntech.

Oslavany jsou osadou prastarou a bývaly obydleny již za nejstarších dob, jak dokazují četná místa památná nálezy starožitnými. U cihelny a jinde nalezeny porůznu kosti z nosorožce, též z mamuta, koně a soba. — Doba neolithická zastoupena jest

předně zajímavým sidlistěm „na Lužích“. Zde na polní trati skoro ploché jsou temná místa, na nichž prokopány jámy

Obr. 36. Pohled na Oslavany.

s pěknými nálezy. Jsou to střepy z nádob rozmanitě ozdobených; některé byly úhledně pomalovány pruhy červenými a žlutými; ouška často, a to malá i velká, trojhranná; dna rovná. Dále sluší

jmenovati: mazanici vypálenou, celou sekyrku kamennou, četné zlomené nožíky a nukleje pazourkové; několik nožíků a nukleus z obsidiánu; kostěná a parohová šidla a hladidla a j.

Nejmladšímu období neolithickému náleží hradiště „u Dvorka" („v Zaražených"). Zde na zakulacené, příkrými svahy chráněné plošině (nad lomem) bylo sidliště, jak dokazují hrubé střepiny, četné úlomky mlatův a sekyrek kamenných, asi 14 vývrtků z mlatů, pěkné opracované nožíky pazourkové, nukleje, několik hliněných přeslenův a velká trojhranná ucha.

Doba bronzová vykazuje malou, ale zajímavou tvrzku na „Náporkách", táhlém to hřbetě v osadě samé. Témě návrší bývalo obehnáno náspem, za nímž stávala tvrzka, zvenčí pak na svahu byly chyše, jak dokazuje vrstva kulturní s pěknými nálezy. Jsou to: část jehlice a trojhranná šipka z bronzu; několik sekyrek ze zelonokamu; čtyři nožíky (jen!) pazourkové, z nichž jeden má jednu plochu obroušenou do roviny; dva prohnuté nože železné; kostěné hroty a hladidla ze žeber, ozdobené přesleny, závaží tkalcovské, kusy vypálené mazanice s otisky trámův a prutů, střípky kulaté, provrtané, kosti z jelena (též řezané parohy), srnce, tura, psa, jezevce, vepře divokého, bobra a medvěda hnědého (z tohoto celá hlava). Četné a pěkné jsou střepiny nádob vesměs volnou rukou robených. Jsou buď hrubé bez ozdob, jindy jemné, hlazené, tuhou se lesknoucí a rozmanitě čárkami a důlky v úhledném sestavení ozdobené; vyskytují se i ozdoby vnitřní, různá ucha, pokličky, cedník.

Kromě „Náporků" jsou u Oslavan některá sidliště z doby bronzové v otevřených polích, prozrazující se tmavými skvrnami na ornici. Jsou to: panská niva na jihovýchodním svahu „Staré Hory", niva na jihovýchodním svahu „Kobliha", niva „u Dubu" hned nad silnicí, malé sidliště za kostelem nad polem, jiné „na Brněnkách" nepatrné. Na všech těch mistech nalezeny hrubší střepiny z nádob volnou rukou robených, něco nožíků pazourkových, šipka pazourková, někdy sekyrka kamenná a jiné předměty. Též na temeni „Kobliha" jsou známky osídlení. Kromě toho nalezeny pořídku i jinde zbraně kamenné, na př. na poli u „Hejtmanky", v „Želkratech".

Před časy nalezena u Oslavan zlatá mince římského císaře Marka Aurelia, tři dukáty těžká.

Dějiny kláštera „Údolí Mariina“.

Za stol. XII. náležely Oslavany jakémus panu Ivanovi, od jehožto syna Štěpána, řeč. Uhra, koupil je r. 1197 klášter Třebíčský (viz Ivančice), který je držel do r. 1225; t. r. 12. června Heilvida ze Znojna zaměnila s klášterem své dědiny: Horku, Hartlebice a Kosovice (zaniklá osada již. Třebíče) za útulný a skrytý „koutek“ Oslavany a vystavěla zde panenský klášter cisterciácký „Údolí Mariino“. Z dějin jeho důležito jest toto: Zakladatelka darovala klášteru Martinice, Přibyslavice a 12 vinic a vyměnila pro něj s přidáním 60 hř. s klášterem v Komárově („na Luze“) pole u Manic a vinice u Bosonoh za 4 zdejší lány a vinice u Ivančic. Klášter byl posvěcen r. 1228 za přítomnosti krále Přemysla I., královny Konstancie, syna Přemysla a jiných pánův a rytířů, a obdařen od krále osvobozením zeměpanských povinností, výsadami, jakých požíval klášter Velehradský, a mocí práva útrpného a ordalií. Duchovním správcem měl býti na vždy opat z Velehradu. Tehdy k nově založenému klášteru patřily: Hnánice, Martinice (jen půl; půl měl Hartleb, purkrabí na Veveří, který poručil, aby jeho polovice Martinic po smrti připadla klášteru Oslavanskému) (r. 1268 prodány rytíři Alexiovi za 90 hř. stř.), Ledkovice, Babice u Rosic, Žilošice, Milíkovice, Všechovice, vinice v Louce, patronátní právo v Slúpě (u Jaroslavic) a v Brně u sv. Jakuba, jež daroval král Přemysl t. r. „na žádost biskupa Olomouckého Roberta a jiných velmožů za spásu své duše a na památku svého bratra Vladislava“.

V XIII. století nabyl klášter mnoho majetku: Získal r. 1230 zástavou od Arnolda, opata Třebíčského, ves Řevušín (viz Novou Ves) a Hrubšice; r. 1235 přiřkl mu Robert, biskup Olomoucký, desátky ze všeho jejich majetku, a r. 1281 potvrdil biskup Theodorich desátky ze vsí Vlčíhokře[1]) a Podolic (Podoliche?). R. 1245 odkoupil král Václav I. klášteru kalich a posvátné věci pro nově založený klášter v Praze (později zvaný „Sv. Anežky“) za osadu „Potech“ (viz Řeznovice). R. 1259 zaměnil s proboštstvím křižovníků s červenou hvězdou na Hradišti u Znojma Mašovice (Maswicz) za bližší Řeznovice (Reznawitz) a dostal od Kuny, purkrabího na Veveří, 22 lány v Kukvicích a část osady Strupochovic; též mu patřilo 11 lánů v Troskotovicích (r. 1260

[1]) Zaniklá osada na místě vsi Drnopole (Dornfeld).

6 lánů, r. 1262 1 lán a 10 popluží, r. 1271 4 lány) a 5 v Popovicích (od r. 1261). Černín z Popovic, bratr Hartleba, purkrabího na Veveří, r. 1269 prodal 7 lánův a 1 popluží v Studyni[1]) (viz Zbejšov) za 34 hř. stř. klášteru, jemuž také připadly: r. 1270 nějaké statky v Gerstendorfě (Heidrichsdorf) a v Čermákovicích ($5^1/_2$ lánu, 60 jiter lesa a 2 podíly na mlýně); r. 1280 Zbejšov (Pyspiz) od Bohuše z Drahotůš darovaný, r. 1281 téhož Bohuše půl vsi Studyně a ves Podolčice (Podolizzycz) od Trojky, vdovy po Žibřidovi ze Zbraslavě; bratr Bohušův Hartman z Holštýna pamatoval (r. 1288) na klášter 10 lány a popluž m s příslušenstvím, lesy a pastvinami ve Studyni (r. 1288) a Kadold z Miroslavě lánem v Miroslavi. Konečně r. 1296 vyměnily panny klášterní za abatyše Juty se Staníkem svou ves Vlčatín za Hrbov.

V té době měl klášter patronátní právo ve Slúpě a u sv. Jakuba v Brně (od r. 1228), v Rudíkové (r. 1234 a trvale od r. 1289), v Mohelně od markraběte Přemysla r. 1234 s povinností vydržovati kněze (užitky z kostela měly připadnouti klášteru, jenž je ponechal faráři za 16 kop groší dle potvrzení biskupa Olomouckého Jana r. 1359), v Něm. Cerekvi (Neukirchen) na Opavsku (r. 1234), v Miroslavi (r. 1239), v Troskotovicích od Ekarda z Miroslavě r. 1260, v Myslibořicích od Artleba z Myslibořic (r. 1260), v kostele „Všech Svatých“ v Brně od Rudolfa, syna Pezoldova, r. 1268, ve Zbejšově (r. 1280) a v Jakubově (r. 1301). Roku 1292—1293 vznikla rozepře mezi klášterem Tišnovským (patronem u sv. Petra) a Oslavanským o hranice farních okrsků, jež byla urovnána tak, že vše, co leželo na pravo Starobrněnské ulice, Zelného trhu a Orelské ulice, připadlo k sv. Petru, co na levo, k sv. Jakubu.

Největšími příznivci kláštera byli ve XIII. a počátkem XIV. stol. páni z Myslibořic a z Miroslavě; abatyše Alžběta nazývá r. 1307 Ratibora z Myslibořic „fundator noster“.

Rozkvět a bohatství klášterní lákalo mnohé pány sousední, aby zabírali některé statky jeho tak, že již r. 1230 papež Řehoř IX. na žalobu první abatyše vzal klášter pod svou ochranu, r. 1235 biskup Olomoucký Robert musil se ho ujati, a Klemens IV. tresty církevními pohrozil těm, kteří by se klášterního majetku ujali bezprávně; klášter totiž různé své statky přenechával

[1]) Zaniklá osada u Zbejšova.

duchovním a světským držitelům za určitý plat; proto papež Bonifác VIII. poručil r. 1295 a 1298 scholastikovi Olomouckému, aby různé smlouvy prozkoumal a, pokud možno, klášteru původní majetek zpět vymohl.

Za XIV. století prodal sice klášter Babice u Rosic (r. 1307) za 164 hř. klášteru Sedleckému, ale majetek jeho nicméně vzrůstal: r. 1310 koupil půl mlýna a půllán v Micmanicích od Lebuše ze Strachotína, a Rajmund z Lichtenburka zastavil mu za 10 kop gr. dědiny: Radkovice, Udeřice a Bačice. R. 1311 Jan, měšťan Ivančický, daroval za spásu své duše pole své v Oslavanech, r. 1312 Isalda z Fullenštejna za týmž účelem Menhartice, Hluboké, Pálovice (u Jemnice) se dvorem, pastvinami, poli, lesy a příslušenstvím, Uherčice (okr. Znojmo) s $10^1/_2$ lánu, Kozojedy s loukami, lesy a příslušenstvím, Křtalek s $1^1/_2$ lánem a příslušenstvím, Stupešice se 4 lány, lesy a příslušenstvím, Chřepice (Křepice) se 4 lány, lesy, lukami a vším příslušenstvím, a královna Eliška druhou polovici mlýna Micmanického (na původní listině jsou osady psány: Marcharcicz, Teufenpach, Pelskwicz, Ungerschicz, Cozoged, Stalek, Stopischicz, Sersipicz). Král Jan zřekl se t. r. všeho práva na mlýn v Micmanicích, poněvadž klášter svá práva potvrzoval dílem kupem, dílem dědictvím. R. 1318 Mikuláš ze Zbraslavě ponechal s právem patronátním[1]) ve Zbraslavi i desátek odtud, z Koškova a z Janovic, r. 1322 Jan ze Švábenic 2 kopy gr. z Vrbovce, biskup Olomoucký Konrád závětí (r. 1326) 8 hř. gr., Gerhard z Mašovic prodal pannám Oslavanským 5 lánů, 4 pole se 2 dvořisky v Troskotovicích za 90 kop gr. O desátky z poslední osady vznikly různice mezi klášterem a tamějším farářem (Zdeslavem), jež měly býti urovnány v Ivančicích r. 1331. Zdeslavův kaplan Jan za užívání louky dával r. 1345 o zeleném čtvrtku 3 džbány vína do Oslavanského kláštera.

Abatyše Isalda nucena prodati r. 1327 Perlinovi a Heřmanovi 2 kopy gr. činže, jež doživotně byla obdržela Kateřina, dcera prvního, vstupujíc do kláštera; následujícího roku ztráta nahrazena darem Artleba z Myslibořic, jenž zajistil klášteru desátek 9 měr pšenice, 9 m. žita a 10 m. ovsa v Miroslavi. Toho roku byla abatyší Matylda.

---

[1]) Ještě r. 1351 měl soud klášter s Bludem z Kralic o patronát Zbraslavský. Spor ukončen tím, že Alžběta, vdova po Mikulášovi, r. 1354 vyznala, že právo podací dáno bylo klášteru.

Ač Benedikt XII. bullou (dt. v Avignoně 5. června 1336) pod zvláštní ochranu vzal klášter a jinou bullou (22. května 1336) ztvrdil všechny jeho privileje, nezabránil, aby různé osoby neútočily na majetek klášterní, na př. Hrušovanský farář Wolfram.

Velkým dobrodincem kláštera byl cís. Karel IV., jenž r. 1337 19. listopadu ustanovil purkrabí (Frenczlina a nástupce) na Veveří ochránci kláštera proti přehmatům sousední šlechty, která předstírajíc ochranné právo vymáhala rozličné poplatky na klášterských poddaných; zároveň r. 1338 10. září udělil právo hrdelní nad poddanými. Právo ochranné vykonávali purkrabí do r. 1471; za to klášter platil o sv. Václavě 2 hř. na Veveří. Týž král r. 1341 poručil, aby klášterní poddaní v době placení zeměpanských berní neutíkali ze svých bydlišť. Přítel téhož Karla papež Klement VI. rozkázal r. 1343 opatovi u „Skotů“ ve Vídni pečovati o to, aby statky, klášteru za krále Jana odňaté, byly vráceny (dt. v Avignoně Id. Oct.).

V II. polovici téhož století klášterní majetek se změnil takto: R. 1355 prodán svob. dvůr ($2^1/_2$lány) v Němčicích (v. t.); roku 1356 zavázal se kanovník Pražský Heřman k ročnímu platu 16 hř., dostane-li faru u sv. Jakuba; ale ještě r. 1388 biskup Olomoucký hrozil mu exkomunikací, nezaplatí-li povinných peněz. Desátek ze Senohrad připomíná se teprv r. 1358, ač podobno pravdě, že již s farou Mohelenskou připadl ku klášteru.

Roku 1378 spor s Ratiborem z Myslibořic o dvůr a desátky v Miroslavi ukončen na prospěch kláštera, jenž t. r. koupil od Jana z Králic v Troskotovicích $8^1/_2$ lánu, 4 dvořiska a 2 pole za 113 hř. gr.; 1 dvořisko (3 lány) ponechal ihned Filipu Gengelovi za roční činži 1 hř., splatné vždy o sv. Jiří a o sv. Michale. Abatyše Anna z Füllenštejna poručila r. 1386 klášteru ze vsi Vázanic (= Tvarožné) činži 1 hř. 3 gr. a 6 hř. z Micmanic (po smrti její) na opravu klášterních budov; násl. roku Archleb a Zikmund bratří z Myslibořic zaměnili s klášterem v Troskotovicích 5 lánův. R. 1389 postoupil klášter svému kaplanovi 1 hř. 14 gr. ročního platu ze 6 domů („Ramhof“) v Brně; r. 1390 odpuštěn klášteru starý dluh 100 zl. od Žďárských cisterciákův. O 2 roky později Zikmund z Myslibořic prodal $6^1/_2$ lánu (dávaly ročně 8 hř. 8 gr.) a koupelnu (s činží 4 slepic) v Troskotovicích za 80 kop gr.

V právním ohledu získal mnoho klášter r. 1363, kdy markr. Jan osvobodil ho i s poddanými pravomoci zemských úředníkův.

Právo patronátní u sv. Jakuba bylo klášteru příčinou mnohých sporů jednak se samým farářem, jednak s proboštstvím u sv. Petra a městem Brnem. Klášter vyhrál, a papež Bonifác IX. též na žádost krále Václava IV. obnovil r. 1400 15. května spojení patronátu u sv. Jakuba s klášterem.

Za l. 1400—1408 a 1411—1413 vyvstaly opět soudy[1]) o zmíněný patronát mezi proboštstvím na Petrově a klášterem v Oslavanech, jenž konečně vysouzené právo přenechal 12. února 1407 markraběti Joštovi a nástupcům za 40 hř. gr., které platíval klášter zeměpánovi. Po smrti Joštově spadl opět na klášter. Sám papež Jan XXIII. potvrdil všechny privileje, svobody a práva a zahrnul v ně i patronát jmenovaného kostela se vším majetkem a příslušenstvím. Klášter zvítězil sice, ale na škodu jak hmotnou, tak duševní.

V té době 1410 prodal klášter část dědiny Němčic u Ivančic (dvůr se 3 lány a 2 lukami) Petru Krevicovi za 20 kop gr. a za 1 hř. roční činže a koupil v Babicích u Olbramovic od Vítka z Lukovan $2^1/_4$ lánu s $^1/_2$ dvorem za 25 kop gr.; také získal darem od Filipa z Pačlavic 1 kopu důchodu na Pačlavicích; r. 1413 zřídila (dotací 10 hř. úroků) jeptiška Anežka z Meziřičí z důchodů svých (100 hř.) z Bíteše a z Meziříčí oltářníka při oltáři Nanebevzetí P. Marie v klášterním kostele; budovy klášterní povodněmi utrpěly tak, že r. 1414 desátky far v Troskotovicích a Rudíkově měly se obrátiti na stavbu kostela a kláštera (dle ztvrzení Jana XXIII. dt. XV. Cal. Aug.). Vykonání toho svěřeno proboštovi Kounickému Václavovi, který vyznává, že veškeren příjem klášterních statků nepřevyšuje 50 hř. gr. (dto. v Osl. 24. září). Papež Martin V. (dto. III. Idus Dec. 1426) vzal pod ochranu klášter a fary jeho Rudíkov a Troskotovice.

V l. 1415—1418 vznikl spor o patronát v Mohelně s rytířem Petrem z Jevíčka, jemuž též ponechán, a roku 1438 ztracena Miroslav; připadla Bohunkovi a Konrádovi z Miroslavě; desátek odtud, 3 drajlingy vína postoupeny dle úmluvy r. 1496 Vilémovi z Pernštejna. Po smrti Vilémově mělo vše spadnouti na syny jeho Jana a Vojtěcha.

Nelze se tudíž diviti, že spory vysílený a majetku olupovaný klášter za husitských válek klesl (r. 1431 byli dle Pilaře II. 30 v Oslavanech Táborité), tak že, byť i po nich byl obnoven,

[1]) Koller, Der Streit zwischen dem Collegiat-Capitel St. Peter und der Pfarrkirche St. Jakob in Brünn (Notizenblatt 1876, č. 5—9).

dřívějšího blahobytu nedošel nikdy. V půhonných knihách před válkami není poznamenán ani jeden případ, po nich četné případy, kde klášter žaloval uchvatitele svého majetku, na př.: r. 1434 Zikmunda ze Strachotína, že zadržuje klášteru po 14 roků roční plat 2 hř., r. 1436 Vaňka a Beneše z Boskovic a z Černé Hory, že nechtějí platiti otcem ustanovený plat 2 hř. a 12 gr. ročně, Jindřicha Háza z Brna z nedržení úmluv o rybníky v Troskotovicích (škoda 80 hř. gr.), 1437 Bohunka a Konráda, bratří z Miroslavě, že činí nátisky na klášterních desátcích v Miroslavi (škoda 30 hř. gr.), 1446 Jana Moravu z Králic z 50 hř. gr., že drží hřivnu platu a lán platný v Králicích, a to několik let, Petra Mráčka z Hrubšic z 50 hř. gr., že strhl stav s mlýna v Řeznovicích, 1459 Víta z Králic z 10 hř. gr., že drží hřivnu platu klášteru příslušející, Albrechta z Lichtenburka a z Jakubovic ze 20 hř. gr., že drží 2 hř. roč. platu ve Strachotíně, Smila z Lichtenburka a z Blížkovic ze 60 hř. gr., že drží klášteru 6 hř. gr. ročního platu v Lisoňovicích, 1464 Jindřicha z Lichtenburka a z Blížkovic ze 100 hř., že drží ves Lisoňovice, a ze 60 hř., že chudým lidem v Hlubokém pobral dobytek, r. 1481 purkmistra a radu městečka Ivančic ze 4 masnic a 2 štoků, z kterýchž klášteru platili $1^1/_4$ centu loje, a z 10 kop gr., že drží mlýn z „Elhytně“, Volfganga z Krajku a z Bystřice ze 150 zl. uh., že drží klášterní ves Hluboké s lidmi usedlými a pusté: Menhartice, Pálovice, Uherčice, Stupešice, Chřepice, Kozojedy s jich příslušenstvím a v Křtalku $1^1/_2$ lánu, Matyáše, měštěnína Znojemského a na Strachotíně, ze 32 hř., že v Micmanicích drží vodu a ve mlýně moc činí.

Když vůkol bujely rozkol a kacířství, nelze se diviti, že i samy panny Oslavanské byly nařčeny r. 1467, jakoby přály husitismu; obhájily sebe však 2. prosince v Brně před Vilémem, biskupem Nikopolským.

Od r. 1469, kdy půjčil klášter Velehradu 100 dukátů, upadal stále. Nic nepomohlo, že r. 1471 král Vladislav udělil ochranné právo nad klášterem Vilémovi z Pernštejna; neboť r. 1493 byl nucen prodati Leopoldovi z Krajku za 400 zl. 12 lánů v Uherčicích, pustou ves Kozojedy a les se 2 lány v Křtalku, r. 1494 žalovati Michala Einczingra z Einczingu ze 200 hř., že drží „Nový mlýn“ u Hnánic, Ladislava z Veitmile ze 2000 hř., že pod záminkou „ochranného práva“ má v moci Hnánice, Micmanice a

Slúp; r. 1496 žádaly zpět konvent a abatyše Kateřina 12 lánů v Hrušovanech od téhož Ladislava a, že jich nevracoval, žalovaly ho na 800 dukátů; totéž učinily r. 1498 s Kateřinou z Náramče pro 500 dukátů, že bezprávně drží $2^1/_4$ lánu, právo šenkovní a patronát v Rudíkově, r. 1510 Ondřeje Metelíka z V. Bíteše, že drží desátek v Janovicích, a Leopolda Krajíře z Krajku, že uchvátil ves Hluboké u Vratěnína.

Král Vladislav uděluje (na Horách Kutných 25. září r. 1471) Vilémovi z Pernštejna „opravu (= ochranné právo) kláštera našeho Oslavanského“ přidal mu i „všechny důchody, požitky a příslušenství k té opravě ... až do jeho živnosti a nic déle“ (Codex Pernštejnský, č. 57). Roku 1509 dosáhl pán Vilém na králi, že právo rozšířeno i na syny jeho Vojtěcha a Jana. Dne 14. listopadu r. 1509 poručil král Vladislav Janovi z Pernštejna, aby opravu na klášteře Oslavanském jemu, otci a bratrovi udělenou vložil do zemských desk. Po třech letech odstoupil král Vladislav témuž Vilémovi z Pernštejna své zeměpanské právo na klášter a r. 1514 zastavil mu takřka i majetek klášterní s podmínkou, že nikým nesmí býti vyplacen, leč klášterem. Tehdy již stav v klášteře byl smuten; jeptišky žily jen z milosti pánů Pernštejnských. Když kostel sv. Jakuba vyhořel r. 1515, klášternice, nemajíce dostatek prostředků na opětné vystavění, odevzdaly za odstěhování do Brna patronát nad ním králi Ferdinandovi, jímž byl postoupen radě Brněnské (1532). R. 1517 koupil Jan z Pernštejna od kláštera za 20 věder vína pustou ves Prehersko (u Pohořelic); r. 1521 stala se smlouva mezi Janem z Pernštejna a konventem kláštera Oslavanského, vedle níž Jan z Pernštejna postupuje klášteru faru a podací kostela v Mohelně tak, aby mohly tam kněze dáti, kteréž by se jim zdálo; začež klášter postoupil mu faru a podací ve vsi Rudíkově, a mohl tam dáti kněze dle libosti. (Na Třebíči 23. prosince r. 1521.) R. 1525 darována byla oprava nad klášterem městské radě Brněnské. Na žádost abatyše Valburgy potvrdil král Ludvík 25. července r. 1522 klášterní privileje — naposled, neboť 3 léta později 4 jeptišky opustily klášter a odešly do Brna, kde i patronát nad kostelem Všech Svatých darovaly prostřednictvím krále Ferdinanda městu Brnu. Majetek klášterní připadl zeměpánu Ferdinandovi. Měšťané podporami živili vymírající členy kláštera kdysi bohatého.

Za l. 1525—1712 vystřídalo se zde několik panských rodův.

R. 1531 poplatek kláštera na Veveří (v. t.) prodán Janovi mladšímu z Ludanic. Ferdinand I. prodal Troskotovice, klášterní ves, Janovi Kunovi z Kunštátu, zemskému hejtmanovi, který též od r. 1533 měl Oslavany zastavené na 18 let. Týž hejtman zaměnil díl Miroslavě, který patřil k Oslavanům, i s patronátním právem se Zikmundem Valeckým z Mírova za nároky jeho na Babice. Když r. 1541 vypršela lhůta zástavní, odevzdal Jan bratru svému Vilémovi Kunovi zástavní list, což ztvrdil i král Ferdinand dto. v pondělí po neděli postní, kteráž slove Judica L. P. 1541.

R. 1545 držel statek Oslavanský Albert Bošovský z Polánky, r. 1547 Beneš Dubenský z Chlumu, 1553—1557 Václav z Hodic a z Olbramovic, r. 1562 Jan Krajíř z Krajku, po němž jej převzala manželka jeho Estera; Estera závětí r. 1574 pamatovala na své ovdovělé sestry Zuzanu a Juditu a dědice jejich. Za ní založena v městečku registra sirotčí.

R. 1586 píše se (Z. d. XXVI., 100) Adolf svobodný pán z Althana a z Goltpurka na Oslavanech, r. 1614 Volf Dětřich z Althana († r. 1638), jenž své manželce Kateřině Krajířce z Krajku na Jaroslavicích zapsal věno, když se manželé vzali na vzájemný spolek na vlastní zboží. Kateřina přála českým bratřím a darovala r. 1605 sboru do Ivančic pozlacený kalich. Pro účastenství na vzpouře proti Ferdinandovi II. přešel majetek Volfův na bratra Michala Adolfa (nar. r. 1574, † r. 1636). Býval velitelem pevnosti Ostřihomské a za císaře Rudolfa II. polním maršálkem ve válkách s Turky; r. 1610 byl povýšen i s potomky za říšského hraběte. Ač byl vychován v učení Luthrově, vrátil se do církve r. 1598 a byl ochráncem a příznivcem všeho katolického; na trvalou upomínku svého návratu zavázal se, že všichni mužští potomci rodu jeho budou se jmenovati křestním jmenem Michal, děvčata Maria. Založil s Karlem Gonzagou, vévodou Neverským, r. 1618 řád Kristův a řád křesťanského rytířstva na zabezpečení míru mezi křesťanskými národy a na vysvobození věřících z moci nevěřících.[1]) (Poslední řád, jehož prvním velmistrem byl sám zakladatel, rozšířil se až do Asie, ale zanikl kolem r. 1680.) Zřídil v Oslavanském zámku knihtiskárnu, jež zanikla brzy, a v níž byl tištěn spis: Strena Althaniana Calendis January A. 1627 ex cancellaria Communionis Hierarchiae Illustriss. et Excell. D. Comiti Funda-

[1]) Notizenblatt 1883, str. 12. a 13.

tori etc. Execudebat in Castro Vallis Oslawaniensis Typis Communionis supradictae Christophorus Haugenhofferus. A. 1627.[1]) Za Althanův opraveny klášterní budovy, a přistavěno přední křídlo nynějšího zámku.

Po Michalovi následovali Michal Jan I. a r. 1646 syn jeho Michal Jan II., jehož sestra Marie si vzala Arnošta hr. Mollarta; tím přešel statek Oslavanský na rod, jenž r. 1491 z Francie přišel do Rakous a r. 1654 byl povýšen do stavu říšských hrabat. Synové Mollartovi Felix Arnošt a Petr Arnošt rozdělili se sice o majetek, ale 23. ledna r. 1712 stal se Petr samostatným pánem všeho. Toho roku 27. října prodal však za 130.000 zl. zámek a městečko Oslavany, Novou Ves, Řeznovice, Ledkovice, Němčice, Padochov, Zbejšov se všemi dvory, ovčíny, mlýny, hrdelní právo a archiv Králové klášteru na Starém Brně. Klášter Oslavanský nebyl znovu osazen jeptiškami, nýbrž spravován jen jako statek v r. 1712—1783.

Když r. 1783 byly i „kasírovány" panny cisterciácké na St. Brně, připadly Oslavany císařské komoře, která je r. 1789 pronajala (9200 zl. ročně); r. 1790 nájemci Janu ryt. Scharffovi prodány dědičně za 200.402 zl. bez práva patronátního a dolovacího. Scharff r. 1813 25. února byl povýšen do stavu svob. pánův a zanechal r. 1841 své panství třem dcerám: Jindřišce, Františce a Johanně. Jindřiška, provdaná za svobodného pána Hentschla, zůstavila svůj díl třem dcerám: Jindřišce, Filipíně a Marii, které též zdědily podíly po tetách: zemřelé svobodné Františce a Johanně († r. 1880), provdané za šlechtice ze Salamanky. Jindřiška, provdaná hr. Serényiová, Filipina z Paumgartenu a dědicové po Marii hr. Mazzuchellově prodali panství Oslavanské, své dědictví, nynějším majitelům (dto. v Luhačovicích 6. srpna r. 1885) Maxovi a Dr. Filipovi, rytířům Gomperzům za 590.000 zl.

K panství náležely městečko Oslavany, Zbejšov, Padochov, Němčice, Ledkovice, Řeznovice, Nová Ves.

Bylo na něm r. 1656 majetku poddaných $37^{19}/_{64}$ lánu neboli polí 1291 m. I. tř., $3952^{4}/_{8}$ m. II. tř., 371 m. III. tř., $367^{6}/_{8}$ m. vinic a 218 domů; po válce třicetileté r. 1667 bylo obydleno 113 domův, a pusta byla třetina stavení (72), ano do r. 1673 jich ještě přibylo 11, poněvadž hospodáři zemřeli neb opustili

---

[1]) C. k. dv. knihovna ve Vídni má dvě kázaní Františka kardinála z Ditrichštejna, tištěná v Oslavanech u téhož knihtiskaře.

statek. R. 1750 bylo $6144^{4}/_{8}$ m. polí, $58^{1}/_{8}$ m. zahrad, 21 m. pustin, luk po $182^{7}/_{8}$ vozu sena a 42 vozech otavy; vinice nejen že nebyly vzdělány, ano mimo 40 m. zorány.

Pět panských dvorů mělo: 920 m. polí, $20^{1}/_{2}$ m. zahrad, z luk 66 vozů sena, 22 vozův otavy.

V Němčicích patřilo 41 m. polí vrchnosti.

U městečka Oslavan měla vrchnost 19 m. vinic v „Novosadě", pivovar na 675 sudů; vína se vyčepovalo v hostincích v Oslavanech 10 sudů, v Řeznovicích 1, v Němčicích 4; — lesů na 3000 m., a to: ve Smrčí 226 m., nad Grunty 309 m., u Vlčí boudy 250 m., nad Zahrádky 51 m., na Koblihu 11 m., nad Klášterem 60 m., v Kocourách 301 m., v Padělkách 605 m., u Kratochvilky 81 m., u Padochova 405 m., na Oběšené 636 m., na Vísence 64 m.; — činže z řek a potoků 17 zl. 10 kr.: z Oslavan 9 zl. 30 kr., z Němčic 2 zl. 20 kr., Ledkovic 1 zl. 30 kr., Řeznovic 1 zl. 30 kr., z Nové Vsi 2 zl. 20 kr.; — nájemného z Osl. mlýna 200 zl., z Němčického 200 zl.; stálé různé dávky z hostinců, z pastoušky, z kovárny, z 5 domkův atd.

Platy a roboty v XVIII. století měli poddaní:

Obilného desátku právem vrchnostenským platil: Zbejšov 4 m. pšen., 1 m. ječm., 15 m. žita, 6 m. ovsa a 6 m. hrachu, Padochov 2 m. pšenice, 1 m. ječm., 10 m. žita, 3 m. ovsa a $1^{1}/_{2}$ m. hrachu, Němčice $1^{1}/_{4}$ m. žita a Senohrady 16 m. pšenice, 2 m. ječmene, 45 m. žita, 18 m. ovsa.

Za desátek farský, jejž bere vrchnost, dává faráři Oslavanskému deputát.

Vinného desátku právem vrchnostenským nebylo; právem farským vybírá vrchnost z Oslavan 5 věder, z Ledkovic a Řeznovic po $^{1}/_{4}$ a z Nové Vsi 1 vědro. Farář za desátek má ročně od vrchnosti 10 věder mladého vína.

Poddaní robotovali po celý rok týdně, celoláníci a půlláníci ($1^{1}/_{2}$ dne) s potahem, čtvrtláníci (3 dni) pěšky: Oslavany platily 6 zl. $44^{1}/_{2}$ kr. viničného, dávaly 98 slepic, 315 vajec a místo kmínu 56 kr.

Do r. 1775 zhoršily se poddanské poměry. Poddaní robotovali týdně:

	V Oslav.	Ve Zhejšově	V Padoch.	V Němčic.	V Řeznov.	V Ledkov.	V N. Vsi	Ve Zbraslavi	od sv. Jana do sv. Michala:	od sv. Michala do sv. Jana:
celoláníci .	1	—		1	2	4	1	–	2 dni se 4 koni (neb 6 dní pěš. se 2 os.)	$1^1/_2$ dne se 4 koni (neb 9 dní pěšky s 1 os.)
$^3/_4$láníci . .	—	1	—	–	4	2	3	—	3 dni se 2 koni (neb 6 dní pěš. s 1 os.)	$1^1/_2$ dne se 3 koni (neb $6^3/_4$ dne s 1 os.)
půlláníci . .	13	23	—	10	14	18	29	—	2 dni se 2 koni (neb 6 dní pěšky)	$1^1/_2$ dne se 2 koni (neb $4^1/_2$ dne pěš. s 1 os.)
čtvrtláníci .	48	14	9	15	9	7	15	–	6 dní pěšky s 1 os.	3 dni pěš. s 1 os.
domkaři a pekaři	31	3	4	8	4	—	9	—	s 1 os. celý rok.	

V lednu a v únoru se robotovalo od 7 hod. do 5 večer; od 1. března do 31. května od 6 do 6; v čas 1. června do 30. září 6—7 (pěší až do 8); od října do konce roku od 7—5 s odpočinkem pro pěší 1—2, pro koně 2—$2^1/_2$ hod. Od sv. Jana do sv. Michala za každého svátku se odpustí den robotní, jinak jen, jsou-li zasvěceny alespoň 4 dni. O pšeničných a žitných žních robotník obdržel denně libru chleba, neb za to $^1/_2$ libry chleba, a na každých 15 osob $^1/_8$ míry vařenin, $^1/_8$ žejdlíka soli a tolikéž omastku; o senoseči 1 kr. a robotník s koni libru chleba. Rychtáři nerobotovali, ale vytýkání roboty musili býti přítomni. O dnech, kdy robotníci dostávali vařeniny, brali rychtáři denně 6 kr., libru chleba a masa a $^1/_2$ mázu bílé mouky, na každých 10 osob: 2 žejdlíky omastku, 3 žejdlíky soli a $^1/_8$ m. vařenin. Ku konci žní slavily se dožínky, k nimž přicházely z lánu 2 osoby a z jiných domů po jedné; dostávaly 3 kr., $^1/_2$ libry chleba, máz piva, koláč; na každých 15 osob se přidávalo $^1/_8$ m. vařenin, žejdlík soli a omastku; rychtář: 2 mázy piva, libru chleba, koláč, 2 libry masa a na každých 10 osob $^1/_8$ vařenin, 2 žejdlíky omastku a 3 žejdlíky soli. Hudba se vyplácela z vrchnostenských důchodův.

Mlátilo se za 12. míru; mlatcům v čas žní a mlácení se odpouštěl den roboty, a dostávali po jarním a po zimním zasetí vědro piva a libru chleba za dovážení obilí.

Dávky, které t. r. přijímala vrchnost, byly:

	V Oslav.			Ve Zbejšově	V Padoch.	V Němčicích	V Řeznov.	V Nové Vsi	V Ledkov.		Ve Zbrasl.
	slepic	vajec	místo kmínu kr.							vajec	
celolán . .	4	20	4	—	—	1	2	3	1	32	—
$^3/_4$lán . . .	—	—	—	2 kr. 1 d.	—	—	1 kr. 2 d.	2	1	24	—
$^1/_2$lán . . .	2—$2^1/_2$	10	2	1 kr. 2 d.	—	1	1	1 kr. 2 d	1	16	—
čtvrtlán . .	$1^1/_2$	5	1	3 d.	1	1	2 d.	3 d.	1	8	—
chalupník .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

V zimě předli darmo vrchnosti len a konopí.

Z Oslavanského obecního domu se neplatila daň, aniž se robotovalo. Z podruhů platil každý 15 kr. daně a robotoval týdně 1 den; kdo neměl domku, platil desátek právem farním, ale nerobotoval. Obec držela 10 m. polí, $9^2/_8$ m. pastvin, $1^1/_4$ vozu sena z luk, ale nerobotovala; platila o sv. Ondřeji na Veveří 2 zl. 20 kr. nevědouc, proč.

Ze Zbraslavě plynulo do důchodů vrchnostenských 12 zl. stálého platu, jež za svou robotu platil Blažej Svoboda, který měl podsedek se 12 m. polí, $^6/_8$ m. zahrad a 1 vůz sena.

Rokem 1765 vykupovaly se usedlosti od vrchnosti a stávaly skutečným majetkem poddaných: R. 1773 Havel Pávek za svůj lán zaplatil 80 zl., v l. 1771—1773 10 půllánů koupeno po 40 zl., a 40 čtvrtlánů po 20 zl. v r. 1765—1773.[1])

Krátce před zrušením svým prodala vrchnost klášter Starobrněnský Václavovi Škodovi r. 1782 svůj mlýn v Oslavanech o 3 složeních a kašníku za 1200 rýnských a za roční činži 200 zl.; mimo to zavázal kupec sebe a budoucí majitele, že budou darmo mlíti pro potřebu vrchnostenskou a že ročně prodají vrchnosti krmníka za 12 zl. Právo zpětného kupu si vymínila vrchnost.[2])

---

[1]) Zákupy domovní jsou v archivě obec. v Oslavanech.

[2]) Opis kupní smlouvy o 18 § dto. v Oslavanech 1. ledna 1783 v Ivanč. museu.

Roku 1758 zaplatilo panství Oslavanské 2339 zl. 11 kr. lánské kontribuce.

Dle reskriptu ze dne 10. února 1783 učiněn kontrakt[1]) mezi vrchností a poddanými zdejšího panství: Zavazují se všichni poddaní rustikální i dominikální, že dle nejvyššího poručení na věčné časy zhlazené a jinší povinnosti obrácené roboty dílem hotovými penězi, dílem pracemi budou spláceti a na místě těchto zhlazených robot dílem již prve ustanovené, dílem pak nyní vyměřené roční platy, daně a práce upřímně a nemrzutě budou spláceti a konati, totiž: městečko Oslavany robotního platu ročně 668 zl. 24 kr., led sekati a do lednice vkládati 92 dní, led s párem koní 13 dní dovážeti; Padochov platu ročně 46 zl. 24 kr. a 90 sáhů dříví dělati; Zbejšov 349 zl. 12 kr. ročně platiti, 33 klad na pilu voziti, led s párem koní 22 dní a dříví 198 sáhů odvézti a 130 sáhů drev dělati; Němčice 319 zl. 48 kr.; Řeznovice 322 zl. 12 kr. ročně odváděti; Ledkovice 396 zl. 36 kr. spláceti, 12 beček vína na 3 míle a dříví na stavení 24 dní dovážeti, 12 dní led sekati a do lednice vkládati též 12 dní; Nová Ves mimo 529 zl. 24 kr. ročního platu 15 beček vína na 3 míle a 120 sáhů dříví dovážeti a 110 sáhů drev dělati. Kdyby vrchnost nepotřebovala těchto vyměřených prací, mají poddaní ten díl v urbáři v ustanovené ceně vrchnosti vynahraditi. Podruzi zaplatí za roboty, které dle patentu vyšlého r. 1775 povinni byli vykonávati, ročně 1 zl.; chalupníci, kteří by se budoucně usídlili na tomto panství, budou povinni platiti z vystavěného svého domku na panském gruntě 3 zl., na rustikálním gruntě 1 zl. 30 kr. gruntovní činže do důchodu. Poddaní, kteří při rozkouskování panských dvorův obdrželi některá pole, měli platiti z míry v I. třídě 2 zl. 24 kr., v II. tř. 1 zl. 43 kr. 3 denáry, v III. tř. 1 zl. 2 kr. 2 den., ve IV. tř. 39 kr. 2 den., v V. tř. 21 kr. a v VI. tř. 10 kr. 2 denáry. Všichni rustikální a nově usedlí poddaní jsou povinni ze všeho sklizeného obilí a z vína desátý díl odváděti upřímně a neomylně. Desátek tento, jakož i desátek z cizích a k Oslavanskému panství nevtělených dědin vybíraný, mají voziti potahem opatření rustikálové: Novovešti svůj a ze Senohrad za 2 bečky piva do stodol Novoveských; Řeznovští za $1^1/_2$ bečky piva do Nové Vsi; Zbejšovští

---

[1]) Robotabolizionskontrakt der Religionsfondherrschaft Oslowann. Opis v obecním archivě.

svůj a z Kratochvilky do Zbejšova bez náhrady; Ledkovští do Oslavan. Poddaní mají práce, které by vrchnost potřebovala mimo kontrakt, konati za cenu jednomu nádeníku vyměřenou v patentě z r. 1775.: od 1. října do posledního února po 7 kr., od 1. března do posledního června po 10 kr., od 1. července do posl. září po 15 kr., ale bez zaneprázdnění vlastního hospodářství. K podzimním honbám a lovům měl celoláník posílati po 3 dni, půlláník a čtvrtláník po 2 dni, chalupník 1 den 1 honce za mzdu 4 kr. denně. Rychtáři za to, že bývali sproštěni roboty, dostali náhradu: Oslavanský a Němčický 12 zl., Novoveský, Řeznovský a Zbejšovský spolu i s Kratochvilkou 15 zl., Ledkovský 10 a Padochovský 6 zl.

R. 1848 platil čtvrtláník výkupu za desátek 100 zl., půlláník 200 zl.

Všechno panství mělo r. 1834 na 7354 jitrech a $1591^{2}/_{6}$□° 8 osad s 3094 obyv., všechny katolíky mimo 1 protestanta a 16 židů; ke katolíkům čítaly se 2 rodiny cikánské z Oslavan.

Pozemků bylo:

	panských:				poddanských:			
polí . . .	624	jitra	964□°		3781	jitro	603□°	
luk . . .	53	„	$1271^{1}/_{6}$□°		96	„	$3^{5}/_{6}$□°	
pastvin . .	47	„	1543	„	628	„	898	„
vinic . . .	—	„	—	„	6	„	$739^{2}/_{6}$	„
lesů . . .	2116	„	369	„	—	„	—	„

Lesy rozděleny do tří revírů: Zbejšovského, Oslavanského a Novoveského.

Dvory byly čtyři: 2 v Oslavanech, ve Zbejšově a v Nové Vsi.

Velkostatek měl r. 1903 plochy 1721·84 ha, totiž: 595·83 ha polí, 3·29 luk, 5·51 zahrad, 90·16 pastvin, 1020·46 lesa, 2·89 neplodné a 3·7 zastavené půdy; 4 dvory, mlýn, kamenné lomy, pilu a cihelnu. R. 1885 vkladní cena velkostatku byla 1,400.000 K a přímá daň (r. 1903) 6255·31 K.

Farní kostel sv. Mikuláše na návrší jv. nad městečkem. Na témž místě stával románský kostel, který r. 1770 byl zbořen, a nynější t. r. vystavěn tehdejším patronem (panenským klášterem Starobrněnským) a farářem Jakubem Friedrichem. Věž přistavěna v l. 1780—1796. Zachovaná kaple sv. Rocha při severní straně chrámové z r. 1679 jest sakristií. Na jižní straně kostela stávala

kaple sv. Jana Křtitele, jež byla pobořena s kostelem. Nynější kostel má 3 oltáře: hlavní (r. 1902 konsekrovaný) s obrazem sv. Mikuláše, malovaným býv. bratrem jesuitským Ig. Raabem; vedlejší se sochami sv. Josefa a sv. Jana Nepomuckého. Pod

Obr. 37. Zámecká kaple (klášterní) v Oslavanech.

sochami ve skleněných rakvích jsou kosti sv. Feliciána a sv. Celestýna, které r. 1773 a 1774 dovezl z Říma farář Jakub Friedrich. R. 1902 byl kostel uvnitř vymalován, oltáře s kazatelnou a křtitelnicí důkladně opraveny. Po boku lavic stojí 3 páry cechovních podstavců a 3 cechovní prapory. Na věži, r. 1900 zvýšené a bání

plechem pobitou zdobené, jsou 4 zvony z r. 1718, 1712 a 1711 (10, 5, $2^1/_2$ centu, 80 liber těžké) s latinskými nápisy.

Při kostele byla 2 bratrstva, sv. Jana Křtitele od r. 1674, a sv. Škapulíře P. Marie de monte Carmel, zal. r. 1707 Marií hr. Mollartovou. Obě byla zrušena za Josefa II. r. 1783, a majetek jejich (2000 zl. a 1935 zl.) zabaven na prospěch kostela a chudobinského ústavu. R. 1890 bylo bratrstvo sv. Škapulíře obnoveno farářem J. Hrubešem.

Kaple v zámku zasvěcená P. Marii jest vystavěna r. 1583 na starých románských[1]) základech. Stavba je gotická, okno téhož slohu zachovalo se jen jedno; osmihranná štíhlá věž jest z r. 1833 (obr. 37.). V kostele 32 m dlouhém jest staré 4 m vysoké gotické sanktuarium, jemuž chybí ozdoba vršku a mřížky zavírající schránku, a kamenná kazatelna. V dlažbě kostelní jest náhrobní kámen s latinským nápisem abatyše Barbory, zemřelé r. 1519. Kostel míval ještě r. 1782 samostatného duchovního správce, jenž se staral zámeckým o služby Boží. Koleda ze zámku a z pily patřila jemu. Obraz na kruchtě „Husité házejí jeptišky zdejšího kláštera s „Rény“ do Jihlavy“, nemá historického podkladu. Nad oltářem jest krásný obraz „Kristus na kříži“ v rámci umělecky řezaném.

Kaplička na „Kocherkách“ (r. 1824 psáno na Kopperchách [Kuhbergu] za farou) byla vystavěna r. 1722 na počest P. Marii Tuřanské nákladem zdejšího souseda Ondřeje Marka. O sv. Floriáně jde k ní průvod z farního kostela.

Hřbitov býval původně kolem chrámu; nynější jest na jihozápadní straně jeho, kdež pochovávají z celé farnosti; uprostřed jest hrobka rodiny Scharfů-Baumgartenů v gotickém slohu, a u zdi kaple sv. Barbory. Nedaleko hrobky jest pomník zahynulých (8. června r. 1860) 52 horníků na šachtě „Františce“.

Náhrobní kameny se zachovaly v chrámě 2, zemřelých dětí svob. p. Teufla z r. 1561, a za oltářem zemřelého faráře Jakuba Friedricha; na kostelní vnější zdi: faráře Ez. Lud. Vivy († r. 1684), Doroty, manželky Jos. Debertona († r. 1598), dítěte Suzany († r. 1590) a Baltazara Valentina, roz. Švýcara († r. 1641); Jana Jamolického, obyvatele zdejšího († r. 1616), na zdi hrobky.

Z křížů jest nejstarší před „Dolinou“, z r. 1755.

---

[1]) Kaple bývala delší o nynější sýpku. Hlavní rom. portál její, ale poškozený, zachoval se ve zdi pod schody u sýpky.

Na stráni pod kostelem jest kamenná socha „Ejhle člověk“ z r. 1705, postavená učitelem Záleským a opravená r. 1837 „od cechu krecowského“, a na dřevěném mostě přes Oslavu jsou 2 sochy: sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana Sarkandra; onu postavila mlynářka Veronika Ránoveselá r. 1717, tuto farníci r. 1746.

Pravděpodobně byla fara zde zřízena klášterem, jenž ji obsazoval; často probošt klášterní byl zároveň farářem, jenž užíval polí klášterních „Selgereth“ (Želkraty) (záduší). Z prvních farářů se jmenují: Martin r. 1337, Ondřej 1340, jenž zaměnil s farářem Zbraslavským Bedřichem[1]) a r. 1350 Petr. R. 1363 zaměnil Otto zdejší svou faru s Petrem z Nového Města.[2]) Z proboštů-farářů zřejmě se uvádějí Mikuláš r. 1378 a 1386 a Vavřinec r. 1448. Po zániku kláštera do r. 1623 zanikla katolická fara, a přešla do rukou nekatolických a patronát na světskou vrchnost. Z nekatolických kněží známe Jiřího Zenkera r. 1587 a Sartoria r. 1588. Po zavedení katolictví jesuity Brněnskými v l. 1626—1636 úsilím vrchnosti ustanoven farářem Jiří Cyrill Hloušek, jenž byl před tím farářem v Řeznovicích; brzy se vzdal obou far, poněvadž všichni farníci byli nekatoličtí. Mimo Řeznovice, jež zůstaly přifařeny do r. 1784, patřila sem i farnost Zbraslavská (v. t. Bítešský okres, 122). V l. 1623—1628 působili zde jesuité Brněnští (Václav Halecius, Jiří Aquitanus, Ezechiel Leander a P. Rumer) samostatně, v r. 1628—1651[3]) jako pomocníci farářův. Ondřej Dědický (1653—1667) spravoval i Řeznovice i Zbraslav, odkudž dostával desátek. Za Ezechiele Vivy (1668—1684) přifařen Zbejšov r. 1676. R. 1685 investován Jakub Vastře, který zde působil 49 let a za něhož obvod farnosti byl největší, neboť sem patřily nynější farnosti: Oslavany, Řeznovice, Zbejšov, Zbraslav i s Košíkovem a Přibyslavicemi z Bíteše, osada Rudka z Domášova a Alexovice z Ivančic. R. 1734 byl Košíkov přidán k Jinošovu; za Karla Papeže (1745—1764) vyfařila se Zbraslav r. 1752; Jakub Friedrich (1764—1796), zdejší rodák, vystavěl kostel farní a dlouho se staral o zřízení samostatné správy duchovní v Řeznovicích (r. 1784); Jakudin Durdík (1796—1830), bývalý pavlán Vranovský a profesor filosofie a

---

[1]) C. D. Mor. VII. 205.

[2]) C. D. M. IX., 210.

[3]) V l. 1628—1630 vypomáhal i Jan Gramay, prelát z Arnheima, biskup Upsalský.

církevního práva na Pražské universitě. V minulém století se vystřídali: Karel Bayer 1833—1861, Fr. Tálský 1861—1870, Jakub Zažímal 1870—1889, za něhož zřízena fara ve Zbejšově r. 1882. Od r. 1889 působí Jan Hrubeš, jenž od r. 1902 jest děkanem Rosickým. Týž dle starých zápisků sestavil pamětní knihu r. 1889.

Patronátní právo vykonává náboženský fond.

Matriky se začínají r. 1627 a jsou psány do r. 1665 latinsky, do r. 1679 česky, do r. 1682 latinsky, do r. 1723 česky, do r. 1783 latinsky, do r. 1869 německy; od r. 1870 česky.

Dle zachované české smlouvy z r. 1623 měl farář Hloušek „aby při týchž záduších (Osl. a Řez.) služby Boží dle obyčeje římského způsobu náležitě vykonával a lidu skrze ceremonie církevní podle povinnosti své posluhoval a k pobožnosti vedl", dostávati od vrchnosti na penězích 200 zl., 2 míry žita, 1 m. pšenice, 2 m. ovsa, 6 m. hrachu, 6 m. ječmene, 40 mázů sádla, 50 liber sýra, 9 spížků soli, 14 sudů piva a 4 provázky dříví na pálení; kdykoli službu Boží vykonával v zámku, 2 mázy vína. Přidány mu 3 vinohrady a louka. Z Řeznovic dostával všechen desátek, jako předešlí kněží a 2 provázky dříví. R. 1719 panenský klášter jako vrchnost desátek náležející k faře Oslavanské vybíral sám a za to dával deputát: 100 zl. v hotovosti, 30 měr pšenice, 60 m. žita, 9 m. ječmene, 60 m. ovsa, 4 m. hrachu, 4 m. prosa, 4 m. pohanky, 50 mázů sádla, 50 liber sýra, 14 spížků soli, 10 věder vína, 14 beček piva, a dřevo, kolik potřeboval. Poslední abatyše povolila, aby klášter platil za faráře daň z oněch 14 beček piva.

Po zrušení kláštera byl deputát pozměněn; neboť r. 1796 krajský úřad ve Znojmě poručil nájemci panství Oslavanského, že se musí dávati faráři za desátek z obcí: Oslavan, Řeznovic, Nové Vsi, Ledkovic, Padochova, Kratochvilky a Zbejšova paušálně: 100 zl., $34^4/_8$ m. pšenice, $68^7/_8$ m. žita, 12 m. ječmene, 80 m. ovsa, $5^3/_8$ m. prosa, $5^3/_8$ hrachu, $5^3/_8$ pohanky, 50 mázů sádla, 50 liber sýra, 14 spížků soli, 10 věder vína, 14 sudů piva a 50 sáhů tvrdého dříví. (Desátek obce Zbejšovské faráři viz u Zbejšova.) Desátek a jiné příjmy ve Zbraslavi činily r. 1751 celkem 335 zl. 14 kr. I z cizopanských vsí a do Řeznovic přifařených bral farář desátek,

a to z Biskoupek[1]) jak sedláci, tak velkostatek ze všech polí dávali snopný desátek, tento ze pšenice, žita a ovsa, oni ze pšenice, žita, ječmene, ovsa a hrachu; za dovoz desátku platil farář 4 zl. a za každý povoz máz piva a kus chleba. Hrubšičtí[1]) dávali a zdarma vozili snopný desátek ze pšenice, žita a ovsa. Z pole „u Dědiny" dával každý půlláník 4, a čtvrtláník 2 snopy ovsa mimo desátek ze pšenice a žita. Pole „Frajunky" a „Zaklaty" byla bez desátku. Místo desátku u Budkovic[1]) jen z pole „u Dědiny nad nivou" měl farář snopný desátek ze pšenice, žita, ječmene a ovsa a platil obci za to 2 zl. 30 kr. a zpropitné. Z panských polí u Hrubšic a Alexovic dostával od panství Krumlovského 21 zl. o sv. Václavě. Výbava za to činila: z velkostatku 9598 zl., ze Zbejšova 1530 zl. 50 kr. (půlláník 40 zl.), z Biskoupek 2124 zl. 48 kr. (půllán 105 zl.), z Hrubšic 1015 zl. 7 kr. (půllán 120 zl.), z Budkovic 343 zl. 22 kr. (čtvrtlán 11 zl.).

R. 1775 dostával farář koledu (3—6 kr. od usedlého, koláče, hrách), o posvícení koláče a v postě od každého 2 vejce.

K farní osadě patří Oslavany, Ledkovice (4 km), Nová Ves (3·5 km), Padochov (4 km). Farních osadníků bylo r. 1902 přes 4636.

Záduší má jmění 18.908·64 K, kostel 14.785·46 K a chudobinský ústav 9283 K. K faře patří $2^1/_2$ ha polí.

Kdy byla založena škola, neví se; ale již r. 1661 uvádí se v matrice rektor Chrystophor Tytz. Škola vyhořela r. 1711 a 1727. V polovici minulého století rozšířena na dvoutřídní, r. 1864 na trojtřídní, r. 1873 na čtyrtřídní, r. 1883 na pětitřídní a r. 1892 na šestitřídní. R. 1784 zároveň s vyfařením vyškolily se všechny osady nynější farnosti Řeznovské a vesnice Ledkovice a Alexovice; r. 1787 vyškolena Kratochvilka, r. 1833 Zbejšov, r. 1859 Nová Ves, r. 1881 Padochov. Starší budova školní jest z r. 1860 novější vystavěna r. 1892. Dle nejstarší zprávy (r. 1754) dostával tehdejší učitel z dědin od každého rolníka snop žita (Oslavanští za snopy dávali byt) a za děti plat: za slabikujícího týdně 1 kr., čtoucího 2 kr., píšícího 2 kr. 2 den., počtáře 3 kr., učícího se hudbě 4 kr. R. 1775 měl učitel mimo jiné: „koledu" (od usedlého 1 kr. a půl mázu hrachu), o „posvícení" koláč a o sv. Martině „martinskou husu". R. 1780 byly tyto příjmy učitelovy:

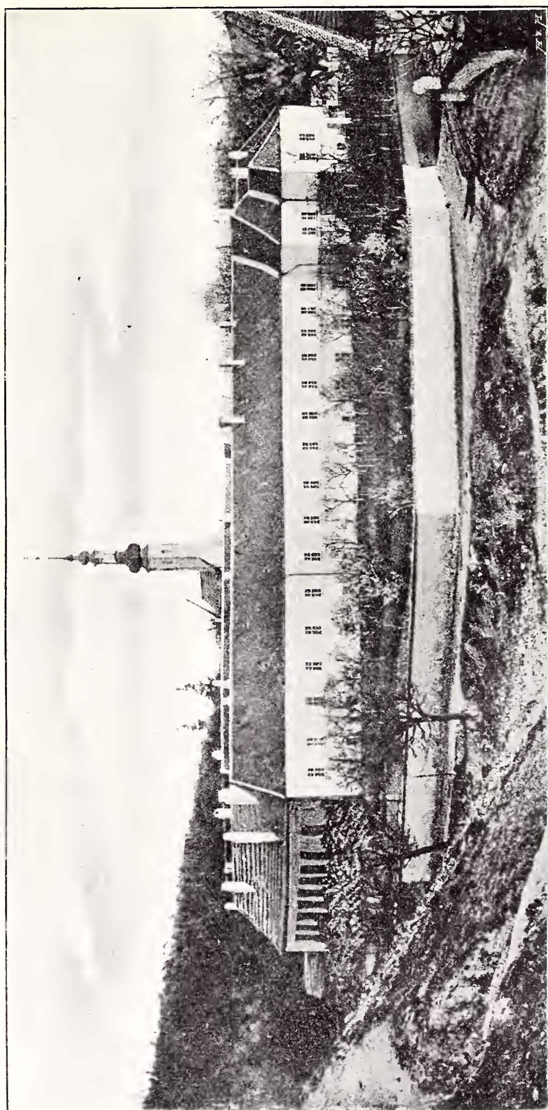
[1]) Biskoupky, Hrubšice, Budkovice, osady v okrese Krumlovském.

míra pšenice, $4\frac{1}{2}$ m. žita, 3 m. ječmene, $\frac{6}{8}$ m. hrachu, 3 sáhy dříví, snop žita od každého rolníka, 29 m. polí (dnešní „Rektorky“), koleda, školní plat a štola. R. 1782 dostal na základě „nejvyšší resoluce“ přídavek: 10 zl., 2 m. pšenice, 10 m. žita, 1 m. hrachu, 1 m. krup, 3 sáhy dříví; za vyučování chudých dítek 3 m. žita; konečně r. 1784 rozšířen příjem z výpomocné pokladnice o 40 zl., $6\frac{1}{2}$ m. žita, 3 m. ječmene a $3\frac{2}{8}$ m. vařiva. Když se vyškolil Zbejšov, platil se školní plat do Neslovic, ale naturalie do Oslavan. Naturalie byly r. 1849 proměněny na peněžní dávky takto: I. Za vrchnostenský deputát (t. j. za 3 m. pšenice, $14\frac{1}{2}$ m. žita, 5 m. ječmene, $2\frac{6}{8}$ m. vařiva, 6 sáhů tvrdého dříví) dostával ročně 59 zl. 8 kr. II. Z obce Oslavanské za koláče 1 zl. 18 kr., z Novoveské za 42 snopy a koláče 6 zl. 18 kr., Ledkovské za 30 snopův a koláče 4 zl. 30 kr., Zbejšovské za 35 snopův a koláče 5·24 zl., Podochovské za $\frac{9}{16}$ žita, slámu a koláče 59 kr. Kromě toho měl z kontribučenského fondu 16 zl., a za jakés obilí 20 zl. Koleda a vejce za soupis duší zůstala. R. 1864 místo koledy dostal od obce 10 zl. Dle fasse z roku 1857 měl učitel příjem 545 zl. $38\frac{4}{5}$ kr., z čehož platil pomocníkovi 150 zl.

R. 1857 bylo školních dětí 231, r. 1902 527. Nejdéle zde působili: Řehoř Záleský 37 let, Bruno Rambouš 1780—1823, Jan Vojáček 1823—1863, jenž založil pamětní knihu, v níž jsou zprávy až z r. 1726, Ondřej Charvát 1863—1888, který byl r. 1887 vyznamenán záslužným křížem s korunou. Od r. 1888 Alois Weinberger, jenž r. 1888 založil druhou pamětní knihu a byl r. 1890 poctěn rovněž záslužným křížem s korunou. Školní knihovna založena r. 1864 Fr. Müllerem, majitelem uhelných dolův, a má 263 svazky. Učitelská knihovna má 174 spisy.

Vrchnostenský zámek (obr. 38.) má 2 nádvoří s jednopatrovými budovami. První větší obdélníkové podoby ozdobené sloupořadím bylo vystavěno r. 1582 za hr. Althana, jehož zazděný znak lze posud spatřiti nad býv. vchodem do panských bytův. V přízemí býval pivovar, v poschodí jsou byty vrchnosti a úřednictva. Druhé jest částí bývalých klášterních budov, ale mylně bývá považováno za starou křížovou chodbu; jest sýpkou, senníkem, skladištěm hospodářských strojův. V přízemí v koňských stájích jsou zazděné sloupy s hlavicemi; delší část sloupů jest v zemi. Archiv na zámku není; bylť prodán i s panstvím Starobrněnskému klášteru (1712).

Již král Václav propůjčil městu Brnu právo dolovati na měď a jiné kovy v horách u dědiny Oslavan (C. D. Mor. V. 61).

Obr. 38. Zámek v Oslavanech.

Král Ladislav dovolil r. 1457 měšťanům Brněnským na pozemcích kláštera Oslavanského dolovati na rudu; rovněž král Ferdinand I. povolil jim totéž na 6 mil kolem Brna. Vrstvy

uhelné objeveny kolem r. 1760 na výchozech. Ještě dnes lze spatřiti výchozy na stráni zaklášterské, ve Verpachu, na stráni Balinské za havírnou, ve zmole pod Anenskou. Původně dobývány lupky břidlicové, které obsahují kyzy, a dobýván z nich ledek; z toho zůstaly haldy ve Verpachu, nad havírnou a v Balině. V l. 1770—1780 začalo se dolovati na havírně Oslavanské. Koncem XVIII. stol. obdržela vrchnost Oslavanská výhradní právo na celém svém panství; počátkem minulého století přešel závod za 10.000 zl. do rukou rodiny Müllerovy v Oslavanech, a brzy potom i zmíněné právo prodáno téže rodině, u níž zůstalo do r. 1868.

Vláda podporovala dolování. Marie Terezie udělila zlatou medailli Oslavanskému správci Frant. Riedlovi za horlivé pátrání po uhlí. Později poslala šichtmistra Frant. Schöffla na Moravu, aby upozorňoval lidi na nové palivo; neboť týž poznal, že uhlí z Oslavanska se výborně hodí na pálení cihel, vápna, kořalky, vaření piva, pečení chleba a mnohým řemeslníkům. R. 1783[1]) kopalo se uhlí jediné na Moravě na Oslavanském panství; t. r. 3105 centů v ceně 1086 zl. 45 kr.; r. 1797 jen 2000 centů, ač se prodával cent za 15 kr. Tehdáž nejevil se ještě nedostatek dříví. R. 1813 Anna Müllerova vytěžila 50 havíři 18.400 centův uhlí a 375 centů ledku; r. 1833 75.370 (16.719 zl. 26 kr.); za synů jejích Jana a Antonína Müllerů r. 1841 (u Padochova a Zbejšova) 196.552, 1850 310.160 (za 103.386 zl.).

V letech 1820 překážel podniku požár, jenž po několik let zuřil v dolech, a v němž i t. r. zahynulo 10 lidí. R. 1868 přešly závody Müllerů na Inneberskou společnost (viz Zbejšov).

Mimo těžířstvo Müllerů zaražen „na Dolině“ závod „Svato-Trojický“, náležející r. 1834 Ferd. Rittlerovi; ale neměl dlouhého trvání. R. 1841 vykopalo se 15.000, r. 1844 18.353 centův uhlí. V letech 1848—1850 náležel rytíři Herringovi a spol.; tehdáž pracoval zde parní stroj o 8 koňských silách, a vytěženo 24.231 až 29.561 měřic uhlí. Poněvadž obě sloje, v nichž se kopalo, měly dohromady 2'—6' tloušťky, nevyplácelo se kopání. Závod zašel brzy, a z budov upraveny dělnické příbytky.[2])

---

[1]) Těžířstvo platilo za uhlí paušálně 150 zl., z centu ledku 36 kr., skalice 12 kr. nábož. fondu, tehdejší vrchnosti.

[2]) Chr. d'Elvert, Der Kohlenbau in Mähren und Österr. Schlesien, Schrift. der hist. stat. Sect., II. sv., str. 1—21.

Obec má jmění 15 měr polí, 20 jiter pastvin, 2 st. obl. na 1500 zl. a 5 domů („Palandu“ v ceně 30.000 K, 2 školni budovy, radnici a pastoušku v ceně 4000 K).

Nejstarší účty obecní jsou z r. 1589. T. r. přijala obec od úřadu z předešlého roku 41 zl. 25 gr. 2 d., za seno a otavu z obec. luk 5 zl., za víno z ob. vinohradův a ovoce v nich 11 zl., výdělek z vína ze 7 věder 3 zl., za prodaného ob. býka 5 zl., z hospody v radnici 8 zl., výdělek na soli 9 zl., peněz od rathouzského, co pan ouředník na něm ukázal, 6 zl., „peněz veyrunkových“, co k obci náleží, skoupených 26 zl., celkem 114 zl. 21 gr. 2 d.; vydání bylo: 42 zl. 4 gr. na stavbu mostu a 22 zl. 15 gr. 6 d. na jiné obec. potřeby. Někdy se jmenuje v účtech výdělek na obec. žitě, jindy (1593) výtěžek ze soli dělal 26 zl. Za posudku účtů (1591) dostali sousedé vědro vína za 1 zl. R. 1602 byl příjem 102 zl., r. 1707 356 zl., a r. 1902 již 9017·74 K a vydání 27.213.44 K. Přirážka 45%.

Městečko Oslavany mělo povinnost z každé krvavé rvačky, která by se tam strhla, platiti na Veveří t. zv. „krvavné“, a to 11 kr. 2 den. a pokutu 37 zl. 20 kr., kdyby se ve 3 dnech nepodala zpráva o ní. Již r. 1598 nosil takové peníze „zabitej“ Petr Hubáček, a r. 1599 odesláno peněz na Veveří třicet dva „zabitejch“. Kromě toho odváděly Oslavany panství Veverskému 4 zl. 40 kr. činže, což vybaveno (r. 1849) 24 zl. $58^1/_3$ kr.

Trati obení: Vejhony, na Kohótovech, na Dlouhéch v Staré Hoře, na Luži, Brněnky (malý a velký), za Kuklo pod mezo, Chmelenec, na Vehonech, nad Vapenico, u Mlénka, Nové zahrady, pod Pancířem, za Kavalířovy, Pastviska, na Maléch, Slíny, na Černéch, Hejtmanka, u Dvorka, nad Farářovým sklepem, pod Stráňo, na Kameni, za Lavkama, Želkraty, Verpach, Ostrůvky, v Oslavě, za Kostelem, u Kamenného kříže, u Spáleného dvora, Pleplůvky; trati býv. svob. gruntů: nad Klášterem, Novosady, na Koblihu, Stará hora (301 m), Kopaniny, nad Zaraženýma, v Kocouřích; vrchy: Pávkův kopec, Kovářův kopec (s lesem), Koblih (273 m), Kocoury (s lesem), nad Rasovnou, Náporky, Zaklášťersko, v Zaražených (= Zahražených); lesy: Holý kopec, Bouči, u Křížka, u Rybníčka, v Balinách (část se nazývá „na Stříbře“).

Dle inventáře z r. 1827 měla obec tyto staré listiny a knihy: 1. Privilej na jarmarky z r. 1678; 2. a 3. Katastr Tere-

ziánský a Josefínský; 4. Domovní zákupy; 5. Josefínský Lagerbuch; 6. Robotní kontrakt z r. 1784; 7. Starou pamětní knihu od r. 1565 (má býti: Sirotčí registra"). Z nich se v l. 1890tých ztratila poslední.

Na staré pečeti jest nápis: „Sigill ⁘ Miestezka ⁘ Oslowan ⁘ 1622", a městským znakem vinný kmen s vinařským nožem. Novější jest s nápisem „Obecní úřad Městys Oslavany" bez znaku. Studní nebylo do r. 1681; teprve t. r. na to „solicitírovali".

Obec mívala právo soudní a tržní; není však nikde zmínky, že by někdo byl popraven; jeden odsouzený (r. 1723) dostal milost; za to zachovalo se několik zápisů, kterak různí provinilci potrestáni byli tělesnými tresty od mistra popravního: postavením na pranýř, vypověděním z městečka a peněžitou pokutou; i různé rozepře před zdejším soudem urovnány. Popravní místo stávalo na „Šibenici". V nejistých sporech se obraceli na apelační soud do Prahy. Právo zrušeno r. 1729.

Trhovým městečkem se staly Oslavany v XVII. století; neboť bratří Mollartové r. 1678 jim 3 výroční trhy, totiž: 1. na Květnou neděli, 2. v neděli před sv. Janem Křtitelem a 3. v neděli před sv. Simonem a Judou, milostivě dovolili.[1]) Trhy trvaly 3 dni. Od r. 1774 (Jahrmarkt-Freiungs-Regulativ) jsou přeloženy na pondělky: 1. před velkonocí, 2. před sv. Janem Křt., 3. před sv. Havlem.

Vinaři měli svůj „horenský soud", jenž se tu jmenuje r. 1723; vinohradní či horenské knihy shořely r. 1711.

Estera Krajířka dovolila na žádost městečka r. 1565, aby sirotčí peníze počali přijímati do truhlice sirotčí; proto založena „sirotčí registra" v městečku Oslavanech za purkmistra Václava Koláře a konšelův. Mimo zápisy týkající se sirotků zapisovány do knihy i pamětihodné události. Výpisky z ní před ztracením učinil V. Čapek.

R. 1735 zapsal obecní úřad do „Pamětní knihy": „Kdo by z úřadu obecního v den sváteční do radní stolice v kostele se nedostavil, má položiti pokutou 6 kr. na svíčky k oltáři sv. Fabiána, Celestýna, Rocha a Rosalie"; k tomu přidali, „že to usnesení má trvati na všechny budoucí časy".

---

[1]) Ve Vídni, dto. 14. ledna 1678.

Mimo městský úřad jsou tu: pošta od r. 1868, telegrafní úřad, oddělení finanční stráže, sídlo kontribučenského fondu, občanská záložna od r. 1866, a spolky: Dobrovolná jednota hasičská, vojenských vysloužilců, kat. vzděl. spolek „Svornost" s knihovnou (1898), divadelní ochotnické družstvo, konsumní spolek „Blahobyt". Divadelní družstvo má veřejnou „knihovnu Palackého".

Nejdéle drží domy rodné rody: Vejvoda (od r. 1590), Vohnout (1592), Vaňk (1612), Jedlička (1661), Janoušek, Rumreich, Machocký a j.

V Oslavanech zemřel r. 1416 Mikuláš, klášterní kaplan; napsal více knih; zachovalo se na faře u sv. Jakuba v Brně jeho „Matricinale B. Mariae Virg. (Codex Manuscript. Moravic. VIII. 39840).

Zde se narodili: Jakub Friedrich, zdejší farář, spoluzakladatel farního chrámu a pravý otec chudých. Zemřel 1. dubna r. 1796 a jest pochován za hlavním oltářem.

Jan Chvalcovský, malíř, samouk, jenž v l. 1843—1850 nakreslil 7 obrazů z městských dějin Ivančických (metání klášterních panen Oslavanských s Rény do Jihlavy, tábor Rudolfa Habs. na Lánech r. 1278, požár Ivančic r. 1304, návštěva královny Elišky r. 1312 v Iv., paní se slepým dítětem, spoutaný kostelník Švédy r. 1645, sněm stavovský r. 1608).

Počátkem 18. století byla kvetoucí řemesla v Oslavanech spojena v cechy (obuvnický, krejčovský) a říšský cech, v němž zastoupena ostatní řemesla. Zachovaly se 3 cechovní prapory a 3 páry cechovních podstavcův. Do cechů Oslavanských náleželi řemeslníci z celého panství Starobrněnského kláštera. Zdejší bednáři (Jiří Sobotka r. 1709) kupovali březové a lískové tyče ve Vev. Bítišce. Po zrušení cechů přidali se zdejší živnostníci k živnostenskému společenstvu v Ivančicích.

Hlavní živností zůstává hospodářství a havířství. Za dřívějších časů bývalo kolem městečka mnohem více vinohradů než dnes. Vinice byly v Novosadech (r. 1570), za Klášterem a na Staré Hoře. Na Koblihu byly r. 1732 „z vůle milostivé vrchnosti" nově založeny vinohrady: 1 větší panský a 65 menších pro jednotlivé osadníky.

Ze dřívějších zaniklých podniků sluší jmenovati:

„Na Popelu“ dříve „ve flusírni“ dělával se ledek (pp. Müllerové s počátku tohoto století říkali „Ledkařka“); ve Verpachu na č. 108. bývaly hamry, kde do let 1850tých se dělaly hřebíky (latováky), vřetena, obruče, kovadliny a j. hospodářské a řemeslné potřeby; v přízemí zámku byl pivovar, který se uvádí v 17. století; přestalo se v něm vařiti r. 1868; palírna na č. 52. zanikla v letech 1860tých.

Moderně zařízený a v letech 1850—1853 vystavěný cukrovar náleží bar. Stummrovi z Tavarnoka, jenž má pronajaty dvory panství Oslavanského.

Oslavany, pokud známo, trpěly ohněm: dne 23. března 1685 vzňal se oheň za mostem u Petra Koudelného, a vyhořelo městečko po faru a mlýn; po 8 dnech zhořelo za mostem i ostatní, co bylo ušetřeno prvním ohněm; r. 1711 na den sv. Jana Křt. zhořelo 30 domů (radnice, škola, mlýn a věž kostelní; tehdy i 2 vinohradní knihy ohněm byly zničeny); r. 1714 panský dvůr a 10 domů; r. 1727 na den sv. Michala 26 domů s radnicí, hospodou a školou; r. 1732 8 domů za mostem; 1819 opět 15, r. 1828 zase 6 stavení; — povodní: r. 1736 na sv. Jana Kř. rozvodnil se Verpach a nesl samé kroupy a led; severně Oslavan bylo silné krupobití; r. 1775 voda vnikla i do zámku; r. 1790 mnoho uškodily jednak povodeň, jednak kroupy; r. 1806 vystoupla voda až k velké hospodě; r. 1812 stála v průjezdě zámeckém voda $2^1/_2$ m nad normálem; r. 1817 rozvodnil se potok zámostní, při čemž se sesuly 2 domky, a utopili se 2 lidé; — cholerou r. 1831—1836, 1849, 1866. R. 1752 byl zde pád dobytka (136 kusů); r. 1754 krutá zima; nemohlo se mlýti, tak že byl nedostatek chleba. Velmi draho bylo roku 1805 a 1847, lacino r. 1831 (míra žita za tolar, ovsa za dvacetník).

Trýzní obyvatelstva bývalo vojsko: r. 1278 císaře Rudolfa, za válek náboženských v l. 1423—1435, za války třicetileté; r. 1621 táhlo tudy vojsko polské, na něž upomíná kámen v domě č. 141 zazděný: „Letha 1621 tuto jest zabit slovautnej muž augustin sslechta z Oslawan od Jednoho Polaka ssavlí sťat jehožto dussi pan Buh rač milostiw bejti Amen“.

R. 1628 bylo v Oslavanech vojsko císařské v zimních kvartýrech; když šlo jednou 30 osob ku sv. přijímání a lid byl v kostele, cházka vojenská vyplenila domy; obyvatelé místo domů utíkali do lesů; r. 1711 za ohně mnozí vojáci zde ležící a ná-

silně k vojsku odvedení utekli; r. 1742 vpadlí Braniborci a Sasi vyrabovali vše; r. 1805 přede žněmi táhlo městečkem 6 pluků našeho vojska proti Francouzům do Bavor; toho roku 16. listopadu bylo tu několik dní mnoho Francouzů táhnoucích na výšiny Pratecké do bitvy Slavkovské. R. 1866 z Prušáků byli v Oslavanech jen Pomořané a husaři.

Samoty: Dvorek (2 km) s 22 obyv.; na Dolině (1 km) se 77 obyv.; v Kukle (1 km) s 22 a Oslavanská havírna (dům Müllerů, bývalých majitelů dolů, rozprodaná havířům r. 1903) s 50 obyv.; myslivna.[1])

Ostrovačice

(Ostrouachouic r. 1255, Starovarčice dle Schwoye, lat. parochia Nigrofani, něm. Schwarzkirchen), městečko na úrodné rovince na levém břehu potoka tekoucího od Říčan, 334 m nad mořem, po obou stranách Jihlavské silnice, ssz. Ivančic (15·3 km), katastrální a politická obec 7·391 km^2; z toho jest 1981 měr polí, 164 m. luk a zahrad, 105 m. pastvin a 1620 m. lesa.

Osada tvoří širokou náves, domy stojí vedle sebe těsně, několik domků bez ladu a skladu. Grunty jsou po obou stranách návsi, podél císařské silnice a na koncích městečka bydlí chalupníci; časem vznikly chalupy i mezi grunty. Domy jsou vesměs novějšího původu, protože velké požáry z r. 1846 a 1849 zničily vše; jsou z tvrdého staviva a kryty taškami. Nábytku ze starší doby není; vše jest novější; starobylé utrpělo škodu zmíněnými požáry.

---

[1]) Cod. dipl. Mor. II. 165, 166, 170, 192, 218, 220, 267, 288, 290, 308, 358; III. 47, 54, 266, 275, 279, 281, 310, 344, 387; IV. 4, 32, 39, 58, 155, 239, 253, 266, 350, 390; V. 37, 39, 46, 104, 130; VI. 3, 30, 31, 33, 45, 47, 106, 109, 157, 243, 244, 261, 282, 304, 323; VIII. 25, 87, 225, 226, 249; IX. 5, 6, 72, 222; XI. 110, 114, 184, 342, 441, 459, 460, 469, 526; XII. 75; XIII; Knihy půhonné III. 85, 117, 163, 218; IV. 11, 111; V. 356, 362; F. J. Schwoy, Topographie II. 284—287, Ř, Volného Die Markgrafschaft Mähren II., č. 2., strana 250—263. Kirchl. Top. II., 2., str. 11—24. Dr. B. Bretholz, Die Pfarrkirche St. Jakob in Brünn; Vinc. Havlíčka a V. Čapka, učitelů v Oslavanech, odpověď na dotazník Vlastivědy Moravské a výpisy z farní knihy pamětní; Reg. dom. 146; podd. 140, urb. 59.

Kroj jest dnes většinou městský. Do polovice XIX. století byl kroj takový: Muži nosívali dlouhé kalhoty kožené, černé se žlutými knoflíky, modré punčochy, střevíce s přaskami bílými nebo žlutými; při dlouhých kalhotech nosili boty. Vesty byly také kožené s knoflíky bílými nebo žlutými spaté po krk. Kabát „pruslek“ ze šedomodrého sukna s knoflíky zase bílými nebo žlutými. Vrchním kabátem na všední den byla „bílá halina“ s červeným lemováním, na svátek dlouhý plášť z černého sukna s dlouhým límcem. Na hlavě nosívali prý beranici jako „sotůrek“ vysokou, s modrou mašlí vzadu; obyčejná pokrývka byla „držka“; také plstěný klobouk černý se „šmokem“, t. j. šnůrou žlutě a červeně natřenou. Ženy nosily na hlavě šátek květovaný neb turecký, na tom pak bílou plachetku s bílým vyšíváním národním. Na krku bílou půlku též s bílým vyšíváním. Kabátek soukenný obyčejně barvy hřebíčkové neb zelené se skleněnými bílými knoflíky a řasnatým límcem. „Fěrtoch“ bílý batistový bez vyšívání; punčochy bílé, střevíce nízké s černou šnůrkou na vázání.

Ostrovačice záhubnou válkou třicetiletou netrpěly mnoho; před ní bylo osedlých domů 24, po ní 21 (s 1068 m. polí = $8^{50}/_{64}$ lánu) a jen 3 pusty. Z oněch 21 usedlých bylo 12 celolánů, které ve 14—20 kusech měly po 68 m., $^3/_4$lán byl jeden, jenž náležel Urbanu Valnohovi, 4 půllány po 34 m., 3 domkařům patřilo dohromady 30 m., 1 domek neměl polí.

R. 1712 pozemky nově rozděleny tak, že utvořeno 18 $^3/_4$lánů po $48^4/_8$ m., a 9 čtvrtláníků po $13^5/_8$—$16^3/_8$ m., při čemž vrchnost zaměnila mnohé pozemky své.

R. 1755 platily Ostrovačice lánské daně 389 zl. 3 kr. a komínské 14 zl. 40 kr.; farář Rosický 56 kr., vrchnost 19 zl. 41 kr.; vrchnost tu měla $140^2/_8$ m. lesa a 3 domky, farář z Rosic užíval $4^4/_8$ m. polí v „Hájkách“, obec $5^2/_8$ m. polí, $9^4/_8$ m. pastvin, z luk měla $2^1/_4$ vozu sena a $183^6/_8$ m. lesa v „Předních Líchách“, poddaní $990^6/_8$ m. polí, $7^1/_8$ m. zahrad, $47^2/_8$ m. lesa, z luk $95^1/_4$ vozu sena a 2 domky. V jednom z přistavěných domků (č. 28—31) na pozemcích vrchnostenských bydlil i vrchnostenský bednář, č. 32—34 byly chalupy na poddanských pozemcích, tam zůstával obecní kovář; č. 35—39 obývali podruzi.

R. 1701 bylo 49 domů, 350 obyv., r. 1890 84 domů, 607 obyv., r. 1900 84 domů, 664 obyv., Čechů, z nichž jest 660 katolíků

a 4 židé. V l. 1791—1890 přibylo obyvatelů o 78%; nejvíce v l. 1835—1869, totiž o 62%.

S Domášovem byly Ostrovačice darovány klášteru Rajhradskému a tvoří s ním a s jinými osadami velkostatek „Domášov". Od založení (r. 1048) mají s ním stejné držitele a osudy (viz Domášov). Podle Rajhradského urbáře ze XIV. stol. byl v Ostrovačicích dvůr se dvěma poplužími ve vlastní správě; 15 poddanských lánů platilo činže pozemkové 27 kop gr.; 2 lány neplatily činže, měli ale povinnost pohostiti opata s družinou, jako lán v Domášově. R. 1468 Viktorin, syn krále Jiřího, měl v moci Ostrovačice, ale musil ustoupiti přesile uherské. Když byly Ostrovačice v zástavě města Brna (viz Domášov), pohnal (r. 1481) opat Řehoř a konvent kláštera Břevnovského purkmistra a radu města Brna na soud ze 400 kop gr. dobrých stř. širokých, že drží ves Ostrovačice s jejím příslušenstvím k proboštství kláštera Rajhradského příslušející; tehdy mimo desátek a dávky v přírodninách platily osady patřící do Ostrovačic a Domášova 50 kop gr. R. 1506 probošt Rajhradský Jakub pohnal Václava z Ludanic z 1000 kop gr., že si osoboval soudnictví nad klášterskými poddanými v Ostrovačicích a z 200 kop gr., protože bránil klášteru vybírati tam desátek. Spor rozhodnut na prospěch klášterní. R. 1683 odstěhoval se sem celý konvent Rajhradský před hrůzou válečnou. Podobně se stalo r. 1703—1704 před vpády uherskými.

Několik usedlostí v Ostrovačicích bylo povinno od nepaměti ku hradu Veveří jako své vrchnosti platiti ročně hřivnu a orati 15 pluhy třikrát do roka. Tato povinnost byla často zastavována. V Žebětíně na př. bylo více dvorů, které od zeměpánů dávány panošům a svobodným lidem v léno; jeden takový dvorec měl ve XIV. stol. Charanica, jenž doživotně obdržel i výše uvedenou povinnost Ostrovačických. Když po smrti jeho dvůr ten dostal Petřík, který nutil Ostrovačické, aby mu dávali k jeho dvoru hřivnu ročního platu a orali 15 pluhy, ujal se jich Jošt Hecht z Rosic jako purkrabí Veverský. Proto r. 1436 pohnal Petřík Jošta z Rosic na soud, že „mu v Ostrovačicích drží hřivnu platu a XV pluhóv robot třikrát do roka nemaje k tomu žádného práva". Zemský soud rozhodl na neprospěch Petříkův.[1])

Petřík prodal svůj majetek v Žebětíně r. 1447 Hanušovi z Vašatic, který r. 1459 pohání knížete Přemka z 60 hř. gr.

[1]) Viz: Brněnský okres, Žebětín, str. 373—376 ve Vlastivědě.

dobrých stř., že „mi drží v Ostrovačicích hřivnu platu úroku a 15 pluhů třikrát orati do roka".

R. 1481 Urban ze Starého Sedla pohání purkmistra a radu města Brna ze 100 zl. a ze XX zl. atd., že nechtějí přidržovati svých lidí v Ostrovačicích, aby ke dvoru jeho v Žebětíně činili robotu: třikrát orati v roce s 15 pluhy a 1 hř. na žence.

Za Kazimíra, knížete Těšínského a pána na Veveří (r. 1480), platily Ostrovačice ku hradu Veveří: Item jednu kopu zemných peněz dávají a 1 met ovsa k setí; item kury k vánocím a vejce k veliké noci, a z každého lánu vůz dřev k vánocím. (Klášter Rajhradský jako majetník statku v Ostrovačicích platil ročně 4 hř. soukenných peněz.)

R. 1500 Dorota z Červené Vody a z blízkých Říček, manželka Jana Kolence z Gogolína a majitelka oněch usedlostí, nutila Ostrovačické ke zmíněným dávkám. Probošt Petr III., poněvadž tomu bránil, byl pohnán od ní na soud ze 200 kop gr. škody. Probošt prohrál při; neboť ještě r. 1557 a 1559 bylo soudně jednáno o zmíněné povinnosti.

Menší majetek v Ostrovačicích měl Marolt z Ostrovačic, jenž r. 1390 prodal Anně, vdově po Slachovi, půl vesnice Janovic (Z. d. B. VII., 683).

Poddanské poměry viz u Domášova.

Rod Valnohův držel v l. 1714—1838 svobodný grunt ($^3/_4$lán č. 9) neplatící ani činže ani desátku (dle listiny dto. 13. dubna 1714). R. 1838 Matouš Valnoha prodal jej za 4000 zl. k. m. Josefu Dufkovi, jenž tím scelil své polnosti (dle listiny 16. ledna 1838 v museu Ivančickém), jichž nabyl koupí od poštmistra Kiera po rozdělení a rozprodání panského dvora. Majetek zůstal v rodině Dufkově do r. 1898, kdy od Antonína Dufka koupila vše svob. paní Klára Hirschová-Gereuthová, paní na Rosicích, za 250.000 zl. Výměra panství Rosického u Ostrovačic činí 151·77 ha polí, 9·2 ha luk, 1·1 ha pastvin, 32·1 ha lesa a 1·71 ha stavební plochy.

Již r. 1255 mluví se o faře v Ostrovačicích; neboť tehdy král Václav udělil opatovi Břevnovskému právo osazovati ji. R. 1338 jmenuje se farářem zde Burkard (Cod. Dipl. Mor. VII., 156), a r. 1388 Valentin byl plebánem v Ostrovačicích (a Nigra ecclesia). R. 1395 rovněž se činí zmínka o faře (viz Domášov). Za válek náboženských XV.—XVII. stol. mimo případy ojedinělé (na př. r. 1636 Jiří Reich se jmenuje zdejším farářem, r. 1643 Alexandr

Kyselík zde působil; r. 1653 farář Rosický oznamuje konsistoři, že fara v Ostrovačicích není osazena již po mnoho let a že jen někdy Rajhradský klášterník vykonává služby Boží; r. 1663 (Vavřinec Schön jest adm. v Ostrovačicích) fara zdejší zanikla, a osada připadla k Domášovu — do r. 1622, a v r. 1665—1676. Probošt Celestýn přeložil faru z Domášova do Ostrovačic r. 1676, kamž přifařen zůstal Domášov do r. 1771. Tehdy (r. 1771) k Ostrovačicům patřily osady: Ostrovačice, Domášov, Hluboké, Radoškov, Přibyslavice a Javůrek; samoty: mlýn Kupských, Tomšíkův, Staňkův a Nový mlýn a šmelcovna.

Za ztracený Domášov (r. 1771) za probošta Otmara Konráda přivtěleny k Ostrovačicům Říčany (r. 1773), tak že r. 1773 tvořily farnost Ostrovačickou: Ostrovačice, Říčany, Říčky a mlýn Chrastina. R. 1784 přifařily se k Domášovu Říčky. R. 1902 měla zdejší farnost 2151 katolíkův.

Stará farní budova vyhořela r. 1674; brzy byla opět vystavěna a r. 1692 rozšířena na nynější nádhernou residenci; nebyla pouze bytem farářovým, nýbrž útočištěm proboštům a konventu Rajhradskému za válečných časův.

Nejvíce zde působili: Antonín Grus (1665—1670) nazýval se „farář Domášova a Ostrovačic“, Matyáš Michaelis (1685—1706), Bernard Plutík založil pamětní knihu a zemřel r. 1722, Bedřich Schmidt (1772—1789), Augustin Koch (1789—1813), jenž se stal prvním opatem v Rajhradě († 1831), Maurus Voříšek (1832—1846), Benedikt Richter (1846—1859), dr. filosofie a prof. na Vídeňské universitě, Aug. Gazda (1859—1878), Marian Zbrožek (1883—1902); po něm P. Kristin Lux, redaktor „Moravana“, od r. 1891. Celkem do r. 1902 vystřídali se zde 34 kněží z řádu sv. Benedikta z Rajhradu.

Z pamětní knihy Plutíkovy se dovídáme, že k faře od nepaměti patřily čtyry pole (v „Prutech“ 2 m., v „Rebušíně“ 5 m., niva „pod Kopaninami“, v „Šeblosu“ 3 m.), louka „Kněžská“, les „Niva“ proti Rebušínu. Za zmíněných válek náboženských ztraceno vše.

Po odtržení Říčan od Veverské Bítišky zůstala větší část příjmů tamějšímu faráři, kdežto Ostrovačicům připadla štola, pak 10 zl. (které dávali Říčanští za příležitosti a obědy), $2^1/_2$ kopy vajec velkonočních, vánoční dar: luštěniny a peníze za vykrápění domů svěcenou vodou o vánocích. Desátky bývaly tyto:

Od každého usedlého desátý beránek aneb 3 kr., a desáté house aneb 1 kr., od každého $^{3}/_{4}$ nebo $^{1}/_{2}$lánu 1 pár kuřat aneb 6 kr., a 1 žejdlík sádla aneb 6 kr., od každého $^{1}/_{4}$lánu 1 kuře aneb 3 kr., a půl žejdlíku sádla aneb 3 kr.

Beránky a housata spisoval rychtář po sv. Trojici, dávky dávaly se o sv. Václavě. Kromě toho dostával farář od panství Rajhradského 50 sáhů dříví, 6 sudů piva a 800 zl. platu ročně. V Ostrovačicích jsou matriky pro Říčany, Říčky a Chroustov z r. 1709—1774, které byly r. 1784 sem dodány farářem Vev.-Bítišským.

Kostel sv. Václava a Jana Křtitele stojí uprostřed městečka. Vystavěn z tvrdého staviva, klenutý, s věží na jižní straně. Románská stavba presbytáře ukazuje na 12.—13. stol.

Původní kostel byl v l. 1718 a 1719 o 4^{0} prodloužen, a přistavěna k němu kaple s oltářem sv. Barbory. Po freskách, jimiž byla ozdobena, není památky; u ní založil probošt Antonín Pirmus bratrstvo. Kliment XI. dto. 22. dubna 1718 obdařil je hojnými odpustky, které byly příčinou, že četní poutníci z okolí přicházeli v průvodech a vstupovali do bratrstva. Pouti trvaly do r. 1784, kdy je zakázal císař Josef II. Ostrovačičtí však den sv. Barbory podnes slaví jako největší zasvěcený svátek (K. Eichler: Poutní kniha II, 454). Přivtělením Říčan r. 1773 a rozmnožením obyvatelstva stal se kostel nedostatečným a byl r. 1803 rozšířen předsíní 2^{0} dlouhou; přístavbami se zvětšil kostel tak, že jest 11^{0} 3' dlouhý a 3^{0} 4' široký (v presbytáři 2^{0} 2' pouze). V l. 1693. a 1699. zvýšena věž, pokryta plechem, a zřízeny hodiny za 800 zl.; na rohu věže stojí kamenná socha sv. Jana Nep., a proti ní byla do r. 1880 kaple téhož světce (z r. 1766).

Obraz nad hlavním oltářem: Sv. Václava (u klečícího světce jest moravská šachovaná orlice) a sv. Jana Křtitele maloval malíř Reiner; kolem obrazu jsou sochy sv. Petra a Pavla. Vedlejší oltáře jsou zasvěceny sv. Benediktu a sv. Rodině; na onom zdobí Reinerův obraz sv. Benedikta sochy sv. Maura a Placida, na tomto sochy sv. Anny a sv. Jáchyma doplňují význam obrazu sv. Rodiny. U oltáře sv. Rodiny jest malý náhrobní kámen faráře Alex. Kouřila († 1715). Vnitřek chrámu vkusně obnoven za faráře Vojtěcha Slouka. Mramorová křtitelnice darovaná r. 1798 poštmistrem Jakubem Kierem, zhotovena Šimonem Lípou v Brně;

poklop dřevěný (od Ondřeje Schweigla) má nápis: PIetas et Larga benefICentIa JaCobI KIer et VXorIs De MortV et SVsannae strVXIt.

Stará sakristie jest „Božím hrobem“, a nová vystavěna na sev. straně kostelní v letech 80tých.

Hřbitov býval do r. 1789 u kostela (zeď hřbitovní odstraněna r. 1878); od t. r. jest za městečkem u silnice k Vev. Bitišce.

Na věži jsou 4 zvony: Velký, 5 centů těžký, s nápisem „TENTO ZWON GEST LIT KE CTI A CHWALE PANV BOHV KOSTELV WOSTROWACICKEMV ZALOZIENI SWATEHO IA. LETA PANIE 1601.

Prostřední z r. 1593, 3 centy těžký, má nápis „SMILVG SE NADEMNAV BOZIE PODLE WELIKEHO MILOSRDENSTWI TWEHO A PODLE MNOSTWI SLITOWANI TWYCH.

Třetí z r. 1599 s nápisem „IA HLAS WOLAGICIHO NA PAVSSCI SPRAVTE CESTV PANIE. 1599.

Všechny 3 zvony jsou od téhož zvonaře SS. W. Z. M.

Čtvrtý je umíráček.

Škola bývala zde od dávna. Chodívali sem v r. 1794—1873 i děti z Říčan. Když totiž r. 1773 přifařena obec Říčanská do Ostrovačic, zrušena tam r. 1794 i škola, poněvadž „zdejší škola není příliž vzdálena, že farář může dítky k větší pilnosti pobádati a že obec tamější není sama s to, aby vydržovala učitele“. Přijem učitelův byl: z obce Ostrovačic 68 zl. 29 kr., z Říčan 74 zl. 47 kr. Od přiškolení dostával z Říčan mimo to: ročně na penězích 9 zl., 37 pecnů chleba, o sv. Martině od každého souseda a domkaře po rohlíku, o vánocích po koledě a koláči, o sv. Třech Králích po 1 kr., k velikonoci o zápise po 1 kr., o hodech koláč od souseda, $7^4/_8$ míry žita, týdenní plat od dítěte a štolu.

Do r. 1844 byla škola jednotřídní. Téhož roku vystavěna nákladem kláštera a obcí nová jednopatrová budova, a zřízeny 2 třídy; v obou třídách vyučováno však teprv r. 1855. R. 1873 měla se škola rozšířiti (všech dítek bylo 320); poněvadž se obec Říčanská vyškolila v tom čase, postačovaly 2 třídy nadále. Jelikož učírny byly malé, přistavěny r. 1896 nové, větší, a ze staré budovy zařízen byt učiteli. R. 1902 bylo 144 dítek.

Z učitelů nejdéle působili: Karel Nahodil 1859—1872, Antonín Lang 1872—1889; J. Srb od r. 1900.

Školní knihovna založena v padesátých letech minulého století. Tehdejší vrchní na Veveří Jakub Nedopil užil 160 zl. (přebytku to nadace 800 zl., založené Gustavem Wasou na odměny hodným žákům panství Veverského) na založení školních „kniháren" na panství. Poněvadž Říčany z tohoto panství byly u Ostrovačic, byla založena „knihárna" v Ostrovačicích pro Říčany. V každé knihovně bylo 72—76 knih a 2—3 mapy. Nynější žákovská knihovna má (r. 1902) 155 svazků; učitelská knihovna zal. r. 1891, má (r. 1902) 32 svazky.

Spolky jsou: Spolek hasičský a čtenářskozpěvácký (od r. 1892) s knihovnou 300 svazkův.

R. 1842 staly se Ostrovačice městečkem a dostaly 4 výroční trhy (pondělí po sv. Mauru, po Božím Těle, po Narození Panny Marie a první pondělí v adventě); nekonají se však po delší dobu. Pošta z XVIII. stol. stojí na místě dřívějšího panského pivovaru. Jest zde i četnické stanoviště.

Ostrovačice trpěly mnoho válkami se Švédy, Prusy (r. 1742) a s Napoleonem; tudy po císařské silnici neustále táhly veliké transporty (transportním kommissařem byl zdejší rychtář Grossmann). R. 1814 jela z Ostrovačic do Brna ruská velkokněžna Marie Pavlovna Feodorovna. Mor zuřil zde r. 1715 a ohně r. 1690, 1786 (vyhořela škola a 11 statků), 1828, 1846 (vyhořela skoro polovice městečka) a r. 1849. Výbuch střelného prachu (na 3 vozích) r. 1793 způsobil jediné faře škodu 600 zl.

R. 1694 zničily vše kobylky.

R. 1565 Jiří Tišnovský, dědičný rychtář v Ostrovačicích, dosáhl na opatovi Janovi a konventě kláštera Rajhradského obnovení práva nalévati pivo za roční plat 6 zl.; kromě toho měl povinnost i se služebnictvem pohostiti opata, probošta a kohokoliv přišlého do Ostrovačic v záležitosti klášterní (Orig. v arch. Rajhr.).

Vedle polního hospodářství zabývali se obyvatelé chovem ovcí a děláním šindele. Poštmistr Kier r. 1830 činil pokusy výrobou cukru z buráku. R. 1847 uvařil 27.843 liber surového cukru a 1260 lib. melasy, r. 1851 34.700 + 6.600.

Trati se jmenují: Na Dole, malé a velké Padělky, Díly, Paděličky, Klínky, Drekonty, Prutny, Lísky, Vydloušky, Horky, Nádavky, na Šípu, za Šraňkama, v Prutnech, za Humny (r. 1747), Podsedky, Rebušín, Zahrady, Příhony, na Malých a Velkých

stranách (louky), malý a velký Rosičky, malý, velký a křivý Plachetníky, Špičáky, Šeblosy, Šeblosky, krátký a dlouhý Nivky, Paděličky u trouby, Lovťošky, Vobůrka, Rybníčky, Krajina, Kousky, Pastvistčátka, nad Prutnama, Žlíbky, Nivy a Líchy (lesy), Svobodny, Sedmerka (les), Hrnčířka, Krajina, Podsedky; r. 1747 vyskytují se ještě názvy luk: Malý Boučí, za Šraňky, Dlouhý. Z cest jmenovati sluší „Hradskou“ (starou to vozovou) z Rosic na Veveří.

Obecní jmění r. 1902: Obecní hostinec, polí 6·23 ha, luk 3·83 ha, pastvin 13·53 ha, lesů 11 a, stav. plocha a j. 2 ha. Příjem obce r. 1901 byl 4550·45 K, a vydání 4511·94 K.

Na starých pečetech jest znakem vinný kmen s nápisem SIGILL * VILLA * OSTROVACIENSIS * (1655) a „Wostrowaschitsky 1746“, na novější týž znak a nápis „Obec Ostrowacka“.

Obecní archiv neobsahuje ničeho důležitého; starší listiny byly prý r. 1866 spáleny starostou.[1]) Velkostatek Rosický platí 1963 K, klášter Rajhradský 397 K, a 3513 K, pozemkové daně platí občané.

Z rodin nejstarší sluší jmenovati: Božek, Kolář, Krčal, Kvarda, Grosman, Macháček, Valnoha, Vaverka.

Ostrovačice jsou rodištěm Adama Benedikta Bavorovského, posledního (1615—1635) opata „na Slovanech“ v Praze, který s bolestí musil postoupiti svůj klášter španělským Benediktinům („černým Španělům“) a obdržel kostel sv. Mikuláše na Starém městě Pražském i s farní a kolejní budovou. Zemřel 26. května 1636. Napsal dějiny kláštera Emauského („na Slovanech“).

Na tratěch „Padělku“, „Prutně“, „Plachetníku“ a „Díle“ nalezeny často po různu kamenné nástroje hlazené (mlaty, sekyry, dláta) i štípané (nožíky); nálezy střepin, přeslenův a úlomků pazourkových nožíků svědčí pak, že v místech těch rozkládala se osada za mladší doby kamenné. Keramika zdejší s tečkovaným ornamentem souhlasí s podobnými nálezy u Oslavan a Nové Vsi. Kultura galská jest zastoupena zde bronzem (Notizenblatt 1865, str. 82.).

---

[1]) Některé listiny jsou v knihovně musejního spolku v Brně.

Pendrov,

něm. Pendorf,[1]) katastrální obec 3·68 km². Tvoří politickou obec s Rosicemi, jichž jest podměstím (viz Rosice).

Padochov

(také Padouchov), hornická ves, dílem na stráni, dílem v údolí po obou stranách silnice, sz. Ivančic (4 km), katastr. a polit. (od r. 1879, před tím u Oslavan) obec 2·572 km². Uprostřed osady jest zvonice[2]) a socha[3]) sv. Jana Nep.

Býval malou osadou, která měla před 300 lety 95 m. polí a 10 domů (nejzámožnější Pavel Koumal měl 22 m.); válka třicetiletá dotkla se jí tak, že jen 4 domy zůstaly obydleny a při nich 59 m. obdělaných rolí. R. 1750 učiněno z dřívějších 10 domů jen 9 usedlostí po $10^5/_8$ m.; t. r. bylo poddanského majetku $95^5/_8$ m. polí, $4^4/_8$ m. zahrad, $2^1/_4$ vozu sena z louky „u potoka". Z 9 hospodářů bylo 6 sedláků, 2 bednáři a krejčí; mimo ně bydlelo na poddanských pozemcích 5 podruhův.

R. 1890 44 domů, 613 obyv.; r. 1900 57 domů, 640 obyv., katolíkův, mimo 14 Němcův a 14 jiných národností vesměs Čechův.

Osada náležela klášteru Oslavanskému a po zrušení jeho světské zdejší vrchnosti.

R. 1760 nalezeno v Padochově uhlí „u Mašiny", a r. 1763 zavedeno dobývání ledku. Závod dostal se rodině Müllerů, od nich Inneberské společnosti (viz Zbejšov). V l. 1848—50tých počal Löhner ve spolku s bratřími Kleiny hloubiti šachtu „Františku" v Padochově, z čehož byla velká řevnivost a pravá kutací honba, která nutně účinkovala i na sousední závody a konečně dala podnět k hlubokému vyhloubení pro zajištění uhelného pole a opatření dolových měr v t. zv. II. hloubce (viz Zástavka a Zbejšov). Závod Kleinův přešel koupí na Rosické těžířstvo (viz Zástavku). R. 1860 o výbuchu plynů zemřelo 53 horníků, jimž postaven na Oslavanském hřbitově krásný pomnik.

---

[1]) V deskách zemských psáno též: Peheimdorf, Pehemdorf (Česká ves).
[2]) Zvonek na ní jest ulit v Brně u Kl. Stechra r. 1732.
[3]) Má nápis: Fundator teto statuje Augustin Červinka soused v Nro. 3.

Padochov jest přifařen do Oslavan, kamž se chodívalo i do školy; od r. 1883 má svou samostatnou dvoutřídní školu se 114 žáky; žákovská knihovna má 172 sv. Od počátku do r. 1903 na ní působil Jos. Michálek.

Na staré obecní pečeti byl nápis: DIEDINA · PADOCHOWICE 1717 a znak: vinařský nůž, vinný kmen se sedícím ptáčkem; novější má znakem pluh a 2 havířská kladiva a něm. nápis: Gemeinde Vorstand Padochau. Kmenové jmění obnáší 790 K a pastviska.

Trati se nazývají: Široké, Čtvrtky, Padělky, Kamínky, Kopaniny, Palouk, Losovy, Kopce, Příční, Záhumenice, Jušky, Louky, Skalky, Žlíbek, na Potoku, pod Skalou, Konvis, Boroviny, Jedličí, u Václavky, na Stráni; ještě r. 1775 byly tu vinice Dejmaly a Dvorská.

Poddanské poměry viz u Oslavan.

V osadě a na sousedních polích nalezeno několik rozbitých mlatův a kamenných sekyrek. V domě č. 1. jsou podzemní chodby (lochy), jež bývaly za válek skrýšemi; s prehistorií nemají ničeho společného (V. Čapek, Č. V. M. O. 1895, str. 77.).

Za zahradou u domu č. 10. jest kamenný kříž z r. 1804 a za vsí na křižovatce cest z r. 1868.

Ke katastru náleží mlýn na Balince, k němuž r. 1775 patřívalo 9 m. polí.

Popovice,[1])

farní ves, sz. Ivančic (12 km), 459 m nad mořem, katastr. a polit. obec s 3·897 km² půdy. Leží na mírném návrší při okresní silnici z Rosic do Náměště. Části osady slovou: „v Dědině“ (jsou tu rolnické usedlosti) a „na Kerendově“ (dříve „na Drahách“). (Obr. 39.)

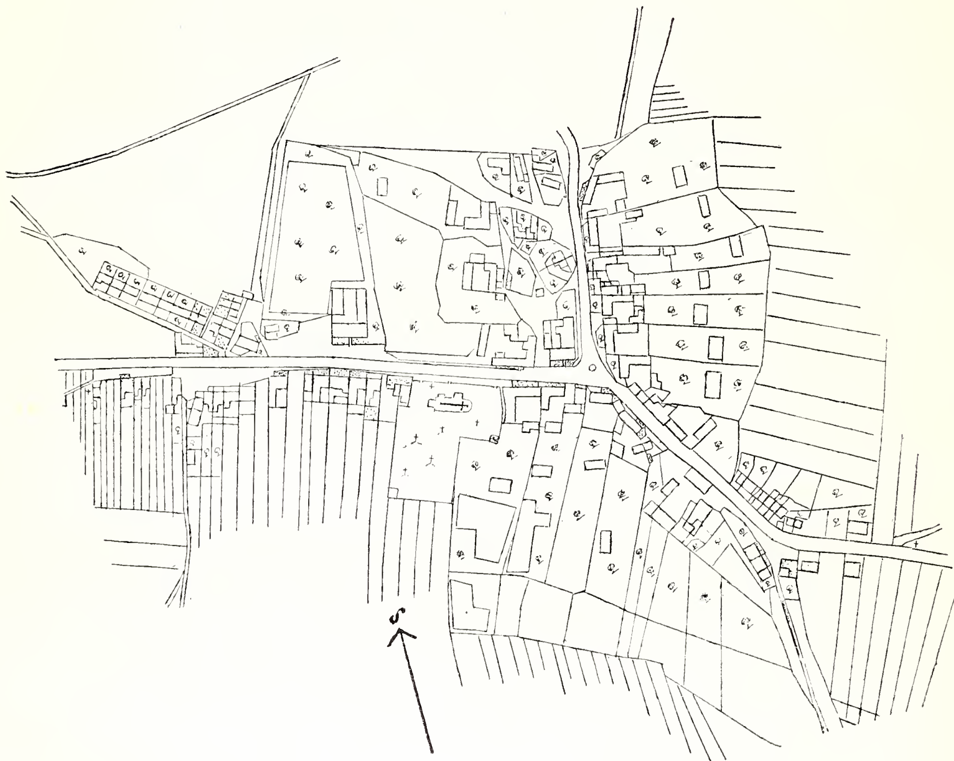
Popovice jsou starobylá ves; dosud jsou kolem vsi znatelny valy bývalého hradiska. Ze starých památek, pokud známo, nalezeny byly kamenné sekyry.

---

1) Psávalo se: Popwiz, Popicz, Poppicz, Popovicz, Popouicz, Popowicz, Popowy, Popowycz, Powycz, Popycz. (Cod. dip. Mor. a d. z. Brn. tisk.)

Že zde stávala tvrz, dosvědčují zemské desky brněnské a půhonné knihy.[1])

Osada mívala $4^{32}/_{64}$ lánu neboli $633^{5}/_{8}$ m. polí; r. 1749 556 m. polí orných, 22 m. ladem ležících, $4^{1}/_{8}$ m. zahrady, luk po $31^{1}/_{4}$ vozu sena a $10^{1}/_{2}$ vozu otavy. — Domů měla s počátku XVII. stol. 16, z nichž po třicetileté válce 10 bylo pustých.

Obr. 39. Půdorys Popovic.

Živnosti byly tehdy velké; po novém rozdělení byl r. 1749 v Popovicích 1 lán s $79^{4}/_{8}$ m., 14 půllánů po $28^{4}/_{8}$—$36^{2}/_{8}$ m. 1 čtvrtlán $18^{4}/_{8}$ m.; 2 chalupy (obývali je řezník a kovář). R. 1890

---

[1]) D. z. Brn. tisk. II. č. 113, 118, VI. 534, XIV. 62; půhonné knihy IV. 26, 150, 171—173. V Popovské farní matrice, založené r 1768 (tom. I. pag. 1.), praví se o ní, že stávala, jak vidno ze zřícenin a valu, kde je dům č. 3. a 4. (nyní č. 21. a 22.). Posud jsou u těchto domů znatelny valy, v domě pak č. 22. a na blízku něho našlo se pevné, na sáh tlusté zdivo, a vedla prý z něho podzemní chodba k nedalekému lesíku „vinohrádku“.

63 domů, 498 obyv., Čechů, z nich 494 katolíci a 4 židé; r. 1900 82 domů, 576 obyv., katolíků, Čechův.

Domy stojí ponejvíce těsně vedle sebe průčelím do ulice a jsou dosud téměř přede všemi zahrádky. Před vchodem býval malý „žundr“ zděný, z něhož se vcházelo do síně; u čís. 22. byl veliký žundr ze dřeva. Stavení neměla zvláštních ozdob. Líčívalo se, jako posavad, dvakráte do roka, s jara a na podzim (k hodům). Zvenku oličovali stavení bíle a podrovnávali černou hlinkou, vzatou z pastviska zvaného „na Kláštersku“. Nynější podrovnávka je rozličné barvy beze vší ozdoby.

Kroj dřívější přestal. Muži nosívali v létě širák se šmuky (chasa měla ještě na něm kytku), v zimě beranice, šopovice, schořovice. Všedního dne v létě brávali ponejvíce „plátenice“ (z bílého, hrubého plátna), staří i v létě koženky. O svátku měli svobodní „rajtuzny“ (černé soukenné kalhoty) s pakfonovými nebo mosaznými knoflíky, ženatí hlavně žluté koženky.[1]) V zimě chodívala i chasa v koženkách. Chasa měla vždy vysoké boty, ženatí jen na zimu, kdežto v létě nosili modré punčochy a střevíce s mosaznými přeskami. Košile na všední den byla z nejhrubšího plátna, na svátek však z plátna pargálového nebo komrtuchového. Na košili brávala chasa soukennou vestu a na ni bílý špenzl z barchetu. Muži pak nosili dlouhou, modrou korduli soukennou s bumbílky (kulatými, cínovými knoflíky) a na ní stejně dlouhou kazajku z modrého sukna s pleskatými knoflíky (cínovými nebo mosaznými) a se šosy. Chasa i ženatí oblékali v zimě na vestu halinu nebo kožíšek ovčí[2]), staří halinu nebo kožich. Chasa uvazovala si ve dny sváteční na krk černé půlky a ženatí pod ně ještě bílé půlky. Vlasy měli mužští vpředu krátké, vzadu hodně dlouhé.

Ženy nosily dříve v létě o svátku bílé čepečky s krajkami, všedního dne silné, plátěné šátky vpředu stočené, jež v zadu vybíhaly ve 2 menší cípy a v jeden větší uprostřed. Zimní dobou brávaly na šátek bílou „plínu“ na zakuklení hlavy.[3]) Děvčata nosila jen šátky: všedního dne z hrubého plátna, o svátku šátky

---

[1]) Koženky byly z kozí kůže („kozlovice“), chudší měli je z ovčí kůže. Sahaly až na kolena, kdež se přivazovaly řeménkem a vybíhaly na každé straně do třapce.

[2]) Zámožnější nosili ještě i soukenný plášť s 1—4 cimbály o něco kratšími plášťě.

(O pohřbu a ovdovělé nosily černé „smuteční plíny“.

„sakské“ (červené). Vlasy česaly si ženy i svobodné vpředu na hladko, vzadu zaplétaly je v cop (u dětí ve 2 copy). Punčochy měly bílé z hrubé vlny a nízké, kožené střevíce s mosaznými přeskami. Ženy i svobodné chodily v zimě „v báčích“ (pletených papučích). Spodní sukně, „šorc“, byla na zimu z ovčí vlny „vlněnka“, vrchní sukně byla kanafasová. Zástěry byly rozličné barvy, u zámožnějších i hedvábné. Ženy měly korduli soukennou z rozličné látky. Na ni oblékaly v létě černý nebo modrý soukenný kabát se šosy, v zimě černé ovčí kožíšky. Svobodné lišily se od žen ještě tím, že v létě o svátku brávaly na košili z hrubého plátna kratší pargálovou nebo komrtuchovou se širokými rukávci, pak měly kordulky červené nebo modré hedvábné a přes ně nosily letní dobou vyšívané půlky s krajkami, jež si dělaly samy, v zadu do dvou cípův uvázané. Všedního dne nosíval se také obnošený šat sváteční.

(Co zde řečeno o kroji v Popovicích, platí též o přifařených osadách: Lukovanech, Příbrami a Zakřanech.)

Popovice byly původně samostatným statkem pánů z Popovic, z nichž první známý slul Věřena (snad týž, který byl r. 1228 maršálkem). Synové jeho byli Arkleb, Bolebor a Černín. Arkleb byl v letech 1261—1272 komorníkem zemským[1]), vedle toho v r. 1268—1270 královským purkrabím na Veveří; Bolebor vyskytuje se v rozličných zápisech v letech 1267—1279; Černín z Popovic (1267—1277) byl komorníkem zemským v r. 1272—1274. V l. 1318—1330 držel Popovice Černín neb Černík z Popovic, nepochybně syn některého z předešlých, jehož jméno a pečeť bývá v rozličných listinách. Syny jeho byli asi Jan, Černín a Arkleb. Jan (Ješek) z Popovic prodal r. 1353 za 500 hř. gr. polovici vsi Popovic a kostelního podací s celou tvrzí zdejší, jakož i polovici Příbramě, Radslavic a Újezda bratru Arklebovi, jenž na tom všem zapsal manželce Elišce 250 hř. věna; Jan pak na druhé polovici Popovic věnoval manželce Elišce 240 hř. gr. R. 1373 Diviš z Popovic, syn některého z předešlých, spolčil se s Jaroslavem z Kněnic, ale již r. 1376 spolek zrušil a prodal r. 1378 Popovice s tvrzí, kostelním podacím a

---

[1]) V těchže letech (1261, 1267, 1269), co byl komorníkem zemským, jmenuje se ve 4 zápisech jako „podkomoří“ (Cod. d. M. III., 319, 402, IV., 29, 30). Byl také z pánů, jimž král Přemysl II. Otakar r. 1271 dal plnou moc, aby mezi ním a uherským králem Štěpánem V. sjednali mír (Cod. d. M. IV., 67).

dvorem, pak Radslavice, Újezd a Příbram se vším příslušenstvím svatovi Bohuškovi z Ejvanče (Vanče), jenž své manželce Dorotě r. 1379 ujistil na Popovicích 25 hř. ročního úroku. Bohuškovi synové, kněz Adam z Popovic (byl farářem v Tasově) a Dobeš, spolčili se r. 1398 s Budišem z Budišova, a téhož roku přijala je na spolek svého věna v Popovicích ovdovělá matka jejich. Táž r. 1406 veškero věno, jež měla v Popovicích a jinde, dala zapsati toliko svému synu Dobšovi, od něhož užívala do smrti vsi Příbramě. Dobeš zvaný z Meziříčí, odjinud z Popovic a z Cimburka, měl za manželku Marketu, dceru Jindřicha ze Schönwalda (Šumvaldu). Byl r. 1398 rozhodčím o panství Jevišovské a dlouhý čas zasedal na panském soudě. Roku 1412 obdržel od Arkleba z Veteřova podací právo kaple v Popovicích a vzal na ně (r. 1417) svou manželku na spolek, s nížto již dříve (1406 a 1407) spolčil se navzájem na všechny statky. V knihách půhonných a nálezových často jest o něm řeč jako poručníkovi a žalobci i žalovaném. Potom držel statek Popovský, věnování páně Dobšovo, Jan z Lomnice, jenž polovici z něho prodal Janovi z Deblína, zvanému z Drahotuš, ten pak na tuto polovici r. 1450 přijal na spolek Vaňka z Boskovic a z Letovic. Později (1458–1466) vedl se spor o Popovice s tvrzí a jiné vsi k nim příslušné mezi vnuky Jana z Lomnice a zetěm jeho Janem z Pernštejna, nejvyšším komorníkem desk a práva cúdy Brněnské, s jedné a mezi Veronikou z Boskovic a jejím synem Janem ze Šelnberka s druhé strany. Poslednějším bylo dáno za právo, načež jim r. 1466 bratří Markvart, Bohuš a Jaroslav z Lomnice[1]) a Jan z Pernštejna, vesměs rukojmí zemřelého Jana z Lomnice, dali dle slibu svého zapsati do desk Popovice s tvrzí, Újezd, Příbram a pustou ves Radslavičky (Radslavice)[2]) se vším příslušenstvím.

R. 1481 byl ještě syn Jaroslavův Štěpán z Lomnice pohnán na soud Hynkem z Kukvic ze 4 hř. gr. dobrých stř., že jeho nebožtík otec lidi jemu na Popovském zboží zholdoval (poddanské poplatky bral), a on drže nápad otce svého, nechce mu to zapraviti; avšak páni nalezli: poněvadž to věc válečná jest a toho

---

[1]) Bratr jejich Jan z Lomnice, probošt Olomoucký, zemřel mezi tím († r. 1464).

[2]) Jedna trať lesní v Újezdském revíru dosud slove Raclavice (viz ves Újezd v okrese Bítešském str. 117.).

sobě Hynek k místu za živnosti páně Jaroslavovy nedovedl, že Štěpán nemá tomu odpovídati.

Za Hynka z Kukvic, pána na Rosicích, koupí r. 1482 připadly Popovice trvale k Rosicům (v. t.).[1])

Povinnosti a roboty rolníků, pak výkupné za robotu z přifařených obcí Popovic, Lukovan, Příbramě a Zakřan, náležejících k panství Rosickému a do okresu Ivančického, dle listin z roku 1851 o vyproštění rolnických usedlostí z robot viz na tab. na str. 253.

Bez výkupného přestalo navždy laudemium, t. j. poplatek při přenesení majetku na jiné osoby, dávání kmínu (1 žejdlík) a hub „smržů" (1 kopa).

O robotě a platech vrchnosti v XVIII. století pojednáno u Rosic.

Farní kostel sv. Jana Křtitele v Popovicích (obr. 40. a 41.) má nynější podobu od r. 1882, kde teprve se přistavěla věž k lodi.[2])

Za účelem sklenutí jeho a rozšíření zřízena byla r. 1899 kostelní jednota.

Oltáře jsou tři románského slohu: hlavní sv. Jana Křtitele z r. 1890, vedlejší Spasitele na kříži a Neposkvrněného Početí P. Marie z r. 1892 vesměs od Dominika Demetze, sochaře ve Sv. Oldřichu (Gröden v Tyrolích). Starobylá kamenná křtitelnice je nyní ve farní zahradě.

V přední části lodi na straně evangelní jest ve zdi výklenek (bývalé sanctuarium).

Na věži jsou tři zvony:

Prostřední („sv. Jan") váží 506 kg. Přelit r. 1886 brněnským zvonařem Emilem Webrem; zachoval se na něm původní nápis s gotickým písmem.

---

[1]) Reg. I., 345, 482; Cod. dipl. Mor. III., 320, 336, 342, 343, 370, 372; IV., 5, 7, 20, 26, 35, 39, 40, 41, 43, 51, 58, 65, 67, 69, 76, 78, 81, 85, 89, 101, 102, 127; V., 252; VI., 110, 260, 270, 299, 303; VII., 268, 774; XII., 435; D. z. B. tisk. II., 113, 114, 118; VI., 72, 326, 534, 681; VII., 367; VIII., 128, 172, 173, 221, 469, 470, 583; IX., 128, 318; XI., 388; XIII., 192; XIV., 62; Půhonné knihy I., 331; II., 494; IV., 26, 83, 150, 164, 171—173, 185, 186; V., 304, 421; Aug. Sedláček, Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův v Čas. Mat. Mor., 1893, str. 290—291.

[2]) Před tím byla jen prkenná vížka blízko kostela na hřbitově, jež utrpěla požárem r. 1881.

Obec		Gruntov. činže ve staré měně zl.	kr.	Husy Počet	Husy Cena v peněz. zl.	kr.	Slepice Počet	Slepice Cena v peněz. zl.	kr.	Vejce Počet	Vejce Cena v peněz. zl.	kr.	Robotovali ročně dní tažní (párová koňská)	pěší	Cena v peněz. zl.	kr.	Výkupné za robotu zl.	kr.
Popovice	čtvrtláníci . . .	—	24		—	—	$1^1/_2$	—	$4^2/_{10}$	$8^1/_2$	—	$1^9/_{10}$	—	104	8	$5^4/_{10}$	57	$16^2/_3$
	půlláníci	—	48	—	—	—	3	—	$8^4/_{10}$	15	—	$1^5/_{10}$	78[3])	—	18	12	127	46
Lukovany	čtvrtláníci . . .	—	$13^5/_{10}$	$^1/_2$	—	$2^8/_{10}$	$1^1/_2$	—	$4^2/_{10}$	—	—	—	—	104	8	$5^4/_{10}$	56	$12^2/_3$
	půlláníci	—	27	1	—	$5^6/_{10}$	3	—	$8^4/_{10}$	—	—	—	78[3])	—	18	12	125	$53^1/_3$
Příbram	čtvrtláníci[2]) . . .	—	?	—	—	—	?	—	?	?	—	?	—	—	?	?	?	?
	půlláníci	—	39	—	—	—	$2^1/_2$	—	7	13	—	$1^3/_{10}$	—	130	10	$6^8/_{10}$	72	$40^2/_3$
Zakřany[1])	půlláníci	—	$32^4/_{10}$	—	—	—	$1^1/_2$	—	$4^2/_{10}$	24	—	$2^4/_{10}$	78[3])	—	18	12	125	40

[1]) V Zakřanech nebylo čtvrtláníkův.

[2]) V Příbrami byli dva čtvrtláníci z rozděleného půllánu. Dohromady měli tolik pěší roboty, co 1 půlláník.

[3]) Tažní („koňská“) robota $1^1/_2$ dne týdně zaměňovala se dle potřeby v pěší robotu 3 dny týdně. Robotovalo se po celý rok v poli, v lese i jinak.

Zní takto: ⊙ Léta † Boží ·1·5·1·4· † tento † zwon † gest † slit † ke cti a chwále † Pánu Bohu † a swamu † Janovi † do Popowitz.

Obr. 40. Chrám Páně v Popovicích.

Postranní zvon („Cyrill a Method“) vážící 168 kg, ulit týmž zvonařem r. 1886 a postranní zvon („P. Maria“) (365 kg.) ulit r. 1896 ve zvonařském závodě „Ad. Hillera vdova a syn v Brně“.

Ve vížce nad presbytářem je zvonek (28 kg) z r. 1772. Má nápis: PER INTERCESSIONEM STI IOHANNIS BAPTISTÆ

Obr. 41. Vnitřek chrámu Páně v Popovicích.

LIBERA NOS DOMINE AB OMNI MALO. POPOWITZ LIBORIVS MARTINV. IN BRŸNN. 1772.

Farní kostel stojí na hřbitově již třikráte (1837, 1882 a 1901) rozšiřovaném. Pochovávají sem z Popovic, Přibramě, Rapotic a Jakubova. Přifařené obce Lukovany a Zakřany mají každá svůj hřbitov. Kostel byl původně románského slohu a skládal se z polokruhové apsidy a skrovné lodi, jež později prodloužena na délku 16 m. Starobylost apsidy valně porušena zvětšením oken a změnou klenby. Vítězným polokruhovým obloukem oddělena jest od lodi, kryté vysokým plochým stropem.[1])

Koncem r. 1901 měl kostel uloženého vlastního jmění 1060 K.

V 1. polovici XV. stol. připomíná se tu nadační kaple.

Ve farnosti jest ještě filiální kostel v Lukovanech a veřejná kaple v Zakřanech, jakož i dosti křížů (celkem 28) v osadách, u cest a na polích většinou z novější doby.

O Popovském beneficiu ze starší doby jest málo zpráv. Jisto jen, že již r. 1353 byla zde fara, jejíž patronát náležel zdejší vrchnosti, později vrchnosti panství Rosického. R. 1406 Jan, farář z Popovic, a Smil z Heraltic byli poručníky Markety, vdovy Jaroslavovy z Lamberka, v jejím půhoně, podaném na Viléma z Pernštejna.[2]) R. 1477 zdejší farář Bohuslav žaloval Čučického faráře u konsistoře pro odnětí desátku z obce Rapotic, z polovice k Popovicům přifařených, jenž mu také r. 1482 přiřčen.[3]) Nástupce jeho farář Jiřík, přišed sem r. 1482 z Veverské Bítišky, téhož ještě roku pohnal na soud p. Jindřicha z Dúbravice a na Tempelštejně za 66 hřiven grošů dobrých, stříbrných, že mu desátku jeho ve vsi Rapoticích zbraňoval a nedal lidem svým dávati.[4]) Výsledek půhonu není znám.

V XVI. století také ve zdejší farnosti zanikla fara,[5]) nekatolické vyznání se rozšířilo, a o farní pole a louku rozdělili se osad-

[1]) Lehner, Method, roč. XVIII., str. 35.

[2]) Půh. knihy II., 54, 55.

[3]) Acta consistor. ad ann. 1477 et 1482.

[4]) Půh. knihy V., 389.

[5]) Oslavanská dekan. matrika z r. 1691 a Rosická pamětní kniha farní I. 143—144. — Na zánik zdejší fary ukazuje též zpráva Rosického faráře ke konsistoři r. 1653, že majitel panství Karel st. z Žerotína odstranil rolníka, který pečoval o Popovský kostel, ročně opatřoval 2 librami vosku a sem dovážel duchovního správce z Rosic na služby Boží. — Dle zápisu ve farní matrice Popovské I. 1. byly zde ještě koncem XVIII. stol. vidny zříceniny bývalé fary u pastoušky (nyní dům č. 18.); studně proti ní slula tehdy „farní" (nyní „úzká"). — (Pastvisku u této studny říkávali staří „na kláštersku" a o něco dále zahradám v polích „klášterské zahrady".)

níci, kdežto farní les[1]) podržela vrchnost sama. V Popovicích pak sídlel bratrský kazatel.

V první polovici XVII. stol. byla přidělena bývalá zdejší farnost k Rosicům, kdež se již r. 1628 obnovila katolická duchovní správa, a Popovský kostel stal se filiálním Rosického kostela. R. 1768 1. října nově zřízena jest duchovní správa v Popovicích, původně lokálie, jež r. 1845 povýšena na faru.

Přifařené osady byly s počátku: Popovice, Lukovany, Příbram, Zakřany, Jakubov a Újezd; r. 1789 přifařen Újezd ku Zbraslavi a r. 1855 Rapotice k Popovicům.

Od obnovení beneficia neměl tu duchovní správce desátku vůbec; neboť dle nadační listiny z r. 1768 připadl z celé farnosti Popovské štolou (stola accidens) faráři Rosickému za to, že přispíval na kongruu zdejšího beneficiáta 120 zl. ročně (viz Rosice). Vybavený desátek ze zdejší farnosti byl uložen na vyvazovací obligaci summou 13.278 zl. 41 kr. konv. měny, z nichžto úroky bral do r. 1880 Rosický farář. Toho roku podle excindace vykonané již r. 1876 připadly úroky ode dne 7. dubna beneficiu Popovskému.

Pokud vidno z uchovaných listin o vyproštění desátku, bylo výkupné za desátek v konv. měně:

Obec	Okr. hejtm.	čtvrtláníci		půlláníci	
		zl.	kr.	zl.	kr.
Popovice . .	Brněnské	36	21 2/3	62	03 1/3
Lukovany . .	„	38	50 2/3	78 až 80	34 až 40
Příbram . .	„	36	04	66 až 67	52 2/3 až 02
Zakřany . .	„	—	—	65	06
Jakubov . .	Třebíčské	30	48	?	?

[1]) Dle Oslavanské dekan. matriky. (Dosud slove panský les na Zakřanské půdě při hranicích Popovských „Kněžským", a rolnické louky při něm [dílem na Popovské, dílem na Zakřanské půdě] „Kněžskými".) Rosická pamětní kniha farní l. c. odchylně praví o tom, že o farní pole se rozdělili osadníci s vrchností, les podržela vrchnost sama; nepodotýká, komu připadla louka.

Z obce Rapotické (okr. hejtmanství Třebíčské) připadlo výkupné za desátek faráři Čučickému.

K farnímu beneficiu přináleží 0·81 ha zahrady, 7·06 ha polí a 1·11 ha pastvin.

Pamětní knihy farní jsou dvě: jedna založená lokálním kaplanem Blažejem Sochorem, druhá z r. 1893 farářem Aloisem Ličmanem. — Farní matriky jsou od r. 1768 a kniha kostelních účtův od r. 1770.

Prvním duchovním správcem po obnovení beneficia byl lokální kaplan Frant. Rosnman (1768—1773). Mimo něho delší čas tu působili lokální kaplani: Kašpar Vidlička (1773—1794), Jan Pokoj (1794—1823), Blažej Sochor (1824—1838), Pavel Vybíhal (1838—1845, pak do r. 1850 jako farář); z farářů Frant. Beránek (1872—1890); nynější farář Alois Ličman od r. 1892. Od r. 1899 jest zde kaplanem Aug. Kratochvíl, jenž popsal Ivančický okres.

Dle posledního sčítání lidu dne 31. prosince 1900 bylo ve farnosti úhrnem 3668 katolíkův a 5 židův.

Zdejší škola samostatně zřízena jest pro celou farnost r. 1768.[1]) Na nynějším místě stojí od r. 1831, před tím vedle kostela. R. 1862 byla rozšířena na dvoutřídní, r. 1886 na trojtřídní a r. 1893 opět ztenčena na dvoutřídní.

Příjem učitelův dle záznamu v pamětní knize školní: od každého rolníka 2 snopy zimního obilí,[2]) 2 pecny chleba a za dítko týdně groš stř. čili 5 kr. r. m. (Každé desáté dítko bylo osvobozeno). Na otop měl úhrnem $8^1/_2$ sáhu dříví.

Za službu při chrámě Popovském měl učitel štolu ze křtů, pohřbův a oddavek, „koledu", za sbírání velikonočních zpovědních cedulek 1 vejce nebo něco sádla, o posvícení po koláči.

Dle přiznávacího protokolu z r. 1858 byl celkový příjem učitelův 391 zl. $92^1/_2$ kr. r. m. Mimo to „koleda" (1 zl. 96 kr.), ze štoly a záduší 11 zl. 20 kr. Výdaj učitelův: za čištění školy 12 zl. 60 kr., na pomocníka („praeceptora") 126 zl.

---

[1]) R. 1789 přiškolen Újezd ku Zbraslavi; r. 1808 zřízena samostatná škola v Lukovanech; r. 1828 přiškolen Jakubov ke Kralicům; r. 1855 přiškoleny Rapotice k Popovicům; r. 1876 zřízena samostatná škola v Zakřanech, r. 1886 v Rapoticích a r. 1893 v Příbrami.

[2]) Dávalo se po snopě žita a pšenice. R. 1849 byl každý snop vybaven za 11 kr. stř.

Škola má pamětní knihu založenou nadučitelem Josefem Lahodným.

Školní knihovnu žákovskou založil r. 1860 farář Ant. Dašovský. R. 1901 měla 166 a učitelská knihovna 44 svazkův.

R. 1901 bylo ve dvou třídách 100 školních dětí.

Prvním učitelem byl Fr. Breyn. Správcové školní déle působící byli: Tomáš Tuček (asi v r. 1777—1809), Fr. Prokšiber (1809—1828)[1], Augustin Bartoníček (1834—1877), Jos. Lahodný (1877—1888).

Před zrušením roboty spravoval obec: rychtář, purkmistr a starší; po zrušení roboty od r. 1849 měla obec s obcí Lukovanskou, Příbramskou a Zakřanskou společného starostu do r. 1874, kdy každá z nich se stala samostatnou. Nyní ji spravuje starosta, 2 radní a 6 členů výboru.

Nejstarší obecní pečeť v obci chovaná, s nápisem POPOVIZ a s obrazem sv. Jana Nepomuckého, vyskytuje se již na nadační listině beneficia Popovského z r. 1768. Starší na poddanské fasi z r. 1749 má též nápis POPOVIZ a znakem radlici a 2 květy.

V obecním domě (č. 16.) jest světnice nemocnicí a jiná chudobincem. — R. 1894 vystavěla si obec vodovod a r. 1902 cihelnu[2]. Obci náleželo r. 1756: 2 m. polí orných, $12^7/_8$ m. pastvin, $56^7/_8$ m. lesů, louka na čtvrt vozu sena a 5 domkův. Nyní jest obecních polí 4·59 ha, luk 1·35 ha, zahrad 0·15 ha, pastvin 37·22 ha, lesů 26·46 ha. V cenných papírech má obec uloženo 800 K. Schodek v obecním rozpočtu od r. 1895 do r. 1901 uhrazoval se 27% až 44% přirážkou k přímým daním.

Celkem jest v obci polí 233·7 ha, luk 27·1 ha, zahrad 6·1 ha, pastvisk 43·5 ha, lesů 65·7 ha.

Trati se jmenují: (pole) Čihadla, Nádavky, Darebníky, Díly, Padělky, Nivy, Kopajinky, Kaničky, na Pontech, Bytníky, na Dlouhých, Příčky, Klínky, Močítka, za Hlouškem, Záseky,[3] Čtvrtky, Žlíbky, Nekázanec, Šafranice, Hrušové (na katastrální mapě chybně: rušovsky), pod Zahradama, ve Žlebech, v Sádkách, Zahrady, Nívky, Haltýře; (louky) Ouvary, v Loučkách, na Grécarkách,

---

[1]) Jako pomocník od r. 1799.

[2]) Panská cihelna (již zaniklá) připomíná se tu v XVIII. stol. v Rosickém urbáři.

[3]) Byl tam původně les. Zasekali prý se v něm s obou stran za švédské války sedláci Popovští a Příbramští.

Šplochovinské, Kněžský,[1]) Žamborky, v Mexiku;[2]) (pastvisko) Hloušek; (les) Šplochovinský, Smrčí, Koňská síčka[3]), Vinohrádek, pod Kamennýma, Doubí (vykácen).

Jest zde spolek potravní z r. 1896, pak spolek vojenských vysloužilců a dobrovolných hasičů z r. 1899.

Zdejší řemeslníci náleželi cechovně do Rosic.

Poštou a telegrafem náleží obec k Rapoticům (viz okres Náměštský).

Přes 100 let mají rodné domy rodina Procházkova, Patočkova a Fialova.

Usedlost č. 6. bývala panskou hospodou. Patřily k ní dva poddanské grunty pololánské.

Velikým suchem utrpěla obec r. 1834 a 1863, krupobitím r. 1866.

Do let třicátých XIX. stol. živili se zdejší rolníci prodejem dřevěného uhlí. K severní straně obecní za potokem na stráni mívali řadem každý svou dřevěnou boudu a níže pod ní milíř. Dosud ještě lze viděti v tu stranu „milířiska" a v nich „mór" (drobisko z dřevěného uhlí).

Nyní většina obyvatelstva Popovské farnosti živí se v blízkých uhelných dolech a hutích v Zástavce a ve Zbejšově.[4])

Příbram,

ves 14·3 km. sz. Ivančic, 420 m nad mořem, katastr. a polit. obec s 11·977 km² rozlohy. Osada je stavěna nepravidelně, rozkládá se dílem na stráni, dílem v dolině a vybíhá k východní straně v širokou otevřenou náves. Části osady slovou: Horní konec, ve Skalkách, na Zretinách, Dolní konec neb u Rybníka a na Brodku (domy pod dědinou). (Obr. 42.)

Od r. 1898 jde obcí spojovací silnice z Popovic.

---

[1]) Nazývají se tak dle panského lesa téhož jména (již na Zakřanské půdě).

[2]) Jest název panské louky, prostírající se v místech, kde byly dříve 4 rybníky (plodové a násadní). V Rosickém urbáři jmenují se „Silniční", „Brodek", „prostřední a horní Popovský".

[3]) Nalezlo se tam něco stříbrných peněz ze XVII. stol.

[4]) Zpráva dp. Aloisa Ličmana, faráře z Popovic, na dotazník Vlastivědy.

Příbram mívala 4 lány nebo-li 567 m. polí. — Domů měla s počátku XVII. stol. 19, z nichž válkou zpustlo 8 a 11 zůstalo osedlých do r. 1656. Domy měly tehdy: 12 po lánu, 7 z nich pustých; 2 po půllánu; 5 po čtvrtlánu, 1 z nich pustý; když

Obr. 42. Půdorys Příbramě.

pak vrchnost rozdělila všechny pozemky nově, udělala samé půllány, a bylo r. 1749 23 půllánů po $19^7/_8$—$23^7/_8$ m., celkem t. r. bylo: $516^7/_8$ m. polí, $21^1/_8$ m. úhoru, $7^5/_8$ m. zahrad, 79 vozů sena a otavy. R. 1790 bylo zde 33 domů, 228 obyv.; r. 1890

99 domů, 770 obyvatelů Čechů, z nichž 767 katolíkův a 3 židé r. 1900: 123 domů, 894 obyv. katolických, českých.

Domy stojí většinou těsně vedle sebe, průčelím do ulice, a téměř přede všemi jsou zahrádky. „Žundrů" nebylo v dědině; jen ve mlýnku byl dřevěný žundr.

Ve staré době připomíná se odtud Václav (Wecene) z Příbramě. Byl r. 1237 svědkem na listině, kterou král Václav I. vyměnil chrámu sv. Petra v Brně své statky v Bosonohách za statky v Medlanech, Březovicích, Vážanech a Bzové.

Ve XIV. stol. náležela již Příbram vrchnosti Popovské. R. 1353 Jan (Ješek) z Popovic prodal polovici této vsi svému bratru Arklebovi, a r. 1378 Diviš z Popovic prodal celou ves svému svatu Bohuškovi z Vanče. Syn Bohuškův Dobeš přenechal ji r. 1406 do smrti své matce, jež mohla na ní věnovati nebo poručiti 50 hř. gr. Později držel ji Jan z Lomnice.

R. 1466 vnukové Jana z Lomnice a zeť jeho Jan z Pernštejna dali Příbram zapsati do desk Veronice z Boskovic a jejímu synu Janovi ze Šelenberka, který ji prodal r. 1482 i se mlýnem pode vsí Hynkovi z Kukvic a Rosic. Při Rosicích již zůstala.[1])

Dle kupu a zákupu z r. 1779 měli gruntovníci dle nového robotního patentu po celý rok pěší robotu týhodně $2^1/_2$ dne.[2]) Úroky dávali o sv. Václavě 1 zl. 37 kr. 2 hal., $2^1/_2$ slepice anebo 17 kr. 2 hal., 13 vajec nebo 3 kr. 1 hal., 1 žejdlík kmínu nebo 1 kr. 2 hal., 1 kopu smržů nebo 3 kr.

Čtvrtláníci byli dva z rozděleného půllánu (nedlouho před zrušením roboty). Měli dohromady tolik pěší roboty, kolik jeden pololáník.

Uprostřed osady je zděná zvonice; zvonek v ní byl ulit v Brně r. 1748.

Nedaleko Příbramě při okresní silnici k Popovicům je zděná kaplička s obrazem sv. Floriána, patrona obce.

Křížů jest 6. Nejstarší v obci samé z r. 1806 má nápis: TENTO KŘIŽ PO ODGITI FRANCOSV GEST POSTAVENI OD OBCE PŘIBRAMSKÉ. Ro. 1806.

---

[1]) Cod. dipl. Mor. II. 329; d. z. Brn. tisk. II. 113; VI. 534; VIII. 470; XIV. 62.

[2]) Byla to průměrná týdenní robota; robotovalo se však střídavě jeden týden 2 dny, druhý týden 3 dny.

Do r. 1893 byla Příbram přiškolena do Popovic. V tomto roce vystavěla si obec svou školu, s počátku 2třídní, jež r. 1902 rozšířena na 3třídní. Prvním naddučitelem, jenž zde působí dosud, jest Rudolf Ševčík. Založil pamětní knihu školní. Žákovská knihovna měla r. 1901 164 a učitelská 42 svazkův. R. 1901 bylo ve 2 třídách (3 odděleních) 192 školních dětí.

Před zrušením roboty spravoval obec rychtář, purkmistr a starší. Po zrušení roboty měla společného starostu s obcí Popovskou, Lukovanskou a Zakřanskou do r. 1874, kdy každá z nich dostala samosprávu. Do t. r. patřila k ní ještě část Zástavky, jež od r. 1875 jest samostatnou obcí.

Obec nyní spravuje starosta, 2 radní a 9 členův obecního výboru. Stará zachovaná obecní pečeť má nápis: OBEC PRIBRAMSKA a znakem radlici. Obecní pečeť na poddanské fasi z r. 1749 má nápis: PODP a znakem radlici a krojidlo.

V obecním domě č. 39. jest 1 světnice nemocnicí a jiné chudobincem.

Obci patřilo r. 1756 6 m. polí orných a tolikéž pustých, 32 m. pastvin, po $1^1/_2$ vozu sena a 2 domy. Nyní má obecních polí 9·39 ha, luk 0·68 ha, zahrad 0·02 ha, lesů 5·23 ha, pastvin 46·63 ha a rybníků 0·4 ha; movitého jmění 1900 K. Celkem jest v obci polí 351·85 ha, luk 17·5 ha, zahrad 9 ha, lesů 768·4 ha, pastvin 53·6 ha a rybníků 0·4 ha.

Hlavní trati jsou tři: ve staré Příbrami,[1]) Dubecká a Kuchyňská. V nich se jmenují: (pole) Záhumenice, Nádavky, pod Šefráncama, za Zaraženým, na Zadních, na Prostředních, ve Výhoně, na Dlouhých, na Příčkách, Nivy, Zahrady, Zdolničky, Stráže, Dubecký, pod Strážama, Holšt, Devátnice, Hrušový, Písky, na Poustkách, nad Rybníkem, Šplochoviny, Popovský, Padělky; (louky) Úzké, Široké, Suché, na Žlíbkách, na Ouvarech, Kokojanka, na Dobčách, Loučky, Devátnice, na Rybníce, Podložně, Ferdijanky, Kuchyňky; (pastviska) na Kopci, Brodek, Žleb, Holšt,

---

[1]) Staří vypravují, že Příbram byla původně v místech, kde se říká „ve Staré Příbrami“ hlavně v trati „na Prostředních a na Ouvarech“. Byli prý tam jen 3 sedláci, a každý měl svůj rybník. Podnes uchoval se rybník jen v dědině. Z ostatních jsou prokopané hráze v trati „na rybníce“ a „na Žlíbkách“. V poddanské fasi z r. 1749 praví se o nich, že již tehdy byly strženy vodou a ležely úhorem.

v Deváté zmole, Ferdijanky, Kuchyňky, v Močítkách; (les) Zaražený a Vůbcený.

S hlavní tratí „ve Staré Příbrami“ a „Dubeckou“ hraničí panský les. Názvy sečí jeho jsou: Zelená hora, Liška, na Sadech,[1]) Kalous, 12 konců, Hlučák, Pek, Dlouhé žlíbky, Čapěna, nad Školkou, Vlčí jámy, Jezevec, nad Lomem, Staré zámky, Pískový lom, Červené kopečky, Kocourka, Sv. Tomáš, Dobré dříví, Spálená hlava, Srnec, Divoká svině, Jelen.

Jest zde čtenářský spolek (s knihovnou o 143 svazcích), hasičský (oba od r. 1895) a potravní od r. 1896.

Zdejší řemeslníci přináleželi cechovně do Rosic. Poštou patřila obec na Zástavku; v místě jest poštovna (od r. 1904).

Na rodných domech zachovaly se přes 100 let rodiny Přibylova, Kadaňkova, Hájkova a Chatrného.

V osadě jest myslivna. Samoty jsou: mlýn o dvojím složení, řečený „mlýnek“, $^1/_4$ hodiny za obcí, a hodinu za obcí hájenka zvaná „ve Žlebích nebo v Habřině“.[2])

Rosice,[3])

městečko 11·9 km s. Ivančic, 338 m nad mořem, politická a katastrální obec s 9·49 km². K Rosicům jakožto politické obci náleží ještě podměstí Pendrov, pak osady Litostrov a Řičky (v. t.); do r. 1869 patřily sem též Babice, Rudka a Tečice a do r. 1875 i část Zástavky. Městečko samo rozkládá se malebně na svahu návrší, jeho podměstí hlavně v dolině, a protéká jím potok Bobrava. Rosicemi vede okresní silnice z Brna do Náměště, druhá vedle Rosic z Ivančic k Ostrovačicům, třetí ze Zástavky Pendrovem do Tečic (obr. 43. a 44.).

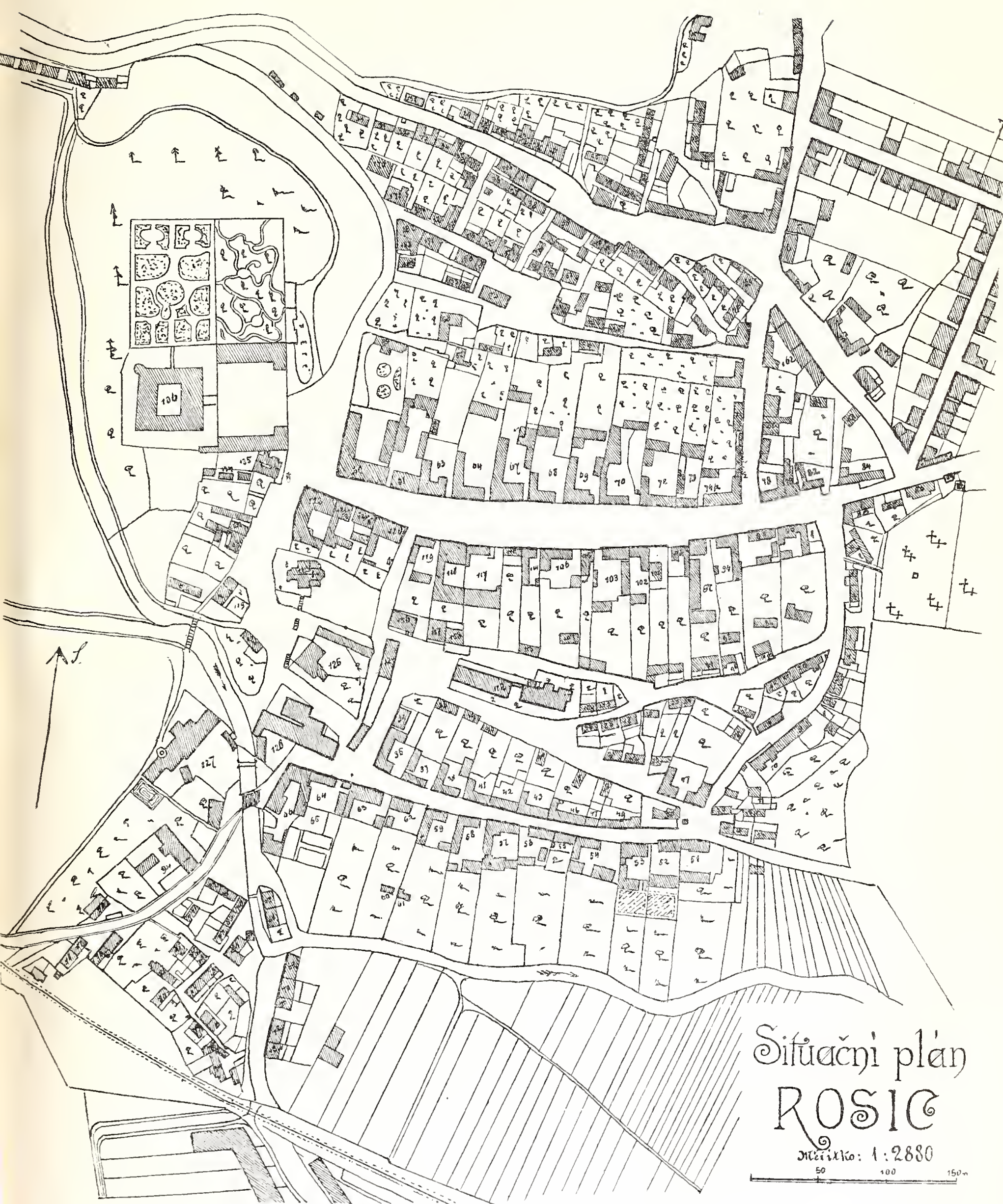
Mívaly i s podměstím $12^3/_8$ lánu nebo-li $1417^4/_8$ m. polí; r. 1749 $1476^4/_8$ m. polí orných, $18^5/_8$ m. ladem ležících, 12 m. zahrad, luk na 105 vozů sena a $48^1/_4$ vozu otavy. — Domů měly Rosice s počátku XVII. stol. 39, z nich po třicetileté

---

[1]) Dle pověsti lidu stával tam zámek.

[2]) Odpověď Aloisa Ličmana, faráře v Popovicích, na dotazník Vlastivědy Moravské.

[3]) V Cod. dipl. Mor. psány jsou: Rosoczici, Rozize, Rossicz; v deskách zemských Brn. tisk. Rossicz, Rossycz.

Obr. 43. Půdorys Rosic.

válce jen 16 osedlých a 23 pustých s 279 m. rolí ještě r. 1656. — Podměstí Pendrov mělo před válkou třicetiletou 32 domů, z nichž válkou 22 zpustlo a jen 10 bylo osedlých do r. 1656. Ještě r. 1674 zůstávalo pustých polí 128 m. II. tř.

Živnosti byly tehdy v Rosicích veliké: jedna po $1^1/_2$ lánu (96 m.), 6 po lánu, 2 z nich pusté; jeden $^3/_4$lán pustý (48 m.); 10 půllánů, 5 z nich pustých; 4 čtvrtlány, 1 z nich pustý, 7 chalup s poli; chalup bez polí 10, z nich 9 pustých. V Pendrově byly živnosti menší: 4 po $^3/_4$lánu (48 m.); 4 po $^1/_2$lánu, 2 z nich pusté; 5 po $^1/_4$lánu, 4 z nich pusté; 2 chalupy s poli, bez polí 17 chalup pustých. Když pak vrchnost nově rozdělila všechny pozemky, bylo r. 1749 v Rosicích 6 lánů po $56^7/_8$—$61^7/_8$ m., 16 půllánů po $21^7/_8$—31 m., 9 čtvrtlánů po $14^1/_8$—19m. a 1 chalupa s $2^4/_8$ m. polí; v Pendrově 7 půllánů po $35^6/_8$—$38^4/_8$ m. a 14 čtvrtlánů po $17^5/_8$—$19^2/_8$ m.

Později bylo domů a obyvatelů: v Rosicích r. 1790 86 domů, 542 obyv.; r. 1834 128 domů, 868 obyv.; r. 1890 192 domů, 2088 obyv.; r. 1900 258 domů, 2444 obyv.; v Pendrově r. 1790 39 domů, 254 obyv.; r. 1834 48 domů, 300 obyv.; r. 1890 98 domů, 967 obyv.; r. 1900 111 domů, 953 obyv.

Rosice jsou prastará osada. Již r. 1086 připomíná se tu zeměpanské mýto, jež král český Vratislav kromě jiných důchodů věnoval klášteru Opatovskému.

První známí pánové z Rosic byli Bohuš a bratr jeho Hartman. Podepsáni jsou r. 1259 za svědky na listině kláštera Oslavanského.

Za století XIV. až do polovice XV. století vládl Rosicemi a zde hlavní sídlo měl rod Hechtů, jehož znakem byla stříbrná štika na červeném štítě. Vládl značnými statky a měl i v Brně své domy. Někteří Hechtové (Petr, Oldřich, Znata, Jošt a Václav) zasedali na panském soudě.

Předek této rodiny Hecht z Rosic měl do r. 1319 v zástavě od krále Jana Lucemburského Vomice s tvrzí a ves Bukovany za 80 hř. gr. pražských; v letech 1321—1346 vyskytuje se jako svědek na listinách. Jeho synové Petr, Dětřich, Jiřík, Bernart, Oldřich a Kuník spolčili se r. 1351 na všechny statky, a zároveň přijala je na spolek jejich ovdovělá matka Anna na své věno 250 hř., jež měla zapsáno na 14 lánech a 1 dvoře v Rosicích.

Obr. 44 Pohled na Rosice od jihozápadu.

Nejstarší z nich Petr měl tři syny: Znatu, Jošta a Hynka a tolikéž dcer. R. 1354 uvádí se jako nejvyšší purkrabí hradů Vranova (Frain) a Frajštejna; r. 1366 přijal v léno pro sebe a své mužské potomky od markraběte Jana statky jeho (celkem 16 osad), jež naň přešly po smrti bratří Radslava a Smila z Heraltic. Svému bratru Oldřichovi postoupil r. 1369 ves Hrušovice a třetinu Žeravic za podíl jeho na Rosické tvrzi a Pendrově a téhož roku koupil 1 lán v Rosicích od bratra Jiříka, kanovníka olomouckého. Manželce své Anežce věnoval již r. 1365 na Rosicích 300 kop gr. a r. 1373 500 kop gr., a to na zdejší tvrzi a dvojím popluži (mimo jediný lán Hayndlinův), pak na větším rybníku pode tvrzí, v němž mohla dle libosti loviti, jakož i na Pendrově (Peheimdorf) s mlýnem a lesem řečeným „Komorka". Jméno jeho a pečeť vyskytuje se v letech 1367—1392 v rozl. zápisech, tak zejména i na závěti markraběte Jana z r. 1371.

Syn Petrův Znata (Vznata) přijat byl r. 1373 na spolek svým strýcem Oldřichem spolu s Kuníkem a Jiříkem, strýci svými, a stal se též dědicem jeho; sám pak r. 1398 spolčil se se svými bratry Joštem a Hynkem na všechny statky. V půhonech slove též z Brankovic, ze Střílek a z Bohušic.[1]) První jeho manželka byla Eliška z Hasenburka, druhá Jitka z Landštejna, a syn jejich Hynek. R. 1409 dal souhlas k tomu, aby bratr Jošt věnoval na městečku Rosicích sestře jejich Kateřině, vdově po Soběšínovi z Rožďálovic, 100 kop gr., kteráž na ně vzala na spolek Jošta, sestru Elišku, vdovu po Janovi z Hradiska, a syna jejího Jana.

Jošt měl za první manželku Jitku z Kunštátu. Požíval veliké důvěry markraběte Jošta, od něhož byl odeslán r. 1407 s poselstvím ku králi uherskému Zikmundovi. R. 1415 byl už nejvyšším sudím cúdy Brněnské. R. 1418 spolčil se se svým synovcem Hynkem z Rosic, odjinud ze Střílek, na všechny statky. R. 1434 byl podkomořím. Komorní plat měl zapsaný na zboží kláštera Žďárského a Třebíčského. R. 1436—1437 byl purkrabím Veverským. Své druhé manželce Marketě z Lichtenburka a z Bítova zapsal r. 1437 na tvrzišti a městečku Rosicích a na všech k tomu příslušných vsích a allodních dvorech 1000 kop gr. věna. Táž po smrti Joštově přijala na spolek r. 1446 na toto věno své syny a podobně učinil vzhledem k ní r. 1447 syn její Václav.

---

[1]) Brankovice měl už otec jeho, Střílky přijal v léno od markraběte Jošta, Bohušice a j. zdědil po svém strýci Oldřichovi.

Václav byl poslední z Hechtů majitelem panství Rosického. V r. 1446—1448 zastával též úřad purkrabího na Veveří, snad mu bylo dáno i zástavou. R. 1450 účastnil se smlouvy Vilštejnské. Jako stoupenec jednoty Strakonické podepsán je na zvláštním přiznávacím listě k této smlouvě.

V knihách půhonných a nálezových často jest řeč v různých rozepřích o Hechtech, Oldřichovi, Znatovi, Joštovi a Václavovi.[1])

Potom držel Rosice Přemek, kníže Těšínský, pán na Velkém Hlohově, dlouhý čas (1458—1475) i zástavou Veveří. R. 1453 byl přijat na spolek svou manželkou Magdalenou na všechny statky a téhož roku prodal[2]) panství Rosické Hynkovi z Kukvic,[3]) a to hrad a městečko Rosice s podacím právem fary a kaple, allodiálním dvorem, poli, se všemi rybníky a haltýři, dále vsi Pendrov (Pehemdorf), Bobrovany s allodiálním dvorem a mlýnem, Tečice s mlýnem, Litostrov a Zhoř, statky v Zakřanech a Zbraslavi, pustou ves Hrbov, Babice u Rosic a Babice u Olbramovic (na nichž měl vyplatiti zástavu kláštera Oslavanského), pak vinného desátku v Ivančicích 7 drilinkův a v Zaječím čtvrtý džbán z 1 kopce, konečně 2 hrnčířské usedlosti kolem Ivančic.

---

[1]) **Rodokmen Hechtů z Rosic.**

Hecht z Rosic, manž. Anna.

- Petr, m. Anežka.
- Jetřich.
- Jiřík.
- Bernart, manž. Anežka ze Schützendorfa, Slavoňova.
  - Marketa, manžel Pavlík ze Sovince.
    - Znata (Vznata), 1. m. Eliška z Hasenburka. 2. m. Jitka z Landštejna.
      - (2) Hynek.
    - Jošt, 1. m. Jitka z Kunštátu. 2. m. Marketa z Lichtenburka a z Bítova.
      - (2) Václav.
    - Hynek.
    - Kateřina, m. Soběšín z Rožďalovic.
    - Eliška, m. Ješek (Jan) z Hradiska.
      - Ješek.
    - Anna, m. Jaroslav ze Šelnberka.
      - Marketa.
- Oldřich, m. Kateřina ze Sovince.
- Kuník.

[2]) Vložení tohoto kupu do desk pro tehdejší politické nepokoje stalo se teprve r. 1464, do kteréž ještě doby Přemek v půhonech se nazývá z Veveří a z „Rosic“.

[3]) Kukvice, ves u Hodonína, zaniklá za války třicetileté. (Viz okres Hodonský.)

Manželka Hynkova byla Eliška z Ojnic, synové Václav a Znata. V půhonech uvádí se Hynek v l. 1446—1482 jako žalobce a žalovaný i jako poručník v půhoně. R. 1482 koupil od Jana ze Šelnberka tvrz a ves Popovice s dvorem a kostelním i kaplanským podacím, pak Újezd s mlýnem, Přibram s mlýnem pode vsí a pustou ves Raclavice se vším příslušenstvím. Po něm nastoupil syn jeho Znata z Kukvic. Koupil r. 1490 od Jindřicha z Rosičky pustou ves Ochoz se dvorem nedaleko Rosic, jižto kníže Přemek prodal r. 1453 Ondráčkovi z Rosičky, a obdržel dědičně r. 1493 od krále Vladislava veliký rybník u Tečic, založený knížetem Přemkem, jakož i několik dvorů v Ojmicích. R. 1522 Kateřina z Kukvic přijala na spolek svého manžela Zikmunda z Mírova na všechno své zboží a téhož roku prodala hrad a městečko Rosice se dvorem, dvojím poplužím, s jedním lánem, s poli, mýty, užitky, rybníky, s podacím právem fary a kaple, vsi Pendrov, Tečice, Babice, Zakřany, Popovice s podacím právem, Přibram, Ochoz, Újezd, Zhoř, Chroustov, Říčky, Omice na Šípě s podacím právem, Litostrojov, statky v Jakubově (1 lán) a ve Zbraslavi, vinný desátek v Zaječím, jakož i pusté vsi Bobrovany, Raclavice, Hrbov, Ostrov, Bukovany a Kominec Bohunce z Pernštejna za 15.000 kop gr. míš. Manžel Bohunčin Dobeš Černohorský z Boskovic spravoval r. 1526 úřad nejvyššího sudího a později úřad zemského hejtmana na Moravě. Byl také r. 1526 v Praze mezi posly při korunovaci krále Ferdinanda I. Zemřel r. 1540 v Rosicích. Bohunka přikoupila ještě r. 1531 od Jana Kuny z Kunštátu horu „Bočin“ (Bučín) a 2 hájemství v Tečicích se vším příslušenstvím, jak to sám od Zikmunda z Ludanic převzal a toho požíval. V závěti r. 1549 poručila vše svému vnuku Vilémovi z Lipého s podmínkou, by Kateřinu, dceru Jana z Pernštejna (bratra Bohunčina), pojal za manželku, a panství zachoval svému potomstvu. Pro případ, že by zemřel bezdětek, mělo připadnouti dědictví Pertoltovi a Čeňkovi z Lipého, což se i stalo.

Pertolt z Lipého a na Krumlově, nejvyšší maršálek království Českého a královský komorník, dal Rosickým a Pendrovským r. 1561 právo odmrtní[1]) a r. 1562 prodal zámek a městečko Rosice s podměstím jménem Pendorf, s oborou, se 2 panskými domy v městečku, s kostelním podacím, se dvorem, pivovarem a mlýnem, Tečice s vinohrady na Bočíně (Bučíně) i s vinohradem

[1]) Na Rosicích v neděli den Hromnic léta Božího 1561.

panským na Bočínè, Babice, Zakřany, Hlohkovany se dvorem a kostelním podacím, Příbram, Újezd, Zhoř, Litostrov, Chroustov, Říčky, Vomice i jednoho člověka usedlého v Jakubově, pak ve vsi Zbraslavi a Popůvkách, což mu tu náleželo,[1]) jakož i pusté vsi Ochoz, Raclavice, Ostrov, Lhotky, Bukovany a Kominec se vším příslušenstvím kromě 4 drilinků vína, kteréž každého roku vycházely z desátků vinných z hor Ejvančických, kteréž se na zámek Rosice vydávaly, Janu staršímu z Žerotína,[2]) jenž tu zapsal své manželce Marianně z Boskovic 2500 kop gr. čes. věna a nadvěno 5000 kop gr. z lásky manželské. Jan st. z Žerotína (1561—1583) byl soudcem zemským, hejtmanem kraje Brněnského a zastával mnoho jiných veřejných úřadův. Na Moravě náleželo mu ještě panství Náměšť a Lomnice, v Čechách Brandýs nad Orlicí. Byl pánem umění milovným. Vystavěl nádherný zámek v Náměšti i v Rosicích. Svému synu z prvního manželství Karlovi poručil část Brandýsa, Rosice a Lomnice. Za nezletilosti Karlovy byli poručníky Znata z Lomnice a na Říčanech, Bedřich z Žerotína a na Židlochovicích, Smil Osovský z Doubravice a na Třebíči, Bartoloměj Vanecký z Jemničky a na Valči. Tito r. 1585 dali Rosickým a Pendrovským privilej vinného šenku.

---

[1]) Popovice jsou v zápise vynechány.

[2]) Žerotínové patří mezi nejstarší rody moravské. Byli původně vládykami, teprve r. 1480 přijati jsou do stavu panského. Ve znaku měli černého lva na 3 pahrbcích v červeném poli. V XVI. století vyznamenali se jako vojevůdcové a diplomati.

Rodokmen linie Žerotínské novojicko-brandýsské.

Bedřich, † 1544,
manž. Libuše z Lomnice.

Jan starší, † 1583,
1. manž. Marianna z Boskovic, † 1574,
2. manž. Magdalena Slavatovna z Chlumu a Košumberka.

Karel st., † 1636, 1. m. Barbora Krajířka z Krajku, † 1591, 2. m. Eliška Krajířka z Krajku, † 1600, 3. m. Kateřina Anna z Valdštejna, † 1605, 4. m. Kateřina z Valdštejna, † 1637.	Libuše, Bohunka,	Jan Diviš, † 1616 bezd., m. Anna Veronika z Žerotína.

Bohunka, 1. m. Hynek z Vrbna, † 1614, 2. m. Zikmund z Teufenbacha.	Alena, † 1618, m. Jiří z Náchoda.	Bedřich, † 1600.

Karel Bruntálský z Vrbna.

Obr. 45. Karel st. z Žerotína, pán na Rosicích, 1636.
(Originál ve Vratislavi, kopie v Bludově.)

Karel starší[1]) z Žerotína (obr. 45.), věhlasný státník, hlava nekatolických stavů na Moravě, zasedal v r. 1594—1602 na panském soudě v Brně, v r. 1608—1615 zastával úřad zemského hejtmana. R. 1600 prodal Lomnici, koupí získal Náměšť a Troubsko, dědictvím Dřevohostice a Přerov. Za katolické protireformace chtěje sdíleti vyhnanství se spoluvěrci, prodal r. 1628 Rosice, Náměšť a Troubsko svému svatovi Albrechtovi z Valdštejna, knížeti Frydlantskému za 350.000 zl. rýn. Touha po vlasti nedala mu však zůstati v cizině. Vrátil se do Přerova, kdež zemřel r. 1636 a pochován byl jako otec jeho v rodinné hrobce v Brandýse nad Orlicí.

Albrecht z Valdštejna prodal zmíněné statky již r. 1629 taj. radovi a dvornímu kancléři Janu Křt. svob. p. (brzy potom r. 1630 hraběti) z Verdenberka, jenž po smrti cís. Ferdinanda II. vzdal se politické činnosti. Měl ještě statky v Dolních i Horních Rakousích, v Krajině a v Čechách. Byl velikým dobrodincem klášterův a kostelův. Zemřel r. 1648 a pochován jest ve Vídni v kostele barnabitském. Syn jeho Ferdinand hrabě z Verdenberka a na Náměšti (1648—1666), c. k. komoří a přísedící zemského soudu na Moravě, byl r. 1650 mezi posly, kteří císaři Leopoldu I. přednesli 23 stížnosti stavů moravských. R. 1663 pronajal svoje panství na Moravě Josefu Krištofu Šarerovi z Friseneka, vyděračnému nájemci, na něhož dvakráte si stěžovali veškery osady na Náměšťsku i na panství Rosickém a Troubském. Roku 1666 ustanovil závětí svojí, aby spojená panství Náměšť, Rosice a Troubsko se stala majorátem, a zanechal je, nemaje mužských potomků, svému bratranci Alexandrovi z Verdenberka. Tomu však odporovaly zůstalé jeho dcery Anna Kateřina a Cecilie a právní cestou se hlásily o panství. Výsledek byl, že Rosice a Troubsko úřadové odtrhli od Náměště a přiřkli dcerám zemřelého hraběte Ferdinanda.

R. 1684 koupil Rosice a Troubsko za 70.000 zl. rýn. Jiří Rupert Hausperský z Fanalu,[2]) r. 1705 povýšený do stavu svob. pánův. Dal vystavěti na kopci u Rosic kapli nejsvět. Trojice (v. t.) a r. 1693 poskysl městečku Rosicům úlevu v robotě za roční plat.

---

1) „Starším" počal se psáti po smrti svého jičínského strýce Karla st. († r. 1596).

2) Pocházel z Čech.

Syn jeho Felicián Julius (1708—1723) zemřel bez závěti a mužských potomkův, a tak zdědil po něm Rosice bratrovec Bohumír Tadeáš Hausperský. Roku 1731 prodal statek Troubský Františkovi Ant. Říkovskému z Dobřic. Za manželku měl svou sestřenici Karolinu Hausperskou, jež po jeho smrti († 1. března 1736) převzala panství Rosické pro sebe, svou dceru Annu Marii a očekávaného potomka, pohrobka Jana Nep. Po smrti Karoliny H. vykonávala poručenství nad jejím nezletilým synem Janem Nep. sestra jeho Anna Marie se svým manželem Janem Záblatským z Tulešic. Janovi Nep. H. dle narovnání ze dne 14. září 1760 připadly Rosice i s domem Hausperských v Brně. Byl c. k. komořím a tajným radou; jsa vysoce vzdělán zastával četné veřejné úřady.[1])

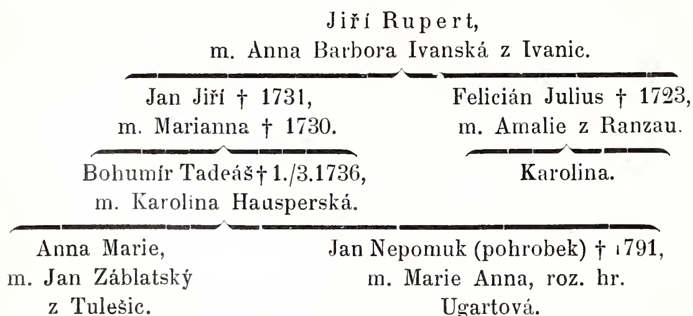
Po něm zdědila Rosice manželka jeho Marie Anna roz. hraběnka Ugartova;[2]) provdala se pak za Jana hraběte Mitrovského.

Ve své závěti ze dne 14. listopadu 1797 učinila hlavním dědicem Rosického panství svého synovce Maximiliana Ugarta; bylo mu také 20. srpna 1800 přiřčeno úřady. Po smrti jeho r. 1831 zdědily Rosice rovným dílem děti jeho Josefa Aloisie, kterážto svůj díl zde postoupila bratru Josefovi za 90.000 zl. konv. m. Tento r. 1844 prodal statek Rosický Jiřímu a Janu svob. p. Sinům. Na základě mezi bratřími (ve Vídni 25. března 1849) připadl podíl Jiřího (536.000 zl.) r. 1858 Janovi, od něhož vše koupil r. 1859 synovec Šimon baron Sina.

Šimon baron Sina (1859—1876) odkázal Rosice své dceři Heleně, provdané za Řehoře, knížete Ypsilanta.

---

[1]) **Rodokmen svob. p. Hausperských:**

[2]) Ugartové pocházeli ze španělského šlechtického rodu.

Od ní je koupil r. 1881 baron Mořic Hirsch-Gereuth, israelita. Vládl četnými statky v Uhrách, Rakousích, v Anglii a Francii. Za manželku měl Kláru, dceru člena senatu belgického M. Bischofsheima, jížto poručil všechen svůj majetek. Klára Hirschová (1896—1899) založila pro své úředníky r. 1898 pensijní fond kapitálem 205.000 zl.

Nynější majitel panství Rosického jest Mořic Arnold baron Deforest-Bischofsheim.[1])

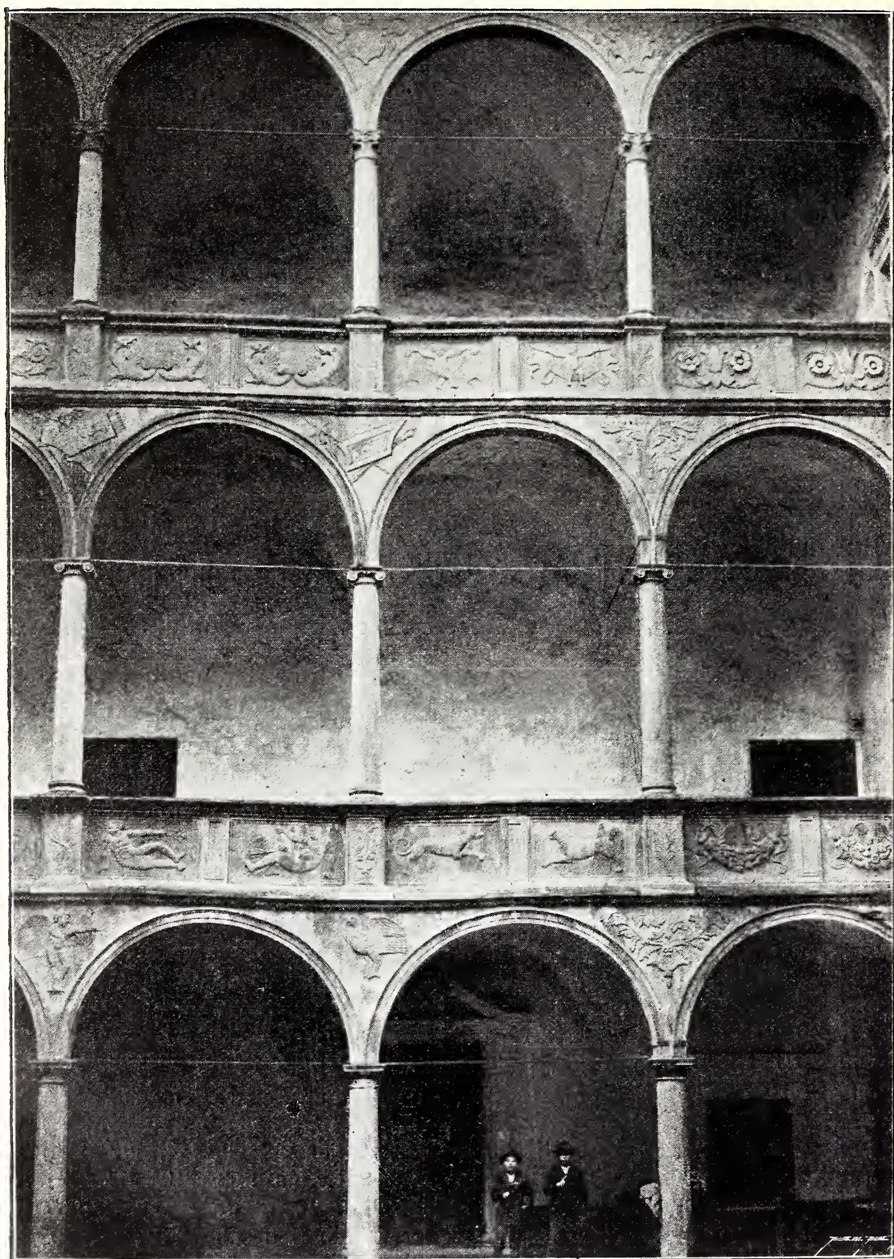
Na západní straně městečka stojí na kopci zámek, vystavěný v renesančním slohu Janem st. z Žerotína. Je čtverhranná budova o 2 patrech. Severní a částečně západní strana nádvoří (obr. 46.) má jak v přízemí tak v obojím patře otevřenou arkadovou chodbu, spočívající na sloupech s hlavicemi trojího slohu: v přízemí římskotoskánského, v I. patře jonského, v II. patře korintského. Poprsnice a místa mezi oblouky v přízemí a I. patře zdobí plastické ornamenty z rostlinstva, živočišstva a bájesloví, v II. patře znaky pánů z Žerotína, z Lomnice, z Chlumu, z Boskovic a z Lipého. Znak Žerotínský možno viděti ještě na jižní a spolu se znakem Valdštejnským na východní straně nádvoří.

Přízemí zámku obývají úředníci; v I. poschodí je zrušená sice, dosud však dosti zachovalá kaple a několik upravených hostinských pokojů; II. poschodí je uvnitř upraveno toliko z části. Ve dvojím bočním stavení (předhradí) jsou na jižní straně v přízemí kanceláře ústředního ředitelství, jež bylo zřízeno r. 1887,[2]) a lesního úřadu, též 2 hostinské pokoje, v I. poschodí byt ústř. ředitele a lesmistra, na severní pak straně sýpky, kůlny a stáje.

---

[1]) Cod. dipl. Mor. I. 171; III. 276; VI. 115, 136, 299; VII. 79, 172, 269, 323, 474; VIII. 228; IX. 362; X. 4, 33, 93, 112, 126, 142, 169, 195, 217, 232, 237; XI. 2, 11, 19, 25, 36, 68, 79, 127, 191, 231, 259, 369, 413, 513; XII 24, 76, 80, 446; XIII. 435; D. z. Brn. tisk. II. 8; III. 427; IV. 216; V. 263, 292; VI. 4, 17, 23, 166; VIII. 7; X. 44, 45; XI. 218, 329, 484, 504; XII. 1, 122, 227, 499, 720; XIII. 2, 4, 5; orig. XI. 21; XII. 11; XIV. 21; XVI 5; XX. 12; XXII. 72; XXIV. 22, 26; XXXIII. 18; knihy půhonné I. 109, 124, 177, 286; II. 58, 177, 346; III. 112, 121, 136, 139, 145, 146, 166, 168, 210, 214, 225, 603; IV. 17, 144; V. 19, 275, 304, 357, 457; VI. 118; Archiv Český II. 275, 284; VI. 544; IX. 259; X. 255; XIV. 509; XVI. 227; Notizenblatt 1865 1, 10; 1876 9; K. Eichler, Paměti panství veverského; Tiray, Dějiny města V. Bíteše; Ottův „Slovník naučný“.

[2]) Od počátku jest ústř. ředitelem Eduard Svoboda.

Obr. 46. Nádvoří zámku v Rosicích.

Zámek je dosud otočen valem, a do zahrady při něm vchází se mostem z I. poschodí. Jiná zahrada jest u předhradí na straně jižní. Kolem zámku bývaly rozsáhlé, nyní vysušené a dílem na pole, dílem na louky proměněné rybníky „Obora", „Rozsocháč" a „Nohavica". Míval brány se zdvihacími mosty, z nichž poslední zrušena r. 1843.

Zámek má telefonické spojení s Veveřím a svůj vodovod, vedený dříve dřevěnými trubicemi z „Bílé vody" pod Kratochvilkou; v letech 60tých veden kratší vodovod z lesa „Obory", a dřevěné trubice nahrazeny železnými.

Staré listiny a knihy jsou ztraceny téměř všechny.[1])

Rosický zámek byl oblíbeným sídlem Karla st. z Žerotína, jenž odtud psával četné listy.[2]) Sem také sezval pohlaváry nekatolické šlechty moravské a rakouské koncem prosince r. 1607, a ustanoven tu bezpochyby společný postup jejich proti císaři Rudolfovi II. na prospěch bratra jeho arciknížete Matyáše.

R. 1641 vyhořela část západní strany zámku, na jejížto zdi spatřujeme nyní nevkusně udělané oblouky nad okny.

R. 1742 Sasové a Prusové zde ležící vystříleli v zámecké oboře téměř všechnu zvěř, jíž tehdy bylo hojně.

Za válek francouzských r. 1805 a 1809 bylo severní strany zámku užíváno za špitál a tím značně poškozena uvnitř.

K panství Rosickému s počátku XVII. stol. náležely Rosice, Babice, Lukovany, Litostrov, Pendrov, Popovice, Příbram, Říčky, Tečice, Vomice, Zakřany, Zbraslav a Zhoř. Měly dohromady $47^{40}/_{64}$ poddanských lánův a 346 domů, z nichž po válce 30leté bylo 150 pustých. Ještě r. 1673 zůstalo domů starých pustých 114 a rolí 179 m. I., 1002 m. II. a 1856 m. III. tř. Vinic pustých bylo 38 m.

Rosice samy s podměstím Pendrovem utrpěly tolik, že obec žádala majitele panství Jiřího Ruperta Hausperského, by je osvobodil obyčejných panských robot za roční plat. Pokud jim vyhověl, ukazuje vydaná privilej, jež se uchovala v opise.[3]) Zní takto:

---

[1]) Tak „Urbář aneb domovní a gruntovní popsání při městečku Rosicích a Pendrofě r. 1755" uvádí 2 nyní ztracené knihy. Jsou to: „Pamětní kniha všelikých proměn při Rosicích" a „Kniha trhová a právní při Rosicích".

[2]) Viz Brandl, Spisy Karla st. z Žerotína, odd. II., sv. 1.—3. (Listové psaní jazykem českým.)

[3]) V Rosickém urbáři z r. 1755.

„Já Jiří Rupert Hausperský z Fanalu, dědičný pán na Rosicích a Troubsku, vyznávám tímto listem vůbec přede všemi, jakož jest starosta, ouřad a celá obec městyse Rosic, poddaní věrní moji milí, skrze spis i oustně mě o to snažně a šetrně prosili, aby jim obyčejné roboty na jistý roční plat puštěné a oni jich osvobozeni byli, míníc tudy městečko tím dřívěji vyzdvihnouti a sobě pomoci. Pročež pozorujíc nynějších těžkých vojenských běhův a bídných časův, v kterých den ode dne břemeno kontribuční se zmáhá a roste, a aby oni poddaní moji (s) svými potomky mou náklonnost k jejich prospěchu skutečně seznati a své živnosti tím volněji provozovati, tudy pak toto městečko k vystavění a starodávnímu zvelebení zase přivésti a mé štědrosti a náchylnosti památku míti mohli, s dobrým rozmyslem tak činím, a jakožto dědičná vrchnost pečujíc o jejich obecní dobré svým i dědicův a nápadníkův mých jménem na ten způsob jich od na hoře dotknutých panských robot osvobozuji a prázdny činím, že každý láník ročně do důchodův mých a potomkův povinen jest a zůstává ročně dvanáct zlatých rejnských odvozovati a skládati, pololáník devět zlatých a čtvrtník šest zlatých rejn., kdežto se dvanáct dní v roce vymíná pro robotu panskou, kterou oni náležitě a pilně, kde se jim ukáže, beze všeho poplatku vykonati mají, obzvláště pak v čas orání, sena a obilí sklízení neb hnoje vožení.

Item láníci a pololáníci jednu kládu každého roku k pile odvézti a při lovení rybníkův a na hon se dle obyčeje najíti dáti povinni jsou, a kdyby ve žni neb sic vrchnost sklízením postačiti nemohla, a oni mimo svrchu uvedených dvanácte dní se dále potřebovali, budou opovázáni v tom se volně zachovati a snažnost v konání práce prokazovati, též robotiře dostatečně, kolik by se jich žádalo, vypraviti, kterým vrchnost ne tak málo, jak jim na den v tom určitém platu ročním vynáší, než dvojnásobně tolik, pěším na den po 6 krejc. v hmotném díle, totiž od sena sečení neb obilí žetí, a jízdným po 12 krejc. na den platiti dá, aneb na dluhu, kdo by dlužen byl, porazí.

Co pak se skládání téhož ročního platu dotýče, ten se každého čtvrt léta před vyjitím quartalu skrz starostu neb purkmistra zvyupomínati a příště na tento spůsob proti kvitanci platiti má: totiž jak 3. dne měsíce dubna platiti začne a obyčejná robota přestane, má to, co na první quartal od usedlých vychází, jmeno-

vitě ten den po svatém Urbanu, skrz starostu skutečně složeno býti, druhý pak quartal ten den po svatém Vavřinci, třetí quartal ten den po svatém Šimonu Judy a čtvrtý ten den před Hromicemi se odváděti. Kdežto se patrně vymiňuje, že kdyby někdo z obce se s platem svým obmeškal, má obec sama mezitím to zapraviti a k němu hleděti, jináč pak dotud, dokudž by se nezaplatilo, šenk vinný jim se zastaviti aneb, kdyby urputlivě a svévolně ten plat se zadržoval, při vrchnosti státi bude, jak by sama obec k tomu se dohnala, aneb jiný prostředek učinil. A jakož jim toto nadání z pouhé milosti a náklonnosti ode mne se propůjčuje, a na lepší vzrost a vyzdvižení jejich obchodu míněno jest, tak oni to s vděčností napotom uznávati, věrnost a poslušnost prokazovati a domy své i živnosti pilně a snažně napravovati, k dalším obdarováním se zasloužilé učiniti neopominou. — Což prokazujíc toto nadání na stálé a věčné časy trvati a bez porušení jim zachováno býti má. Na potvrzení toho všeho s dobrým vědomím tento list jsem vlastní rukou podepsal a pečeť mou obyčejnou k němu přivěsiti dal.

Jenž se stalo na zámku Rosickém, dne 4. měsíce dubna léta Páně tisícího šestistého devadesátého třetího."

R. 1755 byly v Rosicích 2 lány, 24 půllány (jeden náležel Rosické obci) a 9 čtvrtlánů; v Pendrově bylo 7 půllánův a 14 čtvrtlánův. Majitelé jejich měli tehdy „dle urbáře" tyto povinnosti:

Obec katastrální		Úrok o sv. Václ. staré měny		Roční plat dle privilegia za úlevu v robotě		Husy			Slepice				Robotovali ročně dní		
		zl.	kr.	zl.	kr.	Počet	Cena v peněz. zl.	kr.	Počet	Cena v peněz. zl.	kr.	d.	s 3 koni	s 2 koni	pěšky
Rosice a Pendrov	1/4 láníci . .	1	28	6	—	1	—	14	1 1/2	—	10	2	—	—	12
	1/2 láníci . .	2	56	9	—	1	—	14	3	—	21	—	—	12[1])	—
Rosice	láníci . . .	5	52	12	—	1	—	14	6	—	42	—	12	—	—

[1]) Rosická obec za vyměřených 12 dní roboty platila ročně do důchodu 6 zl. staré měny.

Mimo to půlláníci a láníci dle potřeby panské, jak se vymiňuje v privileji, byli povinni k pracím různým.

Domkaři (dle urbáře) měli nestejné povinnosti. Platili ročně do důchodu 1 zl. rýn. 30 kr. až 4 zl. rýn. 40 kr.; někteří robotovali ročně 12 dní pěšky, a „za pravou gruntovní službu“ o sv. Václavě dostávali 7 kr.

Dle vrchnostenského přiznání ze dne 7. února 1752 platili tehdy Rosičtí a Pendrovští gruntovního úroku o sv. Václavě ročně 136 zl. 24 kr., za robotu 414 zl., za vinný šenk 4 zl. 40 kr., dávali 52 husy, $139^1/_2$ slepice a 180 vajec.

Poddaní jiných obcí robotovali: láník 3 dni s 2 koni, $^3/_4$láník 2 dni s koni a den pěšky, půlláník 2 dni s koni, čtvrtláník 3 dni pěšky; — dávali o sv. Václavě úroku 296 zl. $50^1/_4$ kr., 74 hus, 485 slepic a $2904^1/_2$ vejce. Opuštěné domy, výška daně a vzdálenost panských dvorů horšily postavení poddaných. Do r. 1775 se zhoršily povinnosti a platy: robota ($^3/_4$ roku) u celolánu a $^3/_4$lánu stoupla na 3 dni (neb 6 dní pěšky), a uvedené platy se rozmnožily o dávky z kmínu a hub. V čas žní přidány celoláníkům 3 dni pěší roboty, půlláníkům 4 dni s 1 osobou a čtvrtláníkům 2—3 dni s 1 osobou pěšky. (Viz tab. na str. 281.)

Kromě úlevy v robotě dostalo se Rosickým a Pendrovským jiných ještě výsad od vrchnosti.

Tak Pertolt z Lipého listinou ze dne 2. února 1561[1]) dal jim právo odúmrtní. Dovolil, aby Rosičtí a Pendrovští, jakož i jejich dědicové a potomci obojího pohlaví „své statky společně nebo rozděleně za zdravého života nebo na smrtelné posteli buď příteli nebo komukolivěk dáti a poručiti mohli bez jeho překážky a jeho erbův a budoucích potomkův“. Poručenství to měl každý učiniti „před rychtářem a jedním nebo dvěma konšely a jedním obecním člověkem dle obyčeje a řádu téhož městečka s tou výjimkou, jestliže by který z obyvatelů Rosických a Pendrofských kterému přespolnímu příteli svému neb komu jinému za zdravého života neb na smrtelné posteli na jinou dědinu poručil, tedy ten přespolní člověk tím statkem městečka Rosic a Pendorfu nemá hnouti, leč by prve tu v Rosicích a Pendorfu, což by komu spravedlivě povinován byl, od sebe učinil, a když by tu nechtěl sám zůstati, hodným člověkem osadil“. Kdyby někdo

[1]) Opis její jest v pamětní knize obce Rosické.

Obce dávaly následující úroky a robotovaly:

Obce	Usedlost	Úrok o sv. Václavě staré měny			Husy	Slepice	Vejce	Kmín	Houby (smrže)	Robotovali týdně $^{3}/_{4}$ roku	
		zl.	kr.	den.	počet	počet	počet	žejdl.	kop	s 2 koni (k.) nebo pěšky (p.) s 1 osobou dní	pěšky s 1 os. dní
Babice	z $^{1}/_{2}$lánu (21) . . .	—	36	—	—	1	—	1	1	2 k. nebo 4 p.	—
Litostrov	z $^{1}/_{2}$lánu (7) . . .	1	10	—	—	$3^{1}/_{2}$	35	1	1	2 k. nebo 4 p.	—
	ze $^{1}/_{4}$lánu (1) . . .	—	35	—	—	$1^{1}/_{2}$	$17^{1}/_{2}$	1	1	—	2
Lukovany	ze $^{3}/_{4}$lánu (1) . .	1	41	1	$1^{1}/_{2}$	$4^{1}/_{2}$	36	1	1	3 k. nebo 6 p.	—
	z $^{1}/_{2}$lánu (23) . .	1	7	2	1	3	24	1	1	2 k. nebo 4 p.	—
	ze $^{1}/_{4}$lánu (7) . .	—	33	3	$^{1}/_{2}$	$1^{1}/_{2}$	12	1	1	—	2
Vomice	z $^{1}/_{2}$lánu (1) . .	1	24	—	$1^{1}/_{4}$	2	14	$1^{1}/_{4}$	$1^{1}/_{6}$	2 k. nebo 4 p.	—
	z $^{1}/_{2}$lánu (21) . . .	2	3	1	$1^{1}/_{2}$	3	21	2	$1^{1}/_{2}$	2 k. nebo 4 p.	—
	ze $^{1}/_{4}$lánu (2) . .	—	42	—	$^{1}/_{2}$	1	7	1	$^{3}/_{4}$	—	2
	ze $^{1}/_{4}$lánu (6) . .	1	1	2	$1^{1}/_{4}$	$1^{1}/_{2}$	$10^{1}/_{2}$	$^{1}/_{2}$	$1^{1}/_{2}$	—	2
Popovice	z lánu (1)	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	z $^{1}/_{2}$lánu (14) . . .	2	—	—	—	3	15	1	1	2 k. nebo 4 p.	—
	ze $^{1}/_{4}$lánu (1) . . .	1	—	—	—	$1^{1}/_{2}$	$7^{1}/_{2}$	1	1	—	2
Příbram	z $^{1}/_{2}$lánu (23) . .	1	37	2	—	$2^{1}/_{2}$	13	1	1	2 k. nebo 4 p.	—
Tečice	z lánu (6) . . .	5	—	—	1	4	—	1	1	3 k. nebo 6 p.	—
	z $^{1}/_{2}$lánu (20) .	2	30	—	1	2	—	1	1	2 k. nebo 4 p.	—
	ze $^{1}/_{4}$lánu (1) . . .	1	15	—	1	1	—	1	1	—	2
Újezd	z lánu (2) . . .	2	10	—	—	5	40	1	1	3 k. nebo 6 p.	—
	z $^{1}/_{2}$lánu (14) . .	1	5	—	—	$2^{1}/_{2}$	20	1	1	2 k. nebo 4 p.	—
Zakřany	z lánu (5)	2	42		—	3	48	1	1	3 k.	—
	z $^{1}/_{2}$lánu (26) . . .	1	31	—	—	$1^{1}/_{2}$	24	1	1	2 k. nebo 4 p.	—
Zbraslav	z lánu (1) . . .	2	36	—	—	4	—	1	1	3 k. nebo 4 p.	—
	z $^{1}/_{2}$lánu (15) . . .	1	18	—	—	2	—	1	1	2 k. nebo 3 p.	—
	ze $^{1}/_{4}$lánu (3) . . .	—	39	—	—	1	—	1	1	—	$1^{1}/_{2}$
Zhoř	z $^{1}/_{2}$lánu (4) . . .	1	37	2	—	2	30	1	1	2 k. nebo 4 p.	—

zemřel náhle a neučinil poručenství, měl statek jeho připadnouti nejbližšímu příteli dle uznání městečka Rosic a Pendorfa, a kdyby tu vzešla nějaká pochybnost, vyhrazeno vrchnosti rozhodnouti o tom. Kdyby pak ku statku těch, kteří zemřeli bez poručenství, nikdo z přátel ve dni a v roce se nepřihlásil, měl statek připadnouti k dobru obce městečka Rosic a Pendorfa. Také nesměli Rosičtí a Pendorfští kromě hotových peněz nic jiného poručiti kněžím nebo kostelům. Za tuto propůjčenou milost přepustili vrchnosti dobrovolně louky, kteréž ležely mezi rybníky „Stejskalem“ a „Kabatem“ a zavázali se, že každý usedlý v Rosicích a Pendorfě, nynější i budoucí, každoročně o sv. Martině dá vrchnosti jednu husu hladovou.

Od poručníků Karla staršího z Žerotína dostali Rosičtí a Pendrovští privilegium vinného šenku listinou ze dne 11. července 1585.[1])

Dávalať vrchnost každoročně na obecní šenk 4 drilinky panského vína na vyšenkování a zpeněžení „k ruce panské“. I žádali rychtář a konšelé i všechna obec městečka Rosic a Pendorfa, aby tento šenk 4 drilinků vína s nich byl sňat. Poručníci Karla st. z Žerotína vědouce, že to byla vůle † Jana staršího z Žerotína, vyhověli jim chtíce také, aby v časích budoucích skrze takové obdarování a osvobození tím lépe v živnosti své se rozmáhali a vrchnosti v nastalých potřebách tím volněji a dostatečněji sloužiti a se hoditi mohli. Zároveň tento řád mezi nimi ustanovili: „Předkem a nejprve, aby oni Rosičtí a Pendorfští v rathouze svém Rosickém víno obecní i jedenkaždý z obyvatelův v domě svém víno své volně a svobodně šenkovati mohli na tento nížepsaný způsob: Kdyžbykoli víno obecní v rathouze se šenkovalo, aby žádný z sousedův a obyvatelův městečka Rosic a Pendorfu ani žádný šenkýř dotud, dokudž by to víno obecní v rathouze na čepě bylo, jiného vína svého jim na škodu nešenkoval a na mázy neprodával bez povolení rychtáře a starších konšelův. Než kdyžby vína obecního na čepě neb šenku nebylo a kdo z sousedův a obyvatelův téhož městečka neb který šenkýř víno své dávati a šenkovati chtěl, ten má hospodáři městečka o tom oznámiti, a on hospodář městečka bude povinen, přijma k sobě dvě neb jednu osobu z ouřadu

[1]) Originál v obecním archivě Rosickém.

žádajícímu, po čem by to víno šenkováno býti mělo, v slušnosti je saditi, a ten šenkýř každý podle takového uznání a posazení povinen bude tak je dávati, a jiní potom všickni též tak se chovati mají. A kdožbykoli a jakoukoli buď malou neb velikou nádobu vína šenkovati chtěl, ten z každého vědra k ubci na rathouz platu půl groše bílého dej. Item. Poněvadž v té obci Rosické a Pendorfské obyvatelé nemálo vinohradův svých vlastních a v dobrých horách mají, ustanovujeme nyní i na časy budoucí, aby dvě nebo tři osoby z ouřadu každého roku hned po vinobraní pořád k těm, kdož vinohrady mají, do domův a sklepův jejich vysílány byly, a kdo co a jakého vína buď mnoho neb málo mají, shlídnouce, výpis uvozovali a poznamenávali, tak aby toho počet věděli. A pokavadž by obyvatelé téhož městečka Rosic a Pendorfu svých vín nevybyli, a prodávati neb šenkovati je chtěli, potud obec ani žádný jiný soused vína přespolního šenkovati nemá. Pakliżeby se toho kdo přes toto ustanovení naše z týchž obyvatelův dopustil, tedy každému takovému, buď on kdo buď, to víno, kteréž by načal, všecko bez milosti na rathouz pobráno a k dobrému obecnímu obráceno podle jich uznání býti má. Po vybytí pak domácích vín, jestliže by starší Rosičtí a Pendorfští víno obecní na rathouze šenkovati chtěli, toho mimo jiné sousedy své a šenkýře Rosické a Pendorfské předek a právo míti mají. Item. Co se těch, kteří vína svá domácí na šenk prodávati chtějí, dotýče, nemají šenkýřův v prodaji utiskati a jedné desítky vína o tolar neb nejvýš dva dráželi nežli po čem tam, kde rostlo jest, jeho dávati pod skutečným trestáním".

Tím však způsobem a s tou výjimkou tato milost jim prokázána, „aby byli povinni, kdyžbykoli pán jejich dědičný, nynější neb budoucí, bytem svým na Rosicích byl, ustavičně dvoje víno, jedno bílé a druhé červené, na čepě a šenku míti. Také při těch šencích vína obecního i jiného, aby žádných takových povykův a rozpustilostí, jimiž by velebnost Božská obražena býti mohla, dopouštíno a přehlídáno nebylo. Rychtář a starší Rosičtí a Pendorfští to obzvláštně opatrovati a k tomu skutečně dohlídati mají."

Za tuto milost uvolili se Rosičtí a Pendorfští i s potomky svými dobrovolně platiti vrchnosti každého roku stále, na časy budoucí a věčné po kopě grošů českých o sv. Jiří a o sv. Václavě, složivše již dříve, jak se podotýká v listině, Janovi st. z Žerotína

250 kop grošů českých, že jim připověděl takové obdarování a osvobození na týž šenk vinný vykonati a dáti.

R. 1727 dne 1. července koupila obec od vrchnosti pololánský statek (nyní obecní dům č. 44.) za 100 zl.[1])

V XVI. století náležel tento dům vládykovi Mik. Sudličkovi z Borovnice a manželce jeho Esteře, rozené Krčmové z Koněpas,[2]) jejichž rodinné znaky „vrše“ a „pes rostoucí z cimbuří“ dosud se spatřují (obr. 47.) v průčelí domu nade vchodem.

Dne 2. března 1762 a 26. července 1794 Jan Nep. Hausperský potvrdil městečku Rosicům na žádost jeho pravost opsaných privilejí vrchnostenských.

Panských dvorů bylo 5. Rybníky měla vrchnost (celkem na 633 kop kaprů): u Rosic Rozsocháč, Oboru, Nohavici a Plachtu; u Tečic Tečický rybník; u Vomic Horní, Prostřední a Dolní; pivovar Rosický (dle daně z něho) na 508 sudů ročně; lesů v revíru Rosickém (Rosice—Babice) 624 m., Tečickém 778 m., Vomickém 514 m., Příbramském (Příbram—Lukovany) 1092 m., Litostovském (Litostrov—Zhoř) 1118 m., úhrnem 4126 m.

V XVII. stol. měl tu pojezdný František Galloti svobodný statek (dům, pole a louky u výměře 64 m.). Věnoval mu jej listinou ze dne 23. listopadu 1654 Ferd. hr. Verdenberk za rozličné služby, zvláště pak, že se dobrovolně zavázal za sebe a své potomky, že i na dále tak bude sloužiti. Zároveň osvobodil jej i jeho dědice a potomky mužského a ženského pohlaví od roboty, desátku a všelikých dávek. Kdyby však on nebo jeho dědicové a potomci chtěli statek i s udělenými výsadami prodati, svolil k tomu s výhradou, že majitel panství nynější i budoucí má míti přednost před ostatními, aby jej koupil za nabízenou cenu. R. 1752 byly již pozemky tohoto statku sloučeny s pozemky Rosického panského dvora a při něm přiznány,[3]) dům pak na městečku upraven za panskou hospodu.

---

[1]) Platy a dávky z něho měla podobné jako půlláníci; toliko, jak už svrchu zmíněno, místo 12 dní roboty platila do důchodu 6 zl. ročně. Vyhrazeno též, že v tomto domě nesmí se šenkovati víno.

[2]) Oba měli náhrobky ve farním kostele (v. t.).

[3]) Výtěžek Rosického panství odhadla hl. rektifikační kommisse r. 1752 na 6436 zl. 33 kr. 1 $^4/_6$ den. Do summy této pojala tehdy omylem i výtěžek 235 zl. 23 kr. $^4/_8$ den. ze svobodného dvora Jakuba Radkovského, který sice dne 26. května 1750 „z Rosic“ podal přiznání (oddělené od vrchnostenského), ale svůj dvůr měl „v Rozseči“ na panství Nověříšském. — Rekursem vrchnostenským napraven omyl.

Obr. 47. Znak Mikuláše Sudličky z Borovnice a manželky jeho Estery Krčmové z Konĕpas na obecním domĕ v Rosicích.

R. 1755 měla vrchnost v Rosicích zámek, dvůr, mlýn, pilu, pivovar, cihelnu, palírnu, salajku, 2 hospody „na městečku“ a „ve vodárně“, pak domy, jež obývali purkrabí,[1]) nadlesní, 3 drábové, oborník, porybný, panský kovář, bednář a pokryvač.

Mimo to patřily jí dvory: Lukovanský, Říčský, Zhořský, Litostrovský, Újezdský; mlýny: Tečický, Vomický s pilou, Chroustovský, Lhotský s pilou, Příbramský a Újezdský; revíry: Rosický (pro Rosice [„Okrouhlík“] a Babice), Tečický („Bučín“), Vomický, Příbramský, Lukovanský a Litostrovský (pro Litostrov a Zhoř); olejárna v Tečicích a prachárna ve Vomicích.[2])

Panské hospody byly ještě na Zástavce, v Popovicích, na Březině a v Tečicích. Ve které obci nebylo hospody, měl panský nálev tamější rychtář, jen v Litostrově revírník.

Nyní má velkostatek v Rosicích zámek, dvůr, cihelnu a cukrovar; pivovar pronajal roku 1899 akciové společnosti „Moravii“ na St. Brně. Ke dvorům svrchu jmenovaným přibyly dva ve Vomicích: Kejvalka“ (Jesefshof) od r. 1842 a „Dvorek“. K revírům přibyl Újezdský; Rosický revír („Okrouhlík“) spojen s Říčanským, a k Příbramskému revíru připojen Babický a Lukovanský. V Tečicích zřízena r. 1886 parní pila.

Zanikly: pila v Rosicích, olejárna v Tečicích, prachárna ve Vomicích.

Mlýny všechny přešly do majetku soukromého. V Rosicích vystavěn r. 1869 parní mlýn; má od r. 1884 elektrické osvětlení.

Panství Rosické s Pršticemi (viz Brněnský okres, str. 256.) má celkové výměry 6775·78 ha, z toho polí 1313·3 ha, luk 83·37 ha, zahrad 14·37 ha, pastvin 210·45 ha, lesa 5116·35 ha, neplodné půdy 30·47 ha.

Farní kostel sv. Martina, biskupa, stojí na jižním svahu návrší, na bývalém hřbitově zdí obehnaném. Byl původně románského slohu, o čemž svědčí románská okna dosud zachovalá, ve věži zazděná. Ve stol. XV. vystavěn jest v gotickém slohu; zbytky jeho se zachovaly ve křížové klenbě sakristie, presbytáře a části lodi na straně evandělní, jakož i v opěracích pilířích zvenčí presbytáře. Ostatní část kostela, jenž má v půdoryse

[1]) K obydlí jeho byl přistavěn masný krám.

[2]) Bažantnice v Rosicích, pak dvůr a papírna ve Vomicích byly již tehdy pusty.

podobu kříže, je zmodernisována. Od r. 1843 vede k němu 75 kamenných schodů (ze zámeckých rámův okenních), věnovaných Jos. hr. Ugartem. Vchody jsou 3, hlavní pod věží. Aby netrpěl vlhkem, zřízena při něm k sev. straně r. 1821 podzemní stoka klenutá. Kostel byl uvnitř r. 1881 dekorativně malován, a r. 1890 dána do presbytáře ze závodu p. Škardy v Brně 3 gotická okna s figurální malbou na skle: v prostředním Nejsvětější Trojice, v pravém sv. Josef a nápis: „sv. Josefe, budiž ochráncem všech pracujících“, v levém P. Maria s Ježíškem a nápis: „Královno sv. růžence, pros za nás.“ Okna lodní (6) jsou polokruhová; jedno z nich ozdobeno r. 1890 obrazem sv. Floriána, druhé r. 1891 obrazem sv. Antonína Pad., třetí r. 1899 obrazem sv. Anny (rovněž ze závodu Škardova). Presbytář, o 2 stupně vyšší než loď, má na evang. straně oratorium r. 1864 nově zbudované o jednom poschodí, na epišt. straně sakristii. Oltářů jest 5.

Hlavní sv. Martina byl postaven r. 1768 nákladem majitele panství Jana Nep. Hausperského. V pozadí jeho na zdi mezi sloupovím jest upevněn oltářní obraz sv. Martina (od Jos. Sterna) a po stranách obrazu sochy sv. Augustina a sv. Jakuba ml.

V Rosickém kostele jsou četné náhrobky s nápisy latinskými, českými i německými z XV.—XVIII. stol., jeden latinský na vnější straně kostelní[1]) a dva české[2]) na zdi hřbitovní.

Na zdi presbytářní na epištolní straně jsou dva náhrobní kameny: menší s českým nápisem a znakem pánů z Chlumu připomíná úmrtí Marie Kristiny, dcery Albrechta Slavaty z Chlumu, Košumberka a na Chrasti († 28. října 1582); větší (zasazený v bývalém bratrském sedile) je s německým nápisem a znakem svob. p. Hausperských.

Proti němu na evang. straně jest náhrobek z černého mramoru s německým a částečně českým nápisem, jakož i znakem Hausperských.

Nejstarší náhrobky latinské s got. písmem rodiny z Kukvic a Rosic jsou 3 v presbytáři pod lavicemi a 2 náhrobky v lodi.

---

[1]) Jana Gossana ze Ženevy, komorníka Karla st. z Žerotína († 1616); ještě v l. 1890 byl tu i český náhrobek Ondřeje Konešínského z Konešína, služebníka Karla st. z Žerotína († 1611).

[2]) Jeden nečtitelný; druhý Doroty Hřebíčkové z městečka Křižanova († 1644) a její dcery Marianny.

Na věži jsou 4 zvony: Největší „Maxmilian" 672 kg, má u vrchu nápis: MAXMILIANUS COMES DE VCARTE — † NOMEN SUUM DEDIT MIHI PATRONUS ECCLESIÆ; dole: PER CAROL STECHER BRUNNÆ MDCCCXXVIII. † REVIXI ANNO TERTIO SOLICITUDINE PAROCHI IMPENSIS BENEFACTORUM.

Na zvoně „Maria", (280 kg), je gotický nápis nečtitelný.

Zvon „Ježíšek" (112 kg) má nápis: SUB PATRONO PERILLUSTRI DOM: GODEFRIDO HAUSPERSKI DE FANAL DOM: IN ROSITZ ET STRUTZ. PAROCHO ANTONIO GEZEK S. K. IN BRVNN 1735.

Nejmenší „umíráček" (56 kg) s nápisem: SVATI FELICIANE ORODUG ZA NAS. 1709.

Před kostelem jsou od r. 1843 kamenné sochy sv. Jana Nep. a sv. Floriána, dřevěný misionářský kříž z r. 1853; proti poště socha sv. Vincence Fererského, postavená r. 1744 Jiřím Bedř. Žalkovským ze Žalkovic; „na městečku" (náměstí Palackého) kamenný kříž z r. 1861; kromě toho ještě v obvodě obecním 3 Boží muky a 4 kříže.

Kostel má vlastního jmění movitého 7098·80 K, nemovitého 3050 m² rolí.

Za účelem rozšíření jeho ustavila se r. 1891 kostelní jednota. Koncem r. 1902 měla 15.820 K 34 h.

Nový hřbitov s bytem hrobařovým byl založen r. 1856 na konci městečka při okresní silnici k Brnu a rozšířen r. 1894. Pochovávají sem z Rosic—Pendrova, ze Zástavky, z Babic a Tečic.

V písemných pamětech XV. stol. připomíná se v Rosicích kaple sv. Bartoloměje s vlastním kaplanem, jejž presentovala zdejší vrchnost.

Tak r. 1453 po smrti kaplana Jana byl na ni presentován Magdalenou, manželkou kn. Přemka, pána na Rosicích, Lukáš, vikář při kolegiátním chrámě sv. Petra v Brně.[1]) R. 1466 vrchnostenský kaplan Jan pohnal na soud Bohuše z Lomnice ze 70 hř. gr. dob. stříbr., že mu, když byl farářem v Čebíně, pobral z jeho dvora všechen nadbyt (movité věci).[2]) Roku 1493 Znata z Melic pohnal Znatu z Kukvic a Rosic ze 200 zl. uh. dob., že

---

[1]) Cod. Investitur. Mspt. p. 9. Olm. Konsist. Registrat.

[2]) Půh. knihy IV. 227.

mu drží lidi jeho podací 4 lány v Boskůvkách, a z těch lánů že dal otec Znatův plat svému kaplanu v Rosicích, kdežto on k nim lepší právo má.[1])

Nynější zámecká kaple byla vystavěna v renesančním slohu spolu se zámkem za 2. polovice XVI. století.

Asi $^1/_4$ hodiny jižně Rosic stojí na kopci veřejná kaple Nejsvětější Trojice,[2]) již před r. 1691 dal vystavěti v podobě trojhranu Jiří Rupert Hausperský. Uprostřed kaple vysoká kopule s lucernou. Marie Anna hr. Mitrovská (dříve provdaná Hausperská) odkázala závětí ze dne 14. listopadu 1797 400 zl. na roční pobožnost v ní o slavnosti Nejsv. Trojice. — Kapli chová v dobrém stavu Rosická vrchnost a má nedaleko ní domek, jejž obývá hlídač a spolu kostelník kaple, dříve „poustevník“ zvaný.

Ku kapli vede lipová alej, po jejíž pravé straně jest křížová cesta s obrazy do kamene tesanými.

Ve farnosti jest ještě filiální kostel ve Vomicích a veřejná kaple v Tečicích a Babicích.

Fara jest na nynějším místě od r. 1632. Jest bývalou usedlostí Martina Krejčího, kterou dne 4. února 1632 od ovdovělé manželky jeho Ludmily koupil i s poli (na žádost místního faráře Jana Žalivského) Jan hr. Verdenberk a upravil za faru. Vyhořela r. 1715 a 1847. V průčelí fary nade dveřmi jest znak svob. p. Hausperských s letopočtem 1736.

Duchovní správu měly Rosice dle písemních pamětí již za XII. století.[3])

První známý farář Rosický Bernuš byl svědkem na listině r. 1378, kterou Jan z Králic prodává klášteru Oslavanskému usedlost v Troskotovicích.[4]) V rukopise obec. archivu Ivančického poznamenáno k r. 1457, že tehdejší farář Ivančický dostával z Rosic drilink vinného desátku. Roku 1527 zdejší farář Ondřej žaloval klášter Oslavanský na 20 kop grošů, že ze vsi jeho Zbejšova desátek mu byl odpírán.

Náboženský boj za válek husitských katolictví na panství Rosickém neuškodil, neboť vrchnost k němu stála pevně. Tak

---

[1]) L. c. VI. 322.

[2]) Rossitzer „Real-Matrik“.

[3]) Weinbrenner, Morava a biskupství Brněnské, str. 80.

[4]) Cod. dipl. Mor. XI. 114.

na valném sněmu stavů moravských v Brně dne 17. listopadu r. 1421 zapsán byl majitel panství Jošt Hecht proti husitům, třebas se byl přimlouval za propuštění M. J. Husa z vězení s jinými ještě pány na sněmu v Meziříčí a v Brně (r. 1415). Stejného smýšlení byl syn jeho Václav.

Za to však veliké změny u víře doznaly Rosice za stol. XVI. Přišliť sem roku 1528 dva novokřtěnci z Němec, Gabriel Ascherham, kožišník ze Schärdinka, a Filip Pleuer, řečený Blauermel, ze Švábska, a zařídili tu obec novokřtěnců, která se brzy (1531) podle hlav svých rozštěpila na dvé: na Gabrielovce a Filipovce; Filip Pleuer pak se svými přívrženci se odstěhoval na Hustopeč. Později zreformoval zdejší obec novokřtěneckou Jakub Hutter z údolí Bystřického v Tyrolích, a zachovala se tu do roku 1624.

Touže asi dobou, jako novokřtěnci, rozmáhali se v Rosicích i čeští bratří, neboť již pán Rosický Dobeš Černohorský z Boskovic byl oddán učení jejich. Za Pertolta z Lipého r. 1555 měli bratra Jana za představeného. Zvláštní podpory však došli za pánů Jana st. a Karla st. z Žerotína, horlivých stoupencův a ochránců jednoty bratrské. Dalť Jan st. z Žerotína všechen náklad peněžitý na vydání Bible Kralické, a syn jeho Karel st. z Žerotína byl vůdcem bratrských a protestantských stavů na Moravě.

Tak znenáhla na celém panství Rosickém musili ustoupiti katoličtí kněží bratrským. V Rosicích byl v l. 1595—1609 bratrský kněz Jan Mravek a v l. 1609—1632 Jan Malina. Mimo ně připomínají se tu ještě: r. 1605 Jiří Strejc, syn Jiřího Strejce, překladatele Bible Kralické a staršího sboru bratrského. R. 1611 zemřel tu Jindřich Schwarz a r. 1625 Jiří Laetus (rodem z Veselí n./M.).

Teprve dne 6. června 1628 byla v Rosicích obnovena katolická správa duchovní, a farář Žalivský investován na Rosické beneficium. Rozsáhlá duchovní správa stěžovala působení jeho. Připadlyť k Rosicům za 1. polovice XVII. stol. ještě tyto bývalé fary: Veverská Bítiška a Říčany do r. 1638, kdy ve Veverské Bítišce fara nově zřízena, a k ní přifařeny Říčany, Troubsko do r. 1687, Vomice r. 1633, které zůstaly již u Rosic, Popovice a Lukovany do roku 1768, kdy v Popovicích zřízena lokalie a Lukovany k nim přiděleny spolu s Příbramí, Zakřany, Jakubovem a s Újezdem. Zbejšov patřil sem v r. 1653—1679. — Mimo to vypomáhal zdejší farář v jiných ještě bývalých farnostech, což

potvrzují zápisy farních matrik. S počátku nebyl podporován ani misiemi (po prvé r. 1649 jesuité z Brna).

Po znovuzřízení beneficia delší čas zde působili faráři: Jan Žalivský (1628—1641), Antonín Ježek (1705—1747), Matěj Janda (1757—1773), Fr. Rosnman (1773—1789), Ign. Mucha, děkan (1789—1816), Jak. Čermák, děkan (1816—1837), Ant. Kotzent, děkan (1845—1858), Vincenc Schnaubelt, děkan (1858—1880), Flor. Eichler, děkan, bisk. rada, ryt. řádu Františka Josefa (1880 1902); od r. 1903 Gustav Hever.

Desátek Rosického beneficia byl dvojí.

1. „Snopný" (10. snop) ze pšenice, žita a ovsa, a to buď s dovozem do farní stodoly: z Rosic, Pendrova a Tečic, aneb bez dovozu: z Popovic, Lukovan, Příbramě, Zakřan, z Újezda a do r. 1817 i z Jakubova.[1])

Dle vrchnostenského ustanovení z r. 1805 dávaly všechny jmenované obce (mimo Rosice, jež tomu odpíraly) desátek ze všeho, co rostlo na desátkových polích (nejen ze pšenice, žita a ovsa).

2. „Sypaný" toliko ze žita a z ovsa buď s dovozem do fary: z Babic a Vomic, aneb bez dovozu od r. 1817 z Jakubova.

Nejstarší fasi o polním desátku a ostatních příjmech Rosického beneficia ze dne 8. ledna 1691 zapsal farář Bílý z nařízení Olomoucké konsistoře. Dle ní byl průměrný příjem roční z desátku: 330 mandelů neb 546 měr v ceně asi 262 zl. 48 kr.

Při tom farář podotýká, že z rolí pustých a z kopanin nedostával desátku vůbec, za to však vrchnost 5. snop anebo určitý plat od nově usedlých.

Dle téže fase měl ještě farář 7 kusů pole, celkem na $37\frac{1}{2}$ m., zahrádku na zeleninu nebo konopí zvanou „u Sádek", les řečený „kněžský" (v revíru Vomickém), louku u Vomic po 2 vozech sena (dřívější „nad rybníkem" po 6—7 vozů sena vzala si vrchnost na rozšíření rybníka) a z každé vrchnostenské várky půl vědra prostředního piva. Mimo to z přifařených obcí, kde byl filiální kostel, dostával oběd anebo 24—30 kr., kdykoli tam měl služby Boží, z Rosic pak za obnovy obecní rady, o dni sv. Marka, o kří-

[1]) V Lukovanech měl farář svou stodolu; v Újezdě od vrchnosti bezplatně propůjčenou. V ostatních obcích za propůjčení stodoly dával 2 kopy slámy a plevy.

žových dnech a o Božím Těle po 3 mázech vína. Později užíval ještě do vůle vrchnosti sádky na 3 centy ryb.

Když r. 1768 nově zřízena byla duchovní správa v Popovicích, podržel Rosický farář desátek z celé této farnosti i štolu (stola accidens) za to, že se zavázal přispívati na kongruu Popovského beneficiáta 120 zl. ročně.[1])

R, 1823 dávalo snopný desátek 208 a sypaný 39 rolníkův. Vybavený desátek byl uložen na vyvazovací obligaci summou 30.620 zl. konv. m., z nížto úroky bral do r. 1880 Rosický farář. Toho roku po excindaci, vykonané již r. 1876, připadlo z této obligace ze dne 7. dubna 1880 13.278 zl. 41 kr. beneficiu Popovskému a 2790 zl. 26 kr. beneficiu Zbraslavskému.

Farní obročí má nyní movitého jmění 48.604 K, nemovitého 906 m² zahrady, 9·5 ha polí, 0·44 ha pastvin a 1·31 ha luk.

Pamětní knihy farní (domácí protokoly) jsou dvě: jedna založená r. 1684 farářem Fr. Löfflerem, druhá r. 1858 administratorem Ant. Dašovským.

Matriky zdejší jsou od roku 1644, kniha kostelních účtův od roku 1708.

R. 1895 bylo systemisováno při beneficiu II. místo kooperatorské z náboženské matice, pokud nepostačují příjmy beneficia.

K farní osadě přislušejí: Rosice, Pendrov, Babice, Zástavka, Tečice a Vomice; osadníků jest kolem 7000.

Rosice patřily k děkanství Ivančickému do 1. ledna 1789, kdy bylo učiněno zde i děkanství, a k němu připojeny všechny farní osady z děkanství Ivančického v kraji Brněnském. Jsou to: Rosice, Domášov, Neslovice, Oslavany, Ostrovačice, Popovice, Řeznovice, Zbraslav, od r. 1882 nově zřízená farní osada Zbejšov.

Školu měli tu zajisté zároveň s farním kostelem; po třicetileté válce byla ještě zcela pusta r. 1653. R. 1691 byla již nová škola na místě bývalého chudobince (nyní č. 6.), k němuž patřilo něco „kaplanských“ polí.

Dle zápisu (neúplného) z r. 1691 v Oslavanské dekanátní matrice měl zdejší rektor a spolu varhaník příjmu: od každého usedlého z Rosické farnosti po snopě žita a pšenice (mimo usedlé z Babic, kteří dávali místo snopu po 1 groši), pak od vrchnosti

---

[1]) Nadační listina beneficia Popovského ze dne 1. října 1768. Z Újezda excindována štola již r. 1789, kdy přifařen ku Zbraslavi, z celé Popovské farnosti teprve r. 1845.

ročně 8 zl., od Rosického kostela 4 zl., od Rosické obce 6 zl., o posvěcení chrámu z každého kostela (Rosického i filiálních) po 10 kr., za zpívání pašijí od Rosické obce 35 kr. a od Rosického kostela 45 kr., od tohoto ještě o Božím hodě vánočním, velikonočním a Svatodušním po 10 kr.

V nadační listině Popovského beneficia uvádí se příjem Rosického učitele z obcí Popovic, Lukovan, Příbramě, Zakřan, Jakubova a z Újezda, jež se vyfařily a vyškolily r. 1768. Dostával odtud od každého usedlého po 2 snopech zimního obilí, k vánocům po 1 kr., za sbírání velikonočních cedulek zpovědních 1 vejce nebo něco sádla, o posvícení po koláči, též koledu a štolu ze křtů, pohřbův a oddavek.

Vrchnost dávala správci školnímu ještě do r. 1876 na penězích 5 zl. 4 kr., pak 8 věder piva, 2 míry pšenice, půl míry hrachu a 6 sáhů dříví.

Dávku tuto vybavila toho roku kapitálem 1688 zl.

Školní nadaci Eleonory Lismayerové na 69·72 K (zřízenou r. 1869) spravuje farní úřad; z úroků zakupuje dětem katechismy.

Na nynějším místě jest škola od r. 1847, a byla jí podřízena do r. 1858 škola ve Vomicích, kdež vyučoval školní pomocník z Rosic. Do Rosické školy chodívaly děti z ostatních přifařených osad, a to ze Zástavky do r. 1870, z Tečic do r. 1874 a z Babic do r. 1880.

Škola byla rozšířena r. 1872 na trojtřídní, r. 1873 na čtyrtřídní, r. 1889 na pětitřídní s jednou poboční třídou dle pohlaví; od r. 1896 jsou ustálené poboční třídy (dle pohlaví) ve IV. a V. třídě.

Nová budova školní vystavěna r. 1888.

Školních dětí bylo r. 1814 122, r. 1901 jest jich 596.

Pamětní knihy školní jsou dvě: první založena r. 1840 uč. Jak. Kolářem a druhá nadučitelem Ant. Trnkou r. 1890.

Knihovna žákovská měla r. 1901 201 a učitelská 204 svazky.

Cestovatel Dr. Emil Holub věnoval škole bohatou sbírku přírodnin afrických.

R. 1684 připomíná se tu „rektor“ Pavel Verner, r. 1706 Severin Veiser, r. 1746 Kašpar Reyndl (byl též soudním písařem).

Ze správců školních, pokud známo, nejdéle zde působili: Martin Kolář (1819—1840), syn jeho Jakub Kolář (1840—1890), vyznamenaný stříbrným křížem záslužným, od r. 1890 nynější Ant. Trnka. Obdržel r. 1898 titul ředitelský.

R. 1883 zřízena průmyslová škola pokračovací pro učně, a r. 1896 pokračovací běh hospodářský, jejichž správcem jest místní nadučitel.

Od r. 1902 je tu chlapecká škola měšťanská, pro niž budova vystavěna obcí nákladem 92.087 K 77 h. Prvním ředitelem jmenován Josef Dufek.

Správu městečka Rosic s podměstím Pendrovem měl zprvu rychtář s konšely. V zachovaných obecních účtech z r. 1655 a 1669[1]) jmenuje se rychtář, starosta (primator) a 6 konšelův. Vrchnost už tehdy vykonávala dozor nad obecním hospodářstvím a, jak čteme v urbáři z r. 1755, obnovovala dle libosti obecní radu. Krátce před zrušením roboty spravoval obec rychtář, purkmistr a 3 konšelé; po zrušení roboty r. 1850 starosta, 2 radní a 9 členů výboru, od r. 1896 starosta, 6 radních a 17 členů výboru.

Starostou delší čas byl Jan Tichý (1867—1886 a 1889—1892); nynější starosta Hynek Světlík úřaduje od r. 1896.

Radnice (obr. 48.), budova jednopatrová, vystavěna r. 1851 za 13.000 zl.; r. 1858 vížka na ní zvýšena a opatřena hodinami. Úřaduje se však v obecním domě čís. 44. V obecním archivě uchovaly se ze starší doby toliko 4 pergamenové listiny (privilegium vinného šenku z r. 1585 a tři privileje cís. Leopolda I., Josefa II. a Františka II. na trhy), pak obecní účty z r. 1655 a 1669.

Znakem městečka stříbrná štika v modrém poli.

Staré obecní pečeti jsou dvě: první s nápisem: PECET · OBECNI · MIESTYS · ROSSIC · A · 1690, druhá s nápisem: SIGILLVM OPPIDI ROSSICENSIS 1707. Obě mají ve znaku štiku.

Pamětní kniha obecní založena r. 1888.

Ulice nově pojmenovány r. 1899.

Obci náleželo r. 1756: 29$^5/_8$ m. polí orných, 2 m. pustých, $^2/_8$ m. zahrady, 11$^2/_8$ pastvin, 118$^2/_8$ m. lesa, luk po 10$^1/_2$ vozu sena. Na obecní šenk dáno 26 beček vína. Nyní má obec: movitého jmění 1900 K, nemovitého 42·23 ha polí, 2·04 ha luk, 16·70 ha lesů (ve Vomicích), 755 m^2 zahrad, 16·40 ha pastvin, 1151 m^2 lomu. Z budov jí patří: radnice, dům č. 44., škola obecná a měšťanská, hasičská budova, porážka č. 258., pastoušky. Obecní cihelna je pronajata.

[1]) Rychtářem byl r. 1655 Jiří Kalvoda, r. 1669 Šimon Bednář; starostou za těch let Matouš Kilián.

Nová radnice. Stará radnice (obec. dům).

Obr. 48. Náměstí Palackého v Rosicích.

Potřeba obecní roku 1902 činila 32.858 K 76 h, úhrada 16.471 K 11 h. Schodek hrazen 65% přirážkou.

Chudobinský fond měl r. 1902 jmění: 23.988 K 98 h.

Podpory uděleno: 2079 K 59 h.

Od r. 1888 je zde naturální stanice stravovací nemajetným pocestným.

O pořádek pečují dva strážníci; v noci hlídají dva obecní a jeden panský ponocný. Od r. 1883 osvětlují se ulice 37 petrolejovými svítilnami.

Zásluhou starosty Tichého zřízen r. 1869 obecní vodovod za 18.000 zl. Veden je sem z Kejvalky pozemky Ostrovačickými.[1])

Rosice měly do r. 1752 hrdelní právo. V l. 1729—1748 bylo zdejšímu hrdelnímu soudu přiděleno ještě panství Veverské (mimo Žebětín) O radu tázávali se odtud do Brna[2]), v těžších případech byli povinni obrátiti se na královskou apelaci v Praze, jak učinili, na př. r. 1746. Poprava dála se v polní trati zvané „pod Šibenicí".

Od krále Ferdinanda I. dostala obec r. 1535 týdenní trh na každou středu. Mimo to konaly se tu v roce do války švédské 2 výroční trhy: v úterý po sv. Duše a na den sv. Martina. Místo nich na žádost obce povoleny cís. Leopoldem I. r. 1692 dva výroční trhy, ve středu po sv. Jiří a v pondělí po sv. Havle. Všechny tyto trhy potvrdil obci r. 1786 cís. Josef II. a r. 1794 obnovil cís. František II., povoliv zároveň obci 2 nové trhy výroční ve středu po novém roce a ve středu po svátku sv. Anny.

Kromě úřadů jmenovaných jsou tu: c. k. poštovní úřad (od r. 1752) spojený od r. 1890 s telegrafní stanicí, c. k. četnické stanoviště od r. 1896, oddělení finanční stráže[3]), sídlo 2 obvodních lékařů, kontribučenského fondu bývalého panství Rosického[4]), stanice privil. společnosti rak.-uh. státní dráhy, c. k. cejchovní úřad od r. 1874, lékárna od r. 1899.

---

[1]) Byl tudy veden už za Žerotínů, později však zanikl. Dávalť území Ostrovačické, jímž vedl, příčinu k mnohým sporům.

[2]) Tak r. 1680, prosíce zároveň „o zapůjčení palečnic (palcových šroubů) a posla právního, poněvadž pro velikou chudobu těch věcí nemají".

[3]) Dříve: okresní finanční komisařství pro berní okres Ivančický a Krumlovský.

[4]) Jmění má 61.465·01 K, základních podílníků 272: 5 láníků, 215 pololáníkův a 52 čtvrtláníkův.

Obec žádala r. 1896 o zřízení c. k. okresního soudu; povolen toliko s počátku jeden, od r. 1903 2 úřední dny měsíčně, o nichž sem dojíždí okresní soudce z Ivančic.

Spolky jsou: čtenářský od r. 1865 (s knihovnou), občanská záložna od r. 1871 (s neobmezeným ručením), spolek vojenských vysloužilců pro Rosice a okolí od r. 1875, dobrovolný hasičský sbor od r. 1880[1]) (s knihovnou), místní odbor Ústřední Matice Školské, tělocvičná jednota Sokol od r. 1896 (s veřejnou knihovnou a čítárnou), potravní spolek „Dobromil" od r. 1896, hospodářské družstvo pro okres Ivančický od r. 1899, družstvo na zvelebení chovu dobytka od r. 1903. Strana sociálních demokratů má zde besedu dělnictva československého od r. 1889 (s knihovnou) a hornickou unii od r. 1900; strana křesťansko-sociální filiálku vše-odborového sdružení křesťanského dělnictva na Moravě a ve Slezsku od r. 1902. Zanikly: Rolnicko-řemeslnická beseda „Přemysl", „Geselligkeitsverein". Do r. 1859 byla tu katolická jednota, v l. 1859—1869 bratrstvo účinlivé lásky k bližnímu.

Vinařství mnoho tu pěstovali do XVII. stol. Měliť obyvatelé nemálo vinohradů svých vlastních a v dobrých horách.

Před lety živili se většinou polním hospodářstvím; nyní převládá řemeslo. Provozuje se zde 39 různých živností.[2]) Roku 1879 založen „řemeslnický spolek", jehož snahou zřízena učňům r. 1883 průmyslová škola pokračovací s nedělním odpoledním vyučováním Místo něho ustavilo se r. 1884 „řádové společenstvo živnostenské pro Rosice a okolí" (20 obcí). Od r. 1889 má nemocenskou pokladnu pro pomocníky.

O slavnostních a pohřebních průvodech nosí dosud řemeslníci dva „postavníky"[3]) a dva cechové prapory.[4])

V XVIII. století byla ještě v Rosicích lázeň (asi do r. 1753), pak vrchnostenská továrna na lněné zboží a barchet;[5]) v první

---

[1]) Obec věnovala na zařízení 4000 zl. Nyní jsou Rosice sídlem svazu všeobecné podporovací pokladny dobrovolných sborů hasičských a organisovaných hasičských sborův obecních na Moravě (Odbor český) a spolu sídlem invalidního hasičského fondu cís. Františka Josefa I. v markrabství Moravském.

[2]) R. 1889 bylo 100 samostatných živnostníků, r. 1902 128.

[3]) Na jednom mají odznaky: koláři a kováři — pekaři a řezníci — obuvníci — krejčí; na druhém: zámečníci — stolaři — kupci — tesaři a zedníci.

[4]) Jeden s obrazy sv. Řehoře Vel., papeže, a archy Noemovy; druhý s obrazy sv. Josefa a sv. Floriana.

[5]) Notizenblatt 1863, N. 10.

polovici XIX. století tkalcovna, jejíž poslední majitel Václav Utíkal zaměstnával až 100 dělníkův.

Rosice daly jméno proslulým kamenouhelným dolům, nalezeným hlavně v sousední obci Zástavce, jež do r. 1875 náležela z části k politické obci Rosické. V Rosicích samých nalezl uhlí v trati „Okrouhlíku" r. 1801 Leopold Smetana, důchodní z Rosic. R. 1815 měli tu „bratří Smetanové" 4 jámy, a o 5 let později zaraženo těžířstvo sv. Františka. Počátek byl slibný; neboť r. 1824 se vykopalo 9200 centův uhlí v ceně 1320 zl., r. 1825 8209, 1841 16747 centův. Majitelem těžířstva byla společnost (Karel ryt. Baratta a spol.), krátce Březa z Brna, od něhož vše koupil ryt. Herring a spol. ze Zástavky (v. t.).

Celkem jest v Rosicích: polí 840 ha, luk 14·96 ha, lesů 16·7 ha, zahrad 10·4 ha, pastvin 32·7 ha; v Pendrově: polí 347·3 ha, lesů 1·45 ha, zahrad 5·74 ha, pastvin 6 ha.

Trati slovou u Rosic: (pole) na Zahradách, u Božích muk, u Sádek, pod Šibenicí, Kříby, Dily, Rebušiny, Padělky, u Krbu, Nádavečky, u Bažárně, Velehrádky, Plachty, Nohavice, Oujezdníky, Perštáky, Úzké, Kopce, Kamínky, Rozsocháč, Obora, Kamínečky, Kopaniny, za Oborou, Dlouhé, Krátké, u Zástavky, v Oborách, Žlebské, Okrouhlík, ve Žlebích, Cibulnice, na Brusích, Brusy hradisko; (louky) Nádavky, Chudé, (les) Okrouhlík; — u Pendrova (pole) Osouchy, Zahrádky, u Cihelny, Kopaniny, nad Skalou, u sv. Trojice, Dlouhé, velké a losové louky, Štěpnice, Petrkopec, za Potůčkem, Vinohrádky, pod Střebníkem, Pluštiny, mezi Zmolami, Padělky, u Bílé vody, Široké; (les) Obora.

Přes 100 let drží rodný dům v Rosicích: rodina Vaňurova (č. 19), Urbanovských (č. 20), Fukanova (č. 32), Richtrova (č. 38), Pexova (č. 39), pak obecní dům č. 44; v Pendrově: rodina Procházkova (č. 2), Klímova (č. 8), Zuzanova (č. 30).

V Rosicích působil jako lékař v l. 1855—1901 Dr. Ferd. Katholický, nar. 1812 v Olomouci. Zabýval se mimo lékařství mineralogií, geologií a paleontologií. Svou bohatou paleontologickou sbírku (3934 čísel) prodal za 1300 zl. Františkovu zem. museu v Brně. R. 1885 vyznamenán zlatým zásl. křížem s korunou. Zároveň s ním a po něm jest lékařem Dr. Karel Franz, jenž má zásluhu o zvelebení školství.

Městečko zdejší nejvíce utrpělo, pokud známo, požáry: r. 1641 (v úterý Svatodušní vyhořela část zámku a 9. srpna

12 domů za střílení z ručnice), 1715 shořelo městečko i fara, 1847 kromě fary shořelo 14 domův a 4 stodoly; — krupobitím r. 1845, 1866, 1888; — velkým suchem 1834; — cholerou r. 1831, 1836, 1866; — průtrží mračen r. 1865, kterou stržena hráz posledního rybníka u Rosic „Obory", jenž pak vysušen a vzdělán za pole. (Hráz jeho protrhla se též r. 1845 táním ledu, a Pendrov zaplaven).

R. 1278 ležel zde táborem Rudolf Habsburský, zvítěziv nad Přemyslem II. Odtud vydal listinu, jíž městu Pohořelicům hojně nahradil škody vojskem způsobené (Cod. D. Mor. IV. 220).

R. 1645 11. března Linhart Torstenson obdaroval „salvou kvardou" (bezpečným listem) panství Náměšť, Rosice a Troubsko.

R. 1805 20. listopadu přišli sem Francouzové a mimo bitvu u Slavkova pobyli tu do 6. ledna 1806.

R. 1849 jako jinde i v Rosicích ustavila se národní garda.

R. 1859 byli v Rosicích ubytováni zajatí vojáci francouzští a vlašští, kteří z Brna se ubírali do Jihlavy.

R. 1866 po válce prusko-rakouské část poražené rakouské armády u Králové Hradce táhla Vel. Meziříčím, Bíteší a Rosicemi k Mikulovu, načež, dne 12. července v poledne, přišli do Rosic Prusové. Fara jich hostila 132, mezi nimi 12 důstojníkův. V městečku a kolem něho tábořilo 45.000 Prusův, a stravováno několik set koní. Škoda obyvatelstvu způsobená nahrazena státem.

Tu a tam nalezeny některé starožitnosti: r. 1872 asi 18 cm dlouhá a $1^1/_2$ kg těžká měděná sekyra; dána do Františkova musea; jest typu uherského, dvojitá, čelo má tupé a kol otvoru kroužkovité ozdůbky.

Na dávné osídlení poukazují též četné zaniklé osady na panství Rosickém; o některých nelze ani zjistiti, kde stávaly: Bukovany viz u Vomic, Chroustov a Lhotky u Litostrova, Raclavice u Újezda (viz V. Bíteš).

Bobrovany (1522 pusty) stávaly při Bobravě jz. Domášova; býval tam svob. dvůr a mlýn. Na vrchnostenských mapách z l. 1780tých v arch. Rajhradském jest poznačeno ono místo poznámkou, že lze tam spatřiti základy zaniklé osady „Bobravy". (Z. d. B. XVI. 5).

Ohoz (Ochoz). Pešek Šram z O. prodal dědičně se svými bratry r. 1376 Petru Hechtovi z Rosic ve vsi O. čtvrtlán, polovici popližního dvora s lesem („Lhotka"), poli, lukami a se vším

příslušenstvím až po Zbraslavské a Litostrovské hranice a spolčil se r. 1385 na svůj majetek s Janem z Ivanovic. Týž Pešek zapsal násl. roku manželce Ofce ve vsi O. 2 hř. ročního platu a dvůr s lesy, lukami, pastvinami a se vším příslušenstvím. T. r. Jan z O. prodal své 2 lány a nivy („Lhotu") Pešíkovi. Po smrti jeho vdala se Ofka za Jindřicha a přijala jej i se svými dědici (r. 1409 „syny") na spolek na své věno v O. Zdejší dvůr, jenž náležel Rosické vrchnosti, prodal Přemek, kníže Těšínský, na Rosicích 1453 (do desk vloženo 1464) Ondráčkovi z Rosičky, po němž vše zdědil Jindřich z Rosičky, který r. 1481 přijal na pravý spolek Hynka z Kukvic na ves O. a na dvůr a na všecko, což k té vsi a k tomu dvoru od starodávna příslušelo a přísluší. Za válek krále Jiřího s Matyášem Uherským zpustla osada. Znata z Kukvic 1490 koupil pustou ves O. od Jindřicha z Rosičky a připojil ji k Rosicům. Stávala pravdě podobně na panské polní v Okrouhlíku neb na trati „Ochůzka" u Litostrova. (Z. d. B. VI. 376; VII. 347, 409, 494; VIII. 166; X. 62; XI. 18; XII. 11; XIII. 5.)

Hrbov a Ostrov. Obě osady (Ostrob a Hwrbob) koupil r. 1355 Mik. ze Zbraslavě od Jezdoně a Černína z Blažkova; vdova po něm Klára ponechala dědičně se všemi právy a užitky 1358 Ostrov a Hirbov Frenclínovi Waytrovi z Řezna a bratřím[1]) (Z. d. B. III. 107, 210). R. 1453 náležely panství Rosickému; t. r. byl pustý Hrbov, r. 1522 Ostrov. Kde stávaly, nelze říci určitě.[2])

Rudka,

jinak Rutka, Ruden (1330), ves v sz. cípě Ivančicka (20·7 km od okres. města), polit. (od r. 1869; odtrhla se od Rosic) a katastr. obec 4·13 km². Leží částečně podél silnice (vyst. v l. 1887 až 1891) k Litostrovu a kolem rybníka, jímž protéká Bobrava, jež teče z lesů na Prachové. Části osady se jmenují: „na Výpustku" (řada dělnických domkův) a „na Žlíbku" (2 chalupy směrem k Litostrovu). U rybníka a silnice bydlí sedláci; chalupníci obývají rozprodané grunty a domky „na Výpustku". Obec svou výstavností činí pěkný dojem.

---

[1]) Omylem bylo užito těchto záznamů z d. z. B. k dějinám Ostrova v Blanském okrese, str. 142.

[2]) Důkladná zpráva Aloisa Ličmana, faráře v Popovicích, na dotazník Vlastivědy. Reg. dom. 368, podd. 143. urb. 77.

Počátkem XVII. století měla Rudka 14 domův a při nich $3^{24}/_{64}$ lánu t. j. $504^{4}/_{8}$ m. polí.

Po válce třicetileté zůstalo osedlých jen 9 s 288 m. polí a 2 domky s činžovními rolemi. Když komise 25. září 1673 popisovala, nalezla ještě 4 půllány neobydlené a při nich pustých polí 144 m. Živnosti měly: dvoulán 72 m., lán 36 m.[1]) Do r. 1749 byly pozemky rozděleny jinak, domy osídleny, a přibyla 4 čísla. Hospodáři měli po 44 m. aneb po 34 m., a ostatní od 15—33 m. Obecní domky obývali: obecní pastýř a kovář. Při domech bylo: 507 m. polí, $2^{4}/_{8}$ úhoru, $6^{6}/_{8}$ zahrad, $17^{1}/_{4}$ vozu sena a $3^{1}/_{4}$ otavy; obci náleželo 100 m. lesa, z něhož podruzi si směli bráti dříví. Páslo se na travnatých místech v lese a pastvisku Rosického panství, za čež obec platila 7 zl. ročně do důchodu v Rosicích. Mezi usedlými bylo 7 hrnčířův.

R. 1755 měli poddaní $525^{7}/_{8}$ m. polí, $34^{7}/_{8}$ m. úhoru, 7 m. zahrad a $22^{3}/_{8}$ vozu sena a otavy; — obec 8 m. pastvin a 87 m. lesa. Dohromady platily na r. 1756 kontribuce lánské 141 zl. 33 kr., a komínské 5 zl. 20 kr.; r. 1790 bylo 34 domů, 223 obyv.; r. 1890 60 domů, 457 obyv.; r. 1900 62 domů, 474 obyv., Čechů, katolíků; domy patří 3 $^{3}/_{4}$láníkům, 5 půlláníkům, 9 čtvrtláníkům a 45 chalupníkům.

Rudka připomíná se 1330 mezi darovanými (královnou Eliškou) obcemi Královské klášteru na Starém Brně, s nímž měla stejné osudy a po zrušení jeho (r. 1782) i stejnou vrchnost; jen po válkách husitských za krále Zikmunda byla jako veškero zboží zastavena. Nynějším majitelem jest kníže Alex. Schönburg-Hartenstein.

V XV. stol. zdejší manství a svob. dvůr držel Jaroš z Rudky, který r. 1497 poručil (ten pátek před sv. Tomášem Ap.) klášteru les blíže vsi Rudky. Druhého dne abatyše Marketa z Donína dovolila témuž Jarošovi, že smí sice Janu Cahovi manství prodati i dvůr se vším příslušenstvím a svobodami, ale s podmínkou, že chce abatyši ve svém dvoře pohostiti a jí poskytnouti noclehu, kdykoliv by zavítala na Rudku.

Abatyše Anna z Stibotína[2]) potvrdila r. 1569 Janu Cahovi, dvořákovi, aby týž dvůr v Rudce se 2 lány rolí, loukami k němu

---

[1]) Zem. reg. (rektif. oddělení) č. 158.

[2]) V Královské klášteře v úterý před středopostí l. P. 1569.

příslušnými byl dědičně osvobozen všech činží a poplatků: Caha vykonával fojtství a hájenství lesa u Rudky, hostil a dával nocleh abatyši, úředníkům neb čeládce a z druhých dvou lánů, které byly od vrchnosti dříve přidány k tomu dvoru, platil ročně 50 gr. bílých (o sv. Václavě) a z lesa 6 gr. bílých.

Poddanské poměry. Vrchnost[1]) měla u Rudky (r. 1750) 265 m. lesa a dostávala od poddaných stálé gruntovní činže: o sv. Jiří 5 zl. 36 kr., o sv. Václavě 11 zl. $7^1/_4$ kr., vánoční činže $18^3/_4$ kr., od starodávna 15 slepic, od hrnčířů 15 zl. a dávala 4—$^1/_2$ libry lnu napřísti jednotlivým domům. Místo slepic se platilo 1 zl. 30 kr.

Dle urbáře z r. 1776[3]) robotovalo se takto: 5 celoláníků od sv. Václava do sv. Jana 3 dni s koni, od sv. Jana do sv. Václava 4 dni; $7^3/_4$láníků v 1. době 3 dni pěšky neb $1^1/_2$ dne s koni, v 2. celý týden pěšky neb 2 dni s potahem; 4 půlláníci 3 dni pěšky (= $1^1/_2$ dne s potahem) a celý týden pěšky (= 2 dni s potahem); chalupníci den týdně pěšky. Rychtář nerobotoval, neplatil slepic ani roční činže a dostával o žních denně 2 lib. chleba, moučné jídlo, 2 mázy piva a libru masa. Místo sečení a kopení sena na „Královských lukách“ platíval každý sedlák 12 kr. Z poznámek připojených k urbáři vyjímáme: O sv. Mikuláši celoláník 12, $^3/_4$láník 9, půlláník 6 košíků z panských prutů měl uplésti a do kláštera dovézti; každý usedlý byl povinen 500 tyček do vinohradu v panském lese uřezati. Robota trvala od $5^1/_2$ hod., v zimě od 7 ráno do západu slunce s 1—2 hod. odpočinku. Dvojspřežní robota 1 dne mohla se změniti ve 3 dni pěší, čtyrspřežní v 6denní pěší. Náčiní si robotníci donášeli sami. Svátky se odčítávaly; nočním hlídačům, zaměstnaným při praní a stříhání ovec a za vykonané posilky se odčítaly roboty. Mlatci dostávali 12. míru vymláceného obilí a prominutí roboty v čas mlácení. O žních dostávali robotníci jídlo.

Smlouvu mezi poddanými a vrchností (z r. 1784) viz v Brněnském okrese, str. 160—162.

O zřízení obecném viz Husovice v témž okrese na str. 89—94.

Osada byla přifařena až do r. 1783 ke Zbraslavi, od t. r. do Domášova, ale tak, že štolu a koledu brával farář Domá-

[1]) Dom. fase v zem. reg. č. 183.

[2]) Urb. fase v zem. reg. č. 57.

šovský, desátek Zbraslavský. Desátek se vytýkal na 15 kusích ve výměře 190 j. 126□° (dle fase z r. 1808) a sice ze žita, pšenice, (která se u R. dařila nejlépe) a ovsa. Fr. Forman, farář, se přiznává r. 1771, že dostává z Rudky desátku: 6 kop žita, 4—4½ kopy ovsa, 3 zl. 12 kr. na penězích, 32 vajec 4 kusy másla.

Na návsi jest zvonice.

Přiškolena jest do Domášova.

Obec má jmění za 31.524·93 K (145 j. lesa r. 1902); starší obecní pečeť (před r. 1752) má nápis: PECZET * DIEDINY * RVDKY* , novější „Obec Rudka“.

Pozemková daň dělá 1638 K, (z nichž 200 K platí velkostatek).

Trati se jmenují: Padělky, Skryje, Močítka, Zahumenice, Prachová, Díly, Panský les, Hradisko, Boří, Příčnica. R. 1749 sluly: na Stráni, v Lísku, na Nívkách, za Vejvozem, na Nadávku.

Obecní knihovna zal. r. 1901 J. Kabelem, učitelem z Domášova, má 115 sv. Starostou byl nejdéle Ig. Kožnar 1881—1893 a 1896—1902.

Obec trpěla válkami, nemocmi (1831) a ohněm (1828 a 1874).

Za nepamětných dob kopala se „na Prachové“ stříbrná ruda a v l. 1850tých ještě železná. Poslední dobou ujímá se práce perleťářská.

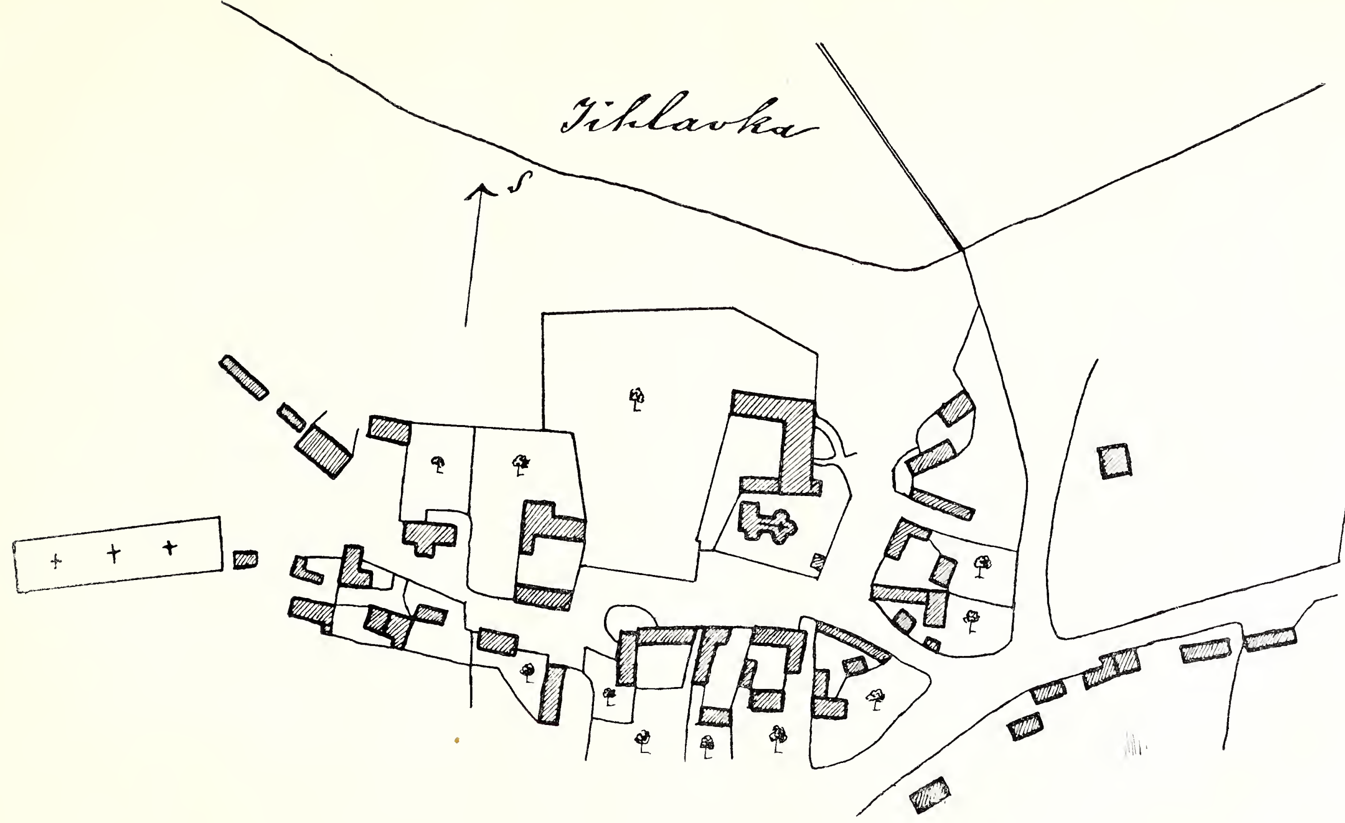
V katastru obce a lesní trati „Hradisku“ jest zřícenina tvrze neznámého jména; jsou dosud znatelny valy a zbytky zdí. Starý dveřní zámek nalezený v rumu jest v „Museu“ Brněnském. Podobné „valy“ v „Panském lese“.

Kolem jsou vrchy: Prachová 502 m., Panský les 490 m., Skryje 474 m.[1])

Řeznovice,

ves, jz. Ivančic (4 km), 224 m nad mořem na pravém břehu Jihlavky, katast. a polit. obec 3·848 km^2 rozlohy. Osada jest rozdělena na dvě části: Horní a Dolní Ves, jež jsou vzdáleny od

[1]) C. D. Mor. VI. 307; Listiny zrušených klášterů v zem arch. lit. M. č. 10—12, 16—20.

Obr. 49. Půdorys Řeznovic („Horní Ves“).

sebe $1/4$ km. Náves v oné (obr. 49.) jest podlouhlá, široká ulice, kdežto v této skoro okrouhlá. V Horní Vsi býval jen kostel, fara, dvůr a kovárna; 2 lány, patřící k faře, byly rozděleny v XVI. stol. v osm čtvrtlánů, jež trvají posud; dvůr (původní tvrz), který byl v l. 1669—1679 ještě pust, byl r. 1784 zrušen; z budovy zřízena fara, z kravína škola, ze sýpky hospoda; pole rozprodána jednotlivcům („svobodná"); stodola zbořena, a místo získané přidáno k farní zahradě. V Dolní Vsi bývali gruntovníci. Domy a novější chalupy jsou z kamene a z cihel, zomítány a obíleny. Většina jich stojí obrácena na náves průčelím a se zahrádkami. Grunty, oddělené od sebe, mají světnici, za ní kuchyň, komoru, konírnu a chlévy. Stodoly stojí o samotě v zahradách. Ve světnici v koutě býval stůl, za nímž podél stěn lavice a skřínka; nad ním lišta s nádobím; v protějším rohu postel („koutnice" byly schovány za plachtami) a truhla, vše malováno pestrobarevně. Mladší hospodáři mají nábytek modní. Starodávný kroj na neděli byl plášť do půl lýtek s jedním límcem po kolena dlouhým, černá kazajka s krátkými šosy bez vyšívání, vesta z červeného sukna. O všedních dnech nosívali bílé haleny, plátěné kalhoty a boty s vysokými holínkami. Nyní opanoval městský kroj.

Lidé se živí hlavně hospodářstvím aneb pracují v Alexovické továrně. Domův a lidí přibývalo takto: Mívaly před válkou třicetiletou $3^{22}/_{64}$ lánu = $591^{4}/_{8}$ m. polí a $42^{4}/_{8}$ m. vinic; domů bylo 23. Po válce zůstalo jen 10 osedlých; vinohradů vzdělaných byly 2 m., zrušených a zasetých 35 m. Větší domy měly po 102 m. (2), po 68 m. (3), jeden 51 m. a ostatních 17 méně; po novém rozdělení (před r. 1750) pozemkův udělala vrchnost 1 lán se $60^{4}/_{8}$ m., dva $^{3}/_{4}$lány po $45^{3}/_{8}$ m., deset půllánů po $30^{2}/_{8}$ m., devět čtvrtlánů po $15^{1}/_{8}$ m.; tehdy 4 podruzi bydleli na obecních pozemcích; r. 1790 bylo 39 domů, 230 obyv.; r. 1890 63 domů, 363 obyv., r. 1900 76 domů, 414 obyv., katolíků, Čechův.

Řeznovice patřily r. 1252 k statkům proboštství křižovníků s červenou hvězdou na Hradišti u Znojma, a byly postoupeny r. 1259 klášteru Oslavanskému za ves Mašovice. Zemský soud svědčí r. 1279, že Řeznovice jsou u Ivančic v kraji Znojemském.[1]) Po založení kommendy řádu templářského v Jamolicích a později na hradě Tempelštejně tvořily Řeznovice část majetku jeho,

[1]) Reg. Boh. et Mor. II., str. 505.

kterýž mimo Řeznovice po zrušení řádu (1312) připadl Bertoldovi Pirknerovi, jehož synové Václav a Oldřich prodali vše r. 1349 Přibíkovi z Šelnberka. Přibík měl syny Držislava a Jana. Starší Držislav koupil[1]) od Jana z Popovic vše, co měl v Řeznovicích, r. 1358 a 1373 zapsal manželce Marketě na vsech Jamolicích, Řeznovicích s tvrzí a Dobřinsku se všemi poplužími, platy, právy, svobodami, výsadami 300 kop gr. věna; o 6 let později prodal dědičně s hradem Tempelštejnem i Řeznovice Jindřichovi z Lipého na Mor. Krumlově. R. 1446 byla již osada u Oslavanského kláštera, jehož abatyše a konvent t. r. pohání Petra Mráčka z Hrubšic z 50 hř., že jim strhl stav[2]) u mlýna v Řeznovicích.

Odtud mají stejné držitele a osudy s panstvím Oslavanským (v. t.).

První zmínka o faře se děje r. 1276, kdy kapitola Staroboleslavská se zřekla desátkových peněz ze zdejší fary na prospěch kláštera Oslavanského a jemuž též postoupila právo podací, které jí náleželo ode dávna. R. 1482 dne 26. října byl hlavní oltář v kostele konsekrován Ondřejem, biskupem Nikopolským a vikářem Olomouckého biskupství.[3]) Teprv r. 1490 připomínají se farář Jan a po něm Kašpar, který Jana Herulta na Budkovicích pohnal roku 1520 ze zadrženého desátku polního. Farář Krištof žaloval Václava z Hodic na Hrubšicích ze 30 kop groší, a Baltazar, nástupce Křištofův, pohnal na soud držitele Budkovic a Hrubšic. Posledním farářem katolickým před katastrofou Bělohorskou byl Jan. V r. 1550—1622 byli faráři českobratrští, za jejichž působení fara ztratila 2 lány, les „Hájek“ (nyní obecní pastvina) a zahradu „Štěpnici“ (v minulém století „kněžská louka“, nyní pole), Jan Sedlejovský r. 1581, r. 1590 Jan Albín († 1591), Jan Lomnický, Benedikt Polenius, Šebestian Míšek Žďárský. Po

[1]) Zem. d. B. II. 80 zaznamenávají, že r. 1353 Jan z Popovic prodal dědičně ves Řeznovice s dvory, lesy a příslušenstvím Bohuslavovi z Víckova za 150 kop gr.

[2]) U zahrady č. 3.

[3]) R. 1785 nalezl farář Durdík za opravy hlav. oltáře listiny pergamenové jednající o konsekraci (Anno Domini 1483 die 26. Octobris consecratum est hoc altare maius . . . in honorem Ss. et individuae Trinitatis, Sanctorum Petri et Pauli et Andreae Apostolorum et aliorum sanctorum per Venerabilem Patrem Andream Episcopum Nicopol., Vicarium in pontificalibus Olomucensem sede vacante).

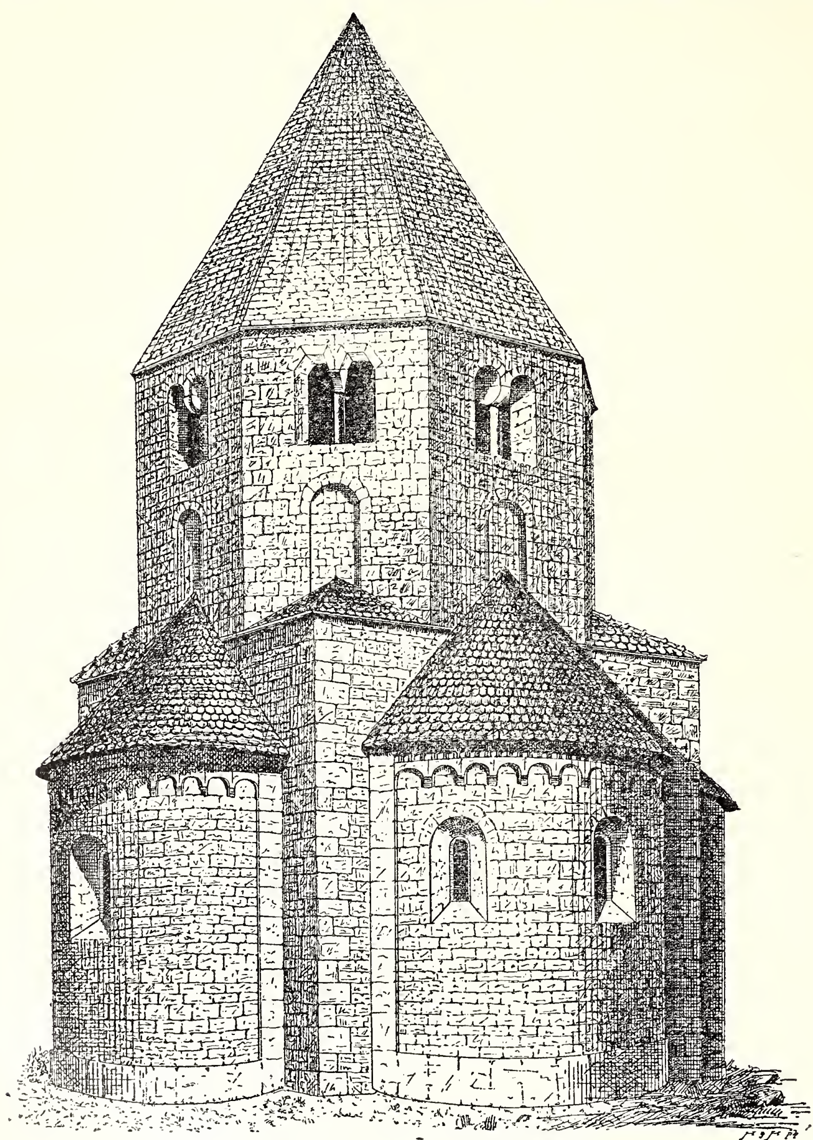
vypuzení nekat. kněží r. 1622 obnovena fara a na krátko obsazena; neboť r. 1623 se jí vzdal Jiří Cyrill Hloušek. V r. 1623—1784 byl zdejší kostel filiálním Oslavan (v. t.). Když se jednalo o zřízení fary před r. 1784, věřící z farnosti nechtěli na ni přispěti; neboť vysvítá z protokolu Ivančickým děkanem s představenými obcí sepsaného, že Řeznovští chtěli dáti jen ročně 10 zl., Hrubšičtí 5 zl., Polanští jednou pro vždy 15 zl., Biskoupští jednou pro vždy 10 zl., Budkovští a Alexovští nic. Byla proto r. 1784 fara obnovena náboženským fondem, a r. 1785 dosazen farář Jukundín Durdík, jenž založil pamětní knihu a odstěhoval se do Oslavan r. 1796. Z nástupců nejdéle působili: Jan Stratil 1822—1856, Frant. Hons 1869—1887, nyní Josef Přinosil od r. 1900.

R. 1856 připadly odtud Alexovice k Ivančicům.

K farní osadě patří: Řeznovice, Hrubšice, Polanka, Budkovice, Biskoupky, úhrnem 1854 farníkův. Roku 1804 bylo jich 1222.

Kostel sv. Petra a Pavla (obr. 50. a 51.) jest krásná památka románského slohu z XI. nebo s počátku XII. stol. Jest to budova soustavy centrální, jejíž středisko tvoří pravidelný čtverec, k němuž se druží tři polokruhové apsidy a neúhledná loď; strana čtverce měří 5·14 m, a apsidy jsou 3·75 m široké. Střední apsida má 3 románská okna původní, poboční po jednom okně ve středu umístěném a časem zvětšeném. Okna jsou 2·04 m vysoká, 0·97 m široká. Čtverec jest sklenut posud původní křížovou klenbou a přechází nad ní v pravidelný osmistěn, který jest přístupen z půdy nad lodí chrámovou. V jednotlivých stranách osmištěnu jsou románská okna, dělená sloupkem, který jest bez patky a hlavice, a podporuje sedlo na něm spočívající. Združená okna jsou střídavě zakončena polokruhově a hranatě, souhlasně se sedlem buď okrouhlým aneb rovným. S okrouhlým sedlem souhlasí oblouk, s rovnočárným hranaté zakončení. Pod okny zvenčí zdobí osmistěn ještě okna slepá, polokruhově sklenutá. Cihelný jehlan vnitř dutý nad osmistěnem zakončuje monumentální stavbu. Vnější výzdoba románských částí jest tato: Kolem budovy obíhá při zemi prostý trnož, z něhož na apsidách vystupují nečlánkované liseny, svrchu spojené podřímsím obloučkovým, na kterém sleduje se týž rhythmus v malém, který na oknech osmistěnu spatřuje se v rozměrech větších. Střídajíť se totiž krakorečky

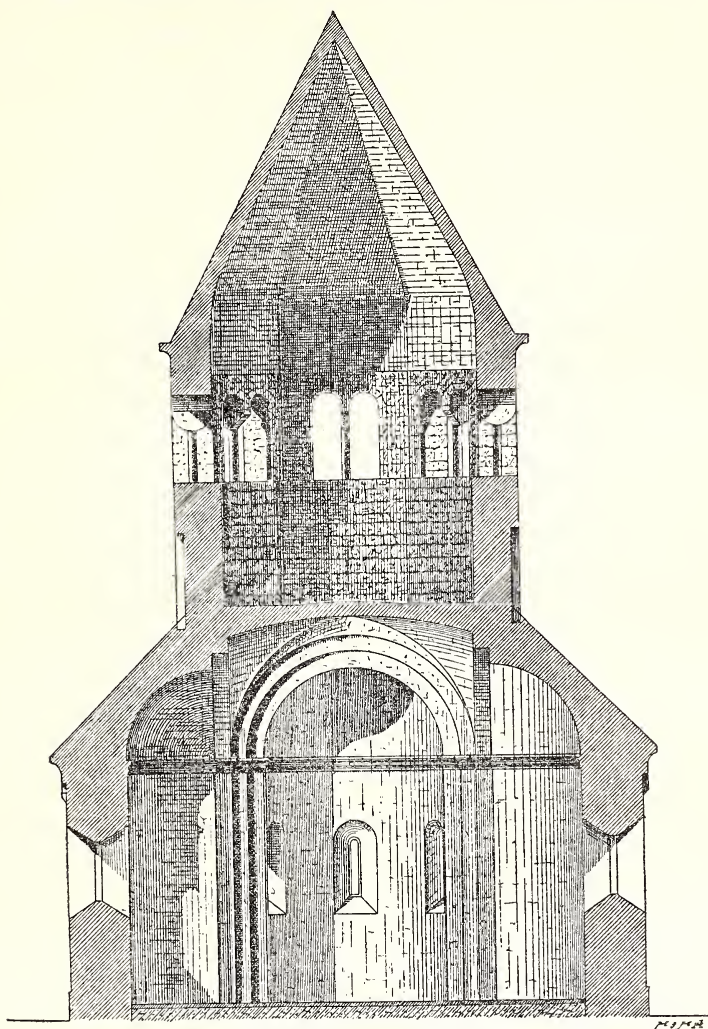
obloučků týmže způsobem, že za okrouhlým následuje krakoreček rovně sříznutý. Nad obloučkovým podřímsím táhne se

Obr. 50· Románská část kostela v Řeznovicích.

klínovitý zubořez. Výzdoba zmíněná zachovala se posud na prostřední apsidě. Kostel svou stavbou jest unikum v zemích

koruny České.[1]) V sakristii přistavěné r. 1893 k lodi jest zazděn kámen s „kumánským“ nápisem,[2]) jejž četl Antonín Boček: „Anno

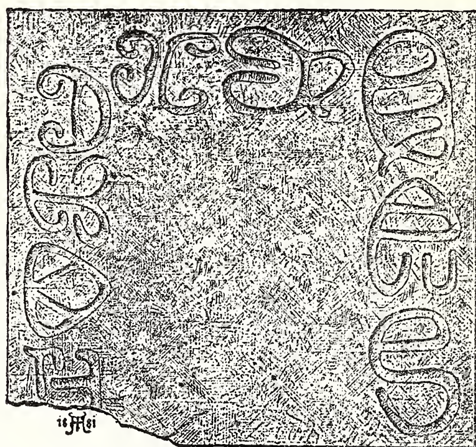
Obr. 51. Vnitřek románské části kostela v Řeznovicích.

[1]) F. J. Lehner, Farní kostel sv. Petra a Pavla v Řeznovicích (Method, XIX., str. 14—18).

[2]) Bohuslav Balbín zmiňuje se v historii, že r. 1662 v malém kostele mezi Oslavany a Ivančicemi nalezl chrám vydlážděný kameny se zvláštním písmem a prohlásil je za nápisy kumánské.

dnj. M. C. IV.“ Kámen býval dříve v kostelní dlažbě. Odborníci se vyslovili, že jest to pouhá ornamentika, nikoli písmena (obr. 52.). Kdežto Theodor Valazza (Mähr. Gewerbeblatt 1885, Nr. 5) od zdola z levé strany čte: Р-Ѣ-С-Д-Н-Ю-Щ-Ѣ-Ф = R-jä-s-d-n-ju-stsch-jä-f = Řeznovice, považoval kustos M. Trapp kámen za templářský a značky za čísla. Nutno přidati, že kámen jest jen částí větší kamenné desky.

Ze zvonů (oba z r. 1483) větší byl přelit a má nápis: S. Johanni, ora pro nobis 1844. Karel Stecher in Brünn goss mich; menší má nápis nečtitelný.

Obr. 52. Záhadný „kumánský“ nápis v kostele v Řeznovicích.

Kostelu náležejí 4 j. 804□^{0} polí: v Borových 2 j. 666□^{0}, na Klínku 1255□^{0}, na Říhovým kopci 1284□^{0}, na Kostelní louce 189□^{0}, Zadní vinohrady 610□^{0}.

Starý hřbitov býval kolem kostela, nový hřbitov jest za dědinou. Bývalá kostnice upravena za kapli. Ve farní zahradě ležící stará románská křtitelnice byla darována r. 1903 do Ivančického musea.

Nejstarší kříž jest u cesty k Jamolicům s německým nápisem.

Ve zdi sakristie jest zasazeno několik náhrobních kamenů, a to: 1. Markyty Hadburkové z Sabošic († 1584);[1]) 2. kameníka

[1]) LETA PANIE 1·5·8·4· TEN · AVTERY . PO NEDIELI · SMRTNE · TOTYZ · SEDMYHO · DNE · MIESYCZE · DVBNA · WE DWIE · HODINY · NA ·

Petra Rida († 1575); 3. Pavla Šedivého z Sedlejova († 1581) a Gedeona, synáčka Jana Sedlejovského, faráře Řeznovského; 4. Štěpána Hobrikra, kameníka z Hrubšic († 1605); 5. Bartoně z Polanky († 1567); 6. Kateřiny, dcery Petra Rida († 1584); v zídce proti hlavnímu vchodu do kostela 7. s veršovaným nápisem; na vnější straně zdi farské zahrady 8. Jana Herulta z Herultic na Budkovicích († 1549);[1]) 9. Bohunky, choti Jana Herulta († 1549);[2]) 10. Štěpána, syna Šebestiana Míška Žďárského, faráře Řeznovského († 1601); v kostele pod lavicemi vyčnívají okraje náhrobku (11.), jejž pro nepřístupnost nelze přečísti; v sakristii uvnitř jest 12. zmíněný s kumánským nápisem. Pomník Jakuba Tomka († 1710), mlynáře z Hrubšic, jenž nalezen za přestavby školní, byl zničen bez stopy.

Ač již v l. 1769—1782 se jednalo o zřízení školy, přece byla upravena až r. 1785 z kravína zrušeného dvora. Přiškoleny tehdy byly: Ledkovice (v. t.), Alexovice, Biskoupky, Budkovice, Hrubšice, Polanka. Prvním dvěma osadám r. 1851 zařízena exkurrendní škola v Ledkovicích, Budkovice se vyškolily r. 1882, Biskoupky r. 1893, Polanka r. 1897; zůstaly jen Hrubšice. Žáků bylo 201 (r. 1856), 260 (r. 1877), 243 (r. 1890), 140 (r. 1902).

Déle zde působili: Jiří Čirčan (1804—1812), první známý učitel; před ním vyučovala jakási Kratochvílová tak, že z „Nebes klíče“ trhala listy pro jednotlivé žáky. Daniel Rambouš (1813—1828, † 1853 v Lískovci), Frant. Deabis (1830—1861), horlivý učitel a výborný štěpař, Josef Homola (1877—1892), za kteréhož škola rozšířena na dvoutřídku a založena pamětní kniha (r. 1883) a školní knihovna (r. 1880), která má 43 sv. Od r. 1892 Fr. Ondruška.

DEN · VMRZELA · GEST · VROZENA · PANY · MARKYTA · HADBVRKOWA · Z · SABOSSICZ · WDOWA · PO . Z . . . . . . LA PONE · VROZENEM · PANV · GINDRZICHOWI · ZARVBSKYM · Z · HOFERZICZ · ANA · CZERWENY · LHOTIE · A · LEZI · ZDE · POCHOWANA · PAN · BVH · RACZ · GI · Y · SPOLV · S NAMY · POPRZYTI · RADOSTNEHO · Z MRTWYCH · WSTANY.

[1]) LETHA PANIE 1549 W PATEK PRZED * BOZIM * NAROZENIM * VMRZEL * GEST * VROZENI * WLADIKA * PAN * IAN * HERVLT * Z HERVLTICZ * NA * BVDKOWICZICH * A * TVTO * GEST * POCHOWANI * BVOH * RACZ * DVSSI * GEHO * MILOSTIW * BEITI ſſ

[2]) LETHA PANIE 1549 . . . . PRZED * HROMNICZEMI * VMRZELA * VROZENA * WLADIKA * A . . . BOHVNKA * Z ARTISOWICZ * NA * BVDKOWICZICH * ZIENA * PANA * IANA * HERVLTA * A * TVTO * GEST * POCHOWANA * . . . . .

Obec měla r. 1775: $2^5/_8$ m. pastvin, polí: pod Dědinou $2^1/_8$ m., na Bahnisku $2^2/_8$ m., v Hájku $4^3/_8$ m., 2 domy; obec platila 4 zl. 12 kr. za pastvinu ($2^7/_8$ m.), ale nerobotovala; nyní jí náleží 75 j. pastvin, 12 j. polí, 5 j. lesa, $7^1/_2$ j. pustin. Na pečeti z r. 1750 byl nápis: DEDINA * RZEZNOWICE * a znak: vinný trs a radlice; na pozdější: DIEDINA RZEZNOWICE 1771 a trs vinný s ptákem, strom, radlice a krojidlo. Nová je s nápisem „Místní obec Řeznovice“ bez znaku.

Trati se jmenují: Záhumenice, Vysoká hora či Vinohrady (278 m), na Dlouhých pod panským, na Potihách, na Výhoně (pastvina darovaná obci velkostatkem po rozprodání dvora), na Nivách, na Nívkách, pod Sádky, na Flekách, na Padělcích, Krátké a Dlouhé díly, Příčky, na Slínech, na Dolních a Horních pískách, mezi Zmolama, na Bahýnko, mezi Horky, na Jelitech, v Borových, pod Kostelním a nad Kostelním, Hozký, na Vrších (na Bařinách, pod Zahrádkama, na Klínku), ve Štěpnici (výhon u „Klínku“), na Hájku, Kohoutova zmola (schované zde lidi ve válkách prozradil prý kohout svým kokrháním), Potěchova zmola.

V cihelně nalezeny kosti pravěkých zvířat. Po levém břehu Jihlavy nad Horní Vsí jest na rovině sidliště z „pozdní doby slovanské“; prozrazuje se tmavou, popelovitou zemí a četnými střepinami rázu hradištného. „Potěchova zmola“, která prorývá sidliště, odkrývá vrstvu kulturní a několik hlubokých jam odpadkových podoby kotlovité, jež sahají asi 170 cm pod kulturní vrstvu. Jedna z nich byla vyplněna popelem a obložena kameny. V jamách nalezeny četné střepy hlavně vlnicí ozdobené, kulatý střípek provrtaný, zlomky pazourku, nůž a hřeb železný, brusle kostěná, kosti z krávy, vepře, psa, slepice. Jako vzácnost vyskytly se též střípky volnou rukou dělané. R. 1877 nalezena lidská kostra s kamenným mlatem. Též jinde v polích jsou stopy starobylého osídlení.

V historické době stávala tu (r. 1245) osada „Potěch“ (viz Oslavany), brzy zaniklá.

Obec trpěla válkami a ohněm (r. 1757).[1])

---

[1]) C. d. M. III., 150, 266; VII., 261, 337, 508, 522, 762, 774; Z. d. B. II., 80; III., 228; VI. 128, 644; Knihy půhonné III., 218. Fr. Ondruška, nadučitel v Řeznovicích, odpověď na dotazník Vlastivědy. I. L. Červinka, Morava za pravěku. str. 329; zpráva Václava Čapka, učitele z Oslavan; Časopis mor. musea zemského III., 74.

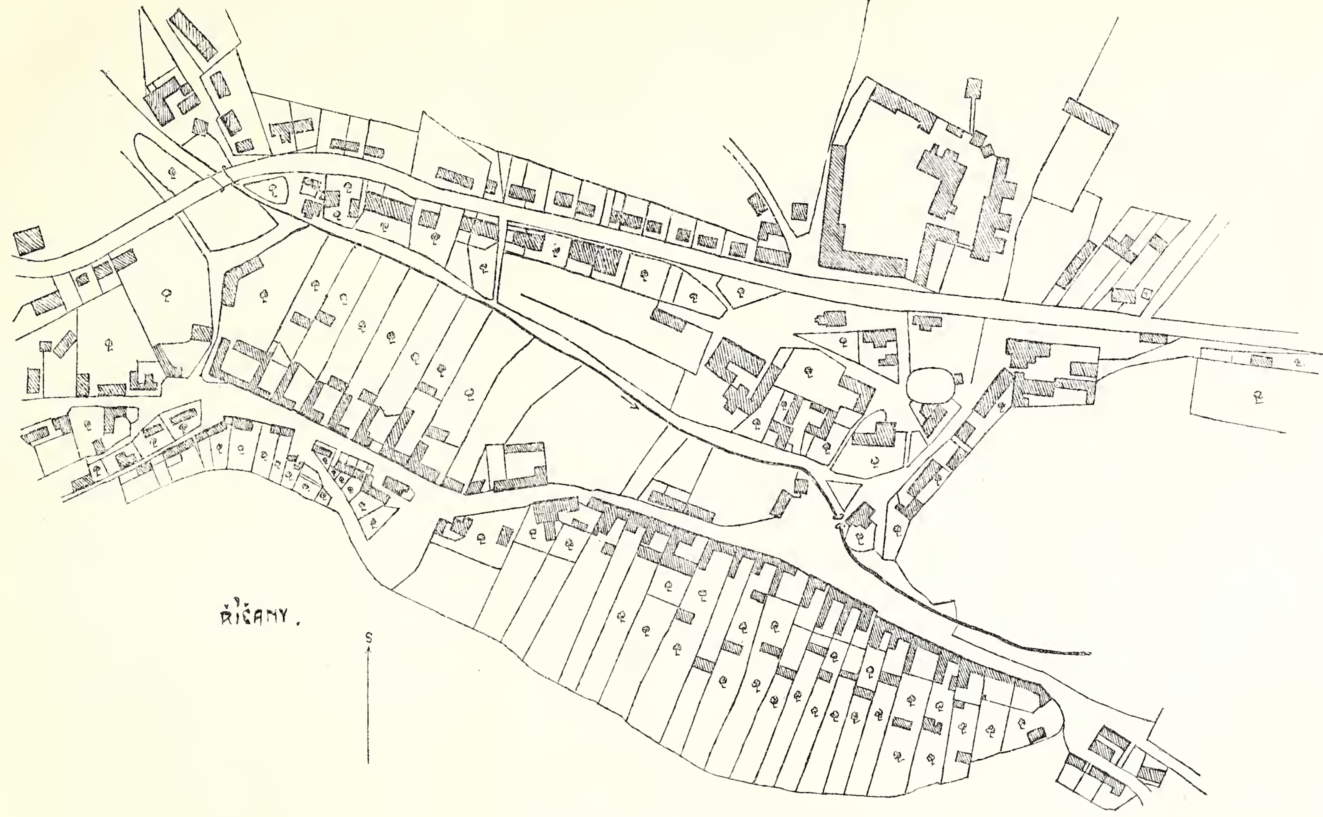
Říčany

(v lat. listinách Richan, Ritchan, Riczan, Riczans, Ryczans, Ryczhans, Rziczan), starobylá ves v údolí u potoka „Říčky“ a podél císařské silnice, severně Ivančic (14 km), 349 m nad mořem, politická a katastrální obec 11·323 km^2 rozlohy. Půdorys osady (obr. 53.) tvoří dvě souběžné ulice, mající po jednom návsí (v „dědině“ a „u silnice“). Na východní straně jest osada zakončena řadou chalup („v chaloupkách“). Domy stojí dílem těsně vedle sebe, dílem jsou odděleny zahradami; obráceny průčelím do ulic. Grunty „v dědině“, chalupníci „u silnice“ a podél Rosické silnice. Domy nemají výstupkův a jsou vystavěny z kamene, cihel, vepřovic a ze dřeva; mají 1—2 světnice a komoru; v starších bývalo ohnisko. Stodoly jsou v zahradách. Národní, svérázní kroj není zachován.

Před válkou třicetiletou mívaly $9^{40}/_{64}$ lánu = 1165 m. polí a 37 domů, z nichž po válce zůstalo 6 pustých a 31 obydlených. R. 1750 bylo zde 54 domův a při nich $678^5/_8$ m. polí, $168^4/_8$ m. pustin, $12^3/_8$ m. zahrad, $22^1/_2$ vozu sena, $10^5/_8$ vozu otavy; na panských gruntech bydleli podruzi: krejčí, švec, tesař, kovář, řezník, bednář, hrnčíř a tkadlec. K obecnímu domku (č. 38.) náležely jen $6^2/_8$ m. pastvin (nad Humnama, v Hájku). R. 1790 78 domů, 520 obyv.; r. 1890 160 domů, 1164 obyv., kteří (bez 12 židův a 14 Němců) byli vesměs katolíci a Češi; r. 1900 187 domů, 1471 obyv., z nichž 1450 Čechů, 1 Polák, 20 Němců, 1453 katolíků, 2 evangelíci a 16 židův.

Říčany byly do r. 1476 samostatným panstvím a náležely zámožnému rodu, jenž se psával dle nich; byl rozvětven nejen na Moravě, ale i v Čechách; příbuzenství pánů z Říčan nemohl zjistiti sám Fr. Palacký. Za znak užíval rod dvou bradatic křížem přeložených.[1]) Již r. 1237 připomínají se 3 bratří z Říčan: Karel, Beneš a Ladislav, z nichž první byl živ ještě r. 1245 a poslední r. 1250. V l. 1313—1323 byl zemským sudím Oldřich z Říčan. Kotek a Hynek z Říčan r. 1347 dlužili Pertoltovi a Čeňkovi z Lipého $7^1/_2$ kopy gr. Alšík z Říčan koupil tu r. 1349 od Jaroslava z Něm. Kynic a matky jeho Vratislavy $13^1/_2$ lánu, 2 dvorce, čtvrt patronátu a kobylí pole, a Jindřich Kuenring (z Neudeka)

[1]) Od mor. rodu pánů z Říčan třeba rozeznati český rod z Říčan (město v kraji Pražském), jenž užíval za znak trojlistu a vymřel teprve v minulém století.

Obr. 53. Půdorys Říčan.

lán, popluží, dvorec a druhou čtvrt patronátu. Alšík si vzal za manželku Marketu, jež mu darovala tvrz a 5 lánů z Říčan; tak sloučeno alespoň poněkud panství Říčanské. R. 1364 vyskytují se bratří Archleb a Jan z Říčan, kteří se spolčili na všechny své statky, a koupivše zde od Černína z Louček dvůr a dvorec s lesy a pastvinami, zapsali věna svým manželkám na zdejší tvrzi a dvorech, onen Elišce 125 hřiven, tento Kačně 100 kop gr. Zároveň žil na jednom dvorci o 3 lánech Ota z Říčan, jenž r. 1373 zapsal své ženě Aluši na láně a dvorci 17 kop gr. a daroval Oldřichovi z Jestřabí a Václavovi, synu Rusovu, zbývající 2 lány. Po smrti Archlebově darovala (r. 1385) Eliška 100 hř. svého věna svým synům, a Kačna, když Jan zemřel, prodala svůj podíl Jindřichovi, bratrům a sestrám jeho. Jindřich po dvou letech rozmnožil svůj statek koupeným lánem od Marka z Říčan a zapsal Anně, své manželce, na 7 lánech a dvorci v Říčanech 10 hř. příjmu. Bedřich, bratr Jindřichův, zajistil své ženě Kateřině z Litavy na svém zboží ($8\frac{1}{2}$ lánu) roční činži $12\frac{1}{2}$ kopy gr.; majetek sám měl (dle smlouvy) připadnouti bratrům jeho Jindřichovi a Archlebovi. Jindřich s bratřími koupil (r. 1398) osady Manice a Žabovřesky (viz: Brněnský okres, str. 366.) se vším příslušenstvím od Štěpána, Brněnského kanovníka a poručníka bratrových (Alšových) dětí. Jmenovaná Anna, dcera Jana Puklice z Cetkovic, ač měla více dítek, darovala přece svůj podíl 100 kop gr. svému otci, z čehož vznikly dlouholeté soudy mezi Eliškou, sestrou a bratřími s jedné a dědem (starým Puklicem) s druhé strany, jak svědčí Půh. kn. II., 21. Bratří Eliščiny: Archleb a Procek, jménem svým a ostatních spoludědiců (po Jindřichovi, na př. Hynka, Bedřicha) prodali r. 1406 Manice a r. 1415 Žabovřesky (tvrz, dvůr, mlýn a j.). Archleb byl se Smilem z Tasova ustanoven r. 1406 poručníkem dětí Petra Přísnáka z Libodřic; poručnictví mělo v zápětí mnohé soudy, jež nebyly skončeny ani r. 1420; za manželku měl Marketu, jíž věnoval (r. 1412) vše, co zdědil po otci a dostal po matce s výhradou, kdyby se opět vdala neb zemřela, že veškeren majetek připadne dětem; zemřel za husitských válek. R. 1414 vystupuje v dějinách rodu Říčanského Hynek, jenž t. r. pohnal Archleba z Říčan, „že drží naše zboží, jakož jest na mě i na bratra mého vlastního i na sestru naši spravedlivě spadlo po smrti našeho otce, a toho nechce nám postúpiti, a já mám již léta“. Po husitských válkách hlásili se o Říčany mnozí dědicové, proti nimž nucena

i Marketa i synové Ondřej (byl živ ještě r. 1459) a Archleb soudně hájiti svého majetku, na př. proti Barboře z Pucova, Vaňkovi z Říčan (synu Prokšovu z Říčan). Synem Ondřejovým byl Václav Okarecký, jenž měl časté soudy s Hynkem z Říčan, s Alšem z Polanky, s Jindřichem z Lipého a j. Podobně se soudíval Jiří Talafús z Říčan a Dubňan, jak dokazují půhony z l. 1463—1466. Koncem XV. stol. byl Říčanský rod velmi četný; náleželiť k němu: Kavka z Říčan, Zelený z Říčan, Říčanský z Říčan, kteří i jinde vládli majetkem. R. 1476 vládly na Říčanech sestry: Lidka, Johanka a Afra. Johanka z Říčan přijala r. 1480 svého manžela Markvarta z Mírova na pravý spolek na všecko, což kde má mimo 100 zl. věna, a prodala se sestrami svými Lidkou a Afrou Arnoštovi z Medlova a Hynkovi z Olbramovic i erbům jeho tvrz Říčany s dvorem, 11 lánů tu v Říčanech a 7 podsedků, s kostelním podacím, s sadem, s lidmi platnými i neplatnými, s lesy, mlýnem, krčmou a se vším příslušenstvím; sestry zároveň se zřekly všeho práva na Říčanech, kteréž na ně spadlo po otci. Následujícího roku prodáno vše Ctiborovi a Janovi z Oponěšic; Jan z Oponěšic r. 1490 prodal tvrz a ves Říčany se 2 poplužními dvory . . . s mlýnem, kostelním podacím Dorotě z Drahanovic, která po 2 letech vzala na vše na spolek svého manžela Petra z Kyjovic. Jan Koberský z Drahanovic poslední vůlí r. 1539 postoupil pustou tvrz a osadu Říčany své manželce Anně z Doubravice, která r. 1540 vložila do desk Smilovi z Doubravice a erbům jeho své zboží: tvrz pustou Říčany a ves osedlú týmž jménem s kostelním podacím, s dvory, lesy, háji atd.; syn Smilův Burian odstoupil svému bratru Jaroslavovi r. 1552: tvrz pustou a ves osedlou Říčany s kostelním podacím, s dvory, rolemi a vším příslušenstvím. Syn jeho Burian Osovský z Doubravice odstoupil (r. 1560) Magdaleně z Mírova vystavěnou tvrz, ves Říčany s kostelním podacím, s desátkem obilným, . . . rybníky, . . . čižbami a hranicemi; toho roku Magdalena přijala svého manžela Znatu z Lomnice na ves a tvrz Říčany s jejím příslušenstvím na pravý spolek, ale vymínila si přece (r. 1565) 4000 zl., s nimiž by mohla nakládati dle vůle. Od r. 1572, kdy koupil Znata Veveří od Jana Šembery z Boskovic a na Bučovicích, zůstaly Říčany spojeny s panstvím Veverským (v. t. v okrese Tišnovském). Magdalena zemřela r. 1583 a byla pochována v starém Říčanském kostele. Ač Znata měl krásný hrad Veveří, sídlíval často na zdejší tvrzi; na př. obnova

potvrzení svobod městečka Vev. Bítišky bylo dáno na Říčanech roku 1585.

Dle vzájemné smlouvy připadly Říčany s jinými statky po smrti Znatově Tasovi z Lomnice a dcerou jeho Kateřinou vládyckému rodu z Tiefenbacha, u něhož zůstaly do r. 1653 (Zikmund 1609—1637, Rudolf 1637—1653). Zikmund z Tiefenbacha dojížděl často do Říčan, na př. r. 1633 ujednány na zdejší tvrzi svatební smlouvy, při nichž byl svědkem. Poručil Říčany a Veveří své manželce Marii, roz. z Šternberka. V l. 1653—1668 vládla Říčany a Veveřím Marie, vdova po Rudolfovi z Tiefenbacha, jež poslední vůlí ustanovila za své dědice dítky z prvního manželství, Václava Michala hr. Althana a Marii, která toho času byla vdovou po hr. Janovi z Sinzendorfa; po druhé se provdala za Antonína hr. Collalta, zřídivši ze svého majetku svěřenství, jež měli postoupně dostati synové z druhého manželství a po nich, kdyby zemřeli bez dědiců, hr. z Sinzendorfa. Zemřela r. 1689.

Collaltové vládli Říčany do roku 1707 a Sinzendorfové v l. 1707—1802. Od Prospera, posl. hr. Sinzendorfa, koupil Říčany (r. 1802) sv. pán Mundy; r. 1830 nabyl jich koupí princ Gustav Wasa. Po 14 letech získány koupí Jiřím Šimonem sv. pánem Sinou, majitelem Rosic; odtud mají společné majitele s Rosicemi (v. t.). Od připojení Veveří k Říčanům nazývala se vrchnost: „... dědičný pán na Veveří, Říčanech atd.“; místo ní až do r. 1831 spravoval Říčanský statek purkrabí, na př. r. 1709 Jan Sutner, r. 1729—1731 Josef Gross. Purkrabí bydleli na zámečku či tvrzi; za oněch dob žili tu též hlídač pokojův a vrátný. R. 1831 byl zrušen úřad purkrabský a správu převzal důchodní.

Pokud známo ze zachovaných zpráv, stával farní kostel r. 1349 na starém hřbitově. Dvakráte vyhořel (1662 a 1709); tolik utrpěl ohněm, že oprava r. 1736 vnitř i vně vykonaná nestačila; kostel hrozil sesutím. Hr. Prosper a farář Volf vymohli si dovolení biskupské konsistoře, aby směli vystavěti nový kostel uprostřed dědiny, kde stojí dosud; jest zasvěcen sv. Petru a Pavlu. Po smrti (r. 1756) hr. Prospera týž farář podporou nového patrona Václava hr. Sinzendorfa a svým vlastním jměním dokončil stavbu v renesančním slohu r. 1763. Kostel je 8^0 4′ dlouhý a 3^0 1′ široký. R. 1773 byl odtržen od Vev. Bítišky a přidělen k Ostrovačicům jako filiální.

Na věži jsou 3 zvony: nejtěžší (234 kg) z r. 1730 s obrazy sv. Petra a Pavla a sv. Jana Nepomuckého; prostřední (r. 1761) s vyobrazením sv. Urbana a Gottharda; malý (93 kg), na němž zobrazeni sv. Vendelín a Marie Magdalena.

Na pobočním oltáři jest votivní obraz z r. 1774, jejž dala malovati obec, aby byla chráněna před škodlivým povětřím, ohněm a morem.

Z pomníků, jež bývaly v starém kostele, se zachovaly: 1. Magdaleny Valecké z Mírova a 2. Matyáše Semptického ze Semptic.[1]) Nápis na prvním zní: LETA · PANIE · 1585 · WSOBOTV · PRZED · NEDIELY · PROWODNY · VMRZELA · GEST · VROZENA · PANI · PANI · MANDALENA · WALECZKA · ZMIROWA · A · NA · RZICZANECH · A · POCHOWANA · GEST · NA · TOMTO · MIESTIE · GEGIZTO · DVSSI · PAN · BVH · RACZ · MILOSTIW · BYTY · Za znak jest hák s hrotem. Na druhém částečně vyšlapaném lze dosud čísti: LETA 1603 DNE 20 MARZY · VMRZEL GEST SLOWOTNI PAN MATIASS SEMPTICKY ZE SEMPTIC[2]) TEN CZAS (AVRZED)NIK RZICZANSKI (PAN BVH) RACZ (MV) MILOSTIW (BYTY). Ve znaku měl 3 radlice.

Dle Paprockého[3]) byli tu též pochováni: Přibík z Lomnice a na Trávníku († r. 1570), Znata z Lomnice († r. 1587), manžel Magdaleny Valecké, a panna Marketa z Lomnice, o jejichž pomnících není již památky.

Fara bývala zde před r. 1349; neboť t. r. se mluví o prodeji dvou čtvrtí patronátu v Říčanech. R. 1380 se jmenuje farář Menhart, jenž věnoval Brněnské kapitole hřivnu roční činže v Troskotovicích na věčné světlo k oltáři sv. Kříže u sv. Petra a 10 hř. zanechal na fundaci za sebe. Po něm byl kanovník Brněnský Petr (C. D. Mor. VII., 156). R. 1453 vzdal se zdejší fary Jan Dreye, pozdější farář Domášovský.

Posledním kat. samostatným duchovním byl Polák Jiří ze Slupce; neboť záhy zaveden akatolicismus zvláště za protest. pánů Tiefenbachů, jak patrno z půhonu r. 1459, jímž „pohání Ondřej z Říčan Mikuláše z Hartvíkovic ze 60 hř. gr., že jeho faráři spravedlivých desátků dávati nechce a k tomu jeho roli

---

[1]) Náhrobní kameny jsou v kapličce na starém hřbitově; tam jest i stará křtitelnice vzácné kamenické práce.

[2]) Koupil si dům v Ivančicích za 100 zl. r. 1597 (Rycht. reg. Iv. I., 233).

[3]) B. Paprockého Zrcadlo mar. Mor. list 87.

uzmul“. Docházívali sem nekatoličtí faráři z Vev. Bítišky, neboť „od nepamětních dob páni z Veveří a Říčan nejen všechny desátky převzali, ale i Říčanskou faru na panský ovčinec proměnili“, napsal farář V. Jestřabský; místo desátku dostával farář naturalie od vrchnosti. Teprv r. 1633 Jan Žalivský, farář Rosický, byl investován na Vev. Bítišku a Říčany, k nimž přifařeny (Dolní) Říčky[1]) a pustý Chroustov, ale ještě 1636 měl vliv na zdejší farníky nekat. kněz Vev. Bítišský! Po vypuzení jeho působili v Říčanech misionáři Strachonius a Rochus. V r. 1633—1773 zůstaly u Vev. Bítišky; po přifaření Říčan k Ostrovačicům (1773) měl důchody odtud dřívější farář, Ostrovačický dostával pouze 10 zl. ročně a o velkonocích $2^1/_2$ kopy vajec. Do Ostrovačic přeneseny i nejstarší matriky Říčanské (1709—1774), jež obsahují oddavky, křty a úmrtí z Říček, Chroustova a Říčan; Říčky přifařeny k Domášovu 1784. Nový hřbitov zřízen u Rosické silnice; starý stával kolem a na místě starého kostela; jest nyní přeměněn na pokusnou školku. Bývalá kostnice proměněna na kapličku p. Marie (viz pomníky). Vchod na hřbitov zdobí veřeje, jež mají stopy jemného dláta kamenického. V obvodě osady jest 7 křížů, 2 Boží muky a socha sv. Jana Nep. (r. 1903).

O učiteli a varhaníkovi jest známo, že r. 1677 nedostával stálého platu, nýbrž jen podíl na štole a něco za vyučování dítek, ano vypomáhal si prý i žebrotou. Tehdy stávala škola v zahrádce blíže zrušeného kostela. Za uč. Jiřího Tučapského († 1713) vyhořela škola s kostelem; opět opravená škola nestála dlouho; 1751 vystavěna nová škola dřevěná u panské zahrady (č. 52).

V l. 1794—1873 přiškoleny Říčany k Ostrovačicům,[2]) ale r. 1839 žádala obec za obnovení školy. R. 1875 zbudována nová školní budova, v níž se vyučuje ve 4 třídách. R. 1794 bylo žáků 40, ale r. 1902 220.

Školní kroniku a knihovnu (238 sv.) zal. Mich. Brázdil. Učitelská knihovna má 21 sv. Pokusná školka zřízena 1900. Déle působili: Jan Svoboda 1747 - 1762, Michal Brázdil 1875—1887,

---

[1]) Do r. 1679 Rosická vrchnost s pustými grunty Říčskými (jež dala ke dvoru) přivlastnila si i desátek patřící faráři; od t. r. přirčeny opět faráři. O Říčanské filiálce a přifařených Říčkách a Chroustově viz Říčky.

[2]) Dávky Říčanských Ostrovačickému učiteli viz u Ostrovačic.

Frant. Dračka 1887—1897, jenž vydal spisky „Drobné povídky“, „Malí zahradníci“, Fr. Šín od r. 1897.

Škola má 100zl. nadaci.

Dle vrchnostenské fase (dto 7. srpna 1750) měl dvůr (se 3 mlaty) Říčanský 405$^{7}/_{8}$ m. polí, 7 m. zahrad; pastvin bylo málo a páslo se v panských lesích; na loukách se sklidilo 30 čtyrspřežných vozů sena a 6 vozův otavy; v pivovaře[1]) se navařilo ročně 1237 beček piva, jež byly nuceny odbírati okolní obce, na př. Hvozdec a ve Vev. Bítišce (na panském domě č. 71, na radnici po zrušení tamějšího pivovaru), Něm. Kněnice; panská palírna byla pronajata.

Poddaní (Veverští i cizopanští) byli zavázáni platiti činži z pozemkův a dědičnou (o sv. Ondřeji, sv. Václavě, sv. Jiří a sv. Michale) a dávati o sv. Václavě husy, slepice, vejce a oves: a to Říčany činže dědičné o sv. Jiří 1 zl. 56$^{1}/_{2}$ kr., o sv. Michale 16 zl. 53$^{1}/_{4}$ kr., činže peněžní 30 zl., hus 30, kuřata 403 a vajec 2546; klášter Rajhradský za Domášov a Ostrovačice činže dědičné o sv. Ondřeji 8 zl. 10 kr., o sv. Jakubě 3 zl. 30 kr., 28 kuřat, 240 vajec a 45 měr ovsa; klášter Tišnovský za Něm. Kněnice 2 zl. 20 kr. dědičné činze, 17 kuřat a 30 m. ovsa; městečko Oslavany 4 zl. 40 kr. o sv. Ondřeji dědičné činže.

Říčanští dávali právem vrchnostenským obilného desátku 3 kopy = 12 m. žita, $^{1}/_{2}$ kopy = 3 m. ovsa, právem farským: 28 m. pšenice, 24 m. žita, 24 m. ovsa, 6 m. hrachu a míru prosa. 14 sedláků robotovalo dvouspřežně 3 dny týdně; 13 čtvrtníků 3 dny a 8 chalupníků 1$^{1}/_{2}$ dne pěšky. Od sv. Jana do sv. Václava vykonávali robotu ještě 3 dny pěšky, a robotníci s pěší robotou celý týden. Po vydání robotního patentu r. 1775 zmírněny roboty, že 14 půlláníků mělo robotovati 3 dny týdně s 2 koni a od sv. Jana do sv. Václava ještě 1 den pěšky za 1$^{1}/_{2}$ libry chleba, 13 čtvrtníků týdně 3, 2 zahradníci a 3 domkaři 2, 2 domkaři 1$^{1}/_{2}$ dne, 18 domkařů ročně 26 a 7 domkařů a všichni podruzi 13 dní.[2]) Výbava za to činila u Říčan 18.153 zl. 46$^{2}/_{3}$ kr. konv. měny.

---

[1]) R. 1877 změněn na sladovnu.

[2]) U zdejšího dvora pracovali i robotníci Vev. Bítišští, kteří se chtěli vyplatiti r. 1839; k výplatě nedošlo, ale polehčeno jim tím, že každý soused za 4 zl. 15 kr. ročního platu byl osvobozen práce při dvoře, kde na př. r. 1807 požato a svázáno 570 mandelů pšenice, 100 m. žita, 20 m. ječmene, 70 m. ovsa, 40 m. hrachu, 20 m. čočky.

R. 1834 bylo u Říčan pozemků: (polí) panských 210 j. 760$\square^0$, poddanských 608 j. 800$\square^0$, (zahrad) panských 2 j. 840$\square^0$, poddanských 8 j. 760$\square^0$; (luk) panských 52 j., poddanských 90 j. 840$\square^0$; (pastvin) panských 42 j., poddanských 25 j.; (úhoru) poddanského 10 j. 800$\square^0$; (lesa) panského 540 j.

Dnes má velkostatek v Říčanech 132·57 ha polí a 393·76 ha jehličnatého lesa (revír Říčanský); na polích se pěstují hlavně ječmen a cukrová řepa, ve stájích jest dobytek plemene bernského a kravařského.

Stavení dvora jest rozsáhlé; správce bydlí v „Zámečku"; pod dvorem u silnice stojí zazděný vchod do bývalé panské zahrady, kteráž v 18. stol. mívala svého zahradníka.

V l. 1790—1798 prodány hr. Prosperem: mlýn v Říčanech Svobodovi, dílna na výrobu salajky za 27 zl. Jos. Mayerovi (r. 1780 měl ji pronajatou žid), stará myslivna č. 51. za 108 zl., 6$\frac{1}{2}$ zl. roční činže a 26 dní roboty, hostinec a palírna. Podobně prodány r. 1817 některé kopaniny 21 jednotlivcům.

Říčany jsou zámožná obec; patřiť jí 150 m. polí a některé pastviny. Stará pečeť (před r. 1750) měla nápis „RITCAN" a za znak radlici; trati se jmenují: Hájky, Ouvary, Doubravky, Loučné, Hrnčířka, Kaličné, Krátké, Zahrádky, Horka, Podhájky, Padělek, Nívky, Zámské díly, Obůrka, Kopanice, Třičtvrtníky, pod Výhonem, Šibeniční kopec, Obecnice, Okrouhlické díly, Duchoňky, pod Komorou (1754), Louky Malé a Velké, Mezihorní, na Oujezdě; cesty: Loučná, na Ouvary, do Dílův.

Spolky jsou 4: Hasičský od r. 1889, veteránský, čten. „Havlíček" s knihovnou (118 sv.) a potravní „Blahobyt". Obecní knihovna má 240 sv.

Říčany platily r. 1755 poddanské kontribuce 383 zl. 36 kr.; r. 1902 činí pozemková daň 5311 K, z čehož připadá na velkostatek 2298 K. Říčany a Něm. Kněnice patří ke kontrib. fondu Veverskému.

Obec zakusila mnoho válkami a nemocmi;[1]) byliť tu Švédové, Sasové a dvakrát Prusové. Ve válce třicetileté[2]) ustanoveni mezi Brnem a Jihlavou kurýrové se zástavkou i v Říčanech.

---

[1]) Na př. roku 1744 byl nákladem obce vymalován obraz Matky Boží s Ježíškem, aby obec byla uchráněna ohně, náhlé a nenadálé smrti (jest na pobočním oltáři).

[2]) V ní r. 1642 Ottavio Piccolomini nařídil, aby bylo šetřeno panství Říčanského dle glejtu císaře Ferdinanda III. z r. 1638.

Říčanští v právních záležitostech hledali rady ve Vel. Bíteši; v 18. stol. (po stavbě silnice Brněnsko-Třebíčské) docházívaly dotazy na magistrát Velko-Bítišský o hnutích a vpádech nepřátelských vojsk.

Vypravuje se, že v blízkém lese „Na hradisku" u cesty k Dol. Říčkám stával zámek; místo jest na svahu a obehnáno valem a příkopem.

Na „Ouvarech" nalezen r. 1880 kamenný mlat.

Ke katastru obce náleží cihelna.

V obvodě obce směrem k „Okrouhlíku" nalezl r. 1801 Krumlovský úředník Benedikt Küttner stopy uhlí a ještě r. 1840 měšťan Brněnský Vojtěch kopal jámu, hledaje žíly uhelné, ale marně. Těžení uhlí se nevyplácelo, a podnik Küttnerův zanikl brzy.[1])

Říčky,

(v starých listinách: Riziczky, Ryczka, Rziczky, Rzyczka, Rzycky), osada 17·1 km sev. Ivančic, tvoří s Litostrovem katastrální, s Rosicemi politickou obec. Části osady se jmenují: Dolní Říčky, Horní Říčky a panský dvůr, jež jsou od sebe vzdáleny po 1 km. Původní osadou byly Dolní Říčky při potoce téhož jména, které mívaly počátkem XVII. věku $1^{18}/_{64}$ lánu = 192 m. polí a 7 domů, které třicetiletou válkou utrpěly tak, že jen 3 zůstávaly osídleny; vrchnost si ponechala domy a poddanské pozemky hlavně pustých domův a připojila je buď ke dvoru, k ovčínu nebo ke mlýnu.

R. 1749 měl panský dvůr $187^{4}/_{8}$ m. orných polí, 2 m. zahrad a z luk 5 vozů sena a vůz otavy; r. 1902 150·26 ha polí a 4·4 ha luk. R. 1834 bylo 21 domů, 145 obyv.; 1890 27 domů, 213 obyv. (208 Čechů, 5 Němců); 1900 28 domů, 242 obyv., Čechů, katolíků, z nichž 53 neumějí čísti ani psáti.

Počet domů vzrůstal od r. 1774, kdy založeny Horní Říčky při silnici; v pamětní knize Ostrovačické jest poznamenáno, že

---

[1]) C. D. Mor. II. 329, III. 55, VI. 709, VII. 819; půh. kn. II. 294; Z. d. B. I. 27, 28, 89, 90; IV. 89, 90; V. 415, 417; VI. 101, 102, 103, 305, 339; VIII. 148, 202, 203, 359; XI., 5, 8, 18; XII. 6, 13; XXII. 21, 88, XXIV. 12, 13, 44. Zpráva Fr. Šína, naducitele v Říčanech, na dotazník Vlastivědy Mor. Reg. 142, dom 155, urb. 29. Ř. Volného Kirchl. Top. II. str. 31—35, Markgr. Mähren II. č. 1. str 293—295. K. Eichlera Paměti panství Veverského.

osada Říčky s nově vystavěnou obcí téhož (Horní Říčky) jména (= villa Říčky cum neoerecto oppido ejusdem nominis) přifařena k Ostrovačicům r. 1774.

Roku 1358 Mikeš zv. Šembera zapsal Marketě, manželce svého syna Sobka, na 9 lánech v Říčkách 40 kop gr. věna, které měla na Šamíkovicích; ale těchto 9 lánů r. 1376 prodal Mikeš Mertlínovi z Os. Bítišky a potomkům a Buškovi svému příbuznému. Týž Mertlín r. 1379 přikoupil si i zdejší poplužní dvůr od Markety, vdovy po Sobkovi, a nazýval se z Říček; r. 1365 zapsal na svém majetku manželce Elišce 12 kop gr.

Úmrtím Buškovým připadly Říčky markrabímu Joštovi, který r. 1390 daroval 2 dvory s poli, lukami a lesy Bohuslavu Hrbkovi, svému kuchaři, a Matěji Peškovi; ostatek osady r. 1406 zapsal Bohunkovi z Přestavlk, purkrabímu na Veveří, a dědicům jeho za 10 kop.

Bohuslav a Pešek r. 1398 prodali svůj díl Janovi z Borů, jenž na něm zapsal manželce Marketě 20 kop gr. věna. Bohunek rovněž prodal své zboží Janovi z Říček, který pak na celém svém majetku zapsal své ženě Kunce 50 kop gr. věna. Kunka neměla zde dlouho věna, prodalať je r. 1412 Boršovi z Bukovic, od něhož je koupil Bedřich z Říčan; dle Půhon. knih (II. 271) pohnal Mikeš z Říček Bedřicha z Říčan, „protože mi drží mé vlastní dědictví tu v Říčkách, jakož to spravedlivě na mě jest po smrti mého otce přišlo, a nemaje k tomu žádného práva“. V 2. pol. XV. stol. patřily Říčky Bohuslavu Pintovi z Ertíšovic, který je s dvorem poplužním, s lesy,poli, háji a lukami vložil do desk r. 1480 ku pravému dědictví Urbanu[1]) Neklovi ze Starého Sedla a manželce jeho Dorotě z Červené Vody (měla majetek i v Ostrovačicích). Dorota po smrti svého manžela r. 1499 vzala na spolek na Říčky, Chroustov a Žebětín i druhého svého muže Jiřího Kolence z Gogolína, jenž r. 1508 prodal Říčky s dvorem poplužním, s lidmi platnými i neplatnými . . s lesy, háji, chrastinami . . se vším příslušenstvím Znatovi z Kukvic na Rosicích; od t. r. mají společné osudy s Rosicemi (v. t.).

Jiný majetek v Říčkách měl Boreš, syn Ebrušův, jejž pohoní Mikšík z Troubska z 10 hř. bez lotu (1408 14. prosince).

---

[1]) Urban r. 1492 přijal erby své na Žebětín, Říčky a Chroustov na pravý spolek.

Bývaly přifařeny k Říčanům a s nimi pro nedostatek kněží k Vev. Bítišce.[1]) Bítišský farář Val. Jestřabský (1667—1719) přiznává příjem z Říček takto (1691): „K filiálce Říčanské patří dědinky: Chroustov už dávno pustý a Říčky pouze s 3 usedlými, ostatní grunty jsou opuštěné; od r. 1679 dostává farář desátky od všech usedlých (ze 24 jiter polí) z Říček, avšak jen ze pšenice, žita a ovsa, ze Chroustova však a opuštěných gruntů v Říčkách bere je vrchnost Rosická . . dostává pšenice skoro nic, žita jen 20—40 snopů, ovsa mnohem méně". (Far. arch. ve Vev. Bítišce). Podobně i farář Tom. Kubečka udává r. 1782 ve své fasi, že desátek ze dvora v Říčkách nedává mnoho.

R. 1773 náležely Říčky farou do Ostrovačic, a od r. 1774 podnes do Domášova.

V čas výbavy r. 1849 dostával farář od zdejšího dvora 10 mandelů žita a 7 mandelův ovsa (t. j. 20 měr žita a ovsa 21); desátek vybaven 423·17 zl., jež r. 1875 připadly excindací k Domášovu.

Přiškoleny byly do Říčan; Říčanský učitel kolem r. 1763 ztratil odtud půl mandele žita. Nyní chodí dítky do Domášova.

Poddanské poměry viz u Rosic.

V Horních Říčkách jest hospoda a 22 domků, v Dolních mlýn, bývalá panská palírna, stodola, ovčín a 2 chalupy; mimo mlýn a chalupy náleží vše velkostatku.

Trati se jmenují: Horka, Kopec, u Líska, Záhumenice, za Dvorem, proti Ovčírni, na Velkém, nad Šteslou; louky (r. 1749): u Domášovských hranic, Chrastina, pod Javůrkem.

K Říčkám patří samota „Chroustovský mlýn" na potoku Bobravě (pop. č. 16); r. 1712 ženil se Jan Mouřvanský, syn mlynáře pod Chroustovem; v l. 1791—1806 majitel mlýna Václav Falcovský byl mladším cechmistrem; r. 1808 náležel Ignátu Strachoňovi a po něm r. 1809 Tomáši, bratrovi jeho; nyní jest majetníkem Leopold Svoboda.[2])

---

[1]) Matriky (z r. 1709—1774) pro Říčky a Chroustov jsou v Ostrovačicích (v. t.).

[2]) D. z. B. III. 420; IV. 223; VI. 448, 726; VII. 876: VIII. 89, 90, 331, 332; IX. 350, 351; XI. 7; XII. (netišť.) 16; XIV. 4, 71; K. Eichler, Paměti panství Veverského 149, 156, 174, 292, 325, 399, 432.

Silůvky,

dříve Sulejovice, Sulovice, něm. Siluwka, ves 9·5 km východně Ivančic, 287 m nad mořem, katastr. a polit. obec 6 km^2 rozlohy. Leží v dolině a vede k ní od r. 1888 spojovací silnice okresní od Štikovic k Mor. Bránicům a od r. 1901 ku železniční stanici. Části osady slovou: „na Trávníkách“, „na Spodním a Horním konci“ a „na Bahně“.

Mívaly $4^6/_{64}$ lánu neboli 433 m. polí; r. 1749 měly v 584 kusech $383^6/_8$ m. polí orných, $29^6/_8$ m. dílem pustých dílem ladem ležících, $10^7/_8$ m. zahrad, luk po 8 vozech sena, $143^6/_8$ m. vinic a 36 m. lesa. Domů s počátku XVII. stol. bylo 28, z nichž po třicetileté válce bylo 17 pustých ještě r. 1656. R. 1674 bylo starých pustých rolí $72^4/_8$ m. a vinic $22^4/_8$ m. v Lískové Hoře a $37^4/_8$ m. v Novosadech. R. 1790 bylo zde 57 domů, 281 obyv.; r. 1890 92 domů, 506 obyv., katolíků, Čechů; r. 1900 109 domů, 545 obyv., katol., z nich 5 Němců, ostatní Čechové.

Domy stojí většinou těsně vedle sebe, průčelím do ulice. Žundrů bylo málo; zahrádky před domy jsou místy dosud.

Silůvky náležely kapitole sv. Petra v Brně do r. 1387, kdy je odstoupila klášteru Kounickému za farní desátek v Poleradicích. Od té doby zůstaly při klášteře do opuštění jeho r. 1528. Toho roku král Ferdinand I. nejprve zastavil statky klášterní, mezi nimi též Sulovice lesy a rybníky, a potom r. 1537 dědičně prodal Jiřímu Žabkovi z Limberka. Ale již syn jeho Burian prodal r. 1566 pustou ves Sulovice s jinými ještě osadami Albrechtovi Černohorskému z Boskovic, jehož bratr a dědic Jan prodal vše to r. 1574 Františkovi hraběti Thurnovi. Pozůstalí synové hraběte rozdělili se pak o statky jeho. Od r. 1622 jsou Silůvky opět u panství Kounického (v. t.).

V XV. století a později připomíná se tu svobodný dvůr. V l. 1406—1416 držel jej Habart ze Sulejovic, jenž i jinde měl statky,[1]) a kolem r. 1490 Martin Sulejovský, od něhož koupil klášter Kounický na hranicích Sulejovských a Prštických místo na rybník, jejž daroval Janovi Lechvickému z Zástřizl. — R. 1618 prodal dvůr spolu s 2 vinohrady Kozlovským a Chňapařovským

---

[1]) V půhonných knihách je zmínka v l. 1415—1418 o Kunce (Kunhutě) ze Sulejovic, jejíž manžel byl Hanuš z Vedrovic, a r. 1481 o Václavovi Rybníčkovi mladším ze Sulejovic, tehdy již zemřelém.

za 1500 zl. Matyáš Glovacký Janu Jiřímu Humpoleckému z Rybenska a na Osovém. Tento rozdělil jej dvěma dcerám, Magdaleně Terezii a Marii Eufemii. Magdalena Terezie, manželka Maximiliana Bukůvky z Bukůvky a na Červené Lhotě, postoupila dne 20. dubna 1670 svůj dědičný podíl na dvoře a vinohradech v Silůvkách za 125 zl. své sestře Marii Eufemii, provdané Žalkovské. Ovdovělá Marie Eufemie pojala za chotě barona Gaymanna, po jehož smrti koupil od ní 25. července 1688 dvůr v Silůvkách (2 lány) Ferdinand kníže z Ditrichštejna za 1000 zl., a téhož ještě roku prodal 1 lán z něho Adamovi Schwarzovi z Černých. R. 1750 byl již dvůr rozdělen ve 4 půllány; nyní jsou z něho 4 čtvrtlány (č. 27., 28., 29. a 59.).

Horenská registra neb knihy založila tu vrchnost roku 1666. Jest v nich předepsáno, co náleží zachovávati spravedlivým soudcům: Poslouchej, rozuměj, rozumějíc rozvažuj, rozvažujíc rozsuzuj. Registra aneb knihy obecní založeny jsou r. 1689.[1])

Jaké povinnosti měli do roku 1775 zdejší poddaní viz u Dol. Kounic.

Toho roku 17 půlláníků[1]) platilo o sv. Jiří a o sv. Václavě 1 zl. 3 kr., dávalo 42 vejce a robotovalo se 2 koni 1 den týdně aneb pěšky 3 dni, o žních celý týden; 24 čtvrtláníků[2]) kromě platu 31 kr. a 21 vajec vypomáhali $1^1/_2$ dne pěší robotou a o žitných žních 3 dni, kdežto domkáři (16) byli sice osvobozeni dávek, ale přece ročně pracovali na panském po 52 dnech.

Obec místo vinného desátku zaplatila ročně 10 zl. 50 kr., pobečného 7 zl. a kotelného 1 zl. 30 kr.

V půhoně z r. 1508 praví se o Silůvkách, že od starodávna patří k farnosti Hlinské; jiný však půhon toho roku obsahuje žalobu Štikovského faráře Benedikta na klášter Kounický ze 400 hř. pro svévolné přifaření Silůvek ke Kounicům, jakož i pro odnětí desátku z této vsi. R. 1562 bratrský kněz z Kounic Jan Hořepnický, jenž po zániku katolické duchovní správy ve Štikovicích spravoval i tuto farnost, žaloval tehdejšího majitele Prštického panství Buriana Žabku z Limberka ze 200 kop gr. pro

---

[1]) D. z. Brn. tisk. VII. 537, IX. 357, 420. Půh. knihy I. 332, 360, 401, II. 16, 229, 331, 334, III. 31, V. 291, 398, 206. Ř. Volného Die Markgrafschaft Mähren II., 2, str. 411, 416, 433. Kounický zámecký archiv.

[2]) Půllánik si vyplatil 5 zl., čtvrtlánik $2^1/_2$ zl. roční činže.

odnětí obilného desátku ze Štikovic a Prštic a vinného desátku ze Silůvek. Náhradou obdržel 30 kop gr. Od r. 1689 do r. 1704 náležely Silůvky v duchovní správě k Ořechovému; od t. r. jsou stále u Štikovic[1]) a byly sem i přiškoleny.

Štikovskému faráři dávali od r. 1724 po sv. Martině „pode jménem desátku" půlláníci po 2 měrách žita a ovsa, půl m. pšenice (vše na velkou míru) a 1 kuře; čtvrtláníci po míře žita a ovsa a čtvrt m. pšenice. O vánocích dostával ještě farář 2 zl. stř. a od r. 1803 též desátek z vína. Desátek vykoupili osadníci z půllánu za 111 zl. 10 kr. a ze čtvrtlánu za 55 zl. 35 kr. stř.

V obci jest kaplička z r. 1850 a jiná menší s 3 obrazy, dovedně na dřevě malovanými. Prostřední obraz má letopočet 1764.

V obvodě obce ještě je kaplička sv. Jana Nepom. a 5 křížův.

Silůvečtí pochovávají do Štikovic. Jen za cholery r. 1831 pochovávali za osadou v místě zvaném „na krchůvku".

R. 1783 vystavěla si obec školu (čís. 57.); na nynějším místě stojí od r. 1874 a byla r. 1900 rozšířena na dvoutřídní. V pamětní knize školní jmenuje se k r. 1802 příjem učitelův: Od každého souseda (bylo jich 38) ročně $^1/_8$ míry žita; z obecní pokladny $2^1/_2$ m. žita; z každého školního dítka pecen chleba, $^1/_8$ m. hrachu nebo čočky a 18 kr. na topivo; z dítka chalupníkova dávalo se místo čočky neb hrachu $^1/_8$ m. žita, ostatek jako ze sousedského. Školního platu z dítka měl týdně 1 kr. z I. tř. a 2 kr. z II. tř., o vánocích a o hodech od sousedstva po koláči, od obce 3 sáhy dříví koncem října; pak ještě užíval 2 zahrádek při škole a kusu pole.

Prvním učitelem byl Václav Mašek z Konice (1784—1799). Mimo něho zde déle působili: Jan Molva (1809—1836), Matěj Valenta (1836—1881), Viktor Jeřábek (1881—1887), spisovatel, nyní nadučitel v Pršticích, Ferd. Bednář (1887—1893), od r. 1893 Václav Hládek.

Pamětní knihy školní jsou dvě: jedna založená uč. Janem Molvou, druhá r. 1901 naďučitelem Václavem Hládkem.

Knihovnu školní (r. 1902 o 198 svazcích), učitelskou (85 sv.) a obecní (69 sv.) založil r. 1887 učitel Viktor Jeřábek.

R. 1902 bylo ve 2 třídách 112 školních dětí.

---

[1]) Ř. Volného Kirchl. Top. II. 1., str. 38 a II. 2., str. 443—444, 456.

Před zrušením roboty spravoval obec rychtář, purkmistr a 2 konšelé; nyní starosta, 2 radní a 6 členů výboru.

Nejstarší obecní pečeť má nápis (s otiskem hlavně negativním) DIEDINA SILVVKI 1642 a znakem radlici a kosíř.

Obec má hostinec č. 39., pastoušku č. 41. a cihelnu. Celkem je v obci polí 312·7 ha, zahrad 6·7 ha, pastvin 89·3 ha, lesů 176·6 ha. Hlavní trati jsou 3. V nich slovou (pole) Záhumenice, Rybníky, na Kopci, Mazóchy, Nebosady, Zadní a Přední louky, Padělky, Zahrádky, u Lóznpelca, Polouděly, Okluky, Slínky, Silůvky neb Lísková hora, Slíny, Kopaniny, Dobřinské, Holečky, Horky, Nivy, Vévozy, Hložky, Tikovské, Příčky, Široké u kříže, Volův kopec, Kopaníky; (louky) na Bejčině; (vinohrady) Záhumenice, Polouděly; (lesy) Hájek, Řež, Kajmonka, Honzovy líchy, Kraví důl, Velké líchy, Slíny, Polouděla, Kopaniny, Dobřinský, Holečky; (zalesněné kopce) Babí hora, nad Rybníkem, Štikov neboli nad Zahrádkami, Kotlapky, Výhon, Horky.

V každé z hlavních tratí jsou ovocné stromy. Živíť se Silůvečtí dosud ovocnářstvím.

U Silůvek jest potok s 2 proudy: jeden teče z obecní louky „Bejčiny“, druhý od „Karhánka“ (z Prštického lesa).

Rybníky bývaly v místech, kde se říká „pod Horkami“ a „na Bahně“.

Je zde záložna Raiffeisenova r. 1898 a spolek dobrovolných hasičů r. 1897.

Zdejší řemeslníci náleželi cechovně do Dolních Kounic.

Přes 100 let mají rodné domy: rodina Vašulínova, Fráňova, Škorpíkova, Záděrova, Zoufalých, Mikoláškova, Slavíkova a Pazourkova.

Krupobitím utrpěla obec hlavně r. 1812, cholerou r. 1831, větším požárem r. 1847 (shořela i škola), velikou neúrodou roku 1875.

Nalezené zde starožitnosti daroval Dr. Fr. Dvorský Františkovu zem. museu.

Od r. 1870 jest na kopci u osady stanice společnosti rak.-uher. státní dráhy s telegrafním úřadem, v obci samé od téhož roku c. k. poštovní úřad.[1])

---

[1]) Zpráva Aloisa Ličmana, faráře v Popovicích, na dotazník Vlastivědy.

Tečice,

ves (8 km) sev. Ivančic, 300 m nad mořem, katastr. a polit. obec s 15·73 km² půdy. Leží s obou stran okresní silnice na úpatí lesa Bučína. V části osady „na dědině“ jsou selské usedlosti. U osady železniční stanice z roku 1855 a panská parní pila z r. 1886.

Mívaly $8\frac{4}{8}$ lánu neboli $950\frac{6}{8}$ m. polí; r. 1749 $912\frac{5}{8}$ m. orných polí, $22\frac{1}{8}$ m. pustých, $6\frac{3}{8}$ m. zahrad, $50\frac{1}{4}$ vozu sena: domů měly s počátku XVII. stol. 20, z nichž válkou 7 zpustlo a 13 bylo osazených do r. 1656. R. 1749 bylo 7 lánů po 62—64 m., 14 půllánů po $31\frac{5}{8}$ m. a 1 čtvrtlán s 16 m. R. 1790 bylo zde 32 domů, 211 obyv.; r. 1890 61 domů, 481 obyv., katol., z nichž 459 Čechů, 9 Němcův a 13 jiné národnosti; r. 1900 67 domů, 526 obyv., katol, z nichž 522 Čechův a 4 Němci.

Domy jsou stavěny průčelím i bokem do ulice, a před několika zachovaly se zahrádky.

R. 1349 připomíná se odtud Dominik z Tečic, jenž t. r. koupil 1 lán v Kominci od Markvarta z Kommince. V l. 1406—1409 Oneš z Olešničky, jinak z Tečic, pohnal třikráte na soud Bluda z Králic, že mu pobral v Tečicích dobytek malý i velký, čehož sobě pokládal za 100 hř. gr., ale srovnali se mimosoudně. Oneš jmenuje se ještě v l. 1410—1420 jako žalobce a žalovaný i jako poručník v půhoně. R. 1434 Jošt Hecht z Rosic pohnal Bohunka a Valentina, bratry z Majetína a z Tečic, že mu drží zboží v Tečicích; k soudu však nedošlo. Potom Valentin starší z Majetína, nedílný bratr Pavla mladšího, prodal r. 1437 vše, co měl v Tečicích, Joštovi z Rosic (viz Rosice).

V knihách půhonných ještě se vyskytují r. 1464 Adam z Tečic a Rožinky a pak synové jeho Václav r. 1480 a Jan r. 1480 a 1481. — Václav podepsán je též r. 1484 na reversu k landfridu a r. 1486 jako svědek na listině. R. 1531 připadla koupí k panství Rosickému hora Bučín a 2 hájemství v Tečicích.[1])

Povinnosti poddanské a desátek viz u Rosic.

Obec náleží k farní osadě Rosické.

---

[1]) D. z. Brn. tisk. I. 44; XII. 328; orig. XX. 12; Půhonné knihy II. 20, 133, 169, 192, 341; III. 67, 82; IV. 105, 197; V. 277, 302; Archiv Český, IX. 404; X. 287.

Kaple sv. Floriana, patrona obce, uprostřed vsi (z r. 1764). R. 1886 byla ke kapli přistavěna vížka, a v ní zavěšeny 2 zvony: „sv. Florian“ (75 kg) a „P. Maria“ (45 kg).

V obvodě obce je 5 křížů, nejstarší z r. 1794; pak Boží muka a socha sv. Jana Nepom.

Do r. 1874 byla obec přiškolena k Rosicům. T. r. vyučovalo se tu v domě č. 21., načež r. 1875 vystavěna jednotřídní škola a r. 1894 rozšířena na dvoutřídní.

Prvním správcem školním byl Josef Večeřa a působí zde dosud. Založil pamětní knihu školní.

Žákovská knihovna měla r. 1902 262 svazků, školních dětí bylo v obou třídách 104.

Tečice jsou samostatnou politickou obcí teprve od r. 1869; před tím příslušely k polit. obci Rosické. Nyní spravuje obec starosta, 2 radní a 6 členů výboru.

Obecní pečeť na poddanské fasi z r. 1749 má nápis: DEDINA TECZICE a znakem rybu a květ; nynější má týž znak.

Obci patřilo r. 1756: $6^4/_8$ m. polí orných, $6^5/_8$ m. pastvin, $189^4/_8$ m. lesa a louka po $1^1/_2$ vozu sena. Nyní je obecních polí 12·69 ha, luk 3·49 ha, pastvin 9·39 ha, lesa 37·15 ha, zahrad 0·1 ha, pak 2 obecní domky č. 17. a 29. Celkem je v obci 401·7 ha polí, 17·3 ha luk, 14·1 pastvin, 1115·7 ha lesa a 6·2 ha zahrad.

Trati slovou: (pole) u Kratochvilky, Zadní, Prostřední, Velký kus, Nádavek, Příčka, Čtvrtka, Brány, Záhumenice, Padělky, Dlouhý, Komže, Rebušín, u Papírny, pod Skalkou, Místní trať, Zahrady, Díly, Kopanina, Podhorky; (louky) Vrahovica, Zeblov; (lesy) Křiby, Jelen, sv. Jan, Špice, Kozí rynk, Roviny, Srnec, Dlouhý hřbet, Slano, Vlašťovka, Zelený žleb, Herzan, Tchoř, Dobré dříví, Divoká, Kal, Lipové vrchy, Obůrka, Haltýře, Tmavý žlíbek, Opice, Jezovec, Červená louka, Kukačka, Liška, Svině, Drozd, Káně, Úl, Jeřábek, Zlatá hlinka, Teplý kopec, Troják, Zlatý potok, Sv. Tekla, Studený žleb, Vlk, Studánka, Skalka, Kámen, Baba a j.

V XVI. století pěstovalo se „na Bučíně“ víno. Při prodeji panství Rosického r. 1562 jmenují se Tečice s vinohrady na Bočíně i s vinohradem panským na Bočíně. Ale již v první polovici XVII. století byly vinice pusty; neboť Albrecht z Valdštejna kupoval při panství Rosickém roku 1628 „ves Tečice

i s zemním z vinohradů Bučínských, kdyby se zase dělaly, s vinohradem panským na Bučíně, když by zase dělán byl".[1])

Z rodin zachovaly se na rodném domě přes 100 let rodina Sedlákova, Kafrdova a Veverkova.

Jest zde dobrovolný hasičský sbor od r. 1894 a čtenářský spolek od r. 1898.

Poštou náleží obec k Rosicům; od r. 1902 má poštovnu.

Krupobitím utrpěla r. 1866 a 1900, cholerou r. 1866.

Samoty: myslivna a 2 hájenky půl hodiny, mlýn a soukromá cihelna 10 min., 1 strážní domek půl hod.[2])

Trboušany,[3])

jinak Trbúšany (něm. Pausche), nejjižnější osada okresní, jv. Ivančic (13·5 km), katastr. a pol. obec 4·929 km^2, z nichž jest 453·9 ha polí, 1·6 luk, 6·9 zahrad, 8·2 vinohradu, 22·3 ha pastvisk.

S počátku 17. stol. mívaly $8^9/_{64}$ lánu = 1010 m. polí a 22 domů; r. 1656 bylo polí 1123 m. = $9^{38}/_{64}$ lánu, poněvadž 113 m. dřívějších vinic (v Křečkově a Charvátě) oseto obilím. Domů po válce třicetileté bylo osedlých jen 14. R. 1750 bylo $1049^3/_8$ m. polí, $15^1/_8$ m. zahrad, $234^1/_8$ vinohradů, 3 m. pastvin. R. 1902 jest pět půllánů, 28 čtvrtlánů a 44 chalupníci. Rozdělení to, béřeme-li půllán po 50 m. a čtvrtlán po 25 m., není přesné; neboť 6 čtvrtníků má skoro 50 m. a přece jsouce držiteli dřívějších čtvrtlánů zůstávají pouze jimi. R. 1790 bylo 49 domů, 266 obyv.; r. 1890 72 domy, 374 obyv.; r. 1900 77 domů, 404 obyv., kat., 402 Češi, 2 Němci.

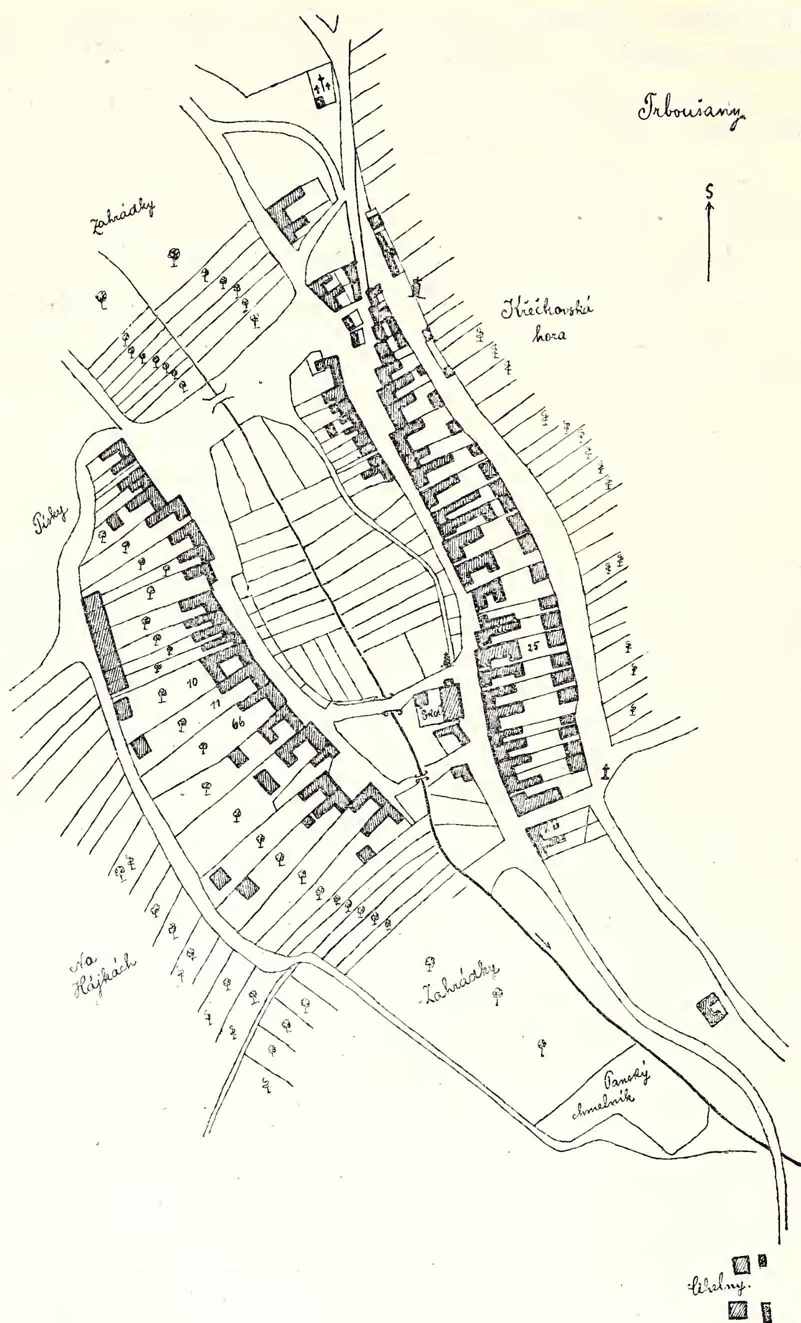
Trboušany leží (obr. 54.) v údolí na svahu Krumlovského lesa. Domy jsou stavěny z cihel a zomítány. Z pravidla jest v předu obydlí hospodářovo v pravo, v levo výměnek. Za světnicí ke dvoru kuchyně, pak komora, chlévy, lisovna se sklepem. Podél dvorního stavení jsou „náspě" (otevřená krytá chodba se

---

[1]) D. z. Brn. orig. XXIV. 23; XXXIII. 18.

[2]) Odpověď Aloisa Ličmana, faráře v Popovicích, na dotazník Vlastivědy.

[3]) Jméno lze odvoditi (dle prof. Fr. Dvorského) dle osad českých Třebušice, Třebušín (za stara Trbušice, Trbušín).

Obr. 54. Půdorys Trboušan.

zděnými sloupy); před náspy ohrazené hnojiště, kde v létě stává hovězí dobytek. Za dvorem zahrada a na jejím konci stodola.

Nábytek ve světnici není již tak rozestaven, jako před 30—40 lety. Nyní nalezneme stůl uprostřed světnice, proti dveřím při okně prádelník s ubrusem, na němž jest kříž neb socha P. Marie pod skleněnou „bání", svíčky s dělanými kytičkami a několik porculánových hrnků kávových. Postel není tak vystlána jako dříve. Šatníky a někde i pohovka doplňují nábytek. V kuchyni, kde vlastně bydlí rodina, jest mimo sporák v rohu stůl s trnoži, lavice kolem něho a postele. V komoře jsou truhly na mouku, lištva na chléb, vinné kádě a různé nádoby a náčiní. V lisovně vinný lis. Národního kroje není.

Osadníci pěstují výtečný chřest; vinohradův jest 8·2 ha. Mimo hospodářství (213 osob) jest zde 13 zedníků, 2 kováři, 2 obuvníci, 1 krejčí, stolař, 2 hostinští, 2 mlékaři, obchodník s koni, 7 cihlářův a pohodný.[1]) Mnozí nalézají práci v továrnách Kounických. V dřívějších dobách dařil se zde i znamenitý chmel.

Trboušany patřily klášteru Kounickému; ale kdy se staly lístkem květu „Růže nebeské", nelze říci s určitostí. Když „Růže" vytržena, přešly Trboušany od r. 1535 do rukou světských pánů, kteří se kdy do dnes vystřídali na Kounicích, a neblahé osudy Kounické vrchnosti (v. t.) dotkly se i Trboušan. Burian Žabka z Limberka dal obci na den sv. Tomáše Apoštola roku 1560 právo odúmrti, začež povinen byl každý usedlý platiti o sv. Martině vykrmenou husu a 4 groše bílé. Ferdinand z Ditrichštejna 15. prosince 1666, ač schválil právo to, přece 1676 ujal se „Dobořinského" domu s 51 m. polí jmenovaným právem.

Jaké byly poddanské poměry do druhé polovice XVIII. století, viz u Dolních Kounic. Změny, jež nastaly před r. 1775 byly: 22 lány platily o sv. Jiří a sv. Michale po 37 kr. 2 d. stálé činže a 26 kr. 2 d. místo předení; robotovaly celý rok s 2 koni týdně 1 den aneb pěšky s 1 osobou 3 dni; o žních a senoseči celý týden pěšky. Ze 3 podruhů jen 1 robotoval 1 den týdně. Svobodných polí bylo 316$^5/_8$ m. Kotelného platila

[1]) R. 1777 prodal rasovnu kníže Walter z D. Fr. Teuflovi za 180 zl. a 10 zl. roční činže.

obec 3 zl., pobečného 3 zl. 30 kr., místo vinného desátku 81 zl. 7 kr., ze 6 domků podružských 4 zl. 30 kr. a ze sklepa 10 kr.

Jan Drnovský z Drnovic osvobodil (1617) Václava Drahanovského z Pěnčína na Vranové a Lhotě Vranové od roč. platu 10 zl. z vinohradu (10 čtvrtí) v hoře Trboušanské, jejž byl zdědil po Barboře Bílské z Kařišova na Jaroměřicích a Opatovicích. Václav vinohrad i privilegium zanechal svému bratru Bedřichovi, jenž zůstavil jej synu Jaroslavovi Bedřichovi, od něhož koupí přešel (1640) na šlechtice Tobiáše Allmana z Allmštejna na Plavči a na Polance; r. 1643 20. ledna potvrdil mu Maximilian z Ditrichštejna ono osvobození. (Perg. orig. priv. jest majetkem spisovatele tohoto okresu.)

Zdejší svobodný dvůr (č. 10., 11., 66.) patříval v XVI. st. Adamu Barskému, r. 1576 Hynku Janaurovi ze Strachnova, před r. 1583 vládycká rodina Bohuchvala Brošovského z Frymberka, od něhož jej t. r. koupil Maxim. Lev z Rožmitálu a z Blatné, pán na Kounicích, jenž pustý vinohrad v hoře Křečkově, přináležející ke dvoru, ponechal Hanuši Nydendorfovi z Pravlova za roční činži „dva zlata“, aby jej dělati, vysazovati dáti a k užitku svému obrátiti mohl.[1]) R. 1642 náležel již Matyáši Turčiči Sedmihradskému. Pomník zemřelých 4 dítek jeho stával nad hrobkou ve starém kostele sv. Petra a Pavla v Dol. Kounicích (v. t.) a po zboření chrámu darován do Trboušan, kde jest zazděn na chodbě školní budovy. Kámen — šedý mramor — jest 130 cm vysoký a 56 cm. široký. Pod nápisem[2]) jest znak: V červeném poli dvojhlavý černý orel se zlatými zobáky a zlatýma nohama, mající na prsou červené srdce probodené zlatým mečem; na křídlech po jedné pětilisté růžici. Nad orlem písmena M. T. S.

---

[1]) Perg. listina dto.: Na Kounicích v pátek po Vstoupení na nebe Krista Pána 1583. (Majetek domu č. 25. v Trboušanech.)

[2]) Nápis zní: Bůh bere na = nasse djtky | z swieta yako niake kwitky = | Chtjc, by s njm wěczne bydlely | w Twárz Krýsta Pána patřily. | Ja kož take letta Panie — 1624, | též letta — 1627: a 1629 Pan Bůh | Wssemohaucij z tohoto swieta skrze | smrt czásnau Powolati gt = raczil | sstwero ditek slowautne° = Pana | Mathyasse Turtssicz, sedmihrad= | skýho — a na swobodnem dworze | w Diedine Trbaussanech, totiž | dwe dcery, Prwnj gmene = Anna | Druha Marye Markareta, a dwa | syny, Prvnj Hons Jakob, Druhy | Johanes, tuto gegich Tela Pochowane gsau | a spolu Odpocziwagi, | Wzskrzissení Oczekawagj.

Přifařeny jsou do Dol. Kounic; farní záduší má u Trboušan 25 měr polí. Hřbitov jest za osadou při cestě do Kounic. V obvodě osady jest 5 křížů, z nichž nejstarší jest z roku 1777 bez nápisu; kříž při cestě do Pravlova z r. 1779 postavil „saused a obyvatel Trbaussanský Jan Wolf“.

R. 1882 zřízena v místě jednotřídní škola, která má r. 1902 66 žákův. Pamětní kniha a žákovská knihovna (r. 1902 445 sv.) založeny Fr. Zapletalem, jenž zde působí od počátku.

Na místě nynější školy stála r. 1882 dřevěná zvonice se zvonkem z r. 1725. K severní zdi nové budovy školní přistavěna nová zvonice, v níž jest obraz Korunování P. Marie. Dva její zvony ulity r. 1895 u Hillera v Brně. Proti zvonici socha sv. Jana Nepomuckého.

Obecním jměním jest 19 j. 1297□° polí, 3 j. 1499□° luk, 37 j. 299□° pastvin, 20 j. 1307□° neplodné půdy. Dříve spravovali obec: starosta, rychtář a 3 přísežní, nyní starosta a 3 radní.

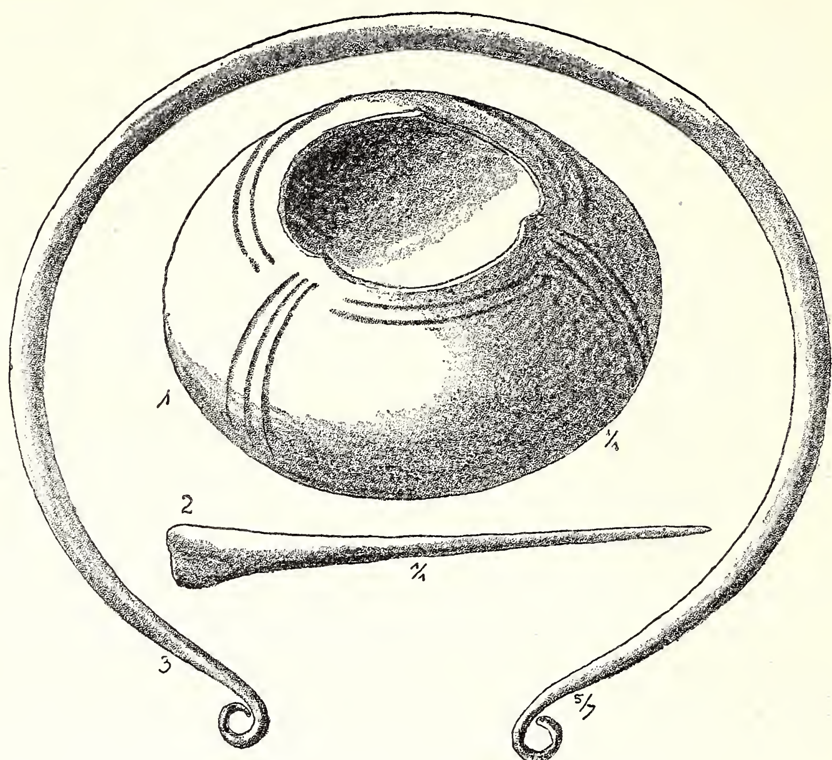
R. 1898 založen „Český čtenářsko-pěvecký spolek“, jenž má knihovnu o 80 svazcích.

Trati se jmenují: Křečkovská hora, Mazoušky, na Dlouhých, Nová hora, pod Vinohrady, Prostřední, Žleby (zemanský žleb), Písky, nad Hrází, Hájky, pod Silnicí, Pastviska (horní a dolní), Zahrádky (konopné), Chmelník, na Šteslách. Starší pečeť měla nápis: „Sigil Durf Pauscha“ a znakem vinařský nůž a radlici; novější s nápisem „Obec Trboušan“. Gruntovní kniha z r. 1716 v pátek po sv. Mikuláši na rozkaz Waltra z Ditrichstejna založená chová se v archivě zámeckém v Kounicích.

Ve trati „na Dlouhých“ nalezeny střepy z popelnic. Menší celou nádobu nalezl r. 1885 Fr. Zapletal a daroval ji Olomouckému muzejnímu spolku spolu i s úlomky bronzového náramku. Týž má ještě bronzový krční kruh, popelnice, sekyrky a 2 dláta. R. 1900 při skopání břehu nalezena skrčená kostra s bronzovým kruhem, sponkou a popelnicí (obr. 55.). Na „Šteslách“ (na pískách) našla se kostra obložená kameny.

Za války Marie Terezie s Bedřichem II. musily Trboušany vpadlým nepřátelům dáti 403 zl. 39 kr., $1^{6}/_{8}$ m. pšeničné mouky, $75^{6}/_{8}$ m. ovsa, $3^{2}/_{8}$ m. vařenin, $49^{1}/_{2}$ centu sena, $6^{3}/_{4}$ kopy slámy,

6 koní, 2 krávy, 3 ovce, 169 kusů drůbeže, 88 peřin, 24 prostěradel a 1 vůz.

Obr. 55. Nález z hrobu se skrčkem u Trboušan.
1. Nádobka. — 2. Bronzové šídlo. 3. Bronzový nákrčník.

Samoty: 2 cihelny.

Kolem jsou vrchy, jež dosahují výše 230 m na sever, 258 m směrem k Maršovicům.[1])

Vomice,

pův. Ojnice (t. j. obyvatelé, kteří dělali oje (voje) k vozům), dříve Omice, ves na vyvýšenině (10 km) sv. Ivančic, 401 m nad mořem, katastr. a polit. obec s 10·43 km² půdy. Části její

[1]) Odpověď Fr. Zapletala, správce školního, na dotazník Vlastivědy Moravské; Reg. podd. 181.

se jmenují: „u Kostelíčka“, „v Dědině“, „u Studýnky“, „v Balinech“ a „ve Zmole“. Mívaly $4^4/_8$ lánu neboli $584^4/_8$ m. polí; r. 1749 461 m. polí orných, $55^6/_8$ m. pustých, $6^3/_4$ m. zahrad, luk po 34 vozech sena a $16^1/_4$ vozu otavy. — Domů měly s počátku XVII. stol. 27, z nichž třicetiletou válkou zpustlo 17. Potom do r. 1674 byly 4 domy nově osedlé a 2 nově pusté a při nich 300 měr starých pustých rolí; r. 1749 21 půllánů po $16^5/_8$ až $24^4/_8$ m. a 2 čtvrtlány po 10 m. R. 1790 bylo zde 29 domů, 164 obyv.; r. 1890 82 domů, 603 obyv., katol., z nichž 594 Češi, 4 Němci, 5 jiné národnosti; r. 1900 90 domů, 611 obyv. katolických, z nich 601 Čech, 3 Němci a 7 jiné národnosti.

Domy jsou stavěny nejčastěji z vepřovic se střechou křidlicovou, stojí většinou těsně vedle sebe průčelím do ulice, a téměř přede všemi jsou zahrádky. Hospodářská stavení přiléhají k obydlí v pravém úhlu, stodoly jsou za zahradami „na humně“.

Kroj národní zachovávají hlavně ženy, muži strojí se většinou po městsku. V několika domech možno spatřiti ještě malovanou truhlu, květované talíře a džbánky, též obrazy na skle.

Vomice připomínají se v písemných pamětech za XIV. stol. Tehdy měl Hecht z Rosic v zástavě od krále Jana Omice s tvrzí a ves Bukovany za 80 hř. gr. pražských, jež mu r. 1319 vyplatil královský číšník Oldřich z Khessinga a sám je přijal od krále v zástavu za 200 hř. gr. praž. na tak dlouho, až by se jemu, po případě dědicům jeho, splatily tyto peníze. Když pak je Alžběta, vdova po králi Václavu II., splatila r. 1327 Oldřichovi, věnoval král Jan tvrz a ves Omice a ves Bukovany Králové klášteru na Starém Brně. Ale již r. 1334 markrabě Karel potvrdil číšníkovi Oldřichovi z Khessinga tyto statky, jak je byl držel za krále Jana. R. 1406 vyskytuje se tu královský lovčí Pacolt z Omic jako žalobce Voka z Holštýna. Roku 1412 král Václav svolil Joštovi Hechtovi z Rosic a erbům jeho za prokázanou věrnou službu, aby mohl Omnice a Bukovany v 50 hř. mor. a pražských gr. od Pacolta, lovce jeho, vyplatiti, a učiní-li tak, aby s erby svými všeho toho i s kostelním podacím v Omnicích pokojně požíval k manství. Když r. 1453 Magdalena, kněžna Těšínská, přijala na spolek svého manžela Přemka na všechny statky, odporovaly tomu stran tvrze a vsi Omic a vsi Bukovan abatyše a konvent Králové kláštera na Starém Brně

tvrdíce, že mají k tomu právo; nebylo jim však přiznáno. Neboť král Ladislav listem daným r. 1455 veškero zboží manské, jež naň připadlo právem odúmrtním po smrti Václava Hechta z Rosic, věnoval knížeti Přemkovi a erbům jeho, vyhradiv si z něho obyčejné služby. R. 1564 Hynek z Kukvic a Rosic podal půhon na Jaroslava Racka z Mrdic a Dambořic ze 300 hř. gr., že jest mu rukojmím za správu za ves Omice a Bukovany. Synu jeho Znatovi věnoval dědičně král Vladislav roku 1493 několik dvorů v Omicích a kázal je i list o tom vložiti do desk zemských.[1]) Potom měly Vomice stejné držitele a osudy s Rosicemi, u nichž také je zmíněno, jaké byly povinnosti Vomických k vrchnosti, a jaký desátek dávali faráři Rosickému.

T v r z stávala jižně a západně kostela na nynějším zrušeném hřbitově a na blízku domků č. 12., 13., 41. a 44., kdež dosud se vykopávají velmi pevné základy přes metr silné.

Vrchnost má tu nyní d v ů r „K ý v a l k u“ (Josefshof) $^3/_4$ hod. severně Vomic při císařské silnici, pak hned pod osadou místo bývalé prachárny myslivnu s hájenkou a $^1/_4$ h. dále na západ „Dvorek“. Mlýn (později užívaný za panský dvůr, řečený „Mlýnek“) s hájenkou při něm je zrušen od r. 1898. Pouze letní dobou bývá bytem Slovákům, zaměstnaným na velkostatku, hájenka pak kolnou na seno.

D u c h o v n í s p r á v a připomíná se tu již počátkem XV. stol.; kostelní podací měl majitel statku. Z farářů znám je pouze farář Jan z r. 1522.

Po zániku fary stal se zdejší k o s t e l r. 1633 filiálním Rosického kostela a zůstává jím dosud. Je zasvěcen sv. Jakubu Většímu a stojí na příkré stráni na jižním konci osady uprostřed zdí obehnaného, r. 1902 zrušeného hřbitova. Slohu jest románského. Má polokruhovou apsidu, jež vítězným polokruhovým obloukem oddělena jest od lodi, kryté plochým stropem.

Oltářní obraz s rámem uměle vyřezávaným slohu barokového je postaven r. 1723 a obnoven r. 1835.

V dřevěné vížce, opravené r. 1878, jsou 2 zvony: větší (56 kg) s nápisem „Mater amabilis“, menší (28 kg) bez nápisu.

Koncem r. 1902 měl kostel vlastního jmění movitého 2600 K 74 h, nemovitého 0·2856 ha role a 521 m² pastviny.

---

[1]) Cod. dipl. Mor. VI. 115—116, 262—263; VII. 2; D. z. Brn. tisk. XIII. 3; orig. XIV. 21; Půhonné knihy II. 37, IV. 139; Archiv Český VII. 591, 592.

Dle písemných zpráv sídlil u kostela v XVIII. stol. až asi do r. 1780 poustevník. Obýval nynější domek č. 12., starými lidmi dosud „flátrovka“ zvaný. R. 1765 založil Jiří Holý z Brna tehdejšímu i budoucímu poustevníkovi ve Vomicích nadaci 500 zl. za účelem, aby každoročně putovali do Marie Cely a tam se pomodlili na úmysl zakladatelův. Kdyby však pro nemoc nebo stáří nebylo to možno, měl některý muž na útraty poustevníkovy tuto pouť vykonati.

Nový hřbitov zřídila si obec již r. 1901 jižně osady. — V obvodě obce jest 5 křížů, nejstarší z r. 1846.

Do počátku XIX. století chodívaly odtud děti do školy Rosické. Potom vystavěla si obec svou školu (v čís. 15), a docházel sem vyučovat školní pomocník z Rosic. Dle fase z r. 1838 byl příjem Rosického učitele z této školy: celkem $4^1/_2$ m. žita = 5 zl. 51 kr. stř., školního platu 23 zl. 52 kr. stř., chleba od usedlých, kteří měli děti školou povinné, 9 bochníků po 8 kr. = 1 zl. 12 kr. stř. — Školní pomocník od r. 1840 bydlel trvale ve Vomicích. —

R. 1856 vystavěla obec novou školu proti kostelu, jež se stala samostatnou r. 1858. Dle adjustované fase z r. 1864 bylo pak služné učitelovo celkem 159 zl. 6 kr. r. č.

Roku 1888 rozšířena škola na 2 třídní a zároveň vystavěna nová.

Ze správců školních působili zde Fr. Bartůněk od r. 1856 do 1882 a nadučitel Vilém Filkuka v r. 1882—1900. Založil pamětní knihu školní a horlivě pracoval též o ušlechtění mládeže škole odrostlé. Nynější nadučitel Josef Kozlík založil r. 1901 s ml. učitelem Jindř. Brůžou „Odbor Národní Jednoty“ a přednáškami, výstavkami a praktickými ukázkami nabádá s úspěchem občanstvo pěstovati stromoví ovocné. Týž jest činným i literárně.

R. 1840 bylo 30, r. 1880 bylo 72, r. 1902 120 školních dětí. Žákovská knihovna měla r. 1902 165, učitelská 111, obecní 143 a knihovna „Odboru“ 30 knih.

Obec spravuje starosta, 2 radní a 6 členů obecního výboru. Obecní pečeť na poddanské fasi z r. 1749 má nápis: DIEDINA WOMICE a znakem jelena.

Obci náleželo r. 1756: $4^1/_8$ m. polí orných, $45^5/_8$ m. pastvin, $45^5/_8$ m. lesa, louka po $1^1/_2$ vozu sena a 3 domky. Nyní má nemovitého jmění 45·96 ha polí, 136 ha luk, 30·29 ha lesa a 4·58 ha

pastvin. Celkem jest u obce 381 ha polí, 16·4 ha luk, 561·2 ha lesa, 6 ha zahrad, 61·5 ha pastvin.

Trati slovou: (pole) Nivy, Písky, Doliny neb Dolny, Dlouhý, Skařiny, Regle, Líchy, Vinohrady, Zabitý, Talíře, Nádavky, Padělky, Pece, Příčný, Záhumenice, Žlíbky, Zadní, Kopaniny a Stráňky; (louky) Bukovanská a Obravy; (lesy) Síčky, Svině, Stráňky, Kukance, Mezná, Hvízďalka, Rebušín, Šíp, Šibeník, Baba, Padoucí žlíbek, u Buku, Troják, Kněžský a j.; (pastviny) Švédská zmola[1]) a pod Kostelíčkem.

Poštou přísluší obec k Rosicům. — Mimo svrchu již uvedený statek vrchnostenský jest ještě v jejím obvodě několik strážných domků železničních. Dle Rosického urbáře bývaly tu při potoku Bobravě (Obravě) 3 rybníky: „horní", „prostřední" a „dolní" s hojným rybolovem. Místo nich jsou nyní úrodné nivy panské.

Rodný dům zachovaly přes 100 let rodiny Paterova, Kalabova, Horáčkova, Padovského, Holomkova.

Obec trpěla krupobitím a cholerou r. 1866, častými požáry v l. 1872—1873.

Mezi Vomicemi a „Kývalkou", kde jest polní trať „Pece" a louky „Bukovanské", stávala osada Bukovany.

R. 1514 král Vladislav dal ves Bukovany se vším příslušenstvím Janovi z Lomnice a na Meziříčí (Dto. v Budíně na den Nového léta); viz Vomice.

Jako pustá ves uvádějí se Bukovany po prvé v zemských deskách r. 1522.

„Na pecách" jest sídliště z bronzové doby.

Na více místech byly tu vyorány staré základy, zbytky nádob tuhovaných, tuhových i hliněných a jiné věci. Nalezeno zde mnoho kamenných mlatů, kamenných sekyrek a dlát kamenných s počatým návrtem vývrtků skoro vesměs syenitových. Uloženy jsou buď ve sbírce Musejního spolku v Brně, buď ve sbírce školní.[2])

---

[1]) Dle pověsti lidové byl prý tu císařskými porubán oddíl vojska švédského.

[2]) Odpověď Aloisa Ličmana, faráře v Popovicích, a Jos. Kozlíka, naducitele ve Vomicích, na dotazník Vlastivědy.

Zakřany,[1])

ves (8 km) sz. Ivančic, 400 m nad mořem, katastrální a politická obec s 5·07 km² půdy. Leží v dolíku při okresních silnicích vedoucích do Zbejšova a Lukovan. Má širokou náves s rybníkem uprostřed, a protéká jí potůček, jenž v dalším toku slove „Balinka" a teče do Oslavy. Části osady se jmenují: „v Dědině" (jsou tu rolnické statky), „v Horce" a „na Drahách". (Viz půdorys, obr. 56.).

Zakřany mívaly $6^4/_{64}$ lánu nebo-li $827^2/_8$ m. polí; r. 1749 $701^3/_8$ m. polí orných, $32^5/_8$ m. ladem ležících, $5^4/_8$ m. zahrad, luk po 31 vozu sena. — Domů měly s počátku XVII. stol. 14, z nichž po válce třicetileté bylo 11 osedlých. Po novém rozdělení bylo r. 1749 v Zakřanech: 6 lánů po $48^5/_8$—$54^5/_8$ m. a 14 půllánů po 24—28 m. R. 1790 bylo zde 35 domů, 192 obyv.; r. 1890 105 domů, 747 obyv. katolických, z nich 743 Čechův a 4 Vlaši, r. 1900 127 domů, 917 obyv. katolických, z nich 909 Čechův a 8 jiné národnosti.

Domy jsou stavěny s malými výjimkami těsně vedle sebe průčelím do ulice, a téměř před každým zahrádka. Žundr byl jen u čís. 37.

O starobylosti osady svědčí nalezené památky: žárové jamy, střepy hliněné z nádob, některé i ozdobné (v zahradě u čís. 1.) a popelnice (v zahradě u čís. 40.).

Zmínky též zasluhuje nález několika set husitských halířův a půlhalířův v domě čís. 3.[2])

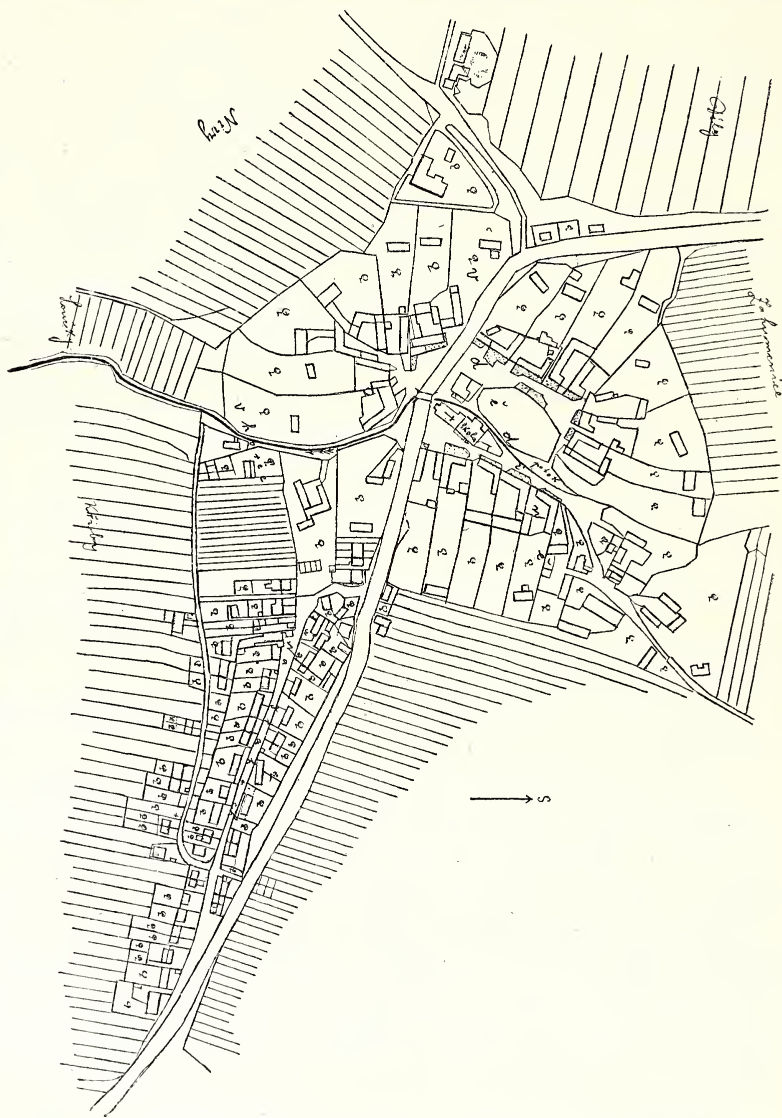
V písemných pamětech připomíná se r. 1350 Oldřich, jeho manželka Benka a její sestra Jitka, kteří Kateřině, manželce Viléma ze Skalice, věnovali tu 2 lány, a o 5 let později Drahoslav ze Zakřan věnoval své choti Kateřině 2 zdejší lány a 1 popluží s příslušenstvím. R. 1353 Sazema ze Zakřan, matka jeho a bratři prodali zdejší dvůr, 2 úročné lány, 2 dvorce a les Čeňkovi (z Křižanova?) za 77 hř., jenž na dvoře tom zapsal své manželce 50 hř. věna. Týž Sazema prodal r. 1368 6 zdejších lánův a 2 dvorce Rackovi ze Zakřan. Budek z Borotína postoupil v Zakřanech

---

[1]) Mají asi své jméno odtud, že obec v dřívějším čase byla s mnohých stran obklíčena křovím. V Cod. dipl. Mor. psány jsou: Sakrazn, Zakrazn; v d. z. Brn. tisk.: Sakorzan, Sakrzan, Ssakrzan, Zacczan, Zaccrzan, Zakran, Zakrsan, Zakrzan.

[2]) Část těchto peněz má Popovský kaplan Augustin Kratochvíl ve své sbírce.

dětem Opalovým dvůr r. 1369, 1 úročný lán, 2 dvorce a křoviny patřící ke dvoru. R. 1372 vyskytuje se tu Jindřich Opal a Ješek Opal ze Zakřan, jemuž r. 1373 Racek ze Zakřan prodal 6 zdejších

Obr. 56. Půdorys Zakřan.

lánův a 2 dvorce. Ješek r. 1385 zapsal své manželce Anežce na všem, co tu měl, mimo 2 hř. ročního úroku, 125 hř. gr. věna; ale již r. 1387 prodal zde všechen svůj statek Petrovi Hechtovi

z Rosic, jenž již r. 1366 koupil si 1 lán zdejší. V půhonných knihách připomíná se v l. 1406—1418 Boček ze Zakřan. Pohnal několikráte na soud Sazemu z Tasova o dluh, načež páni nalezli, aby svědomé úmluvy sobě zplnili. V deskách zemských jmenuje se Boček ze Zakřan v l. 1420—1451. Měl statky jinde. V půhonných knihách ještě jest zmínka o Janovi ze Zakřan (1459—1464) a synovi jeho Mikuláši (1463—1464). Když r. 1522 Kateřina z Kukvic prodávala panství Rosické Bohunce z Pernštejna, byla již celá ves u Rosic (v. t.).[1])

Dle kupu a zákupu z r. 1791 a 1796 byly panské neb urbární povinnosti 26 pololáníků: úrok o sv. Václavě do důchodu 1 zl. 21 kr., $1^1/_2$ slepice nebo $10^1/_2$ kr., vajec 24 nebo 6 kr., 1 žejdlík kmínu nebo $1^1/_2$ kr., smržů 1 kopa nebo 3 kr. Mimo to tažní robota po celý rok o 2 koních týhodně $1^1/_2$ dne (dle potřeby zaměňovala se na pěší robotu po 3 dny týhodně). Čtvrtláníků nebylo. Domkaři měli 13 dní ročně pěší robotu a kromě jiných dávek musili také do obce platiti ročně 4 zl. 30 kr.[2])

O robotě a dávkách vrchnosti v XVIII. století, pak o farním desátku viz u Rosic.

Do r. 1856 byla v obci jen zděná zvonice. Toho roku vystavěla obec kapli sv. Donata, patrona obce. Roku 1888 místo dřívější již sešlé kaple vystavěna ivančickým stavitelem Josefem Kočím nová kaple větší (obr. 57.). Oltář v ní jest od Jos. Svobody, pozlacovače z Vel. Bíteše.

Na věži jsou 3 zvony: nejmenší „umíráček"[3]) (vzatý z bývalé zvonice) byl ulit v Brně r. 1742 Karlem Kerkrem; ostatní dva, jež věnovala rodina Havláskova z č. 38., ulity ve zvonařském závodě Hillerově v Brně, a to prostřední r. 1870 a největší (122·6 kg.) roku 1898.

R. 1898 zřídila si obec hřbitov za osadou při okresní silnici k Popovicům.

---

[1]) Cod. dipl. Mor. X. 187—188; D. z. B. tisk. I. 178, II. 132, III. 97, IV. 464, V. 138, 273, VI. 132, VII. 78, 600, XII. 104, 116, 722, XIII. 42; půhonné knihy II. 23—24, 130, 138, 341, III. 25, IV. 10, 268, 301, 310, 336—337, 339, 348, 431, 433.

[2]) Dle „Gewähr-Schein" (cessí) z r. 1798.

[3]) S obrazy sv. Floriana a P. Marie s Ježiškem a s nápisy: S. FLORIANE ORA PRO NOBIS. — JAN KADAINKA A MARINA MANŽIELKA. — C. K. IN BRÜNN 1742.

V obvodě obce Boží muka za cihelnou, zděná kaplička se sochou sv. Jana Nepomuckého (u hranic Popovských) a 6 křížů z novější doby.

Zakřany jsou přifařeny k Popovicům a byly sem také přiškoleny. R. 1876 vystavěla obec svou školu, jež r. 1878 byla rozšířena na dvojtřídní a r. 1902 na trojtřídní, a za tou příčinou vystavěna druhá budova školní na konci osady při okresní silnici

Obr. 57. Kaple a škola v Zakřanech.

k Lukovanům. Prvním správcem školním, jenž zde působí dosud, stal se Bedřich Nahodil. Založil pamětní knihu školní a žákovskou i učitelskou knihovnu. Žákovská knihovna měla r. 1901 140, učitelská 40 svazků.

R. 1901 bylo ve dvou třídách 183 školních dětí.

Obec je samostatnou teprve od r. 1874. Po zrušení roboty do r. 1874 byla sloučena s Popovicemi, Lukovany a Příbramí. Nyní ji spravuje starosta, 2 radní a 8 členů výboru.

Stará i nová obecní pečeť má znakem keř. Na staré pečeti nápis: PECET VBCE DIEDINI ZAKRANI a letopočet r. 1733.[1]) Obec má svůj hostinec a kovárnu. V obecním domě jsou 3 světnice nemocnicí a 1 chudobincem. Obci patřilo r. 1756: $4^7/_8$ m. polí orných, $^2/_8$ m. pustých, $24^7/_8$ m. pastvin, louka po $^3/_4$ vozu sena a rybník na $1^1/_2$ kopy ryb. Obecních polí je nyní 9·7 ha, luk 0·28 ha, pastvin 32·2 ha, lesů 49·01 ha; movitého jmění 1213·56 K.

Celkem je v obci polí 364·5 ha, luk 4·5 ha, zahrad 7·1 ha, pastvin 21·4 ha, lesů 84·5 ha.

Trati slovou: (pole) Kousky,[2]) Dlouhý, Příčky, Roviny, Kříby (na katastr. mapě: Křivý), v Zálesku, Záhumenice, Nivy, Loučky, Korejtka, Zbytky, Klínky, Díly, Padělky, Čtvrtky, Kaničky, u Kněžskýho, Darebníky, Mochovský, Kovářovský, Okrouhlíčky, Končinky, Zahrádky, Habřina; (louky) pode Vsí, ve Štěpích, na Kněžských;[2]) (pastviny) na Výseku, na Dubčích, ve Žlebích; (lesy) Síčka, Kněžský,[3]) Habřina.[4])

Jsou zde spolek potravní z r. 1896 a záložna dle vzoru Raiffeisenova z r. 1901.

Řemeslníci patřili cechovně do Rosic.

Na rodných domech zachovaly se přes 100 let rodiny Posádkova, Procházkova, Vaverkova, Hradeckých, Fišerova, Patočkova.

Ze zachovaných obecních účtů městečka Rosic z r. 1655 a 1669 lze viděti, že se tu dříve pěstovalo víno.[5])

Zástavka (Boží Požehnání),

něm. Segen Gottes, hornická osada sev. Ivančic (11 km), politická (od r. 1875) a katastrální obec 0·988 km^2, v kotlině na obou březích potoka „Habřiny“, se tří stran lesem obklíčená. Na křižo-

---

[1]) Letopočet je na razítku omylem vyryt positivně.

[2]) V této trati byly ještě s poč. XIX. stol. křoviny.

[3]) Viz Popovice.

[4]) V tomto lese je skalnatá stráň, přeťatá železniční tratí; říká se jí „Čertova hráz“.

[5]) V obecních příjmech Rosických počítá se totiž i výdělek z vína ze Zakřan koupeného a na obecní šenk daného.

Odpověď Aloisa Ličmana, faráře v Popovicích, na dotazník Vlastivědy Moravské.

vatce silnic do Rosic, Ivančic, Náměště a Bíteše stojí zájezdný hostinec „Zástavka", dle něhož dříve byla zvána celá osada. Jméno „Boží Požehnání" vzniklo později překladem názvu uhelného dolu „Segen Gottes Grube". Osada založena a vystavěna na pozemcích tří obcí: nádraží a všechno po „Habřinu" stojí na Babicku, východní částka na Rosicku a největší díl na Příbramsku. R. 1825 byla zde jen hospoda „Zástavka" (pop. č. 75. obce Příbramské) a chalupa (p. č. 76.) a v letech 1840—1850 několik čísel s 50 obyvateli, jež tvořila č. 101 městečka Rosic. Aby stálí dělníci a řemeslníci měli kde bydleti, vystavěna r. 1853 jednopatrová dělnická kolonie zv. Amaliengrund, r. 1862 hutnická kolonie, r. 1872 „nová kolonie" při Náměstské silnici. R. 1876 bylo zde 51 domů a 800 obyv.; r. 1880 již 1145 obyv.; r. 1890 72 domy, 1496 obyv.; r. 1900 89 domů, 1534 obyv. katolíků, 3 protestanté a 2 židé; dle národnosti 1193 Češi (r. 1890 1164), 338 Němců (325) a 3 jiné (7).

V katastru nynější obce dolovalo se na kamenné uhlí a kamenec v letech 1760—1787; na př. r. 1783 vytěžilo se ho 3000 vídeňských měřic. Pro hojnost a láci dříví mělo uhlí tenkráte nepatrný odbyt a nízkou cenu; proto se více bral ohled na výrobu kamence (až do r. 1814). Kopalo se hlavně východišti 2 m mohutné úhelné vrstvy v „druhé sluji". V Babicku jsou četné haldy, jež pocházejí z té doby. Jak na jižním konci zdejšího uhelného revíru, tak i na severní straně vyčnívaly na různých místech v hlubokých zmolách uhelné vrstvy na povrch, na př. za šachtou Herringovou (nyní mateřská škola) vyčnívala hlavní sloje.

Nejstarší úředně zaznamenané povolení na kutání datuje se dne 3. srpna 1787. Vrchnostenský úřad v Rosicích pronajal tehdy právo kutací a dolovací na uhlí v obvodě celého panství c. k. průplavné a hornické společnosti (Kanal- und Bergbaucompagnie) ve Vídni. Přes rozsáhlé kutání a dolování společnost nedosáhla ničeho a přestala pracovati. Na pastvisku Babickém (nynější nádraží) postaven r. 1799 stroj na čerpání vody hnaný koni.

Za hr. Ugarte, pána na Rosicích, pronajala (dto. 1. září 1801) správa panství dolování na uhlí a kamenec na Zástavce hormistrovi Ferd. Thomorerovi za desátkový poplatek 700 zl. Následujícího roku velkoobchodník Brněnský Jan Herring koupil od Thomorera doly a smlouvu pachtovní s vrchnostenským povolením. Herring počátkem r. 1803 utvořil první horní těžířstvo

(rytíř Herring a spol.), jež trvalo do r. 1870; nájemné ustanoveno na 500 zl., a za 412 zl. $6^3/_4$ kr. převzalo těžířstvo stavení, nářadí, zásoby atd. od dřívějšího nájemce. Špatná správa, neznalost hornicko-technického umění a nevhodná doba[1]) zavinily nezdar těžířstva v l. 1805—1810.

Rokem 1812 počíná se rozvoj zdejších dolů zásluhou Ferdinanda, Julia a Hugona Rittlerův. Zmíněného roku Ferd. Rittler přišel ze Břehu a převzal správu dolů; dbal o pravidelné odkrývání uhelných vrstev a staral se o odbyt uhlí. První veliká stavba podzemní, kterou (r. 1814) otevřeno bylo bohaté ložisko uhlí, sestávala z dědičné štoly, do níž byl vchod blíže nynějšího domu úředního. Ještě r. 1868 byla těžištěm uhlí.

Důl „Gegentrum" z r. 1813—1814 byl později otevřen kolmými průkopy.

Vlněné továrny v Brně, stroje, zdvojnásobený počet obyvatelstva v témž městě, postavení prvního plynového osvětlení (r. 1817 hospodářským radou Andrém), pálení koksu (od r. 1819), vše působilo v rozmach těžení, zároveň ale Rosické a Oslavanské doly budovaly z Brna velkoměsto.

R. 1836 započata stavba šachty silniční, jež po dvou letech dosáhla hloubky 79·6 m. Kopalo se zde do r. 1878. Tímto způsobem v letech třicátých vykopáno uhlí průměrně 80—90.000 centů 60—70 havíři. Za správce Julia Rittlera[2]) (1838—1880) bylo těžení nejúčelnější, nejrozsáhlejší a nejpravidelnější v monarchii; tehdy nabyly doly netušených vysledkův. Ještě r. 1840 činil výtěžek uhlí 255.253 centy, ale r. 1849 vykopalo 380 havířů s 5 stroji o 50 koňských silách přes půl milionu centův. Když r. 1852 otevřena šachta Herringova, r. 1856 Ferdinandská, r. 1877 Juliova („nová šachta"), a pro snadnější dopravu ponenáhlu zavedeny na všech dolech parní stroje a dostavěna r. 1855 dráha z Brna do Zástavky, nastala nová era; neboť r. 1859 vytěžilo se 1,134.646 centův, r. 1863

[1]) Ač Dr. Feistmantl užil uhlí ve své cihelně u Brna a v Těšanech a Leopold Smetana v Hajanech, požádal znovu hospodářský rada André r. 1807 zemského gubernia, aby doporučilo užívání uhlí továrnám, cihelnám atd. R. 1813 nařídila zemská vláda, aby všechny cihelny v okolí Brna pod pokutou 100 zl. pálily cihly uhlím, a odůvodňovala rozkaz tím, že se vykope v Rosicích a na Oslavansku 40—50.000 měřic uhlí, což jest pětkrát více, nežli se spotřebuje.

[2]) Tehdy sepsány a schváleny stanovy bratrské pokladny, jimiž jest postaráno o výslužbu, ošetřování v nemoci, zaopatření vdov a sirotků po hornících a hutnících.

1,168.808 centův, a pracovalo 615 havířů, r. 1866 vytěžilo se 1,544.437 centův, a pracovalo 894 havířů, r. 1871 3,040.668 centův, a havířů bylo 1109. Za ředitelství jeho zakoupen „Okrouhlík“ (viz Rosice).

Těžířstvo změněno r. 1870 na akciovou „Rosickou hornickou společnost v Božím Požehnání“ (Rossitzer Bergbaugesellschaft in Segen Gottes), která koupila r. 1881 od Inneberské společnosti (viz Zbejšov) závody ve Zbejšově a na Oslavansku. Tak celá pánev mimo těžířstvo „Lásky Boží“ ve Zbejšově (v. t.) octla se v rukou společnosti, jíž patří posud, a která nejmodernějšími stroji (2110 koňských sil r. 1902) pracuje o zvýšení těžby a bezpečnost v dolech: na kukle (hloubka 349 m r. 1902) u Oslavan postaveny čerpací stroje, na několika místech upraveny staré šachty ve větrovky (u Mašiny 145 m, silniční 136 m, na Anenské 205 m), a vystavěna z Františčiny šachty na Samsonku lanová dráha, po níž se uhlí vozí vozíky po 2 q. Podobně se odváží kámen z Juliovy šachty do zmol nad Zástavkou.

Na jednotlivých dolech se vykopalo: na Samsonce r. 1892 383.908 q uhlí, r. 1901 již 741.000 q; na Františce r. 1892 76.805 q, r. 1901 již 484.000 q; na Ferdinandské r. 1892 246.152 q, r. 1901 již 1,137.000 q; na Juliově r. 1892 1,134.553 q, r. 1901 jen 1,056.000 q. Hloubka dolů byla r. 1901: 425 m, 339 m, 432 m, 490 m; dělníků bylo r. 1891 jen 1502, ale r. 1901 2167, mezi nimiž 1544 havířův.

V koksovně na Samsonce vypáleno koksu r. 1892 137.853 q, r. 1901 203.710 q.

Koks se vyváží hlavně do cementových továren v Čechách, v Tyrolsku, v Solnohradě a v Uhrách.[1])

Dolování na uhlí na Zástavce děje se teď jamou Juliovou; jí těží se nakopané uhlí, pumpuje se přitékající voda, a vede se zdravý vzduch do podzemních místností.

Poněvadž kamenouhelné vrstvy vyčnívají na povrch zemský, stéká většina vody spadlé za srážek na pruh zemský, a část vody z potůčků vniká do jámy. Aby se zachránily jáma Juliova i Ferdinandova před zátopou, mají silné vodotěžné stroje (3 pumpy hnané elektřinou a 3 parou), jež za minutu najednou vypumpují 15 m^3.

---

[1]) Summarischer Bericht der Handels- u. Gewerbekammer in Brünn 1900.

Stroj těžní vytáhne najednou 28 q uhlí, jež se v úpravně třídí podle velikosti, a některé druhy se perou. Uhelný prach se mísí s rozemletou smolou a pouští se mezi válcovité lisy; toť jsou známé bulky, jichž se denně dvěma lisy udělá na 30 vagonův.

Důl Juliův zaměstnává 460 lidí dole a 240 nahoře.

Přičiněním nynějšího ředitele J. Jičínského modernisuje se celé zařízení tohoto dolu. Staré, pracující stroje se vyměňují za nové moderní, konají se rozličné pokusy a zkoušky s výrobou briket, se zachycováním přítoku vod na povrchu, proražením chodeb do částí posud neprozkoumaných (na Říčansko) atd. Zdá se, že nastala taková era jako před 90 lety příchodem Ferd. Rittlera.

Kromě dolování věnována péče i hutnictví;[1]) v l. 1859 až 1862 ukončeny stavby železných hutí. Ale železářské závody jednak neobyčejnou konkurencí, jednak svým zastaralým a drahým zařízením stále klesaly tak, že miliony vložené do nich nedávaly výtěžku, nýbrž hrozily záhubou celé společnosti. Proto r. 1903 válcovna a Martinská huť zastaveny; z 220 propuštěných dělníků část převzaly důlní závody, část propuštěna úplně; pracuje se 240 dělníky jen ve slévárně, strojnické dílně a továrně na ohnivzdorné cihly. Všechny závody osvětleny elektricky.

Osada je přifařena do Rosic, kdež pochovávají i mrtvé.

Do r. 1870 chodily děti do školy Rosické; t. r. zřízena česká dvoutřídní škola soukromá, která r. 1873 obdržela právo veřejnosti; r. 1876 měla 240 žákův. Na žádost některých něm. úředníků povolena německá školka mateřská a jednotřídní obecní, která následujícího roku rozšířena na dvojtřídní a r. 1897 na trojtřídní.

Na české škole působil od počátku do r. 1894 Florian Matys a od t. r. Fr. Malina; nadučitelem na něm. škole jest stále Jan Sirůček.

Knihovna žákovská česká (zal. r. 1870) má 206 sv., učitelská 81; na něm. první 153, druhá 38 sv. Všechny budovy[2]) a pozemky jsou majetkem hornické společnosti, jež dala obci ráz

---

[1]) R. 1858 utvořena železářská společnost s kapitálem 400.000 zl. Zanikla roku 1868.

[2]) Jen 5 domů náleží soukromníkům (2 stavitelům, poštmistrovi, řezníkovi a obchodníkovi).

německý; razítko obecní má jen něm. nápis: „Gemeinde Segen-Gottes“; znak na něm jsou dvě svázaná havířská kladiva.

Obecní knihovna z r. 1891 má 545 svazkův.

Spolků jest poměrně málo: Hasičský z r. 1880, ochotnický (č.) s knihovnou (247 sv.), živnostenský (1872), něm. Kasino, Verkmeisterverein.

Za příčinou 40letého jubilea J. V. císaře a krále Františka Josefa vystavěna rozsáhlá nemocnice.

V letech 1840tých byly při kopání jílu ve hliníku blíže šachty Herringovy v hloubce 2 m nalezeny lidské kostry neobyčejné velikosti. R. 1880 v skalním lomu u šachty Juliovy kosti mamutí. Vše ve sbírce starožitností zdejšího ředitelství.

Za střelnicí u cesty k Říčanům na trati „na Starých zámkách“ stával hrádek, jehož stopy (kámen ze zdí, zbytky náspů) jsou znatelny posud. Několik m východně na panském poli, jest rozoráno místo. kde bývala tvrz; dosud se říká tomu místu „Hradisko“, též „Brusí hradisko“; jsou tu slabé stopy osídlení se střepy volnou rukou robenými. V cihelně uhodilo se ve vysoké hlinité stěně na „loch“, totiž čtverhrannou komůrku $2^1/_2$ m dl. a šir.); uprostřed stropu jde kulatá díra do výše.

Severně Zástavky za silnicí jest „střelnice“, výletní místo Zástaveckých.

Zbejšov

roku 1280 Zbiscowiz, roku 1281 Sbizowich, roku 1288 Biospicz, roku 1676 Wessau), farní osada v kamenouhelné pánvi, která se táhne od Zástavky až k Oslavanům, ssz. (6 km) Ivančic, 353 m nad mořem, katastr. a pol. obec 6·36 km^2 rozlohy. Jižní a severozápadní část osady jest na rovině podél silnice, střed po mírných stráních sklánějících se do údolí, jímž vyčerpaná voda z uhelných dolů Rahnových teče malým potokem, východní část leží na návrší; domy stojí těsně vedle sebe, jsou některé do ulice stavěny štítem; do nich býval vchod dvorem, a v pozdějších letech prolámány dvéře z ulice. Jsou stavěny z tvrdého materiálu a obíleny. Každý starší dům jest stažen železnými pruty. Názvy částí obce: na Poustkách, na Láně, na Anenské, na Drahách, na Barboře, Majrov, kolonie horní a dolní.

Počátkem XVII. stol. měl Zbejšov $7^{62}/_{64}$ lánu = $993^{4}/_{8}$ m. polí a 29 domův. Po válce třicetileté zůstalo osedlých jen 16 domův a 13 bylo pustých. Před r. 1749 byly všecky pozemky rozděleny nově, a učiněno z nich 34 živností, celkem $997^{4}/_{8}$ m. polí, $8^{4}/_{8}$ m. zahrad, $28^{2}/_{4}$ vozu sena, $2^{2}/_{4}$ vozu otavy na 68 loukách. Živnosti tvořili: 28 sedláků, 2 tkalci, 3 bednáři a kovář; r. 1790 byly tu 53 domy, 313 obyv.; r. 1890 128 domy, 1624 obyv. (45 Něm., 8 j.), r. 1900 153 domy, 1796 obyv., kteří jsou mimo 32 Němce a 3 j. nár. vesměs Češi; dle náboženství 13 židů, ostatní katolíci.

Zbejšov před r. 1280 náležel Bohuši z Drahotúš, zemskému maršálkovi (1269—1288), který jej s patronátním právem, poli, lukami, vinicemi a lesy daroval dceři své Herce a klášteru Oslavanskému, do něhož dcera vstoupila. Od té doby má společnou vrchnost, dějiny a osudy s Oslavany (v. t.).

O zdejší faře a právě patronátním činí se zmínka v darovací listině Bohuše z Drahotúš r. 1280. Hned r. 1288 Christiana presentovaného klášterem potvrdil za faráře Zbejšovského Theodorich, biskup Olomoucký. Z pozdějších farářů neznáme nikoho. Za náboženských převratů XV. a XVI. stol. se zde ujalo nekatolictví, uváží-li se zvláště zánik kláštera v Oslavanech a blízkost Ivančic a Rosic, kde bujely různé sekty. V té době a až do roku 1676 zdejší osada byla spravována v duchovních věcech dle jména faráři Rosickými (pokud v Rosicích byli kat. faráři), neboť r. 1527 farář Rosický Ondřej pohnal na soud klášter Oslavanský ze 20 kop gr., poněvadž klášterská ves Zbejšov upírá desátek faře Rosické, ale ve skutečnosti byla úplně zanedbána (v dekretě, kterým se Zbejšov přifařuje k Oslavanům (dto. 14. prosince 1676) se praví, že zdejší farnost quasi vagam valde in divinis neglectam fuisse). V r. 1676—1882 přifařena osada k Oslavanům, kostel se stal filiálním, a byly zde mše sv. slouženy vždy 3. neděli, o svátku sv Martina a neděli po svátku, o posvícení, v pondělí Velkonoční a Svatodušní a o 2. dni prosebném. Na příležitost dostával farář ročně 3 zl. 24 kr. od obce dle úmluvy (dto. 31. srpna roku 1753).

Obec Zbejšovská faráři Oslavanskému platila (dle r. 1824) desátek od nepaměti z mnohých polí. Podobně i zdejší vrchnost ze všech polí u Zbejšova platila desátek faráři jen z pšenice (1 kopu 48 snopů) a žita (1 kopu 58 snopů). V pamětní knize Oslavanské stěžuje si farář, že vrchnost les k Zakřanům

směřující proměnila před několika lety na pole, ze kterého nedává desátku. Za dovezení desátku z panských polí Zbejšovských dával farář Oslavanský 2 vědra piva, a za obecní desátek 1 zl. obci a rychtáři oběd.

Roku 1882 byla obnovena fara. Antonín Müller († 1875), bývalý spolumajitel uhelných dolů ve Zbejšově a v Oslavanech, poručil totiž na zařízení fary a vystavění kostela částku jmění svého. Jelikož neurčil summy, vznikl spor s dědici jeho, jenž skončil se tím, že 14.400 zl. v pap. rentě složeno na vydržování faráře a 8000 zl. dáno na stavbu fary. Fara vystavěna za 4786 zl. r. 1879 a obsazena r. 1882. Prvním farářem byl od 1882—1889 Jan Hrubeš, a po něm zde působí Julius Koubek, za něhož vystavěn nový kostel a opravena fara a rozšířena nákladem obecním za 2500 zl. (r. 1899).

Až do r. 1893 stával na místě nynějšího chrámu Páně kostelíček sv. Martina se vchodem ze západní strany, 10 m dlouhý. Různými opravami byl změněn tak, že původního slohu (ze XII. stol.) nebylo lze poznati. Hlavní přestavba a oprava uvnitř a vně se stala v XVI. věku nákladem zdejšího souseda Jíry († 1605). Z vděčnosti pochován byl ve chrámě, a hrob poznačen kamenem s nápisem.[1]) R. 1883 porouchaný kámen odstraněn a později vhozen do základu nového chrámu Starý tento kostelíček vyhořel r. 1819; věž dřevěná sice nespadla, ale byla silně poškozena, nad sakristií prohořel strop, zničeny hlavní oltář dřevěný ze XVI. stol. a varhany; loď se zachovala, poněvadž byla klenuta. Při tom shořel oltářní hlavní obraz sv. Martina, malovaný Fr. Musikanem v Brně r. 1766. Po ohni za 320 zl. vystavěna věž z kamene, na hlavní oltář dán nový obraz téhož světce od Ferd. Lichta (za 36 stříb. dvacetníků) a celý kostel pokryt křidlicí. Tak obnovený kostelík stál do r. 1855, kdy byl zavřen na 3 roky, poněvadž hrozilo nebezpečí, že klenutí na několika místech puklé se zřítí. Po 3 letech bylo odstraněno klenutí, urovnán strop, a kostel opraven a vymalován r. 1870. R. 1883 ze sbírky položena v kostele nová dlažba,

---

[1]) Leta Páně 1605 umřel jest slovutný Gira, pravej soused Zbejšovský, syn nebožtíka Filky Dvořáka ze Zbraslavy, a tuto v tomto kostelíku na tomto místě pochovaný jest. Pán Bůh rač se nad jeho duší smilovati a jí milostiv býti. Amen.

opraven oltář, kazatelna, křtitelnice, kůr podepřen železnými sloupy a traversami, a postaveny nové varhany (za 830 zl.).

Oltářní obraz sv. Martina byl r. 1885 vyměněn novým (za 160 zl.); maloval jej V. Zelený.

Obr. 58. Chrám Páně ve Zbejšově (u Zástavky).

R. 1893—1894 vystavěn na místě starého kostela nový zásluhou faráře Julia Koubka a všestrannou podporou vrchního inženýra Rosické společnosti Karla Kladrubského. Plány udělal a stavbu vykonal Richard Martin, stavitel v Zástavce; náklad na stavbu činil 33.514·27 zl. (obr. 58.).

Stavba kostela jest slohu románského se třemi stejně dlouhými loďmi; presbytář končící se apsidou má 3 veliká okna s obrazy sv. Martina, sv. Julia a sv. Karla a jest klenut.

Všecky klenby v kostele jsou imitace.

Kostel jest 40 m dlouhý, 13 m široký a 6—12 m vysoký. Věž dosahuje výšky 40 m.

Uvnitř byl kostel opatřen předměty slohu románského. Milodary za tím účelem věnované dostupují výše 6000 zl. Hlavní oltář z mramoru a pískovce má cenu 1000 zl. Obrazy sv. Rodiny a sv. Barbory na vedlejších oltářích maloval J. L. Šichan. Obraz sv. Barbory věnovali horníci „Lásky Boží“.

Křtitelnice jest ze žuly a velmi stará. Byla původně ve slohu barokovém, ale upravena ve slohu románském.

Na věži jsou tři zvony: Z r. 1652 1 cent těžký s nápisem: Jacobus Florianus parochus Rossicensis curavit. Anno 1652. Kostelník Kašpar Ertel. Pavel Santerka, rychtář. Druhý z r. 1762 $1^1/_2$ centu těžký měl nápis: Sub Carolo Papesch parocho Oslavanensi Liborius Martinu in Brünn. Anno 1762 in honorem S. Martini Patroni Zbeschoviensis fusa sum. Byl přelit a váží 43 kg. Třetí „Prokop“ z r. 1895 341 kg. těžký věnovali horníci dolu Samsonova.

Dříve býval hřbitov kolem kostela, ale od r. 1861 jest za kostelem rozšířen a ohrazen pevnou zdí.

Farní osadu tvoří jen obec Zbejšov. Ve farnosti jsou 4 kamenné a 1 dřevěný kříž.

Matriky se počínají r. 1880.

S přifařením souvisí i přiškolení Zbejšova do Oslavan; tamější učitel dostával ze Zbejšova: od usedlého 1 kr. koledy, koláč, $^1/_2$ mázu hrachu, o posvícení koláč a desátý snop; počátkem XIX. stol. vznikla zde pokoutní škola; neboť Jan Vojáček, učitel Oslavanský, si stěžuje, že jest tím zkrácen.

V letech 1833—1860 chodily dítky do bližších Neslovic, ale naturalie se platily do Oslavan.

R. 1833 bylo školních dětí 40, r. 1860 140. Protože s nastěhovanými rodinami hornickými přibývalo i dítek, smluvily se již r. 1859 oba horní závody, aby se v obci vystavěla škola, což se stalo r. 1860, kdy se též počalo vyučovati v nové budově ve 2 třídách.

Dotace učitelova byla celkem 497·71$\frac{1}{2}$ zl., z čehož musil vypláceti 136·5 zl. podučiteli. Dávky byly vypláceny představenstvem.

Prvním učitelem byl Josef Šotola (1860—1871), který zde zemřel. Po něm byl Ant. Trnka (1871—1890), jenž dosud působí jako ředitel v Rosicích. Týž založil s nevšední pílí školní kroniku. Za něho byla škola r. 1875 rozšířena na trojtřídní, a r. 1887 na čtyrtřídní. Poněvadž starou budovu nebylo lze rozšířiti, a třetí třída byla v najaté místnosti, vystavěna nová budova, v níž umístěny dvě třídy, a počato téhož roku vyučování i ve 4. třídě za nadučitele Vavřince Nahodila. R. 1898 povoleno rozšíření na pětitřídní, a učírna pro 5. třídu zřízena v nové budově z dřívější chodby a z částí vzatých dvěma učírnám.

Škola dostává od obce každoročně 20 K na podporu chudých žákův. R. 1898 2. prosince usnesl se totiž obecní výbor na památku 50letého panování Františka Josefa I. učiniti toto nadání (250 zl.).

Žákovská knihovna založená pp. Müllery měla roku 1902 196 knih. Učitelská knihovna 203 svazky.

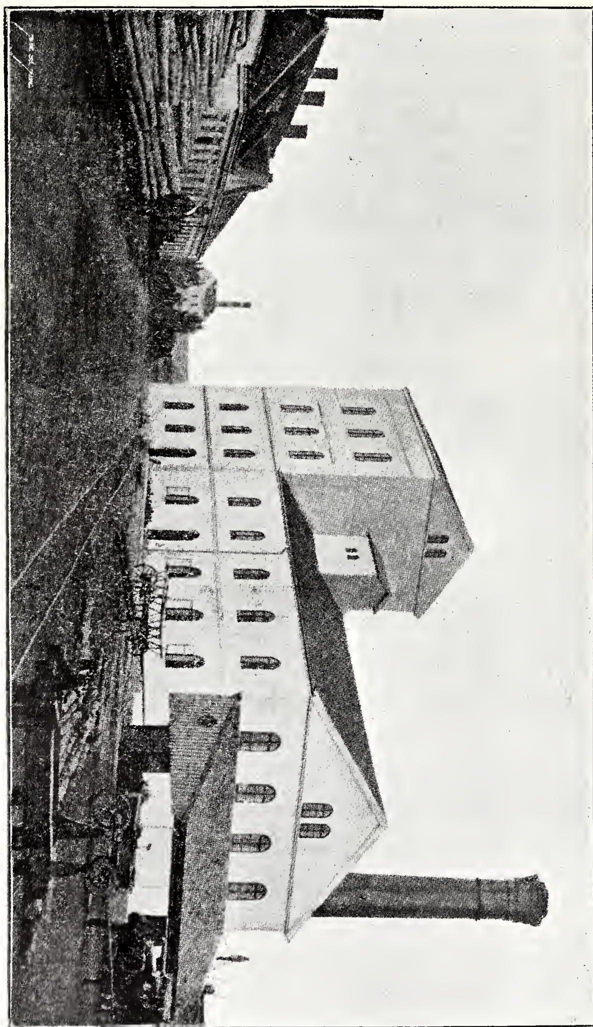
Ve Zbejšově se narodil r. 1866 MUDr. Ivan Honl, docent bakteriologie na c. k. české universitě v Praze. Vědecké práce (20) jeho týkají se většinou nemocí sdělných: cholery, tyfu, tuberkulosy, moru dýmějového a spalniček. S prof. Dr. Hlavou vydává „Bakteriologii".

R. 1862 Václav Čapek, učitel v Oslavanech. Prozkoumává okolí přírodovědecky i archeologicky; o předmětech těchto napsal četné články do různých časopisův. Vyniká hlavně v moravské ornithologii. Týž má krásnou sbírku kukaččiných vajíček různé velikosti a barvy — unikum Moravy.

Roku 1782 vrchnost Oslavanská počala kopati uhlí na jamách nyní již opustěných: Barborské, horní a dolní boudě.[1]) V díle pokračovali bratří Müllerové z Oslavan, zakoupivše celý závod i s právem dolovacím. R. 1820 Lorenzi objevil uhlí „na Poustkách" u Zbejšova a položil tím základ k nynějšímu kamenouhelnému těžířstvu „Lásky Boží" („Liebe Gottes Steinkohlen-Gewerkschaft"). Lorenzův závod koupili kupec Adam Rahn,

[1]) Horní budova stávala na trati „u mostu", kde r. 1871 vystavěna kolonie „Majrov".

řezník Jos. Dufek a palírník Bauer, vesměs z Rosic. Za tehdejší neznalosti hornickotechnických prostředků pracovalo se s velikými těžkostmi a s výsledkem malým. Když byl na čerpání vody „na Poustkách“ postaven parní stroj a na těžení uhlí na „Tere-

Obr. 59. Důl Antonínův.

zinské“ koňský žentour, brali již od r. 1835 jakýs takýs výtěžek. V r. 1840—1859 hlavní užitek poskytovala šachta Kateřinská za řízení Ant. Rahna. Týž r. 1846 zakoupil půllán č. 17. za 1400 zl., a vyměniv některá role koupeného půllánu za jiná na trati

„v Dílech“, zarazil tam závod „Antonínský“ (obr. 59.); tím začíná se zlatá doba „Lásky Boží“. R. 1848 a 1849 vystavěl „Dolní kolonii“ na č. 17. v obci. Na „Lásce Boží“ dosáhlo se r. 1851 více než 100^0 a r. 1853 již 179^0 hloubky; tehdejší dobou byla to hloubka největší v uhelných dolech rakouských. V té době určily se hranice mezi jednotlivými havírnami; závod Rahnův získal plochu obsahující přes 25 mil. centův uhlí. R. 1852 vystavěna „na Poustkách“ cechovna, do níž matka Rahnova věnovala krásný obraz sv. Barbory, malovaný V. Zeleným; zde se též dělaly první pokusy s koksováním, načež bylo zřízeno několik koksoven pod „Antonínskou“ šachtou. Budoucího roku počala se stavba „Horní kolonie“ vystavěním bytu úřednického s 8 byty dělnickými; za dalších 7 let vzrostl počet bytů na 100; podél kolonie vedena silnice na hranice Zakřanské r. 1853. V l. 1854—1857 založena nová šachta „Jindřišská“ na „Síčce“ (katastr. obec Kratochvilka). Dosud se těží uhlí na šachtě Antonínské a Jindřišské (jichž hloubka měří 520 m r. 1901); u první jsou koksovny od r. 1856.

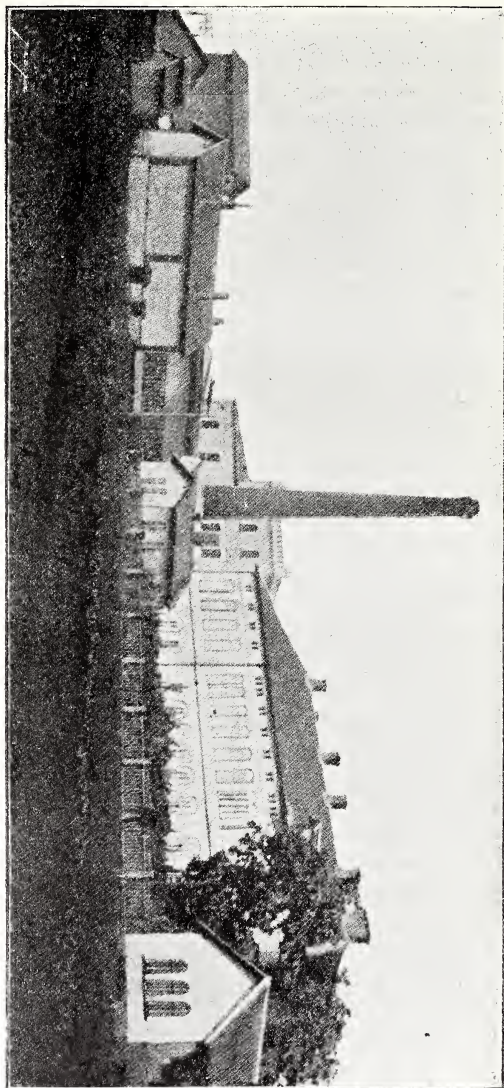
R. 1891 vytěženo u „Lásky Boží“ 518 dělníky 835.000 q uhlí a 85.7000 q koksu; r. 1901 536 dělníky 838.000 q uhlí a 82.034 q koksu. Majitelem a ředitelem těžířstva jest Ant. Rahn z Rosic.

R. 1848 bratří Jan a Antonín Müllerové z Oslavan zahloubili ve Zbejšově šachtu „Samsonku“ (obr. 60.) (na „Láně“) na koupených pozemcích od vrchnosti a na vyměněných polích selských. V letech 1854—1857 přestalo se pracovati na Barborské koňským žentourem, a jáma „Anenská“ upravena na těžení; tak že závod Müllerův měl tři těžné šachty: Samsonku, Anenskou a „Mašinku“ u Padochova (v. t.). Poněvadž obchody šly dobře za vysoké ceny uhlí, byl vystavěn úřednický dům na „Láně“.

Po vystavění železnice z Brna na Zástavku prodloužena dráha do Zbejšova, a to r. 1858—1860 k „Jindřišské“ a „Samsonce“, r. 1871 k Anenské. Tou dobou vyvstal zdejší pánvi konkurent na Ostravsku, odkudž se uhlí dováželo do Brna a způsobilo klesání cen zdejšího uhlí.

Když drahami se měly zdejší doly spojiti se světem, hleděly se spojiti všechny tři závody na jedinou akciovou společnost. Julius Rittler, správce závodu „Bož. Požehnání“, Fr. Müller a Ant. Honl za závod „Lásky Boží“ pracovali již o pod-

mínkách dohodnutí, když pp. Müllerové r. 1868 prodaly své doly Zbejšovsko-Oslavanské Inneberské společnosti za 2,200.000 zl., kterážto jako majitelka se objevuje 1 dubna 1869. Inneberská

Obr. 60. Důl Samsonův (na „Láně").

společnost totiž chtěla u Vídně ve Švechatech postaviti železárny a vysoké pece na tavení štyrské rudy; aby měla dostatek potřebného koksu, zakoupila zmíněné doly. Zkoušky se zdejším uhlím

konané až ve Vestfalsku, kamž ho bylo posláno několik vozů, vypadly prý dobře; dle dobrozdání ujednáno stavěti 100 koksových pecí a prádelnu na uhlí nákladem 350.000 zl. u „Anenské".

Roku 1869 bylo horníkův u Inneberské společnosti 370; r. 1871 na „Láně" a u „Mašinky" se vykopalo uhlí 1,354.895 centů, r. 1872 ale 1,384.281 cent. R. 1875 se vytěžilo v 98.476 šichtách 400 dělníky 446.140 q.

Důl na „Láně" měl r. 1874 hloubku 116^{0}, Anenský 106^{0}, Mašinka 62^{0}.

Jelikož se ukázala nezpůsobilost koksu k železářství, prodala r. 1881 Inneberská společnost své doly „Rosické hornické společnosti v Božím Požehnání" (viz Zástavku), jíž patří posud. Další viz u Zástavky.

Poddanské poměry viz u Oslavan.

R. 1848 každý půlláník obdělával 9 jiter panských polí a dovážel 10 sáhů dříví do Oslavan, čtvrtláník jen 10 sáhů dříví; chalupníci nekonali robot.

Dolováním ukázaly se trhliny na zdejším dvoře. Starostlivá baronka Salamanka obávala se neštěstí a usilovala o to, aby klenuté chlévy i s obydlím byly rozbourány a dvůr aby přestal za náhradu závodní 2800 zl. R. 1868 shořela střecha u dvora, a zřícenina ponechána živelním nepohodám.

Obec má pamětní knihu „Památky obce Zbejšova" sepsanou r. 1878 Antonínem Honlem,[1]) starostou a ředitelem dolů Inneberských. Dle ní r. 1785 byla kopa zelí za 20 kr., žejdlík kmínu 1 kr., libra hovězího masa 3 kr. 2 den., libra telecího masa 4$^{1}/_{2}$ kr., libra skopového masa 4 kr., libra svíček 12 kr., boty 1 zl. 20 zl., máz piva 3 kr. 2 den., libra ryb 3$^{1}/_{2}$ kr., kráva 10—12 zl., ovce 2 zl., míra pšenice 2 zl. 4 kr. Drahota byla za válek Napoleonských: míra žita za 40 zl. a boty též za 40 zl.

Obec trpěla požáry: r. 1819 (vyhořel i kostel), r. 1868 (dvůr na „Poustkách"); cholerou: r. 1831 († 46 osob), r. 1855 († 47 osob), r. 1866 († 66 z „horní kolonie"); krupobitím: r. 1736 na den sv. Jana Křtitele mohli lidé jezditi na saních;

---

[1]) Týž zřídil r. 1855 knihovnu horníkům a půjčoval časopisy a noviny. Knihovna r. 1871 měla 600 svazkův. Později zanikla za německého úředníka. R. 1856 sepsal „Stanovy bratrské pokladny" dělníkům „Lásky Boží" a r. 1870 dělníkům Inneberské společnosti; r. 1871 „služebný řád" obojímu těžířstvu.

válkami: po r. 1278, když po nešťastné bitvě na Moravském poli vojsko Rudolfa Habsburského vtrhlo na Moravu, tábořilo ve zdejší krajině; r. 1866, neboť v různých dobách v této válce bylo zde ubytováno 48 důstojníků, 2592 vojínův a 514 koní armády německé. Škoda činila 3247·87 zl.

Doly trpěly výbuchy třaskavých plynů r. 1871 u „Lásky Boží" a r. 1872 u „Anenské".

Až do r. 1820 bylo pěstováno dosti dobré víno v „Dolních kopaninách" dosud zvaných „Vinohrádky"; r. 1775 vinohrady sluly „Kočury". R. 1879 kopaniny a paloučky u „Majrova" rozděleny mezi rolníky, půlláníkům po 6 m., čtvrtláníkům po 5 m. za cenu 60 zl.

Spolky jsou tři: hasičský z r. 1899, živnostenský „Svépomoc" a Cyrillská jednota z r. 1885. V obci pošta (od r. 1899) a telegraf.

Obec má razítko jen jedno, novější s nápisem: Úřední pečeť Zbejšovské obce; na starším (před r. 1750) byl nápis: D·I·E·D·I·N·A· S·P·A·S·O·W· a znak hrozen a radlice.

U obce jest 458·75 ha polí, 0·3 ha luk, 8·89 ha zahrad, 67·55 ha pastvin a 20·68 ha lesa.

Trati slovou: u Barbory, Dlouhé hory, Vinohrádky, na Širokých, u Mostu, u Malýho mostku, nad Malým mostkem, na Lužách, Velké a Malé padělky, Horní Díly, Dolní malé Díly, Prohřešená, Spalenisko, Úzký, na Dolních a Horních Kopaninách, v Koutech, u Dubu, na Dlouhých, u Studánky, Ploščiny, Kobelín, nad Louky, Malá a velká Kamínka, Výhonek, Zelské, u Jezera, u Voňavky, pod Horou, na Skoumalkách, Studiny, Velký a Malý Studený, Skalky, Malé Skalky, Studený u Kříže, Horní a Dolní Lísky, Nívky, za Hospodou, za Školou, v Černých, v Prokletých.

Kolem Zbejšova nalezeny starožitnosti z různých dob. V cihelně Rahnově nalezeny lebeční kosti z nosorožce. — Ve stěně poslední zmoly za „Kamínky", zcela nahoře, rozkopány dvě jámy z nejmladšího neolithu, z nichž vybrány střepy, pazourek, sekyrka hadcová a hrot kostěný. — V cihelně při šachtě Anenské nalezena u silnice ve hloubi půl metru kostra z doby bronzové, při níž byly zbytky tří nádobek volnou rukou pracovaných. „Pozdní doba slovanská" zastoupena jest u Zbejšova dvěma sidlišti stejného asi rázu a stáří. První jest ve „Studených" při ústí potoka Zbejšovského do potoka Neslovského. Zde ve srázném břehu prozkoumány čtyry jámy odpadkové, též kopáno na blízkém

travnatém svahu s vrstvou kulturní. Stopy osídlení jsou i jinde v polích. Z kulturní vrstvy pod trávníkem vykopány: část velkého kamenného mlatu, sekyrka kamenná, malé kousky pazourku, kus mlýnského kamene s děrou; nůž, hřeby a závora železná, kusy rudy železné ohněm porušené, mosazný plíšek s nýtky měděnými, zvířecí kosti a četné střepy rázu „hradištného"; též dna mají někdy obvyklé znaky. Druhé sidliště je ve trati „Černých"; nálezy střepin ukazují na tutéž dobu jako ve „Studených". V osadě samé uhodilo se u některých domů poblíž kostela na zbytky podzemních chodeb (lochů), jež byly skrýšemi za válečných dob. V poli nad „Spaleniskem" nalezen vývrtek z mlatu kamenného a pazourkový nožík.

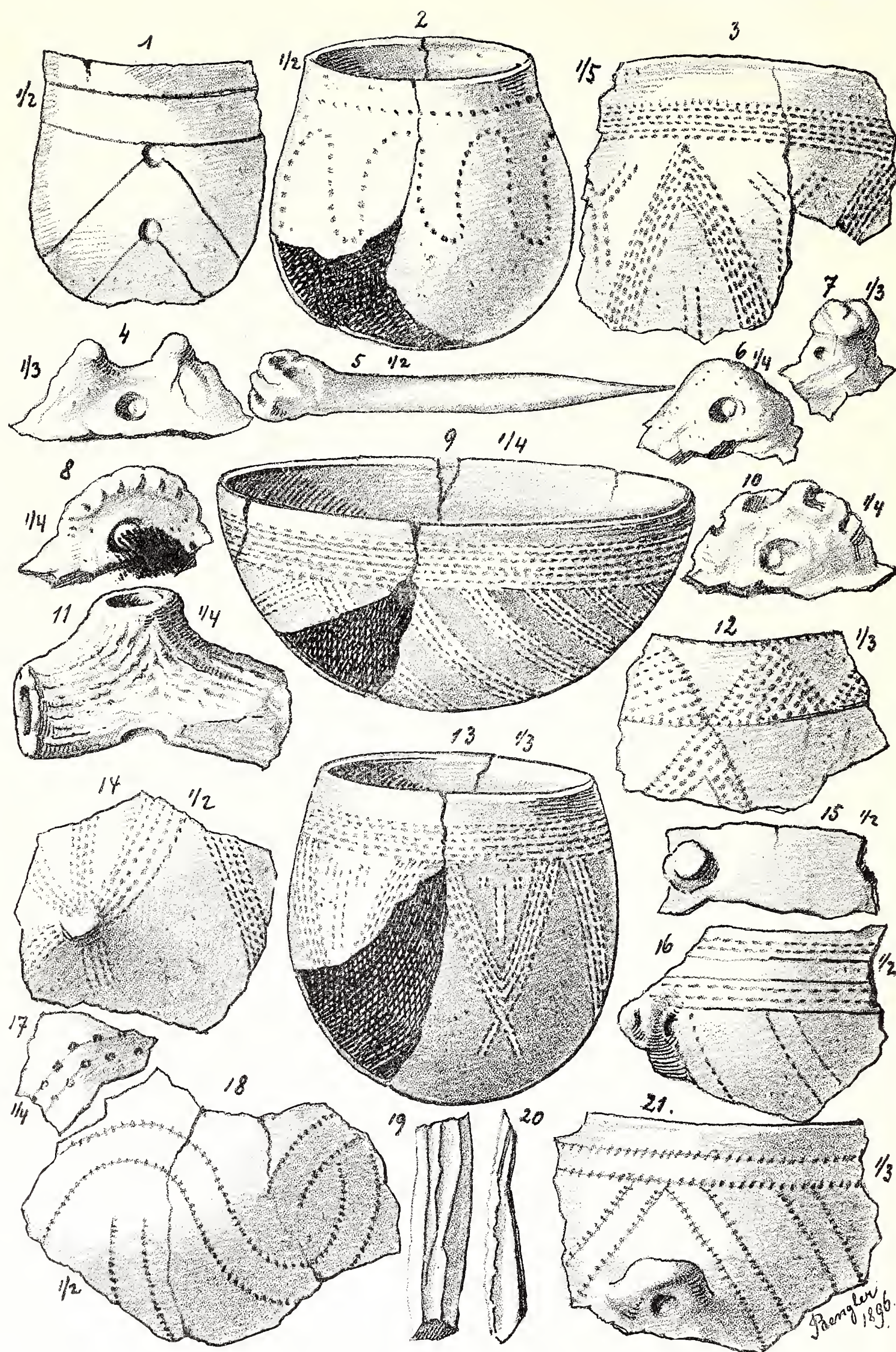
Na popsaném sidlišti „ve Studených" stávala v pozdější době ves „Studenec" (Studyň), jak vypravuje lidová tradice a jak dosvědčují listinné záznamy: Černín z Popovic prodal v ní za 34 hř. gr. 7 lánův Oslavanskému klášteru, jemuž i svou polovici daroval r. 1281 Bohuš z Drahotúš. Bohušův bratr Hartman z Holštýna r. 1288 ponechal témuž klášteru 10 lánův a popluží. V listinách se jmenuje: Sthudyn, Sthudeyn.

Tehdy býval na sousedních „Zelniskách" (pod lesem Padochovským) rybník a při něm mlýn ke Studenci patřící. Zbytky hráze možno viděti posud.[1])

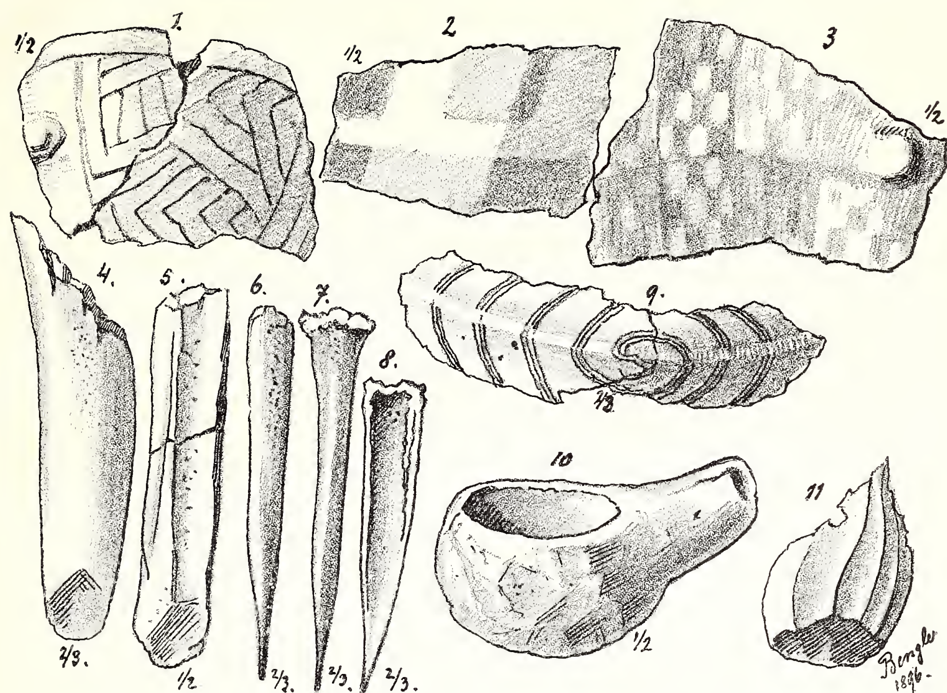
[1]) C. d. M. IV. 39, 40, 266, 267, 350, 351, 352 (o zaniklé osadě).

Obr. 61. Neolith ze sidliště u Nové Vsi nad Oslavou.

Příloha ke str. 209.

Obr. 62. Nálezy ze sidliště v „Lužích“ u Oslavan.

1., 2., 3., 9. Střepiny pomalované. — 4., 5. Kostěná hladidla. — 6., 7., 8. Kostěná šidla. — 10. Lžíce. — 11. Jádro z obsidiánu.

Doslov.

Cokoli zajisté v dějinách, v zeměpisu, v uměních našeho jest, paběrkujme a kořisťujme to veliké budoucnosti, přivlastněme to sobě a národu.
J. Kollár.

Odevzdávaje veřejnosti „Ivančicko“, děkuji všem, kdož mi pomáhali skutkem a radou, zvláště vldp. Aloisovi Ličmanovi, faráři v Popovicích, za velmi důkladnou zprávu skoro celého panství Rosického, vlcpp. Janu Čechovi a Jul. Bílému, učitelům při měšť. školách v Ivančicích, a Václavu Čapkovi, učiteli v Oslavanech, za některé zprávy z Ivančic, z oboru geologie, květeny a archeologie, všem pp. úředníkům v zemském archivě, v zemském museu, v zemské účtárně a u zemských desk, kteří s největší ochotou mi vstříc vycházeli za vyhledání pramenův, a p. stavebnímu radovi A. Franzovi, p. Ant. Krátkému, továrníku v Přerově, a p. Theodoru Sekovi, obchodníku v Ivančicích, za bezplatné zapůjčení některých štočkův.

V Popovicích, v den sv. Václava 1903.

Aug. Kratochvíl.

Oprava tiskových omylův.

Str. 22. ř. 7. od vrchu čti (I. 7) místo (II. 7);
„ 35. „ 14. „ spodu „ nazývali místo nazývaly;
„ 42. „ 15. „ „ „ 4088 místo 4008;
„ 57. „ 17. „ vrchu „ 12. ledna místo 17. ledna;
„ 61. „ 13. „ spodu „ korýtky místo korýtka;
„ 76. „ 9. „ „ „ (1873—1883) místo (1871—1883);
„ 82. „ 20. „ vrchu „ (str. 38.) místo (str. 37.);
„ 88. přidej ku konci: Koželužský cech dostal potvrzení artykulí 2. ledna 1690 od Max. z Lichtenštejna;
„ 134. ř. 2. od vrchu čti Cunitz místo Cmutz;
„ 150. „ 6. „ „ „ Presbytář místo Presbtyář;
„ 263. „ 12. „ „ „ 3 radní a 8 členů obec. výboru místo 2 radní a 9 členů obec. výboru;
„ 274. „ 23. „ „ po slovech: Na základě čti smlouvy . . .;
„ 323. „ 4. „ „ čti manželce místo manželc;
„ 325. „ 19. „ „ „ v Polehradicích místo v Poleradicích;
„ 344. „ 1. „ spodu „ 9 členů výboru místo 8.

SEZNAM OBRAZŮ.

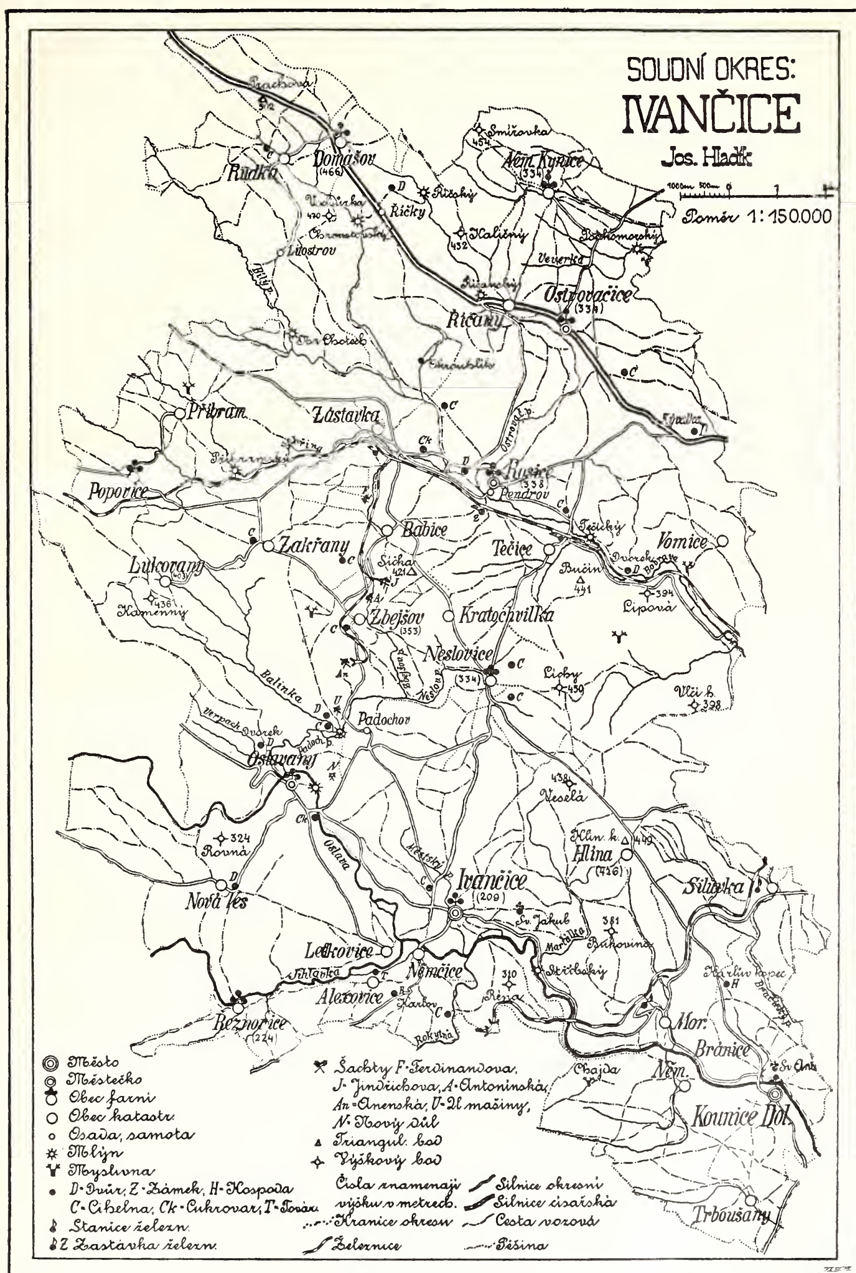
Titulní obraz B. M. Kuldy.

OBSAH.

I. Všeobecný pohled.

II. Jednotlivé obce.

Mapa okresu Ivančického. Vzdělal Jos. Hladík.

SOUDNÍ OKRES:
IVANČICE
Jos. Hladík
Poměr 1:150.000
Domášov
(466)
Rudka
Říčky
Lílostrov
Nem. Kynice
(334)
Smiřovka
Kaliný
Veverka
Ostrovačice
(334)
Říčany
Přibram
Zastávka
Popovice
Rosice
(338)
Pendrov
Babice
Zakřany
Tečice
Vomice
Lukovany
(403)
Kamenný
Zbejšov
(353)
Kratochvilka
Neslovice
(334)
Bučin
441
Lipová
Balinka
Padochov
Oslavany
Veselá
Hlína
(416)
Rovná
Nová Ves
Ivančice
(209)
Sv. Jakub
Silůvka
Letkovice
Němčice
Alexovice
Řezno
Řeznovice
(224)
Mor.
Bránice
Něm.
Kounice Dol.
Trboušany
Chajda
Rokytná
Oslava
Městečko
Obec farní
Obec katastr.
Osada, samota
Mlýn
Myslivna
D-Dvůr, Z-Zámek, H-Hospoda
C-Cihelna, Ck-Cukrovar, T-Továrna
Stanice železn.
Z Zastávka železn.
Šachty F-Ferdinandova, J-Jindřichova, A-Antoninská, An-Anenská, U-U mašiny, N-Nový důl
Triangul. bod
Výškový bod
Čísla znamenají výšku v metrech.
Hranice okresu
Železnice
Silnice okresní
Silnice císařská
Cesta vozová
Pěšina

